

ర్భుజే చంద్రకళావతంసే। కుచోన్నతే కుంకుమరాగశోణే।
క్షు పాశాంకుశపుష్పబాణహస్తే నమస్తే జగదేకమాతః॥

శ్రీరస్తు.

లక్ష్మీసహస్రే సవ్యాఖ్యానే ప్రారంభస్తబకః

శ్రీ మహాలక్ష్మ్యై నమః.

శ్లో॥లక్ష్మీచరణరాజీవలాక్షాలక్షితవక్షసే।విశ్వసర్గాదిలీలాయ వేఙ్కటబ్రహ్మణేనమః ॥ ౧ ॥ అసదృశమరుణాబ్జదృశం ప్రస్నీత పయోధరస్ఫుర

వ్యాఖ్యానప్రారంభః.

శ్లో ॥ లక్ష్మీచారు కుచద్వన్ద్వకుఙ్కుమాఙ్కిత వక్షసే।
నమోలక్ష్మీనివాసాయసర్వమఙ్గళహేతవే॥

వ్యా॥అథకవిఃచికీర్షితగ్రన్థస్యనిర్విఘ్నేనపరిసమాప్త్యర్థమాదౌస్వేష్టదేవతానమస్కారంమఙ్గళమాతనోతి॥లక్ష్మీతి ॥లక్ష్మ్యాః

పాదామ్బుజయోః-లాక్షాభిః-యావకైః- ల

స్యతస్మై- విశ్వసర్గాదిలీలాయ - లీలామా।

యుథపర్య్య[illegible]ంచేతిభావః- ఉభయత్రఅభివిధావాకారః- వ్యస్తేనాపి- ఆర్థ్యఏవావధిరభిధ[illegible] ఆచార్యవర్గంభజే - ఇహఆచార్యవర్గేమధ్యస్థైః- వర్గమధ్యావతీర్ణైః- మాన్యైః - పూజ్యైః- నాథయామునముఖ్యైః -నాథమున్యాదిభిరిత్యర్థః- సనాథీకృతం- ఆచార్యవర్గం- భజఇత్యన్వయః- ఉదిత్వరాః- అభివృద్ధిశీలాః- యేషాంన్యూణాం-గురూణాంవాచాం- గిరాంవిసరాః- సూక్తయః- క్షీరామ్భోధి సుతాయాః- శ్రియః - పయోధరయోః- కుచయోఃపయఃపూరాః- క్షీరప్రవాహాఇవ- జగన్తి- నితరాం-

స్మూర్తిం । మనసిదధీమహిసతతంమాతారంమాతరంచలోకానాం ॥ ౨॥
ప్రాతరమ్బుజవిడమ్బిలోచనాం । మాతరంత్రిజగతాముపాస్మహే। శీతర
మ్యకరుణావలోకనై । ర్యాతరజ్గ యతి మజ్గళానినః ॥ ౩ ॥ ఆచక్రాయు
ధమాచమామకగురోరాచార్యవర్గంభజే। మధ్యస్థైరిహ వాథయామునము
ఖై ర్శాన్యైస్సనాథీకృతం। క్షీరామ్భోధిసుతాపయోధరపయఃపూరాఇ
వోదిత్వరా। యద్వాచాంవిసరాజగన్తి నితరాముజ్జీవయన్తిస్వయం॥౪॥

స్తాం-మూర్తిఃకాఠిన్యకాయయోరితి నానార్థరత్నమాలా॥లోకానామితి
కర్మణిషష్ఠీ- మాతారం-పరిచ్ఛేత్తారం- త్రివిక్రమాఖ్యవిష్ణుమితియావత్-
లోకానాంమాతరంలోకజననీంచమనసి- దధీమహి-ధారయేమహి-ధ్యా
యేమేతిభావః॥౨॥ప్రాతరితి॥ ప్రాతరమ్బుజవిడమ్బినీ-ప్రాతఃకాలవిక
సదమ్బుజానుకారిణీ -లోచనేయస్యాస్తాం త్రిజగతాం - మాతరం -
జననీం - ఉపాస్మహే- ధ్యాయామః - యాలక్ష్మీః - శీతాని - శిశిరాణి-
ణి - కరుణావలోకనాని - కృపాకటాక్షాః తైః-
అభివర్ధయతి॥ ౩ ॥ ఆచక్రాయుధమితి ॥
రాదారభ్యేత్యర్థః- మామకగురుపర్యన్తమితి
- మదీయగురోరారభ్య చేత్యర్థః- చకా

యాప్రకటిత-జగదైశ్వర్యాయేత్యర్థః తాదృశవేజరా-టబ్రహ్మాణే
న్వయః॥౧॥అసదృశమితి ॥ అపగతః-సదృశః-యస్యతం-నిరుపమమి
అన్యత్ర- అస్య- విష్ణోః- సదృక్- అనురూపా- తాం- అరుణాబ్జ
ర్యాచన్ద్రమసౌ- దృశౌ- యస్యతం- అన్యత్ర- రక్తోత్పలాక్షీమిత్యర్థ
స్ఫీతః- అభివృద్ధః- పయోధరః- జలధరః- తద్వత్స్ఫురన్తీ- మూర్తిః-
స్యతం- నీలామ్బుదశ్యామలమిత్యర్థః -అన్యత్ర- ప్రస్ఫీతౌ- పీనౌ- పయో
రౌ- కుచౌ- తయోః- స్ఫురన్తీ- లసన్తీ- మూర్తిః- కాఠిన్యం- య-

భువనజననీంతుష్టూషన్తీపురోరసనాధునా। రచయతునమోవాచేప్రాచేతసాననజన్మనే। జనకతనయాదివ్యోదన్తామృతద్రవవర్షిణీం। జగతికవయశ్శ్రావ్యంకావ్యంగృణన్త్యవలమ్బ్యయాం॥౫॥ పరాశరమునీశితుఃప్రణతికర్మకుర్మస్తరాం। మహీనగుణశోభితై రమృతసాధనోత్కణ్ఠిభిః। యదీయకృతిసిన్ధునావిమథితేనయత్నాద్బుధైః। ప్రకాశమిహసూయతేపరమపూరుషప్రేయసీ॥౬॥ దద్యాదద్యకుదృష్టిసర్పగరుడస్త్రయ్యన్తవిద్యాగు

స్వయముజ్జీవయన్తి- రక్షన్తు॥౪॥ భువనజననీమితి॥ భువనజననీం- లక్ష్మీం తుష్టూషన్తీ- స్తోతుమిచ్ఛన్తీ- రసనా- జిహ్వా- అధునా- ప్రాచేతసాననాత్- వాల్మీకిముఖాత్- జన్మయస్యాస్తస్యై- వాచే- శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణాయేత్యర్థః । నమః- ప్రణామం- పురః- ప్రథమం- రచయతు- జనకతనయాయాః- సీతాయాః- దివ్యోదన్తః- దివ్యవృత్తాన్తః- సఏవఅమృతద్రవః- తద్వర్షిణీం- యాంశ్రీరామాయణసూక్తిం అవలమ్బ్య- జగతి- కవయః- శ్రావ్యంకావ్యం- గృణన్తి॥౫॥ పరాశరమునీశితురితి॥ పరాశరమునేః- ప్రణతేః- నమస్కారరూపం- కర్మ- క్రియాం - కుర్మస్తరాం- భృశంకుర్మః। అహీనాం- సర్పాణాం- ఇనః- శ్రేష్ఠః- వాసుకిరితియావత్- సఏవగుణః- రజ్జుః- తేనశోభితైః- అన్యత్ర- హీనానభవన్తీతి- అహీనాః- శ్రేష్ఠాః- గుణాః- కల్యాణగుణాః- తైశ్శోభితైః-అమృతస్య- సుధాయాః- అన్యత్ర- మోక్షస్యసాధనే- ఉత్కణ్ఠిభిః- సాభిలాషైః బుధైః- దేవైః- పణ్డితైశ్చ - అవినా - పర్వతేనమన్దరేణేతి యావత్- శ వ యాసిన్ధునేవ- ఇహ- ప్రకాశం- పరమపూరుషప్రేయసీ- విష్ణుపత్నీ- సూయతే- ఉత్పాద్యతే- ప్రకాశ్యతేచ ॥౬॥ దద్యాదితి॥ హేదేవి - యాత్వం- విసృష్టిలవేన - కటాక్షలేశేన- భజతాం- శ్రితానాం- విభుత్వం- జగదైశ్వర్యం- దత్సే- దిశసి- తస్యాః- తాదృశవిభవవత్యాః- తవాపి-యేనవే

దు। శ్రీమాన్ వేఙ్కటనాథదేశికమణిః శ్రేయాంసి భూయాంసి నః। దత్తే సద్దృ
ష్టిలవేన దేవి భజతాం యా త్వం విభుత్వం రమే । తస్యా హన్త తవాపి యేన వి
భుతా సుష్ఠు ప్రతిష్ఠాపితా ॥౭॥ శీతజ్యోతిశ్శిఖరినగరీసాగరామ్భోధరాదే
ర్జల్పం జల్పం జలధితనయే హన్త మిథ్యాసమృద్ధిం । నిర్విణ్ణా మేగను భగవతీ
భారతీయం త్వదీయం। చిత్రం స్తోత్రం స్ఫురతి జనని స్వైరమారబ్ధుకామా।౮
మదాన్ధక్షోణీపత్యపదమనఃప్రీణనకృతే। నమస్కారాన్ స్రామో భగవ
తిచమత్కారవచసే। విధాత్రీమానన్దం విపులమిహ చాముత్ర చ తవ। స్తు
తిం ప్రస్తౌత్యం హ్రీభరనిరసనాయాద్య రసనా।౯। తత్తాదృగ్రచనావిదగ్ధర
సనాకణ్ఠాతినిర్ధూత యే। కేచిన్నీచవిచారగోచరగిరో గ్రథ్నన్తు మిథ్యాకృ
తీః స్వం వాగ్భ్రీహ్మా పురాణజిహ్మగశిరఃకంపావహం పావనీ। కర్తుం దేవి వ
యం తవ స్తవసమారమ్భాయ జృమ్భామహే॥౧౦॥ శయ్యాశబ్దగుణానుశా
సనచణాచ్ఛన్దోమయం వాహనం। సోదర్యస్తు కలానిధిస్తవ రమే సూనుశ్చ వా
ణీపతిః। తస్యాస్తే పురతస్స్తవం మితమతిః ప్రజ్ఞోచితం శ్రావయే౯। గుజ్ఞావి

చాన్తదేశికేన- విభుతా సకలజగన్నియన్తృతా- సుష్ఠు - శోభనం యథా
తథా- ప్రతిష్ఠాపితా ॥శ్రుతిః॥ ఈశ్వరీగ్ంసర్వభూతానాం త్వామిహో
పహ్వయే శ్రియమిత్యాదిప్రమాణైః- స్థాపితా- తాదృశ- వేదాన్తగురుః
నః- శ్రేయాంసి దద్యాదితి- పూర్వేణాన్వయః ॥౭॥ శీతజ్యోతిరితి॥ జల్పం
జల్పం ముహురుక్త్వేత్యర్థః- నిర్విణ్ణా- ఖిన్నా- ఆరబ్ధుంకామయతే అభి
లషతీతి- శిలికామీత్యాదినా కర్మణిణః- హన్తేతి ఖేదే॥౮॥ మదాన్ధ ఇతి॥౯॥
తత్తాదృగితి ॥ గ్రథ్నన్తు - నిబధ్నన్తు - వాగ్భ్రీహ్మా- వాఙ్జాలమిత్య
ర్థః- జృమ్భామహే- వర్ధామహే॥ ౧౦ ॥శయ్యేతి ॥ శయ్యా పర్యఙ్కః-
శబ్దానాం-గుణానాం-అనుశాసనేన-విత్తా-ప్రసిద్ధా- ఆదిశేష ఇత్యర్థః-త
వవాహనం ఛన్దోమయం- త్రివృద్గాయత్ర్యాదిభిశ్శిరశ్చక్షురాద్యవయవ

క్రయిణశ్శ్రియామిపదవీంమాణిక్యఫుఞ్జాపణే।౧౧। కవీనాంప్రత్నానాం కబళితసుధాస్వాదిమరసై।రనూచానైస్స్తోత్రైశ్శ్రితజడిమభాజోజనని తే।అజామిత్వాయైవస్తవమిమమకూపారతనయే। వియాతాగ్రథ్నీమో విహాసనపదైః కైరపిపదైః॥౧౨॥ విద్వద్భ్యస్స్వదమానయాయదనయావిశ్వావ్బ్నాధీయతే।స్తుత్యాతేసుఖమజ్జచేతసిదృషత్ప్రాయేనదూయేతతః గాన్ధర్వీహి పురన్దరాదిశిరసా మాన్దోళయిత్రీచిరం। గీతిస్సాబధిరాన్ననన్దయతిచేత్కింఛిన్నమేతావతా ॥ ౧౩ ॥ నాహంజానేనవరసగతింనార్థమక్షుణ్ణమన్యై। ర్నాలంకారానపిచనవచోగుమ్భగమ్భీరిమాణం।మాతస్స్తోతుంతదపిభవతీం త్యక్తలజ్జోయతేహం। మన్తుంకింతు ప్రథితకరుణాతున్తుమర్హాస్యముంత్వం।౧౪। చక్షుష్మన్తశ్చరణకమలేచక్షుషా,శ్రోత్రవన్త

కంగరుడఇత్యర్థః- కలానాం-షోడశకలానాం-విద్యానాంచ-నిధిః-చన్ద్రః-సోదర్యఃవాణీపతిః- సరస్వతీవల్లభః- పణ్డితశ్చ-తవసూనురిత్యర్థః॥౧౧॥ కవీనామితి॥ ప్రత్నానాం- ప్రాచీనానాం- అనూచానైః - నిర్దోషైః శ్రోత్రైరితియావత్- అజామిత్వాయ - అనాలస్యాయైవ- వియాతాః-ధీరాస్సన్తః- విహాసనస్య- పరిహాసస్య - పదైః- విషయైః కైరపిపదైః- కతిపయశబ్దైః- గ్రథ్నీమః- నిబధ్నీమః- కుర్మ ఇత్యర్థః ॥ ౧౨॥ విద్వద్భ్యఇతి ॥ స్వదమానయా - రోచమానయా - నాధీయతే - నోత్పాద్యతేచేత్ - తతోనదూయేనదుఃఖామి - పురన్దరాది శిరసామితి కర్మణి షష్ఠీ- ఆన్దోళయిత్రీ- శ్లాఘయిత్రీతియావత్- ననన్దయతిచేత్ - ఏతావతాకిం- ఛిన్నం- నకిమపీత్యర్థః॥ ౧౩ ॥ నేతి ॥ అక్షుణ్ణం- అపరిచితం-నజానఇతి- సర్వత్రాన్వేతి - వచోగుమ్భానాం - వాఙ్నిబన్ధనానాం- గమ్భీరిమాణం- గామ్భీర్యం- యతేఆరభే॥ ౧౪ ॥చక్షుష్మన్తఇతి॥చరణకమలే- చక్షుష్మన్తః నేత్రవన్తః- నస్మః- నభవామః- వయమితిశేషః - బ

శ్రోత్రేభూమేర్జనని జగతాంజన్మవన్తోపినస్మః । వక్త్రాణ్యాసన్ భగవతి నషట్పఞ్చచత్వారివానః । కస్మాదస్మాన్నహసతుజనస్తోష్యతస్త్వద్గుణౌఘం॥౧౫॥వక్తుంనైవచతుర్విధశ్రుతిరసావీష్టేనచాష్టశ్రుతిః । ర్నోచక్షుశ్శ్రుతిరప్యహోతవగుణాన్నారాయణప్రేయసి । స్తోతుంత్వామపితామహం వ్యవసితోదూరంహసన్మామన్యస్తైర్దుర్లఙ్ఘ్యంజలధింతరీతుమనసః పంగోర్ఘ్దే చాపలం ॥ ౧౬ ॥ అభూమిస్త్వత్స్తుభ్యా మాజననిజరతీనామపిగిరా । మసో కస్మాదస్మాదృశకృశమనీషోక్తివిషయః । అశక్యానామార్యాగ్నిభిరపిని

హవోగౌతమానభవామఇతిభావః- చక్షుషా - నేత్రేణశ్రోత్రవన్తః-కర్ణవన్తోనస్మః- బహవో ఆదిశేషానభవామ ఇతిభావః- భూమేశ్శ్రోత్రే వల్మీకే- జన్మవన్తోనస్మః- నవాల్మీకయోభవామః- ఏవముత్తరత్రాపి- షడ్వక్త్రాణీత్యాదౌ. బహూనీతిశేషోబోధ్యః బహవస్సన్దాఇత్యాదిరర్థః- ఏతేన- గౌతమాదిష్వేకైకస్య- త్వదీయస్తుతి- శక్తిసమ్భావనాభావస్సూచితః- ఏతేన- అస్మదోర్ద్వయోశ్చేతి- ఏకస్మిన్ బహువద్భావస్యసవిశేషణత్వే- ప్రతిషేధేనచక్షుష్మత్త్వాదీనాం అస్మదర్థ- విశే-షణత్వేనఇహబహువచనాసఙ్గతిరిత్యపాస్తం- పూజాయాంబహువచనత్వంతువాస్మదస్సమ్భవతి- స్వస్మిన్పూజ్యత్వస్య- స్వేనవక్తుమయుక్తత్వాత్ । నిన్దాయాన్తుగమ్యాయాం గౌతమత్వాదిప్రసక్తేరేవాభావేన తన్నిషేధాయోగాచ్చేతిబోధ్యంస్తోష్యతః- స్తుతింకరిష్యమాణాన్- అస్మాన్ కస్మాన్నహసతు ॥ ౧౫ ॥ వక్తుమితి॥ చతుర్విధశ్రుతిః- ఋగ్యజుస్సామాథర్వణభేదేన- స్థితా- శ్రుతిః- వేదః- నేష్టే - నసమర్థేత్యర్థః- అష్టశ్రుతిః - చతుర్ముఖః- చక్షుశ్శ్రుతిః- ఆదిశేషః- వ్యవసితః - ప్రవృత్తః- తరీతుంమనః- ఇచ్ఛాయస్యతస్య- తుమ్కామమనసోరపీతి- నలోపః ॥ ౧౬ ॥ అభూమిరితి- అభూమిః- అవిషయః- కస్మాత్- అస్మాదృ

పాతుంనిధిమపా । మపారంతంపాతుంమశకశిశుకఃకింప్రభవతి ॥ ౧౭
ప్రకృష్య స్తామస్మత్పరమితరకాలేవిధిముఖా। వయంమాతస్తేవాతవనుతి
దశాయాంసమధియః। నికర్షోత్కర్షౌస్తాం ననిశితుశశిఖద్యోతమహసో। ర్ది
వాకోవాభేదోదినకరకరవ్రాతజటిలే ॥ ౧౮ ॥ వాగ్భిఃకోరకితానితేరచ
యితుస్స్తోత్రాణివాణీపతే। రస్మాకంసుమితాంస్తుతింకలయతామప్యంబ
తుల్యంఫలం। కౌబేరింశ్రియమానశేబహుతరైఃకశ్చిత్తపోభిశ్చిరా। దేనా

శానాం- కృశమనీషాణాం - ఉక్తివిషయః- ప్రభవతి- ఈష్టైకేం ॥ ౧౭ ॥
ప్రకృష్యస్తామితి ॥ విధిముఖాః- బ్రహ్మాదయః- ఇతరకాలే - తావకస్తు
తివ్యతిరిక్తసృష్టికాలే- అస్మదితిపఞ్చమీ బహువచనమ్ ॥ అస్మానపేక్ష్యే
త్యర్థః- పరంఅత్యన్తం- ప్రకృష్యన్తాం - అతిశేరతాం ॥ ౧౮ ॥ వా
గ్భిరితి ॥ కోరకితాని- కోరకాణీవకృతాని - ఉపర్యుపరి - వర్ధనశీలానీతి
యావత్- సఞ్జాతకోరకాణీతివా- స్తోత్రాణి- రచయితుః- కర్తుః-వాణీ
పతేః- బ్రహ్మణః- సుమితాం- సుతరామల్పాం - పుష్పితాంచ- స్తుతిం
కలయతాం- అస్మాకమపి- ఫలంతుల్యంభవతి- బ్రహ్మాదిస్తుతీనాంకోరకి
తత్వేనమామకస్తుతీనాంపుష్పితత్వేనచకథనాత్- కోరకాపేక్షయా- ప్ర
సూనానామేవ- శీఘ్రఫలత్వమితి- ప్రసిద్ధేః- మదీయస్తుతీనామేవశీఘ్ర
ఫలత్వమితిసూచితమర్థందృష్టాన్తేన- విశదయతి - కౌబేరిమిత్యాదినా-
కశ్చిత్- బహుతరైస్తపోభిః- కౌబేరింశ్రియంకుబేరసమ్పదంచిరాత్- విళ
మ్బేన-ఆనశే-ప్రాప-కుబేరఇతిభావః- ఏవాంసమ్పదమేవ-కుచేలః-కుత్సిత
చేలఃపురుషః- ధానాప్రదానాత్- ముష్టిపరిమితభ్రష్టయవప్రదానమా
త్రేణ- ఆశు- శీఘ్రంయథాతథా- జగృహే- జగ్రాహ - అనేకవిధక
ఠోరతపఃకరణేనయాదృక్సమ్పత్ విళమ్బాల్లబ్ధా తాదృక్సమ్పదేవ- కుచే
లేన- కుత్సితవస్త్రేణ- కుచేలాఖ్యదరిద్రేణ - ముష్టిధానాప్రదానమా

మాంశుకుచేలఏవజగృహేధానాప్రదానాదపి ॥ ౧౯॥ ఆసన్ ధన్యతమాగు
ణాంస్తవబహూనాస్వాద్యశక్రాదయో । గృహ్ణాన్తోపిగుణార్ణవామృతక
ణాన్మాతఃకృతార్థావయం।ఆచామంతిసుధాఝరాన్సుమనసోద్వ్యత్రాక్
చకోరాఃకణా।నైణాంకానవిశేషమార్త్తిశమనంతత్రోభయేషామపి॥౨౦
దేవిశ్రీవృషశైలదేవదయితేదాక్షిణ్యపణ్యక్షితే। మాతస్సాహసతస్తవస్త
వమిమంకర్తుంప్రవృత్తస్యమే । ఉన్మీలన్తుపరం గిరస్తవక రాలఙ్కారప
ఙ్కేరుహ।ప్రేంఖత్తుంగషడంఘ్రిసంఘవికసఝ్ఝంకారశంకాకృతః।౨౧।గ
ర్వద్దుర్వసుధాపతిస్తుతిపరవ్యాహారమోహాన్ధతా। నిర్విణ్ణాశయఏషవేఙ్క
టకవిఃపఙ్కేరుహావాసిని । అద్యత్వద్గుణవర్ణనామృతరసైరానన్దితుంజృ
మ్భతే। జిహ్వాపణ్యరసావసన్నరసనఃపుణ్డ్రేక్షుసారైరివ ॥౨౨॥ పద్యా

త్రేణ- అతిత్వరయా- లబ్ధేతివిషయే- భవత్కటాక్షఏవయథా హేతుః-
తద్వద్బ్రహ్మాదితోస్మాకం- శీఘ్రఫలత్వే- తావకకటాక్షఏవ - హేతు
రితిభావః ॥౧౯॥ గుణగ్రహణాధిక్యన్యూనత్వాభ్యామపిబ్రహ్మాదితోస్మా
కంఫలవైషమ్యాభావఇతిసదృష్టాన్తమాహ॥ ఆసన్నితి॥ సుమనసః- దే
వాః- ఆచామన్తి- పిబన్తి॥౨౦॥ దేవీతి ॥ తవకరాలఙ్కార పఙ్కేరు
హే- ప్రేఙ్ఖతాం- సఞ్చరతాం- తుఙ్గానాం- షడఙ్ఘ్రిణాం - సఙ్ఘాత్-
వికసఝ్ఝంకారాణాం- శఙ్కాం- కుర్వన్తీతి- తథోక్తాః- గిరః- ఉన్మీ
లన్తు- వికసన్తు - ఫలప్రదాన- నిదాన- కరారవిన్దగత - భృఙ్గ - ఝ
ఙ్కార- సామ్యోక్త్యాత్వత్ప్రసాద- లబ్ధవిభవవిశేష- శాలిత్వం- గిరాం
ప్రార్థ్యతఇతిబోధ్యం॥౨౧॥ గర్వదితి॥ గర్వతాం-దుర్వసుధాపతీనాం-
స్తుతిపరాః- స్తోత్రతత్పరాః- వ్యాహారాః- ఉక్తయః- తేషుయోమో
హః- తేనయా- అన్ధతా- తయానిర్విణ్ణః- ఖిన్నః-ఆశయః- యస్యసః-
కూహాన్ధతేతిపాఠేతు- వ్యాహారైః- ఉక్తిభిః-కుత్సితః- ఊహాన్ధతయా

నాం దశభిర్యదస్తుత శతైస్త్వత్ప్రేయసః పాదుకాం। త్రయ్యన్తార్యకవిః ప
రోహాయముఖస్తత్రాస్మి కో విస్మయః। స్తోకప్రజ్ఞమతీవ మూకమపి మాం శ్లో
కైస్సహస్రేణ తే। స్తోతారం సమవేక్ష్య సూక్ష్మమతిభిః కస్మాన్న విస్మీయ
తే॥౨౩॥ మన్యే సత్స్వపి వాఙ్మయేషు విదుషామన్యేషు ధన్యైర్బుధైః। సూ
క్తిర్మే భువి దేవి తావకగుణస్పర్శాదుపాదీయతే। భద్రే త్వద్రమణప్రశస్తచ
రణామ్భోజైకసంసర్గతో। భర్గస్స్వర్గధునీం బిభర్తి శిరసా భూయస్సుస
త్స్వమ్బుషు॥౨౪॥ తవ స్తోత్రే మన్దాః కతిచిదతిచిత్రేపి కమలే। న విన్దన్త్యా
నన్దం యదితదపి న మ్లాయతి మనః। సృజే దేవ స్రష్టా సకలవిపులేస్మిన్ క్షితిత
లే। చమత్కారానన్దానుభవచతురాన్ ద్విత్రిచతురాన్॥౨౫॥ సు
చారు మధువీచికారసముచో వచోదేవతా। కుచామృతకచాకచిప్రచురచా
తురీమేదురాః। నరాస్సతతమిన్దిరాగుణకథాసుధాదోహినీః। రుపాధ్వ
మిహ వేఙ్కటాధ్వరికవేరుదారా గిరః॥౨౬॥ స్వైరం ప్రరోహయతు ప

నిర్విణ్ణశ్చ- ఆశయో యస్య స ఇతి - కుపదేన బహుపద బహువ్రీహిర్బో
ధ్యః॥౨౨॥ పద్యానామితి॥ పద్యానాం- దశభిశ్శతైః సహస్రేణ- అస్తు
త- అస్తోత్రయతేతి యత్- తత్రేత్యన్వయః- తే స్తోతారం - త్వాం స్తువ
న్తం- న విస్మీయతే- భావే లట్॥౨౩॥ మన్య ఇతి॥ వాఙ్మయేషు- ప్రచు
రవాక్షు- వాగ్జాలేష్విత్యర్థః- ఉపాదీయతే- పరిగృహ్యతే॥౨౪॥ తవేతి॥
న మ్లాయతి- న విషీదతి- ద్వౌ వా- త్రయో వా- చత్వారో వా- ద్విత్రిచతు
రాః- అనేకమిత్యనువృత్త్యా బహూనామపి - సఙ్ఖ్యయావ్యయేతి బహువ్రీ
హిః॥౨౫॥ సుచార్వితి॥ వచోదేవతాయాః- సరస్వత్యాః- కుచామృ
తేన- స్తన్యేన- యత్కచాకచి- తత్ర ప్రచురాః- యాశ్చాతుర్యః- తా
భిర్మేదురాః పూర్ణాః- గిరః - ఉపాధ్వం - చిన్తయధ్వం ॥౨౬॥ స్వైర
మితి॥ ప్రరోహయతు ప్రకల్పయతు- అక్ష్ణాం నేత్రాణాం- సహస్రం

ద్యసహస్రమహాసు। దాసస్యమేవదనసీమ్నితనావమోకః।యఃక్వాపిసాన్త
సకృదఞ్జలిబన్ధభాజి। జన్తౌజగజ్జననిసౌతిసహస్రమక్ష్ణాం ॥ ౨౭ ॥ పఙ్కజ
నిలయేస్తోత్రంవేఙ్కటకవిగీతమేతదవగీతం।కిఙ్కరకృతమితికృపయాత్వం
కలయితుమర్హసిప్రసీదన్తీ ॥ ౨౮ ॥ రసికాళిభిరాస్వాద్యంరమ్యంశ్రీకర
లసదలఙ్కరణం।వికసతుసూర్యాలోకాత్పద్యసహస్రంసహస్రపత్రమివ॥
ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరిప్రణీతేలక్ష్మీసహస్రేప్రారమ్భస్తబకఃప్రథమః॥

సౌతి- జనయతి- సకృదఞ్జలిబన్ధభాజిజనే- అక్షిసహస్రదాతుః- కటాక్షస్య। పదవిన్యాససహస్రప్రదానమప్యనుగుణమితి- వ్యజ్యతే॥ ఇన్ద్రైశ్వర్యదాతుః- త్వత్కటాక్షస్యకతిపయశ్లోకరచనాశక్తిదానంనదుష్కరమితిభావః॥౨౭॥ పఙ్కజనిలయఇతి॥ అవగీతం- ఖ్యాతగర్హణంనిన్ద్యమిత్యర్థః- అవగీతఃఖ్యాతగర్హణఇత్యమరః। అవిగీతమితిపాఠే- నవిద్యతే- విగీతం- నిన్ద్యంయస్మాత్తం- యదపేక్షయేత్యర్థః-కిఙ్కరేణ- దాసేన- కృతమితికృపయా- ప్రసీదన్తీసతీ-కలయితుం- పరిగృహీతుమర్హసి॥౨౮॥ రసికేతి॥ రసికాః-శృఙ్గారాదిరసజ్ఞాః- తేషాం-ఆళిభిః- పఙ్క్తిభిః- అన్యత్ర- రసికైః-రసాస్వాదనశీలైః-అళిభిః- భ్రమరైః-ఆస్వాద్యం-భోగ్యం రమ్యం- హృదయఙ్గమం- రమణీయంచ- శ్రీకరాణి- చమత్కృతిజనకాని- లసన్తి- స్ఫురన్తి- అలఙ్కరణాని-ఉపమాద్యలఙ్కారాః- యస్మిన్ తత్- అన్యత్ర- శ్రియః- లక్ష్మ్యాః- కరయోః-లసత్- ప్రకాశమానం అలఙ్కరణం- అలఙ్కృతిసాధనం- పద్యసహస్రంప్రకృతలక్ష్మీస్తవసహస్రం- కర్తృ- సహస్రపత్రమివ- సూరీణాం- పణ్డితానాం- ఆలోకాత్ వీక్షణాత్ -అన్యత్ర-సూర్యస్య- ఆలోకాత్- ప్రకాశాత్ -వికసతు- ఉన్మీలతు✻ శ్రీకాశికోత్తంసభూమహ్నాశబ్దవిద్యాసుధీమణినా- శ్రీగోపాలాచార్యేణ విరచితాయాంబుధామోదిన్యాఖ్యాయాంలక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాంప్రారమ్భస్తబకఃప్రథమః॥✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీరస్తు.

ప్రాదుర్భావస్తబకప్రారమ్భః

శ్లో॥ భజేమ దుగ్ధామ్బుధిం యత్ర పరిష్కర్తుం హరేరురః। కఠినం సుకుమారం చ రత్నం ప్రాదురభూద్ద్విధా ॥౧॥ చతుర్ముఖాదీన్ జగదమ్బ డిమ్భాన్ దుగ్ధైర్బహూన్వర్ధయితుం సమృద్ధైః। పయః పయోధౌ భవతీ దయాళుస్త్వం ప్రజాతా సహ కామధేన్వా ॥ ౨ ॥ త్వయోజ్జ్వలం దుగ్ధపయోధిమధ్యాన్మ

—*అథ ప్రాదుర్భావస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే*—

శ్రీయుతత్రిజగతం నృహరిం ప్రణమ్య చిత్రీయమాణకవితాఫణితౌధురీణాత్। ఆత్రేయవేఙ్కటసదధ్వరిణోఽభ్యుదీర్ణాత్ వాణీం రమావిషయిణీం వివృణే క్రమేణ॥ లక్ష్మీసహస్రకావ్యే లక్షణలక్షాయుతే బుధాలక్ష్యే। దుష్ప్రాప్యే కతిపయాంశవ్యాఖ్యేయం విస్తృణీత బుధమోదమ్॥ * * * * **

భజ ఇతి॥ యత్ర క్షీరాబ్ధౌ - హరేః - విష్ణోః - ఉరః - వక్షః - పరిష్కర్తుం - అలఙ్కర్తుం - కఠినం - రత్నం కౌస్తుభ ఇత్యర్థః - సుకుమారం - మృదులం - రత్నం చ - లక్ష్మీరిత్యర్థః - ద్విధా - ప్రాదురభూత్ - ఆవిర్బభూవ - తం - దుగ్ధామ్బుధిం - భజ ఇత్యర్థః ॥౧॥ ఏవం లక్ష్మ్యాః ప్రాదుర్భావే కౌస్తుభసహభావస్య ప్రయోజనముక్త్వా - అధునా - కామధేనుసహభావప్రయోజనమాహ॥ చతురితి॥ ప్రజాతా - ప్రాదుర్భూతా - అసీతి శేషః - అత్ర చతుర్ముఖ ప్రభృతి దేవ సంరక్షణం ఫలమితి - తస్య సర్వకామప్రదానస్వభావస్య - దుగ్ధసమృద్ధిద్వారకత్వముత్ప్రేక్షితమితి జ్ఞేయం ॥౨॥ ఇదానీం కౌస్తుభచన్ద్రయోః త్వయా సహ - ప్రాదుర్భావాదేవ అతిశయితపదలాభ ఇత్యాహ॥ త్వయేతి॥ హే దేవి - పయోధిమధ్యాత్ - త్వయా సహ - ఉజ్జ్వలం - మహాద్వయం కౌస్తుభచన్ద్రాభిధానం తేజోద్వయం ఉది

హోద్వయం దేవి సహోదియాయ। హరేరురోభూషణమేకమాసీదన్య
చ్ఛిరోభూషణమష్టమూర్తేః ॥ ౩ ॥ జీవంజీవం ప్రత్యుదారాం సమృద్ధిం
కర్తుం హర్తుం కఞ్జధామే తమాంసి । సర్వం త్రాతుం సత్కదమ్బం పురాబ్ధే
శ్చాన్ద్రీ మూర్తిర్జాయతే తావకీ చ ॥ ౪ ॥ విశ్వాసేచనకం ముఖం తవ ప
యస్సిన్ధోరుదగచ్ఛత్తదా । శఙ్కిత్వా విగళత్కళఙ్కమపరం చన్ద్రాఙ్కు
రం శఙ్కరః ॥ న్యస్తం మస్తప దేవి ధుం ప్రథమతో నూనం భృశం న్యూ
నఞ్చ । త్యమ్బుభ్రంశయితుం స్తువన్నివ శిరఃకమ్పం పరం నిర్మమే ॥ ౫ ॥ దా

యాయ-ఉదభూత్-తయోరితి శేషః- ఏకం-కౌస్తుభరత్నం- హరేః- ఉరోభూషణం-అన్యత్- చన్ద్రాఖ్యం- అష్టమూర్తేః- శివస్య- శిరోభూషణమాసీత్- చన్ద్రశేఖరత్వాదితి భావః॥ ౩॥ హర్యష్టమూర్త్యోరురశ్శిరోభూషణత్వాభ్యాం కౌస్తుభచన్ద్రయోస్తుల్యపదత్వముక్త్వా అద్య త్వత్సహభావాయత్తం చన్ద్రస్య అతిశయాన్తరమప్యాహ ॥ జీవంజీవమితి॥ కఞ్జధామే - పద్మాలయే! జీవంజీవం ప్రతి చేతనం-అన్యత్ర- జీవంజీవం-చకోర- పక్షిణం ప్రతి- ఉదారాం-అధికాం-సమృద్ధిం-సుధాసమృద్ధిం సమ్పదం చ- కర్తుం- తమాంసి- తిమిరాణి- అజ్ఞానాని చ- హర్తుం- సర్వం- సతాం- నక్షత్రాణాం-మహతాం చ-కదమ్బం - సమూహం- త్రాతుం-రక్షితుం చ-అబ్ధేః-సముద్రాత్. చాన్ద్రీ-చన్ద్రసమ్బన్ధినీ- తావకీ చ-మూర్తిః- పురా జాయతే- అజాయత- పురి లుఙ్ - చాస్మ ఇతి భూతే లట్- అనేన- కౌస్తుభవత్- త్వత్తుల్యపదత్వమపి లబ్ధమితి భావః- ॥ ౪ ॥ క్షీరాబ్ధౌ సముద్భూతానాం మధ్యే తవైవ సర్వాతిశాయిత్వమిత్యాహ। విశ్వేతి॥ విశ్వేషాం ర్వేషాం- ఆసేచనకం - అనన్తతృప్తికరదర్శనమితి భావః - ఉదగచ్ఛత్- ఏనం- శఙ్కిత్వా- ఆశఙ్క్య- నిర్మమే - అకరోత్ ॥ ౫ ॥ అద్యోక్తం లక్ష్మ్యాః- ప్రాధాన్యమేవ ద్రఢయితుం - కామధేన్వాదీనాం- తత్సహభావసిద్ధం- తదీయ . వివాహోపయుక్త దానార్థద్రవ్యరూప త

తుం త్వాం పురుషోత్తమాయ తనయాం। పద్మే గ్రహీత వ్రతః ప్రాదాత్కా-
మగవీం ముదా సుమనసాం పానీయ మప్యమ్బుధిః । కంచిత్సప్తిమనుత్తమం
మఘవతే కల్పద్రుమం చేష్టదం । సర్వజ్ఞాయ సితాంశుకం ధృత జటావర్గా
య దిగ్వాససే ॥ ౬ ॥ హర్షాదబ్ధేర మృతకలశం త్వాం దదే దేవసఙ్ఘః ।
శ్రీమానుచ్చైశ్శ్రవసమమరక్ష్మాపతిశ్చన్ద్రమీశః। తేషామేకం న కిల జగృహే
త్వాం శుభామేవ శార్ఙ్గీ । పద్మే సారగ్రహణ నిపుణః పారిశేష్యాద్గృహీ
తుం॥ ౭॥ ఛాయాముఖే జనని చాన్ద్రమసీ తవాసీత్ । కల్పద్రుపల్లవరుచిః
కరయోః పదోశ్చ । సౌధారసీ వచసి సమ్పదతో న మిథ్యా। భ్రాతుశ్శ్రియం

మైవ- అమ్బుస్యపా త్తత్వమాహ ॥ దాతుమితి ॥ హేపద్మే త్వాం - పు
రుషోత్తమాయ - పురుష శ్రేష్ఠాయ- విష్ణవే చ- దాతుం- అమ్బుధిః- గృ
హీత వ్రతస్సన్- సుమనసాం- పణ్డితానాం- దేవానాం చ- కామగవీం-
అభిలషిత ప్రదాం కామధేనుం - పానీయం- ఉశీరాది పరిమళిత శీతోదకం
అమృతమపి- మఘవతే- యాగ శీలాయ- ఇన్ద్రాయ చ -అనుత్తమం శ్రేష్ఠం
సప్తిం- అశ్వం- ఉచ్చైశ్శ్రవసమితి యావత్- ఇష్టదం-కల్పద్రుమం చ-ధృ
తజటావర్గాయ- జటాధారిణే- మహర్షయే చ - దిశ ఏవ వాసః - యస్య త
స్మై అనమ్బరాయ- సర్వజ్ఞాయ- విదుషే - రుద్రాయ చ సితాంశుకం- శు
క్లవస్త్రం- చన్ద్రం చ- ప్రాదాత్- దదౌ ॥ ౬ ॥ సర్వాతిశయిత పురుష ప
రిగ్రహ విశేషత్వాద పి లక్ష్మ్యాస్సర్వాతిశయితత్వమాహ॥ హర్షాదితి॥
పారిశేష్యాత్ పరిశేషాత్ - స్వార్థేష్యఞ్ స్వాభావిక లక్ష్మీ పరిగ్రహ
స్య - సారగ్రహణార్థామృతాది పరిశేషీకరణ మూలకత్వం సము
త్ప్రేక్షితమితి సాధు విభావనీయం ॥ ౭ ॥ ఏవం ప్రమాణ సిద్ధ చన్ద్రాది
సహభావమవలమ్బ్య తత్ప్రయోజనాదికం నిరూప్య సచ్ఛాయత్వాద్యను
భవ సంవాదేన తత్సహభావమేవ ద్రఢయతి॥ ఛాయేతి ॥ ఛాయా- కాన్తిః-
సౌధారసీ-సుధా రససమ్బన్ధినీ-సమ్పత్ ।౮॥ ఉక్తసచ్ఛాయత్వాది శబ్దితం

సహ భువః పరిబిభ్రతీతి ॥ ౮ ॥ సుధాదయస్సన్తు తథాపి తోయధిర్ధ్రువం భవత్యైవ భవత్యపత్యవాన్ । గుణార్ణవే జాగ్రతు విక్రమాదయో గుణీ మహోదారతయైవ భూపతిః ॥ ౯ ॥ భ్రామ్యత్పన్నగవక్త్రకోటరమరున్నున్నోర్మిసంఘట్టనా । ఝాటిత్యూర్ధ్వవిసారిదుగ్ధకణికానిష్పన్నపుష్పాఞ్జలిః । సిన్ధుర్మన్థనసున్దరాభ్యుదయధుంధుంధ్వనిచ్ఛద్మనా । స్తుత్వా మాధవమద్భుతామలభత త్వామ్బ కన్యామణిమ్ ॥ ౧౦ ॥ సిన్ధుక్రోడస్ఫుటతరలురన్మన్థలబ్ధావతారైః । ధుంధుంకారైస్త్వదుదయమహే...

తయా సహ చన్ద్రాదీనామ్ సమప్రధానత్వం అర్థాన్తరన్యాసేన-నిరస్యతి॥ సుధేతి॥ రాజగుణేషు-ఔదార్యస్యైవ-తోయధ్యపత్యేషు తస్యైవ-ప్రాధాన్యమితి భావః ॥ ౯ ॥ అర్చనప్రణామస్తుతిభిః ప్రసాదితభగవదాయత్తః - ఉదధేరీదృశకన్యారత్నలాభ ఇత్యాహ ॥ భ్రామ్యదితి ॥ భ్రామ్యతః-భ్రమవతః- పన్నగస్య - వాసుకేః - వక్త్రాణి కోటరాణీవ - తేషాం - మరుతః - వాతాః - తైర్నున్నాః - ధూతాః - ఊర్మయః - తేషాం- సఙ్ఘట్టనాః- సంఘర్షణాః తాసాం ఝాటిత్యేన-శైఘ్ర్యేణ-ఊర్ధ్వవిసారిణః-ఊర్ధ్వముఖతయా ప్రసారిణః- దుగ్ధకణికాః . క్షీరశీకరాః - తాభిః- నిష్పన్నాః- నిర్వృత్తాః పుష్పాఞ్జలయః-యేన సః- అలభత-అవాప ॥ ౧౦ ॥ లోకోత్తరవస్తుభూత- భవత్యవతారోత్సవవిభవం దేవాదయో-బహుధాన్వభూవన్నిత్యాహ॥ సిన్ధ్వితి॥ సిన్ధోః-క్షీరాబ్ధేః- క్రోడే- మధ్యప్రదేశే- స్ఫుటతరం యథా తథా-లురన్-మన్థః-మన్దరాచల ఇతి యావత్-తస్మాల్లబ్ధాః-అవతారాః- ఉదయాః- యేషాం తైః ప్రాజ్ఞైః- దేవా ఇత్యర్థః - అన్తః- అన్తర్వేగాత్- ఉల్లిఙ్ఘః- ఉత్థితః- హర్షః-యేషాం తే - తథోక్తాస్సన్తః- మన్దానిలా ఏవ- పటునటాః- తైః ఝుంఝానిల ఇతి- పారే-సవృష్టివాత ఇత్యర్థః- ఏతత్ సన్దర్భానుచితత్వాత్ - అస్వరసమితి బహవః- ఉన్నాటితాః- ప్రణర్తితాః- ప్రాగ్ధాః-వీచీవల్ల్యః-ఊర్మిపరంపరా ఇత్యర్థః- తాస్వివ

స్తుభిః శ్రీమతి శ్రీః । ప్రాఞ్చోమన్దానిలపటునటోన్నాటితప్రౌఢవీచీ । వల్లీహల్లీసకమకలయన్నన్తరుల్లీఢహర్షాః ॥ ౧౧ ॥ బర్హంభ్రాన్త్వా చికురముదనే రుద్భవన్త్యా భవత్యాః । బద్ధా మన్థక్షితిభృతి సురైః పన్నగాస్స్విన్నగాత్రాః । తత్కాలైకోచితమతిజుషస్త్రాసతస్త్యక్తచేష్టా । రాజీవాక్షప్రణయిని భృశం రజ్జుతామభ్యనైషుః ॥ ౧౨ ॥ ఆలోక్య తత్ర భవతీ మమృతస్వరూపాం । వృష్టా ముదా సుమనసస్సుమనః ప్రపఞ్చైః । పిణ్డీభవద్భిలషిలామ్బుపయః పయోధౌ । డిణ్డీరఖణ్డనివహైస్సమమాప్లవన్త ॥ ౧౩ ॥ అమ్బ స్వయం త్వయి చిరాదవతీర్ణవత్యాం । మన్థశ్రమవ్యపనయాయ మఖాశనానాం । శ్రాన్తాహిరజ్జుకబళీకృతి చిన్తయేవ । క్షీరోదరోధసి శనైరనిలశ్చచార ॥ ౧౪ ॥ సాన్ద్రోత్కణ్ఠా మసృణమ

స్త్రియః - తాసాం - హల్లీసకం - హల్లీసకాఖ్య - నర్తనవిశేషం ॥ నారీణాం మణ్డలైర్నృత్యం బుధా హల్లీసకం విదురితి హారావళిః ॥ అకలయన్ - అపశ్యన్ - మన్థనార్థతయోపాత్తసర్వవస్తూనాం త్వదావిర్భావైకౌన్ముఖ్యం దృష్టమిత్యాహ ॥ బర్హమితి - భ్రాన్త్వా - భ్రమిత్వా మన్థనాయోపాత్తపన్నగానాం తత్సాధనరజ్జుత్వాపత్తేః - మన్థనోద్భూతలక్ష్మీచికురవిషయబర్హభ్రమజనితభయహేతుకత్వోత్ప్రేక్షణాత్ - తదుద్భవస్య - ప్రాధాన్యలాభ ఇతి బోధ్యం ॥ ౧౩॥ మన్థనప్రవృత్తదేవానాం లక్ష్మీప్రాదుర్భావైకపరమప్రయోజనత్వం తదీయపుష్పవర్షాదిభిర్నిర్ణీయత ఇతి ప్రతిపాదయతి ॥ ఆలోక్యేతి ॥ సుమనః ప్రపఞ్చైః - దేవసమూహైః - ముదా వృష్టాః విసృష్టాః - సుమనసః - పుష్పాణి - డిణ్డీరఖణ్డానాం - ఫేనశకలానాం - నివహైస్సమం - ఆప్లవన్త - ఆప్లవన్తేస్మ ॥ ౧౪ ॥ ఉక్తార్థనిర్ణాయకదేవతావిశేషవ్యాపారాన్తరమాహ ॥ అమ్బేతి ॥ లక్ష్మీప్రాదుర్భావార్థ - చిరమథనజనిత - సురజనశ్రమశమనఫలకమన్దానిలస్య - మన్థనశ్రాన్తరజ్జుపన్నగకబళీకరణ - శఙ్కాహేతుకమాన్ద్యవత్త్వముత్ప్రేక్ష్యతే ॥

ధుజిత్సాదరాపాఙ్గధారా । సధ్రీచీభిశ్శ్వసనవిసరద్దుగ్ధవీచీభిరబ్ధిః । ఉద్వాహాఖ్యం కమపి భవతీముత్సవం లిప్సమానాం । మాతస్తాతో మధుర మనయన్మఙ్గళంస్నాతకర్మ ॥ ౧౫ ॥ అభ్యర్ణస్ఫురదప్సరః కరధృతైరుద్దామదుగ్ధామ్బుధి ॥ స్వైరోత్సృత్వర వీచికాసహచరై రుద్వీజితాంచామరైః । హస్తాలఙ్కృతపఙ్కజామభినవాకల్పైరనల్పైశ్శుభా। మప్యాత్వాముపసిస్మరామి జగతాం మాతఙ్కూలంకషాం ॥ ౧౬ ॥ భూయా

సాన్ద్రైరితి॥ సాన్ద్రోత్కణ్ఠాభిః-ఘనాభిలాషైః-మసృణానాం- స్నిగ్ధానాం మధుజితః- విష్ణోః - సాదరాపాఙ్గధారాణాం - సప్రియకటాక్షపరంపరాణాం- సధ్రీచీభిః- సదృశీభిః- శ్వసనైః-వాతైః- విసరన్తీభిః- ప్రసరన్తీభిః- దుగ్ధవీచీభిః- క్షీరోర్మిభిః- తాతః- జనకః- అబ్ధిః- భవతీం- మఙ్గళం- స్నాతకర్మ- మఙ్గళస్నానమిత్యర్థః - అనయత్-నినాయ-దుహ్యాజిత్యాదినా-ద్వికర్మత్వం - పూర్వోక్తప్రాధాన్యమేవ-ప్రథయితుం-అమృతస్యభగవతః-కటాక్షాయత్తత్వమభిప్రేత్య-తద్ధారాసరూపత్వం లక్ష్మీవివాహాఙ్గమఙ్గళస్నానార్థతయా- అబ్ధినా - వినియుక్తత్వంచ- ఉక్తమితిబోధ్యం ॥ ౧౫ ॥అథభగవతఇవలక్ష్మ్యా అపిశుభాశ్రయదివ్యమఙ్గళవిగ్రహయోగాద్ధ్యేయత్వమాహ॥అభ్యర్ణ ఇతి॥ అభ్యర్ణః-అభ్యంభః- స్ఫురన్తీనాం శోభమానానాం- అప్సరసాం - కరధృతైః - చామరైరుద్వీజితాం- హస్తేనఅలఙ్కారరూపతయాధృతం- పంకజంయయాతాం- యద్వా- హస్తేనఅలఙ్కృతం- పఙ్కజమితివా- హస్తాశ్రయతయా- కమలస్యశోభావహత్వమితిభావః - పూర్వార్ధేనపరత్వవ్యఞ్జకదివ్యాప్సరస్సత్కారయోగఉక్తః-తతఃక్రమేణభోగ్యత్వోపయుక్తదివ్యపద్మాదిధారణంపావనత్వోపయుక్తమనిష్టనివర్తకత్వంచోక్తమితి శుభత్వమాశ్రయత్వం చలబ్ధమితిజ్ఞేయం ॥౧౬॥ అథహరేరివ- తస్యాఅపి మోక్షపర్యన్తసకలఫలప్ర

సుస్తేత్వదీయామయిహారిదయితేస్థూలలక్షాఃకటాక్షాః। యల్లిప్సావ్యగ్ర
భర్గాద్యమరవిరచితైరఞ్జలీనాంప్రపఞ్చైః । మన్థాద్రిక్షోభదుస్థంకలశజల
నిధేర్మధ్యముత్సృజ్యవేలాం । ప్రాప్తైరేజేసరోజైరివనవరజనీనాయకా
లోకమూకైః ॥౧౭॥ అగ్రేమురారేరరవిన్దపీఠే హారిత్కరీన్ద్రైరభిషిచ్య
మానాం। అవేక్ష్యపుత్రీమఖిలేశ్వరీంత్వామానన్దసిన్ధౌనిమమజ్జసిన్ధుః॥౧౮॥
ప్రసభముదధికన్యే పశ్యతాం దైవతానాం । పరమపురుషవక్షఃపీఠమా
ఢౌకథాస్త్వం।సహదయితతమేనస్వైరకేళౌసతీనాం। నఖలునిజశిరూ
నాంసన్నిధిర్వ్రీళహేతుః॥ ౧౯ ॥ కలితకలశసాగరోర్మిగర్జంకమపిముకు

దత్వమాహ ॥భూయాసురితి॥ స్థూలలక్షాః- బహుప్రదాః- నవస్య -
రజనీనాయకస్య- చన్ద్రస్యఆలోకైః- ప్రకాశైః- మూకైః- ముకుళితైః
భర్గాదిదేవానాం- అనష్టతత్తదైశ్వర్యలాభః- మన్థనోద్భూత- లక్ష్మీక
టాక్షాయత్త ఇతి-ద్యోతయితుంతత్ప్రార్థనాఙ్గతదీయకరాఞ్జలీనాం-మన్థ
నక్షోభ- కూలగమిత- తజ్జన్య- చంద్రాలోకవశ - ముకుళితపయోధిస
రోజరూపత్వముత్ప్రేక్షిత మితిబోధ్యం ॥౧౭॥ భగవతఇవతస్యాఅపి
సకలజగదైశ్వర్యలాభః - అవతారకాలికదిగ్గజాచరితాభిషేకవిశేష- సి
ద్ధఇతిపురాణసిద్ధంవృత్తాన్తవిశేషమాహ ॥అగ్రఇతి॥ హారిత్కరీన్ద్రైః- ది
గ్గజైః ॥౧౮॥ ప్రసభమితి ।. పశ్యతాం దైవతానాంషష్ఠీచానాదరఇతిభా
వలక్షణేషష్ఠీఆఢౌకథాః - అగచ్ఛః-భగవతః - సర్వలోకపితృత్వవత్-
తస్యాః- సర్వజగన్మాతృత్వం- తత్పత్నీత్వకృతమితి - అవతారసమయ
ఏవ- ససమ్భ్రమం -యథాపూర్వంస్వయమేవ - తద్వక్షస్థలభజనాత్సి
ద్ధమితిభావః॥౧౯॥ తదవతారస్యభగవద్వక్షోభజనస్యచయౌగపద్యమేవ
భఙ్గ్యన్తరేణాహ॥ కలితేతి॥ అనూషయత్- అలంచకార॥౨౦॥ ఉక్త

స్దమహః కళిన్దజౌఘం । కనకసుహృద భూషయత్త వాభావిత తిరతీవర మేసరస్వతీవ ॥ ౨౦ ॥ ద్యునదీశిశిరంశిరః పురా రేర్భజతీందుర్భవతీదయా రసార్ద్రం । హృదయంమురహన్తురబ్ధిజేవాముచిత్తైవస్థితిరుద్భవానురూపా ॥ ౨౧ ॥ కమలే తోష యితుంత్వాం కాన్త భుజాన్తర నిశాన్త ముషయాన్తీం। ప్రాయచ్ఛదూర్మిహస్తైః ప్రత్నంరత్నగణమమ్బుధిర్హ్నార ॥౨౨॥ ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితేలక్ష్మీసహస్రే ప్రాదుర్భావస్తబకో ద్వితీయః ॥ * * * * * * * * * *

ద్వ్యబ్ధిక్షోభజనమేవదయార్ద్రస్వస్వభావానుగుణదేశలాభరూపమితిసద స్తోత్రమాహ॥ ద్యునదీతి॥ తయోఃఅర్ద్రదేశోద్భవత్వేన- తుల్యయోరపి- ఏకస్యఆర్ద్రత్వంశారీరం-అపరస్యాః- మానసమితి-తత్తదనురూప- దేశ లాభఉచితఇతిభావః॥౨౧॥ కమలఇతి॥కాన్తస్యవిష్ణోః-భుజాన్తరం- వక్షస్థలమేవ- నిశాన్తం- అన్తఃపురం- ప్రత్నం-చిరత్నం- రత్నగణం-హార ణం- యౌతకధనం-ప్రాయచ్ఛత్- ప్రాదాత్।మన్థనక్షోభవికీర్ణరత్ననిక రస్యతద్వ్యక్షోభజనరూపపతిగృహగమనార్థకయౌతకప్రదాన- రూపత్వ ము త్ప్రేక్ష్యతేసాచవ్యఞ్జకాప్రయోగాత్-గమ్యేతిసిద్ధం॥౨౨॥ఇతిశ్రీకౌశికో త్తంసభూమ్నా శబ్దవిద్యాసుధీమణినా శ్రీగోపాలాచార్యేణ విరచితాయాంబుధామోదిన్యాఖ్యాయాంలక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాం ప్రాదుర్భావస్తబకోద్వితీయః॥ * * * * * * *

శ్రీరస్తు.

—*వక్షస్స్థలావస్థానస్తబకప్రారమ్భః*—

శ్లో ॥ శ్రియమేశేషాచలమణేశ్శార్ఙ్గిణో హృదయఙ్గమాం । అనుకమ్పామివాకమ్పామమ్బామమ్బుజవాసినీం ॥ ౧ ॥ కల్యాణదివ్యకరుణాదిగుణామ్బురాశే । కాంక్షాధికాభ్యుదయదాయికటాక్షలేశే । భద్రాయ దైత్యజిదురఃకృతసన్నివాసే । భక్త్యాస్థిరేణమనసాభవతీముపాసే ॥ ౨ ॥

—*అథవక్షస్స్థలావస్థానస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారభ్యతే*—

అథప్రాదుర్భావకాలలబ్ధవక్షస్స్థలావస్థానం - తృతీయేన స్తబకేనస్తౌతి ॥ శ్రియమితి ॥ శార్ఙ్గిణః - హృదయఙ్గమాంవక్షోగమాం, మనోగమాంచ - అకమ్పాం - అనుకమ్పాం దయామివ స్థితాం మమ్బాం శ్రియమే జగత్సృష్ట్యాదౌ మోక్షప్రదానాదౌచ లక్ష్మ్యాసహ ఐకమత్యంప్రకాశయితుంతస్యాఃభగవత్కృపారూపత్వముత్ప్రేక్షితమితిబోధ్యం ॥౧॥ లక్ష్మ్యాఃదయాత్వేనవర్ణనాత్ తత్సన్నిధానేనైవభగవతోదయాళుత్వంకర్మానుగుణనిగ్రహాద్యతభగవదభిగమనోపయుక్తపురుషకారతోపయుక్తకల్యాణగుణవిశేషాదికంనిరూపయతి ॥కల్యాణేతి॥ దివ్యకరుణాదిగుణామ్బురాశే- కాంక్షాధికాభ్యుదయదాయికటాక్షలేశే వాఞ్ఛితాదధికపురుషార్థప్రదకటాక్షలవే- భద్రాయ- జగన్మఙ్గళాయ ఆశ్రితరక్షణాయేతియావత్-దైత్యజితః- విష్ణోఃఉరసి-కృతః- కలితఃసన్నివాసః-అపృథక్స్థితిః-యస్యాస్సా- తత్సమ్బుద్ధిః-అనేనతత్సఙ్కల్పస్యలక్ష్మీసఙ్కల్పసహభావేనైవకార్యకరత్వముక్తం - హేకల్యాణి- భవతీం- భక్త్యా- స్థిరేణ- స్థిరభక్తినేత్యర్థః- మనసా- ఉపాసే- ధ్యాయామి ॥ ౨ ॥ ఉక్తంకాంక్షాధికప్రదత్వమేవ సదృష్టాన్తంవివృణ్వతీతస్యాః జగన్నియన్తృత్వాదేః-వేదాన్తసిద్ధత్వమాహ॥ నాళీకేతి॥ నిత్యహృద్యే-నిత్యరమ్యే

నాళీకసమ్భవభవాదిసురాభివన్ద్యే। నానావిధాకృతకవాఙ్మయమౌళివే ద్యే, పాథోధిపుత్రిపతివక్షసినిత్యహృద్యే। భ్రాన్తీమనన్యశరణోభవతీంప్ర పద్యే॥౩॥శయ్యాగృహంతవపితాజగతాంనియన్తుః। భ్రాతాదృగేకఇతరః పునరఙ్గభూషా। వక్షస్త్వముష్యవరదేత్వమవస్థితాత। ద్వాల్లభ్యమమ్భభ వదీయమనన్యలభ్యమ్॥౪॥ భ్రాతుర్విధోర్వసుసమృద్ధసహేషుపద్మే। ష్వా స్తేరమేత్యపయశః ప్రశమాయనూనం। సోదర్యకౌస్తుభశుభావహమఃధికస్యే

పతివక్షసి- భ్రాన్తీం లసన్తీం- భవతీం- అనన్యశరణః - అనన్యగతికస్సన్- ప్రపద్యే ॥ ౩ ॥ పురుషకారత్వోపయుక్తం - ఉక్తజగన్నియన్తృత్వాద్యుప యుక్తంపతివాల్లభ్యమేవభఙ్గ్యన్తరేణస్తౌతి ॥శయ్యాగృహమితి॥ జగతాం నియన్తుః- విష్ణోః- శయ్యాగృహం- తవపితా- క్షీరాబ్ధిః-త్వదధీన-శయ్యా కస్సఇత్యర్థః- ఏకఃభ్రాతా- చన్ద్రః- దృక్-దృష్టిః-నేత్రస్థానీయఇతిచార్థః త్వద్భ్రాతరి- తావాన్ప్రీతివిశేషస్త్వత్ప్రీత్యర్థఇతిభావః- ఇతరః-భ్రా తాపునః- కౌస్తుభఇత్యర్థః- అఙ్గభూషా- స్వదివ్యవిగ్రహభూషణం- అ నేనస్నిగ్ధత్వం- వ్యజ్యతే- వరదే- త్వం-అముష్యవక్షసి-స్థితాసి- తత్తస్మా ద్ధేతోః- భవదీయం- వాల్లభ్యం - పతివల్లభాత్వంస్వాధీన పతికత్వమితి యావత్- అనన్యలభ్యం-అసాధారణమిత్యర్థః- వరదఇత్యనేన ఏతత్ఫల భూతంమోక్షప్రదత్వాదిక మనూదితమితి భావః॥ ౪॥లక్ష్మ్యాః స్వతస్సి ద్ధవక్షస్స్థితేః। సోదరకౌస్తుభనివాసస్థలత్వహేతుకత్వముత్ప్రేక్షితుంస్వ తస్సిద్ధపద్మవాసస్య- సోదరాన్తరవిరోధిసంసర్గరూపత్వాకృతాకీర్తి ప్రశ మఫలకత్వముత్ప్రేక్షతే ॥భ్రాతురితి॥భ్రాతుః- విధోః- చన్ద్రస్య-వసూ నాం-ధనానాం-కిరణానాంచ- సమృద్ధసహేషు-సమ్పదమగ్నణశీలేషు- ప ద్మేషు-రమా-ఆస్తే-వసతీత్యపయశః ప్రశమాయ-సోదర్యస్యకౌస్తుభస్య-శు భావహం-సమ్పత్కరం-హితమితియావత్- హేతుగర్భవిశేషణమిదం-అ తఏవపరికరః-ఈదృశం- వేఙ్కటనాయకస్యవక్షఃత్వంఆవససిని వససివక్షసి

వక్షస్త్వమావససి వేఙ్కటనాయకస్య॥౫॥ భగవతః ప్రతిఘో హృది మా స్మ భూత్సముదయద్వృజినేషు జనేష్వితి। అవహితా జగదమ్బ హితాయ నో హృదయమేవ హరేరధితిష్ఠసి ॥౬॥ ఫణిశైలపతేస్త్వమిన్దిరే భవసి ప్రాణసమేతి సాంప్రతమ్। అమునా భవతీ యతస్స్వయం హృదయే ప్రాణపదే నివేశితా ॥౭॥ ఉరగాద్రిపతేరురస్స్థలస్థా కమలే తద్గళశఙ్ఖగర్భముక్తైః।

నివససీత్యర్థః-ఉపాన్వధ్యాఙ్వస ఇత్యాధారస్య కర్మత్వమ్। తచ్ఛుభావహత్వాదేవ- నివససి కిమితి భావః। ఇయఞ్చ గమ్యోత్ప్రేక్షా - పరికరానుప్రాణితేతి సఙ్కరః॥౫॥ లక్ష్మ్యాః-భగవదవయవేషు బహుషు సత్స్వపి హృదయావస్థానం - భగవత్కోపోత్పత్తిదేశసాన్నిధ్య సమ్పాదనేన తత్ప్రశమజాగరూకతార్థమిత్యాహ॥ భగవత ఇతి॥ జగదమ్బ- సముదయద్వృజినేషు- కృతాపరాధేషు- జనేషు భగవతః-ప్రతిఘః- కోపః- హృది మా స్మ భూత్- ఇత్యవహితా- జాగరూకా సతీ- నః హితాయ హరేర్హృదయమేవ- అధితిష్ఠసి- హృదయే తిష్ఠసీత్యర్థః- అధిశీఙ్ - స్థాసామిత్యాధారస్య కర్మత్వమ్॥౬॥ అద్య హృదయావస్థానస్య - ప్రాణతుల్యతయా భగవతైవ తద్దేశప్రాపణ- కృతత్వముత్ప్రేక్షతే ॥ ఫణీతి ॥ ఇన్దిరే త్వం- ఫణిశైలపతేః ప్రాణసమా ప్రాణతుల్యా - ప్రాణనాయికా చ- భవసీతి యత్ -తత్సాంప్రతం యుక్తం-యతః కారణాత్- భవతీ- అమునా విష్ణునా- స్వయం- ప్రాణానాం పదే స్థానభూతే- హృదయే - వక్షసి చ- నివేశితా॥౭॥ అథ ఉరస్స్థితేః- గళాత్మకశఙ్ఖముక్తముక్తాహార- ప్రభామయగఙ్గాజలైస్సతతాభిషేకాయత్నలాభహేతుత్వముత్ప్రేక్షతే॥ ఉరగేతి॥ కమలే త్వం- ఉరస్స్థలస్థా సతీ- తస్య విష్ణోః-గళ ఏవ శఙ్ఖః-తద్గర్భాన్ముక్తైః-శుచిః- శుభ్రైః- హారః-తస్య మహాంస్యేవ- సురస్రవన్తీసలిలాని- తైః- అత్ర హారస్య- సురస్రవన్తీత్వం రూపితమితి బోధ్యమ్। స చ అభిషిచ్య

శుచిహారమహస్సురస్రవన్తీసలిలైరభ్యసదాభిషిచ్యసే త్వం ॥౮॥ కుమారి క్షీరాబ్ధేః కుసుమసుకుమారాఙ్గి భవతీ। నవం పద్మం సద్మ ప్రమదిమరమణీయం విజహతీ। శరణ్యే త్రాతుం నశ్శరకిణఘనం కౌస్తుభశిలా। కఠోరం గాఢోరశ్శ్రియతి కృపయా కైటభరిపోః ॥౯॥ శ్రీవత్సాఙ్కం చిరతరమురస్సీమగో

సే-స్నాస్యసే- భగవతేతి శేషః- భగవత్ప్రీతత్వోక్త్యా లక్ష్మ్యాః-అస్యాభిషేకస్య- అయత్నలాభసిద్ధిః- పరమోత్కర్షతా చ-బోధ్యా॥ ఉత్ప్రేక్షా చ గమ్యా వ్యఞ్జకాప్రయోగాత్ ॥౮॥ భగవత్క్లేశప్రశమనాయ- తద్దేశసన్నిహితస్థితిఫలకత్వమురస్స్థితేస్సిద్ధవత్కృత్య। స్వసౌకుమార్యాననుగుణకఠినదేశస్థితిరూపతయా। తత్స్థితేః అసహ్యక్లేశరూపత్వమభిప్రయన్ తత్సహనస్యోక్తరీత్యా ఆశ్రితరక్షణార్థత్వం స్వభావోక్త్యా ప్రతిపాదయతి॥ కుమారీతి॥ క్షీరాబ్ధేః కుమారీత్యనేన సహజసుఖస్పర్శత్వం। కుసుమసుకుమారాఙ్గీత్యనేన క్లేశాసహత్వం అబాధితసౌకుమార్యవత్త్వఞ్చ। శరణ్యేతి త్యనేన ఆశ్రితసంరక్షణైకౌన్ముఖ్యం చ బోధ్యతే। భవతీ ప్రమదిమ్నా- మార్దవేన- రమణీయం- నవం- పద్మం సద్మ-విజహతీ-త్యజన్తీ సతీ- అనేన-స్వానురూప-వాసస్థాన- లాభే సత్యపి-తత్త్యాగః- క్లేశకర ఏవేతి- సూచితః। నః త్రాతుం రక్షితుం- శరకిణఘనం-బాణఘాతకఠినం- అనేన- సహజకాఠిన్యస్యోర్జితత్వముక్తం। కౌస్తుభశిలాకఠోరమిత్యనేన మార్దవప్రసక్తిభఞ్జకకఠినవస్తుసంసర్గవిశేషశ్చోక్తః। కైటభరిపోర్గాఢోర ఇత్యనేన సహజకాఠిన్యముక్తం। కృపయా శ్రయతి భజతి। యుష్మచ్ఛబ్దయోగాభావాన్మ- మధ్యమః ॥౯॥ అథ భగవద్వక్షస్స్థితాయాః ఔదార్యవిశేషం। కామధేనుతాదాత్మ్యమూలకమిత్యభిప్రయన్ । తదేవ శ్లిష్టవిశేషణైః ద్రఢయతి॥ శ్రీవత్సేతి॥ కల్యాణి - శ్రీవత్సః - అఙ్కః-లాఞ్ఛనం యస్య తత్ - అన్యత్ర శ్రీమన్తః-వత్సాః-తర్ణకాః-అఙ్కే-మధ్యే యస్య తత్- ఉరస్సీమ- వక్షస్థలం

ష్ఠంమురారేః। రధ్యాసీనామనఘభరితోద్దామకాన్త్యాభిరామాం। కల్యాణి త్వామమృతమతులంసంశ్రితానాందుహానాం । క్షీరామ్భోధేస్సముదిత వతీంబ్రూమహేకామధేనుమ్ ॥౧౦॥ విశ్వాతీతోజయతివృజినహ్రాసదోవా సుదేవః। పద్మేతస్యాప్యుపరిమహిమాభాసతేతావకీనః । క్షేత్రజ్ఞానాం హృదయమనిశంకఞ్జనాభోధిశేతే । తస్యాపిత్వంహృదిహృతతమోరాజ

గోష్ఠం- గోస్థానమివ- అన్యత్ర- ఉరస్యేవగోష్ఠం- చిరతరమధ్యాసీనాం-తత్రసిషణ్ణామిత్యర్థః- అనఘా-క్లేశవిరోధినీ- నిర్దుష్టావా- భరితా వ్యాప్తా-ఉద్దామా- గమ్భీరాచ- యాకాన్తిః-అన్యత్ర- అనఘా- అదుఃఖకారిణీ- భరితా- శ్లక్ష్ణా- ఉద్దామా- బన్ధనరజ్జుః-తస్యాఃకాన్త్యా-అభిరామాం- మనోహరాం- సంశ్రితానామతులం- అమృతం- మోక్షం పయశ్చ- దుహానాం- దాత్రీం-దోగ్ధ్రీం- క్షీరామ్భోధేఃసముదితవతీం సముత్పన్నాంత్వాం- కామధేనుంబ్రూమహే-అభిదధ్మహే॥౧౦॥ తస్యా భగవద్ధృదయవాసం। జగద్ధృదయవాసినోభగవతః - అతిశయితమహిమాపాదకతయాస్తౌతి॥విశ్వాతీత ఇతి॥ వృజినహ్రాసదః- పాపక్షయకృత్- వాసుదేవః- విశ్వాతీతః- ప్రపఞ్చాతీతః-జయతి- పద్మే- తావకీనః- త్వదీయః-మహిమా- తస్యాప్యుపరి- భాసతే। ప్రకాశతే- కఞ్జనాభః-పద్మనాభః- కఞ్జనాభ ఇత్యత్ర-కఞ్జం- పద్మం- నాభౌయస్యేతి బహువ్రీహౌ అచ్ప్రత్యన్వవేత్యత్రఅజితియోగవిభాగాత్- పద్మనాభవత్సమాసాన్తో బోధ్యః। క్షేత్రజ్ఞానాం- ప్రాణినాం- హృదయంఅధిశేతే। హృదయేశేతఇత్యర్థః-త్వం-తస్యవిష్ణోరపి- హృతే- తమోరాజసే-రజస్తమసీ-యస్య తస్మిన్- హృది- నిర్మలమనసీతియావత్- వక్షస్థలేచ। యద్వా- హృతేతమోరాజసే- రజస్తమసీయయాతత్సమ్బుద్ధిరితిలక్ష్మీవిశేషణంవా - యత్కారణాత్ రాజసే- ప్రకాశసే। సకలజనహృదయవాసినోభగవతోపి

సేరాజసేయత్॥౧౧॥ వీక్షన్తే యే వేఙ్కటత్క్ష్మాభృదిన్దోస్సూరస్థానే శో
భమానామిహ త్వాం । దుగ్ధోదన్వత్పుత్రిదివ్యం పదం తే సూరస్థానం హ
న్త భిత్వా విశన్తి॥౧౨॥ బలివసుముషః ప్రహర్షాదుచ్చైరస్థలమవాప్య కమ
లే త్వం । అస్మాకమపథగానాం హరసే చిరకాలసఞ్చితానర్థాన్॥౧౩॥
శశిరేఖా భవతీ చ శ్రీరబ్ధేరుద్గతే తయోరాద్యా। ధారయతి కృష్ణమన్తః కృష్ణే

హృదయవాసిత్వాత్ - లక్ష్మ్యాస్సర్వోత్కర్షః ప్రతిపాదిత ఇతి భా
వః॥౧౧॥ వక్షస్స్థలస్థలక్ష్మీసేవాయత్త ఏవ భక్తానాం మోక్షలాభ ఇత్యాహ॥
వీక్షన్త ఇతి॥ సుష్ఠు ఉరస్స్థానే శోభమానాం త్వాం యే వీక్షన్తే- సేవన్తే- తే తదే
వ సుష్ఠూరస్థానం- అన్యత్ర- సూరస్థానం- సూర్యమణ్డలం- భిత్వా- ది
వ్యం పదం విశన్తి హన్తేతి ఖేదే- ఆశ్చర్యే వా- సేవ్యలక్ష్మీవాసభేదనే మోక్ష
ప్రదభగవద్వక్షోభేదనేపి చ భక్తానాం మోక్షప్రదానమితి విరోధః- తస్య
సూర్యస్థానభేదనద్వారా మోక్షప్రదానమిత్యాభాసీకరణాద్విరో
ధాభాసోలఙ్కారః- స చ శ్లేషానుప్రాణిత ఇతి॥౧౨॥ అథ తద్వక్షస్స్థితలక్ష్మీసే
వాయత్త ఏవ ఆశ్రితానిష్టనిరాస ఇత్యాహ॥ బలీతి॥ కమలే త్వం బలేరసురస్య
బలినః- బలిష్ఠస్య- వసూని కాన్తీః ధనాని- ముష్ణాతీతి తస్య- విష్ణోః తస్కర
స్య చ ఉచ్చం ఉన్నతం- ఉరస్స్థలం- అన్యత్ర- ఉత్- అధికం- చోరాణాం
స్థలం- అవాప్య ప్రహర్షాత్- అపథగానాం - అశాస్త్రీయమార్గప్రవి
ష్టానాం- అన్యత్ర- కాపథగానాం అస్మాకం - చిరకాలసఞ్చితాః-యే
అనర్థాః- తాన్- అన్యత్ర-చిరకాలసఞ్చితాన్- బహుకాలార్జితాన్- అ
ర్థాన్- ధనాని-హరసే-అపహరసే॥౧౩॥ విష్ణుహృదయస్థితిమహిమ్నః-
సజాతీయసోదర్య-చన్ద్రకలయా- దుర్లభత్వమాహ॥ శశీతి॥ ఆద్యా-చన్ద్ర
రేఖా-అన్తః-మధ్యే-కృష్ణం-కృష్ణమృగం-హరించ-ధారయతి-బిభర్తి-ధృఞ్
అవస్థాన ఇత్యతో ణిచ్- చరమా- కృష్ణేన-హరిణేన- హరిణా చ- అన్తః-

నాన్తస్తు ధార్యతే పరమా ॥౧౪॥ వనమాలాయాముషితాం । విశ్వవిభో ర్భుజతమాలవిటపాన్తః । కామపి కనకలతాం త్వాం । కలశాకూపారకన్యకే మన్యే॥౧౫॥ పరమతులసీతమనఘ వనమాలాప్తం సులక్ష్మణాకలితం।

హృదయే- ధార్యతే- ధ్రియతే॥౧౪॥వక్షోవాసిన్యాస్తస్యాః- వనమాలా సాన్నిధ్యేన శోభావిశేషమభిప్రయన్ కనకలతాత్వముత్ప్రేక్షతే॥ వనమాలాయామితి॥ కలశాకూపారస్య- క్షీరసాగరస్య- కన్యకే విశ్వవిభోః- భుజావేవ తమాలవిటపౌ- తయోరన్తః- మధ్యే- భుజాన్తర ఇత్యర్థః- వనమాలాయాం- వైజయన్త్యాం- ఉషితాం- స్థితాం త్వాం-వనమాలాయాం వనపఙ్క్త్యాం- భుజావివయాతమాలవిటపౌ-తయోరన్తః- యద్వా-భుజౌ పాలయత ఇతి- భుజౌ- రక్షకౌ- ఉపఘ్నావితి యావత్ -తాదృశౌ యౌ-తమాలవిటపౌ- తయోరన్తరుషితాం కామపి విలక్షణాం- కనకలతాం-మన్య ఇత్యుత్ప్రేక్షా - లతాయాః - కనకమయత్వమేవ వై లక్షిణ్యమితి భావః॥౧౫॥లక్ష్మ్యాః-భగవద్వక్షోదేశమహోద్యాన ఇవ- దాశరథావివచ-స్పృహణీయతమత్వమభిప్రయన్-తస్య వక్షసః-ఉద్యానరామాభ్యాం తాద్రూప్యముత్ప్రేక్షతే॥పరమేతి॥ హే అనఘ-పరమయా-శ్రేష్ఠయా-తులస్యా- తుళసీమాలయా- ఇతం- అన్వితం- అన్యత్రి- పరం- భృశం- అతులాః- అధికాః-సీతాః-లాఙ్గలపద్ధతయః యస్మిన్ తత్ - సీతాలాఙ్గలపద్ధతిరిత్యమరః॥ కేచిత్ - సశయోరభేదమఙ్గీకృత్య-అతులశీతం అధిక శైత్యయుక్తమితి- వదన్తి॥అన్యత్రి- పరం- శ్రేష్ఠం- అతులా- అసదృశీ- సీతా- జానకీ యస్య తం వనమాలయా - వైజయన్త్యా - ఆప్తం-ప్రాప్తం- అన్యత్రి- వనానాం- పుష్పాణాం- మాలయా పఙ్క్త్యా ఆప్తం ॥ వనం ప్రసూన ఇతి విశ్వప్రకాశః॥ అయమర్థశ్శబ్దార్థకల్పతరావపి ద్రష్టవ్యః॥ అన్యత్ర।వనమాలాం అరణ్యశ్రేణీం- ఆప్తం- గతం సుష్ఠు- లక్ష్మణా- చిహ్నేన శ్రీవత్సేనేతి

కలయసి సద్రూపయుతం వక్షోదేశం హరేర్మహారామం ॥౧౮॥ దృష్ట్వాత్మ
ప్రతిబిమ్బమేవ మణిషు ద్రాగిన్దిరే మా స్మ భూదన్తస్తేష్వబలాన్తరస్థితిధియా
కోపస్తవేత్యచ్యుతః। శఙ్కోన్మేషకథాపథాతిపతితం సన్త్యక్తరత్నాన్త
రః స్తం త్వత్సోదరమేవ కౌస్తుభమణిం ధత్తే భుజాభ్యన్తరే॥౧౯॥ సస్నేహ

యావత్ ఆకలితం- అలఙ్కృతం- అన్యత్ర శోభనాభిః- లక్ష్మణాభిః- సాం
రసపక్షిస్త్రీభిః-కలితం-ప్రాప్తం- అన్యత్ర- శోభనేన- సౌశీల్యాది గుణా
దిభిశ్శోభనేన- లక్ష్మణేన- లక్ష్మణాఖ్యానుజేన- ఆకలితం- పరిచరితం సతా-
శ్రేష్ఠేన రూపేణ- సౌన్దర్యేణ- యుతం-అన్యత్ర- సద్భిః- శ్రేష్ఠైః- ద్రుభిః-
వృక్షైః-ఉపయుతం- అన్యత్ర-సద్రూపేణ-సత్స్వభావేన-యుతం-రూపం
స్వభావే శుక్లాదావితి నానార్థరత్నమాలా॥ యద్వా-సతా- న్యాయేన-శ్రే
ష్ఠేన వా-రుణా-యుద్ధేన-ఉపయుతం-ఉపేతం-రుర్నా యుద్ధే భయే ధ్వానా
వితి నానార్థరత్నమాలా॥ హరేః వక్షోదేశం-మహస్య-ఉత్సవస్య - ఆరా
మం స్థానం - మహ ఉద్ధవ ఉత్సవ ఇత్యమరః అన్యత్ర మహాన్తం శ్రేష్ఠం ఆ
రామం ఉద్యాన వనం అన్యత్ర - మహాన్తం - సన్తం-రామం శ్రీరా
మం-కలయసి ॥౧౮॥ లక్ష్మ్యాః కౌస్తుభాదప్యతిశయితకాన్తిమత్త్వం భగ
వతస్స్పృహణీయత్వం చ భఙ్గ్యన్తరేణాహ॥ దృష్ట్వేతి॥ హే ఇన్దిరే మణిషు-ఇ
తరరత్నేషు-ఆత్మనః-తవ- ప్రతిబిమ్బమేవ దృష్ట్వా తేషు రత్నేషు-అన్తః అ
భ్యన్తరే-అబలాన్తరస్య నార్యన్తరస్య స్థితేః- ధియా తవ కోపః - మాస్మ
భూదితి-అచ్యుతః - శఙ్కాయాః - అబలాన్తరస్థితిరూపశఙ్కాయాః-
ఉన్మేషః ఉదయః-తత్కథాపథం-తత్ప్రసక్తిమార్గం-అతిపతితం-అతిక్రా
న్తం తం త్వత్సోదరం-త్వద్భ్రాతరమేవ- కౌస్తుభమణిం-భుజాభ్యన్తరే
సన్త్యక్తరత్నాన్తరస్సన్ ధత్తే। అబలాన్తరశఙ్కాజన్యతత్కోపాస్పద
రత్నాన్తరపరిహారేణ లక్ష్మీవిస్రమ్భకరతత్సోదరరత్నపరిగ్రహేణ చర
త్నమాత్రాపేక్షయా - కాన్త్యతిశయజనితభోగ్యత్వమభిమతమితి భా
వః ॥౧౯॥ కౌస్తుభస్య లక్ష్మీప్రీత్యర్థధృతత్వమేవాభిప్రయన్ తదిష్టగేహర
త్నశేషరూపత్వం వర్ణయతి॥ సస్నేహేతి॥ హే దేవి స్నేహస్య సోదరత్వ

పూర్తిరుదితత్రిదశోపసేవో। దీప్తో హరేరురసి దేవి తవేష్టగేహే। అస్మా
కమాన్తరతమః ప్రశమయ్య ముక్తేః। మార్గం ప్రదర్శయతు కౌస్తుభరత్న
దీపః ॥౧౮॥ సరసిజనిలయాపి వైభవేన స్ఫురసి నిరేనసి మానసే మునీనాం।
ఉరసి మురరిపోరుపోఢహారే శిరసి చ దేవి గిరాం పురాతనీనామ్ ॥౧౯॥ శుభ
శ్రీవత్సాఙ్కం శుచిరుచిరహారం మధురిపోః। స్తనాలాభం వక్షస్తరలవన
మాలాసురభిలం। పరిష్కుర్వాణాం త్వాం భవజలధిశోషాయ కలయే।
జగన్మాతః ప్రాతస్తనజలజదాయాదవదనామ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రాచీనవా

ప్రేమ్ణః- తైలస్యచ- పూర్తిః- సమృద్ధిః - తయాసహితః - ఉదితా-ఉత్ప
న్నా- త్రిదశానాం- దేవానాం- తిసృణాం - వర్తీనాంచ - తిసృణాందశా
నాం-భూతభవిష్యద్వర్తమానరూపాణాంవా-ఉపసేవా- భజనం-యస్య
సః। తవేష్టగేహే-హరేరురసి- దీప్తః-కౌస్తుభఏవరత్నదీపః. ఆన్తరతమః
అజ్ఞానాన్ధకారం-గృహాభ్యన్తరతిమిరంచ- ప్రశమయ్య-ముక్తేర్మార్గంప్రద
ర్శయతు। కౌస్తుభస్య-దీపరూపత్వమేవతదనుగుణతమోనిరాస పూర్వ
కమార్గప్రదర్శన రూపఫలప్రదత్వేనాపిదృఢీ కృతముత్తరార్ధే నేతిబో
ధ్యం॥౧౮॥ అథతస్యావిభుత్వం ప్రతిపాదయతి ॥సరసిజేతి॥ వైభవేన-విభు
త్వేన- నిరేనసి-నిరపరాధే- స్ఫురసి- ప్రకాశసే-ఉపోఢహారే-ధృతహారే।
విభుత్వేనైవ- సరసిజే- నిర్దోషభక్తమానసే- హరివక్షసి - వేదాన్తేచబ
హుప్రదేశేషువాసస్సఙ్గత ఇతిభావః॥ ౧౯॥ బహుప్రదేశవాసిత్వే సత్యపివ
క్షస్థలవాసిత్వమేవభగవతి మోక్షోద్యర్థినాముపాయానుష్ఠానావతరణస
రణిరిత్యభిప్రయన్నాహ॥ శుభేతి॥ పరిష్కుర్వాణాంఅలఙ్కుర్వాణాం-
ప్రాతస్తనానాం- ప్రభాతభవానాం- జలజానాం- దాయాదః- వదనం
యస్యాస్తాం ॥౨౦॥ అథతద్వక్షస్థలలక్ష్మ్యాః వేదాన్తసిద్ధపరతత్త్వనిర్ధారణఫ
లకత్వం ప్రదర్శయితుం భగవతః స్వతస్సిద్ధభూషాన్తరతుల్యా లక్ష్మీధార
ణంపృథగ్విధవేదాన్తవాక్యజనితదేవతాన్తరవిషయపరతత్త్వశఙ్కానిరా
కరణార్థమిత్యుత్ప్రేక్షతే॥ ప్రాచీనేతి॥ పరతత్త్వచిన్తాం- పరతత్త్వ విచా

క్పరిషదాం పరతత్వచిన్తాం । వ్యాళేన్ద్రో భూధరపతిర్వ్యప నేతుకా
మః । కాన్తేబిభర్తి భవతీం కలశాబ్ధికన్యే । భూషావిశేష మివ దేవి
భుజాన్తరాళే ॥ ౨౧ ॥ స్వభావాదున్మీలద్వకుళసుమనః కోమలతనో।
స్తవక్లేశాశఙ్కాకులితహృదయేనాపిహరిణా । త్వదాక్రాన్తేహాన్తవ్యుద
సితుమురస్యమ్బుపుళకా । నశక్యాన్తేపద్మేనఖలుసులభః కణ్టకజయః॥౨౨॥
జననిపుష్యసితామరసంపదంవితనుషేచనతామరసంపదం।పరమురస్ఫురణ
ప్రతిరోధినంపరమురస్ఫురణంనయసేద్భుతమ్॥౨౩॥అధస్తాదిన్ద్రాదేస్థితిమ

రం- వ్యపనేతుకామః- నిరసితుకామః ॥౨౧॥ అథఅనతిక్రమణీయ పురుష
కారకృత్యోపయుక్తంతస్యాంభగవత్యైమపారవశ్యమభిప్రయన్ తత్పరీ
వాహాపుళకోన్మేషస్య తేనాపిదుర్నివారత్వమాహ॥స్వభావాదితి ॥ స్వభా
వాదేవఉన్మీలద్వకుళసుమనఃకోమలతనోః-వికసితవకుళపుష్పవన్మృదుళశ
రీరాయాఃస్వతస్సౌకుమార్యశాలిన్యాఇత్యర్థః- వ్యుదసితుంనిరసితుం-కణ్ట
కానాంగాఢవిప్రియకృతాం-పుళకానాంచ-జయః-నసులభఃఖలు॥౨౨॥అ
నిష్టనివృత్త్యాఇష్టప్రాప్త్యాచలక్ష్మ్యాః-వక్షస్థితిరేవ హేతురితి శ్లేషమూలవిరో
ధాభాసేనప్రతిపాదయతి॥జననీతి॥జనని- త్వం- తామరసం- పఙ్కజంప
దం-స్థానం-పుష్యసి-పుష్ణాసి-తథాపి తామరసం-సారసం-పదం-స్థానం।న
వితనుషే- నకరోషీతివిరోధః- వస్తుతస్తు- నతానాం- నమ్రాణాం-అమ
రాణాం- సమ్పదంశ్రియం- ఇన్ద్రాదిస్థానంచ- వితనుషఇత్యర్థః- పరస్య-
శత్రోః-మురస్య- మురాసురస్య-స్ఫురణస్య-ప్రకాశస్యప్రతిరోధినం-విరో
ధినమపిపరస్యమురస్యఅసురస్యస్ఫురణంప్రకాశంనయసఇత్యద్భుతం-విరో
ధాదితిభావః। పరిహారస్తు- పరమురస్ఫురణప్రతిరోధినంమురాసుర తేజః
ప్రకాశవిరోధినంవిష్ణుంపరంప్రకృష్టంఉరస్ఫురణం- వక్షస్థలప్రకాశం - న
యసే-ప్రాపయసఇతి॥౨౩॥ఉక్తంలక్ష్మ్యాః - పరతత్వవిశేషచిహ్నత్వమే
వశఙ్కితసేవతాన్తరాణాంభగవదవయవవిశేషసమ్బన్ధభేదమూలకతాద

థహారేర్నాభినళినే। విరిఞ్చావస్థానంతదుపరిచ తేవాసమురసి।తతోప్యూ
ర్ధ్వంపశ్యన్కిమపిమకుటం వేఙ్కటపతే। ర్జనస్త్రత్రోతరూణాం స్తరతమతయా
వేత్తికమలే॥౨౪॥ హృదయేకమలదళాక్షీత్వత్పదలాక్షీయలక్ష్మభవతీంచ।
దధదూష్మళోపికృష్ణోప్యధికారుణ్యంవహత్యహిగిరీశః॥౨౫॥ యదినామవి
ష్ణువక్షఃక్షణమత్యక్ష్యఃక్షమామయిరమేత్వం। ఆగస్విన స్తదానోనైవారక్షి
ష్యదూష్మళోనాథః ॥౨౬॥ * * * * *

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రేవక్ష
స్థలావస్థానస్తబకస్తృతీయః

ధీన్యేనాపిసాధయతి॥అధస్తాదితి ॥ తరతమతయా - తారతమ్యేన॥౨౪॥
తద్వ్యక్షస్థితేః। సాపరాధజనకోపశీలస్యభగవతః కారుణ్యా పాదనహే
తుకత్వమభిప్రయన్సదృష్టాన్తమాహ॥ హృదయఇతి॥త్వత్పదయోః- తవ
చరణయోః- లాక్షీయం- అలక్తకసమ్బన్ధి- లక్ష్మ- చిహ్నం - భవతీంచ-
దధత్- దధానః-అహిగిరీశః- ఊష్మళః- కోపోష్ణ్యవాన్- తీక్ష్ణకోప ఇతి
యావత్- కృష్ణః- కృష్ణాఖ్యః- అన్యత్ర-నీలవర్ణోపి-అధి-అధికం కారుణ్యం
అన్యత్ర- అధికం- ఆరుణ్యం- వహతి॥౨౫॥ సాన్నిధ్యాభావేపురుషకార
కృత్యాలాభేనఆశ్రితైః భగవతఃఅభిగమనమేవ అశక్యమిత్యభిప్రయన్నా
హ॥యదీతి॥ క్షమామయి-దయాస్వరూపిణి- రమే- విష్ణువక్షః-క్షణం-క్ష
ణమాత్రంవా- అత్యక్ష్యోయదినామ-త్యజేశ్చేత్-ఆగస్వినః-అపరాధినః-
నః- అస్మాన్- ఊష్మళః-తీక్ష్ణకోపః- నాథః-నైవారక్షిష్యత్
నరక్షేదేవ॥ ఇతిశ్రీ = లక్ష్మీసహస్ర వ్యాఖ్యాయామ్
వక్షస్థలావస్థానస్తబకస్తృతీయః

శ్రీరస్తు.

లక్ష్మీసహస్రే సవ్యాఖ్యానే కారుణ్యస్తబకః

భజే భుజఙ్గశైలేశభుజాన్తరపరిష్క్రియామ్। తనయాం దుగ్ధజలధేర్దయామివ కృతోదయామ్॥౧॥ జననిజీవయితుం జగదర్దితం దశముఖప్రముఖైస్త్రిదశారిభిః। జనకయజ్ఞమహీజఠరే జనిం కృతవతీ భవతీ కృపయా రమే॥౨॥ అకరుణాకరుణార్ద్రవమమ్బ తే క్షితితలే భవతీమవతార్య యా। అహహ యా

—*అథ కారుణ్యస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే*—

అథ-క్షమామయీత్యనేన సూచితం అజ్ఞాతనిగ్రహత్వం భగవన్నిగ్రహశమనైకఫలక తద్వక్షస్స్థలనివాసిత్వం చాభిప్రయన్ తయోర్దయైకకార్యత్వాత్- దయారూపత్వేనైవ తాం స్తబకేన స్తౌతి॥ భజ ఇతి॥ భుజఙ్గశైలేశస్య- శేషాచలేశ్వరస్య భుజాన్తరస్య - వక్షస్స్థలస్య -పరిష్క్రియాం అలఙ్కారభూతాం కృతోదయాం - కలితోత్పత్తికాం-సశరీరామితి యావత్॥ *దయామివ స్థితాం - దుగ్ధజలధేస్తనయాం - భజ ఇత్యన్వయః ॥౧॥ లక్ష్మ్యాః దయారూపత్వ కథనోపయుక్త మవతారవిశేషరూపదయాకార్యమేవ విశదయతి॥ జననీతి॥ అర్దితం-పీడితం।౨॥ జగదార్తిశమనాయ తయా లఙ్కావాసక్లేశోఽపి స్వయమేవ ప్రకల్ప్య సోఢ ఇత్యభిప్రయన్ అస్యార్థస్య దయాయాః గతనిర్దయాత్వకృతత్వముత్ప్రేక్షతే। అకరుణేతి॥ అమ్బ తే-కరుణా- కృపా-అకరుణా- నిష్కరుణేత్యర్థః-యా త్వత్కరుణా-క్షితితలే భవతీమవతార్య- అవతీర్ణాం కృత్వా- జగదార్తినివృత్తయే- యాతుపురస్య-లఙ్కాయాః స్థితిః- అవస్థానం-తజ్జయా వేదనా-బాధా-తామజనయత్- అకల్పయత్ అహహ హేతి ఖేదే॥౩॥ అవతారకాలికవృత్తవిశేషే

తుపురస్థితివేదనామజనయజ్జకదాత్రినివృత్తయే॥౩॥అవిరతవివిధాపరాధకారిణ్యాపిమయి దేవిదయాంకరిష్యసీతి। జననిమమభయాతురస్య ధైర్యంజనయితివాయసదానవాపదానమ్॥౪॥ రాఘవస్య హృదయంస్థిరాఘవద్వాయసంప్రతినవాయసక్రమం। దేవిజానకిదయారసాత్త్వయాపాదయోజనకృతాద్రవీకృతమ్॥౫॥ అర్థేఃకస్త్యేజననిమహతామాగసాంజన్మగేహేష్వ

ణఆర్ద్రాపరాధిన్యపినిగ్రహశమననిర్ణయేన అస్మాకమపినిగ్రహభయనివృత్తికరణమపితవకారుణ్యకార్యవిశేషఇత్యాహ॥ అవిరతేతి॥భయాతురస్య- సన్తతాపరాధిత్వకృతనిగ్రహభయపీడితస్య- మమ- అవిరతవివిధాపరాధకారిణ్యపి -మయిదయాంకరిష్యసీతి- ధైర్యం- విశ్వాసం- వాయసదానవాపదానం-కర్తృ- జనయతి॥౪॥ ఉక్తవాయసాపదానసిద్ధమేవకారుణ్యకార్యవిశేషాన్తరమాహ॥రాఘవస్యేతి॥ దేవి-జానకి- స్థిరాఘవన్తం- ఆర్ద్రాపరాధినం- కాకాసురంప్రతి-నవస్యనూతనస్య - ఆయసస్యఅయోవికారస్య- క్రమఇవక్రమఃయస్యతత్- రాఘవస్య- హృదయంపాదయోః చరణయోః అన్యత్రపాదస్య- పాదాఖ్యరసస్యచ- యోజనం- ఘటనం కరోతీతితత్కృతా- త్వయాద్రవీకృతం- ద్రవతత్కృతం- శిథిలీకోపంకృతం ప్రసాదోన్ముఖమితియావత్॥ లోకే-పాదరససంసర్గేణ- యథాఅయః-ద్రవీభవతితద్వత్కాకాసురే అయః కఠినంరాఘవ హృదయం కాకాసుర శిరసఃశ్రీరామపాదయో శ్చత్వత్కృత పరస్పరసంయోజనేన - శిథిల-మభూదితిభావః ॥౫॥ ఆర్ద్రాపరాధిన్యపినిగ్రహ శమన నిర్ణయ హేతుభూతవృత్తాన్తాన్తరేణాపి- అస్మాకం నిగ్రహభయనివృత్తివిషయధైర్యసిద్ధిరిత్యాహ॥ అర్థేరితి॥అర్థేఃకస్త్యేజనని -మహతామాగసాం-మహాపరాధానాం- జన్మగేహేషు-జన్మనిలయేష్వపి-అస్మాదృశేషు- అస్మాదృశేషు

స్మాదృక్షేష్వపిచకరుణామాదధాసిధ్రువంత్వం । సాక్షీతస్మిన్ యుధిద
శముఖేసారసాక్షివ్యపేతే । యాతుస్త్రీణాం కబళనవిధిం యాచమా
నోహనూమాన్ ॥ ౬ ॥ రామస్త్విత్థనామయోన విదయోజిహ్రేతిని
ఘ్నైతుకిం । సుగ్రీవైకవిరోధినం క్షితితలేసంప్రాప్త్యతం వాలినం। కా
రుణ్యామ్బునిధిస్త్వమేవ నియతం క్లిష్టాత్మపీడంయతో । రక్షస్త్రీనిక
రం రరక్షిథ తమప్యార్ద్రాగసం వాయసమ్ ॥ ౭ ॥ గురుణాప్లవేనకరు

త్వం-త్వమేవేత్యర్థః-నతుత్వత్పతిరితిభావః- కరుణాం- ఆదధాసి- ఆకల
యసి- ధ్రువం- ఇదమేవసూచయతిదశముఖేత్యనేనహిఅపరాధినస్తస్యని
గ్రహఏవఫలితఇతిభగవతఃనిగ్రహశీలత్వంలభ్యతే।తస్మిన్ విషయే- హేసా
రసాక్షి-యుధిదశముఖే- వ్యపేతే-మృతేసతి- యాతుస్త్రీణాం- రాక్షసీ
నాం- కబళనవిధిం- కబళీకరణకృత్యం- యాచమానో హనూమాన్- సా
క్షీత్యన్వయః। రావణవధానన్తరంపూర్వంసీతోపద్రవకరరాక్షసీ గణభ
క్షణాయసీతాంహనూమాన్ యయాచే- తన్నాఙ్గీచకారసీతేతి - శ్రీరా
మాయణకథాత్రానుసన్ధేయా ॥ ౬ ॥ పూర్వశ్లోకసూచితం పత్యుర్నిగ్ర
హశీలత్వమేవవాలివృత్తాన్తేనవివృణ్వన్ తస్యాఃఅనుగ్రహైకశీలత్వమేవ
రక్షస్త్రీకాకాసురవృత్తాన్తాభ్యాంప్రథయతి ॥ రామఇతి॥ విగతాదయా
యస్యసః-విదయః।నజిహ్రేతి- నలజ్జతి- యతఃకారణాత్-క్లిష్టాత్మపీడం-
కలితనిజోపద్రవం- రక్షస్త్రీనికరం- ఆర్ద్రాగసం- తంవాయసమపి-రరక్షి
థ- రక్షసిస్మ-తస్మాత్-త్వమేవ - కారుణ్యామ్బునిధిః- ఆర్ద్రాగసం వాన
రాదితిపాఠే- వానరాత్- ఆఞ్జనేయాత్. క్లిష్టాత్మపీడం- అతఏవ-ఆర్ద్రా
గసం- ఆర్ద్రాపరాధినమపి-తం రక్షస్త్రీనికరం - రరక్షిథేత్యన్వయః। ఆ
ర్ద్రాగసంవాయసమిత్యేవపాఠబాహుళ్యం గ్రన్థబాహుళ్యంచవర్తతే॥ ౭
గురుణేతి॥ గురుణా- ఆచార్యభూతేన- బృహతాచ - తవకరుణాత్మనా

ణాత్మనా వినా। హరిణాఙ్కసోదరిగుణామ్బుధే తవ। జననాదిరోగమరణా
దివేదనా। వరుణాలయస్య తరణాయ కా గతిః ॥౮॥ త్వయ్యేవాయతతే కృ
పా రఘుపతేర్దేవస్య సత్యం యతో। వైదేహి త్వదసన్నిధౌ భగవతా వాలీని
రాగా హతః। నిన్యే కాపి వధం వధూస్తవతు సాన్నిధ్యే త్వదఙ్గవ్యథాం।
కుర్వాణోప్యవితః పతన్నశరణః కాకో వివేకోజ్ఝితః ॥౯॥ ద్విపఞ్చగ్రీవా
జ్ఞాచకితసముదఞ్చన్నిశిచర। ప్రపఞ్చప్రక్షిప్తః పవనసుతవాలే హుతవహః

ప్లవేన- ఆత్మవిద్యా చ దేవి త్వమిత్యుక్త్యా- లక్ష్మ్యాః-గుర్వధీనత్వలాభాత్-
కార్యే-కారణాభేదోపచారః। తథా చ ఆత్మజ్ఞానాత్మనా- త్వయా వినా-
న మోక్షసిద్ధిరితి భావః॥౮॥ భగవన్నిగ్రహశమనస్య లక్ష్మీసాన్నిధ్యాయత్త
త్వం। అన్వయవ్యతిరేకదృష్టాన్తాభ్యాం ద్రఢయతి॥ త్వయీతి॥ వైదేహి-ర
ఘుపతేర్దేవస్య కృపా త్వయ్యేవ- ఆయతతే- ఆయత్తా భవతి- త్వదధీనా భ
వతీత్యర్థః- సత్యం- యతః-త్వదసన్నిధౌ-భగవతా- నిరాగాః- నిరపరా
ధీ. వాలీ-హతః-కాపి వధూః- తాటకేత్యర్థః-వధం నిన్యే-తవ సాన్నిధ్యే తు త్వ
దఙ్గస్య-త్వచ్ఛరీరస్యైవేత్యర్థః - వ్యథాం-పీడాం - కుర్వాణోపి-పశ్చా
ద్రాఘవప్రేరిత బ్రహ్మాస్త్రవిద్రుతతయా త్రైలోక్యపర్యటనేనాపి అశర
ణః రక్షితృరహితస్సన్- వివేకోజ్ఝితః- పర్యటనశ్రమవశాద్వివేక
శూన్యః-పతన్ కాకః- అవితః-రక్షితః॥౯॥ అథ తస్యాః సాక్షాదప్యనిష్ట
నివృత్త్యాదినా ఆశ్రితరక్షకత్వం హనుమద్వాలాగ్ని శీతీకరణదృష్టాన్తేన ద్రఢ
యన్ తదేవ స్వస్మిన్నపి ప్రార్థయతే॥ ద్విపఞ్చేతి॥ ద్విరావృత్తాః-పఞ్చ ద్విప
ఞ్చాః-తాః-గ్రీవాః-యస్యేసు జర్థబహువ్రీహిగర్భో బహువ్రీహిః- తస్య ద
శగ్రీవస్య-ఆజ్ఞాయాః-శాసనాత్- చకితాః భీతాః సముదఞ్చన్తః-సమ్భ్రా
న్తాశ్చ యే నిశిచరాః- తేషాం ప్రపఞ్చేన- సమూహేన- ప్రక్షిప్తః-నిక్షిప్తః
హుతవహః-యతః-కృపాపూరాత్-శీతో జాతః- తం కృపాపూరం మయి కి

యతోజాతశ్శీత స్తమిహభవసన్తాపవివశే। కృపాపూరం స్వైరం కిరతుమ
యిలోకామ్బభవతీ। ౧౦ ॥విష్ణావుష్ణాంశువంశంగతవతి విబుధద్వేషిశో
షాయరోషా। దేష్యత్తద్ద్వేషిదాగశ్శతమపి కృపయాక్షుస్తుకామేవస్మా
నం। ధత్తేకన్యాజనన్యాగుణమితినిపుణంకింవదన్తీంవదన్తీ। పూర్వంసర్వం
సహాయాముదయమకురుధాభోగిశైలేన్ద్రకాన్తే ॥ ౧౧ ॥ అవితుమిహదద
యా తే దేవిమార్గత్యశక్తా। నహామపిశరణార్థీహ న్తమజ్జక్షభవాబ్ధౌ। ఘటన

రతు-విక్షిపతు॥౧౦॥అథభగవతఃనిగ్రహశీలత్వంతస్యాః అనుగ్రహశీలత్వం
చ -అవతారదశాయామపిఅనుభవసిద్ధమితివివక్షన్తయోఃస్వస్వశీలానుగు
ణావతారదేశాన్వేషణంస్వీకృతతత్తద్దేశానుగుణతీక్ష్ణనిగ్రహక్షమా విశే
షరూపకార్యదర్శనంచప్రతిపాదయన్ లక్ష్మ్యాఃస్వతస్సిద్ధసీతావ తారస్య
రాక్షస్య పరాధక్షమార్థత్వం జనక యజనసర్వంసహా వతరణస్యఉక్త
క్షమాసమ్పాదనాయకన్యాయాఃమాతృగతానుసరణన్యాయసంవాదకర
ణమూలకత్వంచఉత్ప్రేక్ష్యతే॥విష్ణావితి॥విబుధద్వేషిణః- రాక్షసాః- అప
రాధార్హా ఇతివ్యజ్యతే- అతఏవశోషాయేత్యుక్తం- విష్ణౌ- ఉష్ణాంశోః-
సూర్యస్యవంశం-ఉష్ణానాం- అంశూనాం- వంశం- పరంపరాంచేతివ్య
జ్యతే- గతవతిసతి- ఏష్యతాం- ఆగమిష్యతాం- తద్ద్వేషిదాగసాం-రా
క్షస్యపరాధానాం- శతమపి-కృపయా-క్షున్తుకామేవ - కిఞ్చిల్లోక ఇతి శే
షః। కన్యా- పుత్రీ- జనన్యాః-మాతుః- గుణం-గతం- రీతిమిత్యర్థః-ధత్త
ఇతికింవదన్తీంనిపుణంయథాతథా - వదన్తీ- సంవదమానాసతీ- పూర్వం
సర్వంసహాయాం - సర్వసహనశీలాయా మితివ్యజ్యతే- ఉదయం- ఆవి
ర్భావం- అకురుధాః-అతనుథాః॥౧౧॥ దయాయాః అపరాధసహస్రో
దరంభరిత్వాత్ సదాక్షుధితత్వం। తదనుగుణస్వీయ భూయోపరాధ
లాభేనక్షుచ్ఛమనస్యకర్తవ్యత్వంచేత్యభిప్రయన్ స్వస్యదయాసమ్బన్ధలభా
గ్యవిశేషాయత్తంస్థిరీకుర్వతిప్రార్థయతే ॥అవితుమితి॥అవితుం-రక్షితుం-

ముచితమాసీదావయోర్ద్వైవయోగాత్। కలశజలధికన్యేహాతుమేతన్నయుక్తమ్ ॥౧౨॥ కార్యేషుకారణగుణానియతంభవన్తి। త్యుక్తింసతామవితథామవధారయామః। చాన్ద్రీకలాచభవతీచపయోధిమధ్యా। జ్ఞాతేయదప్సుసుధయాదయయాచశీతే॥ ౧౩ ॥ఆసాదితోన్నతపదేషుగిరీశ ముఖ్యేష్వారోఢుమబ్జనిలయేశిథిలాభిలాషా। నీచేతుమాదృశిదయారసనిమ్నగాతే। ప్రాప్తాదరాప్రవహతీత్యనురూపమేతత్ ॥౧౪॥ శౌరిశ్చకాస్తిహృదయేషుశరీరభాజాంతస్యాపిదేవిహృదయేత్వమనుప్రవిష్టా। పద్మేత్వవాపిహృదయేప్రథతేదయేయం। తామేవజాగ్రదఖిలాతిశయాంశ్రయామః॥౧౫

మార్గతి-మార్గ అన్వేషణఇతిచౌరాదికస్యఅధృషియత్వాణ్ణిజభావేలటితిపిశపిఇదంరూపం౧౩॥భఙ్గ్యన్తరేణలక్ష్మ్యాఃదయార్ద్రతాస్వభావంవర్ణయితుంతస్యాకార్యేకారణగుణనియతభావిత్వమూలకత్వంసదృష్టాన్తముత్ప్రేక్షతే॥కార్యేష్వితి॥నియతం-అవశ్యం-అవధారయామః-నిశ్చినుమః॥౧౩॥స్వస్మిన్లక్ష్మీకటాక్షలాభంసిద్ధవత్కృత్యతస్యస్వీయశేషత్వాభిసన్ధిమూలకత్వమభిప్రయన్తద్వ్యతిరేకేతల్లాభవ్యతిరేకదృష్టాన్తేనతద్ద్రఢయన్తద్దయారసంనదీత్వేనరూపయిత్వానద్యాఃనిమ్నగాత్వస్వభావేననిమ్నభూతేస్వస్మిన్ప్రవహణముచితమిత్యుత్ప్రేక్షతే॥ ఆసాదితేతి॥ ఆసాదితాని ప్రాప్తాని-జ్ఞాతానీతిచ-వ్యజ్యతే - ఉన్నతపదాని - ఉన్నతస్థలాని-వైమస్తేషుశివాదిస్థానేష్విత్యపివ్యజ్యతే- గిరీశ ముఖ్యేషు- హిమవత్ప్రభృతిషు రుద్రాదిష్వితిచవ్యజ్యతే॥౧౪॥ తద్దయాయాఏవఆశ్రయణీయత్వోపయుక్తసర్వాతిశాయిత్వమభిప్రయన్తస్యహృదయవాసప్రయుక్తత్వంజగద్ధృదయవాసిభగవద్దృష్టాన్తేనలక్ష్మ్యాందయాయాంచసాధయతి ॥శౌరిరితి॥ చకాస్తి- విలసతి- ప్రథతే- ప్రకాశతే॥౧౫॥ లక్ష్మ్యాఃపత్నీత్వకృతంపతిశేషత్వమపి। అనుగ్రహశీలత్వకృతమేవేత్యభిప్రయన్భగవతిసర్వశేషిత్వస్యనిగ్రహానుగ్రహోభయశక్తిమత్వకృతసర్వేశితృత్వమూలకత్వం। లక్ష్మ్యాః-

నిత్యంవిశ్వంవశయతిహరిర్నిగ్రహానుగ్రహాభ్యాం । మాద్యేశక్తింవిఘటయ
తితేహన్తకారుణ్యపూరః । ఈషన్న్యూనంతదిహదయితాదీశితృత్వంభవ
త్యాస్తచ్ఛేషత్వంకథమితరథాదేవితుల్యేపిభూమ్ని ॥ ౧౬ ॥ విహితంజహ
తంవివేకహానాదహితంకర్మచనిత్యమాచరన్తం । అపయాతగుణంహరిప్రి
యేమాంకృపయాకేవలయైవపాలయేథాః॥ ౧౭ ॥ క్షణమప్యసహాస్థితౌజ
నాగఃకమితానక్షమితేతిసానుకమ్పా । అవతారదశాసుదేవిరూపై రను
రూపై రనుగాహసేముకున్దమ్ ॥ ౧౮ ॥ గళతి కలితాయాసే శ్వా

తచ్ఛేషత్వస్యచనిగ్రహశక్తివిరహమాలకసర్వేశితృత్వవిరహాయత్తత్వం-
చఉత్ప్రేక్షతే॥నిత్యమితి॥వశయతి-వశీకరోతి-ఆద్యా-నిగ్రహే-విఘటయతి
రుణద్ధిహన్తేతిహర్షే-తత్తస్మాత్- ఇహవిశ్వస్మిన్విషయేభవత్యాః-ఈశిత్రు
త్వం-శాసితృత్వం- దయితాత్-భగవతః-ఈషన్న్యూనం।ఇతరథేతి- నేదం
మహిమన్యూనత్వకృతమితిభావః। తదేవాహ।తుల్యేతి- నిగ్రహేతర- స
ర్వవ్యాపారేషు భగవతాసహలక్ష్మ్యాః తుల్యసమ్బన్ధాదితిభావః ॥౧౬॥
స్వస్యలక్ష్మీప్రసాదనభక్త్యాద్యశక్త్యాఆకించిన్యమనుసన్దధానఃతద్ద్వైకావ
లమ్బనరూపంప్రపదనమభిప్రయన్స్వరక్షణభరస్వీకారం-తాంప్రార్థయ
తేవిహితమితి॥వివేకస్యహానాత్త్యాగాత్-విహితం-శాస్త్రచోదితంకర్మ-
జహతం-త్యజన్తం-పాలయేథాః- రక్షేః- రక్షణభరం- స్వీకుర్వీథాఇతి
యావత్॥౧౭॥ తస్యాస్స్వతస్సిద్ధనిత్యయోగస్యఅవతారదశాస్వప్యనువృ
త్తిం- లక్ష్మ్యాఃదయాకార్యవిశేషరూపతయావర్ణయతి॥క్షణమితి॥ అసహా
వినా- స్థితౌ-అవస్థానే- కమితా- భగవానితియావత్- నఃక్షమితా- నస
హేత్-అనుగాహసే- అనువర్తసే॥ ౧౮॥ అథలక్ష్మ్యాదయాపారవశ్యం
భగవతోలక్ష్మీపారవశ్యంచ ఆశ్రితలక్షణఫలోపధాయకమిత్యాహ॥ గళ
తీతి॥ కలితాయాసేత్యాదినా- ఫలోపధానార్హకాలవిశేషమేవ విశద

సేకశార్గళితేగళే । భ్రమతినయనేభ్రాన్తేస్త్వాన్తేయియాసుషు చాసుషు। త్వరయతిదయా జన్తోరన్తోత్కృమేభవతీంరమే । త్వమపి కృపణత్రాణే ప్రాణేశ్వరంచపరాఙ్ముఖమ్॥ ౧౯॥దుఃఖాక్రాన్తంభవజలనిధిం దుస్తరం యోగివర్యైః। పాపానాంనస్తరితుమనసాంకాకథాలోకధాత్రి। ఏవం యద్యప్యుదయతిమతిస్త్వావకీమద్ధికస్యై । ధన్యోదృష్ట్వాతదపి కరుణాం క్షైర్యమేత్యన్తరాత్మా॥ ౨౦ ॥ తపోభిరిహయోగినస్తవదయా మవిన్దన్త యా। మకిఞ్చనతయైవ తామమృతసోదరిప్రాప్నుమః। సమాధిపటవశ్శ్రమాదను భవన్తియద్దైవతం। తదేవయమునాతటీతరుగణస్సుఖేనాన్వభూత్॥౨౧॥

యతి-యియాసుషు-యాతుమిచ్ఛత్సుసత్సుకృపణత్రాణే-దీనరక్షణే-పరాఙ్ముఖం- అన్యపరం- ప్రాణేశ్వరం-విష్ణుం- త్వం-త్వరయసి॥౧౯॥ అనతిక్రమణీయపురుషకారభూతాయాఃలక్ష్మ్యాఃదయాం వినాఅకిఞ్చనానాముపాసనాదిక్లేశసాధ్యమోక్షో దుర్లభఇత్యాహ॥దుఃఖాక్రాన్తమితి॥ పాపానాం- పాపిష్ఠానాం - నః-అస్మాకం- ఉదయతి ఉత్పద్యతే- స్థైర్యం-విశ్వాసం-అనేన - మహావిశ్వాస భఙ్గకశఙ్కావిశేష నివర్తక పురుషకారవిశేషత్వం సూచితం ।౨౦॥ ఉపాసనాది క్లేశసాధ్యఫలవిశేషస్యతద్దయామాత్రాత్ కథం లాభఇతి ఉక్తపురుషకార విశేషస్యశఙ్కావిశేషనివర్తకత్వంచ కథమితిశఙ్కాం ఆకిఞ్చన్యరూపాధికారవిశేషాయత్తస్తల్లాభఇతిసదృష్టాన్తంనిరస్యతి ॥ తపోభిరితి॥ అవిన్దన్త - అలభన్త- అకిఞ్చనతయా- ఆకిఞ్చన్యేనైవ- ప్రాప్నుమః- భజామః - సమాధౌ- యోగే- పటవః-కుశలాః- మునయఇతియావత్॥౨౧॥ తద్దయాయాఃఅస్మదాద్యకిఞ్చనైస్తాపత్రయనివృత్తిహేతుతయాఉపాస్యత్వలాభః సుకృతవిశేషాయత్తఇతిద్యోతయన్నపిపాసార్దైఃదైవాల్లబ్ధప్రపాసామ్యవర్ణనపూర్వకం ఉపమానోపమేయయోః దృష్టాన్తముఖే నతాపత్రయనివర్త

అపారపరితాపకృద్భవతపాతపాన్ధా వయం। ప్రపామివను పావనీంత వకృపాముపాసీమహి। ఉదఞ్చితధనఞ్జయః ప్రభురుదారహేతిర్యయా। యయావుదధికన్యకే తపన మధ్యగశ్శీతతాం॥౨౨॥ కంసారాతి ప్రేయసి సంసారాబ్ధౌభ్రమన్ననాథోహం। అమ్బ తవసాధ్వకమ్పామనుకమ్పాం నావమవలమ్బే॥౨౩॥ * * * * *

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే

కారుణ్యస్తబకశ్చతుర్థః.

కత్వంప్రథయతి॥ అపారేతి॥ అపారాః- పరితాపాః- ఆధ్యాత్మికాద యః-తాన్-కరోతీతి- తథోక్తః- భవః- సంసారః- సఏవతపాతపః- పిపాసాజనకగ్రీష్మాతపః-తేనఅన్ధాః- వయంఉపాసీమహి - ధ్యాయే మ- యయా-ఉదఞ్చితః- ఆధానాదినాసంవర్ధితః- అన్యత్ర- గీతోపదే శాదినాపరివర్ధితః- ధనఞ్జయః-అగ్నిః- అర్జునశ్చ- ఉదారాః- హేత యః-జ్వాలాః- ఆయుధాశ్చ- తపనమధ్యగః- తపనస్య- సూర్యస్య- సూర్యమణ్డలస్యచ- మధ్యంగచ్ఛతీతిమధ్యగః - ప్రభుః - కశ్చనన్నృపతిః- విష్ణుశ్చ- ఆర్ద్రతాం- దయాళుతాఞ్చ। యయా॥౨౨॥ ఇత్థమ కించనము ముక్షూపాస్యత్వముపపాద్యస్వస్యమోక్ష సాధన తయాతదీయదయా యాఏవఅవలమ్బనీయత్వంప్రథమధ్య వస్యతి॥కంసారాతిరితి॥ అమ్బ- అ కమ్పాం- స్థిరాం- తవఅనుకమ్పాం-దయారూపాం- నావం- తరణిం- అవలమ్బే- ఆశ్రయే-సంసారరూపార్ణవస్య। త్వత్కృపైవ తరణసాధ నభూతానారితిభావః॥ ఇతిశ్రీ॥ లక్ష్మీసహస్రవ్యాఖ్యాయాం కారుణ్య స్తబకస్తురీయః॥

శ్రీరస్తు.

లక్ష్మీసహస్రే సవ్యాఖ్యానే కటాక్షస్తబకః

అథకటాక్షస్తబకప్రారమ్భః

లక్ష్మీవదనలావణ్యసుధోదధికృతోదయః। కల్పవృక్షః కటాక్షాత్మా కాఙ్క్షితానికరోతునః ॥౧॥ క్షమాకుమారిక్షణమీక్షణాంత్వాం। యదృచ్ఛయాన్యస్యసియత్రజన్తౌ। సఈక్షణానాంత్రయమష్టకంవాసహస్రకంవా సహసాదధాతి॥౨॥ అమ్బస్తోకాలోకసుధాశీకరలేశైః ర్జఙ్గంజన్తోరార్ద్రి

అథకటాక్షస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారభ్యతే

ఏవంలక్ష్మ్యాః- అనుగ్రహైకశీలత్వం స్తబకేన నిరూప్యతత్కార్యవిశేషతయాతద్వ్యంజకచాక్షుషవ్యాపారరూపం కటాక్షం స్తబకేన స్తోతుకామః సర్వఫలప్రదంతమేవ స్వాభీష్టంశ్లోకేనప్రార్థయతే॥ లక్ష్మీతి॥ లక్ష్మ్యాః- వదనలావణ్యమేవ- సుధోదధిః-క్షీరాబ్ధిః- తస్మిన్కృతః- ఉదయః-ఆవిర్భావః- యేనసః-కటాక్షాత్మా-అపాఙ్గరూపః కల్పవృక్షః-నః- కాఙ్క్షితాని- అభిలషితాని- కరోతుజనయతు॥౧॥ విధిశివేన్ద్రాదిపదానాంలక్ష్మీకటాక్షలేశాయత్తత్వంభఙ్గ్యన్తరేణవర్ణయతి। క్షమేతి॥ యదృచ్ఛయా-దిష్ట్యా- న్యస్యసి- నిక్షిపసి- సనరః- ఈక్షణానాం-త్రయం వా- అష్టకంవా- సహస్రకంవా- సహసా-దధాతి- రుద్రత్వం-బ్రహ్మత్వంఇన్ద్రత్వంవాధత్త ఇతిభావః। అల్పేక్షణన్యాసేన ఈక్షణత్రయాది బహ్వీక్షణలాభవర్ణనం- ఈక్షణత్రయాదేః- తత్సాధన చక్షుస్త్రయా

యసేయస్యసపీషః। హస్తాత్సివ్వయాద్వారణమస్త్రాచ్ఛగళద్భి। ర్దానా
మ్భోభిః పఙ్కిలగేహాఙ్గణభూస్స్యాత్ ॥౩॥ త్వద్వీక్షణామృతకణోఽపిన
యేషు తేషాం। సద్మానిజీర్ణశిథిలచ్ఛదిరాప్తిరక్తైః। అభ్రచ్యుతైరుదకబి
న్దుభిరశ్రుమిశ్రైః। ర్జమ్బాలితానిజగదమ్బ చిరం భవన్తి ॥౪॥ కనకశిబికా
రూఢాః ప్రౌఢాధిరాజ్యపదేస్థితాః। కతిచిదతులం మాన్యా ధన్యాశ్చరన్తి
యదిన్దిరే। యదపిచవహన్త్యేతాఽదీనాః పరేఫలమప్పుత। ద్వయమపి
తవస్తోకాలోకాన్వయవ్యతిరేకయోః ॥౫॥ జడం మామప్యార్ద్రం జననిశిశిరా
పాఙ్గవిసరైః। కృపాపూరస్మేరైః క్షణమపికృతార్థీకురుముదా। తతః కో
వాదోఽష స్తవభవతిదైత్యారిదయితే। మరౌ వా మేరౌ వా భగవతి సమం వ
ర్షతిఘనః ॥౬॥ ద్వారిద్వారి దురీశకిఙ్కరకృతైరాతఙ్కదైర్ఘ్యంకృతై। ర

దిక్కృతత్రిత్వాద్యభిప్రాయమితిబోధ్యం ॥ ౨ ॥ ఐహికైశ్వర్యప్రాప్తేరపి-
తత్కటాక్షలేశాయత్తత్వం వర్ణయతి॥ అమ్బేతి॥ ఆర్ద్రీయసే - నిషిఞ్చ
సి-పశ్యసీతియావత్- దానామ్భోభిః- ద్రవ్యదానజలైః- గజమదజలై
శ్చ॥ శీకరలేశేనకస్మింశ్చిత్పురుషే ఆర్ద్రీతదీయగృహాఙ్గణస్య ద్రవ్యదానా
మ్బుభిః గజమదామ్బుభిశ్చ పఙ్కిలీకరణవర్ణనాత్ శీకరలేశస్య స్రోతోహే
తుత్వం అర్థసిద్ధమితి వైచిత్ర్యమితిభావః॥౩॥ ఉక్తార్థమేవవ్యతిరేకేణద్రఢ
యితుం తత్కటాక్షవ్యతిరేకస్యాపి జీర్ణగృహత్వాద్యనైశ్వర్యనిమిత్తకసా
శ్రువృష్టిమయస్రోతోహేతుత్వం వర్ణయతి ॥త్వదితి॥ జీర్ణాని- శిథిలాని-
యానిచ్ఛదిరాణి- పటలాని- తేషామాప్తిః-ప్రాప్తిః- తైరక్తైః-శోణైః
అశ్రుమిశ్రైః- అభ్రచ్యుతైః- ఉదకబిన్దుభిః జమ్బాలితాని- పఙ్కిలా
నికృతానిభవన్తీత్యర్థః॥౪॥ ఏవం కటాక్షస్య ఐశ్వర్యహేతుకత్వే స్థలభేదే
న అన్వయవ్యతిరేకదృష్టాన్తావుపపాద్య ఏకత్రస్థలే తయోర్దృష్టాన్తమా
హ॥కనకేతి॥ అతులం మాన్యాః-అసదృశంమాన్యానాః॥౫॥ తత్కటాక్షస్య
తాపశమనశీలత్వేన పర్జన్యసామ్యమభి ప్రేత్యతాపాక్రాన్తత్వే నమరుస
మానభూతేస్వస్మిన్నపి పర్జన్యన్యాయేన అపాఙ్గవిసరరూపవర్షధారాం
ప్రార్థయతే॥జడమితి॥ మేరౌ వేత్యనేన తాపశమనశక్తేః స్వస్మిన్నేవపూ

త్యుచ్చైరతిమాత్రవేత్రపరుషాఘాతైరనుచ్చాటితః । దుర్దారిద్ర్యదశా
పిశాచనిచయో దూరాత్సముత్సార్యతే । దేవి త్వత్కరుణాకటాక్షతటినీ
స్నానాజ్జవేనాధునా ॥౭॥ శుచౌ వంశే జన్మ శ్రుతినయమతిర్స్మార్తరతులా
వికమ్పా సమ్పత్తిర్విశదమవిగీతా చ కవితా । ప్రపత్తిర్దైత్యారౌ హితపరమ
పత్యం శుభయశో । వివర్తాస్సప్తామీ ధ్రువమసదృశాం తావకదృశాం ॥౮॥
అలమలమనుసృత్య స్వామిని జ్ఞానహీనా । నకలితబహుమానానన్వహం

ర్ణోపయోగో నాన్యత్రేతి వ్యజ్యతే॥౬ దారిద్ర్యస్య పిశాచరూపత్వం అనేకరాజకులవాసాదిజాతరాజభటధిక్కారాదేః పిశాచోచ్చాటనహుంకారాదిరూపత్వం రాజాదౌ కథఞ్చిదపి ధనాలాభస్య తదుచ్చాటనాలాభరూపత్వం అన్తతశ్చోత్సారణహేతోః కటాక్షవిసరస్య నదీవిశేషస్నానరూపత్వఞ్చ రూపయతి॥ ద్వారీతి॥ ద్వారి ద్వారి-రాజ్ఞాం ప్రతిగృహద్వారం దురీశానాం కదర్యాణాం-కిఙ్కరైః- భటైః-కృతైః-ఆతఙ్కనాదైః భయప్రదైః-అత్యుచ్చైః-అతిమాత్రైః-హుఙ్కృతైః-హుఙ్కారైః-అతిమాత్రం-అత్యన్తం పరుషాఘాతైః-క్రూరప్రహారైరపి- అనుచ్చాటితః- అనుత్సారితః- దుర్దారిద్ర్యదశైవ-పిశాచనిచయః-పిశాచవ్రజః-దూరాత్ సముత్సార్యతే॥౭ లక్ష్మీకటాక్షప్రసరస్యాస్మిన్నన్యేషు చ ఫలోపధానప్రకారం దర్శయతి శుచావిత్యాదినా॥ శుచావితి॥ శుచౌ వంశే-సద్వంశే -జన్మ-ఉత్పత్తిః- అతులా నిస్సమా-శ్రుతౌ- వేదే-నయే-తదర్థనిర్ణాయకతన్త్రే-పూర్వోత్తరమీమాంసయోరిత్యర్థః- మతిః-ప్రజ్ఞా చ-వికమ్పా- నిశ్చలా-సమ్పత్తిః-సమ్పచ్చ-విశదం యథా తథా అవిగీతా- శ్లాఘ్యా-కవితా చ-దైత్యారౌ- ప్రపత్తిః-ప్రపదనం చ- హితం- పరం- ఇష్టం- యస్య తత్- అపత్యం చ-శుభయశశ్చ-అమీ సప్త చ- అసదృశాం- తావకదృశాం - వివర్తాః- పరిణామాః॥౮॥ ఉక్తఫలోపధానప్రకారమేవ స్వస్య రాజానుసరణక్లేశనాశ్యసిరస్తదారిద్ర్యనిరాసవిషయేపి ప్రార్థయతే॥ అలమితి॥ హే స్వామిని-కింపచానాఙ్ మితంపచానాఙ్-కదర్యనికాయాన్-అనుసృత్య-అలమలమితి నేత్యర్థః। అనుసర

కింపచానాన్। శరణముపగతంత్వాంచారుకారుణ్యతుఙ్గైస్స్నపయజననిస
మ్పన్నవృత్తైరపాఙ్గైః॥౯॥ కృతీవసుమతీపతీన్కృతచటుస్తవస్సేవతాంది
శస్స్ఫుటమటాట్యతాందిశతుధాతువాదేకృశం। జపత్వపిమనూన్బహూన్
జలనిధేస్సుతేయస్తుతే। దృశామిహదయాస్పృశామవిషయో దరిద్రాతి
సః ॥ ౧౦ ॥ కృపణదశాపిశాచగణమోచనవేత్రలతా। మధురిపుభక్తివ
ల్లిపరివృద్ధిసుధామ్బుధరాః। హృదయతమోవిమోహతుహినమధామకరాః క
మలే। భగవతినఃపునస్తు భవదీయకటాక్షలవాః ॥౧౧॥ ఉదీతాదుగ్ధాబ్ధేఃకు
వలయపరితాపశమనీ। పదేవిష్ణోర్భాస్తిరజనిచరచక్రవ్యసనదా। దిశస్తి

ణంమాస్త్వితియావత్-ఆభీక్ష్ణ్యే-నిత్యవీప్సయోరితిద్విర్వచనం-అనుస్పృత్యే
తిఅలంఖల్వోః ప్రతిషేధయోరితిక్త్వా స్నపయ-అభిషించస్వ ॥౯॥ అర్థా
ర్జనోపాయరాజసేవాదీ నామపితత్కటాక్షవిసర వ్యతిరేకేసతిఫలోప
ధాయకత్వవ్యతిరేకమాహ॥ కృతీతి॥ కృతీ- సమర్థః- కృతచటుస్తవః- క
ల్పితచాటుస్తుతిస్సన్-వసుమతీపతీన్- సేవతాం- భజతాం-దిశః-దశదిశ
శ్చ- స్ఫుటం- వ్యక్తం- అటాట్యతాం- భృశంపర్యటతు- ధాతువాదే-ర
సవాదే- కృశం- దిశతు-ఉద్యుక్తోభవత్విత్యర్థః- బహూన్- మనూన్। మ
న్త్రాన్జపతు- దయాస్పృశాం- దృశాం- కృపోత్తమ్భితానాం కటాక్షా
ణామిత్యర్థః- యఃఅవిషయః- అపాత్రంసః-దరిద్రాతి-దరిద్రోభవతి॥౧౦
తత్కటాక్షవిశేషస్యస్వభగవదారాధనోపయుక్తద్రవ్య సమృద్ధిభగవ
ద్భక్తితత్త్వజ్ఞానైఃపరిశుద్ధత్వంప్రార్థయతే॥ కృపణేతి॥ క్రమాద్ద్రవ్యస
మృత్త్యాదిత్రయోపయుక్తాన్యేవత్రీణి విశేషణానిబోధ్యాని॥ ౧౧। తత్క
టాక్షస్యతాపత్రయజనితశోకప్రశమహేతుత్వ మభిప్రేత్యతాపశమన
హేతుశశిరేఖాసామ్యంలక్ష్మ్యావర్ణయతి॥ ఉదీతేతి॥ కమలే- దుగ్ధాబ్ధేఃఉదీ
తా-ఉత్పన్నా-కువలయానాం- భూమణ్డలానాం- అన్యత్ర- నీలోత్పలా
నాం-పరితాపశమనీ- సన్తాపహారిణీ- విష్ణోఃపదే - భగవత్పాదారవిన్దే
ఆకాశేచ- భాస్తి- భాసమానా-రజనిచరాః- రాక్షసాఏవ- చక్రాః-చ

సార్వజ్ఞ్యం భజతి శిరసా క్వాపి కమలే। శుభాలోకైః శోకం హరతు శశిరేఖే
వ భవతీ॥ ౧౨॥ దూరాజావసథాభిధాననిరయద్వారాగ్ర జాగ్రన్నర।
క్రూరాలాపశరాహతివ్యతికరాద్దూరాన్నిరాకుర్వతీః। పారావార
సుతేతరఙ్గయమయి స్మేరామ్బుజస్పర్ధినీ। ర్ఘోరాపారసమస్తదుష్కృతప
రీహారాయ ధీరా దృశః ॥ ౧౩ ॥ అఘటితఘటనాపటీయసీ తే। హరిగృహి
ణి ప్రకటా కటాక్షరేఖా। స్థిరవసుమవనీపకం విధత్తే జననివనీపకమేవహన్త

క్రవాకపక్షిణః - తేషాం వ్యసనదా-దుఃఖదా - అన్యత్రవిరహప్రదా
శిరసా- భజతి - సేవమానే- క్వాపిపురుషే- సార్వజ్ఞ్యం- సర్వజ్ఞత్వం-
రుద్రత్వంచ- దిశన్తీ- దదానా- భవతీ- శశిరేఖేవ-సదా-ఆలోకైః- కటా
క్షైః- ప్రకాశైశ్చశోకం- తాపజం- హరతు- శమయిత్విత్యర్థః॥౧౨॥అథ
భగవదారాధనాత్సుకృత్యైనతదుపయుక్తసమ్పత్తిమేవాఖిలస్యతద్విరోధి
పాపశమనంపునస్తాం ప్రార్థయతే॥ దూరాజేతి॥ పారావారసుతే- దూ
రాజానాం- దుష్టనృపాణాం- ఆవసథాభిధానాః -గృహాఖ్యకాః- నిర
యాః- నరకాః - తేషాం - ద్వారాగ్రేషు - జాగ్రతాం - జాగ
రూకాణాం-నరాణాం-రాజభటానాం- క్రూరాలాపాః- కఠినోక్తయ
ఏవ-శరాః-బాణాః-తేషాం- ఆహతిః-ప్రహారః-తద్వ్యతికరాత్ - తత్స
మ్బన్ధాత్ దూరాత్ - నిరాకుర్వతీః- అపాకుర్వతీః-స్మేరామ్బుజస్పర్ధినీః-వి
కసత్పఙ్కేరుహసదృశ్య ఇత్యర్థః- ధీరాః- పోషణశీలాః- దృశః- ఘోరా
పారసమస్తదుష్కృతపరీహారాయ- తరఙ్గయ- అభివర్ధయ॥౧౩॥దుశ్శ
మదారిద్ర్యస్యాపియాచకజనస్య దుర్ఘటఘటనపటుతర లక్ష్మీకటాక్షమ
హిమ్నాసామ్రాజ్యలాభ ఇత్యభిప్రాయేణ తత్పటుతరత్వమేవ భఙ్గ్యన్తరే
ణ వర్ణయతి॥ అఘటితేతి॥ హేహరిగృహిణి తే- ప్రకటా కటాక్షరే
ఖా-అఘటితఘటనాయాం దుర్ఘటితవస్తుసఙ్ఘటనే - పటీయసీపటుతరా
స్థిరాః- వసవః- కిరణాః ధనానిచయస్యతం- అవనీపకం- చన్ద్రశేఖరం-సూ

జన్తుం॥౧౩॥ నయనే ఫణీన్ద్రశయనేష్టనాయికే। యది నాదధాసి సుదినాబ్జశోభనే। వలభేదనోపి నలభేత సమ్పదం। మరుతామయేత మరుతామపి స్థలీ॥౧౫॥ కరుణార్ద్రసేన వరుణాలయాత్మజే। మ్రదిమానమేత్య యదిమామవేక్షసే। మలినాత్మనాపి కలినాక్రియేత కిం। మమ కింకరోతు యమకింకరోపి వా॥౧౬॥ మామపాఙ్గలహరీ గరీయసీ। తావకీ స్పృశతు దేవకీస్నుషే। అన్తకస్యతురుపాకషాయితా। మాపతన్తు మయి దుష్టదృష్టయః॥౧౭॥ బన్ధుర

ధ్యమితి యావత్-జన్తుం-వనీపకం- చన్ద్రమేవ వనీపకశ్శశాఙ్కేబ్జ ఇతి విశ్వప్రకాశః- అస్థిరవసుమితి చ వ్యజ్యతే విధత్తే-హన్తేత్యాశ్చర్యే-వస్తుతస్తు-వనీపకం యాచకం- జన్తుం నిర్వసుమితి వ్యజ్యతే-స్థిరాణి-నిశ్చలాని-వసూని-ధనాని యస్య తం అవనీపకం-భూపాలం-విధత్త ఇతి భావః॥౧౪॥ ఉక్తమేవ వ్యతిరేకముఖేన ద్రఢయతి నయన ఇతి॥ ఫణీన్ద్రశయనస్య- శేషశాయినః- ఇష్టనాయికే- సుదినాబ్జవత్-శోభనే నయనే- కర్మ-నాదధాసి- న నిక్షిపసి యది వలభేదనః-ఇన్ద్రోపి-సమ్పదం-నలభేత-నప్రాప్నుయాత్-మరుతాం స్థలీ-అమరావత్యపి-మరుతాం-నిర్జలప్రదేశతాం- అయేత-లభేత॥౧౫॥ కరుణార్ద్రలక్ష్మీకటాక్షస్య పాపాపహకలిప్రశమహేతుత్వం యమకింకరదర్శనప్రసక్త్యభావహేతుత్వం చ వర్ణయతి॥ కరుణేతి॥ మ్రదిమానం-మార్దవమేత్య అవేక్షసే యది-యమకింకరోపి వా- మమ కింకరోతు-న కిమపి కుర్యాదితి భావః-యద్వా- మమ కింకరోతు మమ దాసో భవేదితి వార్థః॥౧౬॥ తత్కటాక్షస్పర్శేన యమదృష్టిస్పర్శాభావం సిద్ధవత్కృత్య తదభావాయ కటాక్షస్పర్శం ప్రార్థయతే॥ మామితి॥ దేవకీస్నుషే- రుక్మిణి- గరీయసీ- తావకీ-త్వదీయా- అపాఙ్గలహరీ-కటాక్ష-ప్రవాహః-మాం స్పృశతు- అన్తకస్య యమస్య తు-రుపాకషాయితాః-కలుషితాః-దుష్టదృష్టయః- క్రూరవీక్షణాని మాపతన్తు- న నిపతన్తు॥౧౭॥ తత్కటాక్షం సౌరభశైత్యమార్దవాదియోగేన మకరన్దత్వేన రూపయన్ స్వాభీష్టసాధనత్వేన తమాశ్రయతి॥ బన్ధురేతి॥

గుణైః కృపణబన్ధుమనపాయం। సిన్ధుతనయే తవ కటాక్షమకరన్దం। ఇన్దుకరబృన్దజడచన్దనమహీభృత్కన్దరమరుచ్ఛిశిరసున్దరముపాసే ॥౧౮॥ ఆర్తింలుమ్పత్వమ్బ తవాపాఙ్గసుధాత్మా। గఙ్గా సైషా చిత్రగతిర్వర్జితభఙ్గా। నేత్రీ శోషం ప్రత్యుత పద్మే భవమేవ। ప్రాజ్ఞానాం యా భాసిత రూపఞ్చ విధత్తే ॥౧౯॥ ఉచ్చకోరకనవాభ్యుదయం తే। వీక్షితం మనుమహే మకరన్దం। య

బన్ధురాః- మనోహరాః- గుణాః- కల్యాణగుణాః - యస్యాస్తత్సమ్బుద్ధిః-అనేన కటాక్షస్య మాధుర్యమపి వ్యంజితం- సిన్ధుతనయే- కృపణబన్ధుం దీనబన్ధుం- అనపాయం- మక్షికాదిరహితం- ఇన్దుకరబృన్దేన - జడాః-శీతలాః-చన్దనమహీభృత్కన్దరాత్-మలయగిరి గుహాయాః- సముత్పన్నాః యే మరుతః- తద్వచ్ఛిశిరం-సున్దరంచ తవ కటాక్షమకరన్దం ఉపాసే - ధ్యాయామి॥౧౮॥ కటాక్షస్య తాపహరత్వ పావనత్వ భోగ్యత్వ మోక్షప్రదత్వాదిభిః-గఙ్గాసామ్య మభిప్రయన్ తతోపి వైలక్షణ్యం వర్ణయతి ఆర్తిమితి అమ్బ తవాపాఙ్గసుధాత్మా సైషా గఙ్గా ఆర్తింలుంపతు- శమయతు యా గఙ్గా-చిత్రాః-ఆశ్చర్యకరాః-గతయః-చర్యాః యస్యాస్సా-వర్జితాః త్యక్తాః భఙ్గాః-తరఙ్గాః అన్యత్ర- అవమానాః-యస్యాస్సా భవం-రుద్రం-సంసారంచ-ప్రత్యుత-వైపరీత్యేన- శోషం-శోషణం నేత్రీ- నీయమానా-ప్రాజ్ఞానాం మహతాం- సాగరాఖ్యనృపాణాంచ- భాసితరూపం- భస్మసమ్బద్ధిరూపం-అన్యత్ర-ఆవిర్భూతస్వస్వరూపం చ విధత్తే॥౧౯॥ లక్ష్మీకటాక్షస్య ఉక్తసామ్యేన మకరన్దత్వమేవ శ్లేషమహిమ్నా సహేతుకం వర్ణయతి ॥ఉచ్చేతి॥ ఉద్గతః ఉత్పన్నః-చకోరకాణాం పక్షిణాం-నవాభ్యుదయః-నూతనోత్పత్తిః యస్మిన్ తత్ -అన్యత్ర ఉచ్చేషు-కోరకేషు- కుడ్మలేషు-నవాభ్యుదయః-యస్య తత్ - తే వీక్షితం-తవ కటాక్షం - మకరన్దం - మనుమహే - మన్యామహే- శతపత్రగృహే-సరోజగేహే- హే లక్ష్మి యత్ర-స్థిరే పురుషే చ త్వ

త్రతల్లగతిషట్పదమన్త్రై। స్తత్రభాతిశతపత్ర గృహేయత్॥౨౦॥ యక్షశ్రీ
జననచణైస్తవావలోకై। ర్లక్ష్మిశ్రీక్షయపిశునానిరస్యమానా। నాళీకాస
నలిపిరప్యళీకలగ్నా। నాళీకాభవతినృణాంప్రతీపగత్యా ॥౨౧॥ వీక్షితాని
తవవారిధికన్యేయత్రపాలితజగన్తిలగన్తి।చిత్రమత్రసపరత్రచదేహీదేహా

టాక్షమధు- లగతి- ప్రసరతి- తత్రస్థలే- పురుషేచ- యత్కారణాత్॥ షట్పదానాం - భ్రమరాణాం - మన్త్రైః ఝుంకార ధ్వనిః అన్యత్రషట్పదమన్త్రైః-ద్వయాఖ్యమన్త్రైః-భాతి- ప్రకాశతే-ప్రతిభాతిచ॥౨౦॥ లక్ష్మీకటాక్షస్యగర్భదారిద్ర్యవహ- బ్రహ్మలిపినిరాసకత్వ మప్యస్తీత్యభిప్రయన్ విపులసమ్పజ్జననేన కుబేరపదప్రదత్వం వర్ణయితుం తస్యబ్రహ్మలిప్యనన్యథాకరణ లాభార్థత్వ ముత్ప్రేక్షతే ॥ యక్షేతి ॥ హే లక్ష్మి - శ్రీక్షయపిశునా- సమ్పత్క్షయసూచికా - అస్యశ్రీక్షయోభూయాదిత్యాత్మికా-నృణాం- అళీకలగ్నా-లలాటలిఖితా- నాళీకాసనలిపిః బ్రహ్మలిపిః-యక్షశ్రీజననేన- కుబేరసమ్పదుత్పాదనేన. విత్తైః- ప్రసిద్ధైః తేనవిత్తఇతిచణప్- తవావలోకైః నిరస్యమానా- శోధ్యమానాపి-ప్రతీపగత్యా-ప్రతిలోమాచరణేన- శ్రీక్షయశబ్దస్యప్రతిలోమగత్యా-చఅళీకా-మిథ్యానభవతి।.౨౧॥ తత్కటాక్షస్యఐశ్వర్యానుభవ పూర్వకమోక్షానుభవప్రాపకత్వం శ్లేషమూల విరోధాభాసేన బోధయతి ॥ వీక్షితానీతి ॥ వారిధికన్యే-పాలితాని- రక్షితాని- జగన్తి-లోకాః-యైస్తాని తవవీక్షితాని- యత్రపురుషే-లగన్తి- ప్రసరన్తి-సః- దేహీ-దేహవాన్ అత్రభువి- పరత్రదివిచ- దేహీశబ్దం దేహీతి- వ్యవహారం- అపహాయ తస్య-అవిషయీ-భూయేత్యర్థః-చకాస్తి-విలసతి- చిత్రం-దేహవత్త్వేపి-దేహవత్త్వవ్యవహారత్యాగాద్విరోధః- త్వత్కటాక్షపాత్రభూతః మహ్యాం

శబ్దమపహాయచకాస్తి॥౨౨॥ దుగ్ధాబ్ధికన్యేత్వదపాఙ్గభృత్యా। విత్తాధిపత్యాదిపదాభిషిక్తాః। హృత్తాపయుక్తాస్తవదేవ్యభక్తా।మర్త్యాజగత్యాం విలపన్తిరిక్తాః॥౨౩॥ తవదేవిపటుర్నటఃకటాక్షో। గుణవత్తాలసదుచ్ఛ్రి

ధనాదికం దేహీతియంకంచిదపీఇహాఅయాచమానస్సన్ పరత్రప్రాక్కృతదేహత్యాగేన-ఆవిర్భూతస్వస్వరూపశ్చప్రకాశతఇతిపరిహారః॥౨౨॥తస్యఉక్తమైశ్వర్యానుభవహేతుత్వమేవ అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంద్రఢయతి॥దుగ్ధేతి॥త్వదపాఙ్గభృత్యాః-త్వత్కటాక్షకిఙ్కరాః-విత్తాధిపత్యాదిపదేషు- కుబేరాదిస్థానేషు-అభిషిక్తాభవన్తి । హేదేవితవాభక్తాః- త్వద్భక్తిశూన్యాః-మర్త్యాః-రిక్తాః-హృత్తాపయుక్తాః-మనస్సన్తాపయుక్తాశ్చసన్తః- జగత్యాం- విలపన్తి- ప్రలపన్తి॥ ౨౩ ॥తత్కటాక్షస్యఆశ్రితేషుకవితాదిరచనాసామర్థ్యవిశేషప్రదత్వం వివక్షన్తంపటునటత్వేన నిరూప్యతస్యవాణీరూపనర్తకీనర్తయితృత్వముత్ప్రేక్షతే॥ తవేతి॥ దేవి- గుణవత్తయా-నీలశ్వేతాదివర్ణవత్తయా. లసన్- ప్రకాశమానః-ఉచ్ఛ్రయఃఉత్కర్షః- యస్యసః- అన్యత్ర- గుణవతా- సూత్రవతా - తాలేన-సదుచ్ఛ్రియః- ఉత్పన్నోచ్ఛ్రాయవాన్-యఃకటాక్షనటః-సంశ్రితానాం-భక్తానాం- మఞ్జుళం- మనోజ్ఞం-ఆస్యం ముఖమేవరఙ్గం నృత్యస్థలం-తస్మిన్- అన్యత్ర- సంశ్రితం- ప్రాప్తం- మఞ్జుమనోహారం- లాస్యం-నృత్యం యస్మిన్తత్- రఙ్గే- రఙ్గస్థలేసరస్వతీం- వాచం- స్త్రీలిఙ్గత్వేన నర్తకీతి వ్యజ్యతేతేన -వీణాదివాద్యేన-సహావర్తతఇతి- సతతం-తథాభూతం యథాతథా ॥ తతంవీణాదికంవాద్యమిత్యమరః ॥ నర్తయతే - నటయతినను - సః -కటాక్షః - పటుః- సమర్థః - నటః - నర్తక ఏవ-

యస్సనూనం। నను నర్తయతే సరస్వతీయం। స్సతతం సంశ్రితమఞ్జులాస్యర
ఙ్గే॥౨౪॥ భావత్కైర్భగవతి కజ్జలానువిద్ధైః। కృష్ణోయైర్భవతి పతిః కటాక్ష
పూరైః। తల్లేశైరధికతమశ్రియాం నిదానైః । మాలిన్యం హరసి విచిత్రమా
న్తరం నః॥౨౫॥ వికస్వరామోదభరం వితన్వతీ । పురోవసన్తం ప్రథితాగ
మాఞ్చితం। కటాక్షవల్లీ తవ మాధవప్రియే। ప్రసౌత్యనన్తం సుమితాప్య

మానం-ధ్రువం ॥ అత్ర రచనావిశేషస్య నర్తనరూపత్వేన నిగరణం కృతం భ
క్తజనాస్యస్య రఙ్గత్వేన రూపణమితి బోధ్యం॥౨౪॥ తత్కటాక్షావలమ్బనే
నైవ శ్రియః పతేః ఆశ్రితాపరాధనివర్తకత్వమిత్యభిప్రయన్ తత్ర తదవలమ్బ
నమాశ్రితరక్షణార్థమవతారవిశేషం దృష్ట్వాస్తీకుర్వన్ తత్సమర్థయతే భ
ఙ్గ్యన్తరేణ॥ భావత్కైరితి॥ భగవతి- కజ్జలానువిద్ధైః- అఞ్జనమిశ్రైః- భా
వత్కైః-భవదీయైః-కటాక్షపూరైః-తవపతిః- కృష్ణః నీలః- కృష్ణావతా
రశ్చ-భవతి। అధికానాం- ప్రచురాణాం- తమశ్శ్రియాం - తిమిరశోభా
నాం నైల్యానామితి యావత్- అన్యత్ర- అధికతమాః - అత్యన్తమధికాః-
శ్రియః-సమ్పదః-తాసాం-నిదానైః- తస్య కటాక్షస్య లేశైః-నః-అస్మాకం
ఆన్తరం - అన్తర్గతమపి - మాలిన్యం- నైల్యం- హరసీతి యత్ - తద్విచి
త్రం॥౨౫॥ కటాక్షస్య లేశోఽపి మోక్షాద్యనన్తఫలప్రద ఇతి వివక్షన్ తస్య పు
ష్పితలతాసామ్యం వర్ణయతి॥ వికస్వరేతి॥ మాధవప్రియే- పురోవసన్తం-
పురతస్థితం- జనముద్దిశ్య- అన్యత్ర-పురః-అగ్రే-వసన్తం- వసన్తఋతౌ-
కార్త్స్న్యేన- వికస్వరః- వికాసమానః- ఆమోదః- సన్తోషః- పరిమళశ్చ-
తస్య భరం- అతిశయం- వితన్వతీ- కుర్వతీ- ప్రథితైః- ఆగమైః- వేదైః-
అన్యత్ర- ఆగమైః-వృక్షైశ్చ-అఞ్చితం- పూజితం- ప్రాప్తఞ్చ-తవ కటాక్ష
ఏవ వల్లీ- సుమితా- సుతరామల్పాపి- అనన్తం- అపరిమితం- ఫలం-ప్రసౌ
తి- జనయతీతి విరోధః - సుమితా కుసుమితా సతీ - ఫలం ప్రసౌతీతి పరి
హారః॥౨౬॥ కటాక్షస్య సౌన్దర్యవిశేషేణ మన్మథసామ్యమభిప్రయన్ తతో

సౌఫలమ్॥౨౬॥ న విప్రయోగివ్యసనాయ కల్పతే । న మార్గణానాం సహతే చ పఞ్చతామ్ । భవం జవాత్ప్రత్యుత దన్దహీత్యయం । జయత్యపాఙ్గస్తవ చిత్రమిన్దిరే॥౨౭॥ వికచకమలశోభావిభ్రమోద్భూతిసీమా । విధుమిహ సదుపాస్యం తన్వతీ సుప్రసన్నం । శరదివ తవ వీక్షా శార్ఙ్గిణః ప్రాణకాన్తే శమయ

ప్యాధిక్యం విరోధాభాసేన వర్ణయతి॥ నేతి॥ ఇన్దిరే - తవ అపాఙ్గః- కటాక్షః- స ఏవ అపాఙ్గః- అనఙ్గః- విప్రయోగినాం- విరహిణాం- బ్రాహ్మణయోగినాం- వ్యసనాయ దుఃఖాయ- న కల్పతే- న సమ్పద్యతే- మార్గణానాం- బాణానాం- అన్యత్ర యాచకానాం- పఞ్చతాం- పఞ్చత్వసఙ్ఖ్యాం- మృతిఞ్చ- న సహతే- అయం కటాక్షమదనః భవం రుద్రం- సంసారంచ- జవాత్- ప్రత్యుత- వైపరీత్యేన - దన్దహీతి - ప్రదహతి- చిత్రం తాదృశో జయతీత్యర్థః- విరహివ్యసనాకరణాదినామన్మథవిరుద్ధధర్మాశ్రయణేన సిద్ధస్య విరోధస్య యోగివ్యసననివృత్త్యాదినా ఆభాసీకరణాత్ విరోధాభాసోలఙ్కారః॥ ఆభాసహేతూనాం చ ఉపమానే - అభావాత్ తత ఆధిక్యవర్ణనం ఫలితమితి బోధ్యం॥౨౭॥ తస్య తాపశమనహేతుత్వమభిప్రియన్ - కమలశోభాస్పదత్వేన శరత్సామ్యం వర్ణయన్ తద్దృష్టాన్తేనైవ తత్సమర్థయతే శ్లేషేణ ॥ వికచేతి॥ శార్ఙ్గిణః ప్రాణకాన్తే - వికచకమలానాం వికసితపద్మానాం- శోభావిభ్రమస్య- కాన్తివిలాసస్య - ఉద్భూతిసీమా - జన్మభూమిః- సద్భిః- నక్షత్రైః- మహద్భిశ్చ- ఉపాస్యం- ఉపాసనీయం- విధుం శశినం- విష్ణుంచ- సుప్రసన్నం- వర్షాభావాదతిస్వచ్ఛం- కోపాభావాదతిప్రసాదవన్తం చ- తన్వతీ- కుర్వతీ- శరత్ - శరదాఖ్య ఋతురివ తవ వీక్షా- ఉజ్జృమ్భితాః- అభివృద్ధాః- ఆపః- జలాని - యేన తం - అన్యత్ర ఉజ్జృమ్భిత ఇత్యుజ్జృమ్భ- తాపః- యేన తం- మేఘానాం ఆటోపం - ఆరభ

తికిలమేఘాటోపముజ్జృమ్భితాపం॥౨౮॥ నిత్యామేవవిభూతిమప్రదదతో
నిర్వ్యాజబన్ధో భవ। ద్దివ్యాపాఙ్గలవస్యవర్ణనవిధౌ కో లబ్ధవర్ణో భువి। జుష్టో
దృష్టిభిరష్టభిశ్చ తిసృభిః ప్రియస్సహస్రేణ వా। దేవి ద్వాదశభిశ్చ దైవతగ
ణో యస్మై చిరం తిష్ఠతే। ౨౯॥ తత్తాదృక్షకటాక్షకఙ్కట ధర శ్రీవేఙ్కటా
ద్రీశితుః। ప్రాణప్రేయసి భూయసీం ప్రభజతే శౌర్యాభిముఖ్యశ్రియం।
సత్కీర్త్యా సహసామరోత్తమజయం ప్రాప్తస్తవోపాశ్రితో। వాగ్బాణై

టీ- అన్యత్ర-మే- మమ-అఘానాం - పాపానాం - ఆటోపం - ఫలౌన్ము
ఖ్యం- శమయతి- కిలేతి ప్రసిద్ధౌ॥౨౮॥ లక్ష్మీకటాక్షస్య - నిత్యవిభూతిప్ర
దత్వేన అపరిచ్ఛిన్నవిభవత్వమభిప్రయన్ స్తోతుమశక్యత్వం - బ్రహ్మాదిభిర
పి చిరప్రతీక్ష్యత్వేన సమర్థయతే । నిత్యామితి- లబ్ధవర్ణః- విచక్షణః - అష్ట
భిర్దృష్టిభిర్జుష్టః బ్రహ్మా-తిసృభిర్దృష్టిభిర్జుష్టః - రుద్రః- సహస్రేణ దృష్టిభిర్జు
ష్టః-ఇన్ద్రశ్చ- ద్వాదశభిర్దృష్టిభిర్జుష్టః- స్కన్దశ్చ దైవతగణః - యస్మై-
కటాక్షలేశాయ చిరం తిష్ఠతే- ఆత్మానం ప్రకాశయతి - స్వస్య - తత్ప్రతీ
క్షాం బోధయతీత్యర్థః। ప్రకాశనస్థేయాఖ్యయోరితి - తిష్ఠతేస్తఙ్ ॥౨౯॥
కటాక్షస్య- మోక్షోపాయానుగుణ- విషయవైరాగ్యరూపాధికారవి
శేష- నిష్పాదకత్వమభిప్రయన్ కామాదివైరిజయసాధకత్వేన భటసా
మ్యం- వర్ణయతి॥తదితి॥ శ్రీవేఙ్కటాద్రీశితుః- ప్రాణప్రేయసి- తత్తాదృ
క్షః- తాదృశవిభవః కటాక్ష ఏవ కఙ్కటధరః- కవచధారీ భట ఇత్యర్థః-
శౌరేః- భగవతః-ఆభిముఖ్యశ్రియం। అన్యత్ర శౌర్యస్య- విక్రమస్య- ఆభి
ముఖ్యశ్రియం- ప్రభజతే- తవోపాశ్రితః- త్వద్భక్త ఇతి యావత్ - -నిత్య
ద్విషః- కామాదినిత్యశత్రూన్ - అన్యత్ర జన్మద్వేషిణశ్చ - సత్కీర్త్యా శు
భయశసా- సహసా- అమరోత్తమస్య - ఇన్ద్రాదేః-జయం-అన్యత్ర । స
త్కీర్త్యా సహ సామరం - సమరోత్పన్నం । ఉత్తమజయం - ప్రాప్తస్సన్-
క్షితిభుజాం- రాజ్ఞాం। వాచ ఏవ బాణాః- తైః- నవిహన్యతే। నసన్త్యాజ్య

ర్న విహన్యతే క్షితిభుజాం నిర్జిత్య నిత్యద్విషః ॥౩౦॥ యావద్భావత్కవీక్షా
విశతి తనుభృతా మిన్దిరే మన్దిరేషు। వ్యక్తం నృత్తం విధత్తే ధనపతివిభవాదు
త్తరా విత్తరాజిః। ద్వారే తారేశగౌరా స్తురగపరిబృఢా బన్ధురా స్సిన్ధురా
వా। గర్వాద్ఘుష్యన్త్యఖర్వాభ్యుదయ మధిముఖం రాజతే రాజతేజః ॥౩౧॥
ధన్యః కశ్చిజ్జగతి విషయస్తావకాలోకితానా। మత్రాముత్రాప్యఖిల జనని
ప్రాప్య గోత్రాధికృత్త్వం। సత్సన్తానప్రభవ సుమనస్సేవయా మోదశాలీ।

తే॥౩౦॥ లక్ష్మీకటాక్షస్య ఐహికైశ్వర్య సాధనత్వం భఙ్గ్యన్తరేణాహ।
యావదితి॥ ఇన్దిరే- తనుభృతాం-శరీరిణాం మన్దిరేషు-గృహేషు- యావత్-
భావత్కవీక్షా- భవదీయదృష్టిః- విశతి- ప్రవిశ్య వర్తతే-అనేన-తద్వ్యతిరే
కే- విత్తాది- వ్యతిరేకస్సూచితః। తావత్- తత్ర గృహే-ధనపతివిభవా
త్ కుబేరవైభవాత్- ఉత్తరా- శ్రేష్ఠా- విత్తరాజిః- వ్యక్తం- నృత్తం-
విధత్తే- ద్వారే-తారేశవత్- చన్ద్రవద్గౌరాః- వళక్షాః-తురగపరిబృఢాః
బన్ధురాః- సున్దరాః- సిన్ధురాః- కరిణో వా-గర్వాత్. ఘుష్యన్తి। గర్జన్తి।
ముఖే - అధిముఖం - అఖర్వః - అధికః - అభ్యుదయః - యస్య తత్-
రాజతేజః - మహారాజ తేజశ్చ రాజతే - ప్రకాశతే ॥౩౧॥ ఐహికా
ముష్మికసాధనత్వం తస్య శ్లేషావలమ్బనేన వర్ణయతి ॥ధన్య ఇతి॥ అఖిలజ
నని-జగతి- తావకాలోకితానాం భావత్కకటాక్షాణాం విషయః- అతఏ
వ ధన్యః-కశ్చిత్పుమాన్- అత్రాముత్రాపి-ఇహపరలోకేపి- గోత్రాయాః-
భూమేః- అధికృత్త్వం- ప్రభుత్వం అన్యత్ర- గోత్రాణాం-పర్వతానాం-
అధికృత్త్వం- అధిచ్ఛేత్తృత్వం- కృతీచ్ఛేదన ఇత్యతః- అధిపూర్వాత్ క్విపి
అధికృత్- ప్రాప్య- సత్సన్తానప్రభవాః-మహాకులప్రసూతాః-సుమనసః-
పణ్డితాః- తేషాం సేవయా- మోదశాలీ సన్తోషశాలీ- అన్యత్ర సత్సన్తాన
ప్రభవానాం- కల్పవృక్ష సముద్భవానాం సుమనసాం- పుష్పాణాం- సే
వయా ప్రాప్త్యా- ఆమోదశాలీ- పరిమళసమ్పన్నస్సన్- శ్రీమన్తః - శోభా

జైత్రస్థానంకిమపిభజతిశ్రీమదుచ్చామరంచ॥౩౨॥ శయ్యోత్థాయం జనని ధనినాంవాసమాసాయమిత్థం। గత్వాగత్వాప్య నుదినమనుచ్ఛిన్నతృ ష్ణోద్గమోహం। హృద్యాపాఙ్గామివభవద వప్లోషశా న్త్యైనుత్వాం। హృద్యాపాఙ్గాంమధురిపువశీకారవిద్యాంప్రపద్యే॥౩౩॥ వితన్వత్యామిష్టం వివిధమచిరాదీక్షణలవై। ర్భవత్యాంజాగ్రత్యాంభగవతినరాన్ సేవితు

వన్తః- ఉద్గతాః- ఉత్పన్నాః- చామరాః-యస్మిన్ తత్।అన్యత్ర-శ్రీమన్తః- ఉచ్చాః- ఉన్నతాః- శ్రేష్ఠాఇతియావత్ అమరాః- యస్మిన్ తత్- కిమపి అనిర్వచనీయంజైత్రం- జయశీలంస్థానం ప్రభుపదం- అన్యత్ర - ఇన్ద్రాది పదంచ-భజతి- ప్రాప్నోతి॥౩౨॥అథకవిః-స్వానుభూతధనికగృహయాచ్ఞాటనజన్యక్లేశేనాపిఅనుఛిన్నతృష్ణోదయానుసన్ధానపూర్వకం సర్వసన్తాపనివృత్తిపురస్సరాఖిలేష్టదానైకనిరతాం శ్రియమేవశరణ్యతయాశ్రయతి॥ శయ్యేతి॥మధురిపోః-వశీకారవిద్యే-వశీకరణమన్త్రస్వరూపే-జనని- శయ్యోత్థాయం-శయ్యాయాఉత్థాయ- ఉత్థానానుపదమేవ - శయ్యోత్థాయంఅపాదానే పరీప్సాయామితిణముల్ -తతః-ప్రభృతీత్యర్థః-ఆసాయం సాయంకాలపర్యన్తం- ధనినాంధనికానాం వాసంగృహం- ఇత్థం-అనుదినం- గత్వాగత్వాపి-అనుచ్ఛిన్నః.అనపగతః-తృష్ణోద్గమఃవాఞ్ఛోదయః యస్యసః-అహంహేలక్ష్మీతిశేషః-భవః- సంసారఏవదవః దావాగ్నిః-తస్యకర్తుః- యఃప్లోషః- దాహః-తస్యశాన్త్యైహృద్యాః- హృదయఙ్గమాః- ఆపః- జలాని- యస్యాస్తాం- గాంభూమిమివహృద్యః- హృదయప్రియః. అపాఙ్గఃకటాక్షః- యస్యాస్తాంత్వాంప్రపద్యే॥ ౩౩॥ నిఖిలపురుషార్థప్రదానైకనిరతశ్రీమహాలక్ష్మీభజనమన్తరేణ। కాపురుషాశ్రయిణాం ఫలంసదృష్టాన్తమాహ ॥వితన్వత్యామితి॥ భగవతి- ఈక్షణలవైః - అచిరాత్- శీఘ్రం- వివిధమిష్టం- వితన్వత్యాం- కుర్వత్యాం- భవత్యాం-జాగ్రత్యాం- సత్యాం- నరాన్- సేవితుమనాః- శ్రయితుకామఃపురుషః- అభ్యర్ణే-స

మనాః। క్షరన్తీమభ్యర్ణేకమలసురభిస్వాదుసలిలాం। స్రవన్తీముల్లఙ్ఘ్య శ్రయతిమృగతృష్ణామతితృషా॥౩౪॥ అజీర్యదఘనాశనం దృఢగదాకరం దేవియత్। పురాణమపిపూరుషం పునరలంఘనం పుష్యతి। తదేతదిహపాతునస్తవకటాక్ష దివ్యౌషధం। ఫణీన్ద్రశయజీవికే భవవిపన్మయాదామయాత్॥౩౫॥ దుర్లఙ్ఘ్యసంసృతిదురర్ణవకర్ణధారాః। స్వమ్పద్వధూసతతనర్తనసూత్రధారాః। అజ్ఞానకాననవిదారకుఠారధారాః। పద్మేభవ

టీ॥ పే- క్షరన్తీం- ప్రవహన్తీం- కమలసురభిస్వాదుసలిలాం- స్రవన్తీం- నదీం- ఉల్లఙ్ఘ్య- అతితృషా-అత్యన్తపిపాసయా-మృగతృష్ణాం- శ్రయతి॥౩౪ కవిః దృఢగదాకరస్యభగవతోపి-చికిత్సారాహిత్యేనైవపోషణశీలం లక్ష్మీకటాక్షం భవరోగనివృత్తినిదానీభూతదివ్యౌషధత్వేనాభి ప్రయఙ్స్వస్యాపితన్నివారణం తస్మాత్ప్రార్థయతే॥ అజీర్యదితి॥ ఫణీన్ద్రశయస్య- శేషశాయినః- జీవికే- జీవనభూతే- భోగ్యభూతఇతియావత్- తవకటాక్షఏవదివ్యౌషధంఅజీర్యన్తి- అజీర్ణాని- అఘనాని- స్వల్పాని- అశనాని-అన్నాని- యస్యతం- అన్యత్ర- అజీర్యన్తి- అఘాని- పాపానిఊర్జితానీతియావత్- తేషాంనాశనం-దృఢాః-రూఢమూలాః-గదాః-రోగాః- తేషామాకరం- అన్యత్ర-దృఢా-పరైరభేద్యా- గదా-కౌమోదకీ- కరేయస్యతం- పురాణం- వృద్ధమపి- అన్యత్ర- అనాదిం- పురుషం- యంకఞ్చనరం-అన్యత్ర- పరమపురుషంచ- అలఙ్ఘనం- లఙ్ఘనాఖ్యచికిత్సారహితంయథాతథా -అన్యత్ర- అలం- అత్యన్తం-ఘనం- అధికం- పుష్యతి- రక్షతి- సాక్షాత్పరమపురుషమపిత్వత్కటాక్షఏవపరిపుష్యతీతిభావః। తదేతత్ కటాక్షౌషధంఇహలోకేనఃఅస్మాన్ భవవిపన్మయాత్ - జననమరణరూపాత్ ఆమయాత్- రోగాత్-పాతు- రక్షతు॥౩౫॥త్రివర్గాపవర్గసాధనసమ్పాదకత్వం లక్ష్మీకటాక్షస్యవర్ణయతి॥దుర్లఙ్ఘ్యేతి కర్ణధారాః-నా

న్త్రిభవదీయకటాక్షధారాః॥౩౬॥ దేవికటాక్షలవస్తవరిక్తే। సమ్పదమా
ధిపదే వినిధత్తే । సిన్ధుకుమారితథాప్యతమస్కే । సిధ్యతితత్రసమాధిర
దృష్టే॥౩౭॥ కరుణయాకలశోదధికన్యకే జడతమేప్యవలోకమఘాపహం।
వితనుషే సకృదేషపునస్తనోత్యనవలోకమధన్యదురాసదం ॥౩౮॥ సాధు
శీతళదయారసపూర్ణం। సేవితంద్విజవరైరమృతోత్కైః । దేవితావక
కటాక్షతటాకం। విశ్వతాపవిగమాయవిగాహే ॥౩౯॥ ప్రాగేవస్వా

వికాః॥౩౬॥ దేవీతి॥ దేవి-తవకటాక్షలవః- ఆధేః-మనోవ్యాధేః-పదే- నిల
యేరిక్తేదరిద్రే-సమ్పదం-సమృద్ధిం- వినిధత్తే-కరోతీత్యర్థః- తథాపి-సిన్ధు
కుమారి- అతమస్కే-తమోగుణశూన్యే-అదృష్టే- గర్వశూన్యే- తత్రపు
రుషే-సమ్యగాధిః- మనోవ్యాధిః- సిధ్యతీతివిరోధః- అత్ర- ఆధిపదే- ఆ
ధిశబ్దే- రిక్తే-శూన్యే- సమ్పదం- సంశబ్దం- వినిధత్తే। తథాపిసమా-ధి
శబ్దస్సిధ్యతి-ఆధిశబ్దాభావేతత్సిధ్యనుపపత్త్యా అయంచవిరోధః వస్తుతస్తు
మనోవ్యాధిస్థానభూతేరిక్తపురుషేత్వత్కటాక్షస్సమ్పదంతనోతి-పశ్చా
త్- కటాక్షబలాత్ - సమాధిః- యోగోపి- సిధ్యతీతిపరిహారః- అర్థా
న్తరేతు-రిక్తే-పృథగ్భూతే-ఆధిపదే- సంశబ్దంవినిధత్తే-సంధత్తే- తేనస
మాధిశబ్దస్సిధ్యతీతిపరిహారః॥౩౭॥కరుణయేతి॥కలశోదధికన్యకే- త్వంకరు
ణయా- జడతమేపి-అఘాపహం- పాపాపనోదకం- అవలోకం- కటా
క్షం-సకృత్- వితనుషే- దత్సే- ఏషపునః- అధన్యైః- పాపిభిః- దురా
సదం- దుష్ప్రవేశం-అనవలోకం- అవలోకాభావం-అనవం-పురాణం
లోకం- వైకుణ్ఠాదికంచ- తనోతి॥౩౮॥సాధ్వీతి॥ హేదేవి- సాధుః- శీ
తళః- యః- దయారూపోరసః- తేనపూర్ణం- అమృతోత్కైః- ముము
క్షుభిః- పిపాసుభిశ్చ- ద్విజవరైః విప్రవరైః- పక్షిశ్రేష్ఠైశ్చ- సేవితం-
తావకకటాక్షమేవతటాకం-విశ్వస్యలోకస్య- తాపానాం ఆధ్యాత్మికా
దీనాం- సన్తాపానాంచ- విగమాయశాన్త్యైవిగాహే- స్నామి॥౩౯॥తస్య
అవ్యవహితఫలనిష్పాదకత్వనియమమభిప్రయన్ కారణాత్ప్రాక్ కార్యసి
ద్ధింసదృష్టాన్తంవర్ణయతి॥ ప్రాగితి॥ అస్య- ప్రార్థితార్థస్య- అభీష్టఫల

త్ప్రార్థితార్థస్యసిద్ధిః। పశ్చాదమ్బత్వత్కటాక్షోపలమ్భః । దృష్టాన్తో
నస్త్వత్ర తేదృష్టిపాతాత్। ప్రాగమ్భోధింలఙ్ఘయన్ పావమానిః ॥౪౦॥
వక్షోరక్షేశార్ఙ్గిణస్థూలలక్ష్మే। తత్త్వాదృక్షేజాగ్రతిత్వత్కటాక్షే । సూ
నశ్రీభిస్సాన్ద్రగన్ధేపరోక్షేకుర్యాదాస్థామల్పధీఃకల్పవృక్షే॥౪౧॥రచయతి
తవవీక్షానూనమజ్ఞేపిరక్షాం। దురితచరితభేదీదేశికోమన్త్రవేదీ। తదిహ
గళతిమోహంప్రాగయంపద్మగేహే। విషయరుచిపిశాచీవిక్రియాభిర్వ్య
మోచి॥౪౨॥ జగదమ్బతవాపాఙ్గో। జలజాతశరఃప్రపుష్టమధుకాలః। క

స్య-సిద్ధిః- ప్రాగేవత్వత్కటాక్షలాభాత్పూర్వమేవస్యాత్-భవతి-పశ్చా
త్-ఇష్టసిధ్యనన్తరం త్వత్కటాక్షస్య-ఉపలమ్భః-ప్రాప్తిర్భవతి-తత్రతద్విష
యే తేసీతారూపాయాః-స్తవదృష్టిపాతాత్-కటాక్షపతనాత్ప్రాగేవఅ
మ్భోధిం-దక్షిణసముద్రం-లఙ్ఘయన్- పావమానిః-పవమాననన్దనః-నః-
దృష్టాన్తః॥౪౦॥వక్ష ఇతి॥శార్ఙ్గిణఃవక్షోరక్షే- హేలక్ష్మి-స్థూలలక్షే- దాత
రి- తత్త్వాదృక్షే-తత్త్వాదృశే-త్వత్కటాక్షే- జాగ్రతి-ప్రకాశమానేసతిసు
తరామూనాస్సూనాః-శ్రియస్సమ్పదః-తాభిః-సాన్ద్రఃఘనః-గన్ధః-మదః
యస్యతస్మిన్ అన్యత్రసూనానాంపుష్పాణాం-శ్రీభిః-సాన్ద్రఃగన్ధఃపరిమళః
యస్యతస్మిన్ పరోక్షే-అప్రత్యక్షేచకల్పవృక్షే-అల్పధీఃఆస్థామభిలాషాం
కుర్యాత్॥౪౧॥రచయతీతి॥వీక్షా-కటాక్షః-సైవమన్త్రవేదీ- దేశికః-పిశా
చోచ్చాటనమన్త్రజ్ఞః- ఆచార్యః- రక్షాం-రక్షణం-యన్త్రవిశేషంచ- విష
యరుచిః-విషయాభిలాషః-సైవపిశాచీ- తస్యాఃవిక్రియాభిః- వికారైః-వ్య
మోచి-వ్యమోక్షి॥౪౨॥జగదితి॥ జగదమ్బ-తవాపాఙ్గః-కటాక్షఏవఅనఙ్గః-
జలజాతం-కమలం- శరః- యస్యసః-అన్యత్ర- జడానాం-జాతం- సమా
హః-తస్యశం- సుఖం-రాతి-దదాతీతి- శరః-మూఢానామపిసుఖకరఇత్య
ర్థః.ప్రకర్షేణపుష్టః- పోషితః-మధుకాలః- వసన్తసమయః-యేనసః-అన్య

మలేకథయకథంవా। కరోత్యసౌసర్వమఙ్గళేనాప్తిం॥౪౩॥ తిష్ఠన్త్వష్టమ ఏవభూసుతశనిప్రేష్ఠాశ్చదుష్టాగ్రహాః ; ఫాలేకామపిలేలిఖీతుజగతస్స్రష్టాపికష్టాందశాం। కేకింకుర్యురపాఙ్గతోమయిసకృద్దేవిత్వయాఙ్గీకృతే నీహారోనకరస్థమమ్బురమణేర్లీలామ్బుజంబాధతే॥౪౪॥ విజయాపజయావరమేభవేతాం। త్వదపాఙ్గాన్వయతద్విపర్యయాభ్యాం। అజయత్తవవీక్షయాహనూమాన్। నధిలఙ్కాంవికటాక్షరాక్షసౌఘం॥౪౫॥ ప్రతిఘోష్ణమధీ

త్ర-ప్రపుష్టః-మధుకాలః- మధురిపుః-యేనసః- ఏతదుచితం.అసౌఅనఙ్గః సర్వమఙ్గళాయాః- పార్వత్యాః-ఇనః-కాన్తః- తేన-రుద్రేణసహ-ఆప్తిం-సమ్బన్ధం-కథంవాకరోతి- కథయ- తద్రిపుత్వాదితిభావః- అన్యత్ర-అసౌకటాక్షః- కస్మింశ్చిత్పురుషే- ఆగమనసమయే- సర్వమఙ్గళేనసమస్తశుభేనసహ- ఆప్తిం-ప్రాప్తిం- కరోతీతివాస్త్వర్థః॥౪౩। తిష్ఠన్త్వితి॥అష్టమే - స్వరాశ్యపేక్షయాఅష్టమస్థానే- భూసుతశనిప్రేష్ఠాః- కుజశనిప్రముఖాః- దుష్టాః-గ్రహాస్తిష్ఠన్తు-జగతస్స్రష్టా-బ్రహ్మాపి- కష్టాందశాం ఫాలే-లేలిఖీతు-భృశంలిఖతునామ-దేవి-త్వయా- అపాఙ్గతః-కటాక్షతః అఙ్గీకృతేమయి-కే-క్రూరగ్రహాదయోవా-కింకుర్యుః- నకిమపి- బాధకం-కర్తుంసమర్థాః। తథాహి- అమ్బురమణేః- కరస్థం-లీలామ్బుజం-నీహారఃహిమః- నబాధతఇత్యన్వయః॥౪౪॥ విజయేతి॥రమే- త్వదపాఙ్గాన్వయః-త్వత్కటాక్షసమ్బన్ధః-తద్విపర్యయః-తదభావశ్చ-తాభ్యాం-జయాపజయౌ-భవేతాం- ఉత్పద్యేతాం-హనూమాన్-తవవీక్షయా- త్వత్కటాక్షేణ-లఙ్కాయామధిలఙ్కంవిగతాః-కటాక్షాః-యేభ్యస్తే-వికటాక్షాః-అన్యత్ర వికటాని.విరూపాణి- అక్షీణి- నేత్రాణియేషాం తే- తాదృశరాక్షసానాం-ఓఘం-సమూహం- అజయత్- విజిగ్యే-హనుమతోజయోక్త్యాజయకర్మీభూతరాక్షసౌఘస్యఅపజయోక్తిరర్థసిద్ధా- తస్యవికటాక్షత్వవిశేషణేనసాభిప్రాయేణఅపజయస్యతద్విపర్యయహేతుకత్వంచఅర్థసిద్ధమితిబోధ్యం॥౪౫॥ ప్రతిఘేతి॥పద్మే-అధీశితుః-ప్రతిఘః- కోపః-సఏవఉష్ణం-

ధీశితుర్నపద్మే।భవదీక్షావిషయంప్రవేష్టుమీష్టే। త్వదపాఙ్గసుధావృతస్తుషారీ।భవదగ్నిర్హనుమానిహప్రమాణం ॥౧౮॥కటాక్షప్రత్యూషేతవమిషతికంసారిదయితే । తమశ్శామ్యత్యన్తర్గతమపిచసూర్యాకలనతః। స్వయందోషోన్మేషోవిరమతిపునస్సారసవన । శ్రియస్సమ్పద్యన్తేదివిచభవితాభాసనమపి॥౧౯॥ సురభిస్తనుతేతవావలోక।స్సుమనస్సమ్పదమమ్బభూమిజా

ఊష్మా-భవదీక్షావిషయం- త్వత్కటాక్షపాత్రంజనం-ప్రవేష్టుం నేష్టే-నసమర్థంభవతి-త్వదపాఙ్గసుధయా-ఆవృతః-వ్యాప్తః- తుషారీభవన్ శీతీభవన్-అగ్నిఃయస్యసఃహనూమాన్-ప్రమాణం- నిర్ణాయకదృష్టాన్తః ఈక్షావిషయత్వేన హేతునా ఉష్ణబాధాభావనిర్ణయే తాదృశహనూమాన్ తత్కటాక్షేణఅగ్న్యుష్ణ బాధాభావవాన్ దృష్టాన్తఇతిభావః॥౧౮॥కటాక్షేతి॥ కంసారిదయితేతవకటాక్షఏవప్రత్యూషః-ఉషః-తస్మిన్ మిషతి-రాజతిసతి సూరీణాంవిదుషాం- గురూణామితియావత్- ఆకలనంప్రాప్తిః తతఏవ- సూర్యస్య- ఆకలనతః- సమ్బన్ధతః- అన్తర్గతమపి-తమః-అజ్ఞానమన్ధకారశ్చ-శామ్యతి॥నశ్యతి-పురః-ప్రాగేవ-స్వయందోషాణాం-పాపానాంఉన్మేషఃవికాసః-సఏవదోషాయాః-రాత్రేః-ఉన్మేషఃవికాసః దోషేత్యవ్యయంవా-దోషాభూతమితివత్-విరమతిసారః- శ్రేష్ఠఃసవనంప్రపత్తియాగఃయద్వాసారాః-శ్రేష్ఠాఃసవనాని-యాగాః- తాన్యేవసారసానాంపద్మానాం వనానాం-శ్రియఃసమృద్ధయఃసమ్పద్యన్తేఆవిర్భవన్తి-దివి-పరమపదేస్వర్గేవా-భాసనం-ప్రకాశః-తదేవ-దివి-భానాం-నక్షత్రాణాం-అసనం-తిరస్కారః-భవితా-భవేదిత్యర్థః॥౧౯॥సురభిరితి॥అమ్బ-తవావలోకః-కటాక్షఏవసురభిః-వసన్తఋతుః-భూమౌజాయన్తఇతిభూమిజాః-ప్రాణినః-తఏవభూమిజాః-వృక్షాః తేషాం-సుమనాంసి-సన్తోషాః తాన్యేవ- సుమనసః-పుష్పాణితాసాం-సమ్పదం- తనుతే- అదీప్తికాని-వారిద్ర్యే దివశాత్ని

నాం। అవిపల్లవతాం విధాయ పుష్ణా। త్యపిచామోదమదీప్తికాననానాం॥౪౮॥ కమలే గభీరకరుణాజలధేస్త్వయి మన్దరక్షణవికాసభృతి। కలితోదయా మృదుకటాక్షసుధా। ప్రథయత్యసౌ సుమనసాం ప్రమదం॥౪౯॥ ప్రతిఘానలం భుజగశైలపతేః। ప్రశమం నయన్త్యతితరాం శిశిరా। కమలాలయే తవ కటాక్షఝురీ। విధునాతు మే వృజినతాపభరం ॥౫౦॥ దృశో లేశం దేయాః శ్రియుగసఖి దేయం కియదిదం। మహోదారాయాస్తే మమతు సుమహానేష

స్తేజస్కాని-ఆననాని యేషాం తే-తఏవ- అదీప్తిని-కిసలయాద్యభావాచ్ఛోభాహీనాని- కాననాని- తేషాం-అవిద్యమానః-విపల్లవః- ఆపల్లేశః-యేషాం- తేషాంభావః-అవిపల్లవతా- సైవవిగతాః పల్లవాః యేషాం తాని-నభవన్తీతి- అవిపల్లవాని। తేషాంభావస్తత్తా-తాం-సపల్లవతామిత్యర్థః-విధాయ-ఆమోదః- సన్తోషః-సఏవ ఆమోదః-పరిమళః-తం పుష్ణాతి ॥౪౮॥ కమలఇతి॥ గభీరః- అగాధః- కరుణాయాః- జలధిభూతే- కమలే-మన్దానాం-రక్షణే- వికాసం-సన్తోషం- బిభర్తీతి తథోక్తా- మన్దరస్య- శైలస్య-క్షణే-ఉత్సవే- మథనకాలఇతియావత్ । వికాసంబిభర్తీత్య పివ్యజ్యతే-తస్యాం త్వయి- కలితః-ఉదయః-ఉత్పత్తిః యయా సా-అసౌ- మృదుకటాక్షఏవసుధా- సుమనసః-విద్వాంసః- తఏవదేవాః- తేషాం ప్రమదం- సన్తోషం-ప్రథయతి॥౪౯॥ ప్రతిఘేతి॥ కమలాలయే-భుజగశైలపతేః- విష్ణోః-ప్రతిఘానలం-క్రోధాగ్నిం-ప్రశమం- శాన్తిం-నయన్తీ-ప్రాపయన్తీ- అతితరాం-శిశిరా-సుశీతళా-తవ-కటాక్షాణాం ఝురీ- పరంపరా - సైవప్రవాహ ఇతివ్యజ్యతే- మే- వృజినేన పాపేన- యస్తాపః- సఏవసన్తాప ఇతివ్యజ్యతే- తస్యభరం-అతిశయం- విధునాతు ప్రశమయతు॥౫౦॥ దృశ ఇతి॥ శ్రియుగస్య-షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణస్య- విష్ణోః-సఖి-దృశోలేశం - కటాక్షలవమిత్యర్థః-దేయాః-దత్తాత్- ఇదం కటాక్షలవప్రదానం మహోదారాయాః తే- నకశ్చిద్వ్యయః- అతిదరిద్రస్యమమతు- ఏతల్లవఏవ-మహైశ్వర్యాపాదకతయా మహాన్ లాభ ఇత్యాశయేనాహ॥ మహోదారాయాః- స్థూలలక్షాయాః- తే-ఇదం-దాతుం యోగ్యం దేయం-వస్తు- కియత్ - అల్పం-మమతు-ఏషః కటాక్షలేశః - సుమహాన్ భవతి- పూర్ణో స్వార్థ నేవర్గ

విభవః। కణాన్యత్రద్విత్రాన్ గణయతి న వారాం జలధరః। ప్రపద్యన్తే శుక్తా పరిణతిమమీ మౌక్తికతయా॥౫౧॥ బిలేశయకులేశభూధరపతి ప్రియే మే త్వద్దయా। తరఙ్గమఘభఞ్జనం ధృతవతశ్చిరం దృశ్యతే। వికస్వరపికస్వరవ్యతికరస్ఫురన్నిష్కుటం। నటద్యువతినూపురక్వణిత సున్దరం మన్దిరం॥౫౨॥ నారాయణప్రణయినిత్వదపాఙ్గదుగ్ధ। ధారాభిరాభిరభిషిఞ్చ దయామ్బ శేముషీం। స్మేరానవద్యనిరుపాఖ్యసుఖం యతో మే। స్వారాజ్యభాగ్యమపి సేత్స్యతి శాశ్వతం తత్॥౫౩॥ భోభూపభూమా భ్రమభీమపాపభూమేతి

ష్టాన్తేన ద్రఢయతి॥ జలధరః- మేఘః- అత్ర ద్విత్రాన్ - ద్విత్రీన్వా- వారాం - వారీణాం కణాన్ - నగణయతి - నమనుతే జలధరత్వాదితి భావః-అమీ కణా ఏవ శుక్తా- శుక్తికాయాం- మౌక్తికతయా అనర్ఘముక్తామణిత్వేన పరిణతిం- పరిణామం-ప్రపద్యన్తే॥౫౧॥ బిలేశయేతి-బిలేశయకులానాం- సర్పసమూహానాం- ఈశః-శేషః- భూధరః- తదాత్మకగిరిః-తస్య శేషాచలస్య- పత్యుః- శ్రీనివాసస్య- ప్రియే నాయికే- అఘానాం- పాపానాం- భఞ్జనం- నాశప్రదం- త్వద్దయాయాః- తరఙ్గం- అభివృద్ధిం- ధృతవతః- పురుషస్య- నిష్కుటం- గృహారామః- వికస్వరాణాం- వర్ధమానానాం- పికస్వరాణాం- కోకిలకూజితానాం-వ్యతికరేణ- స్ఫురత్- ప్రకాశమానం-మన్దిరంచ-నటద్యువతీనాం- నృత్యత్తరుణీనాం- నూపురాణాం- క్వణితేన-సున్దరం-మనోహరం-భవతీత్యర్థః॥ నారాయణేతి॥ యతః-అభిషేకేన స్మేరం-అధికం- అనవద్యం-నిర్దుష్టం-నిరుపాఖ్యం-అనిర్వచనీయం-సుఖం యస్మిన్ తత్- శాశ్వతం- స్వారాజ్యభాగ్యం- పరమపదభాగ్యమపి- సేత్స్యతి-భవిష్యతి- తత్కారణేన మామభిషిఞ్చేత్యన్వయః॥౫౩॥ భో ఇతి॥ పద్మే॥ భోః-జన- భీమానాం- భయజనకానాం- పాపానాం-భూమా-అతిశయః-యస్యసః-త్వమితి శేషః-భూపభూమా- రాజభూమా-భ్రమ-సఞ్చర-ఇతి మేమూర్ధ్ని- పవర్గాః

మేమూర్ధ్నిలిపింవిధాతుః। పవర్గగర్భాం పరిమృజ్యపద్మే లిఖస్యపాఙ్గై
రపవర్గగర్భాం॥౫౮॥ యంత్వం దేవినిరీక్షసేయదుపతేః కాన్తేదృశా తాదృ
శా। తత్రస్తోత్రగిరశ్చరన్తివిదుషాం తత్రైవచిత్రాగుణాః। తేనైవవ్యప
దేశమర్హతికులంతస్మైమతిస్తిష్ఠతే। ద్రష్టాపృష్ఠమరేస్సఏవ నపునర్ధన్యం
తదన్యంవిదుః॥౫౯॥ అపారసంసారతపాతపార్తివ్యపాయదచ్ఛాయమ
పాస్తదోషం। కృపామరన్దైశ్శిశిరం రమేత్వ। దపాఙ్గకల్పద్రుమమాశ్ర

గర్భే- అన్తరే- యస్యాస్తాం-విధాతుర్లిపిం-పరిమృజ్య-నిరస్య-పః- పకా
రః-అఙ్గం-అవయవః-యస్యవర్గస్య-సః-పాఙ్గః-పవర్గఇత్యర్థః-అవిద్యమా
నః- పాఙ్గో-యేషాం-తైః-అపాఙ్గైః-పవర్గభిన్నైరిత్యర్థః- కటాక్షైశ్చ
అవిద్యమానః- పవర్గః-పాదివర్ణపఞ్చకాని- యేషుతాని- అపవర్గాణి
అక్షరాణి- గర్భేయస్యాస్తాం- అపవర్గగర్భాం-అపవర్గోమోక్షః-గర్భే
యస్యాస్తాం-లిపింలిఖసి॥౫౮॥యమితి॥ దేవి-యదుపతేఃకాన్తే - త్వం-
తాదృశాదృశా- యంపురుషంనిరీక్షసే-కటాక్షయసే- తత్రపురుషే-వి
దుషాంస్తోత్రగిరః- చరన్తి- విద్వాంసస్తమేవస్తువన్తీతిభావః- తత్రైవ
చిత్రాః-ఆశ్చర్యకరాః- గుణాః-వర్తన్తే- తేనపురుషేణైవ- కులం-వ్య
పదేశం-ప్రసిద్ధిం-అర్హతిలబ్ధుంయోగ్యోభవతి॥ లక్ష్మీకటాక్షపాత్రభూత
ఏవతత్కులప్రకాశకోభవతీతిభావః- తస్మైమతిఃతిష్ఠతే- స్వాత్మానంప్ర
కాశయతి- సఏవ-అరేః-శత్రోః పృష్ఠం ద్రష్టా-పశ్యేత్ -శత్రోఃపలాయనా
దితిభావః। తదన్యం-త్వత్కటాక్షితాదన్యంనరంపునః ధన్యంనవిదుః॥౫౯
అపారేతి॥ రమే-అపారసంసారఏవ- తపాతపః - గ్రీష్మర్తుజనితాత
పః-తదుత్పన్నాయాః-ఆర్తేః- పీడాయాః- వ్యపాయం- నాశందదాతీతి
వ్యపాయదా- ఛాయాయస్యతం- అపాస్తాః-నిరస్తాః-దోషాః- యస్య
తంకృపాఏవమరన్దాః- పుష్పరసాః-తైశ్శిశిరం- త్వదపాఙ్గమేవకల్పద్రు

యామః॥౫౬॥ భావత్క-మార్తిశమనం విరజాతరఙ్గం। పశ్యామ్యపాఙ్గమఖిలామ్బ యదాప్లుతాఙ్గః । పీతామ్బరాకలితదీప్తిపదం పరార్థ్యం । ముక్తాదిభూషితముపేత్యముదం దధాతి॥౫౭॥ దుర్వర్ణమర్ణవసుతే నమతాం లలాటే। లోకామ్బ లుమ్పతి కటాక్షఝరస్త్వదీయః । తే రాజతాభ్యుదయినః పునరుల్లసన్తి। త్యేతత్క-రోతి హృది విస్మయమస్మదీయే॥౫౮॥ దేవి దుర్గతమరౌ తవవీక్షా। కాళికాదిశతి కాఞ్చనవృష్టిం । తస్యసిధ్యతి సుకీర్తి

మం- ఆశ్రయామః॥౫౬॥ భావత్కమితి॥ అఖిలామ్బ ఆర్తిశమనం-పీడానివారకం-భావత్కం- భవత్యా అయమిత్యర్థే - భవతష్ఠక్ఛసౌరితిఠక్-ఠక్ఛసోశ్చేతిపుంవద్భావశ్చ అనేనైవవచనేనా న్యత్రనపుంవత్త్వమితిలభ్యాత- ఇత్యన్యత్రవిస్తరః- అపాఙ్గం-ఆర్తిశమనం- సన్తాపఘ్నం- విరజాతరఙ్గం-విరజానద్యార్మిగణం-పశ్యామియస్మిన్ కటాక్షే విరజాతరఙ్గేచ-ఆప్లుతం-స్నాతం-అఙ్గం-యస్యసః-పుమాన్-పీతామ్బరైః దివ్యవస్త్రైః అన్యత్ర-పీతామ్బరేణ- విష్ణునా-ఆకలితా - దీప్తిః-యస్యతత్- అతఏవపరార్థ్యంసర్వైః ప్రార్థనీయం-లోకోత్తరంచ- ముక్తాదిభిః- మౌక్తికమరకతాదిభిః- అన్యత్ర- ముక్తాదిభిః- ముక్తనిత్యాదిభిః-భూషితం- అలఙ్కృతం- పదం-మహారాజపదం-పరమపదంచ- ఉపేత్యముదందధాతి॥౫౭॥ దుర్వర్ణమితి॥ అర్ణవసుతే- లోకామ్బ- త్వదీయః- కటాక్షఏవఝరః-ప్రవాహః-నమతాం- వన్దారూణాం।లలాటే-దుర్వర్ణం-దుర్లిపిం- రజతంచ- లుమ్పతి- మార్ష్టి తేకటాక్షవన్తః-రాజతంరజతవికారః- తేనఅభ్యుదయినః- ప్రకాశమానాః-అన్యత్రరాజ్ఞోభావః- రాజతాతయా అభ్యుదయినఃజన్మవన్తః- ఉల్లసన్తి- విరాజన్త-ఇత్యేతత్- త్వత్కటాక్షేణవిమృష్టరజతతిలకాఅపిభక్తాః-పునరపి-రజత-తిలకరాజమానాః- భవన్తీత్యేతత్తావత్- అస్మదీయే- మదీయే- హృది- విస్మయంకరోతి॥వస్తుతస్తుత్వత్కటాక్షేణనిరస్తలలాటస్థదుర్లిపిమార్జనేన- రాజైశ్వర్యభాగినోభవన్తీత్యాశయః॥౫౮॥ దేవీతి॥ దేవి-తవవీక్షానైవకాళికా మేఘపఙ్క్తిః దుర్గతః- దరిద్రఏవ- మరుః-తస్మిన్-కాఞ్చనానాం- హేమ్నాం-వృష్టిమేవకాఞ్చన-కామపి-వృష్టిం-వర్షం- దిశతి-అతిసృజతితతోవృష్టేః- తస్య

రుదఞ్చ। ధీరసస్యవిభవశ్చతతస్స్యాత్॥౫౯॥ వరుణాలయ సార్వభౌమకన్యే। కరుణాపాఙ్గమధువ్రత స్త్వదీయః। మధునాశనమేత్యవృద్ధిమిచ్ఛు।న్నధునానీరజసఙ్గతింవిధత్తాం॥౬౦॥ నిద్రాజుషాంభవ విషాదమయేనిశీథే। స్వాపాంగమర్పయసిశోభనమౌషధంనః।చిత్రంతతోపిజగదమ్బచిరంవినిద్రం। వేత్స్యామహేవిగతదుఃఖపథంప్రబోధం॥౬౧॥ స్వాలోకం శిశిరం

దరిద్రస్య- మరోశ్చ-సుకీర్తిః-శుభయశః- సైవఅధికకర్దమః-సిధ్యతి । ధియః-బుద్ధేః-రసస్య- విభవః- అతిశయః-సఏవ- ధీరాణాం-అభివృద్ధానాం- సస్యానాం-కళమానాం-విభవః-అతిశయశ్చ-స్యాత్॥౫౯॥వరుణాలయేతి॥ వరుణాలయసార్వభౌమస్య-క్షీరసాగరస్య- కన్యే- త్వదీయః-కరుణాపాఙ్గః- కృపాకటాక్షః-సఏవమధువ్రతః- మధునాశనం - మధురిపుం-అన్యత్ర- మధునా- మకరన్దేన- అశనం ఆహారం- ఏత్య- వృద్ధిమిచ్ఛన్సన్- అధునా- నిర్గతం-రజః-రజోగుణః-యస్యాస్తాం-గతిం-సద్గతిం అన్యత్ర-నీరజానాం- జలజానాం.సఙ్గతిం-సంసర్గం-విధత్తాం।౬౦॥నిద్రేతి-జగదమ్బ-భవవిషాదమయే- సంసృతిదుఃఖరూపే- నిశీథే-నిద్రాజుషాం॥ సుప్తిభాజాం- అజ్ఞానస్య-సుప్తిత్వేననిగరణం-నః-అస్మాకం- స్వాపస్య-సుప్తేః-అఙ్గం-సాధకం-అన్యత్ర-స్వస్య-అపాఙ్గం-కటాక్షమేవ-శోభనం-సద్యస్సుఖకరత్వేనమనోహరం- ఔషధం-అర్పయసి- దదాసి-స్వభావాదేవసంసారదుఃఖ స్వరూపమహానిశిసుప్తానామస్మాకం- త్వంతుఅతినిద్రాకరమౌషధం ప్రయచ్ఛసి। తదర్పణేన అస్మాసుగాఢ నిద్రాక్లేశసత్సు త్వదర్పితౌషధేనగాఢనిద్రాంవిహాయవినిద్రంప్రబోధంఅనుభవామఇత్యాశయేనాహ॥విచిత్రమిత్యాదినా-తాదృశౌషధప్రదానేనాపివిగతం- నిర్గతం-దుఃఖం-యస్యసః- విగతదుఃఖఃపన్థాః-యస్యతం-వినిద్రం-నిద్రారహితం- ప్రబోధం- జాగరణం- జ్ఞానవికాసంచ-వేత్స్యామహే- లప్స్యామహే - త్వదపాఙ్గప్రాప్త్యా అస్మాకం- దివ్యజ్ఞానం ప్రజాయత ఇతి భావః॥౬౧॥స్వాలోకమితి॥ పాథోజాయతనే- కమలాలయే-యం-జా

చిరాయనయసేయంజాయమానంజనం । సంపశ్యేన్మధుకాల ఏవసుమన
స్సత్త్వావహస్తంతతః। పాథోజాయతనేరజాంసికలయన్ వేధోదృగూ
ష్మాగమో। రౌద్రాలోకఘనాగమశ్చతమసాం కర్తానతత్రాస్పదీ॥౬౨॥
ప్రాయఃకశ్చిదదృష్టవన్త మవనౌపద్మేదృశాస్వీయయా। సంయోజ్యప్ర
సభంక్షణేనతనుషేజన్తుం సహస్రేక్షణం । ఆధిత్సస్యసదృక్పదేత్రిదశనే

యమానం- ఉత్పద్యమానం- ఉత్పత్తిక్షణఏవేతిభావః। జనం-శిశిరం-శీత
శం-స్వస్య-ఆలోకం-కటాక్షం-చిరాయ-నయసే- ప్రాపయసే- శిశిరమి
త్యనేన- ఋతువిశేషోపిధ్వన్యతే- స్వాలోకమిత్యత్రాపిసుఖేనఆలోకి
తుంశక్యమిత్యపివ్యజ్యతే- భగవత్సఙ్కల్పేనజాయమానం- యంజన్తుం-
శిశిరకటాక్షేణకటాక్షయసి- తంజన్తుం-విష్ణురేవపశ్యతి। తస్మిన్విషయే-
బ్రహ్మాదీనాంకటుదృష్టిర్నప్రవిశతీత్యాశయేనాహ । తతఃకారణేనతంజ
న్తుంసుమనసాంబుధానాం- పుష్పాణాంచ- సత్త్వావహః- సత్త్వగుణో
పాదకః- సత్తాహేతుశ్చ- మధుకాలః- మధురిపుః- వసన్తకాలశ్చ-
సఏవసంపశ్యేత్- రజాంసి- రజోగుణాన్-కలయన్-ఉత్పాదయన్- వే
ధోదృశః- విధాతృదృష్టేః-ఊష్మా- ఉష్ణః-తస్య-ఆగమః- ప్రాప్తిశ్చ-ఊ
ష్మాగమఇత్యనేనగ్రీష్మర్తురపివ్యజ్యతే-తమసాం-తమోగుణానాం-కర్తా-
రౌద్రాలోకస్యరుద్రవీక్షణస్య- ఘనః-అధికః-ఆగమః-ప్రాప్తిశ్చ- ఆంధ్య
హేతుభీకరదర్శనవర్షర్తురిత్యపివ్యజ్యతే- తత్రపురుషే- ఆస్పదీ-స్థానవాన్
నభవతి॥ లోకేఆవిర్భూతంశిశిరఋతుంవసన్తకాల ఏవస్వాగమనాయ
ప్రతీక్షేత- శిశిరఋతోరనన్తరత్వాత్- సుఖేనాలోకితుంశక్యతయాస్థిత
త్వాచ్చేతిభావః- గ్రీష్మవర్ష ఋతూతుయథావాతం శిశిర కాలంవ్యవ
హితంనపశ్యేతాంతద్వదితిభావః॥౬౨॥ ప్రాయఇతి ॥ పద్మే- అవనౌ-
అదృష్టవన్తం- ప్రాగపశ్యన్తం- అన్ధమిత్యర్థః-భాగ్యశాలినం- అన్యత్ర
కంచిన్నరం-స్వీయయాదృశా- ప్రసభంసంయోజ్యక్షణేన- సహస్రేక్ష
ణం-సహస్రనేత్రం-ఇన్ద్రంచ- తనుషే-కురుషే- త్రిరావృత్తానిదశ-త్రిద
శాని-త్రింశదిత్యర్థః- తానినేత్రాణి- తేషామాకారభాజంత్రిదశానాం-

త్రాకారభాజం తమ। ప్యేణాఙ్క-స్వసరిదృశం ఘటయితుం ద్రాగీశిషే దుర్ఘటం॥౬౩॥ ముఖరుచిసరిత్తరంగా। స్మితసితశతపత్రలోలకలభృఙ్గాః ।
సమ్పన్నర్తనరఙ్గాః। జయన్తి జగదమ్బ తావకాపాఙ్గాః॥ (౬౪)

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
కటాక్షస్తబకః పఞ్చమః

దేవానాం-నేతా-నాయకః- తదాకారం-ఇన్ద్రాకృతిం- భజతీతి తద్భాక్- తమపి-దృగ్భ్యాంసహావర్తత ఇతిసదృక్- సనభవతీత్యసదృక్- అన్ధ ఇత్యర్థః- తస్యపదే- స్థానే-ఆధిత్ససి-కర్తుమిచ్ఛసి-అసదృక్పదే- అసదృశస్థానే- పరమపద ఇత్యర్థః। ఈదృశం- దుర్ఘటం-వ్యాపారం- ఘటయితుం- ఈశిషే-ఈశ్వరాభవసి-కస్మైచిదన్ధకాయకృపయా త్వదీయదృష్టింకించిద్దత్వాతతస్సహస్రలోచనంకృత్వాపశ్చాత్తమేవ త్రింశల్లోచనం కృత్వా అనన్తరంచపూర్వవత్-అన్ధఙ్కరోషీతియత్ తద్విచిత్రమితిభావః॥ వస్తుతస్తుభాగ్యశాలినంపురుషంశిశిర కటాక్షపాత్రంకృత్వా అనన్తరమిన్ద్రపదఞ్చదత్వాతస్మైపునరపిఅసదృశపరమపదందత్స ఇతిభావః॥౬౩॥ ముఖేతి॥ జగదమ్బ-ముఖరుచిః- వదనకాన్తిరేవ- సరిత్-తస్యాస్తరఙ్గాః-ఊర్మిరూపాః-స్మితమేవ-సితశతపత్రం- పుణ్డరీకం-తస్మిన్ లోలాః-చఞ్చలాః- కలభృఙ్గాః-సమ్పదః- సమ్ప్రదూపనట్యాః-నర్తనస్య- రఙ్గాః - నృత్యస్థలనిభాః-తావకాపాఙ్గాః- భావత్కకటాక్షాః- జయన్తి- సర్వోత్కర్షేణ వర్తన్త ఇత్యర్థః॥ * * * * * * * * * *

ఇతిశ్రీ*లక్ష్మీ సహస్ర వ్యాఖ్యాయాం
కటాక్షస్తబకః పఞ్చమః

శ్రీరస్తు.

ప్రయత్నస్తబకప్రారంభః

శ్రీనివాసస్యమహిషీం శ్రేయసేతాముపాస్మహే। యదర్థమేవవిదధేయత్నంభూయాంసమచ్యుతః॥౧॥ కమలేకమలేక్షణస్త్వదర్థేకఠినంకర్మకరోత్యసౌనకింవా। కలశోదధిమంథనప్రయాసాదపరంకింశ్రమదాయికర్మలోకే ॥౨॥ తవగురుస్తనశైలభరంసదాజననివోఢుమనాజగతాంపితా। ఉరుభరోద్వహనాభ్యసనాయకిం తమపిమన్దరమంబునిధావధా॥3 నాదత్తమధ్యవనిసిధ్యతికించనేతి। నిశ్చిన్వతాభగవతాపివివక్షతాత్వాం।

అథప్రయత్నస్తబక వ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే.

శ్రీనివాసస్యేతి॥ శ్రీనివాసస్యమహిషీం- తాం-లక్ష్మీం- శ్రేయసే-ఉపాస్మహే।ధ్యాయామః।యస్యై-యదర్థంలక్ష్మీనిమిత్తమేవ భూయాంసం- యత్నం-ప్రయత్నం-విదధే- చకార॥౧॥ కమలఇతి॥ లోకే- కలశోదధిమన్థనాత్- ప్రయస్యతే-ఖిద్యతేనేనేతిప్రయాసః- వ్యవసాయః-మన్థనరూపాత్-తస్మాదిత్యర్థః-అపరం-కింకర్మశ్రమదాయి-శ్రమప్రదం-ఏతేన అవధ్యవధిమతోస్సాజాత్యంతస్య శ్రమదాయిత్వేనసమర్థనంచసమర్థితమితిబోధ్యం॥౨॥తవేతి॥ వోఢుమనాః-ధర్తుకామః- ఉరుః-అధికః- భరః-భారః-తస్య-ఉద్వహనస్యధారణస్య అభ్యసనాయ- అభ్యాసకరణాయకిమిత్యర్థః। హరేఃమన్దరవహనస్యలక్ష్మీనిత్య సంశ్లేషార్థత్వాద్ధ్యాయతదీయస్తనరూపగురుగిరిభారసన్తతవహనార్థతజ్జాతీయగురుభారవహనాభ్యాసఫలకత్వంరూపకావలమ్బనోత్ప్రేక్షితమితిబోధ్యం॥3॥ అథభగవతః-అవతారదశాయామపితల్లాభార్థ ప్రయత్నంస్తబకాన్తంవర్ణయతి॥ నేతి॥ వైదేహీ-సీతావతారభూతే- అవనౌ- అధ్యవని-భూమావిత్యర్థః కిఞ్చన- కిఞ్చిదపి-అదత్తంసత్- నసిధ్యతి-నాదత్తముపతిష్ఠతఇతిన్యాయాదితిభావః- ఇతినిశ్చిన్వతా- నిర్ణీతవతా- త్వాంవివక్షతా- వివోఢుమిచ్ఛ

వై దేహీ కామపిశిలామబలాంవిధాయ । కన్యాప్రదానవిధిరక్షుపదాయచ క్రే ॥४॥విద్యాంబలాంరఘుపతిః పథిగాధిపుత్రాత్ । సంప్రాప్యనిహ్నుతసమస్తతనుక్లమోపి।అమ్బాతనుక్లమహరామబలామిహత్వాం। స్వస్య ధ్రువంఘుటయితుంతముపాస్తధీమాయః ॥౫॥శంసన్తిప జ్తిరథయాగ విశేషఃఫలంయం। సోయంమఖావనిభవాం జనకాత్మజేత్వాం। ప్రాప్తుంవ్యధాత్కుశికనన్దనయజ్ఞరక్షాం । రక్షాంసిహన్తదమయన్యధిరామచన్ద్రః ॥౬

తా- భగవతా- రామేణాపి-కామపిశిలాం-అబలాం-స్త్రియం- అహల్యామితియావత్ -విధాయ-అక్షుపదాయ- గౌతమాయ-కన్యాప్రదానవిధిః-చక్రే-అకారి। అపూర్వకన్యాసర్గశక్తిమతాపిసీతాలాభార్థం యత్నఏవాశ్రితఇత్యభిప్రయతా గౌతమాయ అహల్యా ప్రాపణస్యనిగీర్ణ స్యాభీప్సితసీతావివాహలాభానురూపకన్యా ప్రదానరూపత్వ ముత్ప్రేక్షితమితి బోధ్యం॥४॥ విద్యామితి॥నిహ్నుతసమస్తతనుక్లమః- విధూతసర్వశరీరశ్రమోపి-నిరస్తాల్పశ్రమోపీత్యపిధ్వనిః। అతనుక్లమం-అధికశ్రమమితిధ్వనిః-అతనోః-అనఙ్గస్య-క్లమం- మదనబాధాం- హరతీతి-తాం-అబలాం-స్త్రీరూపాం-బలాతిరిక్తవిద్యారూపామితిచధ్వనిః। త్వాం- స్వస్యఘటయితుం- విశ్వామిత్రం-ఉపాస్త-పరిచచార-ధ్రువమిత్యుత్ప్రేక్షా। విశ్వామిత్రానుసరణస్యసీతాలాభార్థయత్నరూపత్వమభిప్రయతా తస్యబలాఖ్యవిద్యాలాభేనఅన్యథాసిద్ధిశఙ్కానిగీర్యాతనుశ్రమహరణ లాభార్థతద్భిన్నవిద్యాలిప్సాసత్వాదేనతాంపరిహర్తుంసీతాలిప్సాయాఃతల్లిప్సారూపత్వముత్ప్రేక్షితమితిధ్యేయం॥౫॥ శంసన్తీతి॥మఖావనిభవాం- యజ్ఞభూమిసముత్పన్నాం- త్వాం- ప్రాప్తుం- పఙ్తిరథయాగ ఫలభూతః-శ్రీరామః-సకలదుష్టరాక్షసాన్నిహత్య కుశికనన్దనయజ్ఞరక్షామకరోత్-ఏతావచ్ఛబ్దమోపిత్వజ్జన్మభూమి భూతజనక యజ్ఞభూమిగమనాయేతిభావః॥ సీతాయాస్తల్లాభార్థవిశ్వామిత్రయజ్ఞరక్షణరూప ప్రయత్నస్యతల్లిప్సోః రామస్యచ యజ్ఞసంబన్ధితయైవోత్పత్త్యాతయోః- జనకయజ్ఞభూమ్యుత్పన్నసీతారూపఫలాను రూప్యాశ్చర్యమితిభావః॥౬॥ భగవతి

భగవతి క్షితిపుత్రి భవత్కృతే భవహరోఽపి భవన్ రఘునన్దనః । సమభవద్భవచాపలతాన్తధీస్స ఇతి విస్మయవన్త ఇహాస్మహే ॥౭॥ త్వద్భ్రూభటస్య ధనుషా విజితస్సుమేషోః । రామస్తమేవ నితరామభిరాద్ధుకామః । త్వత్ప్రీతయే జనకనన్దిని తద్విపక్షకోదణ్డభఙ్గముపహారమివాజహార ॥౮॥ కర్తవ్యే జనకేన మైథిలి తవోద్వాహక్రమాలోచనే । సోఽయం వాగుపకారమారచయితేత్యాలోచ్య

తి॥ క్షితిపుత్రి భవత్కృతే – త్వన్నిమిత్తం రఘునన్దనః – భవహరః – సంసృతిహరో భవన్నపి – భవస్య – సంసారస్య – చాపలేన – చాపల్యేన – తాన్తా – గ్లానా – ధీః – బుద్ధిః – యస్య సః – తథా సమభవదితి – ఇహ విషయే విస్మయవన్తః – ఆశ్చర్యవన్తః – ఆస్మహే – భవామః – భవహరోఽపి భవాసక్తోఽభూదితి విరోధః । భవాఖ్యహరోఽపి సన్ తదీయచాపలతాభఙ్గధీరభవదిత్యపి ధ్వన్యతే । వస్తుతస్తు – భవస్య – రుద్రస్య – చాపలతాయాః – ధనుర్లతాయాః – అన్తే నాశే – ధీః – బుద్ధిః – యస్య సః – తథా సమభవదిత్యర్థః – సంసారనివర్తకవిష్ణుత్వాత్ భవచాపభఙ్గ ఇత్యాభాసశ్చ బోధ్యః – భగవతాపి తావాన్ ప్రయత్నస్త్వత్కృతే లబ్ధ ఇతి భావః ॥౭॥ తమేవాహ భఙ్గ్యన్తరేణ ॥ త్వదితి ॥ త్వద్భ్రూభటస్య – త్వద్భ్రూకిఙ్కరస్య – సుమేషోః – పుష్పబాణస్య – ధనుషా విజితః – రామః – తం స్మరమేవ అభిరాద్ధుకామః – ఆరాద్ధుకామస్సన్ త్వత్ప్రీతయే – తస్య మన్మథస్య – విపక్షస్య – శత్రోః – హరస్యేతి యావత్ కోదణ్డభఙ్గం ధనుర్భఙ్గం – ఉపహారం – ఉపాయనం – ఆజహారేవేత్యుత్ప్రేక్షా – ఆహృతవాన్ ॥ తద్భ్రూభఙ్గస్య మన్మథోద్దీపకరత్వాత్ – తస్య తద్భటత్వరూపణం కృత్వా – తత్సౌన్దర్యజితమనసా – తల్లాభాయ కృతస్య స్మరహర – ధనుర్భఙ్గస్య తస్యైతద్భటారాధనార్థతత్ప్రతిభటనిరాసరూపోపహారాహరణరూపత్వముత్ప్రేక్షితం ॥౮॥ అహల్యాస్వరూపప్రాపణమపి రామస్య త్వద్వివాహలాభార్థయత్నవిశేష ఏవేత్యాహ ॥ కర్తవ్య ఇతి ॥ ఆరచయితా

భావిస్థితిం। తద్ధ్వంసైకపురోహితస్యహిశతానన్దస్యహర్షాయత। స్నా
తుర్గ్రావదశాంహరన్ రఘుపతిస్తస్యోపకారంవ్యధాత్ ॥౯॥ సున్దస్త్రీత
నుభూసుబాహుకుహనో పజ్ఞన్తుయజ్ఞక్రియా । ప్రత్యూహంశమయన్
ప్రహర్ష్యఘటకం శుశ్రూషయాకౌశికం। దుర్ధర్షంశశిఖణ్డమణ్డనమహాదో
ర్దణ్డకోదణ్డమప్యర్వ్వనన్దినిఖణ్డయన్నుదవహత్త్వామమ్బ రామశ్శ్రమాత్ ॥౧౦
త్వామ్మార్గమాణస్తమదస్తశంసినే వృద్ధాయగృధ్రాయ రమే రఘూద్వ
హః। యోగ్యైకయోగ్యాంస్మగతిం దదాత్యహోసన్తోపి వేలామతియన్తి

ఆరచయేత్- గ్రావదశాం-పాషాణతయాస్థితిం- హరన్సన్-వ్యధాత్
అకరోత్। తత్పుత్రశతానన్దహర్షస్యతేనఫలితత్వా త్తస్యవివాహలా
భానుకూలత్వాత్తదర్థత్వధీపూర్వకత్వమహల్యా ప్రాపణస్యోత్ప్రేక్షి
తమితిబోధ్యం॥౯॥సున్దస్త్రీతి॥సున్దస్త్రీ-తాటకా-తస్యాః-తనుభువః-తనూ
జస్య-సుబాహోః-కుహనా-మాయాతస్యాః-ఉపజ్ఞా- ఆదిజ్ఞానవిషయం
తదీయజ్ఞానేనారబ్ధమిత్యర్థః- తన్మూలమితియావత్- యజ్ఞక్రియాయాః-
ప్రత్యూహం విఘ్నం-శమయన్ సన్- ఉదవహత్-ఉపయేమే- యజ్ఞ
రక్షణాదినా విశ్వామిత్రశుశ్రూషా యాభావిఘటకత్వధీ పూర్వకత్వంరు
ద్రధనుర్భఙ్గస్య ఉద్వాహార్థ సాహసకృత్యత్వం చోత్ప్రేక్షితమితిబో
ధ్యం॥౧౦॥అథాపహారకాలేసీతాన్వేషణప్రయత్నంవర్ణయతి॥త్వామితి॥
మార్గమాణః- అన్వేషమాణః- రఘూద్వహః- త్వదుదన్తశం సినే-భవ
ద్వృత్తాన్తనివేదకాయ- వృద్ధాయగృధ్రాయ- జటాయుషే॥ యోగ్యైక
యోగ్యాంయోగీతరదుర్లభాం- గతిం-మోక్షమిత్యర్థః- దదాతిస్మదదౌ-
అహో- తద్గమనసరణికథనజనితప్రీత్యా- గృధ్రాయాపి మోక్షందత్తవా
నితిభావః॥సామాన్యేనతత్సమర్థయతే॥సన్తఇతి॥రాగతః-కామతః-సన్తః-
మహాన్తోపి- వేలాం-మర్యాదాం- అతియన్తి-అతిక్రామన్తీతి॥౧౧॥ అపీతి॥

హాగతః ॥౧౧॥ అపిసకల శరణ్యో మానినామగ్రగణ్యో భగవతి భవదర్థే భాను వంశాధి నాథః । కపిమపి శరణోత్కః కఞ్చిదానర్చకష్టం । గణయతి నఫలార్థీ గౌరవం లాఘవంవా ॥౧౨॥ త్వద్దానేజనకేనమైథిలి పురాశుల్కీకృతం స్వామినః । పాణ్యఙ్గుష్ఠకిణంవ్యధాత్పశుపతేశ్చాపేగుణారోపణం । త్వత్సంప్రాప్తిసహాయవానరపతేః ప్రత్యాయనార్థంత్వభూ । త్పాదాంగుష్ఠకిణాయదున్దుభితనో స్తద్దూరతః క్షేపణం ॥౧౩॥ నిశిచరపతిమస్తంనేష్యతాతద్గృహీతాం । పునరవని

హేభగవతి- మానినాం-మానవతాం- అగ్రగణ్యః-భానువంశాధినాథః శ్రీరామఇత్యర్థః-సకలశరణ్యః-సర్వరక్షకోఽపి- భవదర్థే- భవద్రూపేప్రయోజనేవిషయే- భవదితిసామాన్యేనపుంసకం- స్త్రీత్వవివక్షాయాంతు భవత్యర్థఇత్యేవస్యాదిత్యన్యత్రవిస్తరః। కఞ్చిత్కపిం-వానరమపి-సుగ్రీవమితియావత్- శరణోత్కః-రక్షణోత్సుకస్సన్- ఆనర్చ-అపూపుజత్-కష్టం-సామాన్యేనతత్సమర్థయతే। గణయతీతి॥ఫలార్థీ-కార్యార్థీ- గౌరవం-లాఘవంవా-నగణయతి- నమనుతఇతి॥సర్వలోకశరణ్యోపిత్వ దర్థంకపిమపి శరణమగమదితిభావః॥౧౨॥ త్వల్లాభార్థందేహక్షతిమపిచక్షమఇత్యాహ॥ త్వద్దానఇతి॥మైథిలి-త్వద్దానే-త్వదర్పణకాలే- కన్యాప్రదానసమయఇతియావత్- పురాశుల్కీకృతం- పశుపతేః-చాపే-ధనుషి- గుణారోపణం-మౌర్వ్యారోపణం- కర్తృ-స్వామినః- రామస్య పాణ్యఙ్గుష్ఠకిణం-వ్యధాత్-అకరోత్- త్వత్సమ్ప్రాప్తేః- సహాయస్య-సాహ్యభూతస్య-వానరపతేః- సుగ్రీవస్య- ప్రత్యాయనార్థం- విస్రంభార్థం-దున్దుభేః-దున్దుభినామరాక్షసస్య- తనోః-కళేబరస్య-దూరతః-తత్- క్షేపణం-సముత్సారణన్తు-పాదాఙ్గుష్ఠకిణాయ-అభూత్॥౧౩॥త్వల్లాభార్థరావణవధాదౌసహాయీభూతసుగ్రీవప్రీత్యర్థంనిరపరాధవాలివధమప్యకరోదిత్యాహ॥నిశీతి॥నిశిచరపతిం-రావణం-అస్తం-వినాశం- నేష్యతానయిష్యతా-ప్రాప్తుమి

సుతేత్వాంప్రేప్సతా రాఘవేణ। తరణిజమభిరాద్ధుం తత్రకార్యే సహా యం। సపదినిరపరాధస్సాదితోహన్తవాలీ॥౧౪॥ పరోరజసిధామనిశ్రుతి శిరోఘవిచ్ఛాన్దసే। మహామహసియోగినాందహరమన్దిరేచస్థితః॥దరాదు హితరాదరాత్తవకృతేకపీన్ద్రాగతింప్రతీక్ష్యదివసాన్బహూన వసదృశ్య మూకేప్రభుః॥ ౧౫॥ రఘుకులపతినాతేలోకనాథేనసీతే। కృతరవిసుత సేవఃకోపిదత్తానుభావః। వనశిఖరివిహారీవానరబ్రహ్మచారీ। జలధిమపి లలఙ్ఘేజాతుఖేలన్నలంఖే॥౧౬॥ ద్రష్టుంత్వాం ననుహనుమన్తమగ్నిదా హావ్యాకులం బహుమధిలజ్యం మాప్తవన్తం సర్వస్వాయితని జప రిరమ్భసౌఖ్య దానాత్ - కాకుస్థో జనని చ కారనిర్వృణంతమ్॥౧౭॥ దరాదుపనతంరమేదశశిరోనుజంత్వత్కృతే। సమస్తనయకోవిద స్సపది

చ్ఛతా-ప్రేప్సతా-రాఘవేణ-తరణిజం-సుగ్రీవం- అభిరాద్ధుం-సాదితః-వి హతః-హన్తేతిఖేదే॥౧౪॥ పరోరజసీతి॥ రజసః- రజోగుణాత్పరేపరోర జసి-అతీతరజోగుణే-ధామని- వైకుణ్ఠే-ఛాన్దసే- ఛన్దోమయే- మహామ హసి-సూర్యఇత్యర్థః-తవకృతే-త్వదర్థం- బహూన్దివసాన్-అవసత్- అత్యన్తసంయోగేద్వితీయా- నిరన్తరంబహుకాలమువాసేతిభావః॥౧౫॥ రఘ్వితి॥సీతే-లోకనాథేన- రఘుకులపతినా- రామేణ-దత్తః- అనుభా వః- మహిమా-యేనసః-కృతా-రవిసుతస్య- సుగ్రీవస్య-సేవా-యేనసః వనశిఖరివిహారీ- వానరబ్రహ్మచారీ- హనుమాన్- ఖే-ఆకాశే- అలం- అత్యన్తం- ఖేలన్-క్రీడన్సన్- జలధిమపి-లలఙ్ఘేలఙ్ఘయామాస॥౧౬॥ద్ర ష్టుమితి॥నను- జనని-త్వాంద్రష్టుంలజ్యా-యామధిలజ్యం-బహుం-విపులం అగ్నిదాహాద్వ్యాకులం- ఆప్తవన్తం- ప్రాప్తవన్తం- తంహనుమన్తం- కాకుస్థః-సర్వస్వాయితస్య- నిజపరిరమ్భస్య- స్వీయాలిఙ్గనస్య- సౌఖ్య స్య-దానాత్-ప్రదానాత్-నిర్వృణం- చకార॥౧౭॥ దరాదితి॥దరాత్- భయాత్-ఉపనతం- ఆగతం-దశశిరోనుజం-విభీషణం-త్వత్కృతే- త్వన్ని

సంగ్రహీతుంప్రభుః। అపాధితరిపుస్థలోఽప్యభిషిషేచతం తత్పదే॥ నరః
కుశలమశ్నుతేనఖలుసాహసిక్యాదృతే॥ ౧౮॥ స్త్రీహేతోః ప్రథమంనిజే
నగురుణావ్యుత్పాదితం జ్యాయసస్సామ్రాజ్యనుభవో భవేదవరజేత్యే
తద్విగీతంవచః। సుగ్రీవేచవిభీషణేచభగవానామ్రేడయామాసతం। భూ
మేఃపుత్రిభవత్కృతేపితృగుణః పుత్రేహిధత్తేపదం॥ ౧౯॥ దేవిత్వదర్ధద
యితంనదీనాం। సతాంశరణ్యశ్శరణంసగచ్ఛన్। కుశేశయాక్షోఽపికుశే
శయత్వం। ప్రాపత్వదావాసపచాశయేవ॥ ౨౦॥ ప్రీత్యానేతుముపాగ
తాయభవతీమాసన్నలఙ్కోషితాం। వాత్సల్యాదివతేవిభాగచకితోవారా

మిత్తం- అభిషిషేచ-అభిషిక్తవానిత్యర్థః- తథాహి-లోకేనరః- సాహసిక్యా
దృతేసాహసంవినా- కుశలం- క్షేమం-నాశ్నుతే- నభుఙ్క్తేఖల్వితిన్యాయా
దితిభావః॥ ౧౮॥ స్త్రీహేతోరితి॥ ప్రథమం- నిజేన-గురుణా- పిత్రాదశర
థేన-స్త్రీహేతోః-కైకేయీనిమిత్తతః- వ్యుత్పాదితం- ధీకల్పితం-జ్యా
యసః-జ్యేష్ఠపుత్రస్య- సామ్రాజ్యస్య అనుభవః- అనుజే-కనిష్ఠే-భవేత్-
ఇత్యేతద్విగీతం- లోకవిరుద్ధత్వాన్నిన్ద్యం- వచః- వాగ్రూపశాసనం-న్యా
యఇతియావత్- భగవాన్-శ్రీరామః- హేభూమేఃపుత్రి - భవత్కృతే
అత్రవక్తవ్యముక్తం-భవదర్థం-కనిష్ఠేసుగ్రీవే- విభీషణేచ-తం- న్యాయం-
ఆమ్రేడయామాస-పునరుక్తీచకార। తథాహి-పితృగుణః- పుత్రే-పదం-
ఆస్పదం-ధత్తేహీతిన్యాయాదితిభావః॥ ౧౯॥ దేవీతి॥ కుశేశయాక్షః-పుణ్డ
రీకాక్షోఽపి-కుశేశయత్వం-పుణ్డరీకత్వం- ప్రాపేతివిరోధః। వస్తుతస్తు-స
ముద్రరాజశరణభజనసమయే-కుశే-గర్భే-శేతఇతి-కుశేశయః- తస్యభా
వస్తత్త్వం- ప్రాపదర్భశాయ్యాభూమౌదితిభావః॥ ౨౦॥ ప్రీత్యేతి॥ హేసీతే-
ఆసన్నలఙ్కోషితాం- ప్రత్యాసన్నలఙ్కానగరవాసినీం- భవతీం-ప్రీ
త్యా-నేతుం- ఆనేతుం ఉపాగతాయ- సమాగతాయ- కాకుత్స్థాయ-
వాత్సల్యాదివ-తే-తవ-విభాగాత్-చకితః-రుషా-శోణాక్షేణ-రక్తనేత్రేణ

న్నిధి స్త్వద్గురుః। కాకుత్స్థాయచిరాయమార్గ మదిశత్కాలాగ్నినే వాము
నాశోణాక్ష్ణేణరుషాశుశోషయిషితస్సీతేశితైస్సాయకైః॥౨౧॥ ప్రపాత్య
మహతోగిరీన్ ప్రసభమన్తరిన్ద్రేణయః। పృథాయి వసుధాసు తేతదనుజ
స్త్వదర్థంప్రభుః। అముంబహిరిళాధరైరపిదధన్నిధింపాథసాం। కపి
వ్రజకరార్పితైః కిమిహ శేషపూర్తింవ్యధాత్॥౨౨॥ అఘ్యో ర్రక్ష్ణోరపికిల
ఫలంవానరాణాంనరాణాం। మారాద్రాశింతరితుమనసామప్సుసామంహ
సాంచ। మానార్హస్త్వామహితభవనాన్మానినీమానినీషుః। కాకుత్స్థోసౌ
జననివిదధేకౌతుకాత్సేతుకార్యం॥౨౩॥ అన్తర్యస్స్ఫుభమనలేనవారితోబ్ధి
ర్వ్యశ్వేషాంజననివిధాతుమేషసేతుం। త్వల్లిప్సాకులరఘునాథచోదనాతః।
పాథోధిర్బహిరపి వారితోనలేన॥౨౪॥ సేతుందేవిభవత్కృతేరఘు పతి

అతఏవకాలాగ్నినేవస్థితేన-అమునా-రామేణ-శితైః-తీక్ష్ణైః- సాయకైః-శుశోషయిషితః- శోషయితుమిష్టః-త్వద్గురుః- త్వత్పితా- వారాన్నిధిః-చిరాయ-మార్గం-అదిశత్- దిదేశ॥ సేతుబన్ధసమయే సముద్రకృతమార్గదాన-విళమ్బస్యపుత్రవాత్సల్య కృతలజ్జా-రూపస్వసమీప దేశత్యాగభయ హేతుకత్వముత్ప్రేక్షితమితిబోధ్యం।౨౧॥ ప్రపాత్యేతి॥ యః సముద్రః అన్తః-ఇన్ద్రేణ-మహతః-గిరీన్- ప్రసభం ప్రపాత్య- వినిపాత్య- పృథాయి-పిహితః-తస్యఇన్ద్రస్య- అనుభూః- అనుజన్మా- ప్రభుః-ఉపేన్ద్రః-త్వదర్థం- అముం-పాథసాన్నిధిం-అబ్ధిం- బహిః-ఇళాధరైః- భూధరైః-అపిదధత్- తిరోదధత్-సన్- శేషపూర్తిం- వ్యధాత్-అకరోత్కిమిత్యుత్ప్రేక్షా॥౨౨॥ అఘ్యోరితి॥ మానార్హాః- పాపాపనోదనేచ్ఛురితి శేషః-ఆనినీషుః-ఆనేతుమిచ్ఛుః॥౨౩॥ అన్తరితి॥ యః అబ్ధిః- అన్తః- అభ్యన్తరే-అనలేన-బడబాగ్నినా-వారితః-ఆవృతః- తవలబ్ధుమిచ్ఛయాలిప్సయా- ఆకులస్య-వ్యాకులస్య-రఘునాథస్య- చోదనాతః-ప్రేరణతః-సేతుం- విధాతుం ఏషపాథోధిః-బహిరపి- అనలేన-అగ్నినా- అన్యత్ర-నళేన - నళాఖ్యవానరేణ-వారితః- సంవృతోభూదిత్యర్థః॥౨౪॥ సేతుమితి॥ భవత్కృతే-భ

స్స్పృష్ట్వాజనాంశ్చాప్లునాదే। తేషాంసగరాన్వవాయ జనుషామేషస్వ
ర్భావోధ్రువం।స్వర్గాదేవభగీరథః పిత్ర్యకృతేభర్గాచ్ఛిరోషావిలా।దానీతై
రపునీతలోకమఖిలంగాఙ్గైస్తరఙ్గైఃకృతీ।౨౫॥ప్రభోరలంకోపనిరోధమప్య
కృతేపరాధేపికరిష్యసీతి। లజ్జోపరోధంరఘువీరదాసా। హన్తత్వదర్థం
హరయో వితేనుః॥౨౬॥ప్రీతింనినీషుఃప్రియదేవతాంత్వాం। సముద్రతీరేభి
చరన్ సరామః। మహాహవంమైథిలివర్ధయిష్య।న్నయోముఖేనవ్యలునాత్ప
లాశాన్॥౨౭॥త్వల్లిప్సయైవధర్మే।ష్వాసక్తోవిప్రయోగివద్వ్యసనీ। కాఙ్క్ష

వదర్థం-పితృకృతే-పిత్రర్థం- కృతీ-కుశలః-భగీరథః-అపునీత- అపునత్॥౨౫
ప్రభోరితి॥అప్య-ప్రభోః- అపరాధే-కృతేపి- అలం-అత్యన్తం- కోపస్య-
నిరోధం- విఘ్నం-అన్యత్ర- లజ్జాయాః- ఉపనిరోధాభావంచ- కరిష్య
సీతి-రఘువీరదాసాః- హరయః- వానరాః -లజ్జాయాః-ఉపరోధం.త్వ
దర్థం-వితేనుఃహన్త॥౨౬॥ప్రీతిమితి॥మైథిలి-ప్రియదేవతాం త్వాం-ప్రీతిం-నే
తుమిచ్ఛుఃనినీషుః- త్వత్ప్రీతించికీర్షురిత్యర్థః- సముద్రతీరే - అభిచరన్-అ
భితస్సఞ్చరన్-అన్యత్ర- అభిచారయాగంకుర్వన్- సరామః- మహాన్తం-
ఆహవం- యుద్ధం- అన్యత్రమహాహవం మహాయజ్ఞం వర్ధయిష్యన్ వర్ధి
ష్యమాణస్సన్- పలాశాన్- పలాశదణ్డాన్- అన్యత్ర పలం-మాంసం-అ
శ్నన్తీతిపలాశాః- రాక్షసాః-తాంశ్చ- అయోముఖేన-బాణేన-లవిత్రేణ
చ-వ్యలునాత్- చిచ్ఛేద। లోకేఅభిచారయాగశీలఃపుమాన్యజ్ఞముఖేన
స్వేష్టదేవతాప్రీతిం కామయమానస్సన్- తద్యజ్ఞోపయోగపలాశదణ్డాది
కంలవిత్రేణ యథావాభిన్ద్యాత్ తద్వత్ రామోపిరావణాదిభిర్మహద్యు
ద్ధంకరిష్యమాణస్సన్ - ఆదౌరాక్షసాన్ బాణైశ్చిచ్ఛేదేతిభావః॥౨౭॥త్వ
దితి॥త్వల్లిప్సయైవ-ధర్మేషు-సద్ధర్మానుష్ఠానేషు-ఆసక్తః-అన్యత్ర-ధర్మః
ధనుః- ఇషుః-బాణః-తయోరాసక్తః-విప్రయోగివత్ - బ్రాహ్మణయోగి
నాతుల్యం-అన్యత్ర-విరహివత్-వ్యసనీ-వ్యసనవాన్-వియోగవాన్- హేవ

న దానసమృద్ధిం। భువి వరదే విప్రహస్తమనయదినః॥౨౮॥ సదస్యుదారేప్యతి
కాయమానమహాలయే। సత్యభితోరణాగ్రే। జయశ్రియా-హస్తబలాద్వృ
తోపి త్వయ్యేవ విన్యస్తమనాస్స రామః॥౨౯॥ విష్ణుస్స్వయం త్వద్విరహాసహి

రదే-ఇనః-త్వన్నాథో రామః-భువి కాఞ్చనానాం- స్వర్ణానాం దానసమృ
ద్ధిం దానాతిశయం- విప్రహస్తం-ద్విజహస్తం-అనయత్-నినాయ-అన్యత్ర
వరదే వి-ప్రహస్తం- ప్రహస్తాఖ్య రాక్షసం- కాఞ్చన- కామపి- దానస్య
మర్దనస్య సమృద్ధిం- అనయత్। లోకే స్వేష్టలాభాయ ధర్మాదిష్వాసక్త
చిత్తస్సన్ బ్రాహ్మణయోగీ యథా వా శ్రోత్రియబ్రాహ్మణాయ స్వర్ణదా
నం కుర్వీత- తద్వత్ - త్వద్విరహసఞ్జాతవ్యసనః - శ్రీరామోపి శత్రుని
కటాత్- త్వావానయనాయ ధనుర్బాణాది సహితః ప్రహస్తాఖ్య రా
క్షససమవధీదితి భావః॥౨౮॥ సదసీతి॥ అమ్బ- అభితః- తోరణాని-బహిర్ద్వా
రాణి వా- అగ్రం పూర్వం యస్య తస్మిన్-అతి-అతిశయితం- కాయమానం-
ప్రోతనారికేళాది నారచితావరణ విన్యాసవిశేషః - యస్మిన్ తస్మిన్-
మహాలయే- మహామణ్టపే- ఉదారే-గమ్భీరే- సదసి-సభాయాం-అన్యత్ర
సద్భిః-శ్రేష్ఠైః- అసిభిః-ఖడ్గైః- ఉదారేభ్యాతే కతోరేవా - అతికాయస్య-
అతికాయాఖ్య రాక్షసస్య మానస్య - గర్వస్య - మహాలయే - మహాక్ష
యే రణాగ్రే రణముఖే అభితః జయశ్రియా - జయలక్ష్మ్యా - బలా
ద్వృతః-బలాత్కృతోఽపి- త్వయ్యేవ- విన్యస్తమనాః-అభూదిత్యర్థః॥ హ
స్తేత్యాశ్చర్యే। శ్రీరామః-మహారణే అతికాయే నిహతే సతి జయలక్ష్మ్యా
బలాత్కృతోఽపి త్వయ్యేవాసక్తచిత్తోఽభూదితి భావః॥౨౯॥ విష్ణురితి॥ అపాం
సులే-నిర్దుష్టే భూనన్దిని - భూసుతే- హంసకులావతంసః - సూర్యవంశ
శిరోమణిః-హంసశ్రేష్ఠశ్చ-విష్ణుః-రామ ఇతి యావత్- త్వద్విరహాసహిష్ణు

ష్ణురపాంసులే హంసకులావతంసః। తపస్స్వరూపస్యకృతప్రభేదం। నిన్నిద్ధభూ నన్దినిమేఘనాదం॥౩౦॥ఉచ్చైశ్చరావణపుష్టః కుమ్భస్తవకుమ్భినీతనయే। సద్య స్తనవైరీతికోపాద్ధాదేనం జఘానరఘునాథః ॥౩౧॥ లోకవ్రాతాలమ్భకం కుమ్భకర్ణం। లుమ్పన్నమ్బత్వత్కృతే రామచన్ద్రః। అర్ధాదేశత్వజ్జనన్యా ధరణ్యాః భూరింభారం దేవిమారీచకార ॥౩౨॥ నిర్ణీయభూయ స్తనపు ణ్యలభ్యం। రామఃక్షమాపుత్రిసమాగమం తే। నీత్వాహవంపుణ్యజనాననే

స్సక్-తపసః- కాయికతపసః- స్వరూపస్య- క్రమస్య- అన్యత్ర- తపస్య గ్రీష్మఋతోః- ఉష్ణఊష్మాగమస్తపఇత్యమరః। స్వరూపస్య- స్వభావస్య- కృతః- ప్రభేదః- నాశః- యేనతం- మేఘనాదంఇన్ద్రజితం- మేఘధ్వనిం చ-నిన్దతిస్మ॥హంసః యథావార్షఋతూత్పన్నమేఘధ్వనింవినిన్దేత్ స్వ విరోధిత్వాదితిభావః। తద్వత్ సూర్యవంశతిలకశ్రీరామోపితపోవిఘాత కమిన్ద్రజితంఅగర్హాయదితిభావః॥౩౦॥ఉచ్చైరితి॥ కుమ్భినీతనయే- భూ పుత్రి-ఉచ్చైన-ఉన్నతేన- శ్రేష్ఠేనవా-ఐరావణేన- ఐరావతేన - పుష్టఃపో షితః- అన్యత్ర-ఉచ్చైః--అత్యన్తం- రావణేన-పుష్టః- కుమ్భః-కుమ్భస్థలం- కుమ్భాఖ్య రాక్షసశ్చతవ- స్తనవైరీ- త్వత్కుచవిరోధీ- అన్యత్ర-సద్య స్తనః-సద్యోజాతః - ఇన్ద్రజిద్వధానన్తరక్షణఏవప్రాప్తః- వైరీ-శత్రురితి క్రోధాత్- ఏనంకుమ్భస్థలం- కుమ్భాఖ్యరాక్షసంచ-జఘాన॥౩౧॥లోకే తి॥లోకవ్రాతానాం- లోకసమూహానాం - ఆలమ్భకం-హింసకం॥౩౨॥ నిర్ణీయేతి॥ క్షమాపుత్రి-రామః-తే- సమాగమం- భూయస్తనేన- అభీ క్ష్ణంభవేన- చిరకాలకృతేనేతియావత్- పుణ్యేన-లభ్యం-అన్యత్ర-భూయ సోః-మహతోః- స్తనయోః-పుణ్యేనలభ్యం- నిర్ణీయ నిశ్చిత్య-హవం-య జ్ఞం-అన్యత్ర-ఆహవం- యుద్ధం- పుణ్యజనాన్- సుకృతినః- అన్యత్ర రాక్ష సాన్-నీత్వా-ప్రాపయ్య-స్వర్వనితానాం- అప్సరసాం- వివాహం-అకా

కా। నకారయత్స్వర్వనితావివాహం ॥౩౩॥ ధర్మంహిపూర్వమవలమ్బ్య కృతేజనన్యాః। కాలంనినాయకుతుకాదధికాననంయః। దేవిత్వదర్థమవలమ్బ్యతమేవరామః। కాలంనినాయకుతుకాదధికాననంసః॥ ౩౪॥ పాపపఞ్చకనిరాసహేతునా। సేతునాతవకృతేమహీసుతే। ఏత్యపాపదశకంవినాశయన్నీశితాచతురతామదర్శయత్ ॥ ౩౫ ॥ పరమార్థయితుంహుతాశనాచ్ఛ్రియమిచ్ఛేదితిసాధుభాషితం।భవతీంశ్రియమంబపావకాజ్జగృహేజానకిలక్ష్మణాగ్రజః॥ ౩౬॥ప్రాణవ్యయంకృతవతఃప్లవగాంస్త్వదర్థం। భూయోపిజానకిజిజీవయిషుస్సరామః। వవ్రేవరంత్రిజగతాంవర

రయత్॥త్వత్సమాగమార్థపుణ్యా జనార్థాప్సరోవివాహప్రాపణార్థిత్వం రాక్షసవధస్యనిగీర్ణస్యఉత్ప్రేక్షితమితిబోధ్యం॥౩౩॥ధర్మమితి॥యఃరామః జనన్యాఃకృతే- మాతృభూతకైకేయీనిమిత్తం- పూర్వంధర్మం-పితృవాక్యపరిపాలనరూపధర్మంహి- యతః అవలమ్బ్య-కాననే- అధికాననం- అరణ్యఇత్యర్థః-కుతుకాత్- కాలంనినాయ- దేవి-రామః-తం-ధర్మమేవ- ధనురేవ- త్వదర్థమవలమ్బ్య- అధికాని-ఆననాని- యస్యతం- దశాననం- కుతుకాత్- కాలం-యమం- నినాయ- జనన్యర్థమనుష్ఠిత ధర్మస్యైవత్వదర్థదశాననవధార్థత్వమపిసమ్పన్నమితిశ్లేషోప జీవనేనఏకస్యకార్యద్వయకరత్వవర్ణనమితిబోధ్యం॥౩౪॥పాపేతి॥ మహీసుతే. తవకృతే- త్వదర్థం పాపపఞ్చకస్య- పఞ్చమహాపాతకస్య- నిరాసస్యఉత్సారణస్య- హేతునా-సేతునా- ఏత్య-ఆగత్య- ఈశితా-జగదీశితా- రామఇతియావత్-పాపానాం-దశకం-దశసఙ్ఖ్యాకపాపమిత్యర్థః-అన్యత్ర-పాపః- పాపిష్ఠః-దశకః-దశగ్రీవః-తం-వినాశయన్-సన్-చతురతాం-చాతుర్యం-అదర్శయత్॥ పఞ్చపాపనిరాసైకయోగ్యతావిశిష్టసేతునాదశపాపానినిరాచకారేతియత్-తచ్చాతుర్యమితిభావః । అల్పకారణేనభూయః కార్యవర్ణనం శ్లేషమూలమితిబోధ్యం॥౩౫॥ పరమార్థయితుమితి॥ పరమార్థయితుం- యథార్థీకర్తుం-శ్రియం- సమ్పద్రూపాం- భవతీం॥ అగ్నిదత్తసీతాగ్రహణస్య అగ్నేర్భ్యాతిమిచ్ఛేదితి న్యాయసంవాదార్థత్వముత్ప్రేక్ష్యతే॥౩౬॥ ప్రాణవ్యయమితి॥ జిజీవయిషుః- జీవయితుమిచ్ఛుః- స్వయంవరదోపి-అ

దోపిదేవాన్। కార్యార్థినోహిపురుషస్యకుతోపలేపః॥౩౭॥ కాకుస్థఃకమ
నీయభూషణమణిష్షోమాగ్ర్యహేమాదిభి। స్తోషం దేవినినాయ వానరభ
టాం స్త్వత్కార్యధుర్యాన్ప్రభుః। ఏతద్యుక్తమిదంతువిస్మయకరంయత్స
ర్వనిర్వాహిణే। రంగంహన్తవిభీషణా యదిదిశేరత్నాది యోగ్యాయ
సః॥౩౮॥ అవతారాన్దశభగవానపత్యభూతం జగత్సమస్తం తే। త్రా
తుంమాతరకార్షీత్త్వదిష్టకరణాదృతేనతస్యఫలం ॥౩౯॥ * * * * *

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
ప్రయత్నస్తబకష్షష్ఠః

న్యస్మాత్- వరంవవ్రఇతివిశేషః- కార్యార్థినఃపురుషస్య నిమ్నోన్నతరూ
పగర్వశ్చనాస్తీతిభావః । స్వయం పరవస్యాపివాన్నర ప్రాణనాయ దేవే
భ్యోవరగ్రహణాభి నయనం ఆశ్రితానుగ్రహార్థం స్వన్యూనతా కరమపి
ఆశ్రితమితికిమిదం స్వావతార రహస్యగోపనవైచిత్ర్యమితిబోధ్యం॥౩౭॥
కాకుస్థఇతి॥ సర్వనిర్వాహిణే- సర్వకార్య నిర్వాహధురంధరాయ- అత
ఏవ-రత్నాద్యాభరణయోగ్యాయ- విభీషణాయ-రఙ్గం-త్రపు- రఙ్గంత్రపు
ణిరఙ్గోనారాగే నృత్తస్థలేరణఇతి నానార్థ రత్నమాలా దిదిశఇత్య
యుక్తం-రఙ్గం-రఙ్గనాధమితిపరమార్థః॥౩౮॥ అవతారానితి॥ మాతః- తే-
అపత్యభూతం-సమస్తంజగత్- త్రాతుం-రక్షితుం-భగవాన్-దశావతా
రాన్-అకార్షీత్-అకరోత్- తదవతారఫలంతు- త్వదిష్టకరణాదృతే-భ
వదిష్టసమ్పాదనంవినా- నకిమపీతిభావః॥ * * * * *

ఇతిశ్రీ * లక్ష్మీసహస్ర వ్యాఖ్యాయాం
ప్రయత్నస్తబక ష్షష్ఠః

శ్రీరస్తు.

మాంగల్యస్తబకప్రారంభః

భాగధేయం భజేయం తత్ఫణిశైలకుటుంబినః । మనీషిణో యదేవాహుర్మ
ఙ్గళానాంచ మఙ్గళం ॥౧॥ తనోతి సిన్ధోస్తనయే కథంచిత్తవాంశలేశో య
దిసన్నిధానం । తృణేపి మాఙ్గల్యముదేత్యఖర్వం దూర్వాదిరేవాత్ర నిదర్శ
నం నః ॥౨॥ గరుడధ్వజవల్లభే శుభే గణవర్ణాదిజదోషశాన్తయే। వరదే తవ
వాచకం పదం కవయః కావ్యముఖే ప్రయుఞ్జతే ॥ ౩ ॥ విదుః పదాబ్జం తవ వి
శ్వమఙ్గళం హరిప్రియే యత్పరిచారవైభవాత్ । సమాశ్రితా స్థాణుమపి

అథ మాఙ్గల్యస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే.

భగవత్కృత దశావతారాది ప్రియత్నం సర్వమపి- లక్ష్మ్యభీష్టకర
ణఫల కత్వేనోపవర్ణ్య- అద్య శ్రియః మఙ్గళ దేవతా- మఙ్గళానాం
మఙ్గళ మితిచ ప్రసిద్ధ దివ్యనామ సార్థిక్య మా స్తబకాన్తం వర్ణయతి॥
భాగధేయమితి॥ఫణిశైలకుటుమ్బినః- శేషాచలనిలయస్య విష్ణోః-తత్ భాగ
ధేయం-భాగ్యం శ్రియమితియావత్ భజేయం సేవేయం మనీషిణః విద్వాంసః
యత్-భాగ్యమేవ-మఙ్గళానాం-మఙ్గళకరవస్తూనాం- మఙ్గళకరం-ఆహుః-
ప్రాహుః॥౧॥ తనోతీతి॥సిన్ధోస్తనయే-తవ-అంశలేశః-తృణేపి-యవ సేవా
సన్నిధానం- తనోతియది-అఖర్వం-అధికం- మాఙ్గల్యం-ఉదేతి॥౨॥ గరు
డేతి॥శుభే-గరుడధ్వజవల్లభే- గణాః-యగణాదయః- వర్ణాః విషాక్షరా
ణిచ-తదాదిజానాం-తత్ప్రభృతిసముద్భూతానాం-దోషాణాం-శాన్తయే
కవయః-కావ్యముఖే- కావ్యారమ్భే- తవవాచకంపదం - శ్రీరిత్యాదికం-
ప్రయుఞ్జతే॥ ౩॥విదురితి॥శ్మశానంగచ్ఛతీతి- శ్మశానగం-స్థాణుం- దారుం-
అన్యత్ర ఈశ్వరం- సమాశ్రితాపి-అపర్ణా- పార్వతీ - అపగతఋణాచ-

శ్మశానగంజగత్యపర్ణాజని సర్వమఙ్గళా ॥४॥ తాతోదుగ్ధపయోనిధిస్సహ భువస్తేకౌస్తుభాద్యాశ్శుభా। దేవస్త్వవ్యయదివ్యమఙ్గళవపుః శ్రీవత్సలక్ష్మీపతిః । నామశ్రీరితిధామపద్మమఖిలక్షేమంకరఃపక్షిరా । ఙ్వాహాఃకోహరివల్లభేకవయితుంమాఙ్గల్యమీష్టేతవ ॥౫॥ యస్తుశ్రీర్నపురస్కరోత్యవినయాద్వస్తుత్వదీయంశుభం । తస్మిన్నృత్య తిదుర్గతిశ్చిరతరం తత్రప్రమాణంతునః। దూర్వాసఃప్రతిఘోద్యమాదధిగతస్స ర్వాసవత్వచ్యుతిం। దివ్యంమాల్యమహోమదాదగణయన్ దేవశ్శచీవల్లభః ।౬॥ దృష్టిశ్శివోదయకరీకరుణాభిరార్ద్రా । యుక్తంతవాం బభజతేభవతారకత్వం। జ్యే

సర్వమఙ్గళా-సర్వేషాంమఙ్గళకరీచ- సర్వమఙ్గళేత్యాహ్వయాచ-అజని-బభూవ॥४॥తాతఇతి॥స్పష్టం॥౫॥యఇతి॥ హేశ్రీః- యోనరః- త్వదీయంశుభం- శుభకరం-వస్తుస్రక్చన్దనాది-కర్మ-అవినయాత్-గర్వాత్-నపురస్కరోతి-నసమ్భావయతి-తస్మిన్నరే- దుర్గతిః-దారిద్ర్యం-చిరతరం-నృత్యతి-స్థైర్యేణవర్తతఇత్యర్థః- దివ్యం-మాల్యం-మదాత్-అగణయన్-విసృజన్తత్రవిషయే-దూర్వాససః-మునేః-ప్రతిఘస్య-కోపస్య-ఉద్యమాత్ ఆవిర్భావాత్-స్వర్వాసవత్వాత్-ఇన్ద్రపదాత్ చ్యుతిం-చ్యవనంఅధిగతః-ప్రాప్తః శచ్యాః-ఇన్ద్రాణ్యాః-వల్లభః- నాయకః- దేవః-ఇన్ద్రః-నః- ప్రమాణం।పురాదూర్వాసఃప్రదత్తభగవన్మాల్యనిరాకరణేనకుపిత తన్మునిశాపవశాత్ ఇన్ద్రోపిభ్రష్టశ్రీకోభూదితి కథాత్రానుసన్ధేయా॥౬॥దృష్టిరితి॥ అమ్బ-శివస్య-ఈశ్వరస్య-ఉదయకరీ- ఆవిర్భావకరీ-ఆర్ద్రా-ఆర్ద్రాఖ్యనక్షత్రం- భవస్య-ఈశ్వరస్య- తారకత్వం-నక్షత్రతాం- భజతే-ఇదన్తుయుక్తం- శివజన్మనక్షత్రస్యఆర్ద్రాహ్వయత్వాదితిభావః ॥ ఇదన్తువిపరీతమిత్యాహ॥జ్యే

ష్ఠాశ్రయోపి మఖవాంస్తుతిభి స్తవాహోప్రాప్య తులోజని పునర్వసువర్గ ముచ్చం॥౭॥ ఫణీశ యదయితేతవస్తుతిర్భగవతిపావనరీతిమాశ్రితా। అవితథమతఏవతద్బలాచ్ఛుభమగతోపిసుమఙ్గళత్యహో॥౮॥త్వద్భ్రాతురిన్దోరనుచారయోగాత్। ప్రాయేణమూఢోప్యశుభః కుజన్మా।సుభ్రూవిభూ

ష్ఠాశ్రయః-జ్యేష్ఠానక్షత్రాశ్రయోపి-మఖవాన్-మఖానక్షత్రవాన్-ఉచ్చం ఉచ్చంగతం- పునర్వసూనాం- పునర్వసునక్షత్రాణాం- పునర్వసుర్ధనురాకారష్షడితిబృహజ్జ్యోతిషార్ణ వవచనాత్- బహుత్వం- వర్గం -సమూహం ప్రాప్యాపి-అతులః-తులాలగ్నభిన్నలగ్నః- అజని-బభూవేతియత్ విరోధః-పరమార్థస్తు-శివస్య-మఙ్గళస్య-ఉదయకరీ- ఉత్పత్తికృత్- కరుణాభిః-ఆర్ద్రా-శిశిరా-తవదృష్టిః-భవస్య- సంసారస్య- తారకత్వం- ఉత్తారకత్వం-భజతే- మఖవాన్-ఇన్ద్రః- జ్యేష్ఠాయాః-జ్యేష్ఠాదేవ్యాః- ఆశ్రయః-మునిశాపాత్తదాశ్రయోపి-తవస్తుతిభిః- పునః-ఉచ్చం-అధికం-వసువర్గం-ధనసమూహం-ప్రాప్య-అతులః- అసదృశః- అజని। మునిశాపాద్భ్రష్టశ్రీకోపిఇన్ద్రఃతవస్తుత్యాపునశ్చఇన్ద్రపదంప్రాప్య అసదృశోరరాజేతిభావః॥౭॥ఫణీశ॥ఫణీశయదయితే- భగవతి- తవస్తుతిః- పావనీం- వాయుసంబన్ధినీం-అన్యత్ర-పావనాం-పరిశుద్ధాం-రీతిం - స్వభావం-ఆశ్రితా-ప్రాప్తా- అవితథం-సత్యం-అతఏవ- తస్యావాయోః- పావనస్యచ- బలాత్-అగతః-వృక్షతోపి- అన్యత్ర-శుభం- మఙ్గళం- అగతః- అప్రాప్తోపి-సుమం-పుష్పం- గళతి- చ్యవతి-అన్యత్ర- సుమఙ్గలతి- సుమఙ్గళవదాచరతి ఆచారక్విపిక ర్తరిలట్॥౮॥త్వదితి॥సుభ్రూవిభూషే-త్వద్భ్రాతుః-ఇన్దోః-అను-పశ్చాత్-చారయోగాత్-సఞ్చారవశాత్- ప్రాయేణ-ప్రాయశః-మూఢః- జడోపి-అస్తఙ్గతోపి- అశుభోపి- కుజన్మా- కుత్సితజన్మాపి-భూసుతః-అఙ్గారకశ్చసః-కశ్చిత్- బుధానాం- పణ్డితానాం- అగ్రగణ్యః-శ్రే

షేనబుధాగ్రగణ్యో। బభూవజగ్రాహచమఙ్గళాఖ్యాం॥౯॥ జగృహేక్వ చిదచ్యుతోవతారే। జగతాంమాతరినాన్వయం పురాయః। తమజస్రమి నాన్వయంనయస్తి। శివతాతంశివతాతిమాతనోషి॥౧౦॥ కుూత్పత్తిమూ లమపికేశవపాదపద్మం। కల్యాణితేశుభకరామ్బుజమేళనేన। త్రైలో

ష్ఠః-అన్యత్రబుధస్య- బుధగ్రహస్య-అగ్రే- ప్రథమే-గణ్యః గణనీయశ్చసన్ మఙ్గళఇత్యాఖ్యాం- నామచ-జగ్రాహ-అగ్రహీత్- త్వత్తోస్మదరచన్ద్రస్య అనుయాయిత్వాత్- అఙ్గారకః-మూఢోపి-పణ్డితః-అమఙ్గళోపి-మఙ్గళా ఖ్యశ్చాభూదితిచిత్రమితిభావః॥ పరమార్థస్తుకుజగ్రహస్య చారవశాత్ సోమానన్తరజత్వం।మూఢత్వాశుభత్వ భూసుతత్వానిచబుధగ్రహాగ్రే సరత్వంచేతిబోధ్యం॥౯॥జగృహఇతి॥ జగతాంమాతః-అః- అకారః-చ్యు తః-గళితః-యస్మాత్పదాత్-సః- అచ్యుతః-శివతాతః-యః విష్ణుః- అవ తారే- దశావతారమధ్యే- క్వచిత్- రామావతారే- కదాచిదిత్యర్థః- ఇనస్య-సూర్యస్య-అన్వయం- వంశం-జగృహే-జగ్రాహ। సూర్యవంశే రామతయావతతారేత్యర్థః- శివతాతం-శివపితరం-శివతాతపదగతంచ తం-విష్ణుం-అకారహీనంతఇత్యక్షరంచఇనా-మన్మథేన-ఇకారేణచ-అన్వ యం-సమ్బన్ధం-అజస్రం-నయస్తి-ప్రాపయస్తిసతీ-శివతాతిం- మఙ్గళకరం శివతాతిపదంచ- ఆతనోషికథాచిదినాన్వయవన్తం- తంసర్వదా ఇనా న్వయంనీత్వా శివతాతంశివతాతిం కారయస్తిభగవతో అభూతార్థ ప్రాపణాన్మఙ్గళావహత్వం శ్లేషావలమ్బనేనవర్ణితం స్వనిత్యసమ్బన్ధా త్తస్యనిత్యమఙ్గళత్వమితిభావః॥౧౦॥ కుూత్పత్తిమితి॥కల్యాణి- కేశవపాద పద్మంకుత్సితం-ఉత్పత్తిమూలం- జన్మకారణం- యస్యతదపి- స్వతోశు భమపీత్యర్థః- అన్యత్ర- కోః -భువః- ఉత్పత్తిమూలం- పద్భ్యాంభూ మిరితిశ్రుతేః- తే-తవ- శుభయోః-మఙ్గళకరయోః- కరామ్బుజయోః-మేళ నేన- స్పర్శేన- త్రైలోక్యమఙ్గళం-కపాలినః- ఈశ్వరస్యాపి- శివత్వం

క్యమఙ్గళమజీజనదబ్ధికన్యే। తీర్థంశివత్వపరిదాయికపాలినోపి॥౧౧॥ కన్యే దుగ్ధోదన్వతస్త్వావకీనం। మన్యేరూపంమఙ్గళంమఙ్గళానాం। యత్సావర్ణ్యే ప్రాప్తభద్రాహరిద్రా। సౌమఙ్గళ్యంసంవిధత్తేవధూనాం॥౧౨॥ యస్తే రూపముపాస్తే శ్రియంప్రపన్నం శుభంహరిద్రాజాం।తత్క్రతున యేనస వహేదముత్రజనని శ్రియంహరిద్రాజాం॥౧౩॥

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితేలక్ష్మీసహస్రే

మాఙ్గల్యస్తబకస్సప్తమః॥

ఈశ్వరత్వం-మఙ్గళకరత్వంచ-పరిదాయి-అవశ్యంప్రదాయి-అవశ్యకాధమర్ణ్యయోరితిణినిః-అతఏవఅకేనోరితిషష్ఠీనిషేధః।గమ్యాదీనాముపసఙ్ఖ్యానాద్ద్వితీయాసమాసశ్చ-తీర్థం॥గఙ్గాతీర్థం అజీజనత్ ఉత్పాదయామాస।త్వత్కరస్పర్శాదేవవిష్ణోరపిపాదసంవాహనాదినామఙ్గళకరత్వంసమ్భూతమితిభావః॥౧౧॥కన్యఇతి॥ తావకీనం-రూపం-ఆకారం-మఙ్గళానాంమఙ్గళం మన్యే।యస్యరూపస్యసావర్ణ్యేనసదృశవర్ణత్వేన।ప్రాప్తంభద్రంమఙ్గళంయయాస్యాస్సాహరిద్రాపి-వధూనాం-సౌమఙ్గల్యం-సుమఙ్గలీచిహ్నంసుదృఢమఙ్గళత్వంచ-సంవిధత్తే-సర్వమఙ్గళకారిణీహరిద్రా। తస్యాఅపిమఙ్గళకారిత్వాత్త్వద్రూపస్యమఙ్గళానాంమఙ్గళత్వం సిద్ధమితిభావః॥౧౨॥యఇతి॥ హే జనని-యోనరః।హరిద్రాజాం- హరిద్రాసమ్భవాం- శ్రియం-శోభాం-ప్రపన్నం- ప్రాప్తం-శుభం- రమ్యం-రూపం- త్వద్రూపం- ఉపాస్తే-సపుమాన్ తత్క్రతున్యాయేనయథాక్రతున్యాయేనఅముత్రపరలోకేహరిద్రాయాంజాతాం-ముత్పన్నాం-అన్యత్ర-దిక్పాలకానాం శ్రియమేవవహేత్॥

ఇతిశ్రీ*లక్ష్మీసహస్ర వ్యాఖ్యాయాం

మాఙ్గల్యస్తబకస్సప్తమః

శ్రీరస్తు.

అథసౌన్దర్యస్తబకప్రారమ్భః

వన్దేసౌన్దర్యపర్యాప్తిభూమింకామపిదేవతామ్। అబ్జంసహోద
రంయస్యాశ్శంసన్త్యబ్జశరం సుతమ్॥౧॥ అద్వైత మక్షిభిరిహశ్రవసాం
యదిస్యాత్। ద్వైతంపృథగ్యదిపునారసనాసుచస్యాత్। ఈశీయవర్ణయి

అథసౌన్దర్యస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

అథతస్యాః - దివ్యమఙ్గళ విగ్రహ గుణ భూతం సౌన్దర్యం స్తబకేన వర్ణ్యతే ॥ వన్దఇతి ॥ సౌన్దర్యస్య - లావణ్యస్య-పర్యాప్తిభూమిం - పరమోత్కర్ష భవనం - కామపి- అపరిచ్ఛేద్యవైభవాం - దేవతాంవన్దే - ప్రణమామి - స్తౌమివా - వది అభివాదనస్తుత్యోః-యస్యాః దేవతాయాః- అబ్జం-చన్ద్రం- సర్వజనలోచనాసేచనకమిత్యర్థః- సహోదరం- అబ్జం- జలజం-శరః- బాణః- యస్యతం-అతిసౌన్దర్యశాలిత్వేనప్రథితం- మన్మథం సుతంచశంసన్తి- వదన్తిఅతిసున్దరసహోదరసుకుమారతాద్రూపత్యాలక్ష్మ్యాః-సౌన్దర్యోత్కర్షత్వందృఢీకృతమితిభావః॥ కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౧॥ అద్వైతమితి॥ అర్ణవరాజకన్యే మమేతిశేషః। ఇహజన్మని-శ్రవసాం- కర్ణానాం- అక్షిభిస్సహ- అద్వైతం-ఐక్యం- స్యాద్యది- రసనాసు-ముఖసహస్రగతాస్వితి శేషఃపృథక్-ప్రత్యేకం- ద్వైతం- ద్విధాత్వం- స్యాచ్చేత్ - ముఖసహస్రసురోషేణద్విసహస్రరసనావిశిష్టశ్రీమదాదిశేషోభవామి చేదితిభావః॥ అనేనతద్గుణవర్ణనోచితసాధనసమ్పత్తిఃప్రకటితా। ప్రథమపాదస్తుస్వస్మిన్ శేషరూపత్వసమ్భావనామాత్రాభిప్రాయకః- తత్తాదృశం- స్వరూపతోగుణతశ్చాపరిచ్ఛేద్యం- తవఅవయవానాం- ప్రతీకానాం। ఆభిరూప్యం-సౌన్దర్యం-ఏకైకావయవవర్ణనేపి ఈదృశస్యమమ అనధికారఇతి సూచయత్యవయవగ్రహణం। వర్ణయితుం- స్తోతుం- ఈశీయ-సమర్థోభవేయం-య

తుమర్ణవరాజకన్యే। తత్తాదృశంకిలతవావయవాభిరూప్యం॥౨॥ మౌళౌ
త్వయాపివిధృతో మధుపౌఘమైత్రీం। చిత్రంకరోతికమలేచికురప్రపఞ్చః।
మానేకృతేపిభువనేమలినైకసఖ్యం। ప్రాయేణదేవికుటిలప్రకృతేస్స్వభా
వః॥ ౩॥నత్వందధాసినవచమ్పకమాల్యమమ్బ। కర్తుంనిసర్గసురభౌ కబరేసు

దీత్యూహవర్ణనేనసమ్భావనాలఙ్కృతిరోచ్ఛధ్వా ॥౨॥ అత్రదివ్యకేశప్రభృతిచరణారవిన్దపర్యన్తమవరోహణక్రమేణవర్ణయిష్యన్ తత్రప్రథమం కేశాభిరూప్యం- ద్వావింశత్యాశ్లోకైర్వర్ణయతి॥ మౌళావితి॥కమలే- చికురాణాం- కేశానాం-చఞ్చలస్వభావవతాంచ- ప్రపఞ్చః- సమూహః చపలశ్చికురస్సమావిత్యమరః । చకతి-తృప్యతి- స్వకర్మణేతి- చికురః- శ్లో॥ అవిమృశ్యతుయఃకార్యం పురుషోవధబన్ధనాదికంకుర్యాత్ । అవినిశ్చితకారిత్వాత్సతుఖలుచపలోబుధైర్జ్ఞేయః ॥ సమావిత్యుక్తత్వాత్ చికురపదస్యాప్యయమేవార్థః త్వయా- మౌళౌ-శిరసి- విధృతోపి-శిరసావహనరూపసమ్మానంప్రాప్తోపీతివ్యజ్యతే- మధుపానాం-భ్రమరాణాం మద్యపాయినాంచ- ఓఘేన- సమూహేన-మైత్రీం - కరోతిమధుపోమద్యపాయ్యళ్యోరితి కేశవః॥ స్వానురూపమద్యపసంసర్గకరమితిచవ్యజ్యతే-చిత్రం। నేదంచిత్రమిత్యాహమానఇత్యాదినా భువనే-లోకే- మానే అగ్ర్యపదాధిరోపణే - సీమన్తేచ- కృతేపి- మలినైకసఖ్యం - స్వమహిమానురూపఖలాదిరూపమలీమససంసర్గః- ప్రాయేణ- కుటిలా-వక్రా కుత్సితాచ- ప్రకృతిః- యస్యతస్య-స్వభావః- స్వరూపం-ప్రాయేణేత్యుక్త్యాయస్యకస్యచిత్- అతాదృశస్యాపి-సమ్భవోద్యోత్యతే- లోకేకుటిలజనానాం-ఉచ్చస్థలమారోప్యసమ్యక్పూజామానేకృతేపి తేషాంమద్యపాయిప్రభృతిభిర్నీచైరేవసహవాసఃఉచితఏవేతిభావః॥వస్తుతస్తు-లక్ష్మీకేశపాశఃభ్రమరసదృశః సీమన్తకరణేపికుటిలశ్చప్రకాశతఇతిభావః॥ ౩॥ నేతి॥ నిసర్గతః। స్వభావతః- సురభౌ- సురభిళే- సర్వగన్ధస్సర్వరసఇత్యాదికశ్రీవిషయేప్యతిదేష్టవ్యః- యద్వాఉత్తమస్త్రీణాం కబరస్తు- ప్రసూనాదృతేపిస్వతస్సుగన్ధఇతిప్రసిద్ధేర్వా- అనేనవిశేషణేనచమ్పకాద్యుపాధిసంసర్గకృతగన్ధాపేక్షానాస్తీతిసూచ్యతే- కబరే- కేశే- కింతర్హి-పరస్తు-

గన్ధం। కిన్త్వర్థికు న్తళపరీమళసారలాభ। లోభభ్రమద్భ్రమరలోకనివారణాయ॥౪॥రుచింరచయితుంకచేరుచిర పుష్పవన్తైస్సమం। సదావహసి భూషణంసహసుధాంశునాపూషణం। ఉభావభవతామతోజననిపుష్పవన్తావిమా। తయోర్ఘటనయోత్తమశ్రియముపైషితత్రార్థికీం॥౫॥ సుమ

కున్తళపరీమళానాం- కేశపరిమళానాం- సారః- శ్రేష్ఠః- తస్య- లాభే- ప్రాప్తౌ-లోభేన- ఆశయా-భ్రమతాం- భ్రమరలోకానాం- అళిసమూహానాం-లోకశబ్దోలక్షణయాసమూహపరః- నివారణాయ- అవిద్యమానసౌగన్ధ్యప్రాపణాయనచమ్పకమాల్యధృతిః। కిన్తుస్వాభావికసౌరభరక్షణార్థంభ్రమరబాధావిధూననాయచ। లోకేచమ్పకదర్శనే సతిభ్రమరాణాంవిలయనాదితిభావః ॥౪॥ రుచమితి॥ జననిరుచం- కాన్తిం-రచయితుం-రుచిరపుష్పవన్తైస్సమం- సుధాంశునా- చన్ద్రాఖ్యభూషణేన-చన్ద్రేణచసహపూషణం- సూర్యాఖ్యభూషణం - సూర్యంచ- భూషణమితివిధేయవిశేషణం- ఆభరణం- సదాకచేవహసి- కేశస్యశోభాతిశయంజనయితుం - కేశభారే. విన్యసనేన చన్ద్రసూర్యయోః - ప్రకాశాతిశయముత్పాదయితుం వేతిభావః। అతఏవఇమౌచన్ద్రసూర్యౌ ఉభావపి పుష్పవన్తౌ- పుష్పాణ్యనయోస్సన్తీతిపుష్పవన్తౌ - ఏకయోక్త్యాపుష్పవన్తావితితన్నామధేయవన్తౌచఅభవతాం- తయోః- సూర్యాచన్ద్రమసోః-ఘటనయా- సంయోజనేన- పరస్పరసఙ్గమేనచ- దర్శేనేతియావత్-తత్రకచే ఆర్థికీం- అర్థసిద్ధాం- సూర్యేన్దుసఙ్గమరూపదర్శని మిత్తికామితియావత్- ఉద్గతానాం- ఉత్పన్నానాం- తమసాం-తిమిరాణాం- శ్రియం-నైల్యశోభాం- ఉత్తమాం - సర్వోత్తమాం - శ్రియంచ- ఉపైషి - ప్రాప్నోషి। కేశపాశేపుష్పైస్సహచన్ద్రసూర్యాఖ్యభూషణ మపిబిభర్షి । తస్మాదేవ తయోఃపుష్పవన్తాభిధానత్వం తత్సూర్యేన్దుసఙ్గమాదేవకచస్య గాఢాన్ధకారత్వం చఉక్తంభవతి- వస్తుతస్తు పుష్పాణిచన్ద్రసూర్యాఖ్యాభరణేచవహసి । తస్మాదేవఉత్తమశోభాంప్రపద్యసఇతిభావః ॥౫॥ సుమన

నోవరవాసవాసనా।ధ్యుషితాః కృష్ణఘనాప్తిశాలినః । వరదేవివిజయన్తికు
న్తళా। భవదీయాస్సకలాపభృజ్జయాః ॥౬॥ జలభృద్రుచిభాజిసిన్ధుకన్యే ।

ఇతి॥ హేవరదేవి- అన్యత్ర- హేవరదే- వరప్రదే-సుమనోవరాణాం-శ్రే
ష్ఠకుసుమానాం- వాసేన- నివాసేన-యాఃవాసనాః- పరిమళాః-తాభిర
ధ్యుషితాః- ప్రాప్తాః-అన్యత్ర- సుమనోవరస్య-దేవశ్రేష్ఠస్య- వాసవస్య
ఇన్ద్రస్య-ఆసనే-సింహాసనే-అధ్యుషితః-నివాసీ - ఇన్ద్రేణసాకమర్ధాసనస్థి
తఇతియావత్-కృష్ణఘనస్య-నీలమేఘస్య-ఆప్త్యా-సఖ్యేన- శాలన్తఇతితథా
ప్రకాశమానాః-అన్యత్ర-కృష్ణేన-వాసుదేవేన-ఘనా- అధికా-ఆప్తిః-ప్రా
ప్తిః. తయాశాలతఇతిశాలీ - శోభమానః - కలాపభృతాం- మయూ
రాణాం-జయేనసహితాః- అన్యత్ర-కలాః-షోడశకలాః- పాతి-రక్షతీతి-
కలాపశ్చన్ద్రః-తంశిరసా-బిభర్తీతి-కలాపభృత్ -కిరాతవేషశ్చన్ద్రశేఖరః-
తజ్జయేనసహితః।కిరాతార్జునీయ ప్రతిపాదితార్జునజితకిరాతవేష శివక
థాత్రానుసన్ధేయా।భవదీయాః- త్వదీయాః- కున్తళాః-కచాః- జయన్తి
సర్వోత్కర్షేణవర్తన్తే-అన్యత్ర- విజయన్తి- అర్జునవదాచరన్తీత్యర్థః- ప్ర
థమపక్షే- ప్రథమేనవిశేషణేన- సౌరభ్యాతిశయః-ద్వితీయేననైల్యం-తృ
తీయేనపుష్పశబలత్వదైర్ఘ్యాదిక మభిప్రేతమితిమన్తవ్యం- ద్వితీయపక్షే
ప్రథమేన అర్జునస్యఇన్ద్రార్ధాసనత్వం- ద్వితీయేన- తతోప్యధికకృష్ణసఖి
త్వం- తృతీయేనకృష్ణసఖ్యబలాత్ కిరాతవేషభృజ్జయిత్వంచవర్ణితమితి
బోధ్యం॥౬॥జలభృదితి॥సిన్ధుకన్యే-జలభృతః-పయోధరస్య-రుచిం-కాన్తిం
భజతీతితస్మిన్-అన్యత్ర- జలాన్-జడాన్-బిభర్తీతి- జలభృత్- తాదృశీ-
పురుషేరుచిం - అభిలాషాం - భజతీతి తద్భాక్ - తస్మిన్ ॥ అథజ
లమమ్బుసిజడేత్రిష్వితికవిదర్పణే॥జలంనీరేజడేత్రిష్వితినానార్థరత్నమాలా
చ॥రుచిర్మయూఖేశోభాయామభిష్వఙ్గాభిలాషయోరితివిశ్వః॥ శిఖిషు-మ

శిఖిషు ద్వేషముపేయుషి ప్రకామమ్। తమసా కలితే తవోపపన్నః। కుటిలే కున్తళమణ్డలేహిబన్ధః॥౭॥ అళకాకృతిరగ్ర్యపుష్పకాన్తా। ప్రబలశ్రీదతయా తవ ప్రసిద్ధా। వరనీలరుచోజ్జ్వలా మురారే। ర్వనితే భాతి ముకున్దలాళితశ్రీః॥౮॥

యయూరేషు-విప్రేషు చ-ద్వేషం- విరోధం-ఉపేయుషి-ప్రాప్తవతి- శిఖావి
ప్రశిఖణ్డకే- అగ్నిజ్వాలా కేకికౌల్యోరితికవిదర్పణే॥తమసా- తిమిరేణ-కలి
తే- సదృశీకృతే- అన్యత్ర-తమసా-అజ్ఞానేన- కలితే-సమ్బద్ధే-కుటిలే-అ
రాళాకారే-అన్యత్ర- మనోవాక్కాయైరైకరూప్యరహితే- తవ-కున్తళ
మణ్డలే-కేశసమూహే- అన్యత్ర-దుర్జనసమూహ ఇతివిశేషణబలాల్లభ్య
తే-బన్ధః-సంయమనం-నిత్యసంసారశ్చ-ఉపపన్నోహి-యద్వా-నీలవర్ణమ
యూరవిరోధిని-తమఃపదేన-తమోగుణకార్యం క్రోధో వివక్షితః। కుటిలే
జిహ్మాగే కున్తళే తిమణ్డలాకారే కేశ ఇతి ధ్వనిః। అహిబన్ధః సర్పసన్నివేశానుకా
రి ప్రథనవిశేషః వేణ్యాకార ఇతియావత్ - సర్వస్మిన్నపి విషయే అహ్యను-
కారిణః కేశస్య బన్ధవిషయేప్యనుకారితా గోయుక్తేతి భావః॥౭॥అలకేతి।మురా
రేర్వనితే॥అగ్ర్యైః శ్రేష్ఠైః-పుష్పైః-కాన్తా రమ్యా అన్యత్ర అగ్ర్యం-శ్రేష్ఠం
యత్పుష్పకాఖ్యం విమానం తేన-అన్తా-రమ్యా- అన్తో స్త్రీ-నిశ్చయే న్తికే।
మృతౌ స్వరూపే సితేర మ్యే చేతి విశ్వప్రకాశః॥ ప్రబలా-ప్రకృష్టా-యా శ్రీః-
కాన్తిః- తాం- దదాతి- ఉత్పాదయతీతి- తాదృశీ-యద్వా-ప్రబలశ్రియా
ఇం-మన్మథం-తద్వికారమితియావత్- భగవతో దదాతీతి తాదృశీ- తస్యాః
భావః-తత్తా అన్యత్ర-ప్రబలో యః-శ్రీదః-కుబేరః తద్వత్తయా-తదాధార
తయా తదధిష్ఠితతయేతియావత్-ప్రసిద్ధా-వరయా-ఉత్తమయా-నిలరుచా-
శ్యామకాన్త్యా వరనీలాఖ్యయోః-నిధ్యోః రుచా ప్రభయా చ-ఉజ్జ్వలా ముకున్దే
న భగవతా ఉపలాళితా-శ్రీః-శోభా-యస్యాస్సా- అన్యత్ర ముకున్దాఖ్యనిధి
నా-లాళితా-వర్ధితా-శ్రీః-సమ్పత్ యస్యాస్సా-అలకానాం కున్తళానాం
ఆకృతిః-ఆకారః- సైవ- అలకాయాః- అలకాపుర్యాః- కృతిః- సృష్టిః-
భాతి- ప్రతిభాతి- తవాళకాకారమేవ కుబేరసమృద్ధి పదమన్య ఇత్యు
త్ప్రేక్షా।తద్దివ్యవిగ్రహస్య తాదృశ సమ్పత్సృష్టి హేతుత్వం సృజ్యాను
రూపకారణద్రవ్య సత్త్వాద్యుక్తమితి భావః॥యద్వా అళకాకృతిః- కున్తళ
సన్నివేశః- అన్యత్రి- అలకాయాః- అలకాఖ్యకుబేరపుర్యాః-కృతిః- ని

భువనోత్తరసిన్ధుభూషితో ఘనశైవాలకవత్కచో ధ్రువమ్ । సురుచా మహి

ర్యామణౌ చ- విభాతి శ్లేషాలఙ్కారః॥౨॥భువనేతి॥ అమ్బ- తే కచాః- ఘన శైవాలకాః-సాన్ద్రమఙ్గళభవకున్తళాః - త ఏవ ఘనో మేఘః - శైవాలకః- శైవలః- శైవశ్శివసమ్బన్ధీ అలకశ్చ శైవాలకా- ఘనశ్చ శైవాలకౌ చ తస్మిన్- సన్తీతి తద్వద్భవతీతి శేషః- ధ్రువమిత్యుత్ప్రేక్షా సామాన్యేన పుం సకం భువనోత్తరా-సర్వాధికా-యా సిన్ధుభూః-శ్రీః-తస్యాం-ఉషితః అన్యత్ర-భువనోత్తరస్య- జలసమృద్ధస్య- సిన్ధోః సముద్రస్య- భువి-ఉషితః-జలపానార్థం- నివసన్-ఇతరత్ర - భువ-నైః-జలైః ఉత్తరా- సమృద్ధా-యా సిన్ధుభూః- నదీప్రదేశః - తస్యాముషితః పరత్ర- భువనోత్తరా- లోకోత్తరా- యా సిన్ధుః-గఙ్గా- తయా భూషితః- అలఙ్కృతః- మాలయా-మాల్యేన- ఉదితయా- సురుచా-శోభనకాన్త్యా- మహితః- బహుమతః అన్యత్ర-మాలయాత్- శ్రీనివాసాత్- ఉదితయా- ఉద్భూతయా- సురుచా- సుతేజసా-నీలశోభయేతి యావత్ - ఉపమేయస్య ఉపమానకల్పనాదితి భావః। మహితః- శ్లాఘితః- యద్వా- అహిమాలయా- సర్పపఙ్క్త్యా అమహితః-నిన్దితః - స్వదృష్టి ప్రతిఘాతకసౌదామనీస్ఫురణ హేతుత్వాత్ - స్వావాసవల్మీకనాశక- వర్షప్రదత్వాచ్చేతి భావః ॥ ఇతరత్ర- మాయాః- లక్ష్మ్యాః- ఆలయైః- నివాసభూతైః కమలైః- ఉదితయా- ఉత్పన్నయా సురుచా సుకాన్త్యా- మహితః- శ్లాఘితః- పరత్ర- హిమాలయాత్-హిమవద్గిరేః- ఉదియా- సురుచా- శోభనకాన్త్యా శ్రియా- పార్వత్యేతి యావత్ - మహితః- పూజితః- ఉద్భాసితః- మీనలాఞ్ఛనః-

తోష్మాలయోదితయోద్భాసితమీనలాఞ్ఛనః॥౯॥ హస్తలక్ష్మీతవకున్త
ళవ్రజం। చామరంవదతిపామరోపికః। ప్రాక్తనస్తుహరిణోపలాళితః।ప
శ్చిమంయదపురస్కృతంమృగైః॥౧౦॥ సిన్దూరకాన్తాంజగదమ్బమల్లీ।సరా

మదనః-యేనసః-భగవతోమన్మథోద్దీపక ఇత్యర్థః-అన్యత్ర-ఉత్-అధికంభా
సతే- ప్రకాశతఇతి-ఉద్భాసీ-తథావిధతమ్యాః-రాత్రేః-ఇనః-నాయకః-
చన్ద్రఇతియావత్-ఉద్భాసితమీనః-సఏవ-లాఞ్ఛనం-చిహ్నం-యస్యసః-
తథావినోభవతీత్యర్థః - ఇతరత్రఉద్భాసితాః-మీనాః- లాఞ్ఛనంయస్య
సః।ఉత్ - నితరాం-భాసితఃభస్మవికారః-భస్మీకృతఇత్యర్థః- మీనలాఞ్ఛ
నఃమకరకేతుః-యేనసః-తథాచకచసమ్బన్ధిమఙ్గళకరకున్తళానాం శ్లేషమ
హిమ్నా మేఘశ్శైవల శివాలకైః - తాదాత్మ్యరూప ణానైర్మల్యసా
న్ద్రత్వాభ్యాంతత్సాదృశ్యంసిద్ధవత్కృత్యవిశేషణాన్తరైశ్శ్లిష్టైస్తాదాత్మ్య
మేవదృఢీకృతమితిఉత్ప్రేక్షాసిద్ధేతి బోధ్యం॥ఉద్భావితఇతిపాఠే ఉద్భా
వితమీనలాఞ్ఛనః-ఉత్పాదితమన్మథవికారః-అన్యత్ర-ఉద్భావితమీనానాం
లాఞ్ఛనం-అఙ్కనంయస్యసః- మీనానుషక్త-ఇతియావత్ -పరత్ర-ఉద్భా
వి- ఉత్పత్త్యవస్థః- కలాశేషఇతియావత్- యఃతమీనః- చన్ద్రః- సఏవ
లాఞ్ఛనం- చిహ్నం-యస్యసః- ఇతరత్ర-ఉత్పాదితమదనోద్రేకః- తవక
చః-ఘనవత్ మేఘవత్ శైవాలకవత్- శైవాలవత్- ఘనః-నిబిడః-శైవః-
శివసమ్బన్ధీ-యః అళకః-తద్వచ్చేత్యర్థః- భాతీత్యుపస్కార్యం- ధ్రువమి
తినిశ్చయదార్ఢ్యే ॥౯॥ హస్తేతి॥ పామరఃఅజ్ఞః- ప్రాక్తనః ప్రథమో
ద్దిష్టః- శ్రేష్ఠఇత్యపిగమ్యతే- హరిణైః- మృగైః- హరిణా-భగవతా-
ఉపలాళితః-స్వవాహాలాధికత్వాత్-పురస్కృతఇతిగమ్యతే-పశ్చిమం- అనన్త
రోద్దిష్టం- పశ్చాద్భవమిత్యప్యర్థః- అపురస్కృతం- పృష్ఠీకృతం- అపూ
జితంచ॥౧౦॥ సిన్దూరేతి॥ సిన్దూరైః - సీమన్తాలఙ్కార భూతసిన్దూరైః-
కాన్తాం-రమ్యాం- అత్రయమునాయాః ప్రాధాన్యం-ఇతరయోః- ఉపస

భిరామాంచికురావలింతే। మన్యామహే దేవ్యహరీశకన్యాం। గఙ్గాసర
స్వత్యుదితానుషఙ్గాం॥౧౧॥ సుతరామలకవ్రజఃప్రసూనా। న్యలమమ్లాని
విశోభితానిబిభ్రత్। సురభిస్స్ఫురితస్సుపత్త్రిధాత్ర్యై। స్సుమహారామవి
భూషితోవిభాతి॥౧౨॥ ఆపీడయన్తికుసుమేషుశరానికామ। మాత్మాన
మిత్యఖిలధాత్రిరుషేవదేవః। ఆపీడయత్యనుదినంతవకున్తళాత్మ। న్యన్ధేత

జ్ఞనత్వమితి-ప్రసిద్ధత్రివేణీసఙ్గమాద్విశేషః।మన్యామహే-మనుమహే॥౧౧
సుతరామితి॥ అమ్లాన్యా। గ్లాన్యభావేన-విశేషేణశోభితాని- అన్యత్ర-అ
మ్లాని- అమ్లరసవన్తివిశేషేణశోభితానిచ- ప్రసూనాని-పుష్పాణి- అన్య
త్ర-ఫలానిచ- ని॥ప్రసూనంఫలపుష్పయోరితివిశ్వః- బిభ్రత్-సురభిః-సౌగ
న్ధ్యవాన్- స్ఫురితః- అన్యత్ర-సురభౌ- వసన్తే- స్ఫురితః- జాతపల్లవః-సు
మహాః- శోభనకాన్తిః- అళకానాం- చికురాణాం- వ్రజః- సమూహః
అన్యత్ర- సుతరః- ప్రశస్తతరః. సుతలోవా-ఆమలకవ్రజః- ఆమలకవృక్షని
చయః-రామేణ- భగవతా- విభూషితః- అలఙ్కృతస్సన్- అన్యత్ర-సు
మహతి- ఆరామే-ఉద్యానవనే- విభిః-పక్షిభిః- భూషితః-యద్వా-సుమ
హతః-ఆరామస్య- విశిష్టా- యాభూః-తస్యాముషితస్సన్వావిభాతి- ఏ
వంవా। అమ్లానివిశోభితాని- పుష్పాణి- బిభ్రత్- సురభిస్సౌమ్యః- సుర
భౌస్ఫురితశ్చ- అళకవ్రజః- సుమహాన్- యఆరామః- తద్వద్విభూషితః
అలఙ్కృతః- విభిః- పక్షిభిః-భూషితశ్చ - విభాతి- అస్మిన్ పక్షే- ఆరా
మాళకయోః- విశేషణసామ్యం ద్రష్టవ్యం- శ్లేషాలఙ్కారః॥ ౧౨ ॥
ఆపీడయన్తీతి॥ ఆత్మానం- స్వం- సమన్తాత్ పీడయన్తీత్యర్థః- త్వదర్థమి
తి శేషః- శరాణాంకుసుమత్వద్యోతనాయ కుసుమేషుపదం-అఖిలధాత్రి
మాతః- తవపీడానిమిత్తభూతాయాః- భవత్యాపవకున్తలాత్మని-అరా
ళరూపే- అన్ధేతమసి- గాఢాన్ధకారే- సూనకులం- పుష్పసమూహం-త
స్యైవమన్మథశరత్వాదితిభావః।అన్యత్రసూనం- హింసాస్థానం- తత్ప్ర
ధానత్వాత్- సౌనికాఉన్యన్తే -తేషాంకులంకున్తళాత్మని- ఆయుధశాలా
రూపే- కారాగారే- ఆపీడయతి- ఖేదయతి- అలఙ్కరోతిచ। స్వతస్సి
ద్ధస్యతత్కున్తళస్థపుష్పపీడనస్యహింసకదణ్డవిశేషశాసనస్యచస్వస్యమన్మ
థకృతహింసాజన్య రోషహేతుకత్వముత్ప్రేక్షితమితిబోధ్యం। యద్వా

మస్యహాహాసూనకులంముకున్దః॥౧౩॥ బధ్నాసిహన్తసురభానుమనోభిర మ్బ। సాకంహరేరపిమనస్తవకేశపాశే। ఆమోదమగ్ర్యిమతఏవతదేత్య నన్తం।కింనక్షమంగుణవదాశ్రయణంగుణాయ॥౧౪॥ త్రైలోక్యమాతరజ

తతేఽ-శఏవనిబధ్యపీడనేసతిపీడానిమిత్తభూతాయాస్తవాపిశిక్షాకృతాభ వతీత్యభిప్రాయేణత్వతుఽ-స్తథఏవాపీడయతిభగవానిత్యభిప్రాయః। సూ నశబ్దప్రయోగేణవికలాజ్గస్యాస్యప్రతిహననేఅన్యత్ర పలాయనేవానశక్తి రితిసూచ్యతే- శబ్దావృత్తిదీపకమలఙ్కారః॥౧౩॥బధ్నాసీతి॥ అమ్బ-సు రభా- స్వతస్సురభిశే- ఉత్తమస్త్రీత్వాదితిభావః। తవకేశపాశే- సుమ నోభిః- పుష్పైస్సహ- హరేః- మనోపి- బధ్నాసి-కేశస్యపాశత్వోక్త్యాబ న్ధనసామర్థ్యంసూచితం-సుమనోభిః- శోభనమనోభిరిత్యపిగమ్యతే- బధ్నా సీత్యనేనసర్వదాతదేకచిత్తంకరోషీత్యర్థః- అతఏవసురభిభిః పుష్పైస్స హ-సురభా-కేశేనియమనాదేవఅగ్ర్యం ప్రకృష్టం-అనన్తం-అపరిఛిన్నం ఆమోదం-హర్షం- సౌగన్ధ్యంచ-తత్- మనః- కర్తృ- ఏతి- ఆప్నోతి గుణవతః-ద్రవ్యస్య-ఆశ్రయణం-కర్తృ- గుణాయక్షమం- నభవతి-కిమిత్య న్వయః- సర్వదా-పుష్పసహితకేశబన్ధానుసన్ధానేనమహానన్దమను భవతిదేవఇతిభావః- అత్రచఞ్చలాణుస్వభావస్యమనసః- అమూర్తస్య బన్ధనమేవాశ్చర్యం। కంచిత్పురుషం- చలచిత్తం-శుద్ధచిత్తైస్సహ- యో జయసి- సచ- సత్సఙ్గతిమహిమ్నామహానన్దమనుభవతీత్యేతత్ నచిత్రం సత్సఙ్గతేస్సత్తాహేతుత్వాదిత్యపిశ్లోకేనధ్వన్యతే-అర్థాన్తరన్యాసః॥౧౪ త్రైలోక్యేతి॥ త్రైలోక్యమాతః- లోకే-సుమనసాం-పుష్పాణాం- కులం సమూహః- అజహత్యః- అపరిత్యజన్త్యః - సంబధ్నత్య ఇతియావత్ - త

హన్తతరుశాఖమేవ। దృష్టం కుసుమం సుమనసాం ఫలవద్ధిలోకే। అవ్యాహృతం బహిరహో సఫలం ప్రసూనం। కల్పద్రుమాత్తు భవతీకచమణ్డనేన ౧౫
స్వర్గైర్దివ్యైరామ్రేడితసహజసౌరభ్య సుభగం। కచం తేకల్యాణిభ్రమతిపరితో భృఙ్గనిచయః। ధ్రువంతత్సారూప్యంస్వయమభిలషన్ ఝఙ్కృతిమిషాత్। స్తువన్ప్రాదక్షిణ్యక్రమమఖిలమాతఃకలయతి ॥౧౬॥ ప్రభోర్నాభీ

రుశాఖాః- యత్తదితిద్వితీయాబహువ్రీహిః- తథాభూతం సదేవఫలవత్ - ఫలసహితం- తదవినాభూతమితియావత్- దృష్టమితి- కల్పద్రుమాత్ బహిరావ్యాహృతమపి- ప్రసూనం- భవత్యాః- కచమణ్డనం భవతీకచమణ్డనం- తేన- అత్రసర్వనామ్న ఇతిపుంవత్త్వంతు భవతీపాదలాక్షేత్యాదిష్వివనభవతీతివాదతరఙ్గిణ్యాంవిస్తరః-సఫలం- ఫలసహితం-తదవినాభూతమితి యావత్ -సార్థంచఆసీదితి- అహోఇతిహర్షే- వృక్షాదపచితకుసుమస్య ఫలహేతుత్వాభావస్యలోకసిద్ధస్య తత్కుచసమ్బన్ధమహిమ్నా- విపర్యయవర్ణనాత్ అతిశయోక్తిః శ్లేషానుప్రాణితా- కల్పద్రుమస్యతత్కుచాలఙ్కారార్థతయైవసార్థక్యమితిభావః॥ కాల్పద్రుమమితిపాఠేకల్పద్రుమసమ్బన్ధిప్రసూనమిత్యన్వయః। విభావనాలఙ్కారశ్చ॥౧౫॥ స్వర్గైరితి॥ హేకల్యాణి- దివ్యైస్స్వర్గైః-దివ్యమాల్యైః-ఆమ్రేడితేన-పునరుక్తేన-సహజసౌరభ్యేణసుభగం-రమ్యం- తే-కచంపరితః-కచస్యసమన్తాదిత్యర్థః-అభితఃపరితస్సమయానికషాహాప్రతియోగేపీతిద్వితీయా - భృఙ్గనిచయః- మధుకరవ్రజః- భ్రమతిసఞ్చరతి - తత్సారూప్యం - కచసావర్ణ్యం- స్వయమభిలషన్. ఝఙ్కృతిమిషాత్-ఝఙ్కారవ్యాజాత్-స్తువన్సన్ - ప్రగతః-దక్షిణః- దక్షిణభాగః- యస్మిన్పరిక్రమణే- తత్ప్రదక్షిణమితితిష్ఠద్గుప్రభృతిషుపాఠాదవ్యయీభావః- తతః- స్వార్థేష్యఞ్- ప్రదక్షిణమేవప్రాదక్షిణ్యం- తదేవయఃక్రమః- గమనవిశేషః- తమిత్యర్థః॥ కలయతి-ధ్రువంతత్సావర్ణ్యమిత్యనేనశ్రుత్యుక్తపదవిశేషోపిధ్వన్యతే - స్వరూపోత్ప్రేక్షా॥౧౬॥ ప్రభోరితి॥ జననిభ్రమరతతిః- ప్రభోః- నాభీపద్మముత్సృజ్య-

పద్మంభ్రమరతతిరుత్సృజ్యపతతి। స్థిరామోదాలమ్బేచికురనికురమ్బేజన
నితే।మనాగర్థేఃకన్యేమధురిపుసమీపేపరిచయో। నరోచేతపాయోనను
మధుపవర్గస్యమనసే॥౧౭॥ క్షమమిదంకలశోదధికన్యకే। తవకచస్థిరసౌ
రభలోభతః। వికచసూనవిశేషపరీమళం। జహదిహావ్రజతిభ్రమరవ్ర
జః॥౧౮॥ నిహితాస్తవకున్తళాన్ధకారే। నిబిడేమారజనిస్థిరప్రకర్షే।కల

త్యక్త్వా- తేస్థిరామోదస్య-అవ్యాహతపరిమళస్య - ఆలమ్బే-ఆధారే-చి
కురనికురమ్బే- కేశవ్రజే- పతతి- అర్థేఃకన్యే- మధుపవర్గస్య - మధుపాన
లోలుప-భ్రమరసమూహస్య-సురాపవర్గస్యచ-మనసే-మధురిపుసమీపే
భగవత్సకాశే- మకరన్దధ్వంసకసన్నికర్షేచపరిచయః- వాసః-మనాక్ ఈ
షదపినరోచేతనస్వదేత- సురాపాయినః- భగవదన్తికగమనం- నరోచ
తఇత్యాశయః- మధురక్షకస్యమధునాశకసహవాసః నరోచతఇత్యపిధ్వ
న్యతే॥అర్థాన్తరన్యాసః॥౧౭॥ క్షమమితి॥ తవకచేషు- స్థిరసౌరభస్యలో
భతః- తతఏవేత్యర్థః వికచం- కచహీనం-వికసితంచ-సూనం-అత్యన్తహీ
నం-పుష్పంచ- తద్విశేషస్య- పరీమళం-జహదిత్యుత్ప్రేక్షా। ఇహస్థభ్రి
మరస్య- పుష్పగన్ధత్యాగేనకచసమ్బన్ధిస్థిరగన్ధాపేక్షాయాః పుష్పస్యకచస
మ్బన్ధాభావకృతన్యూనతాకృతత్వ ముత్ప్రేక్షితమితిబోధ్యం॥ ౧౮ ॥ని
హితాఇతి॥ కమలే- నిబిడే- అవిరళే-సూచిభేద్యేచ- మారస్య-మన్మథో
ద్రేకస్య. జనాఉత్పాదనేస్థిరః- అభినివిష్టః-ప్రకర్షః - అతిశయః- యస్య
తాదృశే- అన్యత్రఅమాయాః- దర్శస్య- రజనౌ-రాత్రౌ- స్థిరప్రకర్షేఅ
విచాల్యసాన్ద్రతాకే - అన్ధకారఇవస్థితే- కున్తళే-కున్తళేష్వివాన్ధకారే

యన్తినవస్రజోఽవిచిత్రం। కమలేకామపిసౌరభానువృత్తిం॥౧౯॥ కున్తళో నియమితోఽపిభవత్యా। శ్చఞ్చలోభవతితామసరుచ్యా। న్యక్కరోతిపరి శోభితమాలో। తద్గ్రహమ్బపరిపుష్యతిచైనం॥౨౦॥ కజ్జాలమేకమపితా

నిహితాః- న్యస్తాః - నవస్రజః- నవీనపుష్పమాలికాః-కామపి - అనిర్వచ నీయాం- సౌరభస్య- పరిమళస్య- అనువృత్తిం-అవిచ్ఛేదం- నిత్యసౌగన్ధిక మితియావత్- అన్యత్రసూర్యస్యేమేసౌరాః- లేచతెభానవః-కిరణాః తే షువృత్తిం- స్థితిం- కలయన్తి-రాత్రౌసూర్యకిరణాసమ్బన్ధేపి - తత్సమ్బ న్ధవర్ణనాదతిశయోక్తిః - తదేవాహవిచిత్రమితి ॥ యద్వాత్వత్కచా లజాకార మల్లీసరాః అమావాస్యా రజన్యుదితచన్ద్రాశజాకరాఇ త్యుక్తైవాతిశయోక్తిః।అత్రపక్షేసూర్యశబ్దశ్చన్ద్రపరః।విపరీతఇవాకాశే సూర్యోనక్షత్రమాలయేతియథా॥౧౯॥కున్తళఇతిఅమ్బ-భవత్యాః-కున్త ళఃకచః-కున్తళదేశస్థశ్చ- నియమితోఽపి- బన్ధేననిశ్చలీకృతోఽపితామసరు చ్యా-తమస్సమ్బన్ధికాన్తిసదృశకాన్త్యా- చఞ్చలోభవతి- నైల్యచాకచక్యే నతరళవద్భవతి-అన్యత్రనియమితోఽపి-నిగ్రహీతోఽపి- వైరాగ్యప్రాపణపూ ర్వకం-చపలస్వభావ రహితఃకృతోఽపీతియావత్- తామసేషుకార్యేషురు చ్యా రాగేణచపలోభవతి- నిశ్చలస్యచాపల్య రూపో వకోఽవిరోధఉక్తః- విరోధాన్తర మప్యాహ।న్యక్కరోతీత్యాదినా - పరిశోభీ- యస్తమా లస్తాపిఞ్ఛః- ఖడ్గః- తిలకోవా-తస్యోత్కర్షం-నైల్యాతిరేకం-తిలకపక్షే ఉత్కృష్టతిలకమితివైపరీత్యేనార్థోవర్ణనీయః-న్యక్కరోతి - తిరస్కరుతే తిలకపక్షే- స్వాధోదేశస్థంకురుతే-ని॥ తమాల స్తిలకేఖడ్గే తాపిఞ్ఛేవరుణ ద్రుమఇతివిశ్వః-ఆరోత్కర్షం-అఙ్గారకప్రాబల్యందారిద్ర్యం-రోగంవా ఆశ్రితానాం-న్యక్కరోతీత్యన్వయః - ఏనం- పరిశోభితమాలోత్కర్షంపరి శోభితమాల్యశోభోత్కర్షంచపరిశోభితమారోద్రేకఞ్చపరిపుష్యతీత్యర్థః స్వయంపరిశోభితత్వాత్ -ఏకస్యైవన్యక్కరణంపోషణంచవిరుద్ధమిత్యాశ యఃహన్తేతిశేషః- పూర్వార్ధేతృతీయవిభావనా-ఉత్తరార్ధేవిరోధాభా సః॥౨౦॥కజ్జేతి॥అళకావళిమేళనేన- కున్తళశ్రేణీకలనేన- సఞ్జాతశోభం

వకఫాలభాగం। సఞ్జాతశోభమలకావళిసేవనేన। ఉత్ప్రేక్షతే భువిన
కస్తరుణేన్దుమబ్ధేరుత్థానకాలభవశైవలభారయోగం ॥౨౧॥ చిరన్తేవక్త్రే
ణశ్రితచికురవర్గేణకమలే । తులాంచేదారోఢుంతుహినకిరణోయంస్పృ
హయతే - తదాగాఢాశ్లేషంతిమిరనికరైర్విన్దతు జవాదవాప్నోతుప్రా
వృడ్జలముగవినాభావమపివా ॥౨౨॥ పురుషనయనయుగ్మంపుష్పవన్తా
త్మకంతే। సహనివసతిహర్షాత్సన్తతంవక్త్రబిమ్బే।తదిహజలధికన్యేతన్మ

కమపి తావకఫాలభాగం- అబ్ధేః- సముద్రాత్- ఉత్థానకాలే- ఉదయ
కాలే-భవః-ఉత్పన్నః-శైవలభారస్య- శైవాలస్య- యోగః- సమ్బన్ధః-
యస్యతం-తరుణేన్దుం- బాలచన్ద్రం- కః- భువినోత్ప్రేక్షతే-నభ్రామ్య
తి-ఉత్- ఊర్ధ్వంస్థూలమితియావత్ ప్రేక్షతే-పశ్యతీతి- తద్వ్యాఖ్యార్థః స్థూ
లదృశాంతవ సాలకఫాలభాగః - సశైవలతరుణేన్దురివ తథాభాసత
ఇత్యుత్ప్రేక్షా॥౨౧॥ చిరమితి॥ కమలే- అయంతుహినకిరణః- శ్రితచికు
రవర్గేణ- కలితాలకసంసర్గేణ- తేవక్త్రేణ- చిరం-తులాం- సామ్యం-
ఆరోఢుం-అధిగన్తుం- స్పృహయతేచేత్-తదాతిమిరనికరైః- గాఢాశ్లే
షం- గాఢాలిఙ్గనం-విన్దతు- యద్వా-ప్రావృడ్జలముగ్భిఃవార్షికమేఘైః-
అవినాభావం- సాహిత్యమపివా- జవాదవాప్నోతు నియతచికుర-
వక్త్రరూపోపమేయాత్కదాచిత్తిమిరవార్షికజలదాన్వితచన్ద్రరూప
స్యఉపమానస్యతాదృశసమ్బన్ధనియమాలాభేనన్యూనత్వవర్ణనేపర్యవసా
నమితిబోధ్యం॥౨౨॥పురుషేత్యాది నవభిశ్శ్లోకైఃముఖంవర్ణయతి।పురుషే
తి॥పుష్పవన్తాత్మకం-చన్ద్రసూర్యరూపం-పురుషస్య-పరమాత్మనః॥ని॥పు
రుషోధాతృపున్నాగపుంస్యాత్మపరమాత్మనోరితివైజయన్తీ॥భగవానితిశ
బ్దోయంతథా పురుషఇత్యపి । నిరుపాధీచవర్తేతే వాసుదేవేసనాతన
ఇతివచనంచ॥ వక్త్రబిమ్బే- మణ్డలాకారేముఖే- కస్మింశ్చిన్మణ్డల
ఇత్యపిధ్వనిః। సహనివసతి- సఙ్గచ్ఛతే- ఇత్యపిధ్వనిః-తత్ ముఖం-తద్భ
గవన్నయనాకర్షణాత్ - సూర్యేన్దోః స్వస్మిన్ సార్వకాలికసఙ్గమాచ్చ-

హాదర్శలీలాం-భజత ఇతి కవీనాం భారతీసూనృతైవ॥ ౭౩॥ ఆదర్శే ప్రతిబి
మ్బమాత్రకలనాదారోప్యాముగ్ధాంజనా మాతస్త్వన్ముఖకాన్తిచౌర్యమన
ఘే మథ్నన్తితం పాణిభిః। హా స జాగ్రీమతి సాధు తన్మలినిమా హా స్తేషు తే
షాం స్వయమ్ ॥ దధ్యాన్యానమనేన సాంహికలుషం మిథ్యాభిశసఙ్జ

మహాఙ్-యః ఆదర్శః-తస్య లీలాం-నైర్మల్యం మహత్త్వాదీర్ఘస్య దర్శస్య చ
అమాయాః లీలాం-క్రీడితం- భజత ఇతి కవీనాం-భారతీ-సూనృతా-సత్యైవ
వ అమాయాం హి నియమేన చన్ద్రసూర్యయోస్సమాగమ ఇతి తస్యైదర్శస
ద్భావాదితి భావః తాదృశ వర్ణనా సమ్బన్ధే పి తత్సమ్బన్ధ వర్ణనాదతిశయో
క్తిః-యద్వా సదా భగవదవలోకిత తద్వక్త్రస్య దర్పణరూపత్వ వర్ణనస్తు
శ్లేషేణ నిగీర్య దీర్ఘదర్శ రూపత్వ వర్ణనాభేదేన రూపితమితి బోధ్యం।
దర్శలీలాయాః కాదాచిత్క-సూర్యేన్దు సఙ్గమరూపత్వైవేతి ప్రకృతే సా
ర్వకాలిక తత్సఙ్గమస్య మహాదర్శలీలాత్వం వక్తవ్యమితి మహత్త్వ విశేషణం॥
కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥ ౭౩॥ ఆదర్శ ఇతి॥ మాతః-ముగ్ధజనాః-మూఢజనాః
స్త్రియ ఇతి యావత్-ఆదర్శే-దర్పణే- ప్రతిబిమ్బమాత్రస్య త్వన్ముఖప్రతిఫల
నస్యైవ-న తు-తతో ధికస్యేతి భావః॥ కలనాత్-జననాత్- త్వన్ముఖకాన్తి
చౌర్యం-తస్మిఙ్ దర్పణే ఆరోప్య తం దర్పణం పాణిభిః మథ్నన్తి- చోరవ
త్ప్రహరన్తి- పరిమృజన్తి చ-హా ఇతి మిథ్యాభిశాపచిన్తనాదుక్తం- తస్య
దర్పణస్య మలినిమా-మాలిన్యం- పాపఞ్చ- తేషాం-స్త్రీజనానాం- హ
స్తేషు-సాధు - సమ్యక్ - సఙ్క్రామతి-విలగతి - దర్పణ - వీక్షణకాలే
స్త్రీభిః కృత తత్సమ్మార్జనస్య లక్ష్మీముఖ ప్రతిబిమ్బ కలన హేతుకతా
కాన్తి చౌర్యారోపణ మూలకతన్మర్దన రూపత్వం నిగీర్యాథ్యవస్యఙ్ త
దారోపణ మూలకత్వమేవ తత్కార్య తదీయ మాలిన్య సఙ్క్రమ
ణేన పాపసఙ్క్రమణతయా నిగీర్యైవ సమర్థయతే దధ్యాదితి ॥ తథా
హి॥ అనేన సాం- నిష్పాపానాం - విషయే కలుషం- కళఙ్కం-మిథ్యా-

నః ॥౨౮॥ వికచస్యకచోజ్జ్వలేనపద్మే, వికళఙ్కేనకథస్సుపఙ్కభాజః। సరసేనగతస్యనీరసత్వం।జలజాతస్యభవన్ముఖేనసఖ్యమ్॥౨౯॥ విజితేననుతేముఖేనరాజ। న్యపిదుర్గేశ్వరమౌళిపూజ్యపాదే।వనవాసితయాతపస్ప్రృ

అభిశంసన్-జనః-స్వయంతత్కలుషం దధ్యాత్ అపవాదీహరేత్వా పమితిశాస్త్రాత్॥౨౮॥వికచస్యేతి॥కచోజ్జ్వలేన-వికళఙ్కేననిర్దోషేణ-ని॥కళఙ్కోలాఞ్ఛనేదోషఇతిహలాయుధః॥ సరసేన-రసయా-రసనయాసహితేనరసేన అధరామృతేనసహితేనవా॥ని॥ఆస్వాదనధ్వనిసుధామ్బురసాఃక్ష్యధాతుష్విష్టోరసోధర సనాధరణేరసాస్స్యాదితినానార్థరత్నమాలా॥రసికేనేతిధ్వనిః। భవత్యాఃవదనేనత్వత్ప్రధానేనవిదగ్ధజనేనేతిధ్వనిఃని-ముఖంప్రధానేప్రారమ్భేవక్త్రేనిస్సరణేపిచేతినానార్థరత్నమాలావికచస్యవికసితస్యవికేశస్యేతిధ్వనిఃపఙ్కభాజఃకర్దమభాజఃపాపినఇతిధ్వనిఃనీరసత్వం-నీరేసత్వంఅరసికత్వమితిధ్వనిఃజలజాతస్య-జడసమూహస్యేతిధ్వనిః-సఖ్యం-సాదృశ్యం-సౌహార్దంచ-కథన్నుసదసతోశ్చ-సమ్బన్ధాభావాదితిభావః- కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౨౯విజితఇతి॥నన్వితిసమ్బోధనం-తేముఖేన-దుర్గేశ్వరస్య-పార్వతీశస్య మౌళినా-శిరసా- పూజ్యాః-పాదాఃకిరణాః- యస్యతస్మిన్-అన్యత్ర-దుర్గేశ్వరస్యప్రభోః-మౌళినా-కిరీటేన-పూజ్యః-పాదఃచరణః-యస్యతస్మిన్ని॥ దుర్గాగౌర్యాం-కాళికాయాందుర్గంస్యాన్నరకేపురఇతినానార్థరత్నమాలా॥ రాజని- చన్ద్రే- ప్రభౌచ.ని॥రాజాతుక్షత్రియేచన్ద్రేలతాభేదే నృపే ప్రభావితివైజయన్తీ॥ విజితే- నిర్జితేసతి- వనవాసితయా- జలనివాసితయా జడీకృతత్వాత్- ఆతపస్పృహాణాం- విజయసాధనసమ్పత్తిరహితానామితియావత్- అన్యత్ర-వనవాసితయా- అరణ్యవాసితయా-తపః-స్పృహయన్తఇతితథాభూతాః-తేషాంకర్మణ్యాణ్- సమాధిపేక్షూనామితియావత్-ని॥వనేసలిలకాననఇత్యమరః-కుశేజలేశేరతఇతికుశేశయాః తేషాం

హాణాంవిజయేకోవిశయః- కుశేశయానామ్॥౨౮॥ నదవనజమహోమహాతపశ్రీకృతరుచితేముఖజన్మలిప్సమానం।అపియదితదధశ్శిరస్తపస్యేజ్జనవదనంకమలేభవేత్తథాపి॥౨౯॥ తదబ్జమబ్జశ్చ్రతవాననద్వేషీమురారిపత్ని

కమలానాం- దర్భశాయినాంచ- విజయే-కోవిశయః- కస్సన్దేహః- కేన చిత్పురుషేణ- మహారాజేపివిజితే- సతితపస్వినాంవిజయే- కోవాసంశయః-జితారవిన్దస్యచన్ద్రస్యాపిజేతుః- త్వన్ముఖస్యఅరవిన్దజయే- కస్సన్దేహఇత్యపికావ్యార్థాపత్తిః- శ్లేషావలమ్బనంఉపమానన్యూనత్వవర్ణనమేవవాబోధ్యం॥౨౮॥నదవనజమితి॥నదే-నద్యాంవిద్యమానం-వనజంతపస్త్రీప్రత్యయోతనాయనదస్థత్వవిశేషణం-మహత్యాం-తపశ్రియాం-తపస్సమృద్ధాకృతరుచి-కలితాభిలాషం-మహత్యా-ఆతపశ్రియా-కృతరుచి కృతశోభంచ తే-తవ-ముఖజన్మముఖతయాఉత్పత్తిం లిప్సమానంలబ్ధుమిచ్ఛత్సత్ యద్వర్తతే- తత్- ఊర్ధ్వశిరస్కతయా జలేతపస్యత్- నదవనజం-కర్తృ-అధశ్శిరః-అధోభూతశిరస్కంసత్ తపస్యేద్యద్యపి-తపఃకృతవత్స్యాదపీత్యర్థఃభూ తేలిఙ్ తచాపిజనవదన మేవఇష్టవిపరీతమే వభవేత్ - నతు-త్వద్వదనరూపత్వ మితినాక్యార్థః- తపసాఫలాసిద్ధిమన్తరేణ స్వరూపవిపర్యయోపిభవతీతిభావః- అత్రపద్మనాళస్యశిరస్త్వేన అవస్థానాత్ తదధస్కరణస్యతపోర్థత్వ మధ్యవస్యతా - తస్యతన్ముఖాత్మనా జననార్థత్వమధ్యవసాయతదలాభః ప్రత్యుతపృథగ్జన వదనాత్మకత్వ మాత్రలాభశ్చ స్వనామాక్షరప్రాతిలోమ్యావలమ్బేనవర్ణిత ఇతిపూర్వవత్ న్యూనత్వవర్ణనం బోధ్యం॥౨౯॥ తదితి ॥ మురారిపత్ని - తవాననద్వేషీ- అబ్జం- పద్మం- అబ్జశ్చన్ద్రః-ఉభేఅపీతి శేషః పరాజయం- త్వన్ముఖజితత్వం- వ్రజతః-ప్రాప్నుతః- కథమేకే నద్వయోరపి పరాజయఇత్యతఆహ- ద్వేషేతి- నిధ్నః-

వృజతః పరాజయం। ద్విషా సహైకేన మిథో విరోధినోర్న యోద్ధుమస్తి ప్రభుతా ద్వయోరపి॥౭౫॥ త్వదాస్యవసుతస్కరం ధ్రువమవైమి జైవాతృకం పయోజనిలయే యతః పిహితమన్దిరాయాం త్వయి। అసౌ నిశి విజృమ్భతే పునరపావృతే ధామ్ని తే। పరాచలవనేరవేర్ఘృణిషు వా దివా లీయతే॥౭౬॥ జన్మమన్దిరమశోకసమ్పదస్సాలకాన్తమురుకాన్తికన్దళం। ఆననం మదనకేళికాననం। మ

పరస్పరం- విరోధినోః- ద్వయోరపి సతోః- ఏకేనాపి- ద్విషా సహయోద్ధుం-ప్రభుతా- సామర్థ్యం నాస్తి- ఐకమత్యాభావాత్ ద్వావేవ- పరాజితౌ స్యాతాం-నతు త్వన్ముఖమితి భావః॥౭౫॥ త్వదితి॥ జైవాతృకం-చన్ద్రం త్వదాస్యస్య-త్వన్ముఖస్య-వసవః-కిరణా ఏవ వసూని-ధనాని తేషాం తస్కరం చోరం-అవైమి వేద్మి ధ్రువమిత్యుత్ప్రేక్షా యతః హేతోః త్వయి పిహితం కవాటతిరోహితం మన్దిరం-పద్మరూపమితి వ్యజ్యతే యస్యాస్తస్యాం సత్యాం అసౌ-చన్ద్రః నిశి- విజృమ్భతే- ప్రకాశతే-వ్యక్తం సంచరతీత్యర్థః దివా-దివసే-పునః-తే ధామ్ని-పద్మే-గృహే చ - అపావృతే-వికసితే - ఉద్ఘాటితకవాటే సతి తు పరాచల వనే- అస్తాచలకాననే - రవేర్ఘృణిషు సూర్యకిరణేషు వా - లీయతే- నిలీనో భవతి- తత ఇతి పూర్వేణాన్వయః రాత్రివర్ధన దివాక్షయయోః - నిశాటన దివానిలయన రూపత్వేన-నిగీర్యాధ్యవసితయోః - ధనత్వేనావసితతదీయకాన్తిచౌర్యకృత భయహేతుకత్వముత్ప్రేక్షితుం పద్మస్య-నిశినిమీలన దివోన్మీలనే లక్ష్మీగృహద్వారపిధానాపావరణత్వేన తథాధ్యవసిత- ఇతి బోధ్యం॥౭౬॥ జన్మేతి॥ మాధవః - భగవాన్-వసన్తశ్చ- అశోకసమ్పదః- నిత్యవిభూతేః- అశోకవృక్షసమృద్ధేశ్చ-జన్మమన్దిరం-జన్మగృహం-అలకానాం- చికురాణాం అన్తాః-అగ్రాణి తైస్సహితం-సాలైః-సజ్జకద్రుమైః- కాన్తం- రమ్యం॥ని॥ సాలో ద్రుమే మత్స్యభేదే ప్రాకారే సజ్జకద్రుమ ఇతి నానార్థరత్నమాలా॥ ఉరుః-అధికః కాన్తేః కన్దళః అభివృద్ధిః- యస్య తత్ అన్యత్ర-ఉరుకాన్తిః-కన్దళః-కిసలయః వృక్షవిశేషో వా-యస్య తత్ తవ ఆననం మదనస్య కామవిభోః కేళికాననం క్రీడోద్యానం-అతఏవ-స్వస్య మన్మథకేళికయా అననం-ప్రాణనం జీవన

న్యతే జనని మాధవ స్తవ॥౩౦॥ స్వరూపత స్త్వద్వదనాత్మనా తథా ద్విధా సుధాంశుర్జలధావజాయత। తదేష రాజా ద్విజరాజ ఇత్యదః పదం దధాత్యర్థవదచ్యుతప్రియే॥౩౧॥ మాతస్సరోజసదనే వదనే త్వదీయే సంఫుల్లముత్పలమివాచ్ఛసరోవిశేషే। చన్ద్రే కళఙ్క ఇవ భృఙ్గ ఇవారవిన్దే మన్దేతరద్యు

మితియావత్।మన్యతే-భ్రాన్తిమదలఙ్కారః త్వదాననకాన్త్యుద్దీపితమన్మథో హరిః-తదాననానుభవరూప మన్మథవిహారేణైవ జీవతి। అన్యథా న జీవత్యేవేతి భావః వసన్తస్తు త్వదాననం.మన్మథోద్దీపకత్వేన తద్విహారోద్యానం మత్త్వైవ-అశోకసమృద్ధ్యాదికం - కిమకరోదిత్యుత్ప్రేక్షా చ వ్యజ్యత ఇతి బోధ్యం॥౩౦॥ స్వరూపత ఇతి॥ అచ్యుతప్రియే - స్వరూపతః-చన్ద్రరూపేణ-తథా-త్వద్వదనాత్మనా-త్వన్ముఖస్వరూపేణ చ-ద్విధా- సుధాంశుః- జలధౌ-యస్మాదజాయత తస్మాత్కారణాత్-రాజా-రాజాభిధః-ఏష చన్ద్రః ద్విజరాజ - ఇత్యదః పదం అర్థవత్ ద్విజశ్చాసౌ రాజా చేతి అభిధేయయుక్తం దధాతి-ద్విధా జాతత్వాత్ రఞ్జకత్వాచ్చ ద్విజరాజశ్చన్ద్ర ఇతి వ్యవహ్రియతే-ద్విజానాం నక్షత్రాణాం రాజేత్యాద్యర్థస్తు అనుపయుక్తత్వాదసంగత ఇతి భావః॥౩౧॥ ద్వాభ్యాం తిలకం వర్ణయతి॥ మాతరితి॥ సరోజసదనే అచ్ఛసరోవిశేషే- నిర్మలోదకసరోవిశేషే - విశేషపదేన మానససర ఇతి వ్యజ్యతే- సంఫుల్లం మణ్డలాకారతయా వికసితం- ఉత్పలమివ- మన్దేతరా- అధికా-ద్యుతిః-కాన్తిః యస్య సః అసౌ తిలకః-సమిద్ధే- పరభాగం ప్రకటయతి ఇన్ధిదీప్తౌ-అత్ర తద్వదనస్య-ఉపమానభూత- స్వచ్ఛసరశ్చన్ద్రారవిన్దేభ్యో నీలోత్పలకళఙ్క-భృఙ్గాభావకృతన్యూనతాపరిహారాయ ఉపాత్తేతి

తిరసౌతిలకస్సమిన్ధే॥౩౨॥ ఉపాశ్రితానవయవముద్గతశ్రియం। ప్రియఙ్గు

ణాధికమణుమధ్యమాశుభం।ఉపేయుషీవరతిలకాననా రమే।సుధాన్యభూ

రుచిరసుధాధరాప్యసి॥౩౩॥నళినశశినాసిన్ధోఃకన్యేసరోగనభోగతాత్య

లకస్య-అధికద్యుతికత్వవర్ణనాత్తేభ్యస్తస్యాధిక్యవర్ణనంబోధ్యం॥ ఆద్యో

పమయావదనస్య నిర్మలత్వం- ద్వితీయయా నయనాహ్లాదకరత్వం-తృ

తీయయామఙ్గళాత్మకత్వంచవ్యజ్యత ఇతివాజ్ఞేయం॥౩౨॥ఉపాశ్రితేతి।రమే

అనవయవం - అనఙ్గం మన్మథసదృశ మిత్యర్థః - అతఏవఉద్గ తా

ఉద్భూతాశ్రీఃయస్యతం-గుణైః-జ్ఞానశక్త్యాదిభిః,అధికం-శుభం-శుభకరం

ప్రియంఉపాశ్రితా।ఉపాశ్రితః-అనవయవః-అనఙ్గః- యేన-తం-మన్మథో

ద్రేక వన్తమితిపక్షేప్రాప్తేతి శేషః.అన్యత్ర-నవౌ-యవముద్గౌ- తాభ్యాం

నవయవముద్గతః- శ్రియం-సమ్పదం- ఉపాశ్రితా- ప్రాప్తా-ప్రియఙ్గుణా

ధాన్యవిశేషేణ-అధికం- శుభముపేయుషీప్రాప్తవతీ - అణుమధ్యమా-

కృశోదరీ.ధాన్యవిశేషమధ్యాచ॥ని॥అణుస్తునాధాన్యభేదేసూక్ష్మఇ ి విశ్వః

వరః.శ్రేష్ఠః-తిలకఃచిత్రకః.ఆననేయస్యాస్సా-అన్యత్ర-వరంశ్రేష్ఠం- తిలా

నాం కాననం-యస్యాస్సా-రుచిరా-మనోజ్ఞా- సుధాయా-అమృతస్య-

ధరాపిసుధాయా-అమృతస్యఅన్యభూః- అభూమిః రితివిరోధః- అన్యత్రతు-

శోభనానాంధాన్యానాంభూః-స్థానం-రుచిరా- మనోహరా- సుధాఅ

మృతంయయోస్తౌ - తథాభూతావధరౌయస్యాస్సాప్యసీత్యర్థః॥౩౩॥

నళినేతి॥సిన్ధోఃకన్యేనళినశశినా-పద్మచన్ద్రౌ-సరోగచ్ఛతీతి - సరోగం.రో

గేణసహితంసరోగంచ- నభోగచ్ఛతీతినభోగః - నవిద్యతేభోగః- విష

యానుభవఃయస్యసఃనభోగ ఇతినసమాసః- తయోర్భావస్తత్తా- తస్యా

జనకుతుకాదేతౌ జాతౌ త్వదక్షిముఖాత్మనా। సహానివసతస్సేతూకృత్య భ్రూవోర్యుగమన్తరే। సహజరిపుతాభాజోర్జన్మాన్తరేపి నసఙ్గతిః॥ ౩౪॥ నయనయుగళాక్రాన్తం కర్ణాన్తయుగ్మమధోక్షజప్రణయని తవసృష్ట్వా దృష్ట్వా భయాకులమానసః- అహహా ముఖమప్యాభ్యాం మాక్రామ్యశేషమితిన్యధా

స్త్ర్యజనే త్యాగేకుతుకాత్ - త్వదక్షిముఖాత్మనా- త్వన్నయన లలాటరూపేణజాతౌ ఉత్పన్నౌ-ముఖశబ్దేనతదేకదేశో లలాటో లక్ష్యతే- ఏతౌపద్మచన్ద్రౌ అద్యాపీతిశేషః-ప్రాచీన విరోధస్మరణేన అన్తరే- మధ్యే-భ్రూవోర్యుగం-సేతూకృత్య - పరస్పరాసమ్బన్ధ సమ్పాదకభిత్తీకృత్య-సహనివసతః - సహవాసంకురుతఇత్యర్థః॥ తదేవసామాన్యేన సమర్థయతే-సహజేతి-తథాహి- సహజరిపుతాం స్వతశ్శత్రుత్వం భజత ఇతి తద్భాజౌ భజో ణ్విరితి-కర్మణ్యుపపదే భజేర్ణ్విః-తయోః పురుషయోః జన్మాన్తరేపి-సఙ్గతిః- సహవాసః నభవతి అత్ర అక్షిముఖాత్మతాపన్నపద్మ చన్ద్రయోర్జన్మాన్తరార్జితాత్యార్జి తవైమత్యకృతతిరోధిరూపత్వం భ్రూయుగస్యోత్ప్రేక్షితమితిబోధ్యం॥ ౩౪। నయనేతి-భక్తైస్సర్వదా భుజ్యమానోపి అమృతాబ్ధివత్ అధో నక్షీయతే జాతుచిదిత్యధోక్షజః- ప్రషోదరాదిత్వాత్సాధుః-తస్యప్రణయిని-సహధర్మచారిణి-ఇదంసాభిప్రాయం పతితుల్యం-తవాపిభక్తైస్సదానుభావ్య దివ్యరూపత్వే నత్వద్రూపస్యావికలతయైవ భావ్యమితిభావః-తవకర్ణాన్తయుగ్మం శ్రోత్రప్రాన్తద్వయం నయనయుగళేనఆక్రాన్తంవ్యాప్తం-విధేయవిశేషణం-దృష్ట్వాచస్రష్టా విధిః భయాకులమానసస్సన్ అశేషం ముఖమపి ఆభ్యాం నయనాభ్యాం - సమాసార్థాన్తర్భూతయోరపితయోస్సర్వనామ్నా పరామర్శశ్శబ్దానుశాసన మిత్యత్ర కేషాంశబ్దానామితివదనిరుద్ధః- మాక్రామి ఆక్రాన్తం నాభూత్ - మాఙి ఆఙ్పూర్వత్వాత్ క్రమేర్లుఙ్- అహహేతివిధిమనః ఖేదాభిలాప- ఇతి మత్వేతి శేషః- నయనాభ్యాం దైర్ఘ్యేణ కర్ణాన్తాక్రమణం పశ్యన్ విధిః-నై

త్కిముపరి తయోర్ధీమాన్ సీమావిభాగశిలే భ్రువౌ॥ ౩౫ ॥ యత్కిఙ్కరా
స్సరసిజాసనశఙ్కరాద్యా దేవాస్స ఏష దనుజారిరపి భ్రువోస్తే। జాగర్తి కి
ఙ్కరతయా జగదమ్బ నిత్యం ఛన్దానువర్తనకృతః కుటిలస్య సర్వే ॥ ౩౬॥ శ్రు
త్యన్తజుష్టమమలోత్పలకాన్తియోగాదత్యన్తసున్దరమనఙ్గజనేర్నిదానం।

శాల్యేన కృత్స్నముఖాక్రమణభయావిష్టస్సన్ భ్రూవినామా నాసీమావిభా
గశిలే తయోరుపరి కృతవాన్ కిమిత్యుత్ప్రేక్షా-వస్తుతో భ్రువౌ నేతి ప్రతీత్యా
పహ్నవభేదశ్చ గమ్యః నయనయోర్దైర్ఘ్యవైశాల్యయోస్సహజయోస్త
ద్వ్యాపారవిశేషరూపత్వాద్ధ్యవసాయేన తయోర్నిరతిశయ సౌన్దర్యం
సహజమితి సిద్ధం॥౩౫॥ యదితి॥ జగదమ్బ - సరసిజాసనశఙ్కరాద్యాః దే
వాః- యస్య-దనుజారేః కిఙ్కరాః-భృత్యాః- స ఏష ఇతి పూర్వవత్సమా
సార్థైకదేశపరామర్శః- దనుజారిరపి- తే భ్రువోః-కిఙ్కరతయా- భ్రూ
సూచితకార్యకరత్వేన- నిత్యం జాగర్తి-ప్రకాశతే- యస్యాపీక్ష్య-ముఖం
తదిఙ్గితపరాధీనో విధత్తేఽఖిలమిత్యాదావిదం స్పష్టం - ఉక్తమేవసా
మాన్యేన సమర్థయతే-జగదమ్బేతి-తథాహి- సర్వే జనాః- కుటిలస్య-వక్ర
స్య నిత్యం-ఛన్దానువర్తనకృతః స్వోపద్రవశఙ్కయా అభిప్రాయానుసారి
ణో భవన్తి- భ్రువోర్వక్రత్వం ప్రసిద్ధమేవేతి భావః ॥ ౩౬ ॥ ఇతః ప
రం ఏకాదశభిః - నేత్రే వర్ణయతి ॥ శ్రుత్యన్తేతి ॥ శ్రుత్యన్తం వేదాన్తం క
ర్ణాన్తం చ జుష్టం గతం- గత్యర్థత్వేన జుషేః కర్తరి క్తః - సుపేతి సమాసః-
శ్రుత్యన్తేన జుష్టమితి తృతీయాతత్పురుషో వా - అమలాయాః - కర్ణావతం
సోత్పలకాన్త్యాః- యోగాత్- అన్యత్ర- అమలోత్పలం నిర్మలనీలోత్పల
మివ తత్సమ్బన్ధినీవేత్యర్థః-తాదృశీయా కాన్తిః శోభా తస్యా యోగాత్ అత్య
న్తం అన్తం అవధిమతీతం సున్దరం నిరతిశయ సౌన్దర్యవదిత్యర్థః అనఙ్గజనేః-
కామోద్రేకస్య-అన్యత్ర-అనఙ్గాత్- మదనాత్- జనిః- ఉత్పత్తిః-యస్య

ఉద్భాసితామరసభామహితంమదమ్బ। కోనస్తువీతనయనంతవకృష్ణరూపమ్॥౩౭॥ దుగ్ధామ్బోధిసుతేత్వదక్షివిజితోరాజానమేణోగతస్త్యక్త్వాసావపిమణ్డలంముఖజితోదుర్గేశమేనాశ్రయః।సత్వేకంకరతఃపరఞ్చశిరసాధృత్వాదృగాస్యద్విషోర్దుర్గేశస్స్వయమీశ్వరోప్యటతిఖల్వద్యాపిభిక్షామ

తస్యప్రద్యుమ్నస్య- నిదానం-ఆదికారణం-ఉద్భాసివికసత్ తామరసం పద్మంతస్య యాభాతయాకాన్త్యామహితంశ్లాఘితం - అన్యత్ర-ఉద్భాసితాయాం అమరసభాయాం- దేవశాలాయాం- దేవాలయఇతియావత్-అతఏవఅశాలాచేశిపర్యుదాసాన్నపుంసకత్వాభావఃమహితంపూజితం కృష్ణరూపం- నీలవర్ణం- అన్యత్ర-అతఏవ-శ్రీకృష్ణదివ్య విగ్రహాత్మకఞ్చతవనయనం-కోనస్తువీతసర్వోపిస్తువీతేత్యర్థః॥అత్రకృష్ణవిగ్రహవిశేషణానామపిఉపమేయేనయనే సంభావితత్వేన తతోప్యస్యాధిక్యలాభాదస్యైవ సర్వస్తుత్యత్వ మితిభావః - అతఏవ ఉపమానాదాధిక్య వర్ణనమపిసిద్ధమితిబోధ్యం॥౩౭॥దుగ్ధేతి॥దుగ్ధామ్బోధిసుతే-ఏణఃమృగః-త్వదక్షివిజితాక్షికస్సన్-రాజానం-నృపం-చన్ద్రంచ-గతః- శరణంగతః- ఏణాశ్రయః-మృగస్యశరణభూతః - అసౌరాజాపి - తవముఖజితస్సన్ - మణ్డలం-స్వదేశం- వర్తులతాంచ - త్యక్త్వా ॥ని॥ స్యాన్మణ్డలంద్వాదశ రాజకేపి-దేశేచబిమ్బేచ కదమ్బకేచేతి విశ్వః ॥ దుర్గేశం - స్వవైర్యనధిగమ్యదుర్గస్థలాధిపతిం పార్వతీశంచశరణంగతః - సః-దుర్గేశస్తు - దృగాస్యద్విషోః- నేత్రాననవైరిణోర్మధ్యే-ఏకం- ప్రథమంమృగం- కరతః- పరం చన్ద్రంచ- శిరసాధృత్వా- అభయంప్రదాయచ స్వయందుర్గేశః- ఈశ్వరః- జగదీశ్వరోపి- త్వన్నేత్రాననద్విట్పరిత్రాణజన్యపాతకేనఅద్యాపి

శ్లో॥ ౩౭॥ నయనంతవదేవివర్ణరీతే। ర్విపరీతేపివిపర్యయం నయాతి।కమ
లంతుతమేతికజ్జగే హేకథమాహుస్సమతాంతయోఃకవీన్ద్రాః॥ ౩౭॥ నిశా

భిక్షామటతిఖలు॥ ౩౭॥ నయనమితి॥ దేవితవనయనంవిపరీతేవిగుణకాలదే
శయోరపివర్ణరీతేః-వర్ణాశ్రమోచితాచారస్య- విపర్యయం- వైగుణ్యం
నప్రాప్నోతి- అర్థాన్తరం- విపరీతే- రాత్ర్యామపి॥ పరీతన్తుదివాప్రో
క్తంవిపరీతన్తుశర్వరీత్యుక్తేః- వర్ణరీతేః-శోభాప్రకారస్య- విపర్యయం-
నిమీలనకృతంవ్యతిరేకం- నయాతి॥ లక్ష్మ్యాఃఅస్వప్నత్వాదితిభావః కమ
లన్తు।తం- రాత్రికాలేముకుళీభావకృతం శోభావ్యతిరేకమేతి॥ అర్థాన్త
రం- నయనం-నయనపదం- విపరీతేపి- వైపరీత్యేపి-ప్రతిలోమగత్యా-
ఉచ్చారణేపీత్యర్థః- వర్ణరీతేః- అక్షరానుపూర్వ్యాః- విపర్యయం- వ్యా
త్యాసం-నయాతి- కమలంకమలపదం- తం- ప్రతిలోమగత్యాశ్రయణకృ
తం- లమకమిత్యానుపూర్వీవ్యత్యాసమేతి। ఏవముభయోః-వైషమ్యేస్థితే
సతి- తయోర్నయనకమలయోః- సమతాం- మిథస్సామ్యం కవీన్ద్రాః-
కథమాహుః - కించప్రాతిలోమ్యే- ఆనులోమ్యేచనయనపదస్య - సమ
త్వాత్- యద్యపితస్య - సామ్యంసమ్భవతి- తథాపికథంకమలపదస్య-
ప్రాతిలోమ్యే విషమస్యనయన వత్సామ్యమితి- కథమిదముభయోరా
హురిత్యర్థః- యద్యపికమలపదస్య- మకారఘటితత్వరూపాసమతా
సమ్భవతి- తథాపిననయనపదస్యేతి-కథంతదపేక్షయా సమతామాహు
రిత్యర్థః। ॥అరవిన్దస్య-శ్రీనికేతనత్వాత్ - మయా సహితత్వేనయ
నస్యతదపృథగ్భావాచ్చ-తత్త్వేపి కథంతాదృశీంసమతాం-కథంతయోరు
భయోరపి-పరస్పరాపేక్షం- అన్యతరాపేక్షంవాబ్రువత ఇత్యర్థః- వ్యతి
రేకాలఙ్కారః॥ ౩౮॥ నిశాయామితి॥ అమ్బ- కువలయం నీలోత్పలంఘూ

యామప్యుత్వన్నయనసుషమా మోషకమితి। క్రుధానూనంరాజ్ఞాకువల
యమిహాకారివికచం।చకోరాస్తచ్చోరాశ్చకితమనసః ప్రేక్ష్యతదిదం॥సుత
ప్తాస్తత్పాదగ్రహణమభితన్వన్త్యశరణాః ॥౮౦॥ అమర్షాల్లోకామ్బస్వవ
సుహరనీలోత్పలభృతో। రపిశ్రుత్యోస్సీమాంకబళయతి తే నేత్రయుగళం।
కృతఃకర్ణేష్వార్తింనపరమపరాధఃఫలతితద్విపక్షాణాంపక్షీకృతిరపి విషా

మణ్డలమిత్యపివ్యజ్యతేత్వన్నయ నసుషమా మోషకం- త్వన్నేత్రకాన్తిత
స్కరమితిహేతోః-రాజ్ఞా-చన్ద్రేణనృపేణేత్యపివ్యజ్యతే- క్రుధావికచం-
వికస్వరం-ఛిన్నకేశమితిచవ్యజ్యతే-అకారి-తదవలమ్బనేనచకోరాణాం
రాజపాదగ్రహణత్వేనావసితం చన్ద్రకిరణాచా నంస్వస్మిన్ తత్సుష
మామోషకత్వధియా తాదృశ భూమణ్డలదణ్డ విశేష విషయాన్తర్భావధి
యాచజనిత భయహేతుక శరణాగతిరూపత్వముత్ప్రేక్ష్యతే॥ చకోరా
ఇతి॥తచ్చోరాః- తన్నయనకాన్తితస్కరాః- చకోరాఖ్యపక్షిణః- చకో
రాణామపి నయనాకృతిత్వాదితిభావః - తదిదం - రాజకృతశిక్షణం-
ప్రేక్ష్య- చకితమనసఃసుతప్తాః-క్షుధార్తాః భయతప్తాఇత్యపిగమ్యతే-
అశరణాః- భక్ష్యాన్తరరహితాః -రక్షిత్రన్తరశూన్యాఇత్యపిగమ్యతే-
తస్యచన్ద్రమసఃరాజ్ఞశ్చ-పాదగ్రహణం- కిరణభక్షణం చరణ పీడనఞ్చ॥
అభితన్వన్తి॥ని॥పాదాఃపర్యన్తశైలాఙ్ఘ్రిపూజ్యతుర్యాంశకాంశుష్వితిక
విదర్పణే।ఉత్ప్రేక్షాలఙ్కారః॥౮౦॥ అథతన్నయనయుగళస్యకర్ణాన్తాయ
తత్వంకర్ణదేశకబళన రూపత్వేనాధ్యవస్యన్ తస్యస్వకాన్తిహారత్వేన
విపక్షనీలోత్పలభరణకృతామర్షహేతుకత్వముత్ప్రేక్ష్యతే॥ అమర్షాదితి॥
లోకామ్బ-తే-నేత్రయుగళం- స్వస్యనేత్రద్వయస్య-వసుహరంకాన్తిచో
రం- ధనచోరమిత్యపిగమ్యతే-యత్ నీలోత్పలంతద్భృతోఃతద్ధారకయోః
తత్పోషకయోరిత్యపిగమ్యతే-శ్రుత్యోః- శ్రోత్రయోరపి- సీమాం- మర్యా
దాం-గ్రామంచ॥ని॥మర్యాదాకులయోస్సీమా ప్రభూణాం గ్రామభూ
మిష్వితికవిదర్పణే॥ అమర్షాత్ అసహనాదివ-కబళయతి-వ్యాప్నోతి-కబళీ
కరోతిచ-తదేవసామాన్యేనసమర్థయతేకృతఇత్యాదినాతథాహి-కర్ణే
షు-దక్షేషుకృతః- అపరాధః కేవలం-ఆర్తిం-ఫలతి -జనయతీతిన।కిన్తు-తద్వి
పక్షాణాం- పక్షీకృతిః-పక్షతయాకరణంస్వపక్షాన్తర్భావనమపీతియా

దాయభవతి॥౮౧॥ చక్షుఃప్రమాణేన సముద్రకన్యే సీమా శ్రుతేస్సఙ్కుచి
తా తవాభూత్-నతత్ర కైముత్యనయాత్ కథంచి-దున్మేషమృచ్ఛత్యుపమా

వత్ అఙ్గీకుర్వతాం-విషాదాయ దుఃఖాయభవతి- ప్రత్యనీకమర్థాన్తర
న్యాసశ్చ॥౮౧॥చక్షురితి॥ సముద్రకన్యేతవవిషయేచక్షురేవప్రమాణం- ప్ర
త్యక్షప్రమాణం- తేనచక్షుషోఃప్రమాణేనఆయామేచ-ఆయామస్తుప్రమా
ణంస్యాదిత్యుక్తేః- శ్రుతేస్సీమా- వేదమర్యాదా.ఆదిత్యోయూపఇత్యా
దివేదావగతయాపాదిత్రైక్యవిషయా- కర్ణసీమాచ- సఙ్కుచితా-బా
ధితా- పరిమితాచాభూత్- ప్రత్యక్షప్రమాణస్య-శబ్దప్రమాణాద్బలీయ
స్త్వాదితరత్రచక్షుర్దైర్ఘ్యేణకర్ణదేశాక్రమణాచ్చేతిభావః - ఉక్తం చక్షుః
ప్రాబల్యమేవద్రఢయతి॥ నతత్రేతి॥ తత్రచక్షుషోర్విషయేప్రత్యక్షప్రమా
ణేవిషయేచఉపమానవార్తాఉపమానవస్తు ప్రసక్తిఃఉపమానప్రమాణక
థాచకథఞ్చిదప్యున్మేషంపూర్తింప్రాబల్యంచనర్చ్ఛతి-కుతఇత్యతఆహకై
ముత్యనయాదితిశ్రుతేరేవబాధేఉపమానస్యకతిపయాభ్యుపేతస్య బాధే
కింపునరితికర్ణాన్తాయతాతిసున్దరత్వాదియచక్షుషోరనుపమయోః- ఉప
మానస్యైవాసమ్భవేసిద్ధేతద్వార్తాపూర్త్యసమ్భవేకింపునరితిచన్యాయా
దితిభావః- అత్రకథంచిదుపమానవార్తాసమ్భవేపితదున్మేషస్యాసమ్భ
వఏవేతి। ఇషువద్గచ్ఛతిసవితేతివత్ కించిదంశవివక్షయాయథేతి। ప్రత్యక్ష
బాధితయాపాదిత్రైక్యస్యచసాదృశ్యనిబన్ధన తయాప్రామాణ్యాసమర్థ
నేనఉపమానప్రమాణ రీతేస్సత్వేపితస్య ప్రత్యక్షానుగుణత్వాత్ తతః
ప్రాబల్యాసమ్భవఏవేతిచసూచితమితిబోధ్యం।వ్యాఖ్యాన్తరంయయోః-చ
క్షుషోః- ప్రమాణే-న-పరిణాహేన-శ్రుతేః - సీమా-అవస్థానదేశోపి-సం
కుచితా-కబళితా-అభూత్ తత్ర-తాదృశచక్షుర్విషయే- కైముత్యనయాత్
కర్ణసీమామప్యాక్రామతోశ్చక్షుషోరనుపమానత్వే కిముత ఇతిన్యాయా
త్- ఉపమానవార్తాఇదమనయోరుపమానమిత్యుక్తిః-కథంచిత్- ఉన్మేషం

నవార్తా॥౪౨॥ త్రైలోక్యసన్త్రాయిణి తావకీనో ధుర్యం కటాక్షో ధృతరా
ష్ట్రజాతః। కల్యాణి కర్ణప్రణయీ కథం వా పుష్ణాతి కృష్ణార్జునదీప్తియో
గం॥౪౩॥ ఆకర్ణదేశాదుదితప్రకర్షం। తవాక్షి మన్యే తను బాణరూపం। య
త్కఙ్కటం వేఙ్కట నాయకస్య - ధైర్యాత్మకం కృన్తతి సిన్ధుకన్యే॥౪౪॥

ఉజ్జృమ్భణం నబుచ్ఛేదనప్రాప్నోతి॥ కావ్యార్థాపత్తిః । ౪౨॥ త్రైలో
క్యేతి॥ త్రైలోక్యసన్త్రాయిణి హే కల్యాణి ఇదం-కటాక్షస్య ధృతరాష్ట్ర
జాతత్వానుగుణం తస్యావిశేషణం సాభిప్రాయం। తవ-ఈదృశత్వాత్ త్వ
త్కటాక్షః ధృతం భృతం రక్షితమితి యావత్ రాష్ట్రజాతం-రాజ్యసమూ
హః యేన సః తాదృశః దుర్యోధనశ్చ ధుర్యం- యుక్తం-ఇదం తు కథమిత్యా
హ-కల్యాణీతి. కర్ణప్రణయినః- కర్ణపక్షస్య - కృష్ణార్జునదీప్తియోగపో
షణం విరుద్ధమితి భావః - వస్తుతస్తు కర్ణాన్తాయతత్వం - కృష్ణశ్వే
తకాన్తిద్వయయోగశ్చ కటాక్షస్య సహజ ఇతి భావః ॥ ౪౩ ॥
ఆకర్ణేతి॥ సిన్ధుకన్యే-ఆ-కర్ణదేశాదితి వ్యస్తం పదద్వయం- మర్యాదాయా
మాకారః-కర్ణదేశపర్యన్తమిత్యర్థః-ఉదితప్రకర్షం-ఉత్పన్నదైర్ఘ్యం ఉత్ప
న్నాకర్షణం చ-తవాక్షి కర్మ-అతనుబాణరూపం- మన్మథబాణస్వరూపం
తదుద్దీపకత్వాత్ దృఢబాణరూపఞ్చ మన్య ఇత్యుత్ప్రేక్షా- తదేవ దృఢయ
తి యదితి- యత్ హేతోః- వేఙ్కటనాయకస్య- శ్రీనివాసస్య-రాజ్ఞ ఇత్య
పి గమ్యతే- ధైర్యాత్మకం-జితేన్ద్రియత్వలక్షణం-దార్ఢ్యస్వ రూపఞ్చేతి గ
మ్యతే-కఙ్కటం- కవచం-కృన్తతి- ఛినత్తి-లుమ్పతి చ-తతో నఙ్గబాణత్వం
దృఢబాణత్వఞ్చ సిద్ధమేవేతి భావః॥ కావ్యలిఙ్గానుప్రాణితోత్ప్రేక్షా॥౪౪॥

గుప్తావనేషు విచరన్తి సుహృద్యమీనాః । కస్యాపి నోఽకువలయేషు దివాప్రకాశః। రాజ్ఞో బిభేతి జగదమ్బ కుశేశయాళిః। కర్ణేజపే జయతి నేత్రయుగే భవత్యాః॥౪౫॥ ఆస్వాదనేకృతరసావధరామృతస్య। మాతస్త్వదక్షిమధుపౌ బత మార్గమధ్యే। నాసాఖ్యచమ్పక మవేక్ష్య నివృత్తయాతౌ। దృ

గుప్తా ఇతి॥ జగదమ్బ- కర్ణేజపే- కర్ణాన్తవిశ్రాన్తే- ఖలే చ॥ని॥ సూచకః కర్ణేజపః ఖల ఇతి హలాయుధః॥ భవత్యాః- నేత్రయుగే- అక్షిద్వయే - నృపద్వయే చ- ని॥ నేత్రో నేతరి భేద్యవస్తువదితి విశ్వః- అనేన- ద్వైరాజ్యకృతవ్యాకులభావోఽపి యుగపదేవ సూచితః- జయతి- సర్వోత్కర్షేణ వర్తమానే సతి సుతరాం- హృద్యాః- మనోహరాః- మీనాః- సుహృత్సదృశమత్స్యా వా. సుహృదో యే యమీనాః- యోగీన్ద్రాశ్చ- గుప్తాః- త్రపయా- గూఢాః ఛన్నాశ్చ సన్తః- వనేషు- జలేషు- అరణ్యేషు చ- విచరన్తి॥ని॥ గూఢరక్షితయోర్గుప్తమితి నానార్థరత్నమాలా- యత ఇతి శేషః- కుశేశయాళిః- పద్మపఙ్క్తిః మునిపఙ్క్తిశ్చ- కువలయేషు నీలోత్పలేషు- భూమణ్డలేషు చ- కస్యాపి- నిర్ధారణే సప్తమీ దివాప్రకాశో- నో- మాభూత్ -ఇతి శాసితురితి శేషః। రాజ్ఞః- చన్ద్రాత్ నృపాచ్చ బిభేతి- భూమౌ కస్యాపి ప్రకాశో మా భూదితి రాజశాసనస్య త్వత్కటాక్షాయత్తస్య మునిజనపర్యస్తీకరత్వాత్ సుహృద్యోగినాం వనేని గుహ్యాసఞ్చారో యుక్త ఇతి భావః। భవత్యా నేత్రయుగేణ కువలయ విజయసిద్ధౌ తేషు రాజ్ఞః దివా నిలీయన శాసనం దృష్ట్వా పద్మానామపి భయే సతి ఉపమానత్వేన జేతవ్యాన్తర్భూతమత్స్యా అపి జలే నిలీనా ఇతి ప్రకృతాశయః।౪౫॥ ఆస్వాదన ఇతి॥ మాతస్త్వదక్షిమధుపౌ- త్వన్నయన భ్రమరౌ అధరామృతస్య ఆస్వాదనే కృతరసౌ- కలితాభిలాషౌ సన్తౌ॥ని॥ రసో రాగే విషే వీర్య ఇతి వైజయన్తీ॥ ఏత్యేతి శేషః- మార్గమధ్యే- నాసాఖ్యం- నాసికాహ్వయం- చమ్పకమవేక్ష్య నివృత్తయాతౌ- వినివర్తిత ప్రయాతౌ- శత్రుదర్శనాదితి భావః-

ష్టేప్సితాగ్రహణతస్తరళౌ సమంస్తః॥౮౬॥ జాతోన్మేషా ముఖరుచి
సుధాసాగరేతావకీనా। నేత్రాత్మానౌజననిభువనోజ్జీవ నౌదివ్యమీనౌ
న్యూనాకారాన్భగవతి నిజాపేక్షయారాక్షసారే । శ్చక్షుర్మీనాన్కబళ

దృష్టంచతత్-ఈప్సితఞ్చేతివిశేషణసమాసః- యద్వా-దృష్టస్య- స్వనిరీ
క్షితస్య-ఈప్సితస్య- అభిలషితపదార్థస్య- అగ్రహణతః- అపరిగ్రహాత్
తరళౌ - భోక్తుం - త్యక్తుంవా - ధైర్యములభమానౌచఞ్చలస్వభా
వౌచ- సమం-స్తః-తిష్ఠతః। ప్రతిబన్ధవత్స్వపివిషయేషు చాపల్యేనప్రథమ
ముద్యమ్య- ప్రతిబద్ధప్రవృత్తికస్సన్ హాతుమనుభోక్తుంచాలబ్ధధృతికః చి
రంమద్యపస్తిష్ఠతితిమద్యపవృత్తాన్తోప్యత్రప్రతీయతఇతిసమాసోక్తిః॥౮౬
జాతేతి॥ముఖరుచిరూపే-సుధాసాగరే-అమృతసముద్రే- జాతోన్మేషా-
ఉత్పన్నవైశాల్యౌ- అన్యత్రజాతవృద్ధికౌ- భువనంఉజ్జీవయతఇతితాదృ
శౌ అనేనసామాన్యనిర్దేశేనస్వప్రతికూలేష్వపి స్వానుకూలవత్లక్ష్మీదృ
శస్సామ్యత్వంసూచితం। అన్యత్ర- భువనంజలం- ఉజ్జీవనం- యయోస్తా
దృశౌ- ని - భువనంఖేప్పువిష్టపఇతికవిదర్పణే - తావకీనౌనేత్రాత్మానౌ
దివ్యౌ-వల్గూరమ్యౌ-మీనౌనిజాపేక్షయా-స్వాపేక్షయా-న్యూనాకారాన్
రక్షకత్వాదివిషయే-న్యూనానితియావత్ - అల్పపరిమాణానితిచ-రాక్ష
సారేరిత్యనేనప్రతికూలవిషయేభగవద్దృశః క్రూరత్వరూపన్యూనాకార
త్వమేవదృఢీకృతం-చక్షుర్మీనానితిబహువచనం-సహస్రాక్షస్సహస్రపా
దితిశ్రుతిదృష్ట్యాప్రయుక్తం-కబళయతః- ఆకారవిషయేజయతః-స్వసౌ
న్దర్యావలోకనస్తైమిత్య సమ్పాదనేన విషయాన్తరగతి శూన్యాన్కు

యత ఇత్యేష జాతిస్వభావః॥౮౭॥ సౌవర్ణం తే సిద్ధకన్యే నిరున్ధ్యాదాత
ఙ్కం నః కర్ణతాటఙ్కయుగ్మం। నృత్యన్తీనాం యత్ర నేత్రద్యుతీనాం
జాలం నీలగ్రావభావం బిభర్తి॥౮౮॥ పూషా కర్ణే స్వర్ణతాటఙ్కభూషా।
వేషాదిన్ధే పుత్రనామాదరేణ। తత్సామీప్యాదేవ దేవి ప్రసాదం। నిత్యం ధ
త్తే నేత్రపఙ్కేరుహాన్తే॥౮౯॥ త్రైలోక్యామ్బ త్వద్వతంసోత్పలాన్తే। గు
ఞ్జంగుఞ్జం సఞ్చరఞ్చఞ్చరీకః। కిం వ్యాచష్టే కాన్తసన్దేశహారీ। కర్ణాభ్యా

రుత ఇతిచ - భక్షయత ఇతిచ- ఇత్యేషః - జాతిస్వభావః - మత్స్యో మ
త్స్యముపాదత్తే జ్ఞాతిర్జ్ఞాతిమసంశయమితి ప్రసిద్ధో మత్స్యజాతిస్వభావః॥
భగవద్దృఙ్మీనానాం భూయసామపి- న్యూనాకారత్వాత్ -బృహదాకా
రాభ్యాం- త్వన్నేత్రమీనాభ్యాం-కబళనం సాశ్చర్యమితిభావః ॥౮౭॥ ద్వా
భ్యాం తాటఙ్కం వర్ణయతి॥ సౌవర్ణమితి॥ సిద్ధకన్యే॥- తే-సువర్ణస్య వికా
రస్సౌవర్ణం- కర్ణేత్యనుప్రాసవశాదాపతితం-కర్ణతాటఙ్కయుగ్మం-శ్రవ
ణాలఙ్కారకుణ్డలద్వయం-నః-ఆతఙ్కం-భయం- నిరున్ధ్యాత్ -శమయతు
యత్ర తాటఙ్కద్వయే నృత్యన్తీనాం-చపలానాం- నేత్రద్యుతీనాం- నయన
రుచాం- జాలం-సమూహః-నీలగ్రావభావం-నీలరత్నత్వం- బిభర్తీత్యన్వ
యః- ప్రేయోలఙ్కారః॥౮౮॥ పూషేతి॥ దేవి-కర్ణే-స్వర్ణతాటఙ్కభూ
షావేషాత్- హేమకుణ్డలభూషణవ్యాజాత్- పుత్రనామాదరేణ-పుత్రే
తి కర్ణశబ్దాభిధేయతాప్రీత్యేత్యర్థః-ఇన్ధే-ప్రకాశతే తస్య సూర్యస్య సన్నిధా
నాదేవ ప్రసాదం ప్రసన్నతాం-వికాసంచ నేత్రపఙ్కజనిత్యప్రసాదేన కర్ణ
పత్రే సూర్యత్వం నిశ్చీయత ఇతిభావః। కావ్యలిఙ్గానుప్రాణితోత్ప్రేక్షా॥౮౯
చతుర్భిశ్శ్లోకైః సపరికరం కర్ణపూరం వర్ణయతి॥ త్రైలోక్యేతి॥ త్రైలోక్యా
మ్బ-త్వద్వతంసోత్పలాన్తే- త్వత్కర్ణపూరసకాశే గుఞ్జంగుఞ్జం గుజి అవ్య
క్తే శబ్దే ణముల్ సఞ్చరన్-అవ్యక్తధ్వనిసహితం యథా తథా పరిభ్రమన్-చ
ఞ్చరీకః భ్రమరః-కాన్తసన్దేశహారీ- పతిసన్దిష్టరహస్యార్థహారస్సన్-కర్ణా

ర్ణే కామమన్త్రార్థతత్త్వం॥౫౦॥ కాచిద్భాతి వతంసకోత్పలమయీ కల్యా
ణతాటఙ్కాస । త్ప్రాకారాశ్రితకర్ణధిష్ణ్యనిహితా ప్రాయశ్శతఘ్నీ రమే
తద్రత్నాగ్నిరుచారుణస్స్మృతిభువా తస్యా ముఖాత్ప్రేర్యతే । లోలమ్బా
యసగోళకః ప్రణయినో దుర్మానవర్మార్దనః ॥౫౧॥ కంసారాతే శ్చాటు
మాధ్వీఝరైస్తే । కర్ణౌ పూర్ణావర్ణవేన్ద్రస్య కన్యే । జానన్తస్తత్సన్నిధౌ చ
ఞ్చరీకా । శ్చఞ్చూర్యన్తే నోత్పలం తత్ర హేతుః ॥౫౨॥ న్యస్తవతంసకువల
యం । దృగ్యుగముపకూజదళిరవమిషాత్తే । మద్వసుచోర ఇహేతి । ప్రవద

భ్యర్ణే శ్రవణసమీపే కామమన్త్రస్య- ఓన్నమో మన్మథాయేత్యేవంరూప
స్య-అర్థతత్త్వం-మన్మథస్య సర్వతో బలవత్త్వరూపం-వ్యాచష్టే-విస్తరేణ వక్తి
కిమిత్యుత్ప్రేక్షా॥౫౦॥ కేతి॥ రమే వతంసకోత్పలమయీ-కర్ణభూషణోత్పల
రూపా-కల్యాణతాటఙ్కం-స్వర్ణకుణ్డలమేవ-సత్ప్రాకారః- మహావరణః
తదాశ్రితకర్ణధిష్ణ్యనిహితా- శ్రవణవేదికాన్యస్తా- కాచిత్ - శతఘ్నీ-ఆ
యుధవిశేషః-భాతి॥ స్మృతిభువా స్మరేణ- కేనచిద్యోధేనేతి ధ్వనిః- తయోః
కర్ణపత్రయోః-రత్నానామేవాగ్నేః కాన్త్యా-అరుణః-శోణః ప్రణయినః-భ
ర్తుః-దుర్మానవర్మార్దనః-దురహఙ్కారరూప - కవచభేదకః- లోలమ్బాః-
భ్రమరా ఏవ-ఆయసగోళకః-అయోగుళికా తస్యాః- శతఘ్న్యాః ముఖాత్ -
ప్రేర్యతే-నుద్యతే ప్రాయ ఇతి రూపకానుప్రాణితోత్ప్రేక్షా॥౫౧॥ కంసా
రాతేరితి॥ అర్ణవేన్ద్రస్య కన్యే-చాటవః-ప్రియోక్తయ ఏవ- మాధ్వీఝరాః-మ
ధుప్రవాహాః- తైః తే-కర్ణౌ -పూర్ణౌ-సమ్పూర్ణౌ-జానన్తస్సన్తః-తయోః-క
ర్ణయోస్సన్నిధౌ-సకాశే-చఞ్చరీకాః- లోలమ్బాః-చఞ్చూర్యన్తే పరిభ్రమ
న్తి-తత్ర పరిభ్రమణే నోత్పలం హేతుః హేతూత్ప్రేక్షా॥౫౨॥ న్యస్తేతి॥ తే
దృగ్యుగం-న్యస్తవతంసకువలయం-నిహితకర్ణావతంసనీలోత్పలం కర్మ-ఉప
కూజతాం అళీనాం రవ - మిషాత్ ధ్వని- వ్యాజాత్ -కర్ణపత్రమేవ మిత్రం సు
హృత్ తత్రోత్సుకత్వాదితి భావః సూర్యశ్చ తస్మై-ని॥ మిత్రం సుహృది నార
వావితి నానార్థరత్నమాలా -. కర్ణపత్తుః-కర్ణగతస్య అమిత్రాయేతి చ ధ్వనిః
మద్వసుచోరః-మత్కాన్తిహారీ ధనహారీ చ-ఇహావర్తత ఇతి ప్రవదతి కిల-తేన-

తికిలకర్ణపత్రమిత్రాయ॥౫౩॥ ఇమామవామాం శ్రుతిమిన్దిరేతవ । స్తువన్తి సన్తస్స్మృతిజన్మకారణం । శిరస్యముష్యాస్సుమనోభిరఞ్చితే । చకాస్తిదృష్టిర్జగతామధీశితుః॥౫౪॥ తవద్వితీయాశ్రుతిరుచ్చకైరసౌ । వనఙ్గభావానుగుణాగుణామ్బుధే । వశేనిధాయైతమశేషశేషిణం । కరోతిమాతస్తవ

రణాయేతిభావః। గ్రస్తవతంసకువలయామితిపాఠేఆకర్ణాన్తకర్ణావతంసోత్పలంసదిత్యర్థః॥అపహ్నుతిభేదః॥౫౩॥ ఇమామితి॥ఇన్దిరేఅవామాందక్షిణాం ఋజుంచ- అనుకూలమార్గప్రదర్శినీమితియావత్ - స్మృత్యాః- మన్వాదిస్మృత్యాఃజన్మకారణం-ఉత్పత్తిమూలభూతాం-అన్యత్రస్మృతిజన్మనః-మనోభవస్యకారణం ఉద్దీపికామితియావత్ - తే-ఇమాంశ్రుతిం-శ్రవః-వేదంచ-ని॥శ్రుతిర్స్త్వేదేశ్రవస్యపీతివైజయన్తీ స్తువన్తి- ప్రశంసన్తి-సుమనోభిఃపుష్పైః-నిర్మలచిత్తైశ్చ-అఞ్చితే-ప్రాప్తేపూజితేచ-అముష్యాః-శ్రుతేః- శిరసి-ఉపరిఅన్తేచ-జగతామధీశితుః-భగవతః-దృష్టిః- భగవతోదర్శనం-తద్విషయకజ్ఞానం-చకాస్తి-విలసతి-నేత్రంచ-తద్యథా-కప్యాసంపుణ్డరీకమేవమక్షిణీ ఇతివాక్యేనవికసిత పుణ్డరీకసదృశత్వేన శ్లాఘితతయాదీప్యతేచ కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః ॥౫౪॥ తవేతి॥ గుణామ్బుధే-మాతః- అనఙ్గభావస్య మన్మథవికారోత్పత్తేః- అనుగుణా-అనుకూలా- ద్వితీయా- సవ్యాతవఅసౌ-శ్రుతిః-శ్రోత్రం-ఏనంఅశేషశేషిణంసర్వేశ్వరం- వశేనిధాయవశీకృత్య-తవకర్మకారకం-అపేక్షిత-కైఙ్కర్యకరంకరోతి। అర్థాన్తరం॥అనఙ్గభావానుగుణా-అఙ్గభావానుగుణా-అఙ్గభావః-అఙ్గత్వంపరశేషత్వం-తదప్రయోజికాద్వితీయా- శ్రుతిః-వ్రీహీనవహన్తి-వ్రీహీన్ప్రోక్షతి-వ్రీహీన్పినష్టీత్యాదౌశ్రుతాద్వితీయావిభక్తిః - అశేషాన్ అవహననప్రోక్షణపేషణాదిసంస్కారాన్ప్రతి - శేషిణం- అఙ్గినమేనం- వ్రీహింవశే- స్వప్ర

కర్మకారకం॥౫౫॥ దీవ్యత్కర్ణసువర్ణకుణ్డలమయే దీప్తాగ్నికుణ్డోజ్జ్వల । ద్రత్న్యఙ్గారఘనే హరేర్ధృతిమయీం హుత్వాహుతిం తావకే। భృఙ్గాధ్వర్యురనఙ్గదీక్షితవృతో ఝఙ్కారమన్త్రాన్ జపన్ । వారాశేర్దుహితః ప్రదక్షిణవిధిం వారాన్విధత్తే బహూన్॥౫౬॥ దేవానాం మధురం తవస్తుతివచో దేవిస్వతోఽసున్దరం। మాదృగ్బాలకజల్పితఞ్చ జగతీ మాతశ్శ్రుతీ యాతి తే తత్రాద్యస్తదవస్థమేవ చరమం తత్తుల్యతాఙ్గాహతే। ముక్తాశుక్తిషుమౌక్తి

కృత్వా- బోధనే- నిధాయ కర్మకారకసంజ్ఞం కరోతీతి శ్లేషః॥౫౫॥ దీవ్యదితి॥ వారాశేర్దుహితః-అనఙ్గ ఏవ దీక్షితః-యజమానః- తేన వృతః-కార్యకరత్వేన- అవనామితః- భృఙ్గ ఏవ అధ్వర్యుః - దీవ్యత్కర్ణసువర్ణకుణ్డలమయే జ్వలత్కర్ణతాటఙ్కరూపే - జ్వలద్భిః ప్రజ్వలద్భిః-రత్నైరేవ అఙ్గారైః- అగ్నిభిః-ఘనే- నిబిడే- దీప్తాగ్నికుణ్డే-అగ్న్యగారభూతావటే- హరేః-ధృతిమయీం ధైర్యరూపాం- ఆహుతిం-హోతవ్యద్రవ్యవిశేషం హుత్వా-ఝఙ్కారానేవ మన్త్రాన్ ఉపస్థానమన్త్రాన్- జపన్సన్- బహూన్ వారాన్- అపరిమితకృత్వః- ప్రదక్షిణవిధిం- ప్రాదక్షిణ్యేన-పరిక్రమణం- విధత్తే॥౫౬॥ దేవానామితి॥ జగతీమాతః- హే దేవి. స్వతః. నిర్వ్యాజేన.మధురం. రసవత్. తేషాం సర్వజ్ఞత్వాదితి భావః.అసున్దరం నీరసం-మాదృశో. యే బాలకాః.ముగ్ధాః. తేషాం జల్పితం ప్రలపః. ఏతదుభయం తే. శ్రుతీ.కర్ణౌ.యాతి. భజతి॥ తత్ర కర్ణయోః-ఆద్యం- దేవకర్తృకస్తుతివచనం సైవ అవస్థా-సున్దరత్వావస్థా. యస్య తాదృశం భవతి.చరమం. అస్మదాదిజల్పితం - తత్తుల్యతాం. తత్సదృశతాం - సున్దరత్వావస్థామితి యావత్ - గాహతే- తథాహి-శుక్తిషు-ముక్తాస్ఫోటేషు- ముక్తం- ఉత్సృష్టం-ఘనపయః-మేఘజలం - అమౌక్తికావస్థమితి యావత్. కర్తృ-మౌక్తికం-మౌక్తికావస్థం భవతి- శుక్తిషు ముక్తా-ఉత్సృష్టా- ముక్తా-మౌక్తికం తు-అన్యథా మౌక్తికత్వావస్థా ప్రహాణేన అవస్థాన్తరాపన్నా న భవత్యేవ- కిన్తు మౌక్తికావస్థమేవ వర్తతే- అమౌక్తికం తు- మౌక్తికం యథా భవతి- తద్వదేవ ప్రకృతేఽపి-మాతుః- స్వాపత్యజల్పితవిషయే

కంఘనపయోముక్తాతు నైవాన్యథా ॥౫౭॥ స్ఫురన్ముక్తాకాన్తి స్ఫుటసలిల
మగ్ర్యారుణమణి । ప్రభాకల్హారాఢ్యం ప్రియనయనమీనైకశరణం । హృ
తాశేషక్లాన్తిం హరిదుపలనీలోత్పలఘనం । తటాకం తాటఙ్కాన్తరము
షసి సేవే తవ రమే ॥౫౮॥ సువర్ణ తాటఙ్కమునిశ్శ్రుతౌ స్థితః । ప్రపన్నము
క్తాభ్యుదయో దయోదధేః । ప్రకాశితార్చిస్సరణిః ప్రియే హరేః । శ్చకాస్తి తే
చక్రధరాభినన్దితః ॥౫౯॥ తిలప్రసూనం తులయత్యసౌ జగత్పవిత్రి నాసా తవ

ప్రీతిసామ్యమితిభావః - ఉపమాలఙ్కారః ॥౫౭॥ స్ఫురదితి॥ రమే స్ఫురన్త్యా-ముక్తాకాన్త్యా-స్ఫుటసలిలం- స్పష్టజలం-అగ్ర్యాణాం- అరుణమణీనాం-పద్మరాగరత్నానాం-ప్రభయా- కాన్త్యా-కల్హారాఢ్యం-సౌగన్ధిక సమ్పన్నం- ప్రియస్య కాన్తస్య- నయనమీనానాం-నేత్రాత్మకమత్స్యానాం ఏకశరణం-ముఖ్యభవనం-హృతా- అశేషక్లాన్తిః- సర్వశ్రమః- తాపత్రయం చ-యేన తత్ -హరిదుపలైః- నీలరత్నైః-నీలోత్పలఘనం- కువలయ నిబిడం-తాటఙ్కాన్తరం- కుణ్డలమధ్యమేవ- తటాకం-ఉషసి- ప్రభాతే- సేవే-విగాహే-ధ్యాయామి చ తాపనివృత్తయ ఇతి శేషః॥ కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥ ౫౮॥ సువర్ణేతి॥ దయోదధే-హరేః ప్రియే-ప్రియో హరేరితి పాఠే-మునివిశేషణం వరణీయత్వహేతుగుణపరం-శ్రుతౌ- శ్రవణే- స్థితః-అన్యత్ర-శ్రుతౌ వేదే స్థితః- ఆదేహపాతం శ్రుత్యుక్తమార్గాదస్ఖలితః- ప్రపన్నః ప్రాప్తః ముక్తానాం-మౌక్తికానాం-అభ్యుదయః-ప్రకాశః యేన సః అన్యత్ర. ప్రాక్ప్రపన్నః పశ్చాన్ముక్త ఇతి స్నాతానులిప్తవత్సమాసః। స చాసావత ఏవ అభ్యుదయశ్చ. సంసృతిభయోపరహితశ్చేతి విశేషణ సమాసః ప్రకాశితా- ప్రకటితా- అర్చిస్సరణిః-జ్యోతిస్తతిః- యేన సః- అన్యత్ర- హరిణా. విష్ణునా-ప్రకాశితా- అర్చిస్సరణిః అర్చిరాదిమార్గః- ద్వారం యస్మై సః. చక్రధరేణ విష్ణునా-అభినన్దితః। చక్రధరేతి విశేషణం. శ్రుత్యుక్తప్రాప్యరూపవిశేషపరం. హర్గానుగృహీతవాన్ వా. తాటఙ్కవిశేషణత్వే తు హరేః ప్రీతికరః. తేన శ్లాఘిత ఇత్యర్థః॥ భోగసామ్యసౌఖ్యప్రదానేన తోషితః- అన్యత్ర-అప్రాకృత లోకం ప్రాపయ్య భగవదభినన్దితః- స్వర్ణతాటఙ్కరూపో మునిః- తత్రావిర్భూత స్వస్వరూపో-నిత్యం చకాస్తి- శ్లేషాలఙ్కారః ॥౫౯॥ పఞ్చభిర్నాసికాం వర్ణయతి॥ తిలేతి॥ జగ

సారసాలయే। తదఞ్చలోదఞ్చితుషారవిప్రుషా సమానతామేతి తదగ్ర మౌక్తికం॥౯౦॥ నాసా తవాసౌ నవవంశవల్లీ । కాసారజా వాసిని కాత్రశలాకా। ప్రలమ్బతే తత్ర యదమ్బ ముక్తాఫలం బతేదం గళితం హి తస్యాః॥౯౧ శ్రీరాస్యకాన్తిజలధౌ స విభాతి నాసా । సేతుస్తవాద్భుతగతిః కలనేన యస్య । నాధస్సమేతి నవిదేహజయాన్వయం హా । లఙ్కేశపాశకలనాదప

త్సవిత్రిసారసాలయే-తవనాసా-కర్త్రీ-తిలప్రసూనం-తులయతి-స్వస్యతుల్యతయా కరోతి-తస్యాః నాసికాయాః-అగ్రమౌక్తికం-అగ్రభాగస్థముక్తాఫలం-తస్య- తిలపుష్పస్య-అఞ్చలే- అగ్రభాగే- ఉదఞ్చినీ- ఉపసంబద్ధా-యా తుషారవిప్రుట్ హిమకణికా- తయా సమానతాం సామ్యమేతి॥౯౦॥

నాసేతి॥ కాసారజావాసిని। పద్మవాసిని తవాసౌ నాసా-నవవంశవల్లీ- నూతనవంశాఙ్కురః- అత్ర నాసికాయాః వంశాఙ్కురత్వేకాశలాకా-నసన్దేహ ఇత్యర్థః- హేఅమ్బ-యస్మాత్కారణాత్- తస్యాః-నాసాయాః-అపాదానాత్- గళితం భ్రష్టం-ముక్తాఫలం- తత్ర నాసాయాం-ప్రలమ్బతే హి-బతేత్యాశ్చర్యే- ఇక్షువేణుప్రభృతిషు- మౌక్తికోత్పత్తి ప్రసిద్ధేరితి భావః- లమ్బనమేవాశ్చర్యం॥ కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౯౧॥ శ్రీరితి॥ హే శ్రీః- అద్భుతగతిః- విచిత్రచేష్టికః-సః-నాసైవ-సేతుః- తవ ఆస్యకాన్తిజలధౌ- విభాతి ॥ విచిత్రరీతి కత్వమేవ ఉపపాదయతి కలనే నేత్యాదినా॥ కేశపాశస్య కలనాత్- దర్శనాత్ అలం అపయాత ధైర్యస్సన్ - యస్య నాసాసేతోః-సేత్వాకార నాసాయా ఇత్యర్థః- కలనేన-దర్శనేన-విదేహస్య అనఙ్గస్య- జయాన్వయం-జయప్రాప్తిం- నసమేతి - నప్రాప్నోతి- అర్థాన్తరం చ-యస్య సేతోః కలనేన-బన్ధనేన లఙ్కేశపాశస్య రావణస్య కలనాత్ సమాగమాత్ - యుద్ధం ప్రాప్యేత్యర్థః - నిరస్తధైర్యస్సన్- విదేహజయా-మైధిల్యా- అన్వయం-సమాగమం- నసమేతి-హా- కష్టం-విరుద్ధగతిత్వమేవాద్భుతం- విదేహో దేహశూన్యస్స్యాత్ విదేహో మైధిలస్స్మృ

యాతధైర్యః॥౬౨॥ భూత్రిసూత్రాభ్యామూర్ధ్వమాబధ్యమిన్వన్। నాసావంశస్తమ్భమభ్యేధిజాతే। తత్రస్థిత్వాతాణ్డవంసంవిధత్తే। చిత్రక్రీడం చిత్తభూనాట్యజీవీ॥౬౩॥దివ్యన్దదాతినవచమ్పకమప్యగన్ధం। త్వద్ఘ్రాణజన్మనితదేవసుధాబ్ధికన్యే। గృహ్ణాతితంబహువిధంకృతినోదదానా। జన్మాన్తరేసమధికంవిభవంలభన్తే॥౬౪॥ మదనజననినాసామౌక్తికం వేద్మిమల్లీముకుళమితిసుగన్ధిశ్వాసమన్దానిలేన। తదుపరియదజస్రంతద్వికాసప్రతీ

త ఇతివిశ్వః॥౬౨॥ భ్రూసూత్రేతి॥ చిత్తభూః-మన్మథఏవ నాట్యజీవీ-నాసామేవవంశస్తమ్భంఅగ్రభాగేనైశ్చల్యార్థం భ్రూరూపాభ్యాం - సూత్రాభ్యాం-రజ్జుభ్యామాబధ్యమిన్వన్ - ఉత్తమ్భయన్సన్ - డుమిఞ్ప్రక్షేపణ ఇత్యతః . శ్నువి కరణాల్లట శ్శతృప్రత్యయః తత్ర స్తమ్భే స్థిత్వా-చిత్రాః-ఆశ్చర్యకరాః- క్రీడాఃయస్మిన్తత్- తాణ్డవం- నటనం-సంవిధత్తే- సమ్యగ్విధత్తే- రూపకాలఙ్కారః॥౬౩॥ దివ్యమితి॥అప్యసుధాబ్ధికన్యే॥ యత్నవచమ్పకంకర్తృ- చమ్పకత్వావస్థాయాం- దివ్యం-గన్ధం-దదాతి-తదేవ- తాదృశచమ్పకమేవ-తవఘ్రాణజన్మని- నాసికారూపావతారే- బహువిధం-తం- గన్ధం-గృహ్ణాతి- ఉపాదత్తే-జానాతిచ-తదేవసామాన్యేనసమర్థయతే॥ కృతినఇత్యాదినా॥ తథాహి-దదానాః-దాతారః-కృతినః- జన్మాన్తరే- అన్యజన్మని- సమధికం-స్వదత్తవిభవాపేక్షయాకోటిగుణం-విభవం-ధనాదికం-లభన్తే-అప్రకృతసమర్థనరూపోఽర్థాన్తరన్యాసః॥౬౪॥ మదనేతి॥ఇతఃపరంచతుర్భిశ్శ్లోకైః-నాసామౌక్తికంవర్ణయతిశ్వాసమన్దానిలేన-నిశ్వాసరూపమన్దమారుతేన-సుగన్ధి-పద్మిన్యాఖ్యస్త్రీజాతేశ్శ్వాసస్యపద్మగన్ధిత్వాత్-తత్సమ్బద్ధం-మౌక్తికం-సుగన్ధిభవతి- అన్యత్రమన్దానిలేన- వికసితత్వాత్సుగన్ధి-నాసామౌక్తికం-మల్లీముకుళమితివేద్మి అవైమి॥ యస్మాత్దృగళియుగళం- ఏతన్నేత్రాత్మకభృఙ్గయుగం-తస్యమల్లీముకుళస్యవికాసం-ప్రతీక్షమాణంసత్తదుపరి-తస్యోపరి-సావధానం

షుం। దృగళియుగళమేతద్దృశ్యతే సావధానం॥౬౫॥ హసితరుచి సితాంశుకం వసానా। శ్వసితసమీరనటేన నాట్యమానా। జనయతి జనని త్వదీయనాసా। మణిగణికా మధుసూదనస్య మోదం ॥౬౬॥ ముఖవిధుమధురాధరోష్ఠసన్ధ్యా। పరిసరసీమ్ని హరిప్రియే భవత్యాః। భజతి జనని నాసికాగ్రముక్తా। ఫలమిహ తారముదారతారలీలామ్ ॥౬౭॥ స్వరిపురదభియావివత్సు నాసా। బిలమిహ మౌక్తికమేతదగ్రలగ్నం। సరసిజసదనే నిజప్రతీప। శ్వసితనివారితమమ్బ కమ్పమేతి॥౬౮॥ భవతీస్మితచన్ద్రికా రమే। భవతీసున్దర

ఏకాగ్రచిత్తం-దృశ్యతే-ఇతి పూర్వేణాన్వయః కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౬౫॥ హసితేతి॥ జనని-హసితస్య-మన్దహాసస్య-రుచిరివ రుచిః-యస్య తం-సితాంశుకం-ధవళవస్త్రం- వసానా- వసితవతీ - స్మితకాన్తిధవళేత్యర్థః-శ్వసితసమీరః- నిశ్వాసమారుతః- తదాత్మకనటేన- నాట్యమానా-విచాల్యమానేత్యర్థః- నాసామణిరూపగణికా - నర్తకీ-మధుసూదనస్య-మోదం నాట్యదర్శనహర్షం-జనయతి-రూపకాలఙ్కారః॥౬౬॥ ముఖేతి॥ హరిప్రియే-జనని-తారం- శుద్ధం-నాసికాగ్రముక్తాఫలం-నాసాగ్రవర్తిమౌక్తికం-ముఖరూపేణ విధునా-చన్ద్రేణ-మధురః- కాన్తః- అధరోష్ఠ ఏవ-సన్ధ్యా-సన్ధ్యారాగః-తస్యాః-పరిసరసీమ్ని- సమీపదేశే-ఉదారం-మహత్-యత్తారం- నక్షత్రం-తస్య లీలాం-విభ్రమం-భజతి॥ తారోత్యుచ్చైస్స్వరే ముక్తావిశుద్ధౌ శుద్ధమౌక్తికే-కనీనికర్క్షయోస్త్వ తద్వయోరితి నానార్థరత్నమాలా-ఉపమాలఙ్కారః॥౬౭॥ స్వేతి॥ సరసిజసదనే-అమ్బ-మౌక్తికం కర్తృ స్వస్యరిపవః-స్వచ్ఛత్వే ప్రతీపాః-యే రదాః తేభ్యో భయేన। తేషాం బహుత్వాద్భీతిః-తయా నాసికారన్ధ్రం వివత్సు ప్రవేష్టుకామమివ-ఏతస్య-నాసాబిలస్య- అగ్రలగ్నం - పురోభాగసజ్జతం సత్ నిజస్య- స్వస్య ప్రతీపేన అభిముఖమాపతతా-శత్రుణేతి ధ్వనిః-శ్వసితేన- నివారితం నిరుద్ధప్రవేశం సత్ -కమ్పం-శత్రుభయజనితవేపథుం-చాఞ్చల్యం చ ఏతి॥ ఉత్ప్రేక్షా॥౬౮॥ భవతీత్యాదిభిః షడ్భిశ్శ్లోకైస్స్మితం వర్ణయతి॥ భవతీతి॥ రమే-సున్దరాభిః దన్తకాన్తిభిః భవతీ-నక్షత్రాఢ్యా ఇయం భవత్యాః స్మితచన్ద్రికా అకిఞ్చనస్య

దన్తరశ్మిభిః। భవతీయమకిఞ్చనస్య మే। భవతీ వ్రాతపఖేదశాన్తయే॥౧౯॥
హసితం భవదీయమాద్యవర్ణం జహదేతజ్జనని స్వరూపగత్యా। విదధే విధు
పాదజాతమైత్రీమతిమన్దస్య కిలోచితాధరాప్తిః॥౨౦॥ మనోజమాతస్తవమ
న్దహాసం మన్యే మధుధ్వంసనకీర్తిభాసం॥ విసృత్వరం త్వద్రసనాగ్రవృత్తే
ర్వాగ్దేవతాయా వపురంశుపూరమ్॥ ౨౧ ॥నాసోరుమౌక్తికఘృణిద్విగు

తాపనివర్తకోపాయాన్తరరహితస్య మే- భవాత్మకతీక్ష్ణాతపశ్రమపరిహా
రాయ స్వయమేవ భవతి॥ హేతురలఙ్కారః॥౧౯॥ హసితమితి॥ భవదీయం-
ఏతత్ -పరిదృశ్యమానం-హసితం స్వరూపగత్యా శబ్దస్వరూపవైఖర్యా ఆద్య
వర్ణం హకారం-జహత్సత్ సితీభవదిత్యర్థః-విధోః-ఇన్దోః-పాదైః కిరణైః జా
తాం-మైత్రీం-పాదానాం జాతేన-సమూహేన- మైత్రీం వా-తుల్యతామితి
యావత్ - సముదాయజాతనికురమ్బకదమ్బపూగరాశిచయా ఇతి హ
లాయుధః। విదధే-అతిమన్దస్యాస్య స్మితస్య త్వదధరాప్తిః-త్వదధరసాహా
ర్దం ఉచితా-యుక్తం కిల॥త్వదధరమౌక్తికమణేః-స్మితశ్వైత్యస్య చ-మిశ్రణం
దృష్టిప్రియం భవతీతి భావః- అర్థాన్తరం- హసితం-స్వరూపగత్యా స్వాను
ష్ఠానక్రమేణ ఆద్యవర్ణం బ్రాహ్మణజాతిం జహత్సత్ కర్మణా శూద్రభూతం స
దిత్యర్థః-విధోః పాదజాతేన- జాతిశూద్రేణ పద్భ్యాం శూద్రో అజాయత
ఇతి శ్రుతిః॥ మైత్రీం- అత్యన్తసంసర్గం- విదధ ఇత్యేతద్వ్యక్తం- అతిమన్దస్య
ఉక్తరీత్యా అత్యన్త - మూర్ఖస్య అధరాప్తిః- హీనసమ్బన్ధః- ఉచితా- అను
రూపా కిల- మన్దః పుంసి రవేస్సూనౌ గజభేదే త్రిషు త్వయం-ఖలమూర్ఖజడ
స్వైరస్వల్పనిర్భాగ్యరోగిష్వితి నానార్థరత్నమాలా-ఓష్ఠే పుంస్యధరేఽర్ధ్వే
హీనే చ త్రిష్వితి చ స్వైవ స్వవర్ణాచారమపహాయ జఘన్యవర్ణవదాచరణం మూ
ర్ఖస స్వభావ ఏవేతి నైతదాశ్చర్యస్థానమితి భావః॥సమాలఙ్కారః॥౨౦॥ మ
నోజేతి॥మనోజమాతః-తవ-మధుధ్వంసనస్య-మధురిపోః కీర్తిభాసం కీర్తివ
చ్ఛుద్ధమిత్యర్థః - మన్దహాసం తవ రసనాగ్రే- వృత్తిః స్థితిః- యస్యాస్తస్యాః
వాగ్దేవతాయాః- సరస్వత్యాః- విసృత్వరం- బహిర్విసారిణం- వపుషః
దేహస్య- అంశుపూరం- కాన్తిప్రవాహం-మన్యే॥౨౧॥ నాసేతి॥ సున్దరి-
పద్మే-అధర ఏవ బన్ధుజీవః- జపాకుసుమం-తద్వద్రక్తః- అధర ఇతి వాస్తవా
ర్థః- నాసాయాః-యత్- ఉరుమౌక్తికం- తస్య ఘృణ్యా-కాన్త్యా- ద్విగు

ణీకృతే సహాసోదయేన హసతా సుషమాం హిమాంశోః। హాహ
న్త సున్దరి తవాధర బన్ధుజీవః పద్మేపరి స్ఫుటమఙ్గీకృత పాటలత్వ
మ్॥౭౨॥ బాలేన్దు కాన్తిరివపాశ్చిమ సాన్ధ్యరాగే। పద్మాలయే స్ఫటి
కభా ఇవపద్మ రాగే। ప్రత్యగ్ర పుష్పసుషమేవ చపల్లవాగ్రే। భా
తిస్మితద్యుతిరసావధరేభవత్యాః ॥౭౩॥ స్వాద్వీసుధాస్మిత మిషేణ సు
ధాబ్ధికన్యే ప్రత్యక్షిత స్త్వదధరే పరిదృశ్యతేసా। సిక్తాయయాతవస
దా స్వదతేచటూక్తిః। ర్మాతశ్శుభాయ మనసే మధువైరిణోపి॥౭౪॥

ణీకృతేన- ద్విరుక్తేన-హిమాంశోః। చన్ద్రస్యసుషమాం-శోభాం- హస
తా- పరిహసతా- హాసోదయేన- స్మితావిర్భావేన- ఉత్పన్నస్మితేనేతి
యావత్- పాటలత్వం- పాటలకుసుమత్వం- శ్వేతరక్తత్వంచ- పరితః-
అఙ్గీకృత-ప్రాప-హాహన్త- బన్ధుజీవకుసుమస్యపాటలకుసుమత్వప్రాప్తిః
ఆశ్చర్యం - శ్వేతరక్తత్వంప్రాప్తమితివాస్తవార్థః-ని ॥క్లీబేతుపాటలీపు
ష్పే శ్వేతరక్తే త్వయంత్రిష్వితి నానార్థరత్నమాలా॥ తద్గుణాలఙ్కా
రః॥౭౨॥ బాలేతి॥ పద్మాలయే- పాశ్చిమసాన్ధ్యే- పశ్చిమసన్ధ్యాసమ్బన్ధి
ని- రాగే బాలేన్దుకాన్తిః-ఉదయాచలస్థచన్ద్రకిరణప్రసరఇవ-అనేనన య
నాహ్లాదకరత్వముక్తం-పద్మరాగే- కురువిన్దరత్నే-స్ఫటికభాఇవ- అనేన
వర్ణోత్కర్షః- పల్లవాగ్రే- ప్రత్యగ్రపుష్పసుషమా- అభినవకుసుమ శో
భేవభాతి. అనేనస్పృహణీయత్వం॥౭౩॥ ఏకాదశభిస్సూక్తిర్వర్ణయతి
స్వాద్వీతి॥ సుధాబ్ధికన్యేఇతిసాభిప్రాయం-స్వాద్వీ- క్షీరసాగరోత్పన్నా
సుధాస్మితమిషేణ- హసితవ్యాజేన- త్వదధరేపరిదృశ్యతే- ప్రత్యక్షిత
ఇత్యనేనఅధరామృతస్య- చక్షుర్గ్రాహ్యత్వ- రూపః- ఇహవిశేషఉక్తః-
హేమాతః-యయా- సుధయా-సిక్తా-శీతలీకృతా-తవచటూక్తిః।-అపరా
ధివిషయే-సా స్త్వవాదరూపాసచమత్కృతోక్తిః।అనాద్యవిద్యావశేనఅ
తిలఙ్ఘితశాసనానామస్మాకంశుభాయ-క్షేమార్థం- మధుని-వైరిణః-ద్వేష
వతోపి- మనసే సదారోచతే- మకరన్దద్వేషిణోపితతః కోటిగుణమ
ధికే అమృతే అభిరుచి స్సంభవాదితిభావః ॥హేత్వ పహ్నుతిః॥౭౪॥

మృద్వీకేయంనఖలుభజతేమృద్వికారాద్విశేషం। మన్యేపూరంమలినమళి
నామాకరంమాకరన్దం। మాతర్నైవాకలయతి సితా మాధురీసాధురీతిం
హన్తాహన్తాం తవసువచనేభాతి మోచా ముమోచ ॥౭౫॥ హృత్వా
వాచాంరసమసదృశంహన్తపుణ్డ్రేక్షవస్తే । గూఢంమధ్యేజఠర కుహరం
పాటవాద్గూఢవన్తః । తంకృఛ్రాత్తేదదతిచపునర్దారితా దారుయన్త్రై
ర్మాతర్దేయంస్వయమదదతాంమర్దనంమార్దవాయ ॥౭౬॥ అభ్యాతశ్చ్యై

మృద్వీతి। హేమాతః-తవసువచనే- సూక్తౌ-భాతిరసవత్తయాప్రకాశమా
నేసతి-మృద్వీకా ద్రాక్షా-మృద్వికారాత్-మృణ్మయవస్తునః-విశేషం-రస
వైలక్షిణ్యం నభజతేత్వత్సూక్తిరసానుభావిత్వాణాం ద్రాక్షా-నీరసా-ప్ర
తిభాతీత్యర్థః-అళినామాకరం-మాకరన్దం-పూరం-ప్రవాహం-అతఏవమలి
నం-అసితరుచిమన్యే-త్వత్సూక్తివిజితత్వాత్-శ్యామీకృతాననమితిధ్వనిః
సితాయాః-ఖణ్డశర్కరాయాః-మాధురీ- మాధుర్యం-సాధురీతిం- ప్రశస్త
భఙ్గీం-నైవాకలయతి మోచా - కదళీఫలం-ని॥ రమ్భా మోచాంశుమత్ఫ
లేత్యమరః॥ అహన్తాం- అహమేవరసవతీతిగర్వం- ముమోచ - జహౌ-
హన్త-అతిశయోక్తిభేదః॥౭౫॥హృత్వేతి॥మాతః- తే-వాచాం అసదృశంమ
ధురసం-పుణ్డ్రేక్షవః-సితేక్షవః-హృత్వాజఠరకుహరస్యమధ్యేమధ్యేజఠర
కుహరం- ఉదరాభ్యన్తరఇత్యర్థః-పాటవాత్-సామర్థ్యాత్ గూఢం- గూఢవ
న్తః-అప్రకాశంప్రాపితవన్తంప్రాపయామాసురితియావత్ ఈదృశం-ము
ష్టవస్తునఃప్రచ్ఛాదనమేవవిచిన్త్య-హన్తేత్యుక్తం- తేఇక్షువిశేషాఃదారుయ
న్త్రైః -దారురూపయన్త్రవిశేషైః-దారితాః-ఖణ్డితాస్సన్తః తంరసంకృ
ఛ్రాత్ -క్రమేణ-పునర్దదాతి-ప్రత్యర్పయన్తి తథాహి దాతవ్యంవస్తుస్వయమే
వఅదదతాం-దాతుమమన్యమానానాంమర్దనంకరపాదాదిభిస్తాడనం-మా
ర్దవాయ దేయద్రవ్యప్రదానౌన్ముఖ్యాయ భవతిఅర్థాన్తరన్యాసః౭౬అభ్యా

క్షీరధిమిన్దోరమృతౌఘైః। రామథ్యైనం దేవిమథా చేక్షుమయేన। తస్మాద్దేవైర్యద్యుపనీతం నవనీతం। తిక్తీకుర్యాదుక్తిరియం తే తదపిశ్రీః॥౭౭॥ మాతస్సమస్తజగతామసి మాధవీత్వం। మన్యేతవాధరదళం మృదుళం ప్రవాళం దన్తావళిం సుమనసాం తతిముల్లిఖామి। స్వాదూని వేద్మి చ మధూని సుభాషితాని ॥౭౮॥ మాతర్భవన్ముఖమయూఖసుధాబ్ధిమధ్యే ఓష్ఠాధరామృతమభూద్వచనామృతం చ। ఆద్యన్తయోః పిబతి సాదరమాననేన। శ్రోత్రద్వయేన చరమం పరమః పుమాన్ సః ॥౭౯॥ పరిహృతభవశబ్దా భారతీ తా

తక్ష్ణేత్యేతి॥ దేవిశ్రీః. క్షీరధిం క్షీరసముద్రం. ఇన్దోః-అమృతౌఘైః సుధాసమూహైః-అభ్యాతశ్చ్యే. రసవిశేషార్థం మిశ్రీకృత్య. ఇక్షుమయేన. మథా మన్థనదణ్డేన. నత్వన్యకాష్ఠేనేత్యర్థః. ఆమథ్య. ఆసమన్తాన్మథిత్వా తస్మాత్ క్షీరధేః దేవైః. నవనీతం ఉపనీతం-ఉపరినీతం ఉద్ధృత్య గృహీతం యదీతి యావత్. తత్. తాదృశనవనీతమపి. తే. ఇయముక్తిః. సూక్తిః తిక్తీకుర్యాత్. తదపి తిక్తం సద్యథా నస్వదేత- తథాస్య మాధుర్యం ప్రకాశయేత్॥౭౭॥ మాతరితి॥ హే సమస్తజగతాం మాతః. త్వం - మాధవీ. శ్రీః వాసన్తీ చ ॥ ని ॥ మాధవీ శ్రీ- శ్చ వాసన్తీతి కవిదర్పణె ॥ తథాభూతాసీత్యర్థః-తవ. మృదుళం. కోమళం. దళసదృశమధరదళం. ప్రవాళం. కిసలయం. మన్యే. దన్తావళిం. రదనపఙ్క్తిం సుమనసాం. పుష్పాణాం-తతిం ఉల్లిఖామి. ఉత్పశ్యామి-స్వాదూని సుభాషితాని. మధురభాషణాని. మధూని. వేద్మి. చ॥౭౮॥ మాతరితి॥ మాతః భవన్ముఖమయూఖా ఏవ సుధాబ్ధిః. తన్మధ్యే బిమ్బాధరామృతం బిమ్బఫలసదృశాధరస్థమమృతం వచనామృతం చ అభూత్ ఉదియాయ పరమః సర్వోత్కృష్టః స పుమాన్ పరమపురుష ఇత్యర్థః తయోః అధరామృతవచనామృతయోర్మధ్యే-ఆద్యం- అధరామృతం-ఆననేన సాదరం యథా తథా పిబతి-చరమం-వచనామృతం- శ్రోత్రద్వయేన పిబతి ఆద్యం చరమమిత్యుక్త్యా అధరామృతాపేక్షయా వచనామృతస్య మాధుర్యాతిరేకో వ్యఞ్జితః॥ సారాలఙ్కారః॥౭౯॥ పరిహృతేతి॥ సిన్ధుకన్యే పరిహృతః- పరిత్యక్తః-భవశబ్దః-శివనామాభిలాపః యయా సా-ఏకాన్తినీత్యర్థః పరి

వకీనా। పరిహాసతు నికామం కాలకణ్ఠాభిలాపం। శ్రుతిపథమధురేయం సిద్ధ
కస్యైకథం వా। శుకముఖభణితీనాం దోషమావిష్కరోతి ॥౮౦॥ అసఙ్కో-
చాం మోచామధురిమమదోన్మోచనవిధా। వనీచాం తే వాచా మహరహ
రహం నౌమి లహరీం। ఉదూహే యాం శ్రోతుం కుతుకముదధేః పుత్రి దధతీ
శ్రుతీభావం చక్షుశ్శ్రుతిపతిదృశాం వింశతిశతీ ॥౮౧॥ పర్యాయశ్శర్కరా

హ్యాతసంసారశబ్దా చ తావకీనా-త్వదీయా భారతీ- వాక్-కాలకణ్ఠస్య-శివస్య మయూరస్య చ- అభిలాపం- కీర్తనం వాణీశ్చ-పరిహసతు- పరమైకాన్తినః-దేవతాన్తరనామకీర్తనపరిహాసస్యోచితత్వాదితి భావః శ్రుతిపథ ఇవ నిగమపరిపాటీవ రమ్యా-శ్రోత్రమధురా చ- ఇయం భారతీ- శుకముఖభణితీనాం-శుకవ్యాసప్రాచేతసాదికృతశ్రుత్యుపబృంహణభారతశ్రీవిష్ణుపురాణాదీనాం- కీరముఖాన్నిస్సృతవాచాం చ-దోషం-అర్థవిరోధం- హేయతాం చ కథమావిష్కరోతి-ప్రకటయతి- పరమైకాన్తినః-వైదికస్యోక్తైరేవశ్రుత్యుపబ్రహ్మణార్థానుసారితావశ్యంభావాదితి భావః॥౮౦॥ అసఙ్కోచామితి॥ఉదధేః పుత్రి॥ మోచాయాః మధురిమమదస్య-మాధుర్యగర్వస్యోన్మోచనవిధౌ-పరిత్యాజనవిషయే॥ అసఙ్కోచాం- అకుణ్ఠప్రవృత్తిం-అనీచాం ఉత్తమాం-వాచాం లహరీం-వాక్ప్రవాహం-అహరహః- దినే దినే-అహం నౌమి- స్తౌమి-చక్షుశ్శ్రుతీనాం -చక్షుశ్శ్రవసాం పత్యుః శేషస్య-దృశాం వింశతిశతీ .ఏకైకముఖస్య ద్వే ద్వే నేత్రే ఇతి క్రమేణ ద్విసహస్రమిత్యర్థః-యాం వాగ్ధోరణీం- శ్రోతుం-కుతుకం-అభిలాషం-దధతీ సతీ శ్రుతీభావం శ్రోత్రరూపత్వం-శబ్దగ్రహణసామర్థ్యమితి యావత్-ఉదూహే దధార- తామితి పూర్వేణాన్వయః-తతః ప్రభృత్యేవ చక్షుశ్శ్రుతిరితి భావః హేతూత్ప్రేక్షా ॥౮౧ పర్యాయ ఇతి॥ హే నాళీకగేహే-శర్కరాయాః-సితాయాః పర్యాయః నా

యాః ప్రతికృతిరమృతస్రోతసాం తాదృశానాం। సాక్షీ గోక్షీరభూమ్నాం
సురతరుసుమనోమాక్షికాణాం వికారః। పుణ్డ్రేక్షూణాం ప్రణాళీ పరిణతి
రతులా నాళికేరోదకానాం। సోఽయం నాళీకగేహే జయతి తవ వచస్సంప
దాం సంప్రదాయః॥౮౨॥ సుతా సుధాబ్ధేస్సహజా సుధాంశోర్మాతః ప్రి
యా త్వం మధురాధిపస్య తథావిధాయాస్తవ కేను వీచిమాచాన్తమో

మాన్తరం సదృశ ఇత్యర్థః అమృతస్రోతసాం-ప్రతికృతిః ప్రతిసృష్టిః తాదృశా
నాం గోక్షీరభూమ్నాం మాధుర్యోత్కర్షాణాం సాక్షీ దృష్టాన్తః సురతరుసు
మనోమాక్షికాణాం-కల్పవృక్షపుష్పమకరన్దానాం-వికారః కార్యం-పుణ్డ్రే
క్షూణాం ప్రణాళీ-ప్రణాళికా-నాళికేరోదకానాం-అతులా పరిణతిః మూ
ర్త్యన్తరం వచస్సంపదాం వచోగుణసమృద్ధీనాం-సోఽయం సంప్రదాయః-
క్రమః- జయతి-సర్వమధురతమవస్తుభ్యో భృశమతిరిచ్యత ఏకైకస్యవస్త్వ
న్తరమాధుర్యాలాభే నాత్ర తల్లాభాదితి భావః॥ కావ్యలిఙ్గమలఙ్కా
రః॥౮౨॥ సుతేతి॥ హే మాతః- సుధాబ్ధేస్సుతా- పుత్రీ-తస్మాదవతరణేన
తన్మాధుర్యాతిభూమిః త్వత్సూక్తిషు సఙ్క్రమేదేవేతి భావః సుధాం
శోః-సహజా - సహజగుణో మాధుర్యమపి త్వత్సూక్తిషు సఙ్క్రమేదేవ
మధురాధిపస్య- మధురవస్తూనామధిపస్య- సర్వగన్ధస్సర్వరసః-రసో వై
సః ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్ర భావ్యః. ప్రియా పత్నీ-తేనయావదపేక్షం త్వత్సూ
క్తిషు మాధుర్యనివేశస్సమ్భావిత ఇతి భావః॥ మధురానగరీపతేరితి వాస్త
వార్థః॥ తథావిధాయాః-మధురతమపితృభ్రాతృపతికాయాః స్తవవాచాం వీ
చిం పరంపరాం॥ని॥ వీచిః పఙ్క్త్యూర్మిలేశేష్వితి వైజయన్తీ ఆచాన్తమోచాం
కబళితకదళీఫలరసభూమానం కేనునవదన్తి॥ ప్రౌఢోక్తిరలఙ్కారః॥౮౩

చాంనవదన్తివాచాం ॥౮౩॥ ద్రాక్షాళీరాదౌకిల రూపయుక్తా మధ్యేధికే

ద్రాక్షేతి।రమేస్వాదౌసర్వాంశేపిమధురేఇదంచనిరుపాధికనిర్దేశన్యాయా
ల్లభ్యతే-తేవాగ్రసే-జాగ్రతి-మిషతిసతిఆదౌనూతనత్వావస్థాయాం అధో
భాగఇతిత్వద్వాగ్రసానుభవపూర్వకాలఇతిచధ్వనిః-రూపయుక్తా- స్వా
భావికవర్ణవతీ- కాలవిప్రకర్షే- తస్యాః- వర్ణభేదాదతిభావః- మాధుర్య
రూపస్వస్వభావయుతాచేత్యప్యర్థః- -ని- రూపంస్వభావేశుక్లాదావితి
కవిదర్పణే॥ నతుమధ్యాగ్రాంశయోః- త్వద్వాగ్రసానుభవ సమకాలంత
దుత్తరంవా- మధురత్వేనకస్యచిత్సమ్మతేతిద్వితీయ తృతీయార్థయోర్భా
వః- ఏవమగ్రేపిద్వితీయతృతీయార్థయోరభిప్రాయోజ్ఞేయః- ద్రాక్షా
ణాం-మృద్వీకాఫలానాం- ఆళిః-సమూహః- హాస్యాకిల-హాసాస్పదం
ఖలు-ఇత్థమేవఅగ్రిమాన్వయద్వయే పిహాస్యాకిలేత్య నుషఙ్గోబోధ్యః-ఇ
క్షుప్రభవా- ఇక్షుకాణ్డోత్పన్నా - తతఏవహేతోః- మధ్యాంశే-అధికా
యద్వా-మధ్యేధికాదిక్షోః. ప్రభవా- అతఏవసాపి తథావిధా। కార
ణానువిధాయిత్వాత్ కార్యస్యేతి భావః- మధ్యే-మధ్యకాలే- నత్విత్యా
దిపూర్వవత్- సితా-శర్కరా- అగ్రే- ఉపరితనాంశే- భవిష్యత్కాలే
చ-నత్విత్యాదిపూర్వవత్- అగ్రేజనానాముపయుక్తా-ఉపయోగినీ-అగ్రజ
న్మైః-దేవైరుపయుక్తాపీతేత్యప్యర్థః॥ అగ్రజానాం - అగ్రిమవర్ణజానాం-
నోపయుక్తా- అనుపయోగినీ- కింతు-లేపార్థం-జఘన్యవర్ణజానాం- శిల్పి
నామేవ- ఆవశ్యకీత్యర్థః- సుధా-అమృతంలేపశ్చ॥ని॥ సుధాలేపోమృతంసు
ధేత్యమరః- ద్రాక్షాళిః- ముఖే-రుఇత్యనేనయుక్తారుద్రాక్షాళిరిత్యర్థః-త
ద్వత్నీరసా-అమ్లరసేతివాపర్యవసితం-ఆదౌరూపశబ్దయుక్తాద్రాక్షాళిః-
రూపద్రాక్షాళిరితివా జాతిద్రాక్షాయానరసవత్తేతిభావః సితా-మధ్యేన

క్షుప్రభవాసితా చ। హాస్యాసుధాప్యగ్రజనోపయుక్తా స్వాదా రమే జాగ్రతి వాగ్రసే తే ।౮౪॥ నిస్సారవంశజఠరే న్యవిశన్త హన్త దన్తద్యుతి ప్రతిభటాస్తవ మౌక్తికౌఘాః। మాతర్ద్విజవ్రజవిరోధితయా స్థితానాం మాతఙ్గమాలికలనాప్యుచితైవ తేషాం॥౮౫॥ రమేరసజ్ఞాఞ్చలశారదా యా రదావలీ తే రమణీయరూపా । మధుప్రతిక్షేపిమనోనుకూలే మన్దారమాలే

కారతకారాన్తరార్థే- అధి-అధిగతః- కః-కవర్ణః- యస్యాస్తాదృశీ-సికతేత్యర్థః. అత్రాపి పూర్వవద్వ్యాఖ్యేయం ఇక్షోరపి తత్సంబోధ్యం- సుధా- అగ్రే-అన్తిమభాగే- జనశబ్దేన ఉపయుక్తా- సుధాజనమభూత్ యవాగూసదృశీతి యావత్ సుధాజనం యవాగూస్స్యాదితి నైఖణ్డుకాః-ఇత్యర్థాన్తరం। మధూళికాప్యగ్రజనోపయుక్తేతి పాఠః। మధూళికా- మధు-అగ్రజేన-ప్రథమవర్ణేన- మకారేణ-నోపయుక్తా ధూళికేత్యర్థః- ఇతి వ్యాఖ్యేయః-అగ్రజేన- నఞిత్యనేన ఉపయుక్తా- సుధా నేత్యర్థః- లాజవన్నీరసేతి పర్యవసితమిత్యప్యాహుః- కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౮౪॥ పఞ్చభిర్దన్తాన్ వర్ణయతి॥ నిస్సారేతి॥ మాతః- తవ దన్తద్యుతిప్రతిభటాః- మౌక్తికౌఘాః-నిస్సారవంశజఠరే-చణ్డాలాది।నికృష్టకులగర్భే- న్యవిశన్త-నివేశితాః-హన్త కష్టం-దుర్బలవేణుగర్భనివిష్టా ఇతి వాస్తవార్థః- అభ్యుపేత్యైతదేవ సమర్థయతే ద్విజవ్రజః- దన్తపఙ్క్తిః-బ్రాహ్మణసమాజశ్చ తద్విరోధితయా స్థితానాం తద్విరోధినాం- తేషాం-మౌక్తికానాం-మాతఙ్గమాలికలనాపి చణ్డాలమూర్ధన్యతాకరణం చ పరమచణ్డాలీకరణమితి యావత్- గజశిరోవస్థితిరితి వాస్తవార్థః-ఉచితా-యుక్తైవ-ని॥మాతఙ్గౌ కరిచణ్డాలావితి నానార్థరత్నమాలా॥ సామాన్య సమర్థన రూపోర్థాన్తరన్యాసో విశేషేణ ॥౮౫॥ రమ ఇతి॥ మధుప్రతిక్షేపినః- మధుహన్తుః- మనోనుకూలే చిత్తానువర్తిని- రమే-తే రమణీయరూపా రదావళీ- రసజ్ఞాఞ్చలశారదాయాః- రసనాగ్రస్థిత సరస్వత్యాః- శుభా- మన్దారమాలేవ విభాతి ॥ ఉప

వశుభావిభాతి॥౮౬॥ ప్రకాశతేసజ్జఘనాగమేత్వయిప్రగల్భశోభోదయినీరదావళిః। రమేముకున్దేనధృతాకిలామునాద్యుతిర్యదీయాసహసోన్మిషన్ముదా॥౮౭॥ ఆప్తీకృతానామముకేనహార్దాత్ । సదాముకున్దేనసదాదృతానాం । శుచిద్విజానాంననుతావకానాం । ముక్తాకృతిర్విశ్వపవిత్రియు

మాలఙ్కారః॥౮౬॥ ప్రకాశతఇతి॥ సహాసా-హాసయుక్తా- తతాఽన్తి సహితేతియావత్; మేఘవిశేషణత్వపక్షే- సహసా-ఝటితి - ఉన్మిషన్ముదేతియోజ్యం- యదీయా-దన్తపఙ్క్తిసమ్బన్ధినీ- మేఘకదమ్బసమ్బన్ధినీచద్యుతిః-ఉన్మిషన్ముదా- ఉద్యద్వికాసేన- వర్ధమానమోదేనచ-అమునా-ము ఇత్యానుపూర్వీరహితేన-ముకున్దేన-కున్దేనేత్యర్థః-మాఘ్యకుసుమేనేతియావత్-అన్యత్ర- అమునా-బుద్ధిస్థేనముకున్దేన-భగవతా- ధృతా-హేసజ్జఘనాగమే-ప్రశస్తనితమ్బశైలే॥ని॥జఘనంస్యాత్కటౌశ్రోణిపూర్వభాగావకాశయోరితివిశ్వః॥ని॥ అగమా భూరుహాహార్యా ఇతికవిదర్పణే-త్వయిప్రగల్భశోభోదయినీ - ప్రకృష్టశోభోన్నతిమతీ - సా - రదానామావళిః-సజ్జే-సన్నద్ధేఘనాగమే-ప్రావృషి-ప్రకృష్టా- యాశోభా-తదుదయవతాం-నీరదానాం-పఙ్క్తిః-ప్రకాశతే-శ్లేషోలఙ్కారః॥౮౭॥ ఆప్తీతి॥ తావకానాం-త్వదీయానాం-అతఏవహార్దాత్ స్నేహాత్ అముకేన-మురహితేన ముకున్దేన-కున్దేనేత్యర్థః-అముకేన-బుద్ధిస్థేన-ముకున్దేన-భగవతా-సదాఆప్తీకృతానాంమిత్రీకృతానాం-సదృశీకృతానామితియావత్ బ్రాహ్మణపక్షే-ప్రేమాస్పదీకృతానామిత్యర్థః- స్వభక్తతయాకృతానామితియావత్- అతఏవ-సద్భిర్నక్షత్రైరాదృతానాం-మిత్రీకృతానాం- ఉపాయనదానేన-సద్భిర్మహద్భిరనుగృహీతానాంచ. తావకశుభ్రదన్తానాం-శుద్ధబ్రాహ్మణానాంచ-ముక్తానాం-మౌక్తికానామాకృతిః-ఆకారః- బన్ధవినిర్ముక్తానామాకృతిః-స్వస్వరూపావిర్భావః-యుక్తా-ఉపపన్నా-ఆదౌత్వయా-దాసత్వేన-పరిగృహీతత్వాత్- భగవదనుగ్రహ ద్వారక మహదనుగ్రహేణ ముక్త్యైశ్వర్యసమ్పత్తిః- నిష్కల్మషాణాంద్విజానాముపమితషేవేత్యర్థశ్వ

క్తా॥౮౮॥హన్తార స్తమసాన్ది శన్తుకమలే దన్తాముదన్తావకా। యేషూద్దామజపాసదృక్షురసనాభాయోపరక్తాంశుషు।ఉచ్చైఃపక్త్రిమదాడిమభ్రమవశాదుత్పిత్సు కేళీశుక। ప్రత్యావర్తనఖేద నిస్సహతయాపాణిర్విశేషారుణః॥౮౯॥కన్యేసిన్ధోః కాపిమృద్వీసుహృద్యాం।దద్యాద్విద్యాంత్వద్రసజ్ఞామనోజ్ఞా। యత్రవ్యక్తోరక్తిమావక్తిమాత। ర్వాచాన్దేవ్యానిత్యనృత్తాభిఘాతం॥౯౦॥ప్రహ్వజిహ్వాంతవతుశరణీకుర్మహేశర్మహేతుం। రాగాదాగాంస్యుపచితవతోరక్షితుం యారమేనః। వారంవారం వృషగిరి

నిః-శ్లేషాలఙ్కారః॥౮౮॥ హన్తారఇతి॥ కమలే-ఉద్దామాః-వికస్వరాః-జపాః-బన్ధూకకుసుమాని- తేషాంసదృక్షా-సమానా.యారసనా-తత్కాన్త్యా.ఉపరక్తాః- రఞ్జితాః-అంశవః- యేషాం తేషుయేషుదన్తేషు-పక్త్రిమస్య-పరిపక్వస్యదాడిమస్య- బీజాపూరస్య-భ్రమవశాత్-ఉచ్చైఃనితరాం ఉత్పిత్సవః- ఉత్పతనకామాః-యే కేళీశుకాః తేషాంప్రత్యావర్తనేననివారణేన-యఃఖేదఃతదక్షమతయా పాణిఃవిశేషేణారుణః-తమసాంహన్తారః తేదన్తాముదంవిశన్త్విత్యన్వయఃఉత్ప్రేక్షా।౮౯॥ఇతఃపరంచతుర్భిర్జిహ్వాం వర్ణయతి॥కన్యఇతి॥సిన్ధోఃకన్యేమనోజ్ఞా-త్వద్రసజ్ఞా-తవరసనా మృద్వీకేవ-సుహృద్యాం- మృద్వీత్యనేనాభిఘాతాసహత్వంసూచితం-విద్యాం-బ్రహ్మజ్ఞానం-కలాంవా-దద్యాత్ - దిశ్యాత్-యత్రజిహ్వాయాం- వ్యక్తః-సుస్పష్టః- రక్తిమా - శోణత్వం - వాచాందేవ్యాః- సరస్వత్యాః-నిత్యనృత్తాభిఘాతం-సార్వకాలికనటనాభిఘాతం.వక్తి- బ్రూతేసాసరస్వత్యాః నిత్యనివాసభూతా-రసజ్ఞేత్యన్వయః-కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౯౦॥ ప్రహ్వఇతి॥ రమే- తవశర్మహేతుం- సాన్త్వవాదాదిభిర్భగవతోఽపముపశమయ్యసాపరాధానామపి మోక్షసుఖనిదానం జిహ్వాంప్రహ్వాః- ప్రవణాస్సన్తః-శరణీకుర్మహే-శరణంకుర్మ ఇత్యర్థః-శర్మహేతుత్వమేవవివృణోతి-రాగాదితి।యాజిహ్వా రాగాత్- కామాత్- ఆగాంసి-అపరాధాన్-ఉపచితవతః-అభివర్ధయతః-నః-అస్మాన్-రక్షితుం-వారంవారం-ముహు

పతేఃకోపలోపానురూపా। స్సూక్తీరుక్త్వాని యతమయితేశోణిమానం క్రమేణ॥౯౧॥ కంసద్విషోమహిషికానన చన్ద్రికేతి। దోషం విహాయరస నామవనాత్మికాంతే।ప్రాప్తాపిపద్మజవధూర్వనజౌకసస్తే। సజ్గాదివాధి కవనస్థితిమేతిభూయః ॥౯౨॥ అభ్యర్చతామనఘవాఙ్మయసార దాయా।

ర్మహాః-వృషగిరిపతేః. కోపలోపస్య- కోపశమస్య -అనురూపాః-అను కూలాః-సూక్తీఃచమత్కారోక్తీః-ఉక్త్వాక్రమేణచమత్కారోక్తిజనితా యానేనశోణిమానం - రాగం - అయతే-భజతే - నియతం నిశ్చయం తానితిపూర్వేణాన్వయః-హేతూత్ప్రేక్షా॥౯౧॥ కంసేతి॥ కంసద్విషోమ హిషి-పద్మజవధూః- బ్రహ్మపత్నీ ఇయంకాననచన్ద్రికా- కాననకా ముదీవత్ నిష్ఫలా-కవనరూపతా జగదవనసాధన తావానతస్యావ ర్తత ఇతిసూచ్యత ఇతి-దోషం- దూషణం- విహాయ- కస్యబ్రహ్మ ణః- ఆననేషు- చన్ద్రికేవ విరాజత ఇతివాస్తవార్థః- అవనాత్మి కాం.అనరణ్యాత్మికాం- అవనంరక్షణమేవ- స్వరూపం-యస్యాస్తాదృ శీఞ్చ-తేరసనాం-ప్రాప్తాపి-వనజౌకసః- అరవిన్దగృహాయాః-అరణ్యోద్భ వమన్దిరాయాశ్చతవసజ్గాదివభూయః-పునరపి- అధికంవనవాసంకవనే- అధికవనం-అవ్యయీభావః-స్థితిం-స్థైర్యం-తత్సమయకృతశ్లోకరూపతా మిత్యర్థః॥ప్రాప్నోతి-అరణ్యనివాసదోషపరిజిహీర్షయా- అనరణ్యదేశం గతాయాఅపి- అరణ్యనివాసీసంసర్గేణ- పునరపిఅరణ్యస్థితిరేవ- జాతేతి భావః- నైష్ఫల్యపరిహారేణా వనరూపసాఫల్యసమ్పాదనేత్వ ద్వాగూ పేణప్రవృత్తాయాభారత్యాః-త్వన్ముఖైకవన-రూపతాపిజాతేత్యపిభావః విషయభేదః ॥ శ్లేషమూలహేతూత్ప్రేక్షానుప్రాణితః ॥౯౨॥ అభ్య ర్చతామితి ॥ అస్య-అభ్యర్చతాం - ఆరాధకానాం-అనఘః- నిర్దోషః యః- వాఙ్మయస్య- శ్లోకరూపస్య - సారః-తత్ప్రదాయాః - శ్లోకోత్త

రూపంరుచాతులితశారదనీరదాయాః। వన్దీభవత్ప్రథితతుమ్బురునార
దాయా । వన్దేతవామ్బరసనాఞ్చలశారదాయాః ॥౯౩॥ ముకున్దకాన్తే
ముఖపద్మకాన్తే। స్తవాధరోయంతరుణాతపోవా। ఆనన్దకాల్యావసరేము
రారే। రావిర్భవత్ప్రాగరుణోదయోవా ॥౯౪॥ వైకుణ్ఠకాన్తేవచనాధ
రాద్వా। వక్త్రేతవాస్తామమృతావతారౌ। ఆద్యేతువర్ణశ్శుకలాళితో
భూ।దన్త్యేపునఃకింశుకలాలనీయః॥౯౫॥రాగావనేరపితవాధరజీవకస్యరా

మకరణశక్తి ప్రదాయా ఇతియావత్- రుచా- కాన్త్యా-తులితాః- ఉప
మితాః- శరదిభవాః- శారదాః- నీరదాః - జలదాః యస్యాస్తస్యాః-
వన్దీభవన్తః - స్తుతిపాఠకతాపన్నాః - ప్రథితాః- ప్రసిద్ధాః తుమ్బు
రునారదాః- యస్యాస్తస్యాః - తవరసనాఞ్చలశారదాయాః- రస
నాగ్రస్థసరస్వత్యాః రూపంవన్దే ॥౯౩॥ ఇతఃపరమష్టభిరధరో
ష్ఠంవర్ణయతి- ముకున్దేతి॥ ముకున్దకాన్తే - తవాయమధరః- ముఖపద్మ
కాన్తేః తరుణాతపోవాతత్సం వర్ధకత్వాత్ - కుఙ్కుమారుణత్వాచ్చే
తిభావః - మురారేః- ఆనన్దఏవకాల్యం - అహర్ముఖంతదావిర్భావవి
షయే-ప్రాక్- ఆవిర్భవత్ అరుణోదయోవా- ప్రాక్తస్సన్ధ్యారాగఃకిమి
త్యర్థః-ఆనన్దకాల్యావిర్భావహేతుత్వాత్ - అరుణత్వాచ్చేతిభావః- ఉ
త్ప్రేక్షాలఙ్కారః॥౯౪॥వైకుణ్ఠేతి॥వైకుణ్ఠకాన్తే- వచనం-అధరశ్చేతిద్వాత
వవక్త్రే-అమృతావతారౌప్రకారాన్తరావతీర్ణ-మమృతమితిభావఃవచన
పక్షేఅమృతస్య- అవతారోయస్మాత్- తాదృశః-అమృతోత్పాదకఇత్య
ధరపక్షే- ఆస్తాముదభవతాం-ఆద్యేవచనే- వర్ణః- అక్షరావళిః-హరిత
వర్ణ ఇతిధ్వనిః శుకేనఉపలాళితః- స్వవచనాధికత్వాత్- శ్లాఘితః- స్వ
స్యా-హరితరూపాధికత్వాత్ శ్లాఘిత ఇత్యపిగమ్యతే- అన్త్యే- అధరే-వ
ర్ణః-ఆరుణ్యం-అక్షరంచ. పునరపి-శుకేన-లాలనీయఃకిం-ఆద్యనిష్ఠస్య-వ
ర్ణస్యశ్లాఘనేఅన్త్యనిష్ఠస్యతస్యతత్కృత ప్రాయమేవేతి పృథఙ్నాపేక్షి
తమితిభావః-కింశుకేన- పలాశకుసుమేన- పలాశకుసుమవద్వా- లాలనీ
యఇతివాస్తవార్థః। అమృతావతారయోరపి తయోఃస్వప్రకృతి రూపపరి
త్యాగేనహరితరూపమరుణరూపంచజాతమి త్యాశ్చర్యధ్వనిః ॥౯౫॥రా
గేతి॥ రాజీవవాసిని- రాగావనేః- రక్తిమాశ్రయస్యాపి- నిరాకృతః- నిర

జీవవాసినినిరాకృతపల్లవస్యఅచ్ఛైర్ద్విజైఃపరిచయాదమృతస్యరీతిమారోహతస్సముచితోరుణబిమ్బభేదః॥౬౨॥ బిమ్బోష్ఠయోఃపృథగవస్థితయోః కదాచి। త్సన్ధౌకృతేజనని సాధుపదే నివిష్టైః।ఓష్ఠస్తవైషవితరన్నిజముఖ్యావ

స్తిః-పల్లవః-కిసలయం-యేనతస్య-అనేనబిమ్బవైలక్షణ్యముక్తం- అచ్ఛైః స్వచ్ఛైః-ద్విజైః-దన్తైః-పక్షిభిశ్చ•పరిచయాత్ సహవాసాత్-అమృతస్య-రీతిం-శ్వైత్యమిత్యర్థః-ఆరోహతః-ప్రాప్తవతః-బిమ్బఫలస్యద్విజపరిచయాత్ క్షయేణాత్మయరూపామృతరీత్యప్రాప్తేరేతద్విశేషణమపి-అధరస్యబిమ్బఫలాద్భేదకమితిజ్ఞేయం।తవఅధరజీవకస్యబన్ధూకసదృశస్యాధరస్యఅనేనారుణ్యరూపస్వాభావికగుణో వ్యఞ్జితః అరుణాత్ ఆరుణ్యమాత్రవతఃబిమ్బాత్- బిమ్బఫలాద్భేదః- వైలక్షణ్యముచితః- ఉపపన్నం ఖలు శ్వేతరక్తస్యకేవలమరుణాత్ వైలక్షణ్యస్యోచితత్వాదితిభావః ।అర్థాన్తరం॥ ఆదౌ రాగావనేః-కామాస్పదస్యాపి- ఉత్తమేచేద్వయసి - సాధువృత్తఇత్యుక్తరీత్యాఅనన్తరంనిరాకృతవిటసంసర్గస్యనిష్కల్మషైర్ద్విజైర్బ్రాహ్మణైస్సహపరిచయాదమృతస్యముక్తస్యరీతింతుల్యతాం- ముక్తేర్వాసాధనవ్యాపారానురూప్యంవాప్రాప్తవతః॥ని॥అమృత(స్త్రీ)దశేముక్తఇతికవిదర్పణే॥తవ-అధరజీవకస్యత్వద్దాస్యవృత్తికస్య త్వద్దాసభూతస్యఅరుణబిమ్బభేదః-సూర్యమణ్డలంనిర్భిద్యగమనం॥ని॥బిమ్బో(స్త్రీ)మణ్డలేపిచ । ప్రతిబిమ్బేప్రతికృతౌక్లీబంస్యాద్బిమ్బికాఫలఇతికవిదర్పణే ॥ ఆరుణ్యసామ్యేపి-మాధుర్యాతిశయేనబిమ్బఫలాదతిరిచ్యతేధరఇతిభావః।శ్లేషోలఙ్కారః॥౬౨॥

బిమ్బేతి॥జనని-బిమ్బంచ-ఓష్ఠశ్చేతిద్వన్ద్వః-బిమ్బోష్ఠశబ్దయోరిత్యర్థః పృథగితివిరుద్ధయో రితితాత్పర్యంప్రక్రియాసమయే- బిమ్బ-ఓష్ఠఇతిస్థితయోరిత్యర్థః-సాధుపదేసుజనతాయాంనివిష్టైః-స్థితైః- పదే-శబ్దశాస్త్రే-సాధు-నివిష్టైః-నిష్ణాతైశ్చ-సన్ధౌవిరోధపరిహారేసమాసేచకృతేసతి-తవఏషః-ఓష్ఠః-ఓష్ఠశబ్దశ్చ-కదాచిత్ -ఫలవాకకామ్యవికల్పేనభావాంశవివక్షాయాచనిజేతి-స్వీయోత్కృష్టరూపం- స్వీయప్రథమాక్షరం- ఓకారంచబిమ్బా

ర్ణంబిమ్బాయలుమ్పతిచతస్యజఘన్యవర్ణం॥౭॥ తవరదవసనేగుణోత్తరే
స్మిన్నధరపదస్యవిరోధిలక్షణైవ। అమృతకృదపిమాధవోమునీనామమృ

యవితరన్సన్తస్యబిమ్బస్యజఘన్యవర్ణంనికృష్టరూపంచరమవర్ణాదకారం
చ॥వి॥జఘన్యోగర్హితేన్త్యజఇతికవిదర్పణేలుమ్పతివ్యపోహయతి। తావన్మై
త్రీసమభవదితిభావః। బిమ్బోష్ఠఇతికదాచిత్సన్ధిః- బిమ్బౌష్ఠఇతిచకదాచి
త్సన్ధిర్భవతీతిభావః-ఓత్వోష్ఠయోస్సమాసేవేతిపరరూపసూత్రాభిప్రా
యోత్రవివృతఇతిధ్యేయం।పరివృత్తిరలఙ్కారః॥౭॥తవేతి॥మునీనాం-అ
మృతకృత్- ముక్తికారీ- మాధవోపి- స్వయమమృతం-మోక్షం- సుధా
రసంచ- ఉపైతుం- యస్మాదముమధరం- నిషేవతే-ఉపాస్తే- చుమ్బతిచ
తస్మాత్-గుణోత్తరే- గుణైస్సర్వోత్కృష్టే- అస్మిన్- తవరదవసనే-ద
న్తచ్ఛదే- అధరశబ్దస్య విరోధిలక్షణైవ- స్వశక్యతావచ్ఛేదకనికృష్టత్వ
విరుద్ధసర్వోత్తమత్వబోధనమేవ మృదుత్వసుమనోహరత్వమధురతమ
త్వాదిభిః- సర్వబన్ధవిమోచకముక్తిదాయకత్వాదిభిర్వా- ఉత్తమోత్త
మత్వేనవక్తవ్యేస్మిన్ అధరపదస్యకథంస్వశక్యతావచ్ఛేదకగన్ధస్యాపి
బోధనంసమ్భవతీతిభావః। గుణే-తన్తువికారే-ఉత్తరే- ఉత్తరీయరూపే-
నిత్యముత్తరం-వాసఇత్యుత్తరపదస్యఉత్తరీయవాచిత్వందృష్టం।దన్తపటే
అధరమన్తరీయమితిపదస్యవిరోధిలక్షణైవఅన్తరీయవాచినాఉత్తరీయబో
ధనస్యవిరోధిలక్షణాంవినాఅనిర్వాహాదితిభావః। రదవసనశబ్దస్యఅకార
ప్రచురత్వాదపివైయాకరణపరిభాషిత-గుణోత్తరత్వం అధరపదస్యన్యూ
నగుణత్వంచద్రష్టవ్యం । నచేయంవిరోధిలక్షణానక్వాపిదృష్టేతివాచ్యం
అత్యన్తతిరస్కృతవాచ్యధ్వనివిశేషేతస్యాబహుళముపలభ్యమానత్వా
త్- తథాహి-శ్లో॥ఉపకృతంబహుయత్రకిముచ్యతేసుజనతాభవతాప్రథి
తాపరం।విదధదీదృశమేవసదాసఖేసుఖితమాస్వతతశ్శరదాంశతం॥ఇద
మత్యన్తాపకారిణంప్రతిధీరోదాత్తస్యవచనం। అత్రవిరోధిలక్షణయాఉప
కారేణాపకారః-సౌజన్యేనదౌర్జన్యం- విధానేనావిధానం- సఖ్యేనశాత్ర
వం-సౌఖ్యేనదుఃఖితా- వత్సరశతావస్థానేనతద్వైపరీత్యంచబోధ్యతే-వి

తముపైతుచుమునిషేవతేయత్॥౯౮॥ హరిగృహిణిహరిద్రాలిప్తయాశ
మ్పయా తేతను మతనుత వేధాస్తప్తకార్తస్వరాభాం । అధరమథచత
త్రాప్యమ్బలిమ్పన్సుధౌఘై। రనయదనణిమానంశోణిమానంకిమేనమ్॥౯౯
ప్రాయస్తేజగదమ్బచుమ్బనవిధౌబిమ్బాధరాలమ్బనం। సఙ్క్రాన్తం మ
ధునన్దనన్దనముఖంసఙ్గీతకాలేపునః । తస్మాద్వేణుమవాపతద్గతరసాస్వా
దీతదాదిత్సయా। వంశాన్కృష్ణపురన్ధ్రిరన్ధ్రయతికింతద్వంశజాతాన
ళిః॥౧౦౦॥ విద్వజ్జనై రుచిరవిద్రుమపఙ్క్తిరేషావిజ్ఞాయతాం మదధరాదధ

రోధిన్యుపకారబాధాత్ ముఖ్యార్థగన్ధోపినాస్తీతిసుస్పష్టం-ఏవమన్యత్రా
పిదృశ్యతే। కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౯౮॥ హరీతి॥ హరిగృహిణి- అమ్బ
వేధాః- హరిద్రయా- నిశయాలిప్తయా- వర్ణోత్కర్షసమ్పాదనార్థం
హరిద్రారూషితయేత్యర్థఃశమ్పయా - సౌదామిన్యా- తే-తప్తకార్తస్వ
రాభాం- ప్రతప్తకాఞ్చనకాన్తిం-తనుం- అతనుత- తత్రాపి-అధరం-సు
ధౌఘైః- అమృతప్రవాహైః-లేపవిశేషకర్దమైశ్చ- లిమ్పన్- సన్-అనణి
మానం-అనల్పం- శోణిమానం- ఏనంఅధరం- అనయత్కిం- హరిద్రా
యాం- సుధాసమ్బన్ధే- శోణిమాతిశయస్య లోకేదృష్టత్వా దితిభావః।
హేతూత్ప్రేక్షా॥౯౯॥ప్రాయఇతి॥కృష్ణపురన్ధ్రి- జగదమ్బ-తే-బిమ్బాధ
రాలమ్బనం-త్వదీయాధరాశ్రయమిత్యర్థః।చుమ్బనవిధౌ- నన్దనన్దనస్య-శ్రీ
కృష్ణస్య-ముఖం- కర్మసఙ్క్రాన్తం - సంలగ్నం-మధు- త్వదధరామృతం
కర్తృ-సఙ్గీతకాలే- వేణుగానసమయే- పునరపి- తస్మాత్- శ్రీకృష్ణము
ఖాత్- వేణుం-వంశం- అవాప-తద్గతస్య- తాదృశభగవన్ముఖసంసర్గివే
ణుగతస్య-రసస్య- త్వదధరామృతస్య-ఆస్వాదీ- ఆస్వాదనశీలః- అళిః-
తస్య. తాదృశరసస్య-ఆదిత్సయా-ఆదాతుమిచ్ఛయా - తద్వంశజాతాన్-
కాళీయఫణాన్యస్తతత్పదన్యాసస్యతజ్జాతీయసర్పమాత్రసఙ్క్రమన్యాయే
నశఙ్కితరససఙ్క్రమానితిభావః తాదృశవేణూత్పన్నాన్ తస్యవేణోఃవం
శే-కులే-ఉత్పన్నాంశ్చ-రన్ధ్రయతికిం-ప్రాయః-నూనం-కృష్ణపురన్ధ్రీతిసా
భిప్రాయం- హేతూత్ప్రేక్షా౧౦౦॥విద్వదితి॥పయోధికన్యే-త్వంఏషా-విద్రు
మపఙ్క్తిః-ప్రవాళతతిఃమదధరాత్-అధరా-నికృష్టా-అధస్థాచకిలేత్యవధా

రాకిలేతి। ప్రత్యక్షతః ప్రకటనాయపయోధికన్యే కణ్ఠేబిభర్షి కిమువిద్రుమ మాలికాంత్వమ్ ౧౦౧॥ కాన్తాభాతః కపోలౌ తవయదుపగతంకర్ణరత్నాం శుపూరం। సమ్ప్రాప్తంచుమ్బనేషు ప్రియతమవదనాదమ్బ తామ్బూల రాగం। మత్వావహస్తాఙ్గులీభిస్త్వమరుణరుచిభిర్మార్జనైర్ద్విస్త్రిరుక్తం। తందృష్ట్వా దర్పణే హ్రీభరనమితముఖీహాస్యసే పాళిరాళ్యా ౧౦౨॥ కపోలౌ తేభాతః కనకమయ తాటఙ్కసుషమాఝురాఘూతారక్తాజనజననియ

రణే-ఇతివిద్వజ్జనైః-విపశ్చిద్భిః విజ్ఞాయ తామితి ప్రత్యక్షతః సాక్షాత్ ప్రకట నాయ ప్రకాశనాయ-కణ్ఠే-అధరాధోదేశే-విద్రుమమాలికాం ప్రవాళహా రంబిభర్షి-వహసికిము-హేతూత్ప్రేక్షా ॥౧౦౧॥ ద్వాభ్యాంకపోలౌవర్ణ యతికాన్తావితి॥ అమ్బ-యౌకపోలౌ-ఉపగతం-ప్రాప్తం-కర్ణరత్నాంశూ నాం-తాటఙ్కమణికిరణానాం-పూరం-ప్రసరం-కర్మ-చుమ్బనేషు-కపోల చుమ్బనేషు - ప్రియతమవదనాత్ - భగవన్ముఖాత్ - సమ్ప్రాప్తం- సఙ్క్రాన్తం - తామ్బూల రాగం మత్వా - భ్రాన్త్వా - త్వయా స్వవసనరుచిభిః- కౌసుమ్భపటకాన్తియుక్తాభిః- హస్తాఙ్గులీభిః - కరశైః- కృతైరితి- శేషః- మార్జనైః-వ్యపోహనైః-ద్విస్త్రిగుక్తం-వసనలోపిహిత్యే న- హస్తశోణిమ్నాచపునరుక్తం-తం- కర్ణరత్నాంశుపూరం- దర్పణే-స ఖీకరధృతముకురే-దృష్ట్వాపునరపి-పూర్వోక్తభ్రాన్త్యా - హ్రీరేవభరః- తేననమితముఖీ- త్వం-ఆళ్యా- సఖీభిః- ప్రాతః- హాస్యసే- పరిహాస్యసే- మణికిరణప్రసరే-దయితచుమ్బనసఙ్క్రాన్తతామ్బూలరాగభ్రమేణ-లజ్జ తఇతిమన్వానాభిస్సఖీభిః దయితతమచుమ్బనసఙ్క్రాన్తం-తామ్బూలరా గం- కపోలేవహసీతిపరిహసితాసీతిభావః॥౧౦౨॥ కపోలావితి॥ జనని-తే- కనకమయతాటఙ్కయోః - సౌవర్ణకర్ణపత్రయోః - సుషమాఝురా ణాం- కాన్తిపూరాణాం- ఆఘూతైః- భూయస్తయాప్రసరణైః - ఆర క్తౌ-ఆసమన్తాచ్ఛోణౌ-అతఏవకాన్తౌ- కపోలౌ- భాతః- విలసతః-యత్ర

త్రైవనిహితాః। అపి ప్రౌఢేన్ద్రద్విట్పరిబృఢవపుఃపాటనఖరాస్సమాఖ్యా
మన్వర్థాం- దధతి నరసింహస్య నఖరాః॥౧౦౩॥ పాణ్డిమ్నా హసతేవ కైటభ
రిపుః పాణిస్థశఙ్ఖేన తం। పద్మావాసిని పర్యజీహసద సౌ స్యాలం హి జైవా
తృకం। హిత్వేశం ప్రభురిత్యముం ప్రతిపరీహాసాయ వక్త్రాత్మనా॥ జాతే
నైవమధఃకృతో హి మరుచా త్వత్కన్ధరాత్మా దరః॥౧౦౪॥ అన్తస్థోష్మే

కపోలయోరేవ- నిహితాః-నరసింహస్య-నఖరాః- నఖాని- ప్రౌఢః-బల
వత్తరః ఇన్ద్రద్విషాం- దైత్యానాం- పరిబృఢః- హిరణ్యకశిపుః-తస్యవ
పుషః-పాటనేన- విదారణేన-ఖరాః-ప్రాక్ తీక్ష్ణా అపి- అన్వర్థాం-ఖరాస్తీ
క్ష్ణా న భవన్తీతి నఖరా ఇతి యథార్థాం సమాఖ్యామేవ-దధతి- నతు కదాచిద
పి- తీక్ష్ణా భవన్తీత్యర్థః॥౧౦౩॥ శ్లోకత్రయేణ కన్ధరాం వర్ణయతి॥ పాణ్డిమ్నేతి॥
పద్మావాసిని-కైటభరిపుః-హి-యతః-పాణ్డిమ్నా-ధావళ్యేన-హసతేవస్థి
తేన-పాణిస్థశఙ్ఖేన-స్వకరస్థేన పాఞ్చజన్యేన- ప్రయోజ్యకర్త్రా - కరగతశ
ఙ్ఖాఖ్యనిధినా - కేనచిదాఢ్యేనేతి గమ్యతే-తం-త్వత్సహజత్వేన-ప్రసిద్ధం-
స్యాలం-పత్నీభ్రాతరం-జైవాతృకం-అర్థవిషయే కృశమితి ధ్వనిః॥ని॥ జైవా
తృకః కృశే చన్ద్ర ఇతి విశ్వః-పర్యజీహసత్ -పరిహాసం-కారితవాన్ ప్రభుత్వే
న-భగవాన్ స్వయమనపహసన్-స్వనియామ్యభూత- ధనికాన్తరముఖేన
స్యాలం విభవవిషయే- ఉపాలభతేతి భావః- స్వశఙ్ఖశ్వైత్యేన చన్ద్రమపి
జితవానితి వాస్తవార్థః-తస్మాత్ -వక్త్రాత్మనా జాతేన- చన్ద్రేణ-వక్త్రాత్మ
నేత్యనేన వాచాలతరరూపతయా జాతేనేత్యపి ధ్వన్యతే- అముం- ప్రయోజ
కకర్తారం-భగవన్తమీశం- హిత్వా- అపరిహాస్య-త్వత్కన్ధరాత్మా-దరః-
శఙ్ఖః-సాక్షాత్పరిహసితా- ప్రతిపరీహాసాయ ఏవం పరిదృశ్యమానప్రకారే
ణ అధఃకృతః-దూషితః అధస్థః కృతశ్చ-ప్రభుం పరిత్యజ్య స్వపరిహాసకమేవ
పరిహసితవానితి భావః॥౧౦౪॥ అన్తస్థేతి॥ అఖిలామ్బ- త్వదీయా-ఇయం కన్ధ

ద్ధారా। ద్గృహీతమఖిలామ్బకంసదమనేన। పాఞ్చశరజన్యమభితః। ప్రతి
గర్జతికన్ధరాత్వదీయేయమ్ ॥౧౦౫॥ చక్రాహ్వతాముపగతం స్తనము
న్నతం తే। వీక్ష్యాతితిక్షురయముచ్చ్రియవాం స్తతోపి । కణ్ఠత్వమేత్యశిర
సానిజభుక్తముక్తా । హారంచవాహయతి తేనతవామ్బశఙ్ఖః॥౧౦౬॥ జన
త్రిలోకీజనని స్తనౌ తే। కధం పయోజేకథయత్యశేషః । చతుర్ముఖాద్య
ర్భకజీవనాయజాత స్తయోరేవపయోభిభూయః ॥౧౦౭॥ అమృతకలశ

రా-కంసదమనేన-అన్తస్థః-యః ఊష్మా-తాపః అన్తస్థస్య-మదనస్య-ఊష్మా
వా-తదుద్ధారాదేవహేతోః-గృహీతం- అఙ్గీకృతం-పాఞ్చశరం-పఞ్చశర
సమ్బన్ధి-జన్యం-యుద్ధమభితః- అభివ్యాప్య- ప్రతిగర్జతి- మణితంకరోతి-
అర్థాన్తరం- అన్తస్థో రేఫః-ఊష్మా శకారః- తదుద్ధారాత్-తత్పరిహాణం
కృత్వా- గృహీతం ఉచ్చరితం - శబ్దధర్మస్యార్థే ఆరోపః- పాఞ్చశరజ
న్యం-పాఞ్చజన్యమభితః- ప్రతిగర్జతి-నత్వమాభిహూష్యేమత్సమ ఇతి ఉచ్చై
ర్వదతి-పాఞ్చజన్యం- జయతీతి యావత్॥౧౦౫॥ చక్రేతి॥ అమ్బచక్రస్య- ఆ
హ్వా వాహ్వా ఆఖ్యా- యస్య తస్య-భావ స్తత్తాం-సుదర్శననామధేయమిత్య
ర్థః- చక్రాహ్వతాం- చక్రవాకతాం-తత్సదృశతామితివా స్తవార్థః- ఉప
గతం- స్తనం-అతఏవ ఉన్నతం-మహిమవన్తం-ఉత్తుఙ్గఞ్చ- వీక్ష్య - పర్యా
లోచ్య అతితితిక్షుః-అసహమానస్సన్-అయం శఙ్ఖత్వమేత్య - తతోపి- స్తనా
దపి-ఉచ్చ్రియవాన్- మహిమశాలీసన్- ఉపరిదేశస్థస్సంశ్చ నిజేన స్వే
న భుక్తముక్తం-భుక్తోజ్ఝితం-ఆహారం- భుక్తం-ధృతం - ముక్తాహారఞ్చ-
తేన స్తనేన-శిరసా-మూర్ధ్నా-అగ్రేణచ- వాహయతి- హారయతి - ధార
యతిచ॥౧౦౬॥ వింశత్యా స్తనౌ వర్ణయతి॥ జన ఇతి॥ త్రిలోకీజనని - అశేషః-
జనః-తే స్తనౌ-పయోజే- పద్మకోశసదృశే-జలోద్భవేచ విధేయం-కథయ
న్తి-తయో స్తనయోరేవ - ఏవకారేణ- స్తనయోః- పయోజన్యత్వ వ్యావ
చ్ఛేదః- జలం క్షీరం చేతివై జయన్తీ-జగన్మాతృత్వాభిసన్ధేర్యదమభిహి
తం॥౧౦౭॥ అమృతేతి॥ అమృతసహజేపయోధినా- కర్త్రా- ఆత్మనః- స

వ్యూహే ష్వాత్తోద్భవేషు పయోధినా। త్వయి కుచమిషా ద్ద్వౌ నిక్షిప్తౌ వి వర్ధయితుం జగత్। అమృతసహజే యద్దుగ్ధాస్వాదనోల్బణపాణ్డిమా। దుహిణ రసనావాసాద్గౌరీ బభూవ సరస్వతీ। ౧౮॥ న జాతు చిద్వర్ణ విపర్యయం గతౌ। గుణోత్తరౌ కస్తుకకఞ్చుకౌ తయోః। స్వమిత్రమాద్యం కురుతే రమే న్తిమం బిభర్తి మూర్ధ్నా త్వదురోజభూభృత్॥౧౯॥ పురస్త్వదీయాంగ పురప్రవేశే పురాణ గోపాలభృతావనగ్ఘః ఉరోరుహౌ క్షీరఘటౌ స పశ్య

స్మాత్ ఉద్భవేషు ఉత్పన్నేషు అమృతకలశానాం వ్యూహేషు సమూహేషు మధ్యే ద్వౌ జగన్మాతృత్వాత్- త్వయి కుచమిషాత్- జగత్ ఆ బ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తం వివర్ధయితుం- నిక్షిప్తౌ సరస్వతీ యయోః కుచయోః-దుగ్ధాస్వాదనేన ఉల్బణః-అధికః- పాణ్డిమా శ్వైత్యం-యస్యాస్త స్యాద్దుహిణస్య- విధేః-రసనాయామావాసాత్ గౌరీ బభూవ ధవళాఙ్గీ బభూవ పార్వతీ బభూవేత్యపి విరుద్ధధ్వనిశ్చ తాదృశ కుచమిషాదిత్యన్వయః॥౧౮॥ నేతి॥ రమే కస్తుకకఞ్చుకావుభావపి ॥ యతః - జాతు చిత్ - విగుణకాల దేశయోరపి ప్రాతిలోమ్యేన ఉచ్చారణేపీత్యర్థః వర్ణవిపర్యయం- వర్ణాశ్రమధర్మలోపం వర్ణానుపూర్వ్యా వై లక్షణ్యంచ-నగతౌ-గుణతః. ఉత్కృష్టౌ చ- తన్తునిబిడౌ చ- భవతః త్వదురోజ ఏవ భూమిభృత్ నృపః- భూధరసదృశః- త్వదురోజశ్చ. తస్మాత్ - ఆద్యం-కస్తుకమిత్యర్థః. స్వస్యమిత్రం-సదృశం-స్నిగ్ధఞ్చ కురుతే- అన్తిమం- కఞ్చుకమిత్యర్థః కూర్పాసకమితి యావత్- మూర్ధ్నా బిభర్తి అతీన బహుమానిత ఇత్యర్థః-అగ్రదేశేన దధాతీత్యపిచ॥౧౯॥ పుర ఇతి॥ సిన్ధుకన్యే-త్వదీయాఙ్గం త్వచ్ఛరీరమేవ పురం-పత్తనం- తస్య ప్రవేశే ప్రవేశసమయే పురాణగోపాలస్య-వృద్ధగోపాలస్య-భృతౌ కరద్వయధృతౌ పురాణం అనాదియథార్థా గాః వేదాః - తత్పాలకః - పురా ప్రళయే విచ్ఛిన్న సమ్ప్రదాయాం వేదం స్మృత్వా బ్రహ్మణ ఉపదేశేన తత్పరిపాలకః-శ్రుతిః యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వేద వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై। ఇతి శ్రుతేః యః గోపాలః హరిః తేన గృహీతౌ ఉరోరుహావేవ క్షీరఘటౌ క్షీరకుమ్భౌ పశ్యన్-సన్

స్నుచ్చైస్తరాంనన్దతిసిన్ధుకన్యే ॥౧౧౦॥ పుష్పేషుపూజావిధి మాచరిష్య
పుణ్యాహకుమ్భావివపద్మనాభః। పయోనిధేఃపుత్రిమహాక్షతైస్తేపయో
ధరావమ్బపరిష్కరోతి ॥౧౧౧॥ పరామిమామున్నతి మశ్నువాతేస్మరా
మ్బసద్యస్తనభూభృతౌతే।చరాచరాణామధిపోపి చక్రీకరార్పణందేవియ
యోఃకరోతి ॥౧౧౨॥ హన్తస్తనౌతవవిభాగకథానభిజ్ఞౌ కన్దర్పమాతర
తఏవకరాదిషుత్వం।అఙ్గాన్తరేషుపృథగాభరణందదానాహారంద్వయో

ఉచ్చైస్తరాం నన్దతి శుభనిమిత్తసన్దర్శనేనచిరంతత్రస్వస్యసుఖావస్థాన
సమ్భావనయానన్దతీత్యర్థః స్తనయోః భగవత్కరగ్రహణాత్ మదన
వికారో-భృశంవర్ధతఇతిచ॥౧౧౦॥ పుష్పేష్వితి॥ పయోనిధేఃపుత్రిపద్మనా
భఃహరిః- పుష్పేషోః పుష్పబాణస్య పూజా విధిం పూజావిధానం-
రతిమిత్యర్థః- ఆరాధనమిత్యపిగమ్యతే ఆచరిష్యన్- చికీర్షుస్సన్ పయో
ధరౌ స్తనౌ- జలపూర్ణౌ పుణ్యాహ కుమ్భవిశేషణం పుణ్యాహాభిమన్త్రి
తఘటావివమహాక్షతైః మహద్భిరక్షతైః మహద్భిః అక్షతతణ్డులైశ్చ
పరిష్కరోతి అలఙ్కురుతే ॥౧౧౧॥ పరామితి॥ స్మరామ్బ తే స్తనభూ
భృతౌ భూభృత్సదృశకుచౌసద్యఃపరాం అధికాం ఉన్నతింఉచ్ఛ్రియంఉ
త్తుంగతాంచ అశ్నువాతే- సద్యస్తన భూభృతావిత్య నేనాచిరాధిష్ఠిత
రాజ్యౌకౌచిత్ రాజానౌ ప్రతీయేతే ఉచ్ఛ్రియ ప్రకారమేవాహచరేత్యా
దినా- చరాచరాణాం జఙ్గమస్థావరాణాం అధిపః సర్వేశ్వర ఇత్యర్థః
చక్రీ- చక్రధరోపి- ప్రశస్తసైన్యోపీత్యర్థాన్తరం-॥ చక్రంసైన్యేజలావ
ర్తేరథాఙ్గేసార్ధరాష్ట్రయోరితివైజయన్తీ॥యయోః-సద్యస్తనభూభృతోః
భీత్యా - కరార్పణం - బలిదానం - స్వహస్తవితరణంచ- కరోతి॥ తా
వితిపూర్వేణాన్వయః॥౧౧౨॥ హన్తేతి॥ కన్దర్పమాతః॥తవస్తనౌ- యతః
విభాగస్య-విశ్లేషస్య- దాయవిభజనస్యచ-కథానభిజ్ఞౌ- అతఏవసంసృష్ట
త్వేన-సంహతత్వేనచ- కరాదిషు-అఙ్గాన్తరేషు- స్తనవ్యతిరిక్తాఙ్గేషు-పృ
థక్- అసాధారణత్వేన-ఆభరణంవినా- త్వం- తయోర్ద్వయోః కుచయో

రపితయోరపృథక్ దదాసి॥౧౧౩॥ముష్ణాతి మేదినిభృతాం శ్రియమున్నతా
నాంసూర్యాశ్రితంపరిహరత్యపి సాధుచక్రం ఊర్ధ్వంచపశ్యతిరమే త్వదు
రోజయుగ్మమీదృక్చరిత్రమవివేకిని నైవచిత్రం॥౧౧౪॥ఉచ్చైరతన్వాజ్యవ
తీర్ణశక్త్యోర్భూయాంసిపాతుంక్షమయోః పయాంసి। మాతర్మహాహారస
మృద్ధిభాజోర్యుక్తంహిపీనత్వమురోజయోస్తే॥౧౧౫॥వివేకవార్తావిరహే

రపి- హారం-అపృథక్- సాధారణ్యేన- దదాసి- ప్రయచ్ఛసి॥ ౧౧౩॥ము
ష్ణాతీతి॥ రమే-త్వదురోజయుగ్మం- కర్తృ-ఉన్నతానాం- ఉత్తుఙ్గానాం-
ఉత్కృష్టానాంచ- మేదినిభృతాం-శైలానాం- రాజ్ఞాంచ-శ్రియంస్థౌల్య
కాఠిన్యాదిసమృద్ధిం- సమ్పదంచ-ముష్ణాతి- అఙ్గీకరోతి- చోరయతిచ-అ
పిచ-సూర్యమాశ్రితం- శరణత్వేనసంశ్రితం॰సూరిభిః- విద్వద్భిః- ఆశ్రితం॰
చక్రం- చక్రవాకం- సాధు-సమ్యక్- పరిహసతి - అవిశ్లేషవిషయేజయ
తీత్యర్థః అన్యత్ర- సాధూనాం- చక్రం సమూహం- పరిహసతి- అవమ
నుతే- కిఞ్చ- ఊర్ధ్వమాకాశం- పశ్యతి- ఉన్నతమిత్యర్థః- దృశ్యతీతి చ-త
థాహి-అవివేకిని- అవిరళే- కృత్యాకృత్యవివేకశూన్యేచ- ఈదృక్చరిత్రం
పరద్రవ్యమోషణాదిరూపంనచిత్రమేవతస్యతాచ్ఛీల్యాదితిభావః॥౧౧౪॥
ఉచ్చైరితి॥ మాతః- అతనునా-భూయసా- ఆజ్యేన- ఘృతేన- వతీర్ణా-అ
వతీర్ణా- ప్రాదుర్భూతేత్యర్థః- శక్తిర్యయోస్తయోః- అన్యత్ర- అతనోర
నఙ్గస్య- ఆజౌ-యుద్ధే- అవతీర్ణా- వ్యాపృతా-శక్తిర్యయోస్తయోశ్చ- ప
యాంసి- క్షీరాణి-స్తన్యానిచ- పాతుం-ఆస్వాదితుం- రక్షితుంచ- క్షమ
యోః- శక్తిమతోః- విభవవతోరితియావత్- అఙ్గయోశ్చ-మహతీ-యా
ఆహారసమృద్ధిః- హారసమృద్ధిశ్చ- తద్భాజోః- తేఉరోజయోః-ఉచ్చైః-
భృశం-పీనత్వం- స్థౌల్యం-యుక్తంహి ॥౧౧౫॥ వివేకేతి॥ పద్మే-గురుత్వ
భాజః- లోకాచార్యత్వేనోపపన్నస్య- స్థౌల్యవతశ్చాస్య- కుచద్వయస్య

విపక్షే గురుత్వభాజో౽స్యకుచద్వయస్య।గిర్యుత్తమాబిభ్రతిశిష్యభావంక్ష్మాధరాణాంక్షమమేతదేషాం ౧౧౬।రమేకరాభ్యాంరచితార్థనస్యత్రైలోక్యభిక్షోరతనుప్రదానం। స్తనావుదారౌతనుతస్తవేమౌతృణీకృతాష్టాపదశైలశృఙ్గౌ౧౧౭॥కుచౌహిరణ్యాచలసమ్పదస్తే।ప్రహ్లాదహేతూనియ

వివేకవార్తావిరహే- కృత్యాకృత్యవివేచనకథాయామపి- అభావేసతి-అనేనఅన్ధకారనిరోధిత్వరూపంవాస్తవం- గురుత్వంనాస్తీతిసూచితం-గిరి-వాచివిద్యాయామిత్యర్థః- ఉత్తమాః-విద్వాంసఇత్యర్థః- అన్యత్ర- గిరిషు శైలేషుఉత్తమాశ్చశిష్యభావంఅన్తేవాసిత్వం- స్థాల్యాధ్యయన యోగ్యతాంచవిభ్రతి- తథాహి- క్ష్మాధరాణాం - హేయగుణశతమపిసోఢ్వా- స్వాచార్యవంశమవిమోక్తుకామానాం భూధరాణాంచ ఏషామేతత్ అజ్ఞస్యాప్యాచార్యత్వేన వరణాత్క్షమంయుక్తం-కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౧౧౬॥ రమఇతి॥ రమే-ఉదారౌ- మహాన్తౌ- దానశౌణ్డౌచ- అతఏవ తృణీకృతాని-జితాని- అన్యత్ర- తృణవత్- అలక్షీకృతాని- అష్టాపదశైలస్యమేరోః - శృఙ్గాణి- యాభ్యాంతౌ- ఇమౌ స్తనౌ - కరాభ్యాం హస్తాభ్యాం - రచితార్థనస్య - కృతక్లేశస్య - కృతయాచనస్యచ త్రైలోక్యభిక్షోః - బలింత్రిలోకీం యాచతః త్రిలోకీప్రసిద్ధ మస్కరిణశ్చేతిగమ్యతేభగవతః- ఏతేన-భగవదాశాయాః- దుష్పూరత్వంద్యోతితం- అతనోః - అనఙ్గవికారస్య - ప్రదానం - అన్యత్రఅధికస్య - ప్రదానం- తనుతః- కురుతః- స్వబాధకస్యాపి- ఆశాపూరక- ప్రదానకరణ ముదారస్వభావఇతిభావః కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః ॥౧౧౭॥ కుచావితి॥ హేమాతః- ప్రహ్లాదస్య- ప్రహ్లాదాఖ్యాసురస్యప్రకృష్టానన్దస్యచ- హేతూ-ఉత్పత్తిహేతుభూతౌ- తే- కుచౌ-హిరణ్యస్య- తదసురస్య- అచలా- నిశ్చలా- యాసమ్పత్- ఐశ్వర్యశౌర్యధైర్యాదిసమృద్ధిః- తామిత్యర్థః- హిరణ్యాచలస్య - మేరోః - స్థాల్యకాఠిన్యగౌరత్వ చాకచక్యాదిబహుమాన్య

తంభజేతే। తనోతి మాతస్తత ఏవ సూనం। నృకేసరీ తత్ర నఖక్షతాని॥౧౧౮॥
ఉత్తుఙ్గయోస్తుల్యమురోజయోస్తే। వదన్తి ఖర్వం కథమప్పకుమ్భం। తత్కా
ర్యభూతః ప్రథయత్యగస్త్యస్తత్ర స్వహేతౌ పరిమాణమేతత్॥౧౧౯॥ రతే
వ్రతారమ్భకృతే రతీశో హరిద్రయాలిప్తమధోక్షజాయ। మాతారమేమ
ఙ్గళనాళికేరయుగం దదౌ కిం త్వదురోజరూపం॥౧౨౦॥ ఉరోజయుగ్మం
తవ యుక్తిభూమ్నా। కరీన్ద్రకుమ్భౌ కథయన్తి మాతః। ఆభాతి తస్యోపరి

సమృద్ధిమితి వాస్తవార్థః- నియతం- సదాభజేతే- తత ఏవ హిరణ్యాను
కారిత్వాదేవ నృకేసరీ- నృసింహః-తత్ర కుచయోః - నఖక్షతాని నఖైః-
క్షతాని- విదారణానీత్యపి గమ్యతే - ఉక్తసాధర్మ్యాద్ధిరణ్యాసురం- త్వ
త్కుచౌ భ్రాన్త్వా- నఖైః- క్షిణోతీతి భావః- హేతూత్ప్రేక్షా॥౧౧౮॥ ఉ
త్తుఙ్గయోరితి॥ అప్ప-జనాః- ఖర్వం వామనం-అల్పపరిమాణంచ-కుమ్భం
కలశం- ఉత్తుఙ్గయోః ప్రాంశ్వోః- ఉచ్ఛ్రితయోశ్చ- తుల్యం- సమపరి
మాణం. సమానాకారంచ-కథం వదన్తి- కథమస్య వామనతేత్యత్రాహ॥
తదితి. తస్య కుమ్భస్య కారణస్య- కార్యభూతః- అగస్త్యః - స్వస్య హే
తౌ- జనకే తత్ర కుమ్భే-ఏతత్ ఖర్వత్వం - కర్తృ పరిమాణం- ప్రమా
ణం ప్రథయతి- ప్రఖ్యాపయతి- కార్యపరిమాణానుగుణ్యేన వామనత్వేన ని
శ్చితస్య కథం ప్రాంశునా సమపరిమాణత్వసమ్భవ ఇతి భావః ॥౧౧౯॥
రతేతి॥ హే మాతః-రతమేవ వ్రతం-తదుపక్రమాభ్యనుజ్ఞానార్థం- హరిద్ర
యాలిప్తం రూషితం-త్వదురోజరూపం-త్వత్కుచాత్మకం- మఙ్గళం-శుభ
కరం-నారికేళయుగం-అధోక్షజాయ-భగవతే-దదౌ కిం- మాతారమ ఇత్య
త్ర మాతర్ రమ ఇతి స్థితే రోరితి లోపే ఢ్రలోపే పూర్వస్య దీర్ఘోణ ఇతి మాత
ఇతి శబ్దస్య దీర్ఘత్వం॥౧౨౦॥ ఉరోజేతి॥ మాతః తవ ఉరోజయుగ్మం. యుక్తేః
ఊహాయాః- భూమ్నా- అతిశయేన- కరీన్ద్రకుమ్భౌ ఇతి అపిధేయం। కథ
యన్తి. యతః-తస్య-కుచద్వయస్య- ఉపరి- శిరసి- మౌక్తికశ్రీః- ము

మౌక్తికశ్రీ ర్రోమాళిశుణ్డాచలసత్యుపాన్తే॥౧౭-౧॥ తవాయమమ్బ స్తనయోస్సహాయా దధాతి కుమ్భశిరసేతి నూనం। గ్రాహగ్రహాత్త్రాతుమహో గజేన్ద్రం త్వరా హరేః కాపి పురావిరాసీత్ ౧౭-౨। చన్ద్రేణ చక్రమిథునం కృతవిప్రయోగం త్రాసాదపేక్షితతదీయజనావలమ్బం। వక్షోరుహద్వయమిషేణ విధుస్వసస్తే ప్రాప్యాఙ్గమృచ్ఛతి నిరన్తరసఙ్గతిం తత్ ౧౭-౩॥ సోఢుం కరాభిహతిమప్రభవన్వధూనాం ద్రాక్కన్తుక స్తనతయామ్బ తవావతీర్ణః। తత్రాప్యసౌ భజతి శౌరికరోపమర్దం। క్షిప్తస్సుదృగ్భిరయ తేక్వనమర్ద

క్త్వాఫలసమృద్ధిః- ఆభాతి- ఉపాన్తే- సమీపే- రోమాళిరేవశుణ్డా- కరికరశ్చ- లసతి- విభాతి- తత ఇతి పూర్వేణాన్వయః॥౧౭-౧॥ తవేతి॥ అమ్బ- అయంగజః-తవ స్తనయోః-సఖాయౌ-స్నిగ్ధౌ-సదృశౌచ- కుమ్భశిరసా-దధాతి-బిభర్తి- బహువచనుత ఇత్యపిధ్వనిః-ఇతిమత్వా-గ్రాహగ్రహాత్-నక్రగ్రహణాత్-గజేన్ద్రం-త్రాతుం-రక్షితుం-పురా-కాపి అనిర్వాచ్యా-త్వరా ఆవిరాసీత్ అహో ఇతి త్వరాతిశయమనుచిన్త్య కుచానుబన్ధ్యనుబన్ధిష్వపి భగవతః-ప్రేమాతిశయమనుచిన్త్యేతి భావః॥౧౭-౨॥ చన్ద్రేణేతి॥ విధుస్వసః చన్ద్రసహోదరి- రాత్రౌ- చన్ద్రేణ- కృతవిప్రయోగం- కృతవిశ్లేషం తత్- చక్రవాకద్వన్ద్వం- త్రాసాత్- చన్ద్రాద్భీతితః- అపేక్షితః- తదీయజనస్య- చన్ద్రసమ్బన్ధిజనస్య- అవలమ్బః- అవష్టమ్భః- యేనతత్సత్ తత్- బన్ధ్వవష్టమ్భాత్- కృతానిష్టపరిహారేచ్ఛయేతి భావః- వక్షోరుహద్వయమిషేణ- కుచద్వయవ్యాజాత్-తే- అఙ్గం-ప్రాప్య-స్వాభీష్టం-సార్వకాలికసంసర్గం - అవిరళసాహిత్యంచ ఋచ్ఛతి-ప్రాప్నోతి॥౧౭-౩॥ సోఢుమితి॥ హేఅమ్బ- అసౌ-కన్తుకః- వధూనాం- కరాభ్యాం-అభిహతిం- తాడనం - సోఢుం అప్రభవన్ - అశక్నువన్ సన్- తత్పరిహారాయ స్తనతయా- కుచరూపేణ - అవతీర్ణస్సన్ తత్రాపి స్తనతయా వర్తానేపి- అసౌకన్తుకః- శౌరేః - కరోపమర్దం- హస్తమర్దనం - భజతి- తథాహి- సుదృగ్భిః- సుధీభిః - స్త్రీభిశ్చ-క్షిప్తః - దుశ్శీలదర్శనేన- నిరాకృతః క్వవా-మర్దనాని తాడనాని - నాయతే -న ప్రాప్నోతి॥౧౭-౪॥

నాని||౧౨౪|| నిత్యోల్లసద్ఘుసృణధాతునివేశహృద్యౌ। మాత స్తవ స్తనగిరీజయతః కఠోరౌ। అధ్యాపితంకఠినతామరవిన్దనాభేరాలిఙ్గనేషుకిలయేనభుజాన్తరాళం||౧౨౫||ఘటికాశతవిశ్రుతోచ్ఛ్రయం।ఘనసాహిత్యమద స్తనద్వయం।కురుతేకవిచక్రనిర్జయం।కమలేకాన్తగురుప్రభోదయం౧౨౬ సురతరుచిరలీలాశోభితోసావితిశ్రీః। పృథుళకుచయుగంత్వాంప్రేయసేదే

నిత్యేతి| హేమాతః- నిత్యం- అనవరతం- ఉల్లసత్- ఘుసృణంకుఙ్కుమపఙ్క-ఏవ- ధాతూని- గైరికాణి- తేషాంనివేశేన- స్థిత్యా- హృద్యౌ- మనోజ్ఞౌ- కఠోరౌ-తవ స్తనగిరీ- కుచశైలౌ- జయతః- కాఠిన్యవిషయే సర్వస్మాదతిరిచ్యేతే।పద్మనాభస్య-భుజాన్తరాళం-వక్షస్థలం -కఠినతాం ఆలిఙ్గనేషు- అధ్యాపితంతస్మాదితిపూర్వేణాన్వయః। అరవిన్దనాభేరిత్యేతత్ భగవచ్ఛరీరమృదుతాభిప్రాయగర్భమ్||౧౨౫||ఘటికేతి||కమలే- ఘటికా-ఘటః। తదపేక్షయా- శతం- శతగుణం। ప్రసిద్ధస్వాకార ప్రకర్షం- అన్యత్రఘటికాయాం- శ్లోకశతకరణేనవిశ్రుతోచ్ఛ్రయం।ప్రసిద్ధ ప్రకర్షం ఘనసాహిత్యం-అతిశయితసంశ్లేషకం-కాన్తగురుప్రభోదయం- రమ్యశ్రేష్ఠకాన్త్యావిర్భావం।అదః స్తనయోః- ద్వయం-కర్తృ- అన్యత్ర- కాన్తాః। రమ్యాః-గురూణాం - ప్రభాయా ఉదయః - యేనతదితి గురు పరమ్పరాన్తర్భూతః- తత్ప్రకాశరీతికః వరదగురురితికశ్చిదాచార్యఇతివ్యజ్యతే ఘనః సాన్ద్రః సాహిత్య విషయే శ్లోకకరణ విషయే మదో యస్య తాదృశం స్తనద్వయంకే జలేవిద్య మానా యేవయః పక్షిణః తాదృశాః యేచక్రాః- చక్రవాకాః- తేషాంసాహిత్యాదివిషయే-నిర్జయం-కవీనాం కవయతాం - సమూహవిజయంచ- కురుతే౧౨౬|| సురతేతి|| హేశ్రీః దేవిఅసౌభగవాన్- సురతరోః- కల్పకస్యచిరన్తనస్య- అనాదిసిద్ధయాలీలయా-వితరణక్రీడయా-తత్సదృశ్యేత్యర్థః-శోభితః- ఉల్లసితః-సురతరూపాయారుచిరా- లీలాతయాశోభితశ్చ-ఇతిమత్వా-ప్రేయసే-పృథులం- కుచయుగం-పృథ్వోః లకుచయోః- జమ్బీరఫలయోర్యుగంచ- లకుచో లికుచోడహూరితిధనంజయః|| వదాన్యత్వేనమహ్యామపియత్కిఞ్చిద్దద్యాదితిమనీషయా-ప్రథమం- జమ్బీరఫలేనతం-సమ్మానితవతీభవతీతిభావః- సః-ప్రే

విదత్సే। సతుతదపిగృహీత్వాచాపలాదమ్బరన్తే। హరతిపరహిరణ్యంహా
ర్తురేషస్వభావః।౧౨౭॥ ఉన్నమత్సరమనున్నమత్సరంకస్తుకేకలశసిన్ధుక
న్యకే।పీనతోషితమపీనతోషితంభాతితేయుగమురోరుహాహ్వయం॥౧౨౮॥
ఉదగ్రగహారంకుచమణ్డలన్తే।జనార్దనోదేవిజగత్యధీశః। నిపీడయత్యేషకర
గ్రహేణ।కారుణ్యవార్తాక్వహిరణ్యహర్తుః॥౧౨౯॥ మదమ్బుభోగ్యాయత
మాల్యజుష్టేతవస్తనద్వన్ద్వగిరీశమౌళౌ। నికామముద్వృత్తతయా నిపత్య

యాంస్తు-తదపి-పృథులకుచయుగమపిగృహీత్వాపస్పృత్య - చాపలాత్ -
ధనతృష్ణయా- మన్మథలౌల్యేనచ- తే-అమ్బరం-యాచమానయాత్వయా
ధృతం-వస్త్రం- తవవస్త్రంచ- హరతి-హఠేనాకర్షతి- తథాహిపరహి
రణ్యం-పరధనం-హర్తుః-స్వభావః-ఏతాదృశః-శత్రుభూతంహిరణ్యాసురం
హర్తుఃస్వభావః-ఏతాదృశఇత్యప్యర్థః॥౧౨౭॥ఉన్నమదితి॥ కలశసిన్ధుకన్య
కే- తే-ఉరోరుహాహ్వయం- యుగం-ఉన్నమత్-ఉపరిదేశస్థః-సరః-ముక్తాసరః
యస్యతాదృశమపి-అనున్నమత్సరం- భాతీతివిరోధాభాసః। కస్తుకేఅను
న్నః-అపరిత్యక్తః-మత్సరో-యేనేత్యర్థవశ్యనేన- తత్పరిహారః- పీనతయా
స్థౌల్యేనఉషితమపి-అపీనతోషితం-భాతీతిపూర్వవద్విరోధః-ఇనేన-కాన్తే
న-తోషితంచేతి-పరిహారః॥౧౨౮॥ఉదగ్రేతి॥ హేదేవి-జగత్యాః- లోకస్య
అధీశః-జనార్దనః- భగవాన్-జనోపద్రవకరః- జగత్యధీశః- క్షితీశశ్చ-ఉ
త్కృష్టాః-ముక్తాహారాః- ఉత్- అధికాః-అగ్రహారాః - బ్రాహ్మణాల
యాః-యస్మిన్ తాదృశంచతే- కుచమణ్డలం- దేశవిశేషమిత్యపిధ్వనిః-క
రాభ్యాంగ్రహణేన- కరస్యబలేః- గ్రహణేనచనిపీడయతి- తథాహి-హి
రణ్యహర్తుః-హిరణ్యాసురహర్తుః-ధనాపహారపరస్యచ- కారుణ్యవార్తాక్వ
దృష్టా-ధనాపహారపరస్సర్వోపి-నిష్కరుణఏవేతిభావః॥౧౨౯॥మదితి॥మ
దమ్బుహారఏవసురస్రవన్తీ. భోగిభిరేవాయత్తైఃమాల్యైః।జుష్టే- సేవితే-
భోగ్యాని. ఆయతానియానిమాల్యానితైస్సేవితే- స్తనద్వన్ద్వమేవ- గిరీ
శౌభూధరౌ-తదుపరిదేశే-గిరీశమౌళౌశివశిరసీత్యప్యర్థః-నికామముద్వృ
త్తతయా- దృప్తతయా- దర్పోపలక్షితాసతీతియావత్-అన్యత్ర-మణ్డలా
కారతయా-నిపత్య- ఆకాశాత్పతిత్వాసంసృజ్యచ-తత్రైవఖురతి- బహి

లుఠత్యసౌహార సురస్రవన్తీ ॥౧౩౦॥ పీతస్తనస్తేకమలేశిశుత్వే పితామ
హాస్సోజనినిత్యతృప్తః। సదాతదాస్వాదకరస్తుముక్తాహారోమ్బకే నావిత
థాభిధానః॥ ౧౩౧॥కల్యాణిభావత్క-కుచాగ్రజాగ్రత్ప్రత్యగ్రహారస్ఫు
టమౌక్తికాని । ప్రాయస్సుమేరుంపరితశ్చరన్తిపటూన్యుడూనీవ పరిస్ఫు
రన్తి ॥౧౩౨॥ స్తనయోరనయోస్తవాంబురాశే స్తనయేదీవ్యతిదివ్యహార
యష్టిః। పరితఃపృథుశారవిన్దకోశంప్రచరన్తీకలహంసమాలికేవ ।౧౩౩॥
మదనోపవనేమదమ్బ దేహే । తవబాహూకృతవల్లికావిమోహే । నవ
పల్లవఫుల్లపుష్పభూయం । యదుపర్యఙ్గులయోనఖాశ్చయాన్తి॥౧౩౪॥

ర్నిర్గమనమార్గమజానానాచిరంపరిభ్రమతీత్యర్థః- చలతిచ॥౧౩౦॥పీతేతి॥
కమలేశిశుత్వే-బాల్యే।జగన్మాతుస్తే-పీతస్తన్యః అనేనపయఃపానస్య కాదా
చిత్కత్వందర్శితంసఃప్రసిద్ధఃపితామహఃనిత్యంతృప్తఃఉదన్యాశాన్తిమాన్
కామభోగేషుతృప్తశ్చ- అజని- ముక్తాహారస్తుసదాతయోస్తనయోః ఆ
స్వాదకరః రసానుభవకృదపి కేన హేతునాఅవితథాభిధానఃసార్థాహ్వాయ
ఇత్యర్థః-కేనాపతథాభిధానమితిపాఠేకేన హేతునాతథాభిధానంముక్తా
హారఇతినామ-కర్మ-అప- కదాచిత్ పీతస్తనస్య-నిత్యతృప్తౌ సత్యాం-కథం
నిత్యంతాదృశస్యపరిత్యక్తాహారతేతిభావః॥౧౩౧॥కల్యాణీతి॥ మౌక్తికాని.
కర్తౄణి.సుమేరుంపరితః- చరన్తి-సఞ్చరమాణాని. పటూనిప్రకాశాని-ఉ
డూని.నక్షత్రాణీవపరిస్ఫురన్తి॥౧౩౨॥స్తనయోరితి॥అమ్బురాశేస్తనయే
తవదివ్యఃహారయష్టిః. యష్ట్యాకారోహారః. స్తనయోరధికరణయోః-
పృథులారవిన్దకోశంపరితః.ప్రచరన్తీకలహంసమాలికాహంసవిశేషపఙ్క్తి
రివదీవ్యతి।౧౩౩॥ప్రక్షిప్తమపివ్యాఖ్యాయతేపకేనబాహూవర్ణయతి। మ
దనేతి॥మదమ్బఅఙ్గుళయోః-నఖాశ్చ-యయోర్బాహ్వోరుపరి అగ్రదే
శేనవపల్లవభూయం-నూతనకిసలయత్వంచ.క్రమేణయాన్తి-యే- తవబా
హే .భుజౌ-మదనస్యవిహారస్థానే-తవదేహే.కృతావల్లికేతివిమోహౌ

అమ్భోజబన్ధురయమమ్బురుహాం దవీయాన్ । తత్సన్నిధిం జిగమిషు స్తన యే పయోధేః। అమ్భోజమమ్బ తవహస్తతయావతీర్ణం। సౌవర్ణకఙ్కణమిషాన్నికషా సమిద్ధే॥౧౩౫॥ ఆమ్రేడితైస్త్వత్కరపల్లవాగ్రైరత్యుల్బణైః కఙ్కణపద్మరాగైః। లీలాశుకో దాడిమబీజలుబ్ధో విశ్వంభరప్రేయసి విప్రలబ్ధః॥౧౩౬॥ కృతాఞ్చనా కాఞ్చనకఙ్కణస్థ సఙ్క్రన్దనగ్రావమహస్తరఙ్గైః। కల్యాణి పాణీ కనతస్తవేమౌ శైవాలమాలాభిరివారవిన్దే॥౧౩౭॥

ఇన్ధే తావక పాణిశోణిమభరః కల్యాణి నైసర్గికః । పద్మే కఙ్కణపద్మరాగకిరణశ్రేణీభిరాప్యాయితః। తత్సంరూఢబిడాలలోచనసుహృద్వైదూ

ర్యాభ్యాం తాదృశ్యౌ భవతః॥౧౩౮। ఇతః పరం ఏకోనవింశత్యా సపరికరం పాణిద్వయం వర్ణయతి॥ అమ్భోజేతి॥ పయోధే స్తనయే-అమ్బ అమ్బురుహాం స్వబన్ధూనాం-దవీయాన్। అతిదూరదేశస్థః- అమ్భోజబన్ధుః సూర్యః అత ఏవ తేషాం సన్నిధిం సమీపం జిగమిషుస్సన్ సౌవర్ణకఙ్కణమిషాత్- తవహస్తరూపేణావతీర్ణం అమ్భోజం నికషా తామరససమీపే సమిద్ధే।౧౩౫ ఆమ్రేడితైరితి ॥ విశ్వమ్భరప్రేయసి - దాడిమస్య బీజా పూరస్య బీజేషు లుబ్ధః॥ లీలాశుకః- త్వత్కరపల్లవాగ్రైః - ఆమ్రేడితైః - ద్విగుణితైః అత్యుల్బణైః ఆమ్రేడితత్వత్కర పద్మరాగై రత్యుజ్వలై రితి పాఠే ఆమ్రేడితైః ద్విగుణితైః కరపద్మరాగైః కరారవిన్ద శోణిమభిః అత్యుజ్వలైః కఙ్కణపద్మరాగైః కఙ్కణఖచితకురువిన్దమణిభిః విప్రలబ్ధః బీజాపూరభ్రాన్త్యా త్పాదనేన వఞ్చితః॥౧౩౬॥ కృతేతి॥ హే కల్యాణి కాఞ్చనకఙ్కణస్థానాం సఙ్క్రన్దనగ్రావ్ణాం ఇన్ద్రనీలానాం మహస్తరఙ్గైః . కాన్తిపరంపరాభిః కృతాఞ్చనౌ విరచితభూషణౌ తే పాణీ శైవాలమాలాభిః కృతాఞ్చనే అరవిన్దే ఇవ కనతః దీప్యేతే॥౧౩౭॥ ఇన్ధ ఇతి॥ హే కల్యాణి పద్మే కఙ్కణపద్మరాగకిరణశ్రేణీభిః ఆప్యాయితః వర్ధితః తయోః కఙ్కణయోస్సంరూఢాని బిడాలలోచనసదృశాని-వైదూర్యాణి వాలవాయజమణయః వైదూర్యం వాలవాయజమిత్యమరః। వైదూర్యశబ్దస్య దకారమధ్యస్య వాలవాయశబ్దాత్ పర్వత విశేషపరాత్ తతః ప్రభవతి ప్రథమం ప్రకాశత ఇత్యర్థే విదూరాఞ్య ఇతిఞ్యప్రత్యయే వాలవా

ర్య వీక్షావశో । ద్గచ్ఛద్విభ్రమ కీరవారణ ఘనా యాసేనచామ్రేడి
తః॥౧౩౮॥ కాఞ్చీకవీన్ద్రికవనాదపికోమలం తే । కల్యాణిపాణితలమ
మ్బుజనాభకాన్తే। అద్యేదమర్థిషుబహుష్వభితన్యమాన దానశ్రమాదరు
ణిమానముపైతినూనం॥౧౩౯॥ నకేవలంనాగనగేశకాన్తేహస్తోననుస్స్వర్ణ
గతోఽధికస్తే। యంసంప్రదానీ కురుతేసనిస్వంసోపిక్షితౌ స్వర్ణగతోఽధిక
స్స్యాత్॥౧౪౦॥ అసావనష్టాపదమర్థినంద్రాగష్టా పదావాసమహోవి
ధాయ।ఆపత్కథాదూరగమబ్ధికన్యేకరోతికల్యాణికరస్త్వదీయః॥౧౪౧

యశబ్దస్య వికారాదేశనిపాతనాత్ వైదూర్య మితిభవతీతి బోధ్యం తేషాంవీక్షాయాః దర్శనాత్ యద్భయం తేన ఉద్గచ్ఛతఃఉత్పతతఃవిభ్రమకీరస్యలీలాశుకస్యవారణాఘనా యాసేనప్రత్యావర్తనజనితశ్రమాతిశయేనామ్రేడితశ్చద్విస్త్రిరుక్తశ్చనైసర్గికఃస్వాభావికఃతావకపాణిశోణిమభరఃత్వత్కరరాగాతిశయఃఇద్ధః॥౧౩౮॥కాఞ్చీతి॥ కల్యాణిఅమ్బుజనాభకాన్తేకాఞ్చ్యాంయః-కవీన్ద్రః-వరదార్యోవేదాన్తదేశికో వాతత్కృతకావ్యాదపి కోమలం మృదులం పాణితలం కర్తృఅశ్రాన్తమవిరతం బహుష్వర్థిషు. అభితన్యమానదానశ్రమాత్ అరుణిమానంఆరుణ్యం ఉపైతిప్రాప్నోతి ॥ ౧౩౯ ॥ నకేవలమితి ॥ నాగనగేశస్యశేషాచలేశస్యకాన్తేతేహస్తః కేవలం స్వర్ణగతః- సురద్రుమాత్- నాధికః- కింతు- సఃహస్తః- నిస్స్వం- దరిద్రం- యంప్రాణినం సమ్ప్రదానీకురుతే- యస్మైదాతుముద్యుఙ్క్తే ఇత్యర్థః సః నిస్స్వోపి స్వర్ణగతః-అధికః స్యాత్-కనకసమృద్ధింప్రాప్తః భూమణ్డలేసర్వాధికశ్చభవేత్॥౧౪౦॥ అసావితి॥ అబ్ధికన్యే- కల్యాణి- త్వదీయః- కరః. అనష్టాపదం।అవిరతోపద్రవం- అవిద్యమానసువర్ణంచ అర్థినం అష్టాపదస్య స్వర్ణస్యఆవాసం- అష్టానామాపదామావాసంచ విధాయ। ఆపత్కథాదూరగం- ఆపచ్ఛబ్దస్యాపిదూరస్థం-కరోతి ॥ ౧౪౧ ॥ దీనాఇతి ॥ సిన్ధుకన్యేదేవి

దీనాదానైస్త్వత్కటాక్షా దుపాత్తైర్ద్రేవిష్ఠానేస్వర్ణవత్త్వంప్రపన్నాః। ఆస
న్నేతేసిన్ధుకన్యేనదీనాశ్శ్రితాన్నిత్యంభాన్తిలక్ష్మీకుమారాః ।౧౪౨॥ కన
త్కనకకఙ్కణోల్బణమణీఘృణిశ్రేణికా।మహాసరిదుదఞ్చితంమకరమత్స్య
రేఖావృతం।ప్రసహ్యమధునాశనంకృతవతైవకృష్ణేనతే।కరామ్బురుహ
మిన్దిరేకలితపీడనంరాజతే॥౧౪౩॥ స్వర్ణస్ఫురద్బహువిధోర్మికమబ్ధికన్యే

దీనాః॥ దరిద్రాః త్వత్కటాక్షాముపాత్తైః దానైః।దత్తద్రవ్యైఃస్వర్ణవత్త్వం-కనకసమృద్ధిమత్త్వం- సుతరామర్ణవత్త్వంచ। ప్రపన్నాస్సన్తః దీనాః దరిద్రాః-వాసన్-నదీనాం-ఇనాః-సముద్రాఆసన్- ఇత్యేతత్.స్థానే-యుక్తంసముద్రత్వం- ప్రాప్తస్య నదీపతిత్వం యుజ్యతఏవేతిభావః. ఏతేస్వర్ణవత్త్వంప్రాప్తాదీనాః - నిత్యంలక్ష్మీకుమారాఃశ్రియః పుత్రాభాన్తి। ఇత్యేతత్చిత్రం॥ సముద్రస్యలక్ష్మీపితృత్వాదితిభావః॥ఆఢ్యాఇతిపరిహారః లక్ష్మీపుత్రస్స్మరాఢ్యాచేతివైజయన్తీ॥౧౪౨॥కనదితి। ఇన్దిరేకనన్త్యాఃస్ఫురన్త్యాఃకనకకఙ్కణశ్రేష్ఠమణిఘృణిశ్రేణ్యాఏవమహాసరితః ఉదఞ్చితముద్ధితంమకరాణాంమత్స్యవిశేషాణాంనక్రాణాంవామత్స్యానాంచరేఖయా పఙ్క్త్యాఆవృతంమకరమత్స్యాకారరేఖావిశేషేణ ఆవృతంచకరామ్బురుహంకర్తృమధునామకరన్దేనఅశనంభోజనం కృతవతాకృష్ణేననీలవర్ణేన మధుకరేణ॥ ని ॥ తామిస్రపతుకలినీలగుణేషు కృష్ణ ఇతినానార్థ రత్నమాలా॥ప్రసహ్యకలితపీడనంకలితక్షతంసత్ రాజతే,అన్యత్ర ప్రసహ్య మధోరసురస్యనాశనంకృతవతాకృష్ణేనభగవతాకలితగ్రహణంసత్ రాజతే॥౧౪౩॥స్వర్ణేతి॥ అబ్ధికన్యేఆకాన్తిసర్వభువనః వ్యాప్తసర్వజగత్ విచరితసమస్తజలశ్చ॥ని॥ భువనంక్ష్వేప్సువిష్టపఇతికవిదర్పణేఅసౌజనార్దనః భగవాన్. నక్రశ్చ॥ని॥ జనార్దనోహృషీకేశేనక్రేవ్యాఘ్రాదికే తథేతికవి

రత్నాకరం తవకరంనిగదన్తిసన్తః। ఆక్రాన్తసర్వభువనో౽పి జనార్దనో
సౌ। దుర్ధర్షతాంవ్రజతియస్యపరిగ్రహేణ॥౧౪౪॥ పాలకంసుమనసాం
తవస్థిరచ్ఛాయమర్థితనయేసమాశ్రయే। పఞ్చశాఖమివభవ్యకల్పకందా
నవారిపదపోషణక్షమం॥౧౪౫॥ జననిమరకతాదిస్సార్థమారక్తరత్నై
ర్విధుముఖి నిజహస్తేవ్యర్థమేవోర్మికాసు । విసృమరవరదీధిత్యఙ్గులీ
రఙ్గులీనాం । పరిభజతియతో౽సౌపద్మరాగా విశేషం ॥౧౪౬॥ రాగంర

దర్పణే - యస్య కరస్యపరిగ్రహేణ . పీడనేన హిదుర్ధర్షతాం పర
తత్త్వవిచారే దేవతాన్తర తత్త్వపరైర శక్యాభిభవతాం . శ్రీచిహ్నైనై
వవేదాన్తేపరతత్త్వనిర్ణయేనశ్రీపాణిగ్రహణమహిమ్నైవపరైరశక్యాభి
భవతాభగవతో౽జాతేతిభావః. అన్యత్ర- యస్యసముద్రస్యపరిగ్రహేణ
ఆవాసతయాస్వీకరణేనదుర్ధర్షతాం. దుర్నిగ్రహతాం. వ్రజతి। స్వర్ణ
మయ్యః. స్ఫురన్త్యః- నానావిధాశ్చ- ఊర్మికాః- అఙ్గులీయాని.యస్మిన్
తాదృశం.శోభనేఅర్ణసి.స్ఫురన్త్యః. బహువిధాస్తరఙ్గాయస్మిన్ తాదృ
శంచ।ని॥ ఊర్మికాత్వఙ్గులీయేస్యాద్వస్త్రభఙ్గతరఙ్గయోరితివిశ్వః।తం-తవ
కరంతతఏవసన్తఃరత్నానాం-అఙ్గులీయమాణిక్యానాం-ఆకరం-సముద్రం
చ-నిగదన్తి।కావ్యలిఙ్గం॥౧౪౪॥ పాలకమితి॥అర్థితనయేసుమనసాం.శుద్ధచి
త్తానాం। పుష్పాణాంచ- పాలకం. స్థిరచ్ఛాయం అనశ్వరశోభం- నిబి
డానాతపఞ్చ।దానవారిణాం-దేవానాం.పదంస్వర్గః-తత్పోషణక్షమం।దా
నవారేర్భగవతః-పదస్య-సంవాహనాదినారక్షణేక్షమం. భవ్యస్యజనకం
పఞ్చశాఖంపాణింవిస్తృతవిటపం-భవ్యకరంకల్పకవృక్షంచసమాశ్రయే
పరికరాలఙ్కారః॥౧౪౫॥జననీతి॥ విధుముఖి-జనని- మరతకాదిఃఇన్ద్రనీలా
దిపరిగ్రహఃతవహస్తేఊర్మికాసు-అఙ్గులీయేషు-ఆరక్తరత్నైః।పద్మరాగై
స్సార్థంవృథైవ-నిహితః-యతః- అసౌమరకతాదిః-అఙ్గులీనాం- ప్రసృమ
రాణాం-విసృత్వరాణాం-వరదీధితీనాం-శ్రేష్ఠకాన్తీనామఙ్గులైఃకన్దలైః-ప
ద్మరాగేణ- శోణమణినా. అవిశేషం- రక్తవర్ణతామితియావత్- పరితః
భజతి- తతఇతిపూర్వేణాన్వయః- కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥ ౧౪౬॥ రాగ

మే శుభకరాఙ్గులి షఙ్గలబ్ధం । వీటీమురాన్తక ముఖే ప్రకటీ కరోతి॥
ముక్తాసవర్ణన వచూర్ణగనాగవల్లీ। పర్ణాత్మనోనఖలురాగ కథాన్యథా
స్యాః॥౧౪౭॥ భవాన్ధకూపేపతి తాయమహ్యాం దుర్మోచ కర్మోత్కరక
ర్కశాయ। కరావలమ్బంకమలేదదాసితదఙ్చలం తేతతఏవరక్తం ॥౧౪౮॥
దధతినఖాస్తవామ్బతనుహేమలతాభభజా। రుచిరకరారవిన్దచలదఙ్గులి
కోటిజుషఃసరయసరస్వతీఝురసమాపతనోపనత। హ్రదతనువీచి కాఞ్చల
సముజ్వలఫేనతులాం॥౧౪౯॥ సమాననామాసవిధుస్సమాన శేదశేహభా

మితి ॥ రమే- వీటీ- నాగవల్లీ । తవశుభాఙ్గులి షఙ్గలబ్ధం- మఞ్జులాఙ్గు
లిస్పర్శసంప్రాప్తం సమాసేఙ్గులే స్సఙ్గ ఇతిషత్వ విధానాత్ షత్వం
అఙ్గులిసంగఇతిపాఠస్తావత్ చిన్త్యమేవ రాగం శోణిమానం - ము
రాన్తకముఖే ప్రకటీకరోతి ॥ స్వాజన్యతయాప్రదర్శయతి॥ అన్యథామౌ
క్తికసవర్ణ శర్కరాచూర్ణం ప్రాప్తవత్యాః - స్వయం పర్ణాత్మతయా
హరితవర్ణాయాః- అస్యాః-వీట్యాః- రాగప్రసక్తిర్నాస్తిఖలు। హేత్వప
హ్నుతిరలఙ్కారః॥౧౪౭॥ భవేతి।కమలేభవః- సంసార-ఏవ- అన్ధకూపే
పతితాయ- దుర్మోచో మోచయితుమశక్యః- యః-కర్మోత్కరః- ప్రార
బ్ధకర్మసఙ్ఘయః తేనకర్కశాయనిబిడంసన్దానితాయమహ్యంకరమేవ-అవ
లమ్బంఅవష్టంభముత్తారణసాధనతయాదదాసితస్యకరస్యాఞ్చలంఅగ్రం
తతఏవహేతోరక్తంఆరుణ్యావత్-హేతూత్ప్రేక్షా॥౧౪౮॥ దధతీతి॥అమ్బ
కృశకనకలతాకాన్తి భుజాగ్రరుచిరపాణిపద్మప్రచలదఙ్గుల్యగ్ర ప్రరూ
ఢాః- తవనఖాః। సరయః.సవేగః- యః- సరస్వత్యాః-పిశఙ్గవర్ణాయాః।
ప్రవాహః. తదాగమేనఉపనతాః- హ్రదే-తనోర్వ్య-వీచికాః- అఙ్గులీస్థానీ
యాః- వీచికాః-తదగ్రేషు-సముజ్జ్వలానాం-ఫేనానాం.తులాంసామ్యం
దధతి।ఉపమా॥౧౪౯॥సమానేతి॥స్వసమాననామా।సః-విధుః-భగవాన్

వానితిమాతరీర్ష్యయా। ప్రశస్తయోస్తావకహస్తయోర్విధుర్దశావతా
రాన్విదధేనఖాత్మనా॥౧౫౦॥ విభాతివారాశివరేణ్యకన్యాప్రశస్తహస్తోల్ల
సితోనఖాత్మా। విధుర్విచిత్రాగమఏవనూనం నాసౌతులామేతియతఃక
దాపి ।౧౫౧॥ క్షత్రంతదేవకథయన్తి బుధాఃక్షతేభ్యో । యత్త్రాయతే
యదుపతేర్దయితేతతోఽహం । యత్ప్రీత్యుతక్షతశతంతనుతే ప్రియాఙ్గే।
నక్షత్రమేవతదవేమినఖంత్వదీయం ॥౧౫౨॥ పాథోజాక్షభుజాన్తరాశ్ర

ఇహలోకే-దశభావాన్ అవతారాన్ సమానశేప్రాప్తవాన్।ఇతీర్ష్యయా
విధుః•చన్ద్రః ప్రశస్తయోః- తావకహస్తయోః-నఖాత్మనా-పాణిజాత
రూపేణ- ఖసమ్బన్ధశూన్యస్వశరీరోపలక్షితస్సన్నిత్యర్థాన్తరం దశ అవ
తారాన్ - ఆవిర్భావాన్ విదధే॥ఉత్ప్రేక్షా॥౧౫౦॥విభాతీతి। వారాశేః
వరేణ్యకన్యాశ్రేష్ఠసుతా-తస్యాః - ప్రశస్తయోః-హస్తయోః - ఉల్లసితః
రాశిషుమేషాదిషువరేణ్యావరాకన్యా కన్యారాశిః-తస్యాం.యఃప్రశస్తః
పూర్ణః ఉత్తరఫల్గున్యాః పాదత్రయస్యచిత్రాపాదద్వయస్యచతద్రా
శింప్రత్యపూర్ణత్వాదితిభావః-హస్తః। హస్తనక్షత్రంచ తత్రఉల్లసితఃన
ఖాత్మా-నఖరస్వరూపః - నవిద్యతే-ఖే - ఆత్మా-యస్యతా దృశశ్చ- వి
ధుః-చన్ద్రః- విచిత్రాగమఏవఆశ్చర్యకరసమాగమఏవ-చన్ద్రస్య.ఆకాశ
ప్రహాణేనాన్యత్రసమాగమస్య-ఆశ్చర్యకరత్వాదితిభావః- అన్యత్ర-విగత
చిత్రానక్షత్రసమాగమఏవ-విభాతివాయతః-అసౌ- హస్తస్థః-నఖాత్మా
విధుఃకదాచిదపితులారాశింనప్రాప్నోతిహస్తనక్షత్రస్య వ్యవహితచి
త్రానక్షత్రాప్రాప్తౌసత్యాం- తులారాశిప్రాప్తిః-కథంస్యాదితిభావః॥ని॥
హస్తోనక్షత్రభేదేస్యాత్కరేభకరయోరపీతివిశ్వః।కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః
క్షత్రమితి॥యదుపతేర్దయితేయత్ క్షత్రియజాతిరూపంవస్తు-క్షతేభ్యఃఉప
ద్రవేభ్యః-చాతుర్వర్ణ్యం-త్రాయతే-తదేవ- క్షత్రం క్షత్రపదార్థంకథయ
న్తి-అహం-తతోహేతోః-త్వదీయం-యన్నఖం-వైపరీత్యేన- ప్రియస్యా
ఙ్గేఅనన్తక్షతంతనుతే- నతుక్షతాత్త్రాయతే- తన్నఖంకర్మనక్షత్రం-క్షత
త్రాత్పృభిన్నంతారకాంచఅవేమి-జానామి ॥౧౫౨॥పాథోజేతి॥ పాథో

వసతేఃపద్మాలయాయాశ్చిరం। పాణ్యోర్దక్షిణ వామయోస్స్థితిమతీపద్మేది
శేతాంశ్రియం। యత్రైకంహరిదృశ్యయోర్ముకుళితంఖేదాదదాక్షిణ్యవ
ద్యోగోత్థాద్ధ్రువమన్యదేతిహసితం దాక్షిణ్యశాల్యాశ్రయాత్ ॥౧౫౩॥
రోమాళిం ద్రాగుద్గతాంనాభిరన్ధ్రాద్వ్యాళీంవిద్మః పద్మగేహే భవ
త్యాః। గాఢోరోజోదారహారాగ్రజాగ్రద్రత్నంనూనం తచ్ఛిరస్యంప్రతీ
మః॥౧౫౪॥ శౌరేస్స్వారాత్మనోక్ష్ణస్సమజనియమునేత్యుద్గతేష్వ్యవగం

జాతస్య - పుణ్డరీకాక్షస్య. భుజాన్తరాళం - వక్షస్థలం వసతిః - వాసస్థానం - యస్యాస్తస్యాః - పద్మాలయాయాః - దక్షిణ వామయోః - పాణ్యోః- స్థితిమతీ- పద్మేకర్తృణీ- శ్రియం- దిశేతాందిశ విసర్గే-హరిణా-విష్ణునా-దృశ్యయోః- యత్రకమలయోః- ఏకంపద్మం-అదాక్షిణ్యవతఃదాక్షిణ్యహీనస్య - వామనేత్రతయాస్థిత వతశ్చన్ద్రస్యేతి యావత్-తద్యోగోత్థాత్.తత్సంసర్గసముద్భూతాత్-ఖేదాత్- దుఃఖాత్- ముకుళితం-నిరానన్దితంకోరకితఞ్చ-అన్యత్పద్మం-దాక్షిణ్యశాలినః- దాక్షిణ్యవతః-దక్షిణనేత్రతయాస్థితవతస్సూర్యస్యేతియావత్- తదాశ్రయాత్-హసితం-సన్తోషంవికాసంచ-ఏతిప్రాప్నోతి-భగవన్నేత్రయోః-చన్ద్రసూర్యాత్మకత్వాత్ తద్దృష్టివిషయీభూతలక్ష్మీకరాలఙ్కారభూతలీలారవిన్దయోఃముకుళనోన్మీలనేవర్ణితే ఇతిబోధ్యం॥౧౫౩॥ రోమాళిమితి॥ పద్మగేహేభవత్యాః- రోమాళిం-నాభ్యాఖ్యవరన్ధ్రాత్ ద్రాక్-ఝటితి-ఉద్గతామూర్ధ్వంప్రసృతాం-వ్యాళీంకాళభుజఙ్గీంవిద్మఃఅవేమఃగాఢయోః-దృఢయోః-ఉరోజయోఃఉదారఃస్మేరః-స్థానవిశేషలాభాత్ స్మితయుక్తఃయోహారః- తస్యాగ్రే-జాగ్రత్-రత్నం-తస్యాః- వ్యాళ్యాః-శిరసిభవంరత్నం ప్రతీమః-జానీమః॥౧౫౪॥ శౌరేరితి॥ విశ్వామ్భసూరాత్మనః- సూర్యరూపాత్- శౌరేరక్ష్ణః- యమునాసమజనీతి- ఉద్గతేష్వా- ఉద్భూతాసు

గా। జాతాఙ్ఘ్రేస్తస్య గాఙ్గేకిల తదపి తవాపత్యతేత్యత్ర నిన్దాం। తస్యాః కర్తుం తవాసౌ కిమభవదుదరే భానుజా రోమరాజి। వ్యాజాద్విశ్వామ్బపత్న్యా విదురుదరభవం ముఖ్యవృత్త్యాహ్యపత్యం॥౧౫౫॥ జేతుం కంసారిమేవ వ్యవసితమధికామాజి సద్యస్తనక్ష్మా। భృద్భ్యామభ్యాశదేశే తవ జయతి తయో రోమరేఖా శతఘ్నీ। ధత్తే నాభీ రమే సజ్జఘనధరణిభృన్మణ్డలే యన్ముఖోద్య। త్తప్తాయఃపిణ్డపాతస్థలనియమకృతే క్లృప్తగర్తప్రతీతిం॥౧౫౬॥ అభ్యుద్గతాధరరసగ్రహణాయ రోమ। రేఖాషడఙ్ఘ్రితతిరమ్బ

మేవ-గఙ్గా తస్య శౌరేః-అఙ్ఘ్రేః- స్వయమపి జాతా-భానుజా- అసౌ-యమునా కర్త్రీ-తదపి-అఙ్ఘ్రిజత్వే దేపి- తవ గఙ్గాయాః- అపత్యతా- గాఙ్గేకిల-మమేవ- లక్ష్మ్యుదరభవత్వాభావాదితి-అత్రవిషయే- తస్యా గఙ్గాయా నిన్దాం కర్తుం-స్వస్య ముఖ్యాపత్యతా సమ్పాదనార్థం- రోమావళీ వ్యాజాత్ తవ ఉదరే-అభవత్కిం-తథాహి-స్వపత్న్యాః- ఉదరభవం-స్వస్య అపత్యశబ్దవాచ్యం-విదుర్హి॥౧౫౫॥ జేతుమితి॥ రమే-సద్యస్తనాభ్యాం-అచిరాధిష్ఠిత రాజ్యాభ్యాం-క్ష్మాభృద్భ్యాం-భూపతిభ్యాం- సద్యః స్తనాభ్యామేవ-శైలాభ్యాంచ-అధికామాజీ-మన్మథయుద్ధే కంసారిం-భగవన్తం జేతుం-వ్యవసితం- నిశ్చితం- నాభీ-కర్త్రీ- సజ్జఘనధరణిభృన్మణ్డలే-సజ్జానాం సన్నద్ధానాం-ఘనానాం-మహతాం- ధరణిభృతాం- రాజ్ఞాం మణ్డలే- సమూహే-సతి జఘనరూపశైలమణ్డలే- యస్యాః-శతఘ్న్యాః-ముఖాత్- అగ్రభాగాత్ - ఉద్యతాం అయః పిణ్డానాం- పతనస్థలస్య-అనతివృత్తినిమిత్తం- క్లృప్తగర్తస్య ప్రతీతిం-ధత్తే- సా రోమరేఖైవ శతఘ్నీ-తయోః-సద్యస్తనక్ష్మాభృతోః- సమీపదేశే-జయతి॥ సద్యస్తనక్ష్మాభృతా కామయుద్ధే జయసమ్పాదనాయ శతఘ్నీనిసృతాయః పిణ్డస్య నియమేన లక్ష్యవేధనాభ్యాసాయ లక్ష్యస్థానే అవటం ఖాత్వా అయః పిణ్డస్య తదనతివృత్తిమభ్యస్యత ఇతి భావః॥౧౫౬॥ అభీతి॥ అమ్బ అధరరసగ్రహణాయ-అభ్యుత్థితా-తదభిముఖముత్పతితా-రోమరేఖైవ షడఙ్ఘ్రితతిః- షట్పదాం పఙ్క్తిః పఙ్క్తి

పక్షిప్రరూఢం। ఉత్తుఙ్గసఙ్గతమురోజగిరీన్ద్రయుగ్మ। ముల్లఙ్ఘితుం చిరము
పాయముదీక్షతే కిం॥౧౫౬। రత్నావళీతవర మేపర మేఖలాయా। మఙ్గార
పఙ్క్తేరవిదూరగతా తు తస్యాః। రోమావళీ తదుపజాతవిశీర్ణ మూల। ధూ
మాకృతిం వహతి శక్రమణీవినీలా॥౧౫౭॥ నిశ్రేణికా నాథ దృశోరురోజదు
ర్గాధిరోహే తవ రోమవల్లీ। లావణ్యలక్ష్మీవర వేణికా వా రతీశ భూపాలకృ
పాణికా వా॥౧౫౮॥ సత్వద్గర్భ సముద్భవేన హి శుచస్సన్దాయకైస్సాయ
కైః। పఞ్చేషుః పితరఞ్చ వఞ్చయతి యత్పఞ్చాయుధం మాధవం। లగ్నానూనమ

ప్రరూఢం-ఉత్తుఙ్గం-ఉన్నతం-సఙ్గతం పరస్పరం సమ్బద్ధం చ- అనేన ఉపరిదే
శేన మధ్యావకాశేన వా। గన్తుమశక్యమితి ప్రతీయతే ఉరోజగిరీన్ద్రయుగ్మం
ఉల్లఙ్ఘితుం-ఉపాయం చిరముదీక్షతే కిం - ఉపాయచిన్తయా స్తబ్ధా భవతి
కిమిత్యర్థః॥౧౫౬॥ రత్నేతి॥ వర మేఖలాయాం-శ్రేష్ఠకాఞ్చ్యాం-యా రత్నా
వళీ-సా-అఙ్గారపఙ్క్తేః. యస్మాత్- తస్యాః- రత్నావల్యాః- అవిదూరగ
తా-అవిదూరదేశస్థితా-శక్రమణిః-ఇన్ద్రనీలఇవ-విశేషేణనీలా-రోమావ
ళీ- రోమరాజిః. తస్యాః- - అఙ్గారపఙ్క్తేః- ఉపజాతః - విచ్ఛిన్నమూ
లశ్చ-యో ధూమః-తదాకారం-వహతి-తస్మాదితి పూర్వేణాన్వయః ౧౫౭
నిశ్రేణికేతి॥ తవ రోమరేఖా-నాథదృశోః ఉరోజస్యైవ దుర్గస్థలస్య అధిరో
హే అధిరోహణనిమిత్తం- నిశ్రేణికా అధిరోహిణీ వా యద్వా లావణ్యల
క్ష్మ్యాః ఉత్కృష్టవేణికా అథవా రతీశస్యైవ భూపాలస్య కృపాణికా ఛు
రికా వా అత్ర ప్రథమ విశేషణేన రోమావళ్యాః స్తనపర్యన్తసమ్బ
న్ధిత్వం భగవన్నయనాకర్షకత్వం చ। ద్వితీయేన సుభగత్వం తృ
తీయేన మన్మథోద్రేకకరత్వం చ వ్యజ్యతే ॥౧౫౮॥ స ఇతి సః సర్వలో
కవఞ్చకత్వేన ప్రసిద్ధః పఞ్చేషుః మన్మథః త్వద్గర్భసముద్భవః త్వజ్జఠరర స
ముత్పన్నోఽపి పఞ్చాయుధం మాధవం పఞ్చాయుధత్వేర్ష్యయా అయుతా
నామనన్తానాం శుచాం సన్దాయకైః శతం సహస్రమయుతం సర్వమాన
న్త్యవాచకమితి నైఘణ్టుకాః। అయుతానాం విరహిణాం శోకసన్దాయకైః॥
ని॥ సఙ్ఖ్యాభేదాసంయుతమోరయుతమితి కవిదర్పణే॥ సాయకైః-వఞ్చ
యతి- త్వద్విరహే-ధునోతీత్యర్థః ఇతి యత్- అతః హే జగజ్జనని- తాత

తో జగజ్జనని తే రోమావళిచ్ఛద్మనా। తాతద్రోహిసుతప్రసూత్యుపనతాదుష్కీర్తి రేఖోదరే॥౧౬౦॥ రజ్జుం రోమాళిరూపాం గురుకుచ కలశాలమ్బినీం జీవనార్థీ। మాత స్త్వన్నాభివాపీపరిసరమనయన్మన్మథోజా తతృష్ణః। దృష్ట్వా తామత్యగాధామిహ న పునరలం దైర్ఘ్యమస్యా ఇతి ప్రీ। స్తామాఘ్నుత్త్రరజ్జుం న తృష ఉపరతిశ్శమ్బరధ్వంసినస్స్యాత్ ॥౧౬౧॥ ఋత్విగ్రమే రతిమఖే నను యౌవనాత్మా। నాభిబిలావటయుతోదర వేదికాయాం। యూపం మినోతి తవ రోమలతాస్వరూపం। శక్ర ప్రసజ్జత మురోజ యుగఞ్చ

దోహిసుతస్య- ప్రసూత్యుపనతా - ఉత్పాదన సమ్పాదితా దుష్కీర్తి రేవ తే ఉదరే రోమావళీవ్యాజేన లగ్నా ॥౧౬౦॥ రజ్జుమితి॥ మన్మథః- జాతతృష్ణః- ఉద్గతోదన్యస్సన్- అతఏవ- జీవనార్థీ జలమర్థయమానస్సన్-గురుకుచకలశాలమ్బినీం- పృథుస్తనకుమ్భసమ్బద్ధాం-రోమావళీరూపాం- రజ్జుం-తవ నాభ్యా ఏవ-వాప్యాః- పరిసరం-అనయత్ - జీవనార్థీ- ఆత్మలాభేచ్ఛుః॥ని॥ జీవనం ప్రాణనామ్భసోరితి కవిదర్పణే॥ జాతతృష్ణః - జనితాశ ఇతి వాస్తవార్థః- అత్యగాధాం- అతిగమ్భీరాం-తాం నాభిం దృష్ట్వా అస్యా రజ్వాః-దైర్ఘ్యం ఇహ నాభిగమ్భీరతాయాం న పర్యాప్తం- ఇతి తత్రపరిసరే తాం రజ్జుం ఔఝ్ఝత్- తత్యాజ ఏతావతాపి ప్రయాసేన తృష్ణానివృత్తిర్నజాతేత్యాశయః- తథాహి-శమ్బరధ్వంసినః - ఉదపానాదినాశకస్య తృషః- ఉదన్యాయాః. ఉపరతిః - నివృత్తిర్నభవేత్ - మన్మథాశాయా ఉపరతిః కస్యాపి న భవేదిత్యపి ప్రతీయతే । ని ॥ శమ్బరం సలేపిత్తేయోర్ధృప్రవ్రతవిశేషయోః। శమ్బరో దైత్యహరిణావితి విశ్వః॥౧౬౧॥ ఋత్విగితి॥ రమే. యౌవనాత్మా యౌవనరూపః-ఋత్విక్ యాగకర్మకరః రతిమఖే- నాభీబిలమేవ యూపావటం- తద్యుతాయాం. ఉదరఏవ ఉత్తరవేద్యా మాహవనీయపార్శ్వభాగే- రోమలతాస్వరూపం- మన్త్రసంస్కృత మష్టాశ్రిత్వాదియుతం- యూపం. యూపస్తమ్భం- మినోతి-స్థాపయతి- డుమిఞ్ ప్రక్షేపణ ఇత్యతః శ్నువికరణాల్లట్-సంశ్లిష్టం- ఉరోజయుగం- అస్య చ

పాలం॥౧౬౨॥ రతీశమాత స్తవరోమవల్లికామయీ మనోజ్ఞా యమునా పు
నాతు మాం। వలిత్రయం యత్ర తరఙ్గవిభ్రమం బిభర్తి హారాంశుచయశ్చ
ఫేనతాం॥౧౬౩॥ స్తనాద్రిభాజి స్థిరహారశోభా సుధామ్బుధౌ రోమల
తా మురారేః। వటచ్ఛదస్యాదుదర స్తవామ్బ వలిత్రయం చిత్రమిహోప
ధానం॥౧౬౪॥ నాభీసరోరోధసి నాళికేరద్రుమ భ్రమం రోమలతా దద
దాతి। తదగ్రలగ్నౌ తనుత స్తవేమౌ స్తనౌ పున స్తత్ఫలయుగ్మశఙ్కాం॥౧౬౫॥
నాభీసరశ్చిరమగాధతరం విధాయ। నారాయణప్రణయిని శ్రమిణా విధా
త్రా। రోమావళీ తవ విభాతి తటే తదీయే। క్షిప్తేవ తత్ఖనన హేతురయ
శ్శలాకా॥౧౬౬॥ సరితో గిరితోవతీర్య నిమ్నం ప్రవిశ న్త్యమ్బ తవాత్ర నాభి

పాలం-యూపాగ్రప్రోతములూఖలం-శఙ్క్యం॥ ౧౬౨॥ రతీతి॥ రతీశమాతః
యత్ర యమునాయాం-వలిత్రయం కర్తృ తరఙ్గవిభ్రమం॥ని॥ విభ్రమో భ్రా
న్తిశోభయోరితి విశ్వః । హారాంశుచయశ్చ ఫేనతాం నేతి పూర్వేణాన్వ
యః॥౧౬౩॥ స్తనేతి॥ హే అమ్బ తవ ఉదరం- స్తనాద్రిభాజి-కుచాత్మకశైలయు
జి-స్థిరహారశోభాయామేవ-సుధామ్బుధౌ-శయితస్య రోమలతాయా ఏవ
మురారేః- శయనాధిష్ఠానభూతః. వటచ్ఛదః-న్యగ్రోధపత్రం-స్యాత్కిం-
ఏవం సమ్భావయామీత్యర్థః- ఇహ-ఉదరాత్మకవటపత్రే - వలిత్రయం-చి
త్రం- ఉపధానం-ఉపబర్హం- స్యాత్॥ ౧౬౪॥ నాభీతి॥ హే శ్రీః- రోమల
తా-సా రోమరాజిః- నాభీసరోరోధసి- నాభీసరస్తటే - నాళికేరద్రుమ
శఙ్కాం- దదాతి. తస్యాః- అగ్రే-లగ్నౌ- మిథస్సంశ్లిష్టౌ- స్తనౌ పునః- త
త్ఫలయోః-నాళికేరఫలయోః- యుగళభ్రాన్తిం-తనుతః- కురుతః॥౧౬౫॥
నాభీతి॥ హే నారాయణప్రణయిని-ఇయం తవ రోమావళీ-అగాధతరం-నా
భీసరః చిరం విధాయ-శ్రమవతా-విధాత్రా- స్రష్ట్రా-తదీయే-నాభీసరస్స
న్నిధిని తటే-క్షిప్తా-విసృష్టా-తస్య సరసః ఖననస్య హేతుః- అయశ్శలాకేవ
విభాతి॥ ౧౬౬॥ సరిత ఇతి॥ అమ్బ-సరితః- నద్యః గిరితః-శైలాత్- అవతీర్య
నిమ్నదేశం ప్రవిశన్తి- అత్ర త్వచ్ఛరీరే-తన్వీ- రోమలతైవ-కాళిన్దీ-అనేన

గర్తాత్ । తనురోమలతాకళిన్దజాహో స్తనశైలాన్వయ మారురుక్షు
తీవ॥౧౬౭॥దాయాదఃపితురేష నాభికమలే దామోదరస్యైధతే । ధాతే
త్యేవమసూయయేవ జనని ప్రేప్సుస్తతోప్యుచ్ఛ్రియం । నాభీకూపసము
త్థరోమలతికానాళాగ్రజాతాద్భుత।స్ఫారోరోజసరోజ కోశయుగమ
ధ్యాస్తేసుతస్తేస్మరః॥౧౬౮॥జగత్త్రయీచేతనజన్మహేతౌ వలిత్రయీభా
తితవోదరేస్మిన్। నారాయణప్రేయసినాభికూపనిపానసోపాన పరమ్ప
రేవ॥౧౬౯॥జిత్వాజగన్తి విశిఖైర్జగదమ్బజైత్ర । స్తమ్భస్తవాఙ్గభువిరో

ప్రవాహస్య- ప్రకృతత్వే-శైలాధిరోహణమపి- సమ్భావితమితి సూచితం
నాభిగర్తాత్-ఉన్నతదేశమధిరుహ్య స్తనశైలసమీపముప్యారోఢు ముద్యు
క్తఇవ-అహో- నద్యాః-ఉచ్చస్థానాధిరోహణమాశ్చర్యం ॥౧౬౭॥ దా
యాద ఇతి॥ హేజనని- తేసుతః- స్మరః దాయాదః జ్ఞాతి- ని ॥ దాయా
దోజ్ఞాతిపుత్రయోరితివిశ్వః- ధాతా. పితుః. దామోదరస్య- నాభీకమ
లే-ఏధతే-ఇత్యేవంఅసూయయా- తతః - నాభీకమలస్థాత్ బ్రహ్మణోపి
ఉచ్ఛ్రియమాధిక్య- మౌన్నత్యంచ ప్రేప్సురివ తవ నాభీకూపాత్- సముత్థం
రోమలతికాయాఏవ నాళస్య- అగ్రే-జాతంచ- అద్భుతం- కూపోద్భవ
త్వాత్- ఏకనాళావలమ్బిత్వాచ్చ- విచిత్రంస్ఫారంచ. ఉరోజ- సరోజ-
కోశయుగ- మధ్యాస్తే బ్రహ్మాతు- ఏకస్మిన్-భగవన్నాభీకమలేవర్తతేస్మ
రశ్చతద్వ్యక్షుస్థిత శ్రీనాభేః నిష్పన్నం-ఏకనాళావలమ్బి సరోజకోశద్వయ
మధ్యాస్తఇతి- తతోస్యసముచ్ఛ్రయో వేదితవ్యః ॥౧౬౮॥ చతుర్భిస్త్రివ
ళీంవర్ణయతి॥ జగదితి॥ నారాయణప్రేయసి వళిత్రయీ జగత్త్రయ్యాం
యేచేతనాః। తేషాంజన్మహేతౌ ఉత్పత్తిహేతౌ ఇదంచజగన్మాతృత్వాను
సన్ధానాదేవాభిహితం తవ ఉదరేనాభిరూపం- యత్కూప-పనిపానం-జలాశ
యః తస్యసోపానపరంపరా- ఆరోహణపఙ్త్తిరివభాతి॥ని॥ఆరోహణంస్యా
త్సోపానమిత్యమరః॥౧౬౯॥ జిత్వేతి॥జగదమ్బ మనోజఏవనృపతిః జగన్తి
జిత్వా- తవాఙ్గభువి- అనేన అఙ్గాఖ్యదేశోపిగమ్యతే। రోమావళి వ్యాజే
నజైత్రస్తమ్భం జయప్రఖ్యాపకస్తమ్భం- విన్యస్య స్థాపయన్ సన్నతి

మలతాచ్ఛలేన। మిన్వన్మనోజనృపతిర్జితలోకసఙ్ఖ్యాం। మూలేకిమస్య తిసృభిర్వ్యలిఖద్వలీభిః॥౧౬౦॥ స్నాతస్యనాభిసరసిధ్రువమబ్ధికన్యే। సఞ్జగ్ముషోరతిపతివృతినస్సమాధిం। ఆషాఢమేవకలయేతవరోమరాజిం। మాస్యాంవలిత్రితయమస్యచదర్భకూర్చం॥౧౬౧॥ నాభీవాపీసవిధభువితేయావనారామవృద్ధ్యై। న్యస్తంరోమావలిమయఘటీయన్త్రదారుస్మరేణ। మూలేతస్యస్ఫురతిరచితంపాదవిన్యాసహేతో। స్సోపానానాన్త్రితయముదధేః పుత్రివల్ల్యాత్మనాకిం॥౧౬౨॥ దీర్ఘంనాభీవివరసరసోదేవిగమ్భీరిమాణం। ద్రష్టుంస్పష్టం వృషగిరిపతేరక్షమా వక్షిమీనా। గామ్భీర్యైకాస్పదమపిరసైఃపూరితంమానసంయత్। తస్యస్వైరమ్పతతిజలధేః పు

సృభిఃవళీభిః వ్యాజభూతాభిఃవిశిఖైః ॥ జితానాం లోకానాం త్రిత్వసఙ్ఖ్యాంవ్యలిఖతిర్-౧౬౦॥ స్నాతస్యేతి॥ అబ్ధికన్యేతవరోమరాజిం నాభిసరసిస్నాతస్య సమాధింధ్యానం సంజగ్ముషః ప్రాప్తవతః రతిపతేరేవయతేః ఆషాఢంత్రిదణ్డమేవ ॥ని॥ ఆషాఢోయతినాందణ్డఇతిహలాయుధః॥ కలయేఉత్ప్రేక్ష్యామి వళిత్రితయం అస్యయతేః ఆస్యాంఉపవేశార్హందర్భకూర్చందర్భాసనం కలయే॥౧౬౧॥నాభీతి॥ ఉదధేఃపుత్రి-స్మరేణఉద్యానపాలకేన రోమావళిమయఘటీయన్త్రదారు యౌవనరూపస్యారామస్యవృద్ధ్యై అభివృద్ధ్యర్థం తేనాభీ పల్వలసమీపదేశేవిన్యస్తంకిం-తస్యఘటీయన్త్రదారుణః మూలే మూలదేశే పాదవిన్యాసహేతోః పాదనిక్షేపార్థంవల్ల్యాత్మనా త్రివళీరూపేణ రచితం సోపానానాం త్రితయంస్ఫురతికిం॥౧౬౨॥దీర్ఘమితి।జలధేఃపుత్రివృషగిరిపతేః-అక్షిరూపామీనాదీర్ఘమపరిఛిన్నంనాభీవివరస్యైవసరసఃగమ్భీరిమాణం అగాధతాంస్పష్టంద్రష్టుం అక్షమాఅశక్తాయద్యస్మాత్ రసైఃఅభిలాషైః జలైశ్చపూరితం తస్యమానసంమనఃమానససరశ్చ గామ్భీర్యస్య అక్షోభ్యత్వస్యఅగాధత్వస్యచముఖ్యస్థానమపితత్రైవనాభీసరస్యేవనిత్యంస్వైరమప్రతిబన్ధంపతతిఅతఇతిపూర్వేణాన్వయఃఅతిగమ్భీరస్యమానససరసఃనాభీసరసిప్రవేశాత్తతోపినాభీసరసఃగామ్భీర్యంస్పష్టంప్రతీయతఇతిభగవద్ధ్రశాపితత్ దుష్పరిచ్ఛేదమితి

త్రితత్త్రైవనిత్యం॥౧౬౩॥ ఆశ్రిత్య సజ్జఘనహస్తిగిరిం స్థితాయాం। పఞ్చాయుధో భృశముదఞ్చతి దేవి కాఞ్చ్యాం। నాభీమనన్తసరసీం కలయేక్షిగేన్ద్రః స్తమ్భఞ్చ రోమలతికాం వలిధిష్ణ్యభాజం ॥౧౬౪॥ జఘనపులినవత్యాం కేశశైవాలభాజి। త్రియుగనయనమీనైస్తృష్ణయా సేవితాయాం। త్వయి రసభరితాయాం దివ్యసౌన్దర్యసిన్ధౌ। నళినముఖి విధత్తే నాభిరావర్తశోభాం॥౧౬౫॥ త్వన్మధ్యయష్టిం పరివేష్ట్య శేతే నాభీబిలాన్తే రశనాప్రదాకుః। అసావపూర్వః కమలే యదీయాన్యఙ్గాని సర్వాణ్యపి రత్నవన్తి ॥౧౬౬॥ మ

తన్మనశ్చ నాభీదేశ ఏవ నిత్యముత్సుకమితి చ భావః।౧౬౩। ఆశ్రిత్యేతి॥ హే దేవి పఞ్చాయుధః భగవాన్ మన్మథః సజ్జః సన్నద్ధః ఘనాః మేఘాః యస్మిన్ తం హస్తిగిరిం। ఆశ్రిత్య స్థితాయాం అన్యత్ర హస్తిగిరిసదృశం సత్ జఘనం నితమ్బమణ్డలం॥ ని॥ జఘనం స్యాత్ కటౌ శ్రోణీపూర్వభాగావకాశయోరితి వైజయన్తీ॥ ఆశ్రిత్య స్థితాయాం కాఞ్చ్యాం నగరీవిశేషే మేఖలాయాం చ భృశముదఞ్చతి। వర్ధతే। అత్ర నాభీం అనన్తసరసీం అనన్తాఖ్యపుష్కరిణీం కలయే రోమలతికాం వళిరూపధిష్ణ్యాని వేదికాః భజతీతి తాదృశం గరుడస్తమ్భఞ్చ కలయే॥౧౬౪॥ జఘనేతి॥ హే నళినముఖి జఘనేన నితమ్బమణ్డలేన పుళినవత్యాం ప్రశస్తసైకతాయాం కేశాత్మకశైవాలశాలిన్యాం। త్రియుగస్య భగవతః నయనైః చక్షుర్భిరేవ మీనైః తృష్ణయా అభినివేశేన ఉదన్యయా చ సేవితాయాం రసైః శృఙ్గారాదిభిః జలైశ్చ॥ ని॥ శృఙ్గారాదౌ జలే వీర్యే రస ఇతి వైజయన్తీ॥ పరిపూర్ణాయాం త్వయ్యేవ దివ్యసౌన్దర్యసిన్ధౌ శ్లాఘ్యసౌన్దర్యప్రవాహే నాభిః ఆవర్తస్య జలభ్రమస్య శోభాం విధత్తే నళినముఖీతి సమ్బోధనేన సౌన్దర్యసిన్ధోర్ముఖమేవారవిన్దమితి ప్రతీయతే॥౧౬౫ నవభిశ్శ్లోకైః కాఞ్చీం వర్ణయతి- త్వదితి- కమలే- యదీయాని యాదృశసర్పసమ్బన్ధీని సర్వాణ్యఙ్గాని శిరోభిన్నాని సర్వాఙ్గాన్యపి యస్మాత్ -రత్నవన్తి- భవన్తి- అతః- అపూర్వః- అసౌ- రశనైవ- పృదాకుః- సర్పః- నాభీబిలపర్యన్తే- త్వన్మధ్యమేవ- యష్టిం- పరితో వేష్టయిత్వా శేతే- నిద్రాతి- నిశ్చేష్టత్వాదితి భావః।౧౬౬॥ మధ్యేతి- జనని- తే- రశనాగుణః- మేఖలాదా

ధ్యాత్మనాజననిశబ్ద గుణే నయోగాజ్జగ్రాహ శబ్దమతులం రశనా గుణ
స్తే।శౌరేశ్శ్రవోవియతి సౌతిసుఖంసశబ్దై। స్తుష్ట్యైవిశిష్య కిలశిష్యగిరో గు
రోస్స్యుః॥౧౭౭॥ రతితన్త్రరహస్యమమ్బశబ్దైరమణీయైర్వివశదంప్రకాశయ
న్తీ। రసనైవరతిప్రియస్యనూనంరశనాసావితిలేఖకప్రమాదః॥౧౭౮॥ ఉ
పాశ్రితామధ్యమమబ్ధికన్యే మణిప్రభాభిశ్శమితోత్తమస్థితిః। అసౌకృత
శ్రీమదనాదరారమేనమేఖలానప్రతిభాతిమేఖలా॥౧౭౯॥ యదనన్తపాణి

మ-మధ్యాత్మనా-ఉదరరూపేణ- శబ్దగుణేనాకాశేన- కేనచిచ్ఛాబ్దికేన-
యోగాత్- సమ్పర్కాత్- అతులం- శబ్దం- ధ్వనిం- శబ్దశాస్త్రంచ-
జగ్రాహ- సఃశబ్దగుణాత్ అధిగతశబ్దః- రశనాగుణః- శబ్దైః-ధ్వనిభిః-సుశ
బ్దప్రయోగైశ్చ-శౌరేః-శ్రవోవియతి-కర్ణనభఃప్రదేశే-స్వాధ్యాపకేచ-సు
ఖం-ఆనన్దంసౌతి- ఉత్పాదయతి-తథాహి- శిష్యాణాంగిరః- గురోః-విశి
ష్య- తుష్ట్యైస్యుఃకిల॥౧౭౭॥రతీతి హే-అమ్బ- రమణీయైః- శబ్దైః-ధ్వనిభిః-
ఉక్తిభిశ్చరతితన్త్రరహస్యం- రతిశాస్త్రరహస్యార్థం- మన్మథోద్రేకమి
త్యర్థః-అన్యత్ర-రతేః- రతిదేవ్యాస్తన్త్రం - కుటుమ్బవ్యాపారమేవ-రహ
స్యం॥ని॥ ఏకస్యైవోభయార్థత్వే కుటుమ్బవ్యాపృతావపితన్త్రమితివి
శ్వః ప్రకాశయన్తీ- విస్పష్టయన్తీ- అసౌ-మేఖలా-రతిప్రియస్య- రసనా
జిహ్వైవ-రశనేతిప్రవాదః-లేఖకప్రమాదాపతితః౧౭౮॥ఉపేతి- అబ్ధికన్యే
మధ్యమంవలగ్నంనికృష్టంచ-ఉపాశ్రితామణిప్రభాభిఃస్వఖచితరత్నకాన్తి
భిఃస్వధృతకుణ్డలాదిస్థామితరత్నభాభిశ్చ అయంచకృతశ్రీమదనాదరత్వే
పిహేతుః -ప్రశమితా- ఉద్భూతానాం-తమసాంస్థితిః-స్వరూపసత్తాయ
యాతాదృశీ- అన్యత్ర- శమితాపరిత్యక్తా - ఉత్తమేషు-ఉత్కృష్టేషు-
స్థితిర్వర్తనం యయా- తాదృశీకృతః- శ్రీమతిమదనే-ఆదరః-యయా-తా
దృశీమన్మథోద్రేకకరీత్యర్థః-అన్యత్ర-కృతః- శ్రీమత్సు-ఆఢ్యేషు- అనాద
రః-అభ్యసూయా-యయా-తాదృశీమేఖలా- కాఞ్చీ- ఖలా-ధూర్తా-మే
నప్రతిభాతీతిన - ఖలగుణసమృద్ధేరితిభావః ॥౧౭౯॥ యదితి ॥ అమ్బ-
తే-సుమధ్యమే - అనన్త పాణినిహితం - పతఞ్జలి పాణిన్యభిహితం

నిహితంసుమధ్యమేవలతేసువర్ణమయసూత్రమప్సుతే। గుణవృద్ధిమాన్ప్రకృతిశోభనోమునానియతంసుశబ్దనిచయోవిధీయతే॥౧౮౦॥ శ్రుతిమఞ్జునాదనిచయైరభిరామాసవలగ్ననాభిజఘనద్యుతిహేతుః। విలసత్యనన్తసరసాక్షియుగాయస్వదతేముకున్దదయితేతవకాఞ్చీ॥౧౮౧॥ కాఞ్చీమ్ముక్తిక్షేత్రమాహుర్జగత్యామిద్ధేచిత్రాతావకీదేవికాఞ్చీ। అప్యార్యాణాంయో

భగవత్కారని క్షిప్తంచ - సువర్ణమయసూత్రం - సుష్ఠుఅక్షరప్రచురసూత్రం-సౌవర్ణశ్రోణీసూత్రఞ్చ-యత్‌.యస్మాత్-వలతే-భాతి-ప్రతిభాతిచ-తత ఇతి శేషః-అమునాసూత్రేణగుణవృద్ధిమాన్-ప్రకృతిశోభనః-గుణవృద్ధిప్రకృతిసంజ్ఞికశబ్దశాస్త్రిసజ్ఞకతసజ్ఞాశోభితఇతిభావః తారత్వాదిగుణవాన్,వృద్ధిమాంశ్చ-ప్రకృత్యా-స్వభావతః-శోభనః-సుశబ్దనిచయః-గఙ్గోదకం- దేవైశ్వర్యంరామః-కష్ణఇత్యాది- సుశబ్దనిచయః-సాధుశబ్దసమూహః-ధ్వనిభేదశ్చ -క్రియతే-నియతమిత్యుత్ప్రేక్షా అన్యత్రసుమధ్యమ ఇతిసంబుద్ధిః॥౧౮౦॥శ్రుతీతి-ముకున్దదయితే-శ్రుత్యాతానాకలనేన-శ్రోత్రయోశ్చమఞ్జుభిఃగీతినాదానాం-ధ్వనీనాంచ-నిచయైః-శ్రుతీనాం-వేదానాం- మఞ్జునాదనిచయైశ్చ-పదక్రమాదినియతమనోజ్ఞస్వరోచ్చారణైశ్చ అభిరామా-సవే-అశ్వమేధే-లగ్నస్సక్తః- యోనాభిజః-బ్రహ్మా-తస్యప్రకృష్టప్రకాశే- హేతుః-వలగ్ననాభిసహితం-యజ్జఘనం-నితమ్బమణ్డలం-తద్ద్యోతనహేతుః-అతఏవవిలసన్తీ-తవకాఞ్చీ మేఖలాసైవనగరీ-॥ని॥ కాఞ్చీపురీమేఖలయోరితికవిదర్పణే। అనన్తసరసాపుష్కరిణ్యాఅక్షియుగాయ। అనన్తస్యసరసాయ-సాభిలాషాయ-అక్షియుగాయచ-స్వదతేరోచతేరూపకాలఙ్కారః౧౮౧॥కాఞ్చీమితి॥ హే దేవి-జగత్యాం-భూమౌ-కాఞ్చీనగరీం।ముక్తిదాయకక్షేత్రం-ప్రాహుః॥శ్లో॥అయోధ్యా మథురామాయాకాశీకాఞ్చీఅవన్తికా। పురీద్వారవతీచైవసప్తైతా మోక్షదాయకా ఇతివచనార్థవిదఇతి శేషః॥ తావకీకాఞ్చీచిత్రాఇద్ధే-యస్యాం- త్వతాఽ

గిరాంమోక్షహేతోశ్చేతో యస్యాంబధ్యతే తార్క్ష్యకేతోః॥౧౮౨॥ లబ్ధవాసమధికాఞ్చి దేవిసద్రత్నజాతమభిజాతదీప్తికృత్।కంసహింసనకటాక్షపాత్రతాంవిన్దతితిక ఇవాత్రవిస్మయః॥౧౮౩॥ అల్పాదల్పంత్వద్వలగ్నంచ లగ్నంవాసస్తస్మిన్నర్థతశ్శబ్దతశ్చ । అమ్బుస్నేహాదమ్బరంవీక్ష్యకాఞ్చీచ్ఛద్మాభ్విద్యుత్తత్రవిద్యోతతేకిం॥౧౮౪॥అక్ష్యపదాదణుతస్తవమధ్యాదమ్బరమేవరమమ్బరమేవ। అస్యహివైభవమస్తువివాదంవిప్రతిపన్నమనైన్ద్రి

శ్చాస్యం- ఆర్యాంగిరాంయోగినామపి- మోక్షహేతోః- తార్క్ష్యకేతోః- చేతః - స్వయంబధ్యతే - సంసరతి - అతశ్చిత్రమితిభావః వస్తుతస్తుస్యాదస్తిమితమేవభగవన్మనఆసీదితిభావః॥అతిశయోక్తిభేదః౧౮౨॥ లబ్ధేతి॥హే దేవి- కాఞ్చ్యామధికాఞ్చి- అవ్యయీభావః- లబ్ధవాసం అభితః-జాతాం - దీప్తిం-కరోతీతి - తాదృశం- కులీనస్యేవ తేజః-తత్కారివ-సత్- ప్రశస్తం-రత్నానాం- జాతం-సమూహః- సద్రత్నానాం-మహార్ఘరత్నానాం-జాతంచ॥ని॥రత్నం-శ్రేష్ఠేమణావితినానార్థరత్నమాలా- కంసహింసనస్యభగవతః- కటాక్షస్య-పాత్రతాం గోచరతాం-ఆసేవనకతాంచవిన్దతీత్యత్ర-క ఇవవిస్మయః- కావ్యలిఙ్గం ॥౧౮౩॥ అల్పాదితి॥అమ్బు- విద్యుత్- అల్పాదల్పం. సూక్ష్మతమం- తవవలగ్నం- అర్థతః-అమ్బరం-పర్యాయోచ్య-తస్మిన్- వలగ్నే- లగ్నం- వాసశ్చఅర్థతః సాక్షాత్-శబ్దతశ్చ-అమ్బరం।వీక్ష్య॥ని॥ అమ్బరంవసనేవ్యోమ్నికార్పాసేయాసకర్మక ఇతివిశ్వః॥ కాఞ్చీవ్యాజాత్- స్నేహాత్ - తత్రవలగ్నే-విద్యోతతేకిం-అపహ్నుతిభేదః॥౧౮౪॥ ద్వాదశభిస్మధ్యంవర్ణయతి॥అక్ష్యేతి హే అమ్బరమే- అమ్బరం- ఆకాశమేవ- అమూర్తమపీతిభావః-అణుపరిమాణవతః-అతఏవఅక్ష్యగోచరత్వేన-నిశ్చితాత్ తవమధ్యాత్ మూర్తాదపీతిభావః-వరంమనాక్ప్రియంసుగ్రహమితిభావః-హి-యతఃఅమ్బరస్యవైభవం-విభుపరిమాణం- తస్మాత్తద్గ్రహణాయదేశాన్తరగమనాదిక్లేశభావనిరాసక ఇతిభావః - సర్వప్రతిపన్నం - అతఏవ అనైన్ద్రియకత్వం-అప్రత్యక్షత్వం-వివాదగ్రస్తం-తస్మాదితిపూర్వేణాన్వయఃవిభుత్వేన-తార్కికైస్స్వీకృతాత్ ప్రత్యక్షత్వాప్రత్యక్షత్వాభ్యాంవిప్రతిపన్నాత్- ఆకాశాత్-పరమాణుతయానిశ్చితాప్రత్యక్షత్వకస్యమధ్యస్యతతోఽపి

యకత్వం॥౧౮౫॥అణ్వప్యద స్తవవలగ్నమహోఽమ్బ కాఞ్చీ। మప్యమ్బరం
స్తనభరం చబిభర్తియుక్తం। ఆహుర్యతోద్వ్యణుక కారణ మప్యముంత
మాధారమత్రకతి చిజ్జగతోఽఖిలస్య ॥౧౮౬॥ కార్శ్యందృష్ట్వైక మలనిల
యే నేత్ర మేకంభవత్యా। దత్తంమధ్యంప్రతితవపతేస్త్రత్రతుస్పర్ధయేవ। నే
త్రద్వన్ద్వంరుచిరమదిశత్తద్విచిత్రంత్రిణేత్రో జాతోఽస్యైవప్రథయతికథంస
మృదంశమ్బరారేః।౧౮౭।పయోజనాభప్రియపత్ని విష్ణుపదారవిన్దవ్యపదే

దుశ్లిష్టత్వంవక్తవ్యమితిభావః॥యద్వా-అమ్బరం-అవరమేవ-అణోరణు
తరముత్కృష్టం- గగనంచ ప్రసిద్ధవిభుత్వకం- సన్దిగ్ధదృశ్యత్వకంచ- కథ
మణుతాయాముత్కృష్టంభవేదితిభావః కావ్యలిఙ్గం॥౧౮౫॥ అణ్వీతి॥అదః
తవ-వలగ్నం-అణ్వపి- అతిసూక్ష్మమపి-కాఞ్చీం- నగరీవిశేషం-మేఖలాం
చ-అమ్బరం-ఆకాశంవస్త్రంచ- స్తనరూపం॥భారంచ-ఇహాశరీరే-బిభర్తి
ఇత్యేతద్యుక్తం-నతుచిత్రం-యతః కేచిత్ గౌతమీయాఃద్వ్యణుకంప్రతికా
రణభూతం-తం సర్వసూక్ష్మతయా ప్రసిద్ధం-అముంపరమాణుమపిఅఖిల
స్యఅచేతనవర్గస్య-ఆధారంసమవాయేనాశ్రయం-ఆహుః తతఇత్యపూర్వే
ణాన్వయః-కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౧౮౬॥కార్శ్యమితి॥కమలనిలయే-భవ
త్యామధ్యందానార్హంప్రతి-కార్శ్యంవిభవశూన్యత్వందృష్ట్వైకంనేత్రం
వస్త్రం-దత్తంతవపతిః-తత్రి- పాత్రే- దానే- స్పర్ధయా - సంఘర్షణేవ
అహమహమికయేవేతియావత్ తం- ప్రత్యేవ-రుచిరం- నేత్రయోః- వ
స్త్రయోః-ద్వన్ద్వం- అదిశత్-అస్యాతకృశంమధ్యదేశంప్రతి। వస్త్రంత్వ
యాదత్తం-తంభగవాన్-సాదరమపశ్యదిత్యర్థః- ఏషమధ్యః- లేత్-ఉక్త
హేతునా -త్రిణేత్రః- శివః-వస్త్రత్రయయుక్తశ్చజాతోఽపి-కథం-శమ్బ
రారేః-మన్మథస్య-సమృద్ధింగోప్యంసమీచీనస్థానంచ-వర్ధయతి।ప్రకటయ
తిచవిచిత్రం॥ని॥ నేత్రంతుస్యాత్తరోర్మూలేవస్త్రేదృశిమఘాగణఇతి।వైజ
యన్తీవిభావనాభేదః॥౧౮౭॥పయోజేతి॥ హేపయోజనాభప్రియపత్ని-
త్వంమధ్యేభగవచ్చరణాభిధాయకవిష్ణుపదారవిన్దపదప్రయోగమేవాలో
చ్యతుచ్ఛత్వాత్ గగనారవిన్దపదప్రయోగాఖ్యాతామసలోచ్యముదా

శమేవ। నిరీక్ష్య మధ్యే నియమేన తత్ర నేత్రం ముదా త్వాం నిదధాసి నూనం౧౪౮ నేత్రేణ నీరనిధిపుత్రి నితాన్తయోగాన్మధ్యం న చాక్షుషమితీక్షమమేవ మాతః। ఆసన్నతాపి నితరామతిదూరతా వా । ప్రత్యక్షతాం ప్రతిరుణద్ధి యథాఞ్జనాదౌ॥౧౪౯॥ అత్యల్పభావాత్తవ దేవి మధ్యో హరేః కటాక్షావిషయోఽభూత్ । అతుల్యకల్యాణగుణాశ్రయస్యాప్యజస్రబన్ధోఽస్య కిలానురూపః ॥౧౫౦॥ సురాశనశ్రీప్రధనే నిదానముపేన్ద్రసన్తోషకృదబ్ధికన్యే।

పరితోషేణ తత్ర నియమేన నేత్రం సాదరవీక్షణం వస్త్రం చ నిక్షిపసి ఉత్ప్రేక్షాలఙ్కారః॥౧౪౮॥ నేత్రేణేతి॥ నీరనిధిపుత్రి-మధ్యప్రదేశః నేత్రేణ వస్త్రేణ-చక్షుషా చ-నితాన్తయోగాత్-అత్యన్తసన్నికర్షాత్-న చాక్షుషం న ప్రత్యక్షమిత్యేతత్ క్షమం యుక్తమేవ-యతః-అఞ్జనాదౌ యథా అఞ్జనాదావివ-స॰ప్రస్మిన్నపి-వస్తుని-సుతరామాసన్నతా-అతిదూరవర్తితా వా-ప్రత్యక్షతాం ప్రతిరుణద్ధి-తస్మాదితి పూర్వేణాన్వయః-దూరస్థమఞ్జనం యథా న దృశ్యతే తద్వదేవ నేత్రోపాన్తలిప్తమపి-తదితి-అత్యన్తనేత్రసన్నికర్షోపి-ప్రత్యక్షవిరోధ్యేవేతి-ఉక్తార్థో యుజ్యత ఏవేతి భావః స్వాభావికస్య మధ్యాచాక్షుషత్వస్య- అత్యన్తనేత్రసన్నికర్షహేతుకత్వోత్ప్రేక్షణాద్ధేతూత్ప్రేక్షా॥౧౪౯॥ అత్యేతి॥ దేవి మధ్యప్రదేశ-హీనత్వం ద్యోత్యతే- అత్యల్పభావాత్ అల్పభక్తిత్వాత్ అతిసూక్ష్మత్వాదితి వాస్తవార్థః-యతః-హరేః-కటాక్షవిషయోభూత్-అతుల్యకల్యాణగుణాశ్రయస్య అసదృశశమదమాద్యాత్మగుణపరిపూర్ణస్యాప్యస్య- మధ్యస్య అనర్ఘతయా తులనానర్హసువర్ణసూత్రాశ్రయస్యాపీతి వాస్తవార్థః అజస్రబన్ధః నిత్యసంసారః- అమోక్షణ-బన్ధశ్చ నఞ్ పూర్వాజ్జసు మోక్షణ ఇత్యతః నమిమంపీతిరః అజస్ర ఇత్యవిరతపరః అనురూపోయుక్తః కిల- విరోధాభాసః॥౧౫౦॥ సురేతి॥ అబ్ధికన్యే-సురాణాం-అశనశ్రీః-అమృతసమృద్ధిః- తద్విషయే- ప్రధనే వైనతేయేన సాకం యుద్ధే- నిదానం-హేతుం శోభనాయా రశనాసమృద్ధిన్యాశ్శ్రియశ్శోభాయాః ప్రధనే ప్రకాశనే హేతుం చ ॥ని॥ ప్రధనస్తుస్యాత్ప్రకాశే సాంపరాయక ఇతి కవిదర్పణే॥ ఉపేన్ద్రస్య స్వానుజస్య భగవతః సన్తోషకృత్ భగవత్సన్తోషకారీ చ కామవ్యధాకారిత్వేన తత్సన్తోషహృద్వా రుచిరస్థకీయార

వలగ్నమేతద్రుచిరోరురమ్భావిలగ్ననేత్రంకలయే వలఘ్నం ౯౧॥ పరమాణుషు మాతరాది మంయదిదంకోశ కృదాహమధ్యమం అమరఃకిలపామరస్తతస్సబభూవస్వయమేవమధ్యమః ॥౯౨॥ అధికాఞ్చి తథాభి వృద్ధిమత్యా వ్యభిజాతశ్రుతి మఞ్జుశబ్దపఙ్క్త్యా । అతిభఙ్గురపవ

మ్భాతస్యాంవిలగ్ననేత్రంవి శేషేణసక్తదృష్టిసహస్రం రుచిరే-యేఊరు రమ్భే-తయోర్విలగ్ననేత్రంసక్త-వస్త్రంచ॥ని॥కదళ్యామప్సరోభేదేరమ్భే తినానార్థరత్నమాలా॥ ఏతద్వలగ్నం- వలఘ్నంఇన్ద్రిమస్యే॥ ఉత్ప్రేక్షా॥౯౧॥పరమాణుష్వితి॥ హేమాతః-కోశకృత్-అమరః యస్మాత్ పరమాణుషుఆదిమంఉత్కృష్టం-అణుతరమిత్యర్థః-ఆదౌమకారసహితంచ-ఇమంకర్మ- మధ్యమం-అన్తర్గతం- నికృష్టంచ- అణుచ- అహ-ఉక్తవాన్।తతః-ఆదిమస్యమధ్యమత్వకథనాత్- పామరః- అజ్ఞః-సః- అమరఏవస్వయంమధ్యమః- నికృష్టః- మధ్యేమకారసహితశ్చ- బభూవ-ఆదిమం-మధ్యమముక్త్వాస్వాజ్ఞత్వం- ప్రకటయామాసేతిభావః-అర్థాన్తరంచ-కోశకృత్- ధనకారస్వామీ- కశ్చిదమరఇత్యపిప్రతీయతే- సః-పరమాణుషప్రకృష్టధాన్యవిశేష రాశికేషు- ఆదిమం- ప్రధానం. ఇమం. త్వదీయమితిగమ్యతే- మధ్యమం- మధ్యశ్రీకం- నికృష్టసమ్పత్కం-మాహ-అదూషయదితియావత్- తతఏవసః- పామరః- రుగ్ణఃస్వయమేవ. మధ్యమః- నికృష్టః పాపవశాన్మధ్యశ్రీకశ్చబభూవేతి ॥౯౨॥అధీతి॥అధికాఞ్చి-కాఞ్చ్యాం మేఖలాయాం - నగర్యాం చతథాభివృద్ధిమత్యా. సూత్రభాష్యాదిగ్రన్థైరుపబృంహితయాఅభివృద్ధయాచ- అభిజాతశ్రుతీనాం ఉపనిషదాం. మఞ్జునాసహృదయహృదయంగమయా- శబ్దపఙ్క్త్యా. అభితోజాతానాం-శ్రోత్రమఞ్జుధ్వనీనాం- పఙ్క్త్యాచ- అతిభఙ్గురోపి.అత్యన్తనిరాసశాల్యపి-అత్యన్తకృశతయా- రశనాధ్వనివేగాసహిష్ణుతయా - భగ్నతోన్ముఖోపిత్వ

శూన్యవాదంనజహౌమాధ్యమికః క్రమ స్త్వదీయః ॥౧౫౩॥ జననిస్మృతిజ
న్మమూలభూతంతనుమధ్య న్తవసన్త తానుమేయం। తదిహోపనతంపుర
స్తనాఙ్గీకృతసద్గౌరవదర్శనానురోధాత్ ॥౧౫౪॥ నపరంతవరమ్యశీధుమి
త్రంవచనంపఙ్కచభూతమబ్ధికన్యే। అపితుస్ఫుటమేఖలాకలాపప్రసరచ్ఛ

దీయో మాధ్యమికః క్రమఃశూన్యవాదిరీతిః.వలగ్నరీతిశ్చ- శూన్యవాదం
శూన్యతత్త్వవాదంశూన్యమితిప్రవాదవిషయత్వంచనజహౌఇతిప్రకృతాప్ర
కృతశ్లేషః॥౧౫౩॥జననీతి॥హేజననితవ-స్మృతిజన్మనః-కన్దర్పస్య-ఉత్పత్తి
హేతుఃతనుకృశం-యత్తవమధ్యంసన్తతం-ఉపర్యధస్తనభాగసహాసఙ్ఖ్యా
రానుమేయమాస్తే- అనుమానప్రకారమేవాహ తదితి॥తన్మధ్యం-ఇహ-శ
రీరే- ఉపనతం- అన్తర్భూతం- ఉపనత్వాదుర్గ్రహమస్తి-కుతః-పురోభా
గే స్తనాభ్యామంగీకృతస్య-ప్రశస్తస్య-పృథుత్వస్యవిలోకనానుసారాదితి
యదినోపనతం-తర్హిపురఃపథుస్తనాదర్శనంస్యాదితికుచౌన్నత్య ద్రష్టృ
భిః - సుసూక్ష్మం - మధ్యస్థలం విద్యమానమేవ నమ్రిత్వేననజ్ఞాయ-త
ఇతిభావః-స్మృతీనాం - పరాశరాద్యుక్త విష్ణుపురాణాదీనాం- జన్మ
నః- ఉత్పత్తేః- మూలభూతం- శ్రుతివాక్యజాతమిత్యపిగమ్యతే- తనుమ
ధ్యమిత్యనేనవా - సంక్షిప్తవాక్యశ్రుతి విశేషావగతిః తత్సన్తతానుమే
యం- అవశ్యానుమేయమిత్యర్థః-తత్ శ్రుతివాక్యంఇహత్వద్వి-షయస్మృ
తివిషయే-ఉపనతం-సిద్ధంపురాతనేవసిష్ఠపరాఙ్కుశాద్యభిమతగౌరవశాలిసి
ద్ధానానుగుణత్వాదితిప్రకృతతద్వైభవాదివిషయానుగుణార్థాన్తరధ్వని
రోబ్ధవ్యా॥౧౫౪॥ నేతి। అబ్ధికన్యేరమ్యం - మనోజ్ఞం- యత్ శీధుమధు
తస్యమిత్రంసదృశం- తవవచనం-పరంఉక్తిరేవ-నపఙ్కచభూతం- కోకి
లారావసదృశం అపితు స్ఫుటంమేఖలా కలాపాత్ కాఞ్చీభూషణాత్
ప్రసరతాశబ్దాఖ్యగుణేనఉజ్జ్వలం వలగ్నమపిపఙ్కచభూతం గుణతస్సవి

ద్ధిగుణోజ్జ్వలంవలగ్నం॥౧౫॥ ప్రబుద్ధదీప్తా ప్రబలాగమస్తేసహత్య శేషా
మ్బగురౌనితమ్బే! అన్తేవసన్నస్యతుమధ్యమో యంస్థానే సమాతిష్ఠత
శూన్యవాదం ॥౧౬॥ మకరధ్వజరాజ భద్రపీఠంపులినంభూష ణరత్న
కాన్తిసిన్ధోః।జలజాయతనేపృథుత్వదీయం జఘనంయావ నహస్తిమస్త
కంవా॥౧౭॥ కామాఙ్కుశేన కలితక్షతమచ్యుతేన । పాథోధి పుత్రిపృ

రూపతశ్చాకాశః శబ్దావృత్తిదీపకం॥౧౫॥ ఇతఃపరంత్రిభిశ్శ్లోకైఃకటిప
శ్చాద్భాగంవర్ణయతి॥ ప్రబుద్ధేతి॥ అశేషామ్బప్రకృష్టాయాబుద్ధ దేవస్య
దీప్తిఃప్రతిభా తత్సదృశ ప్రతిభాకేగురౌఆచార్యేసర్వతః ప్రబలాగమంప
చాత్మకంశాస్త్రంహసతిఅపహసతిసతితస్యనాస్తికస్యగురోః అన్తేవసన్
శిష్యఃమధ్యమః నికృష్టఃసౌగతైకదేశీమాధ్యమికసమ్ప్రదాయప్రవర్తకః
శూన్యమేవతత్వమితివాదం సమాతిష్ఠతఅభ్యుపగతవాన్ ప్రపఞ్చసత్యతా
ప్రమాణభూతం వేదమాచార్యేదూష యతిసతి మిథ్యాత్వవాదంతచ్ఛి
ష్యః అభ్యుపాగమదితి యుక్తమేవేతిభావః ప్రభూతచాక చక్యేమహతి
తేనితమ్బమణ్డలేప్రబలమగమంశైలం॥ని॥ అగమాభూరుహాహార్యావితిక
విదర్పణేహసతిసతి తస్యనితమ్బస్యఅన్తికేవసన్ మధ్యమః నాస్తిశబ్దాభి
ధేయతామభజత్స్థానేయుక్తం అతివిపులనితమ్బనిరీక్షకస్యతదన్తికతరమ
ధ్యంనదృష్టిగోచరీభవతీతిభావః కావ్యలిఙ్గం౧౬॥మకరేతి॥ జలజాయతనే
త్వదీయంజఘనం కర్తృ మన్మథమహారాజస్య స్వర్ణపీఠంవా భూషణర
త్నానాంకాన్త్యాఏవసిన్ధోః పులినం వాయద్వా యౌవనస్యైవహస్తినః-
మస్తకంవాఅత్రమన్మథోద్రేకకరత్వంరత్నకాన్త్యావృతత్వంయౌవనదశా
లఙ్కారత్వంచ క్రమేణవ్యజ్యతే-సన్దేహాలఙ్కారః॥౧౭॥ కామాఙ్కు
శేనేతి॥పాథోధిపుత్రిఅచ్యుతేనభగవతాకామాఙ్కుశేననఖేనకరణేనచ్యు
తిరహితేన కామాఙ్కుశేనేత్యపి ప్రతీయతే ॥ని॥ కామాఙ్కుశాఃకరరు
హాఃపునర్భవాః పాణిజాతాః నఖరాఇతిహలాయుధః కలితక్షతంపృ

ఘులంజఘనం భవత్యాః। హ_స్తీన్ద్రమ_స్తకమపూర్వమిదంయదస్యాఃహ స్తావుభౌలసతఊరుమిషాదధస్తాత్ ॥౧౮॥ కరస్థీకర్తుంయాంభగవతి తవోరుశ్రియమసౌ। కరీనిత్యంకాఙ్క్షత్యభిలషతితామేవకదళీ। అతస్తామీర్ష్యాతఃప్రసభమభిమధ్నాతికళభో। ద్వయోరేకత్రేచ్ఛాజ నయతిమిథో ద్వేషమధికం॥౧౯॥ ప్రకాశయత్పద్మగృహేమదావహాః హరేరనేకాకృతినేత్రసమ్పదః। శుభోరురమ్భాద్వయశోభితన్దివం। జయత్యుదారజ్ఝ

ఘులం భవత్యాః ఇదంజఘనం నితమ్బయుగ్మం అతిసంశ్లిష్ట త్వాదేకీభూతమితి భావః అపూర్వం అదృష్టపూర్వం హ_స్తీన్ద్రమ_స్తకం యస్మాత్ అస్యఉభౌహస్తౌకరికరౌ॥ని॥జఘనంకామినీశ్రోణిపురోభాగేకటిస్థలఇతినానార్థరత్నమాలాఊరుమిషాత్- అధోభాగేలసతఉత్ప్రేక్షాలఙ్కారః॥౧౮॥ షడ్భిస్సక్థినీవర్ణయతి॥కరేతి॥ హేభగవతి- అసౌకరీ-యాం-తవ- ఊరులక్ష్మీంసక్థిశోభాం- ఊరుం- అధికాం- సమ్పదంచ-కరస్థీకర్తుంస్వహ_స్తగతాం-క_ర్తుం-నిత్యంకాఙ్క్షతికదళీ-తామేవ- తవోరుశ్రియం-అభిలషతి - అతఃతాంకదళీకళభః ఈర్ష్యయాప్రసభం - అభిమధ్నాతి-భ_ఙ్క్తే- తథాహిద్వయోరేషిత్రోరేకస్మిన్ వస్తునిఇచ్ఛామిథోన్యోన్య మధికద్వేషంజనయతి - ఏకామిషాభిలాషోహిబీజం వైరతరోస్స్మృతం॥౧౯॥ ప్రకాశయదితి॥ హేపద్మగృహే-హరేర్భగవతః-మదావహాః-మదకరీఃఅనేకాకృతీః- దినేదినేభిన్నరూపాః నేత్రసమ్పదః-వస్త్రసమృద్ధీః-ప్రకాశయత్- అన్యత్ర- మదకరీః.హరేరిన్ద్రస్య.నయనసమృద్ధీః ప్రకాశయత్- ఉత్పాదయత్-శుభే-యే-ఊరురమ్భే- తద్ద్వయశోభితం-అన్యత్ర॥శుభోరూయే - రమ్భాఖ్యాప్సరసౌ-తద్ద్వయశోభితం॥ అతఏవ ఉదారం-మహాత్ వదాన్యంచ - నితమ్బస్థలం - ఇన్ద్రస్యఏకజాతీయనేత్రస

ఘనస్థలంతవ॥౨౦౦॥ ప్రకృతిస్సమదర్శితామృదూనాం । నితరామున్నతిభాజినీచకేచ। ప్రథతేసమతాయతస్త్వదూర్వోః। కరభేదేవికరేచకుఞ్జరాణాం॥౨౦౧॥కరభఃకలభప్రశస్తహస్తః। కదళీచాప్యురవస్స్యురమ్బకాన్త్యా । ననుతత్రచముఖ్యవర్ణదైర్ఘ్యా । త్కథయన్త్యూరు పదన్త్వదీయసక్థ్నోః॥౨౦౨॥తవోరులక్ష్మీం ద్విరదాఃకరస్థీ।కర్తుఙ్కృతాశా మధుపాయమత్తాఃదిశన్తిదానంతదభిష్టసిద్ధిం।నాపన్నపాత్రార్పణతోహినార్థః౨౦౩ అసావసారోన్తరతీవకర్కశో। మలీమసశ్చోపరికాఞ్జరఃకరః। ఇతిత్వదూ

హాస్రప్రముఖరమ్భాశోభితాందివం- స్వర్గం-జయతి ॥౨౦౦॥ ప్రకృతిరితి॥ యతః- త్వదూర్వోః- సక్థ్నోః-కరభే- కరప్రాన్తే- కుఞ్జరాణాంకరేచ- సమతా-సాదృశ్యం. కరకరభయోరితరేతరం తుల్యద్రష్టృతా చేతిధ్వనిః।ప్రథతేదృశ్యతేఅతఃనితరాం ఉన్నతిభాజిమహతి వస్తునినీచేనికృష్టేచ సమదర్శితాతౌల్యదర్శనమ్మృదూనాంమన్దధియాంకోమలానాంచప్రకృతిఃస్వభావః। కరభస్య - అధికవర్ణఘటితత్వమాన్నత్యంఅల్పవర్ణఘటితత్వంకరస్యనీచత్వం అర్థస్యవర్ణఘటితత్వఞ్చ శబ్దార్థయోరైక్య మతాభిప్రాయకం అప్రకృతసమర్థన రూపోర్థాన్తరన్యాసః ॥౨౦౧॥ కరభఇతి కరభఃకరప్రాన్తఃకలభస్యకరిపోతస్యప్రశస్తఃహస్తఃకదళీచాపిఇత్యేతాః శోభయాఊరవఃభవేయుఃత్వదీయసక్థ్నోఃతత్రతేషుమధ్యేముఖ్యస్యశ్రేష్ఠస్యవర్ణస్యరూపస్యచదైర్ఘ్యాత్ అధిక్యాద్ధేతోఃఊరురితితత్రఊరుపదే ముఖ్యవర్ణస్యప్రాథమికాక్షరస్యదైర్ఘ్యంకృత్వా ఊరుపదంకథయన్తీత్యర్థాన్తరంవ్యతిరేకాలఙ్కారః॥౨౦౨॥ తవేతి॥మత్తాః వివేకహీనాఃద్విరదాః తవఊరుశోభాం ఉర్వీం సమ్పదంచ కరస్థీకర్తుం కృతాశాస్సన్తః మధుపాయభ్రమరాయ మద్యపాయచ దానం దేయం మదజలంచ దిశన్తి తదపి దానాదపి ఇష్టసిద్ధిం నాపన్ తథాహి అపాత్రార్పణ తః అర్థః ఇష్టసిద్ధిః నభవేత్ విషమభేదః ॥ ౨౦౩ ॥ అసావితి ॥ హరిప్రియే! త్వదూరూకర్తారో-కాఞ్జరఃకరః-అన్తఃఅసారఃనికృష్టఃఅరసికశ్చ-బహికర్కశః-కఠినః-కృపణశ్చ-ఉపరి-మలీమసః - కళఙ్కితశ్చ-ఇతి-హాసత

రూపహాసతో హరిప్రియే। కరిణ్యపాస్తే కరభస్తు దూరతః॥౨౦౪॥ విబుధాస్తవ వర్ణయన్తి జఙ్ఘే। శరధీ దాశరథిప్రియే స్మరస్య। న వయం బహుమన్మహే తదేతత్। న హి పృష్ఠీకురుతే మనోభవస్తే॥౨౦౫॥ ప్రమిళన్తు శతాని కాహళానాం శరధీనాం సముదేతు వా సహస్రం। కమలే తవ జఙ్ఘయోస్తతః కింశతమన్ధాః కిము వేక్షితుం క్షమన్తే ॥ ౨౦౬ ॥ కాహళీః కమలమన్దిరే భవజ్జఙ్ఘయోశ్శ్రియమచూచురద్యతః। తస్య తే బహుముఖప్రభఙ్జనక్షోభితేన నినదస్తతోఽమునా॥౨౦౭॥ తనోతి సిన్ధోస్తనయే మనోజతూణీరశఙ్కాం తవ దే

కరిణాం-పరిహాసతః-ఇత్థం-సర్వాధికే కరిణి- అపాస్తే జితే సతి- సర్వజఘన్యః-కరభః రాసభః- కరప్రాన్తస్తు॥దూరతః - నిర్జితప్రాయ ఇత్యర్థః కావ్యార్థాపత్తిః॥౨౦౪॥చతుర్భిః జఙ్ఘే వర్ణయతి॥విబుధా ఇతి॥ దాశరథిప్రియే తవ జఙ్ఘే కర్మణి-స్మరస్య శరధీ తూణీ వర్ణయన్తీతి యత్ తదేతత్ వయం న బహుమన్మహే॥హి యతః- తే జఙ్ఘే మనోభవః-న పృష్ఠీకురుతే పృష్ఠభాగస్థితే న కరోతి-న తిరస్కురుతే-తూణ్యోః పృష్ఠధారిత్వాదితి భావః కావ్యలిఙ్గం॥౨౦౫॥ప్రమిళన్త్వితి॥కమలే-కాహళానాం కాంస్యవాద్యవిశేషాణాం శతాని ప్రమిళన్తు-సమ్భూయతిష్ఠన్తు-శరధీనాం తూణీరాణాం సహస్రం వా సముదేతు-తతః తేషామన్యోన్యసమవాయతః-తవ జఙ్ఘయోః-కిం-భిన్నం-అన్ధాః శతమపి కించిత్ అవేక్షితుం-ద్రష్టుం క్షమన్తే శక్నువన్తి కిం-యథా జాత్యన్ధానాం నానాన్యోన్యసమ్మేళనం దర్శనాయ న భవేత్ తథైవ కాహళాదీనామితరేతరసమ్మేళనమాత్రేణ-న త్వజ్జఙ్ఘావిజయశక్తిస్స్యాదితి భావః।దృష్టాన్తాలఙ్కారః॥౨౦౬॥కాహళ ఇతి॥కమలమన్దిరే యతః- కాహళః-భవజ్జఙ్ఘయోః-శ్రియమచూచురత్-తతః-బహుముఖేన-వివిధేన-ప్రభఙ్జనేన-ప్రకృష్టమర్దనేన క్షోభితేన-పీడితేన-అమునా కాహళేన-నినదః-ఆక్రన్దనం తస్య తే బహూనాం ముఖప్రభఙ్జనేన-క్షోభితేన-అభిహతేన అమునా నినదః-శబ్దః-తన్యత ఇతి వాస్తవార్థః॥కావ్యలిఙ్గం।౨౦౭॥తనోతీతి॥ హే దేవి-సిన్ధోస్తనయే తవ జఙ్ఘా- మనోజతూణీరస్య భ్రాన్తిం- ప్రేక్షకాణాం - తనోతి-యత్

విజఙ్ఘౌ। తద్బాణభూతంకమలంతదగ్రేపదాపదేశేనయదావిరస్తి॥౨౦౮॥ బృన్దేనబృన్దారకసున్దరీణాం నన్దేష్టసూనోస్సఖివన్దనీయే। మన్దేతరానన్దధుమూలకన్దేవన్దేభవత్యాశ్చరణారవిన్దే॥౨౦౯॥ యాయస్యపాదౌయదువర్యభార్యేతస్యైవదృష్టౌగతిదాయినౌతౌ। చిత్రంతదేతచ్చరణౌతవేమౌగజేన్ద్రయోగ్యాందిశతోగతింనః ॥౨౧౦॥ నళినాయతనేనవంప్రవాళంపదయోస్తావకయోర్లవంప్రతీమః। అతఏవబిభర్తిపల్లవాఖ్యాంభజతేపాదపశబ్దనుస్యపాతా ॥౨౧౧॥ పదయోర్ద్వితయంననుత్వదీయం భజతిస్వామి

తస్యమన్మధస్య-బాణభూతంకమలంపదాపదేశేనచరణవ్యాజేన-తస్యాః జఙ్ఘాయాః-అగ్రే-ఊర్ధ్వదేశేఆవిరస్తిశరీరస్యశిరః ప్రభృతి తయాసృష్టిక్రమేణ చరణస్య జఙ్ఘోత్తరత్వాత్తస్య తూణీముఖ నిస్సృత బాణత్వ వర్ణనమితి భావః లోకదృష్ట్యాతు - జఙ్ఘ్యా- అవాఙ్ముఖతయా-నయనగోచరీభవతి॥ కావ్యలిఙ్గం ॥ ౨౦౮ ॥ ఇతః పరం స్తబక శేషేణసర్వోద్దేశ్యభూతంపాదారవిన్దద్వయం-వర్ణయతి॥బృన్దేనేతి॥ నన్దేష్టసూనోః కృష్ణస్య- సఖి-సహాయభూతే- బృన్దారకసున్దరీణాం- బృన్దేనవన్దనీయే-మన్దేతరాణాం-నిర్మర్యాదానామానన్దధూనాం- ఆనన్దానాంమూలకన్దే-భవత్యాశ్చరణారవిన్దే- వన్దే॥హేతురలఙ్కారః॥౨౦౯॥ యావితి॥ యదువర్యభార్యే-యౌ-యస్యప్రాణినః-పాదౌభవతః-తౌ-తస్యైవప్రాణినః-గతిదాయినౌ- సఞ్చారప్రదౌ-దృష్టౌ-తవఇమౌ-చరణౌ-గజేన్ద్రస్యయోగ్యాం-గతింగమనం-పరలోకంచ-దిశతఇతియత్-తదేతచ్చిత్రం॥ విరోధాభాసోలఙ్కారః॥౨౧౦॥నళినేతి॥నళినాయతనే-నవం-ప్రవాళం కిసలయం తావకయోఃపదయోః-లవం-అవయవైకదేశం- ప్రతీమః- జానీమః-అతఏవ- కిసలయంపదోః పాదయోః - లవఇత్యాఖ్యాం - అభిధాం- బిభర్తిఅస్యకిసలయస్య- పాతారక్షకోద్రుమః - పాదౌపాతీతి- పాదపఇతిశబ్దం- భజతే - పలతివాయువశాచ్చలతీతిపల్లవః- పలగతౌ- కిసలయమితివాస్తవార్థః - పాదైర్మూలైః- జలంపిబతీతిపాదపః- పాపానే-వృక్షఇతిపరమార్థః॥౨౧౧॥ పదయోరితి॥ ననుస్వామిని - త్వదీయం-పద

నిబాలమిత్రరాగం। అథపల్లవరూపమశ్నుతేతత్ప్రతిషేధన్తిహిబాలస
ఖ్యమార్యాః॥౨౧౨॥ యద్వస్తుయద్గుణవతాకలితానుషఙ్గం। తత్తద్గుణీతి
విదితంతవపాదపద్మే। అత్యన్తరాగిణికృతంహృదయంమునీనాం। వైరా
గ్యమప్యవహతీతివిచిత్రమేతత్॥౨౧౩॥పాదాన్ సహస్రమపిబాలసరోజ
బన్ధోః। పాదద్వయీజయతి తేజగదమ్బదీప్త్యా। బంహీయసామపిచసద్వ

యోర్ద్వితయం-యుగళం. బాలమిత్రే-బాలిశసుహృది బాలసూర్యేచరా
గం-అనురాగం శోణిమానంచ-భజతి- అథబాలిశమైత్రీకరణానన్తరం-త
త్పదద్వితయంపల్లవరూపం-విటస్వరూపంకిసలయరూపంచఅశ్నుతేప్రా
ప్నోతి- తదనర్థకరత్వం సామాన్యేనసమర్థయతే-తథాహి ఆర్యాః-సాధ
వః-బాలేనసహ- సఖ్యం-ప్రతిషేధన్తి-నిషిధ్యన్తిహి- బాలేనసఖ్యంబలవ
ద్విరోధోమృత్యోర్ద్వార ఇత్యుక్తత్వాత్॥౨౧౨॥యదితి॥ హేఅమ్బ-య
ద్వస్తుయాదృశద్రవ్యం-యద్గుణవతా- యాదృశనీలపీతాదిగుణవతా- ద్ర
వ్యేణసహకలితానుషఙ్గం.రచితసంసర్గం-భవతి-తద్వస్తు- తత్తద్గుణీ-త
త్తద్ధర్మవాన్ ఇతివిదితం- ప్రసిద్ధం-సంసర్గజాదోషగణాభవన్తీతిన్యాయా
దితిభావఃఅత్యన్తరాగిణి-అత్యన్తరక్తిమవతి- తవపాదపద్మే. కృతంకలి
తం-మునీనాంహృదయం- వైరాగ్యం.రక్తిమాభావం- వహతీతియత్-ఏ
తద్విచిత్రం- మునిజనహృదయంసన్తతకలితలక్ష్మీపదకమలోపాసనేనవి
షయవైరాగ్యంవహతీతిభావఃఅతిశయోక్తిభేదః॥౨౧౩॥ పాదానితి॥జగ
దమ్బ॥ తేపాదద్వయీ-దీప్త్యాకాన్త్యా-బాలసరోజబన్ధోః-ఉద్యద్రవేఃపా
దాన్-చరణాన్కిరణాంశ్చ సహస్రమపి- జయతి-పాదద్వయేన సహ
స్రపాద విజయశ్చిత్రమితిభావః॥తదేవసామాన్యేనసమర్థయతే॥బంహీయ
సా మిత్యాదినా॥సతాం-సాధూనాం. నక్షత్రాణాంచ- వసుహారకా

సుహారకాణాం। ప్రాయోజయఃకువలయార్తికృతాంకుతస్స్యాత్॥౨౧౪॥ నవప్రవాళాదపికోమలన్తేనవిన్దతేకశ్చరణారవిన్దం। శనైరనైషీద్దృషదం యదమ్బస్పృశన్సశఙ్కంభగవాన్వివాహే॥౨౧౫॥ శుభతరలాక్షమబ్జ సుషమాయతనఞ్జగతాం। జననిశుచిద్విజైశ్శ్రితమిదం పదమాస్యమపి। పరమియతీభిదాప్రథమమభ్యుదయన్దధతా। త్వహిమరుచాసమంహిమరు

ణాం- ధనాపహారిణాం-కాన్తిహారిణాంచ-కువలయానాం- భూమణ్డలానాం- నీలోత్పలానాంచ-ఆర్తికృతాం - దుఃఖకృతాం- నిమీలనకారిణాంచ- జనానాంబంహీయసాం- భూయసామపి ప్రియస్థిరేత్యాదినా బహులశబ్దస్యఈయసునిబంహ్యాదేశః ప్రాయః - ప్రాయశః- జయః-కుతస్స్యాత్॥౨౧౪॥నవేతి॥హేఅమ్బ-తే-చరణారవిన్దం - నవప్రవాళాత్ అభినవకిసలయాదపి-కోమలంమృదుళం-విధేయం-కోనవిన్దతే-నపరిచరణిసర్వోఽవిస్తతఏవేత్యర్థః- యత్కారణాత్ -భగవాన్-వివాహే- పరిణయకాలే యత్పదపఙ్కజం-స్పృశన్సన్దృషదం- గ్రావాణం- సశఙ్కం యథా తథా-శనైః-మన్దంఅనైషీత్-నినాయ-తస్మాత్కారణాదితిపూర్వేణాన్వయః॥౨౧౫॥శుభేతి॥జగతాంజననిరమే-శుభతరా-అత్యన్తంరమ్యాలాక్షా యస్మిన్తం-అన్యత్ర- శుభే- శుభకరే- తరళే- చఞ్చలేచఅక్షిణీ - యస్మిన్తత్-అబ్జస్య- పద్మస్య సుషమాయాః- శోభాయాః- ఆయతనం- స్థానం-అన్యత్ర- అబ్జస్యచన్ద్రస్య-సుషమాయతనం-శోభాస్పదం-శుచిభిః- శుద్ధైః- ద్విజైః-విప్రైః-అన్యత్ర-శుచిభిః- శ్వేతైః-ద్విజైః-దన్తైఃశ్రితం- ఇదం-పదం-పాదః-ఆస్యం- ముఖమపితుల్యమితి శేషః॥ ప్రథమంపాదఃఅభ్యుదయం-ఉదయంతమోనిరాసేనఅభ్యోదయఞ్చదధతా పుష్ణతా అహిమరుచా సూర్యేణతుసమః చరమం-ముఖమిత్యర్థః-అభ్యుదయంఆవిర్భావం

చాచరమశ్నురమే॥౨౧౬॥ప్రద్వేష్టియఃపాదరుచింతవాగ్ర్యాన్తమిన్దిరేద్రష్టుమయోగ్యమాహుః।దృష్టాన్తమత్రప్రతిషిద్ధదృష్టిముద్యన్తమాదిత్యముదాహరామః॥౨౧౭॥ నవర్ణతః కేవలమీప్సితార్థదానాదపిత్వచ్చరణౌసురాగౌ।శ్రియైవనోదఞ్చితపత్రజాతావిమౌజగత్పూజ్యతయాపిమాతః॥౨౧౮॥ అజేన్ద్రభర్గాదిసురవ్రజేడితేభజేతవక్షీరధిజేపదామ్బుజే। వ్యనక్తిసక్తం

దఘతాతన్వతాహిమరుచాచన్ద్రేణచసమంభవతి॥ఇయతీపరం-భిదాఏతావత్యేవభేదఇత్యర్థఃఅత్రసమమితిసహార్థోవాపదస్యహంసకాఖ్యాభరణయుక్తత్వాత్ముఖస్యలలన్తికాదియుక్తత్వాచ్చతయోర్శృఙ్గారణేనతద్యుక్తత్వమిత్యపివ్యజ్యతఇతిబోధ్యం॥౨౧౬॥ ప్రద్వేష్టీతి॥ఇన్దిరేయఃతవఅగ్ర్యాంశ్రేష్ఠాంపాదయోఃరుచిం- మహావిశ్వాసంకాన్తించ-ప్రద్వేష్టి-తం-జనం-ద్రష్టుం-వీక్షితుం-అయోగ్యం-ఆహుఃఅత్రవిషయేప్రతిషిద్ధదృష్టింనిషేధితదర్శనం- ఉద్యన్తం- ఆదిత్యం- బాలసూర్యమిత్యర్థః-దృష్టాన్తం- ఉదాహరామః-బ్రూమః-ఉద్యన్తంభాస్కరందృష్ట్వాసచేలస్నానమాచరేదితిశాస్త్రాత్- లక్ష్మీచరణారవిన్దమహావిశ్వాసప్రద్వేషిణః-పురుషస్యదర్శనంసాధూనామనుచితమితివాస్తవార్థః ఉద్యత్సూర్యస్యతత్పాద సామ్యేనతద్విరోధిత్వాదేవదర్శననిషేధఇత్యుత్ప్రేక్షా ॥ ౨౧౭ ॥ నేతి ॥ హేమాతఃత్వచ్చరణౌ -వర్ణతఃరూపతఃకేవలం-సురాగౌఅతిరక్తౌ-న-కిన్తుఈప్సితార్థదానాత్ అభీష్టప్రదానాదపి- సురాగౌ తాదృశౌ కల్పకవృక్షావిత్యర్థః రక్తవర్ణశాలినౌ- సర్వేష్టదానాత్-కల్పవృక్షసదృశావితిచభావః-ఇమౌచరణౌ-శ్రియైవశోభయాపరంఉదఞ్చితపత్రజాతౌ -న- జగత్పూజ్యతయాపి-ఉదఞ్చితపత్రజాతౌఅర్చితకుసుమాదికావిత్యర్థః॥౨౧౮॥అజేతి॥ హేక్షీరధిజే-అజేన్ద్రభర్గాదిసురవ్రజైః-బ్రహ్మాదిదేవసమూహైః-ఈడితే-స్తుతేతవపదామ్బుజే-భజే-యయోఃచరణయోః-అలక్తకం -లాక్షాహాకేఃఉరస్త

యదలక్తకంహరేరురస్తటేతస్యపరత్వముచ్చైః ॥౨౧౯॥ ఉదారసన్దేహముషంవితన్వతీముదారసన్దేహభృతాంచిదాత్మకం । సదారవిన్దే వ్యుదయన్తమిన్దిరేపదారవిన్దే హసతశ్శ్రియాతవ ॥౨౨౦॥ అపినీరజస్స్ఫురణహార్యపిహారజస్స్ఫురణాపహారి పదయోర్ద్వయంతవ । అపిహంసకప్రణయిధూతహంసకంగమనేనపద్మభవనేవిశోభతే ॥ ౨౨౧॥ కౌచిదఙ్ఘ్రికమలేతవశ్రితౌకంసహింసనపురన్ధ్రిహంసకౌ । మఞ్జులైరఖిలరఞ్జకైరుతైర్మానసేవిహరతోమధుద్విషః॥ ౨౨౨॥ రాజచ్ఛోభనఖాశ్రితం శుభకరం

లే-వక్షస్థలే-సక్తం-లగ్నంసత్ తస్య- భగవతః- ఉచ్చైఃపరత్వంసర్వశేషిత్వం-వ్యనక్తి-ప్రకటయతి-శ్రియఃపతేరేవసర్వశేషిత్వాదితిభావః॥౨౧౯ ఉదారేతి॥ఇన్దిరే-దేవి-ఉః-లక్ష్మీః-దారాః-పత్నీ- యస్యతస్యభగవతః-సన్దేహః-తత్సమృద్ధిపరతత్త్వవిషయకసంశయః తంముష్ణాతీతి- తాదృశం-చిదాత్మకం-చిద్రూపంరసం- అభిజ్ఞాన రూపంలాక్షారసమిత్యర్థః-దేహభృతాంముదావితన్వతీ-తవపదారవిన్దే-ఉదయన్తం-ఉద్యన్తం-రవిం -శ్రియాశోణిమ్నాసదాహసతః॥౨౨౦॥అపీతి॥ హేపద్మభవనేతవపదయోర్ద్వయం రజసాం- స్ఫురణహారీప్రకాశహృత్ తన్నభవతీతినీరజస్స్ఫురణ హార్యపిరజస్స్ఫురణాపహారీ-హంసకానాం-పాదకటకానాం ప్రణయిమిత్ర మపితత్సంశ్లిష్టమపీతిభావః ధూతహంసకం నిరస్త హంసక మితివిరోధః స్వోత్కర్షేణ నీరజోన్మేషహారీ-సత్త్వాధిక్యజననేనరజః ప్రకాశహారీచహంసకప్రణయిగమనేనమన్దగమనేన- ధూతహంసకం- జితకలహంసంచ- విశోభత ఇతిపరిహారః ॥౨౨౧॥ కావితి॥కంసహింసనపురన్ధ్రితవఅఙ్ఘ్రికమలేపాదపద్మారవిన్దే జలజేశ్రితౌసంశ్రితౌ కౌచిత్ హంసకౌ నూపురౌ హంసావితిచవ్యజ్యతే కర్తారౌ అఖిలరఞ్జకైః మఞ్జులైః రుతైః ధ్వనిభిః మధుద్విషః మానసే మనస్యేవ మానససరసి విహరతః క్రీడతః త్వన్నూపురశిఞ్జితైస్సదా భగవాన్తుష్యతీతిభావః॥౨౨౨॥రాజదితి॥ పద్మే॥రాజన్తీ శోభాయేషాంతాని తాదృశైః నఖైః ఆశ్రితం అన్యత్ర రాజత్ దీప్యమానం శోభనంచ యత్ ఖం గగనం తదాశ్రితం శుభకరం మఙ్గ

రాజీవరాజీసుహృత్। పద్మే గాఢతమోహారంతవపదంబాలార్క-బిమ్బం
చతత్। యద్యప్యప్యసమంతథాపివిదితో భేదస్త్వియానేతయోః। అర్ఘ్యం
సంస్కృతముత్తరస్యకలయన్త్యాద్యస్యపాద్యం బుధాః॥౨౨౩॥ తవభగ
వతివన్దేదివ్యపాదారవిన్దే। సదసియదభిషేకంశమ్భుజమ్భారిముఖ్యాః।స్వ
మకుటఘటితస్వశ్శాఖినిష్పన్నపుష్పః। ప్రసృమరమకరన్దైరన్వహంతన్వతే
తే॥౨౨౪॥ ప్రణతిషుతవపుణ్యాద్వన్ద్వమాసీత్పురారేః। ప్రణిపతనతఏకం
లోకమాతస్త్వదఙ్ఘ్ర్యోః।చిరవిరహకృశస్యస్వావతంసామృతాంశోః। నవ
నఖమయతారాయోజనేనద్వితీయం॥౨౨౫॥ చరణనళినయుగ్మం సంప్ర

శకరం అన్యత్ర శుభాః కరాః కిరణాః యస్యతత్ రాజీవరాజ్యాః పద్మ
పఙ్త్యాః సుహృత్ సదృశం మిత్రంచ గాఢతమాంసి దుర్గ్రాహ్యాజ్ఞానానిఅ
న్ధతమసానిచ హరతీతి తాదృక్ తవపదం పాదఃతత్ ప్రసిద్ధంబాలార్క-
బిమ్బంచసమం యద్యపితుల్యమేవేత్యర్థాఙ్గీకారః తథాపిఏతయోః చరణా
రుణయోఃఇయాన్ ఏతావాన్ భేదఃవిదితఃబుధాఃఆద్యస్యపాదస్యసంస్కృ
తంఏలాదిభిర్వాసితంపాద్యంకలయన్తి ఉత్తరస్యసూర్యబిమ్బస్యసంస్కృతం
మన్త్రాభి మన్త్రితంఅర్ఘ్యంకలయన్తి- ఇయానేవభేదఇతిపూర్వేణాన్వ-
యః॥౨౨౩॥తవేతి హేభగవతితవశమ్భుజమ్భారిముఖ్యాః-సదసియయోః
చరణయోఃఅభిషేకం।స్వమకుటేషు-ఘటితాని-స్వశ్శాఖినఃకల్పవృక్షాత్
నిష్పన్నపుష్పాణి-వికచకుసుమాని తేభ్యః-ప్రసృమరమకరన్దైః-అన్వహంప్ర
త్యహం-తన్వతే। కుర్వతే। తే- దివ్యపాదారవిన్దే-వన్దే ॥౨౨౪॥ ప్రణతి
ష్వితి। హేలోకమాతః-పురారేః-త్రిపురరిపోః-తవకర్మణఃప్రణతిషు -పుణ్యా
ద్వన్ద్వంసుకృతయుగ్మం। ఆసీత్।తదేవవివృణోతి।త్వదఙ్ఘ్ర్యోః। ప్రణిపతన
తః-ప్రణామతః ఏకంపుణ్యమాసీత్।చిరవిరహేణ-చిరకాలతారావియో
గేనకృశస్య-స్వావతంసస్య- ఆత్మశిరోభూషణస్య-అమృతాంశోః-సుధాం
శోఃనవనఖమయీనాం-అభినవనఖాత్మనాం తారాణాం-యోజనేనప్రణా
మసమయేసఙ్ఘటనేన-ద్వితీయంపుణ్యమాసీత్ ॥౨౨౫॥ చరణేతి।హరిసఖిత

తిక్లేశసిన్ధో। స్తవహరిసఖిస న్తస్తారకం సజ్గిర న్తే । ఇదముచితమవేమో యేన తత్సంశ్రితానాం। తతిరపిచనఖానాం తారకత్వం దధాతి॥౨౨౬॥అనిశం ప్రకాశమధిగన్తుమిచ్ఛయా । తవభానిసిన్ధుతనయేపదామ్బుజం। అధిగత్యనూనమభవన్యతోనఖా।న్యతఏవఖఙ్చతదభూన్నభస్థలం॥౨౨౭॥ మరాళికేడ్యాప్యమరాళికేడ్యా బుధద్రుమశ్రీరపివిద్రుమశ్రీః।ఖరాంశుకాన్తా నఖరాంశుకాన్తాప్యమ్బద్వయీయ న్తవచిత్రమఙ్ఘ్ర్యోః౨౨౮॥చరణావిమా

వచరణనళినయుగ్మం- కర్మసంసృతిక్లేశాదేవసిన్ధోః- తారకం ఉత్తారకం కథయన్తి-ఇదముచితం-అవేమః-విద్మః యేనకారణేనతత్సంశ్రితానాంచరణావలమ్బినాం-తత్సంసర్గిణామితివ్యజ్యతేనఖానాం-తతిరపిచ- తారకత్వం ఉత్తారకత్వంనక్షత్రత్వంచదధాతి॥౨౨౬॥ అనిశమితి ॥ సిన్ధుతనయే-భానినక్షత్రాణి-అనిశం-నిశాశబ్దోవిశ్రమపరః- అవిశ్రమం-అవిరతమితియావత్ యద్వానిశాభావేపిదివాపీత్యర్థఃఅహర్నిశం- ప్రకాశం- అధిగన్తుం ప్రాప్తుం-ఇచ్ఛయాతవపదామ్బుజమధిగత్యయతః కారణాత్ - నఖాని నవిద్యతేఖం- గగనం యేషాం తాని- విధేయం నఖరా ఇతిపరమార్థః- అభవన్ నూనమిత్యుత్ప్రేక్షా- అతః కారణాదేవ తత్ ఖం చగగనమపిభానాంనక్షత్రాణాం-స్థలంస్థానం-నాభూత్ నభస్వరూపస్థలమభూదితివానభఃస్థలం-గగనతలమితినైజార్థః॥౨౨౭॥ మరాళికేతి॥ అమ్బతవేయమఙ్ఘ్ర్యోర్ద్వయీమరాళికయా- హంసస్త్రియా-ఈడ్యా- స్తుత్యాపి - అమరాళికేడ్యా-మరాళికయానసంస్తుత్యేతివిరోధః మన్దగమనవిషయేహంసికాతోప్యీడ్యాఅమరాణాందేవానాం-ఆళికయాపఙ్క్త్యా ఈడ్యేతి-పరిహారః బుధద్రుమస్య- దేవద్రుమస్య కల్పవృక్షస్యేతియావత్ . శ్రీరివశ్రీః యస్యాస్సా - తథాభూతాపి - విగతా-నిర్గతా ద్రుమశ్రీః - కల్పద్రుమశ్రీర్యస్యాఇతివిరోధః-దానవశాత్-కల్పద్రుమశ్రీమతీ-కాన్త్యావిద్రుమశ్రీః-ప్రవాళశ్రీమతీతిపరిహారః- ఖరాంశుః సూర్యఃబాలసూర్య ఇతిభావః-తద్వదరుణాపి- నఖరాంశుకాన్తా- తద్భిన్నేత్యర్థః- ఖం ఇన్ద్రియం-మనోనేత్రాదికమితియావత్ - రాతిదదాతీతి- ఖరం- పత్యుర్మనోజ్ఞమిత్యర్థః రాదానే. సచాసౌ- అంశుకంవస్త్రం- కాన్తిశ్చ తేన- అన్తారమ్యానఖరాణాం- నఖానాం- అంశుభిఃకాన్తేతిపరిహారః॥౨౨౮॥ చరణావితి॥ కరు

ాకరణౌసిధేయతస్తరుణారుణాగ్ర్యకిరణానుకారిణౌ। అనువిన్దతస్తదరవిన్దబన్ధుతామపి సాధుచక్రబహుమాన్యతాం రమే॥౨౨౯॥ పదమాశ్రితస్తవ పయోధికన్యకే విపదం న జాతు భజతీతి సాంప్రతం। అపి తత్పరాగమధిమౌళి ధారయన్నపరాగతాం వ్రజతి జన్తురద్భుతం॥౨౩౦॥ శ్రితః పరాగం జరఠశ్శశాఙ్కో దృష్టో న తత్ర్యమ్బకశీర్షగశ్శ్రీః। స్పృశన్నపి త్వత్పదయోః పరాగం న జాతు తారుణ్యమహో జహాతి॥౨౩౧॥ సురాదిమాన్యం విధుతో

ణానిధే రమే- తవేమౌ చరణౌ యతః కారణాత్ తరుణారుణస్య బాలసూర్యస్య- అగ్ర్యకిరణానుకారిణౌ- శ్రేష్ఠకాన్త్యనుయాయినౌ - స్త ఇతి శేషః- బాలాతపసచ్ఛాయా విత్యర్థః తస్మాత్కారణాత్ -అరవిన్దబన్ధుతాం అబ్జబన్ధుత్వం- చక్రైః చక్రవాకైః బహుమాన్యతాం చ- సాధు సమ్యక్- అనువిన్దతః- భజతః శోభయా- పద్మసాదృశ్యం ఆశ్రితసంరక్షకత్వేన సాధుమణ్డలబహుమాన్యత్వం చ భజత ఇతి పరమార్థః॥౨౨౯॥ పదమితి॥ పయోధికన్యకే తవ పదమాశ్రితః - జనః విపదం పదవ్యతిరిక్తం ఆపదం చ- జాతు న భజతీతి సామ్ప్రతం యుక్తం జన్తుః- తస్య పదస్య- పరాగం ధూళిం- మౌళౌ- అధిమౌళి - శిరసీత్యర్థః - ధారయన్నపి- అపరాగతాం అవిద్యమానధూళిత్వం వ్రజతి- భజతి అద్భుతం- అపగతరాగిత్వం వైరాగ్యం భజతీతి పరమార్థః॥౨౩౦॥ శ్రిత ఇతి॥ హే శ్రీః- పరాగం పాంసుం- పరాచలం- అస్తాచలమితి యావత్- శ్రితః ప్రాప్తః శశాఙ్కః జరఠః- స్థవిరః జీర్ణశ్చ- దృష్టః- సవీవేతి శేషః నతస్య- నమ్రస్య - త్ర్యమ్బకస్య- త్రినయనస్య- శీర్షగః- శిరస్థస్సన్- త్వత్పదయోః పరాగం- రజః అస్తాచలం చ స్పృశన్నపి- జాతు కదాచిదపి- తారుణ్యం- యౌవనం న జహాతి అహో పరాగాశ్రయణస్య తుల్యత్వేపి వార్ధకనిత్యయౌవనరూపవిషమఫలప్రాప్తిశ్చిత్రమితి భావః॥౨౩౧॥ సురేతి॥ హే రమే- యః - నరః- సురాదిభిః దేవప్రభృతిభిః- మాన్యం పూజ్యం- అన్యత్ర- సురాః- సురాఖ్యశబ్ద ఆదిః యస్య పదస్య తత్ సురాది- మాః- మాకారః- అన్యః ఆద్యన్యః- అన్త్య ఇత్యర్థః యస్య పదస్య తత్- మాన్యం- విధుతః- నిరస్తః- ఉపసర్గః. ఉత్పత్తిః యేన

పసర్గంశుభావహం తేమృదుచారువర్ణం। పదంరమేయః ప్రణమేజ్జపేద్వా
దూరాదపాస్యత్యరమాపదంసః॥౨౩౨॥పాదం త్రపాదం తవపఙ్కజానాం
వన్దేభవన్తేవితరీతుకామః। మస్తేసమస్తేడపిమఞ్జులాక్షారాగం పరాగం
వహతేయదీయం॥౨౩౩॥పదద్వయంయస్తవ దేవిసేవతేప్రభుశ్శ్రితానాం
ద్విపదోభవత్యసౌ। విధుస్వసస్తద్విముఖస్తుయోనరశ్చతుష్పదం హన్తవ
దన్తితంబుధాః॥౨౩౪॥ పదయోస్తవామ్బ రాగంప్రాహుస్స్వాభావికంవ
యంత్వేనం। పుష్కలరాగప్రియత మహృదయవసత్యుపనతం చజానీ

తత్ విధుతః- విష్ణోః - అపగతవిభాగంవా- అన్యత్ర- విధుతః-నిరస్తః-ఉ
పసర్గః- ఆకారసుశబ్దరూపోపసర్గః-యేనతత్ - ఉపసర్గఇతివైయ్యాకర
ణానాంసంజ్ఞా-శుభావహం- మఙ్గళకరం మృదుకోమలం - చారువర్ణం-
రమ్యశోభం రమ్యాక్షరంచతే- పదంపాదం- సురమాఖ్యపదంచ ప్రణ
మేత్- జపేద్వా-స- నరఃఅరం-భృశం-ఆపదం-అరమాపదం- రమాపద
వ్యతిరిక్తంచ- అపాస్యతి-నిరస్యతిక్రమాలఙ్కారః ॥౨౩౨॥ పాదమితి॥
హేదేవి-భవంసంసృతిం - తరీతుకామః। తితీర్షుస్సన్ పఙ్కజానాం త్ర
పాం- లజ్జాం దదాతీతి- తాదృశం తవపాదం-వన్దేయదీయం చరణస
మృద్ధిమఞ్జులాక్షాభిః- మనోహరాలక్తకైః-రాగంశోణంపరాగం ధూ
ళింసమస్తానాం-ఈట్ ఈష్టఇతీశః కర్తరిక్విప్ ప్రభురపివిష్ణురపీతియావత్ మ
స్తేశిరసి వహతే- క్రీడాయామితిభావః ॥౨౩౩॥ పదద్వయమితి హేదే
వి-విధుస్వసః యః-పురుషః-తవ- పదద్వయంసేవతే- అసౌ-శ్రితానాం
ఆశ్రితానాంద్విపదఃగజప్రదః-గజాన్తైశ్వర్యప్రదఇత్యర్థఃపాదద్వయవాం
శ్చ-ప్రభుర్భవతి-యోనరస్తుతయోశ్చరణయోః-విముఖః-పరాఙ్ముఖోభవ
తి-తంనరం-బుధాఃచతుష్పదంచతుష్పాదసహితవిభుంజ్ఞానశూన్యత్వాత్
చతుష్పాజ్జన్తుంచ-వదన్తి-హన్తేత్యాశ్చర్యే-త్వత్పదద్వయాశ్రితానాంద్వి
పాత్ప్రభుత్వంసమ్భవతీతియుక్తం-పదద్వయానాశ్రయిణాం-తతోద్విగు
ణంచతుష్పాదప్రాప్తిశ్చిత్రమితిభావః॥౧౩౪॥పదయోరితి॥ హేఅమ్బ-పద
యోః-రాగంశోణిమానం-స్వాభావికంనిసర్గజంప్రాహుఃవయంతు-ఏనం
రాగం-పుష్కలః-సమృద్ధఃరాగఃఅనురాగఃఆరుణ్యఞ్చయస్యతత్ప్రియత
మస్యభర్తుః-యత్హృదయం-మనః-వక్షస్థలంచ-తద్వసత్యా-తన్నివాసేన

మః॥౨౩౫॥ పరమకరావళీరమ్యాబహురాగధరాధరోరు విభ్రమ భాక్।
అసిహంసహారిగతికాపద్మేపితృవత్పితృప్రసూవచ్చ॥౨౩౬॥ ఇత్యాత్రేయ
వేఙ్కటాధ్వరివిరచితేలక్ష్మీసహస్రేసౌన్దర్య స్తబకోష్టమః॥

ఉపనతం-ప్రాప్తంచ-విధేయం-జానీమఃవిద్మః॥౨౩౫॥పరమేతి॥ హేపద్మే
పరమా- శ్రేష్ఠా-కరా॥హస్తా-యస్యాస్సా.యద్వా-పరమస్య-హరేఃకం
సుఖం- పరమం- కంవా- రాతిదదాతీతితథోక్తాయద్వా- పరమకలా-
ఓంకారవిద్యాస్వరూపిణీ- సముద్రపక్షే- పరాణాం- మకరాణాం-నక్రా
ణాం-మత్స్యభేదానాంచ- ఆవళిభిః- పఙ్క్తిభిః- రమ్యా- సాయంసన్ధ్యా
పక్షే- పరం-అత్యన్తం- మం-దిశాం పిఙ్గళవర్ణత్వం - కరోతీతి. తాదృ
శీ॥ని॥మః పుంసిబన్ధనేపిఙ్గపిఙ్గళాభిధవర్ణయోరితి నానార్థ రత్నమాలా॥
వళిభిః- త్రివళీభిః.రమ్యా- రమణీయా అన్యత్ర- బలిభిః- బలిప్రదానైః-
రమ్యాబహురాగః- అధికరక్తిమా- ధరతీతి- ధరః- బహురాగస్యధరో
యోఅధరః- తేన-ఉరుం-అధికం-విభ్రమం- శృఙ్గారచేష్టాం- భజతీతి-త
ద్భాక్-యద్వా-బహుః-రాగః- అనురాగః యస్యతాదృశః ధరాధరః
విష్ణుఃతస్య- ఉరువిభ్రమం అధికశృఙ్గారచేష్టాం-భజతీతి-తద్భాక్-అన్య
త్రబహుళాఃఅధికాఃఅగాఃశక్రాద్భియాపతిత్వా-అగఆగః ధరాధరాః
యేమైనాకాదయఃపర్వతాః-తైః-ఉరువిభ్రమభాక్- అన్యత్ర-బహురా
గధరాఅధికశోణిమధరా- ధరాణాం సాయన్తనమేఘానాం ఉరువిభ్ర
మంఅధికశోభాం-భజతీతితద్భాక్- హంసవత్ -హారిగతికా-మనోహరగ
మనవతీ-అన్యత్రహంసస్య- విష్ణోః- హారిగతికా- మనోహరస్థానవతీ- వి
ష్ణోశ్శయ్యాగృహత్వాదితిభావః-అన్యత్ర హంసం సూర్యం-హరతీతి-హం
సహారిణీ- తథాభూతాగతిః-ప్రాప్తిః-యస్యాసః త్వం-పితృవత్ క్షీరాబ్ధి
వత్ పితృప్రసూవత్ సాయంసన్ధ్యేవచ-అసి- భవసి॥౨౩౬॥ *

ఇతిశ్రీకాశికోత్తంసభూమ్నాశబ్దవిద్యాసుధీమణినా శ్రీగోపాలా
చార్యేణవిరచితాయాంబుధామోదివ్యాఖ్యాయాం
లక్ష్మీసహస్ర గ్రన్థ వ్యాఖ్యాయాం
సౌన్దర్య స్తబకోష్టమః.

శ్రీరస్తు.

శృంగార స్తబక ప్రారంభః

దుర్జ్ఞేయమహిమా సామాందుగ్ధాబ్ధిదుహితావతాత్। శృఙ్గారరససర్వస్వం శేషశైలేశ్వరస్య యా॥ ౧ ॥ విహితస్స్మరసౌరభేణ పద్మే వివిధేనాప్యవిలాసచేష్టితేన। అతివిభ్రమమాదధాసి శౌరేరనుభూతాపి చిరాదపూర్వవత్త్వం॥ ౨ ॥ కమలే తవ హన్త వీక్షితానాం కుటిలిమ్నా కబళీకృతం సదాపి। ఛ

—*శృంగార స్తబక వ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే*—

ఏవం లక్ష్మ్యాః దివ్యమఙ్గళవిగ్రహసౌన్దర్యగుణాన్ వర్ణయిత్వా తచ్ఛృఙ్గారరసచాతుర్యం స్తబకేన స్తౌతి॥ దుర్జ్ఞేయః- దురవబోధః- మహిమా- యస్యాస్సా అత్ర దుర్జ్ఞాన ఇతి పాఠోయుక్తః ఖలర్థవిహితస్యాత్తోయుచో విషయే అచో యదిత్యస్య ఖలర్థేషు వా- సరూపన్యాయనిషేధేనాప్రాప్తేరితి బోధ్యం. యా దుగ్ధాబ్ధిదుహితా- లక్ష్మీః- శేషశైలేశ్వరస్య- శేషాచలవిభోః- శ్రీనివాసస్యేతి యావత్- సా మాజికైః రస్యతే ఆస్వాద్యత ఇతి రసః। రస ఆస్వాదనే- శృఙ్గం ప్రభుత్వం - ఋచ్ఛతి గచ్ఛతి - రాగిష్వితి శృఙ్గారః। శృఙ్గే కర్మణ్యుపపదే ఋగతావిత్యతః కర్మణ్యణ్ సచాసౌ రసశ్చ తస్య - సర్వస్వం- సర్వస్వభూతా - సా లక్ష్మీః - మామవతాత్-రక్షతు॥ ౧॥ విహితేతి॥ అమ్బ- విహితః-కలితః- స్మరస్య సౌరభం-పరిమళః- యేన తేన- వివిధేన- విశేషేణ లసనం విలాసః- లసశ్లేషణక్రీడనయోః-తస్య కటాక్షభ్రూవికారాదేః-చేష్టితేన-త్వం శౌరేః-చిరాత్- అనుభూతాపి- అపూర్వవత్- నూతనవత్ అతి-అత్యన్తం- విశేషేణ భ్రమః-విభ్రమః భ్రము అనవస్థానే-తం- ఆదధాసి-ఆతనోషి। ౨॥ కమల ఇతి॥ కమలే ఫణిశైలపతేః-శ్రీనివాసస్య-చేతః- తవ వీక్షితానాం-కటాక్షాణాం. కుటిలిమ్నా-కౌటిల్యేన-సదా-కబళీకృతం విషయీకృతమపీత్యర్థః

ణిశైలపతేర్న జాతు చేతః ప్రతిఘోపఘ్నముపైతి వక్రిమాణం॥౩॥ విషమాయుధాస్త్రసుషమావహైరహో । తవలోకమాతరవలోకవిభ్రమైః। భగవానహీంద్రనగవాస్యుపాశ్నుతేతరసా మనోజ్ఞతరసాత్త్వికశ్రియం॥౪ కలశాబ్ధిపుత్రి వలశాసనాదిభిర్నిగమైరనాదివిగమైరపిస్తుతః। ఛలహేతుకేషు కలహేషు కేశవస్సభియా తవైకమభియాచతే వచః॥౫॥ స్తమ్భతస్స్వయమవాప సంభవం యః పురా నరహరిర్హరిప్రియే। శమ్బరాహితవిలాసడమ్బరైస్సమ్భమమ్బుజనయత్యయం త్వయి॥౬ అహారి నేత్రం మమ పశ్యతో నయాప్ర

ప్రతిఘోపఘ్నం కోపమూలకం వక్రిమాణం- కౌటిల్యం-జాతు నోపైతి నప్రాప్నోతి-హన్తేత్యాశ్చర్యే- లక్ష్మీకటాక్షపాత్రం జనం భగవత్కోపోనస్పృశతీతి భావః॥౩॥విషమేతి॥ హేలోకమాతః-విషమాయుధాస్త్రస్య- మదనబాణస్య- అరవిన్దస్యేతి యావత్ - సుష్ఠు- సమం సర్వమస్యాస్సుషమా- ఉత్తమశోభా- తదావహైః- తవ-అవలోకానాం- వీక్షణానాం- విభ్రమైః- విలాసైః-అహీన్ద్రనగవాసీ- శేషాచలవాసీ- భగవాన్-తరసా-శీఘ్రేణ-మనోజ్ఞతరాం- సాత్త్వికానాం- స్తమ్భాదిసాత్త్వికవికారాణాం-శ్రియం-ఉపాశ్నుతే॥౪॥కలశేతి॥కలశాబ్ధిపుత్రి- వలశాసనాదిభిః-అనాదివిగమైః-అనుత్పత్తివినాశైః- పురాణైరిత్యర్థః- నిగమైః-వేదైరపి- స్తుతః-సః- కేశవః-ఛలహేతుకేషు- క్రీడావ్యాజకారణేషు ఛలోక్తినిబన్ధనేషు వా -కలహేషు- ప్రణయకలహేషు- భియా- తవ ఏకం వచః- వచనం-అభియాచతే- ప్రార్థయతే ॥ ౫ ॥ స్తమ్భత ఇతి ॥ హరిప్రియే- యః-నరహరిః - పురా - స్తమ్భతః- స్తమ్భాత్- సమ్భవం - ఉత్పత్తిం-స్వయమవాప - అయం తాదృశనృసింహః- త్వయి విషయే - శమ్బరాహితస్య- మదనస్య- విలాసడమ్బరైః- విభ్రమాటోపైః- స్తమ్భం- స్థాణుం- స్తమ్భాఖ్యసాత్త్వికవికారం చ-జనయతి- ఉత్పాదయతి-యః- పూర్వం స్తమ్భాదుదభూత్ తస్మాదద్య స్తమ్భో భూదితి విరోధః॥అద్య శృఙ్గారచేష్టితైః కిల త్వయ్యం స్తమ్భాఖ్యసాత్త్వికముత్పాదయామాసేతి భావః ॥౬॥ అహారీతి॥ అమ్బ చోరస్థలే-తస్కరనివాసస్థలే-సక్తయా-స్థితయా-అన్యత్ర ఉ

సహ్యాచారస్థలసక్తయేతికిం।ప్రతిక్రియాయైహరతేరతేరమేహరి ర్హాతాద
మ్బరమమ్బరంహసా॥౭॥అమ్బత్యమత్యన్తముదారతోరు।చమత్కృతిందర్శ
యితుంప్రియాయ।అభ్యర్థయితేభృతమాత్మనాపికుచేలమిత్రాయదదాసి
చేలం॥౮॥ బహిస్త్వాళీవర్గ స్తవనవరతౌదేవిపరిణీ। కరగ్రాహస్వాన్మ్నీల ద్వల
యరవశుశ్రూషురుషితః। ప్రియస్పర్శానన్దోన్మిషిత భవతీహస్తనిభృతైః
కలధ్వానాపేతైఃకనకవలయైర్వఞ్చితఇవ॥౯॥ హఠాత్క్రీడా యుద్ధేహ
రిసఖీభవత్యాఃకచభరే।గృహీతేకాన్తేనగ్రహిళహృదయఃకామమదయః

రస్థలే-వక్షస్థలే-సక్తయా-అనయా-మమ పశ్యతః-పశ్యన్తంమామనాదృ
త్యేత్యర్థః- నేత్రం-వస్త్రం-నయనంచ-ప్రసహ్యబలాత్కృత్య-అహారి-హృ
తమితిహేతోః-ప్రతిక్రియాయై- తత్ప్రతీకారాయ-రతేషు-సురతేషు-హ
రిః-రంహసా-శీఘ్రేణ-అమ్బరం-వస్త్రం-హఠాత్-బలాత్కారేణ-హర
తేకిముత్ప్రేక్షా॥౭॥అమ్బేతి॥అమ్బ.అత్యన్తంఉదారతాయాః-ఔదా
ర్యస్య-ఉరుచమత్కృతిం-అధికచమత్కారం- అత్యన్తముదా-అతిప్రీత్యా
రతేషువిషయే- రతాయవా-ఊర్వోశ్చ మత్కృతిం- శోభాంచ- స్వస్యద
ర్శయితుం- అభ్యర్థయితే - కుచేలమిత్రాయతస్మైఐశ్వర్యదానేన- సు
హృదేతత్సమానదారిద్ర్యాయచప్రియాయ యభర్త్రేకస్మైచిదిష్టాయచ
ఆత్మనాభృతమపిచేలందదాసి - రతాయపత్యుః - స్వచేలస్యహరణ
మనుమన్యథ ఇతిభావః ॥ ౮ ॥ బహిరితి ॥ హేదేవితవనవరతౌ నూ
నరతిక్రీడా సమయే - పరిణీకరగ్రాహేణ - ప్రియపాణిపీడనేన ఉన్మి
న్తః-ఉన్మిషన్తః-వలయానాం-కఙ్కణానాం-రవాః-శబ్దాః- తాన్-శ్రోతు
మిచ్ఛుః-శుశ్రూషుః-బహిస్తు- ఉషితః- స్థితః- ఆళీనాం-సఖీనాంవర్గః-ప్రి
యస్య-కాన్తస్యవిష్ణోః- స్పర్శానన్దేన- స్పర్శసుఖేన-ఉన్మిషితౌ- పీనౌ-భ
వత్యాః-హస్తౌ-తయోర్నిభృతైః-కలైః- అవ్యక్తమధురైః- ధ్వానైః-శ
బ్దైః-అపేతైః-త్యక్తైః-కనకవలయైః-వఞ్చిత ఇవేత్యుత్ప్రేక్షాఅభూదితిశే
షః॥౯॥హఠాదితి॥గ్రహిళహృదయః ఉన్మత్తచిత్తఃఅతఏవఅదయః-నిర్దయః

ణిస్సోజన్మామర్మావిధమథగళత్పుష్పకపటా। దవర్షద్బాణౌఘంప్రసభము
పరిష్టాన్మధురిపోః ॥౧౦॥ ఆఖ్యయాచమహసాహరేఃకరస్పర్శనేన మృదితః
పయోధరః। దేవివిక్షిపతి తేస్రగుద్గళత్పుష్పమౌక్తిక మయాన్పయఃక
ణాన్॥౧౧॥ సరభసపరిరిప్సాసంభ్రమోచ్ఛ్వాసపీన। స్తనశిథిలితబన్ధా మ
ఞ్జులీకఞ్చులీతే। అతనుసమరకేళావప్రయత్నాత్ప్రియేణ। దృఢతరమప
నీతాదుగ్ధసిన్ధో స్తనూజే॥౧౨॥హరతితదిదముచ్చైశ్చక్రస్తచక్రావలేపం। ది
శతిజనని ఖేదంమధ్యదేశస్యచేతి। మదనయుధికరాభ్యామ్మర్దితంయుగ్మమే
త। త్కుచధరణిభృతోస్తేకుప్యతేవాచ్యుతేన॥౧౩॥ కఠిననఖముఖక్షతాని

మనోజన్మా॰ మదనః- మర్మాణివిధ్యతీతిమర్మావిధః-తం-మర్మచ్ఛేదకం ఉపరిష్టాత్-ఉపరి-అవర్షత్ వవర్ష ॥౧౦॥ ఆఖ్యయేతి॥ దేవి-హరేః-విష్ణోః-కరయోః-హస్తయోః-స్పర్శనేన-తద్రూపవాయునామృదితః-మర్దితః-ఆఖ్యయానామ్నా-మహసా-తేజసాచ-పయోధరః-కుచఃసఏవమేఘః స్రగ్భ్యః మాలాభ్యః- ఉద్గళన్తి- చ్యుతాని- పుష్పాణ్యేవ- మౌక్తికమయాన్ ముక్తావికారాన్- పయసాంక్షీరాణాం- జలానాంచ - కణాన్- విక్షిపతి- ప్రకిరతి॥౧౧॥ సరభసేతి॥ దుగ్ధసిన్ధోస్తనూజే- సరభసం-సత్వరంయథా తథా- పరిరబ్ధుమిచ్ఛాపరిరిప్సా- తస్యాస్సమ్భ్రమేణ॰ఉచ్ఛ్వాసాభ్యాం అభివృద్ధాభ్యాం - ఉత్పతితాభ్యాంవాపీన స్తనాభ్యాం - శిథిలితః-విగళితః॰ బన్ధఃబన్ధనం- యస్యాస్సా- మఞ్జులీ- మనోజ్ఞా-తేకఞ్చులీ - కఞ్చుకం- అతనుసమరకేళౌ- అనఙ్గయుద్ధలీలాయాం- అప్రయత్నాత్- ప్రయత్నం వినా- ప్రియేణ- కాన్తేన- అత్యన్తందృఢందృఢతరం- అపనీతా-మోచితాభూదితిశేషః॥౧౨॥ హరతీతి॥ హేజనని- తదిదంకుచద్వయం-ఉచ్చైః- భృశం-చక్రయోః- చక్రవాకపక్షిణోః- చక్రస్య-రాష్ట్రస్యచఅవలేపం- గర్వం॰ హరతి- అపహరతి- మధ్యదేశస్య- కటిప్రదేశస్య- మధ్యాఖ్యదేశస్యచ- ఖేదం-దిశతి- దదాతిఇతి- మదనయుధి తేతవ-కుచధరణిభృతోః- స్తనశైలయోఃకుచాఖ్యయోరాజ్ఞోశ్చవిషయే-కుప్యతాకుపితేన అచ్యుతేన-ఏతద్యుగ్మంకుచద్వయం-కరాభ్యాం మర్దితంవేత్యుత్ప్రేక్షా॥౧౩ కఠినేతి॥ హేభగవతి శౌరేఃకఠినానాం-నఖముఖానాం- నఖాగ్రాణాం

శౌరేః కరయుగనిర్దయమర్దనాని చాస్య । భగవతి సహమానయోః ప్రకా-
మంతవ కుచయోరుచితం క్షమాధరత్వం ॥౧౪॥ భీతం శీతకరాద్రథాఙ్గమిథు-
నం నిత్యానుషక్త్యాశయా । మాతర్వ్యాతత తావకస్తనజనిం జానన్ పునశ్చ-
న్ద్రమాః । త్వత్పాణేశనఖాత్మనా కృతజనిస్తత్ర ప్రదత్తే క్షతం । వైరం హ-
న్త విరోధినోః కిల మిథో జన్మాన్తరేప్యక్షతం ॥౧౫॥ సంత్యజ్య సున్దరి సుదర్శ-
నపాఞ్చజన్యౌ । ఏకేన కణ్ఠమితరేణ కరద్వయేన । సంగృహ్ణతస్తవ కుచౌ
చ మదమ్బ శౌరేః । శఙ్ఖచక్రధరతా విరతా రతేపి ॥౧౬॥ భావత్కమా-
చరతి దేవి హరావపూర్వం । పాణిగ్రహం విజనకేళిగృహం ప్రవిశ్య । లా

క్షతాని- వ్రణాని- కరయుగయోః- నిర్దయం యథాతథా మర్దనాని చ- ప్ర
కామం- భృశం- సహమానయోః- మృష్యతోః తవ కుచయోః- క్షమాధర
త్వం- సర్వంసహత్వం- పర్వతత్వంచ- ఉచితం- యోగ్యం ॥౧౪॥ భీతమితి ॥ శీత
కరాత్- చన్ద్రాత్- భీతం రథాఙ్గమిథునం- చక్రవాకదమ్పతీ -నిత్యా
నుషక్త్యాశయా - అనవరతసంసర్గాభిలాషేణ తనోతే ర్లజితజి- తనాది
భ్య ఇతి సిచో లుకి అనునాసికలోపః- తావకస్తనజనిం -త్వదీయకుచ
రూపతయా - ఉత్పత్తిం - వ్యాతతాన . అతనోత్ - చన్ద్రమాః పు
నః- చన్ద్రస్తు -జానన్ - తద్వృత్తాన్తం విదన్ సన్ -మానాదితి పా
ఠే- తన్మిథునే కోపాదిత్యర్థః- త్వత్పాణేశస్య- త్వత్కాన్తస్య విష్ణోః-
నఖాత్మనా- నఖరూపేణ- కృతజనిః- కలితోత్పత్తిస్సన్- తత్రయుగళే క్ష
తం- వ్రణం- ప్రదత్తే- తదేవ సామాన్యేన- సమర్థయతి- తథాహి- మిథః
పరస్పరం- విరోధినోః- ద్వేషవతోః- జన్తోర్వైరం- విరోధః- జన్మా
న్తరేపి- అక్షతం- అనపహతం కిల. కిలేతి ప్రసిద్ధౌ హన్తేతి ఖేదే ॥౧౫॥ స
న్త్యజ్యేతి ॥ సున్దరి- సౌన్దర్యశాలిని- హే మదమ్బ . సుదర్శనపాఞ్చజన్యౌ
రథాఙ్గశఙ్ఖౌ- సన్త్యజ్య- పరిత్యజ్య- ఏకేన- కరద్వయేన- కణ్ఠం- త్వద్గళం ఇత
రేణ- అన్యేన కరద్వయేన - తవ కుచౌ చ- సంగృహ్ణతః- గ్రహీతవతః శౌరేః-
విష్ణోః- శఙ్ఖచక్రధరతా- శఙ్ఖచక్రభృత్త్వం- రతే- రతికాలేపి- నోవిరతా ॥౧౬
భావత్కమితి ॥ దేవి- హరౌ- విజనకేళిగృహం. నిర్జనక్రీడాగృహం- ప్రవి

యితంవిమృదితస్తనలోలహార। వ్యాకీర్ణ మౌక్తికచయైర్జ్వలతిస్మరాగ్నౌ॥౧౭॥ పఞ్చాయుధాన్యపివిహాయతవాఙ్గకేషు । సఞ్చారయన్సచతురశ్చతురస్స్వహస్తాన్। కఞ్జాలయేకథమహో మధుకైటభారిః।పఞ్చాయుధాజిమపిహర్షభరాదకార్షీత్ ॥౧౮॥ క్రీడారణేతవకృతాపజయస్మరేణ సన్త్యాజితేష్వపిచశార్ఙ్గ ముఖాయుధేషు।కల్యాణికంసదమనఃకమలేవిచిత్ర। ముత్తుఙ్గచాపలతయాననుయోజితోభూత్ ॥౧౯॥ ఉపమర్దితయోరురోజయోస్తేదయితాశ్లేషదశాసుమౌక్తికానాం । నవచన్దనరేణునిర్విశేషంపరిమాణంప్రతిపేదిరేపరాగాః ॥౨౦॥ మాయావాదైస్త

శ్య- అపూర్వం. భావత్కం- భవదీయం- పాణిగ్రహం- వివాహం-ఆచరతిసతి- విమృదితానాం- ఛిన్నానాం. స్తనలోలానాం-కుచస్థలలగ్నానాం- హారాణాం-వ్యాకీర్ణానాం- విక్షిప్తానాం - మౌక్తికానాం-చయైః సమూహైః- జ్వలతిప్రకాశమానే- స్మరాగ్నౌ- మదనాగ్నౌ- లాజాయితంలాజవదాచరితం॥ ౧౭॥ పఞ్చాయుధానీతి॥ కఞ్జాలయే- చతురః సమర్థః-సఃవిష్ణుః - పఞ్చాయుధాని - చక్రాదీన్యపి - విహాయ తవఅఙ్గకేషుఅవయవేషు-దయనీయార్థేకప్రత్యయః-చతురఃచతుస్సఙ్ఖ్యాకాన్-స్వహస్తాన్- సఞ్చారయన్సన్ -హర్షభరాత్.మోదాతిశయాత్ -కథంపఞ్చాయుధాజింపఞ్చాయుధయుద్ధం - మదనయుద్ధంచ- సురతమితి యావత్ -అకార్షీత్వ్యతానీత్॥౧౮॥క్రీడేతిశార్ఙ్గముఖాయుధేషు-సన్త్యాజితేషు పరిత్యక్తేష్వపి-ఉత్తుఙ్గయా-శ్రేష్ఠయా-చాపలతయా-ధనుర్లతయాయోజితః-కలితోభూదితివిచిత్రం- త్వత్క్రీడాయుద్ధేసర్వాయుధాన్యపిపరిత్యజ్యఅధికచాపల్యయుక్తోభూదితిభావః॥౧౯॥ఉపేతి॥స్పష్టం॥౨౦॥మాయేతి

శృంగారస్తబకేనవమః

వతువశితే దేవిమధ్వార్తికారి । ణ్యఙ్గాభ్యాంవాం విఘటితమభూద్ద్వైవ
మాలిఙ్గనేషు । ఆభిర్ముక్తావలిభిరచిరాన్నిర్గుణత్వంప్రపన్నం । వ్యక్తాచా
న్తఃకరణహరణాత్తాదృగానన్దమూర్తిః॥ ౨౧॥ జలజాయతనేసమస్తనాగ
ప్రవరప్రౌఢనిబన్ధనక్రమేణ । ప్రియపాణినియన్త్రిణోచితా యాస్తవక

హే దేవి-తవమాయావాదైః.అద్వైతమతసిద్ధమిథ్యావాదైః- మాయాస్త
వ-రతికాలకలితశృఙ్గారాలాపైశ్చ-మధ్వానాం- మధ్వమతస్థానాంద్వైత
వాదినాం,ఆర్తికారిణి-పీడాకారిణిపత్యావితిశేషః- అన్యత్రమధ్వార్తికా
రిణి.మధురిపౌవశితేస్వమతానుగుణతయానిర్గుణస్వరూపేక్ష తేచ స్వవశీ
కృతేసతిస్వమాధుర్యేణమకరన్దపరిభవకారిణిఇతిసంబుద్ధ్యన్తందేవీత్యస్య
విశేషణం చవాంయువయోః-ఆలిఙ్గనేషుఅఙ్గాభ్యాం.శరీరాభ్యాంద్వైతం
ద్వైతమతంద్విధాత్వంచద్వయోర్భావః ద్వీతంసైవద్వైతమితిస్వార్థేప్ర
జ్ఞాద్యణ్ విఘటితం-భగ్నంఅభూత్- ఆభిః-ముక్తానాం-బన్ధముక్తానాం.
మౌక్తికానాంచ- ఆవలిభిః - పఙ్క్తిభిఃఅచిరాత్-నిర్గుణత్వం- గుణరాహి
త్యం. తన్తురాహిత్యంచప్రపన్నంప్రాప్తం-అన్తఃకరణస్య-అహఙ్కార
జీవస్య మనసశ్చ హరణాత్- తాదృగానన్దమూర్తిః- నిరతిశయానన్దబ్ర
హ్మేత్యర్థః- తాదృశసురత సుఖంచవ్యక్తాప్రకటా ॥౨౧॥ జలజాయతన
ఇతి॥ హేజలజాయతనే - సమస్తానాంనాగానాం- సర్పాణాం- ప్రవర
స్య- విభోః- ఆదిశేషస్యేతియావత్ ప్రౌఢస్యమహతః- నిబన్ధనస్య గ్రన్థస్య
పతఞ్జలిభాష్యస్యేతియావత్ క్రమేణ- తచ్ఛాస్త్రాభ్యాసజన్యప్రయాసే
న- అన్యత్రసమయోః - నవిషమయోః-స్తనయోః- అగప్రవరయోః -
పర్వతరాజయోరివ ప్రౌఢస్యఅధికస్య- నిబన్ధనస్య బన్ధనస్య గాఢాలిఙ్గ
నస్యేతియావత్ - క్రమేణప్రియేలోకహితే పాణినియన్త్రిణేవ్యాకరణ

స్త్వాదుదితాస్తదాసుశబ్దాః ॥౨౨॥ యోగే పయోధితనయే యువయోస్త
దానీం| శమ్పాలతాజలదయోరివసమ్ప్రవృత్తే| ఉజ్జృమ్భితాతనుశుభాశుగ
వేగనీతా| వ్యక్తంశ్రమామ్బుకణికామయవృష్టిరాసీత్ ॥౨౩॥ చలద్గుణే
ష్వత్రపయోధిజా తేష్వతాస్సముక్తావలిషుప్రకమ్పః| రమే సదా రాజక
రాప్తనానాహారేషు యుక్తో తనుయుద్ధకాలే॥౨౪॥ గాఢంశ్లిష్యతి మాధ

శాస్త్రే ఉచితాయాః-అభ్యస్తాయాః-ప్రియం-ఇష్టం- పాణినియన్త్రణే-ఉచితంఅభ్యాసః యస్యాఇతివాఅన్యత్ర -ప్రియస్యకాన్తస్యపాణ్యోఃనియన్త్రణస్యదృఢాలిఙ్గనస్య- ఉచితాయాః. యోగ్యాయాః-తవకణ్ఠాత్ -సుశబ్దాః-సమీచీనశబ్దాః-మనోహరధ్వనయశ్చ- ఉదితాః- సమ్భూతాః॥౨౨॥ యోగఇతి॥ పయోధితనయే యువయోఃశమ్పాలతాజలదయోః-తటిత్పయోధరయోరివయోగే- సమ్బన్ధే- సమ్ప్రవృత్తేసతి- తదానీం-ఉజ్జృమ్భితా అభివర్ధితా తనునోల్పస్యమన్దస్యేతి యావత్ శుభస్యఅనుకూలస్యఆశుగస్య- మారుతస్య వేగేన నీతా ప్రాపితా అన్యత్ర ఉజ్జృమ్భితానాం అతనోఃఅనఙ్గస్యశుభానాంఆశుగానాం బాణానాం - వేగేననీతాశ్రమామ్బుకణికామయవృష్టిశ్చాసీత్ వ్యక్తంనిశ్చయఇత్యుత్ప్రేక్షా॥౨౩॥చలదితి॥రమే చలన్తః-గుణాఃతన్తవఃగుణాశ్చ యేషాం తేషునవిద్యతేతాస్త్రాసాఖ్యదోషః-యాసాం తాః-తథాప్యద్యాః- ముక్తావలయఃయేషు తేషుఅన్యత్రతాస్సేనభయేనముక్తాఃత్యక్తాః-ధీరాః తేనభవన్తీతిఅతాస్సముక్తాః అధీరాఇత్యర్థః. తేచ తేఅబలినఃదుర్బలాశ్చ తేషు విశేషణోభయకర్మధారయః పయోధిజా తేషు- సముద్రోత్పన్నేషు రాజకరాణాం చన్ద్రకిరణానాం- ఆప్తేషు మిత్రేషు నానాహారేషు నానావిధ ముక్తాహారేషు అన్యత్ర సదా రాజ్ఞాంకరైఃబలిభిఃఆప్తాః - ప్రాప్తాఃనానాహారాః నానావిధాశ నానివైస్తేషు అత్రపాణాం నిర్లజ్జానాం - యోధినాం- భటానాం-జాలేషు- సమూహేషు- అతనోఃఅనఙ్గస్యయుద్ధకాలే క్రీడాసమయే- అన్యత్రఅతనూనాం- అధికానాం యుద్ధానాం- కాలేఃసదాప్రకమ్పః చలనం వేపథుశ్చయుక్తఃఉచితం॥౨౪॥గాఢమితి॥ హేఅమ్బ క్రీడావని -ఉద్యానవని- అనేనక్రీడాస్థానభూతలక్ష్మ్యానిగరణంకృతం- త్వాంమాధవేవసన్తే-సకుతుకం-గాఢం-శ్లిష్యతి-వ్యాప్తవతిసతి విష్ణావా

వేసకుతుకం క్రీడావని త్వాం తదా। యుక్తం చమ్పకగర్భ సౌరభ శుభైస్సన్దిమన్దానిలైః । రాజీవోపరిపర్యపాతి సహసాలోలై రళీనాం కులై రాసీదమ్బకదమ్బగోళనిచయో యస్మాత్తతో విస్మయః॥౨౫॥ ప్రసభమరుణబిమ్బం గ్రస్తమాసీదకస్మాత్ । త్వరిపతిత ముడూనాం పఙ్క్తిభిర్మేరుశృఙ్గాత్ । అపితిమిరవృతాభూదిన్దిరే చన్ద్రరేఖా । తవచ మధుజితశ్చద్వన్ద్వయుద్ధే ప్రవృద్ధే॥౨౬॥ వపుషి మృదుతమే తే వేదనా మాజనీతి । ప్రశిశమయిషతాపి ప్రేయసా మాధవేన। విపులపులకపాళీ విశ్వమాత స్తదఙ్గే। తవ దృఢపరిరమ్భాత్తైస్స్వైరమున్మిమిషీతి॥౨౭॥ మధుమథనమనః ప్రహర్షహే

లిఙ్గతీతిచవ్యజ్యతే॥ని॥ విష్ణావసన్నే వైశాఖే మాధవో మాధవీలతేతి నానార్థరత్నమాలా-తదా వసన్తకాలే పతిసంయోగకాలే ఇతి చవ్యజ్యతే-చమ్పకస్య- నాసికా ఫలస్యేతి వ్యజ్యతే- గర్భే యస్సౌరభం పరిమళః సహజగన్ధశ్చ తేన శుభైః-మన్దానిలైః-మన్దనిశ్వాసచలైరితి వ్యజ్యతే- అస్పన్ది- ఈషచ్చలితమితి భావేలుఙ్- లోలైః-సతృష్ణైశ్చలైశ్చేతి వ్యజ్యతే-అళీనాం భ్రమరాణాం అళకచ్ఛలానాం-కులైః- సమూహైః సహసా రాజీవోపరి-ముఖచ్ఛలపద్మోపరి సర్యపాతి- పరిపతితమితి భావేలుఙ్ ఇతిద్వయం యుక్తమిత్యర్థః చమ్పకపద్మయోః వసన్తే- సౌరభస్వాభావ్యాదితి భావః-ఇదన్తు చిత్రమితీత్యాహ-ఆసీదితి- యస్మాద్వసన్తసఙ్గాత్ విష్ణుసంసర్గాచ్చ- కదమ్బగోళానాం నీపగుచ్ఛానాం-సురతోద్యతపుళకాఙ్కురచ్ఛలానాం నిచయ ఆసీత్- తతః- తాదృశమాధవసఙ్గే విషయే విస్మయో భవతీతి భావః॥౨౫॥ ప్రసభమితి ఇన్దిరే-తవ మధుజితః భగవతశ్చ-ద్వన్ద్వయుద్ధే ప్రవృద్ధే అభివృద్ధే సతి అరుణబిమ్బమిత్యనేన అధరబిమ్బమితి నిగీర్యతే సూర్యబిమ్బమితి చ వ్యజ్యతే అకస్మాత్ నిర్హేతుతః-ప్రసభం-బలాత్కారేణ-గ్రస్తమాసీత్ -మేరుశృఙ్గాదిత్యనేన స్తనాదిత్యుచ్యతే- మేరుశిఖరాదితి వ్యజ్యతే చ-ఉడూనామిత్యనేన-మౌక్తికానీత్యుచ్యన్తే-నక్షత్రాణామితి చ వ్యజ్యతే-పఙ్క్తిభిః - పరిపతితం-నిపతితం-చన్ద్రరేఖేత్యనేన ముఖరేఖేత్యుచ్యతే- శశికలేతి ధ్వన్యతే చ- తిమిరేత్యనేన అలకో నిగీర్యతే-అన్ధకార ఇతి చ ద్యోత్యతే- తేనవృతా- సంవృతాప్యభూదితి॥౨౬॥ వపుషీతి॥ విశ్వమాతః- మాజని మాభూత్ -ప్రశమయితుమిచ్ఛతా- ప్రశిశమయిషతా-ఉన్మిమిషీతి- ఉన్మిషతీత్యర్థః॥౨౭॥ మధుమ

తోర్మనసిజయజ్ఞమనేకధావిధాయ।ధ్రువమవభృథమజ్జనంభవత్యాజనని కృతంశుచిభిశ్శ్రమామ్బుపూరైః ౨౮॥ సాయాసాయాస్సురతవిరతౌకాన్తబాహాన్తరాళే।విన్యస్యాస్యంతవ భగవతిస్వాపసౌఖ్యంభజన్త్యాః । ఫాలోత్పన్నశ్రమజలమిళచ్చిత్రకప్రసృతోస్మిన్ । శ్రీవత్సోస్యస్సభవతి రమే యస్తుకస్తూరిబిన్దుః ॥ ౨౯ ॥ సఞ్జాతంనయనయుగేనిరఞ్జనత్వం। నీరాగస్ఫుటమభవత్తవాధరోపి । సంపన్నాజననికచేపిబన్ధముక్తి । స్సానన్దం రహసిహరేరుపాసనేన॥౩౦॥ మలయమకుటీవాటీపాటీరకోటర నాటిన। స్సరసిజమధుస్యన్దామన్దా ఘమర్షణ హర్షిణః ।తవరతి భవంలుమ్పన్త్యమ్భశ్రమంశయనీభవ । త్ఫణిపతిభియామన్దంమన్దంచరన్తఇవానిలాః॥౩౧॥

ధనేతి॥స్పష్టం౨౮॥సాయాసాయాఇతి॥ కాన్తస్యబాహాన్తరాళే-వక్షస్థలే-ఫాలోత్పన్నైః-లలాటోదితైః శ్రమజలైః-స్వేదైస్సహమిళన్-చిత్రకః-తిలకః- తస్మాత్ప్రసృతః-నిస్సృతః-యఃకస్తూరికాబిన్దుస్తు-అస్మిన్నురసి-అజనిసః-కస్తూరిబిన్దుః- అస్యః-శ్రీవత్సః-శ్రీవత్సాఖ్యమరుర్భవతి॥౨౯॥ సఞ్జాతమితి॥జనని॥రహసి-ఏకాన్తే-సానన్దంయథాతథా-హరేః-భగవతః- ఉపాసనేన- ప్రాప్త్యా-సంసర్గేణేతియావత్- విజాతీయప్రత్యయ తిరస్కారపూర్వకసజాతీయప్రత్యయ ప్రవాహకరణేనేతి చవ్యజ్యతే- నయనయుగే-నిరఞ్జనత్వం-అఞ్జనరాహిత్యం- సంసృతిబన్ధశూన్యత్వఞ్చ వ్యజ్యతే-సఞ్జాతం- సముత్పన్నం- తవఅధరోపి- అధరఇత్యనేన - నీచఇతివ్యజ్యతే-నీరాగః- రక్తిమశూన్యః-నిస్పృహశ్చ-అభవత్- కచే- కేశేపి-క చఇత్యనేనపాపీత్యుచ్యతే- బన్ధస్య-గ్రథనస్య సంసృతిబన్ధస్యచ-ముక్తిః- మోచనం-మోక్షశ్చ-సమ్పన్నా- సముద్భూతా॥౩౦॥మలయేతి॥ అమ్భమలయస్య-మకుటీవాటీషు- శిఖరశ్రేణీషు- యేపాటీరాః- చన్దనవృక్షాః తేషాంకోటరేషు-కన్దరేషు- నాటినః- సఞ్చరన్తః- సరసిజానాం-మధుస్యన్దేషు-మకరన్దప్రవాహేషు-అమన్దంయథాతథా- అఘమర్షణేన- అఘమర్షణాఖ్యస్నానేన- హర్షిణః-సన్తోషశాలినః-శయనీభవతః- తల్పాయమానాత్ ఫణిపతేః-శేషాత్- భియా- మన్దంమన్దం- చరన్తఇవస్థితాః-అనిలాః- మన్దమారుతాః-తవ-రతిభవం- క్రీడోత్పన్నం- శ్రమం-లుమ్పన్తిసముత్సార

వనజనిలయేవారిక్రీడా దశాసుదశానన!ద్విషితవశనైరాతన్వానేకుచేనఖ
చేష్టితం॥ క్షుభితమనసాదత్తానాథేత్వయాశఫరీభియా। సరభసపరీరమ్భా
రమ్భాజయస్తినిరన్తరాః ॥౩౨॥ సరసిజవనేసంలీనాయాస్సకౌతుకమిన్ది
రే। సలిలవిహృతౌశ్యారేల్లోలేక్షణస్యముఖస్యతే। అళికవలితాలోలశ్యా
మాలకస్య సరోరుహా। దళికబళితాచ్ఛైవాలాఢ్యా దభూన్నభిదాగ్ర
హాః ॥౩౩॥ యుగపదహిమమహీభృత్యున్మిషంతంసమన్తా। ద్రుతుగణమపి
కృత్స్నంనిర్విశన్నిర్విశఙ్కః। సహవిహరతిలీలాలాభవత్యాభవత్యా।మమ
జననిముకున్దోమఞ్జువల్లీగృహేషు ॥ ౩౪ ॥ కుసుమశరధనుర్జ్యాతుఙ్గటం
కారశఙ్కాకరమధుకరసఙ్కారబ్ధ ఝఙ్కారహృద్యాః। ఫణిగిరివనదే
శాఃపద్మనాభస్సపద్మే। సఫలయతిగభీరైస్త్వత్సహాయోవిహారైః॥౩౫॥
సాకంలోకపతిస్త్వయావిహరతేకాకోదరాద్రౌరమే । సూనేషోరవనే
వనేనయనయోరానన్దనేచాన్దనే । శమ్పాశ్లిష్టనవాంబుద భ్రమజుషామ
గ్రేచిరంకేకినాం ।నృత్తాడమ్బరనున్నపన్నగతయానిర్ఘోషమన్దానిలే॥౩౬॥

యన్తీత్యర్థః॥౩౧॥ వనజేతి॥స్పష్టం॥౩౨॥ సరసిజేతి॥ సలిలవిహృతౌ-జలక్రీ
డాయాం- సరసిజవనే- సకౌతుకంయథాతథా - సంలీనాయాః- నిలీనా
యాః- తే-అళికే-లలాటే-వలితాః- వ్యాకీర్ణాః- లోలాః-శ్యామాశ్చఅ
ళకాః చికురాః-యస్మిన్ తస్య-అతఏవలోలే-చఞ్చలే- ఈక్షణే-యస్మిన్
తస్య- ముఖస్య-అళిభిః-భ్రమరైః-కబళితాత్ వ్యాప్తాత్ శైవాలాఢ్యా
త్-శైవలనిబిడాత్సరోరుహాత్ భిదాగ్రహాః భేదగ్రహణంనాభూత్।౩౩
యుగపదితి॥ ఉన్మిషన్తం- వికసన్తం- నిర్విశన్ - అనుభవన్సన్ - విహ
రతి- క్రీడతి॥ ౩౪॥ కుసుమేతి॥ స్పష్టం॥ ౩౫॥ సాకమితి॥ రమే-లోకపతిః-
విష్ణుః- త్వయాసాకం- కాకోదరాద్రౌ-శేషాద్రౌసూనేషోః- పుష్పబా
ణస్య- అవనే-రక్షకే- నయనయోః- ఆనన్దనే-సన్తోషకరే- చాన్దనే-చ
న్దనమయేవనే-అగ్రే-సమీపే-శమ్పాశ్లిష్టస్య-తటిద్యుక్తస్య-నవామ్బుద
స్య- భ్రమజుషాం- కేకినాం- నృత్తాడమ్బరేణ -నున్నపన్నగతయా-
విధూతసర్పతయా - నిర్ఘోషమన్దానిలే - వనే-విహరతే - క్రీడతి॥౩౬॥

కాన్తోరన్తుమనాస్త్వయా సహరమే కామేనముహ్యన్హరిః। శ్యామాఙ్కే-
ళివనీమమంస్త రజనీం దూరీకృతార్కద్యుతిం। సన్ధ్యారాగమగేషుపల్లవగ
ణం తత్కోరకాంస్తారకాణ్యత్యన్తసన్తమసంలసన్మధుకరశ్రేణీం చనాణీ
యసీం॥౩౭॥ త్వన్నాథాఖ్యావహన విశదీభూతతద్దాస్యదార్ఢ్యం। కించి
త్కృత్యాకలయితుమివాకాఙ్క్షతా మాధవేన । పత్యాసాకం ప్రణయకల
హం తావకం ఛేత్తుకామే కామే దేవి స్వయముపవనే తన్యతే బాణదానం౩౮

కాన్తఇతి॥ కాన్తః-హరిః-కామేనముహ్యన్-త్వయాసహ-రన్తుమనాః- క్రీడి
తుమనాస్సన్- దూరీకృతాః - అర్కద్యుతయః- యయా తాం - శ్యా
మాం-వృక్షషణ్డైర్నీలాం- కేళివనీం- క్రీడోద్యానం- రజనీం- రాత్రిం-అ
మంస్త- అగేషు- వృక్షేషుపల్లవగణం-కిసలయవ్రజం-సన్ధ్యారాగం-సన్ధ్యా
కాలీయశోణిమానంచ. తేషాంవృక్షాణాం- కోరకాన్ -కుడ్మలాన్- తార
కాణి-నక్షత్రాణిచఅన్తః.తన్మధ్యే-నాణీయసీం-అత్యన్తమధికాం -లసన్తీ
ప్రకాశమానా- మధుకరాణాం- శ్రేణీ- పరమ్పరా- తాం-సన్తమసం-గా
ఢాన్ధకారంచ-అమంస్త- అమనుత॥౩౭॥త్వదితి॥ మాధవేనవసన్తేన-త్వ
న్నాథస్య-భవతాన్తస్య- ఆఖ్యాయాః-మాధవాఖ్యనామధేయస్యవ
హనేన- విశదీభూతస్య- ప్రకటీకృతస్య- తద్దాస్యస్య- తచ్ఛేషవత్త్వస్య-
దార్ఢ్యం. స్థైర్యం కించిత్కృత్యా-కించిదుపకారేణ -కలయితుం- ఆకాఙ్క్ష
తా-అభిలషతేవేత్యుత్ప్రేక్షా-పత్యాసాకం- తావకం-ప్రణయకలహం ఛే
త్తుకామే-కామే-మదనే మన్మథాయేతియావత్-సమమ బ్రాహ్మణే దాన
మితివత్ సమ్ప్రదానస్యాధికరణత్వవివక్షా బోధ్యా స్వయం-ఉపవనే బా
ణానాం-పుష్పరూపశరాణాం-దానం-ప్రదానం-తన్యతే-విస్తార్యతే॥౩౮

సోఽయం గాయన్ స్మరమ నుమళిశ్శశ్వద వ్యాదభవ్యాత్ । సంపశ్య స్త్రీయమిహకబరీ సౌరభాదాపతన్తం । జాతోద్వేగా జగదధి భువేచి త్రమప్రార్థితాపి । స్వైరందత్సేసరభ సపరీరమ్భమమ్భోధి కన్యే॥౩౯॥ మన్దంమన్దంవృషగిరితటీం స్వైరమాటీకమానః। ఖేలంఖేలంవిమలహరి ణాఙ్కాననేకాననేషు। గ్రాహంగ్రాహం మృదుసుమనసః కౌతుకీకైట భారి। ర్వారంవారం తవవితనుతే దేవిమూర్ధాభిషేకం॥౪౦॥ రాగేణో పర్యనిశముషితంపుష్పవత్యాలతాయాః। ప్రీత్యాగృహ్ణన్ కమపికుతుకీప ల్లవంఫుల్లవక్త్రః। సాన్ద్రామోదం చికురసుమనస్సన్నిధానేనసీత్వా। శా ర్ఙ్గీహన్తశ్రుతిశిరసితేస్థాపయత్యబ్ధికన్యే॥ ౪౧॥ దత్తేమాత స్తవకిలముఖే

సఇతి॥అమ్భోధికన్యే- కబరీసౌరభాత్ -త్వత్కేశపరిమళోద్దేశేన-ఆపతన్తం- ఆగచ్ఛన్తం-యం-భ్రమరం- సమ్పశ్య స్త్రీ- వీక్షమాణా.పశ్చాత్-జాతః-ఉద్వేగః-విరహవ్యథా-యస్యాస్సా- తథాభూతాసతీ- అప్రార్థితా-త్వత్కాన్తేనఅయాచితాపి- జగదధిభువే-జగదీశ్వరాయ-విష్ణవఇతియావత్ స్వైరం- సరభసంయథాతథా- పరీరమ్భం- ఆలిఙ్గనం-దత్సే- దిశసి-స్మరమనుంకామమన్త్రం-గాయన్- సోయమళిః-అభవ్యాత్ - అమఙ్గళాత్-శశ్వత్- ముహుర్ముహుః-అవ్యాత్-రక్షతాత్॥౩౯॥మన్దమితి॥విమలహరిణాఙ్కాననే-నిర్మలచన్ద్రవదనే-కైటభారిః-స్వైరంవృషగిరితటీం మన్దం-మన్దంఆటీకమానః- సఞ్చరమాణః- ఖేలంఖేలం-విహృత్యవిహృత్య-కాననేషు- మృదుసుమనసః- మృదులపుష్పాణి- గ్రాహం గ్రాహం- గృహీత్వాగృహీత్వా- కౌతుకీసన్- వారంవారం- పునఃపునః - తవమూర్ధాభిషేకం-వితనుతే- కరోతి॥ ౪౦॥ రాగేణేతి॥అబ్ధికన్యే- ఫుల్లవక్త్రః-హృష్టః-ప్రసన్నాననః- శార్ఙ్గీ- అనిశం-రాగేణ- ఆశయా-ఉపరి-ఉషితం- పుష్పవత్యాః- పుష్పిణ్యాః- లతాయాః-కమపిపల్లవం- ప్రీత్యాగృహ్ణన్కుతుకీచతే-చికురసుమనసాం- కబరస్థపుష్పాణాం- సన్నిధానేన- సాన్ద్రామోదం-ఘనపరిమళంనీత్వా-శ్రుతిశిరసి-శ్రవణాగ్రే-స్థాపయతిహన్త॥౪౧॥

పాణినాదుర్నివార। స్వేదేనాసౌకమపి తిలకంకౌతుకీశ్రీనివాసః త్వంతు
స్వేదస్రుతివిఘటితస్థానవిన్యాసమేనం। వీక్ష్యాదర్శేహసితదయితంమోఘ
యత్నంవిదధ్యాః॥౪౨॥ శేషక్ష్మాభృత్తటవనచరశ్యామజీమూతసక్తే। సం
లీయత్వాంభ్రమయతిహరిఃకల్పితాభేదమోహః। తస్మిన్విద్యుత్పటలజటి
లేతంవిచేతుంవిశన్త్యా। వ్యావృత్తింతేవిశదమవిధన్సస్వయంవక్షస్తోభూ
త్॥౪౩॥ బాలేదేహిపయోధరంకరతలేప్రావృట్త్వయాయాచ్యతాం।ఆ
శ్లేషాభిరుచిం విధేహినశశీతస్యాస్మికిన్తుస్వసా। ఆస్తాముత్తరమేతదీదృగ
ధరంయాచామివాచాస్వయం। నాస్త్యర్థోధరయాచ్ఞయేతిచటుభిఃపద్మే
ధినోషిప్రియం॥౪౪॥పశ్చాదుపేత్యపరిహాసకృతేకరాభ్యాం।దృష్టీతవామ్బ

దత్తఇతి॥ స్పష్టం॥ ౪౨॥ శేషేతి॥ సంలీయ- అన్తర్ధాయ- విచేతుం-మార్గి
తుం-వ్యావృత్తిం-భేదం॥ ౪౩॥ బాలఇతి॥ హేబాలే-కరతలే- పయోధరం
కుచం - దేహి- దిశ - ఇతిభగవతఃప్రశ్నః - శ్రీః - తంఛలేనప్రతిబ్రూత
ఇత్యాహ - త్వయా - ప్రావృట్ - వర్షాకాలః - యాచ్యతాం-పయో
ధరాభిధ మేఘవృద్ధి హేతుత్వాదితిభావః - హేపద్మే- ఆశ్లేషే- ఆలి
ఙ్గనే - అభిరుచిం - ప్రీతిం - విధేహి - విధత్స్వ - ఇతిపునః పృష్టాచ
విష్ణునాపునః- తథైవ-ప్రతివదతీత్యాహనేత్యాదినా - అహమితిశేషః-న
శశీనచన్ద్రోఽస్మి- తస్యైవాశ్లేషాభిధనక్షత్రభోగరుచేరితిభావః-కిన్తు-తస్య
చన్ద్రస్యస్వసాస్మి-చన్ద్రసహోదరిత్వాదాశ్లేషానవాప్తేతి-నతదభినన్ద
నప్రసక్తిరస్మేతిభావః- పునస్తత్ప్రశ్నః- రమే ఇతి శేషః- హేరమే- ఏతత్
ఉత్తరంఛలేనప్రతివచనం- ఆస్తాం- తిష్ఠతు-స్వయం వాచా ఈదృక్ అఙ్గులి
గృహీతం॥ అధరం-యాచామి- యాచేతత్ప్రతివచనం-అధరస్య-నీచస్య-
ధనహీనస్యేతియావత్- అధరస్యచ - యాచ్ఞయాఅర్థః- ప్రయోజనం-
నాస్తి- ఇతిచటుభిః- చాటూక్తిభిః ప్రియం-కాన్తం-ధినోషిప్రీణయసి-ధి
విప్రీణనే॥౪౪॥ పశ్చాదితి॥ హేఅమ్బ-అహిగిరేఃపతిః- పరిహాసకృతే-పరి
హాసనిమిత్తం- పశ్చాత్ - పృష్ఠతః-ఉపేత్య- ఆగత్య-కరాభ్యాం- పిహితే

శృంగార స్తబకోనవమః

విపులేస్థగయన్ సశేషం।పాణిద్వయంమమనకృత్స్నపిధానకేళౌ। పర్యా
ప్తమిత్యహిగిరేఃపతిరేతిలజ్జాం ॥౨౫॥ తవలోకమాతరవలోకవాగురా।
మృగజాలదృష్టియుగజాడ్యకృద్గుణా।ననుభాతిచిత్రమనుభావమాశ్రితా।
హరిణాపితత్రహరిణాయితంయతః॥౨౬॥ స్మితచన్ద్రికయాకయాపిదేవిస్మ
రసంవృద్ధిపుషాసదోన్మిషన్త్యా మధుసూదనమానసేన్దుకాన్తేద్రవతాంచ
న్ద్రమసస్స్వసస్తనోషి ॥౨౭॥ తవస్తనంశైలఘనంవినోదాత్ప్రసహ్యగృ
హ్ణన్ ప్రభురబ్ధికన్యే। పురామురారిస్స్వకరోద్ధృతస్యగోవర్ధనస్యస్మృత
వాన్ మహాద్రేః॥౨౮॥వల్లీతమాలమివవిద్యుదివామ్బువాహంమాహేన్ద్రి

విశాలే-తవదృష్టీ- దృశౌ- సశేషంయథాతథా- స్థగయన్- పిదధత్సన్-
కృత్స్నపిధానకేళౌ - నిశ్శేషపిధానక్రీడాయాం - మమపాణి ద్వయంన
పర్యాప్తమితి - లజ్జామేతి - పాణిద్వయాదప్యతి విశాలదృష్టిస్త్వమితి
భావః॥౨౫॥ తవేతి ॥ లోకమాతః - మృగజాలస్య- మృగసమూహస్య
దృష్టియుగస్య- జాడ్యకృతః - మాన్ద్యకరాః - గుణాః - నీలాదయఃతప
వగజ్జవః- యస్యాస్సా- అనుభావం - సాత్త్వికాదిభావబోధక భ్రూవిక్షే
పాదిం- ఆశ్రితా-అవలోకవాగురా- కటాక్షాత్మకం-లోకవిలక్షణం-జా
లం-భాతి- యతఃకారణాత్-తత్ర- హరిణా- నృసింహేనాపి-హరిణాయి
తం- మృగవదాచరితం- సింహోఽపిబద్ధ ఇతితస్యాస్యలోకవిలక్షణత్వసిద్ధ
మితిభావః॥౨౬॥ స్మితేతి॥ దేవి-చన్ద్రమసస్స్వసః-స్మరసంవృద్ధిం- కామా
భివృద్ధిం- పుష్ణాతీతి-తత్పుట్-తయా-మిత్రత్వాదితిభావః-సదోన్మిషన్త్యా
అజస్రశోభమానయా- కయాపి-స్మితం-మన్దహాసఏవచన్ద్రికా- తయామ
ధుసూదనస్య- మానసమేవ- ఇన్దుకాన్తః-చన్ద్రకాన్తః-తస్మిన్ ద్రవతాం
ద్రవత్వం-తనోషి- కరోషి॥౨౭॥ తవేతి॥ అబ్ధికన్యే-తవస్తనశైలం-ప్రస
హ్యగృహ్ణన్- మురారిః- స్వకరోద్ధృతస్య- గోవర్ధనస్య- గోవర్ధనాఖ్యగి
రేః-స్మృతవాన్ కిం-తంసస్మారేవేత్యుత్ప్రేక్షాగమ్యా॥౨౮॥వల్లీతి॥స్పష్టం
ఇన్దిరేత్వంవల్లీవిద్యున్మణిదీపికాచన్ద్రికలాః-తమాలామ్బుదహరినీలభవన

నీలభవనంమణిదీపికేవ । ఇన్దోఃకలేవగగనాఙ్కణమిన్దిరేత్వ మాశ్లిష్యశౌరిమయిసేమహతీమభిఖ్యాం ॥౪౯॥ మదనతరుపల్లవానాంమధుసూదనమానసాళి కుసుమానాం । తత్కృతతపః ఫలానాం తవలళితానాం జననికస్తోతా ॥౫౦॥ *

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితేలక్ష్మీసహస్రే

శృఙ్గారస్తబకోనవమః.

గగనాఙ్కణానీవశౌరిమాశ్లిష్యమహాశోభాంప్రాప్నోషీత్యర్థః॥౪౯॥ మదనేతి॥ జనని-తవ-మదనసమ్భూతానాం- భగవన్మనోహరాణాం-లళితానాంశృఙ్గారచేష్టితానాంస్తోతాయథాకథంచిద్వర్ణయితావా-కః-నకోఽపీత్యర్థః అత్రతృజన్తప్రయోగాత్- కర్మణిషష్ఠీ॥౫౦॥ *

ఇతిశ్రీకాశికోత్తంసభూమ్నాశబ్దవిద్యా సుధీమణినాశ్రీగోపాలాచార్యేణ విరచితాయాం బుధామోదిన్యాఖ్యాయాం

లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాం

శృఙ్గారస్తబకోనవమః

శ్రీరస్తు.

ఐశ్వర్య స్తబకప్రారమ్భః

విశ్వస్యజననీమేవవిశ్వస్యశరణంవృణే । విశ్వమ్భరసమైశ్వర్యాం విదుర్యాంబ్రహ్మవాదినః॥౧॥ అనుపాధికమమ్బ తే మురారేరపిసాధారణమాహురీశితృత్వం । స్ఫుటమత్రనిదర్శనం ప్రతీమోననుమిత్రావరుణాదిదేవతాత్వం ॥౨॥ అవిశేషమశేషశేషిభావం యువయోర్యద్యపివర్ణయన్తిసన్తః।తనయేజలధేర్మిథఃప్రతీతస్తదపిస్వామినిశేషశేషిభావః॥౩ తుల్యేపితేనాథవిశేషణత్వేవ్యక్తంగుణాదస్తివిశేషఏషః। ప్రత్యక్త్వమ

ఐశ్వర్యస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారభ్యతే

విశ్వస్యేతి॥ బ్రహ్మవాదినః యాంశ్రియం - విశ్వంభరస్య-విష్ణోః- సమం ఐశ్వర్యం-జగదీశ్వరత్వం-యస్యాస్తాం- విదుః- తాం-విశ్వస్య-లోకస్య-జననీంమాతరమేవ-లక్ష్మీమితియావత్ -విశ్వస్య- సమ్యగవసాయ-శరణం వృణే॥౧॥ అనుపాధికమితి॥అమ్బ-అనుపాధికం-నిరుపాధికం-ఈశితృత్వం జగదీశితృత్వం- తే-తవమురారేరపి-సాధారణం- ఆహుః- అత్రవిషయే- మిత్రావరుణాద్యాః-ఆదినా- అగ్నావిష్ణుప్రభృతయోవేదసిద్ధాగృహ్యన్తే- దేవతాత్వం-కర్మ-స్ఫుటం-నిదర్శనం-దృష్టాన్తం-ప్రతీమః.నిశ్చినుమః- ఈశ్వరత్వరూపస్యైకస్యధర్మస్య ఉభయపర్యాప్తత్వే, అగ్నావైష్ణవమిత్యాదిసిద్ధం- ఉభయోరేకహవిరుద్దేశ్యత్వరూపమేకదేవతాత్వం- స్పష్టదృష్టాన్తఇతిభావః॥౨॥ అవిశేషమితి॥జలధేస్తనయే॥ సన్తః-అశేషాణాం సర్వేషాం- శేషిభావం- శేషిత్వం-యువయోః-అవిశేషం-నిర్విశేషం-వర్ణయన్తి- విస్తృణన్తి- యద్యపీత్యవధారణే- యువయోః- అవిశేషంతుల్యం-మిథఇతియావత్- అశేషశేషిభావం- శేషశేషిభావాభావం- వర్ణయన్తీతివిరోధశ్చస్ఫురతీతిబోధ్యం.తదపి-తథాపి- మిథః-పరస్పరం-శేషశేషిభావః-ప్రతీతః- అశేషత్వస్యత్వదస్యవిషయతయైవ-సిద్ధ్యా- తవభగవచ్ఛేషత్వేనవిరోధఇతిభావః॥౩॥తుల్యఇతి॥అబ్ధేస్తనయే- నాథవిశేషణత్వేతుల్యేపిగుణాత్-తస్యఅనన్తకల్యాణగుణాత్- ఏషః-విశేషః-అస్తి-వ్య

ద్ధైస్తనయే భవత్యాః ప్రాజ్ఞా గుణానాంచ పరాక్త్వమాహుః ॥౪॥ సం
సారాబ్ధౌ మజ్జతాం మానవానాం రక్షాయజ్ఞే దీక్షితో రాక్షసారిః అ
మ్భోరాశేః పుత్రి పత్న్యాస్తవాసావన్వారమ్భం నిత్యమేత్యమ్బుజా
క్షి ॥౫॥ అస్యేశానేత్యాగమస్తావదాస్తామైశ్వర్యేస్మిన్నస్మదమ్బ త్వదీయే ।
జాగర్త్యేవ వ్యాసతాతప్రణీతం శ్లాఘ్యం విష్ణోస్తత్పురాణం ప్రమాణం ॥౬॥
జల్పాకాస్తే జీవకోటిప్రవేశం స్వల్పప్రజ్ఞా యే రమే కల్పయన్తి । విశ్వం వ్యా
ప్తం విష్ణునామ్బ త్వయా చేత్యుక్తిస్తాః ప్రత్యుత్తరం శక్తిసూనోః ॥౭॥ వేదో

క్తం-తథాహి-ప్రాజ్ఞాః భవత్యాః-ప్రత్యక్త్వం అహంప్రత్యయగోచరత్వం గుణానాం- కల్యాణగుణానాం-పరాక్త్వం పరప్రతీత్యేకగోచరత్వఞ్చ-ఆహుః- సుఖానుభవతదభావాభ్యాం- విశేష ఇతి భావః॥౪॥ సంసారేతి॥ అమ్భోరాశేః పుత్రి- అమ్బుజాక్షి- సంసారాబ్ధౌ మజ్జతాం మగ్నానాం- మానవానాం-రక్షాయజ్ఞే- రక్షణరూపాధ్వరే- దీక్షితః- రాక్షసారిః- విష్ణుః-పత్న్యాః-తవ-అన్వారమ్భం-తవాపి రక్షణయాగాన్వయసూచకం- కుశాదినా-సఙ్గమనం- త్వదనుజ్ఞాపూర్వమారమ్భఞ్చ-నిత్యమేతి॥ ప్రాప్నోతి॥౫॥ అస్యేతి॥ అస్మదమ్బ-త్వదీయే ఐశ్వర్యే- జగదీశ్వరత్వే-అస్యేశానేతి-ఆగమః॥ అస్యేశానా జగతో విష్ణుపత్నీతి- వేదస్తావత్-ఆస్తాం-తిష్ఠతు-వ్యాసతాతేన-పరాశరేణ - ప్రణీతం- రచితం-అతఏవ శ్లాఘ్యం- విష్ణోః-తదేతత్పురాణం-విష్ణుపురాణమితి యావత్-ప్రమాణం- జాగర్తి-ప్రకాశతే-ఆగమమాత్రేణ వ్యాసవివిక్తస్వరూపేణ ఐశ్వర్యస్య అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తృత్వరూపతాయా అవైశద్యేపి- యథా సర్వగతో విష్ణుస్తథైవేయం ద్విజోత్తమేత్యాది తత్పితృపరాశరవచనేన తదుపబ్రహ్మణాత్తద్వైశద్యసిద్ధిరితి భావః ॥౬॥ జల్పాకా ఇతి॥ రమే-యే స్వల్పప్రజ్ఞాః-మన్దాః-జల్పాకాః-వాచాటాః-తే- జీవకోటిప్రవేశం- కల్పయన్తి-తాః ప్రతి-హే అమ్బ- విష్ణునా-త్వయా చ విశ్వం-జగత్- వ్యాప్తం- ఇతి శక్తిసూనోః - పరాశరస్య- ఉక్తిః-సూక్తిః- విష్ణుపురాణమితి యావత్ ప్రత్యుత్తరం ప్రతివచనం॥౭॥

ద్యానే పారిజాతాయమానం శ్రీసూక్తం తజ్జాయతాం శ్రేయసే నః। పా
రేవాచాం భాసురే త్వత్ప్రభావే చక్షుష్మన్తోఽపి యే నైవ సన్తః ॥౮॥ దమ్ప
త్యోరిహ యువయోరధీశ్వరత్వం। వ్యాసజ్యస్థితమితి సఙ్గతం మతం నః। వి
శ్వవ్యాప్తి శ్రుతికథితం విహాయ పత్న్యాః కర్తృత్వే కృతిషు న కేవలస్య పుంసః॥౯
దత్తాశయాసు భవతీ మహిమోపదేశే। తత్తాదృశీషు నిగమాన్తసరస్వతీ
షు। నారాయణప్రియతమే నిఖిలాభ్యుపేతం। రామాయణం న నుజయత్యు
పబ్రహ్మణం నః॥౧౦॥ ఏకగ్రీవైర్నిగమశిఖరైరిన్దిరే నిర్విశేషం। విశ్వవ్యాప్తి

వేదేతి॥ దేవి- వేదః ఏవ ఉద్యానం-ఉపవనం- తస్మిన్ పారిజాతాయమా
నం తత్ శ్రీసూక్తం-నః-శ్రేయసే-జాయతాం-భూయాత్-సన్తః-యేన-శ్రీ
సూక్తేనైవ- వాచాం పారే- వాగతీతే-భాసురే-త్వత్ప్రభావే- చక్షుష్మ
న్తో- భవన్తీతి శేషః-ఈశ్వరీగ్ం సర్వభూతానామితి-జగదీశ్వరత్వ శ్రవణే
న జీవవిలక్షణతయా-పరతత్త్వాన్తర్భావసిద్ధేరితి భావః॥౮। దమ్పత్యోరితి॥
విశ్వవ్యాప్తి-దమ్పత్యోః- పతిపత్నీభూతయోః- యువయోః-ఇహ-జగతి విష
యే-అధీశ్వరత్వం- వ్యాసజ్య-మిళిత్వా- ఉభయపర్యాప్తిభూయేతి యా
వత్-స్థితమితి-నః- ఆచార్యాణాం- తదీయానామస్మాకం చ- మతం-నిర్ణ
యః-సఙ్గతం-కృతిషు- జగద్వ్యాపారేషు- శ్రుతికథితం- వేదచోదితం-క
ర్తృత్వం-జగత్కర్తృత్వం-పత్న్యాం త్వాం- విహాయ- కేవలస్య- త్వద్విహీ
నస్య పుంసః-న- నాస్తీత్యర్థః-దమ్పత్యోస్సహైవాధికారాదితి భావః॥౯
దత్తేతి॥ నారాయణప్రియతమే- తత్తాదృశీషు- భవత్యాః- మహిమ్నః
ఉపదేశే-అజ్ఞాపనే దత్తాశయాసు- కలితాభిప్రాయాసు - నిగమాన్తస
రస్వతీషు తత్పరాసు- శ్రుతిషు విషయే- నిఖిలైః-సమస్తైః- అభ్యుపేతం-
అఙ్గీకృతం-అనన్యా- రాఘవేణాహమిత్యాదిష్ఠం రామాయణం-నః-మతే
ఇతి శేషః- ఉపబ్రహ్మణం- జయతీనను- అతో న శ్రుతేరన్యథాకరణలాభ
ఇతి భావః॥౧౦॥ఏకగ్రీవైరితి॥ఇన్దిరే-ఏకగ్రీవైః-విష్ణుపురాణాదినా ఏకకణ్ఠైః
నిగమశిఖరైః- నిర్విశేషం-ఉభయోరితి భావః-సముంయ ధాతధా-వ్యక్తం

ర్వ్యక్తముద్ఘుష్యమాణౌ। జ్ఞానద్వారాత్తవమధురిపో రాత్మనా వేత్యళీకా। వైషమ్యోక్తిఃకుత ఉపనతా హాన్త కేషాఞ్చిదేషాం॥౧౧॥ వైభవంతవము కున్దపత్ని యో వేదవేదశిఖరానువర్ణితం। వైభవంభువిసవిన్దతిస్థిరందు స్త్యజంత్యజతివై భవంతతః॥౧౨॥ఐశ్వర్యమత్రమధుహన్తురపహ్నుతేయో యోవాతవాపిజగదమ్బతయోః ప్రతీచ్యాః। ప్రాచ్యాత్ప్రదూష్యతివిశిష్యపి తృద్విషోపి। మాతృద్విషస్త్రిభువనేమహతీహిగర్హా॥౧౩॥ శ్రీమద్రామా వరజసరణింశ్రేయసీమాశ్రితానా। మాచార్యాణా మపిచకుహచిద్యస్త

ప్రకాశం-ఉద్ఘుష్యమాణౌ- సముద్ఘుష్టౌ- విశ్వవ్యాప్తిః- విభుత్వం- తవవి షయే-జ్ఞానద్వారా-ధర్మభూతజ్ఞానముఖతః- నస్వరూపతః- మధురిపో ర్విషయే- ఆత్మనాస్వరూపతశ్చఇతిఅళీకా- మిథ్యా- యేషాం- కేషాం చిత్-వైషమ్యోక్తిః- విరూపవాదః- కుతః-కస్మాత్- ఉపనతా - సము పాగతా-ఈశ్వరతత్వనిర్ణయస్యదుర్లభత్వాభిధానాత్- తదలాభాదేవే తిభావః॥౧౧॥వైభవమితి॥ముకున్దపత్ని-ఇదం-హేతుగర్భంవిశేషణం-ముకు న్దస్య- మజ్జ్యాఉన్దనస్వభావస్యపత్నీతి-వేదశిఖరైః- వేదాన్తైః-అనువర్ణితం ఉపవర్ణితంవైభవం- యః-వేద-సఃభువి-స్థిరం-వైభవం- ముక్తిపర్యన్తం- ఐశ్వర్యం-విన్దతే-ప్రాప్నోతి-తతఏవదు స్త్యజం-భవం-సంసారమపి- త్యజ తివై - జహాతిఖలు॥౧౨॥ ఐశ్వర్యమితి- జగదమ్బ- అత్రలోకే- యోమధు హన్తుః- ఐశ్వర్యం-జగదీశ్వరత్వం-అపహ్నుతే-అపలపతే-యోవా-తవా పి- ఐశ్వర్యం-అపహ్నుతే-నిహ్నుతే-తయోః- అపలాపకారిణోర్మధ్యే- ప్రతీచ్యః-త్వదైశ్వర్యాపలాపకః- ప్రాచ్యాత్-పూర్వస్మాత్- విశిష్య-ప్ర దూష్యతి- తథాహి- త్రిభువనే-పితృద్విషః-తాతద్వేషిణోపి- మాతృద్వి షః-మాతురనిష్టకృతః-గర్హా-నిన్దా- మహతీహి- తస్యాఅజ్ఞాతనిగ్రహత్వ- వాత్సల్యాదికం- ప్రసిద్ధమితిభావః॥౧౩॥ శ్రీమదితి॥ అబ్ధికన్యే - శ్రీమద్రా మావరజస్య- శ్రీభాష్యకారస్య- సరణిం-పద్ధతిం- శ్రేయసీం-శ్రేయస్క రాం- విధేయవిశేషణం- ఆశ్రితానాం- తన్మతప్రవిష్టానామితి యావత్ - ఆచార్యాణాం- కుహచిత్- కుత్రచిత్-యః-తవ-అణుత్వవాదః-అణుత్వ

వాణుత్వవాదః । తస్యాకూతంపరమ పురుషాపేక్షయా శేషికస్యై । శేష
త్వేనస్వత ఉపనతన్యూనతాయాంప్రతీమః ॥౧౪॥ రాజన్వన్తిజగాజగన్తి
నిగమోద్వాభ్యాంయువాభ్యామపి। ద్వైరాజ్యంనహితావతాప్రసజతి
శ్రీరామ్బుధేరాత్మజే। ఆగ్నావైష్ణవశబ్దభాజియజనే ధిష్ఠానయుగ్మాశ్రి
తా । మేకామేవహి దేవతాంసుమనస శ్శంసన్తి మీమాంసకాః॥౧౫॥
రామా కారేజనక తనయా రుక్మిణీకృష్ణ రూపే । భర్తుః కృష్ణా
జినముపగతా బ్రహ్మచర్యే పిపద్మే । అన్తర్య స్తుస్సకల జగతామచ్యు

ప్రసక్తిః-తస్య-అణుత్వవాదస్య- ఆకూతం-అభిప్రాయం-పరమపురుషా
పేక్షయా- శేషత్వేన-స్వతః- స్వభావతః-ఉపనతాయాం-ప్రాప్తాయాం
న్యూనతాయాం- న్యూనత్వవిషయే- ప్రతీమః విశ్వసిమః - అణుత్వశబ్దో
న్యూనత్వపర్యాయమేవ ఇత్యర్థః - శేష శేషాశనాదిపరిజనాజ్ఞాపయిత్వ
పరశ్రీవైకుణ్ఠగద్యాదిభిరీశ్వరతత్త్వాన్తర్భావసిద్ధ్యాతద్విరోధాదేవమేవ
వాచ్యమితిభావః॥౧౪॥ రాజన్వన్తీతి। శ్రీరామ్బుధేరాత్మజేనిగమః- ప్ర
ణవవివరణపరఃకఠవల్ల్యాత్మకః- ద్వాభ్యాంయువాభ్యామపి- జగన్తి- లో
కాః- రాజన్వన్తి- సౌరాజ్యవన్తి- జగౌ-వదతి । తావతా తావన్మాత్రే
ణ ద్వైరాజ్యం- ప్రభుద్వయవత్వాత్మకంవిరోధః- నప్రసజతి-నభవేత్-
తథాహి- మీమాంసకాః- సుమనసః-మీమాంసాప్రవీణపణ్డితాః-అగ్నా
విష్ణూదేవతాఅస్యేత్యాగ్నావైష్ణవమిత్యర్థకోయశ్శబ్దః-తచ్ఛబ్దభాజి-య
జనే-యాగే-అధిష్ఠానయుగ్మేన- యుగ్మభూతాభ్యా మధికరణాభ్యాం-
ఆశ్రితాం-దేవతాం- ఏకాదశకపాలాదిహవిరుద్దేశ్యత్వం- ఏకామేవశం
సన్తి- వదన్తిహి-అత్రదేవతాశబ్దః- దేవస్యభావోదేవతేతి- భావప్రత్య
యాన్తః- భావప్రధానోవా- బోధ్యః॥౧౫॥ రామాకారఇతి॥ పద్మే- రా
మాకారే-రామరూపే-త్వం- జనకతనయా- సీతారూపిణీ- కృష్ణరూపే-
కృష్ణాకారే- రుక్మిణీ- రుక్మిణ్యాత్మికా- బ్రహ్మచర్యే - వామనావతారే
పీత్యర్థః-భర్తుః- కాన్తస్యవిష్ణోః-కృష్ణాజినం - ఉపవీతరూపకృష్ణాజినం-
ఉపగతా- ప్రాప్తాసి సకలజగతాం- అన్తర్యన్తుః-అన్తర్యామిణః-అచ్యు

తాదచ్యుతాంత్వం। ధత్సేమూర్తింతదిహయువయోః ప్రస్ఫుటో నిత్య
యోగః ॥౧౮॥ పదవ్యాంభవ్యాయాంకృతరుచిరమార్గంపరిహర । న్నక
ల్పంవిస్రమ్భంవిదధదభిరక్షేదయమితి। వ్యవస్యన్గోప్తృత్వం వ్యపసర
దుపాయాన్తరకథః। భవత్యాంసంశ్లిష్టేభగవతినిదధ్యాంనిజభరం ।౧౯
న్యాసక్రియాకరణమన్త్రపదానురోధా। దుద్దేశ్యమాత్మహవిషిస్వయమ
ర్ప్యమాణే । వారాశిపుత్రిభవతీవిశినష్టినాథం । యాగేమహేన్ద్రమఖ

తాత్-విష్ణోః- అచ్యుతాం- అవినాభూతాం- మూర్తిం-ధత్సే- తత్కా
రణాత్- ఇహలోకే- యువయోః- నిత్యయోగః - అజస్రసహస్థితిః- ప్ర
స్ఫుటః॥౧౮॥పదవ్యామితి॥ హేభగవతి॥ అహం- భవ్యాయాం - శుభా
యాం-పదవ్యాం- విహితాచరణేన- భగవదనుకూలవృత్త్యా- కృతరుచిః-
కృతాభిలాషః-అమార్గం- నిషిద్ధసేవారూపప్రతికూలాచరణం - పరిహ
రన్సన్- అయంజగదీశ్వరః- అభిరక్షేత్ - రక్షేదేవ-ఇత్యకల్పం-దృఢం
విస్రమ్భం-మహావిశ్వాసం-విదధత్సన్- గోప్తృత్వం- రక్షకత్వం- వ్యవ
స్యన్- నిశ్చిన్వన్ - వ్యపసరదుపాయాన్తరకథః - విగతాన్యోపా
యప్రసక్తిస్సన్- ఉపాయాన్తరాశక్తిమనుసన్దధాన ఇత్యర్థః-భవత్యా
సంశ్లిష్టే- సంయుక్తే- పురుషకారాదివిశేషేణ- నిఖిల సంశయ నివృ
త్త్యర్థే ఇతిభావః - భగవతి - శ్రీమన్నారాయణే- నిజభరం - ఆత్మరక్ష
ణభరం- నిదధ్యాం - సమర్పయేయం॥౧౯॥ న్యాసేతి। హేవారాశిపుత్రి
న్యాసస్య - నిజభరసమర్పణస్య- తమ్రోపాయా ఇత్యర్థః- క్రియాయాః
వ్యాపారస్య- న్యాసవిద్యాయా ఇతియావత్ - కరణస్య- అనుష్ఠాన సాధన
స్య- మన్త్రస్య- ద్వయాఖ్యస్య- పదానురోధాత్- శ్రీమదిత్యాది విశేష
ణాత్ -స్వయమర్ప్యమాణే-ఆత్మరూపేహవిషి- ఉద్దేశ్యం- సమ్ప్రదాన
భూతం- నాథం- భవతీవిశినష్టి- విశేష్యాన్వయిని- సమర్పణే- స్వస్యాప్య
న్వయలాభార్థం విశేషణతాం- భజతి- నతు- తదనర్థాముపలక్షణతాం-
తత్రశ్రౌతదృష్టాన్తమాహ - యాగ ఇతి- మహేన్ద్రోద్దేశ్యకయాగే-మహ
త్త్వంయథామహత్త్వవత్ ఇన్ద్రం-విశినష్టి- తద్వదిత్యర్థః-నహితత్ర-ఇన్ద్రా
య స్వాహేత్యేతావతా - యాగవిరచనం - అపితుమహేన్ద్రాయస్వా

లాఘ్న్యయథా మహత్త్వం॥౧౮॥ ఇచ్ఛాగృహీతబహుదేహమిన్ద్రాదిపదప్రదావ
లోకలవాం। ఈశిత్రీం భువనానామీడే మహసతతమిన్దిరే భవతీం॥౧౯॥

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరి విరచితే లక్ష్మీసహస్రే
ఐశ్వర్యస్తబకో దశమః

హేతి॥౧౮॥ఇచ్ఛేతి॥ హేఇన్దిరే- ఇచ్ఛయాస్వసఙ్కల్పేన- అఙ్గీకృతాః గృహీతాః- బహుదేహాః - యయాతాం- ఇన్ద్రాదీనాం పదస్థానం- తత్ప్రదః-యః-అవలోకలవః- కటాక్షలేశః- యస్యాస్తాం- భువనానామీశిత్రీం- సకలజగదీశ్వరీం- ఈడే మహిం స్తువీమహి॥౧౯॥ *

ఇతిశ్రీకాశికోత్తంసభూమ్యాశబ్దవిద్యాసుధీమణినాత్రేయ గోపాలాచార్యేణవిరచితాయాం- బుధామోది న్యాఖ్యాయాం
లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయామైశ్వర్య
స్తబకవ్యాఖ్యాసమాప్తా

శ్రీరస్తు.

క్షాన్తిస్తబకప్రారంభః

త్రాయతామాయతాక్షం తద్ధామ తామరసాలయం। మహాగసాం ప్రతీకారో మహతామపి యత్క్షమా ॥౧॥ అపరాధపరమ్పరామపారామహమేవం యది నామ నాచరేయం । కమలాయతనే క్షమాగుణస్తే కథమాత్మానమసౌ లభేత మాతః ॥౨॥ మహతామపి ఘోరకిల్బిషాణామిహ నిర్వేషగవేషణాపి దూరే । పతతామవలమ్బనాయ మాతర్భవపఙ్కే బత న స్త

అథ క్షాన్తిస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

శ్రియస్సకలజగదీశిత్ర్యాః అనన్యసాధారణక్షమాగుణైకనిలయత్వం స్తబకేన ప్రతిపాదయతి॥ త్రాయతామితి॥ ఆయతాక్షం-విశాలనయనం తామరసాలయం-పద్మనిలయం-లక్ష్మీరూపమితియావత్-తత్ తాదృశం-ధామ-తేజః-త్రాయతాం-రక్షతాత్-యస్య ధామ్నః-క్షమా-అనిగ్రహేచ్ఛా మమ మహతామాగసాం-మహాపరాధానామపి ప్రతీకారః-ప్రతిక్రియా-నిష్కృతిరితియావత్-యథోక్తప్రాయశ్చిత్తాశక్తస్య తత్క్షమైవ తత్స్థానే నివిష్టేతి భావః॥౧॥ అపరాధేతి॥ కమలాయతనే మాతః-అహం-ఏవం-అపరాధపరంపరాం నాచరేయం-న రచయేయం యది నామ-తే క్షమాగుణః-కథమాత్మానం స్వరూపం-లభేత-తస్యాః-నిగ్రహనిషేధేచ్ఛారూపాయాః-నిగ్రహప్రసఙ్గసాపేక్షస్వరూపత్వాత్ మయ్యపరాధాభావే కథం తత్స్వరూపసిద్ధిరితి భావః॥౨॥ మహతామితి॥ హే మాతః మహతాం-ఘోరకిల్బిషాణామపి ఇహ నిర్వేషస్య-ప్రాయశ్చిత్తస్య-గవేషణా-అన్వేషణమపి-దూరే వర్తతే-పాపానాం-ప్రాయశ్చిత్తాతివర్తిత్వాదితి భావః-భవః-సంసృతిరేవ-పఙ్కః-కర్దమః-తస్మిన్-ని॥ పఙ్కోఽస్త్రీ కర్దమైనసోరితి నానార్థరత్నమాలా-పతతాం-నః-అవలమ్బనాయ-ఆశ్రయణాయ-క్షమాం తే క్షమాం-విహాయేతి-ల్యబ్లోపే కర్మణి పఞ్చమీ-తాం వినా కిమపి నాస్తీత్య

వత్సమాతః ॥౩॥ ఫణిశేఖరశైలనాథకాన్తే భవతీ మూర్తిమతీ క్షమైవ నూనం। అభవత్కథమన్యథా న పాపస్తవ కోపప్రభవాయ వాయసోఽపి॥౪॥ భవతీం ప్రతి విశ్వమాతరం భవసిన్ధోస్తరణార్థమాతరం। స్వమహం ప్రదిశామి రక్ష మామపరాధేషు సమాచర క్షమాం॥౫॥ నిత్యం త్వకృత్యమవశాదపి న త్యజామి కృత్యం ఘుణాక్షరనయాదపి నాచరామి। అత్యన్తమిత్థమపరాధమహోదధేర్మే। సత్యం శపే శరణమమ్బ తవ క్షమైవ॥౬॥ మాతా క్షమా తవ సఖీ మధువైరికాన్తే। ఖ్యాతః క్షమాధరతయా నిలయస్స శేషః। త్వన్తు క్షమానిధిరతశ్శతమాగసాం మే।క్షన్తుం తవోచితమశేషత ఏవ తావత్॥౭॥ అస్మత్కృతామతితరామపరాధపఙ్క్తిం। యన్మృష్యసే జనని తత్ర న విస్మయో నః। ఏవంవిధోఽపి విలిలఙ్ఘయిషే భవం య। స్తత్ర క్షమా హి తవ కస్య న విస్మ

ర్థః॥౩॥ ఫణీతి॥ ఫణిశేఖరశైలనాథకాన్తే- భవతీ- మూర్తిమతీ- క్షమైవ నూనం- అన్యథా- తవ విషయే- పాపః- పాపిష్ఠః- వాయసోఽపి- తవ కోపప్రభవాయ- కోపోత్పాదనాయ- కథం నాభవత్- తస్మాద్దయారూపిణ్యేవేతి భావః।౪॥ భవతీమితి॥ భవసిన్ధోః- సంసారసాగరస్య- తరణార్థం- ఉల్లఙ్ఘనార్థం- విశ్వమాతరం భవతీం ప్రతి- అహం స్వం ఆత్మానం- ఆతరం- తరపణ్యం- ప్రదిశామి- మాం రక్ష- అపరాధేషు- మత్కృతాపరాధేషు- క్షమాం- సమాచర- కురుష్వ॥ ౫ ॥ నిత్యమితి॥ స్పష్టం॥౬॥ మాతేతి ॥ హే మధువైరికాన్తే- తవ మాతా- క్షమా- భూమిః క్షాన్తిరూపా చ- తవ సఖీ చ క్షమా భగవద్గుణభూతా క్షాన్తిరిత్యర్థః- తవ నిలయః- స్థానభూతః సః శేషః- అనన్తః- క్షమాధరతయా- క్షాన్తిపర్వతతయా భూధరతయా చ- ఖ్యాతః- ప్రసిద్ధః- త్వన్తు- క్షమానిధిః- దయానిధిః- అతః- మే- ఆగసాం శతం మే తావదపి అసఙ్ఖ్యాతమపి- అశేషత ఏవ- తవ క్షన్తుముచితం- యుక్తం ॥౭॥ అస్మదితి॥ హే జనని- అతితరాం- అత్యన్తం- అస్మత్కృతాం - అపరాధపఙ్క్తిం మృష్యసి- తితిక్షసీతి యత్- తత్ర విషయే- నః- న విస్మయః- ఏవంవిధః- అపరాధోదధిరపి- భవం- సంసృతిం- విలిలఙ్ఘయిషే- తితీర్షుర్భవామీతి యత్- తత్ర నిగ్రహైకార్హాపరాధభూయిష్ఠేఽపి సంసారోల్లఙ్ఘనప్రార్థనావిషయే క్షమా- క్షాన్తిర్హి కస్య జనస్య- న విస్మయాయ- ఆశ్చర్యోత్పాదనత యా

యాయ॥౮॥ తత్తద్విచిత్రదురితానుగుణాని తీక్ష్ణే। దాతుంఫలాని దయితే తవబద్ధదీక్షే। కస్యేహ జీవితకథా కలశాబ్ధికన్యే। క్షాన్తిం నచేన్నయసితం వివిధైరుపాయైః॥౯॥ అక్షాన్తకారిణి దశాస్యవధోక్తిదృప్తే। భక్షాయ రాక్షసవధూరభియాచమానే। హన్త క్షమోదయజుషోప్యనుకమ్పయైవ। నక్షత్రనాథసహజే తవ నక్షమాభూత్ ॥౧౦॥ ధనపతిపురుహూతస్థాణువేధోముఖానా। మపిదధతి హి శాపం సమ్ప్రదస్సమ్ప్రదాయాః। ఇతి గతిమవబుధ్యాప్యర్థకామాభిలాషా। దజహదఘశతం మాం రక్షమాతః క్షమాతః॥౧౧॥

నభవతీత్యర్థః॥౮॥ తదితి॥ కలశాబ్ధికన్యే- తవతీక్ష్ణే-ఉగ్రే-దయితే- భగవతి- తేషాంతేషాం- విచిత్రాణాం- నానావిధానాం- దురితానాం- పాపానాం- అనుగుణాని- అనురూపాణి- ఫలాని-నరకాదీని-దాతుం-బద్ధదీక్షే క్లృప్తసఙ్కల్పే సతి- తం- తీక్ష్ణకోపం-భగవన్తం - వివిధైరుపాయైః- క్షాన్తింక్షమాం- ననయసి - నప్రాపయసి చేత్- కస్యజనస్య- జీవితకథా-భవతీతి శేషః- త్వత్పురుషకారకృత్యాభావే అనన్తాపరాధినాం భగవత్సన్నిధిప్రాప్తిరేవ దుర్లభేతి- కుతస్తస్మిన్- భరసమర్పణాదినా- అపరాధక్షాపణసమ్భవ ఇతి భావః॥౯॥ అక్షేతి॥ నక్షత్రనాథసహజే - చన్ద్రసహోదరి దశాస్యస్య-దశాననస్య - తద్వధోక్త్యా- జయత్యతిబలో రామ ఇత్యాదినా తచ్ఛ్రవణమాత్రేణేత్యర్థః- దృప్తే- గర్వితే-అక్షస్య-అక్షాఖ్యస్య-రావణకుమారస్య- అన్తకారిణి- నాశకృతి- రాక్షసవధూః - పూర్వం-సీతారున్తదరక్షస్త్రియః- భక్షాయ- కబళీకరణాయ- అభియాచమానే- హనూమతీతి శేషః- క్షమోదయజుషః-దయావిర్భావవత్యా అపి-తవ అనుకమ్పయా తాసు విషయే కృపయైవ- క్షమా-హనుమద్విషయకకృపా- నాభూత్ హనుమతి క్షమావత్త్యా అపి కృపయైవ హేతునా క్షాన్తిర్నజాతేతి విరోధః స్వాపరాధకారిణి జనేపి దయాభూయస్త్వాత్ లక్ష్మ్యాః హనుమద్వ్యాచ్ఛానయుక్తా భూదితి భావః॥౧౦॥ ధనపతీతి॥ సమ్ప్రదాయాః రీతయః. శాపం నాశం దధతి హి- తాదృశీం ప్రదిసమ్ప్రదాయ విషయే సతి నాస్మాకం ఈప్సితసమ్పద్వ్యయే విశయ ఇతి భావః-క్షమాతః దయాతః మాం రక్ష అన్యత్ స్పష్టం॥౧౧

అనిశముపచితానామాగసాం భూయసా మే । నిగమవితతిరీష్టే నిష్క్రియాం నాభిధాతుం। ప్రభవతి ఫలమేషాం పద్మనాభో న దాతుం కలశజలధికన్యే త్వాన్తరే నేహ యుక్తా ॥ ౧౨ ॥ అమితదురితకృద్భ్యో నిత్యమస్మాదృశేభ్యో । హతహితచరితేభ్యో హన్త కుప్యన్త ముచ్చైః। నియతమనుగుణే నన్యాయయుక్తేన పద్మే। కలయసి వచనే సత్యాస్తిమ స్త్వం ప్రభుస్త్వం॥౧౩॥ కలయతి మనసా వా కర్మణా వా గిరా వా। మధురిపుమహిషి యస్మాదృశో నిత్యమాగః। తదిదమగణయన్తీ త్రాయసే సంసృతేర్నః। శ్శరణమితి గిరైవ స్వామినం క్ష్మాపయన్తీ॥౧౪॥ నవనవమపరాధం సాధయిత్వాఖిలాత్వా। జననికృతవతో మే మాధవం క్రోధవన్తం ॥ వరుణనిలయకన్యే త్వా మత్వా భవత్యాః। శ్శరణవరణతోఽన్యః కేవలం నావలమ్బః॥౧౫॥ ప్రథితతమసి వర్గైరాగసాం రాగసాన్ద్రే।మయి యది తు విధత్సే నానుకమ్ప్రామకమ్ప్రాం। ఉపచితిమతిచిత్రామేనసో మే న సోఢుం। ప్రభవతి స భవత్యా నాయకోఽజేయకోపః॥౧౬॥ రచయతి యదయం తే నేతరాగస్సరా

అనిశమితి॥ నిష్క్రియాం-ప్రాయశ్చిత్తం. అభిధాతుం-వక్తుం నేష్టే-న సమర్థ ఇత్యర్థః। న ప్రభవతి న సమర్థో భవతి అన్యత్ స్పష్టం ౧౨॥ అమితేతి। స్పష్టం॥౧౩ కలయతీతి॥ అగణయన్తీ- విస్మారయన్తీ కోపం విధూన్వయన్తీ సతీ- క్ష్మాపయన్తీ త్రాయసే- రక్షసే - క్ష్మాయీ విధూనన ఇత్యతో ణిచి అర్తిహ్రీత్యాది నా పుగాగమః- లటశ్శత్రాదేశాత్ జీప్ ॥౧౪॥ నవేతి॥ సాధయిత్వా కల్పయిత్వా- కేవలం భవత్యాః-శరణవరణతః- అనితరాపేక్షం- త్వయి భరసమర్పణాత్ అన్యో నలమ్బో నాస్తి॥౧౫॥ ప్రథితేతి॥ ఆగసాం వర్గైః- ప్రథితతమసి- ఊర్జితాజ్ఞానాన్ధకారే- అత ఏవ- రాగసాన్ద్రే-మయి-అకమ్ప్రాం- నిశ్చలాం-అనుకమ్ప్రాం-దయాం- న విధత్సే యది-న కరోషి యది- తదా తు-మే-మమ- అతిచిత్రాం- ఏనసః- పాపస్య- ఉపచితిం- అభివృద్ధిం- సోఢుం-అజేయకోపః- దురాధర్షక్రోధనః- భవత్యా నాయకః- న ప్రభవతి- ఊష్మళస్వభావస్స నిగృహ్ణీయాదేవేతి భావః ॥౧౬॥ రచయతీతి॥ కలశజలధికన్యే- త్వం, అయం జనః - సరాగస్సన్- తే యత్- ఆగః-రచ

గు। స్త్వదఖిలమపి మృష్యన్ త్రాహి దీనం త్వమేనం । ననుక ఇహ విచార్యే నాపరాధీ తు శౌరేః। కలశజలధికన్యే కర్ణయోర్వర్ణ యోచ్చైః ॥౧౭॥ జలజటిలతటిత్వద్దీప్తికృష్ణోపలాఢ్యా। కృతిరురుకటకశ్రీరుజ్జ్వలన్మేఖలాభా । వరతమవనమాలాలఙ్కృతస్థానజుష్టా। వహసి హరిపురన్ధ్రి త్వం క్షమాభృత్త్వమమ్బ॥౧౮॥ పాపారణ్యే హిరణ్యే దానవవపుర్వ్యాపాటన ప్రజ్వలత్కో-పాటోపకృపీటసంభవనవజ్వాలా కరాళాననం । దేవాద్యైరపి దుష్కర ప్రసదనం దేవం నృసింహం రమే। క్షాన్తిం నీతవతీ క్షణేన భవతీ కిం తే పరన్దుష్క-

---

యతి నను- నేతః- హే నాయక- త్వం నేతురితి పాఠే తే నేతుర్విషయే- యదాగ ఇతి వ్యాఖ్యేయం- అఖిలం- తదాగః. మృష్యన్- తితిక్షన్ సన్ - దీనమేనం జనం త్రాహి రక్ష- ఇహ జగతి- విమర్శే- అపరాధ్యనపరాధినాం విచారే- కస్తు. కో వా- నాపరాధీ- నిరపరాధీ- ఇతి శౌరేః- కర్ణయోః- ఉచ్చైః- తారం- వర్ణయ- బోధయ॥౧౭॥ జలేతి॥ హే హరిపురన్ధ్రి- అమ్బ- త్వం- జలజటిలస్య- సలిలసమ్పూర్ణస్య - తటిత్వతః. మేఘస్య. దీప్తిరివ దీప్తిః- యస్య తాదృశేన కృష్ణేన- భగవతా- ఉపలాఢ్యా కృతిః - లాఘనీయవిగ్రహా- అన్యత్ర- జలజటిలతటిత్వద్దీప్తీనాం- వార్షికమేఘసదృశకాన్తీనాం కృష్ణోపలానాం- నీలశిలానాం ఆఢ్యా ఏవాకృతిస్స్వరూపం యస్యాస్సా ఉరుః అధికా- కటకానాం- వలయానాం- శ్రీః- శోభా యస్యాస్సా- అన్యత్ర ఉరుః అధికా కటకస్య- పర్వతమధ్యదేశస్య. శ్రీః- యస్యాస్సః -ని॥ భూభృన్నితమ్బవలయచక్రేషు కటకో స్త్రియామిత్యమరః॥ ఉజ్జ్వలన్తీ- మేఖలాయాః- కాఞ్చీదామ్నః- శ్రోణిస్థానస్య వా- అద్రికటకస్య చ- ఆభా- కాన్తిః- యస్యాస్సా- -ని॥ అథ మేఖలా - కాఞ్చ్యాం దామ్న్యద్రికటకే శ్రోణిస్థానాసిబన్ధయోరితి నానార్థరత్నమాలా॥ వరతమయా- అత్యన్తం శ్రేష్ఠయా- వనమాలయా- వైజయన్త్యా- అలఙ్కృతం- స్థానం- వక్షః జుష్టా గతా గతత్యర్థత్వేన- జుషేః కర్తరి క్తః- సుపేతి సమాసః- తేన ప్రీతేతి వా అన్యత్ర వరతమానాం- శ్రేష్ఠానాం- వనానాం- అరణ్యానాం- జలానాం- పుష్పాణాం వా మాలయా- పఙ్క్త్యా- మాల్యేన చ- అలఙ్కృతం- స్థానం- జుష్టా- గతా- తేన సేవితా వా- త్వం- క్షమాభృత్త్వం. క్షాన్తిభృత్త్వం- పర్వతరూపత్వం చ- వహసి॥౧౮॥ పాపేతి। వ్యాపాటనేన విదారణేన- కృపీటసమ్భవస్య. అగ్నేః-

రం॥౧౯॥నియన్తా యః పద్మే నిరవధిదురాగశ్శతకృతా । మపర్యాప్తం జానాత్యఖిలనిరయవ్రాతమపినః। సఏషత్వద్వాచా సకలమపిసోఢ్వా పచరితం ఫలం వేత్తి స్వల్పం తదపి శరణోక్తేర్నిజపదం ॥౨౦॥ క్షమాం మూర్తాముద్యత్కరచరణయోగాం చ కరుణాం । హతావద్యాం విద్యామవయవవతీమ మ్బ భవతీం।ఉపాశ్రిత్యాపత్యాభ్యుదయధనధాన్యాదినిబిడో ।బిడౌజస్సంపత్తిం పరిహసతి భూమావపి జనః ॥౨౧॥ క్షాన్తే మన్తా జనని సకలః క్షామ్యతాం శబ్దమాత్రాత్ । భూయో భూయః కమపి నిచయం పాప్మనాం నిర్మిమాణః। వక్తుం లజ్జే పునరపి సహస్వేతి వారాశికన్యే। క్షాన్తిం సాత్వాం తద

అన్యత్ స్పష్టం॥౧౯॥ నియన్తేతి॥ హేపద్మే- నియన్తా- సకలనియామకః- యః-భగవాన్-నిరవధీనాం-అనన్తానాం-దురాగసాం-దురపరాధానాం శతం- అనేకం- కుర్వన్తీతి తాదృశానాం- నః- అస్మాకం - అఖిలనిరయవ్రాతం- నిఖిలనరకసమూహం- అపర్యాప్తం- అపరాధబాహుళ్యాత్- శిక్షాయాఅపూర్ణత్వం- విధేయం- జానాతి-వేత్తి - ఏషభగవానేవత్వద్వాచా- సకలమపచరితమపి- సోఢ్వాశరణమిత్యుక్తేః- నిజపదం-పరమపదమపి- కర్మస్వల్పంఫలంవేత్తి॥౨౦॥ క్షమామితి ॥ హేఅమ్బ - మూర్తాం-మూర్తిమతీం- క్షమాం-క్షాన్తిం-ఉద్యత్కరచరణయోగాం- ఉదితహస్తపాదసమ్బన్ధాం- కరుణాంచ-అవయవవతీం- సశరీరాం- హతావద్యాం-నిరస్తదోషాం- విద్యాం- ఆత్మవిద్యారూపిణీంచ- భవతీముపాశ్రిత్య- సంశ్లిష్య- జనః- భూమావపి- అపత్యాభ్యుదయధనధాన్యాదినిబిడస్సన్-బిడౌజసః- శక్రస్యసమ్పత్తిం-పరిహసతి॥౨౧॥ క్షాన్తఇతి॥ హేజనని- సకలః- సమస్తాపరాధః- క్షామ్యతామితి-శబ్దమాత్రాత్ - మన్తా ఆగసి-క్షాన్తే- సోఢేసతి భూయోభూయః- పునఃపునః- కమపి-పాప్మనాంనిచయం-సమూహం-నిర్మిమాణః.కుర్వాణస్సన్-పునరపి-సహస్వేతి వక్తుం-లజ్జే త్రపామి- హేవారాశికన్యే- తవేతిశేషః- అకమ్పా- ఆశ్రితసన్త్రాణే నిశ్చలా - సా- అనుకమ్పా - దయాతదపినుమతథావిధత్వేపి.

వినయతే కాప్యేకమప్యానుకమ్పా ॥౨౨॥ కాదాచిత్కప్రపదనజుషాం కాఙ్క్షితాన్ పూరుషార్థాన్ । నత్రాముత్రాప్యఖిలజనని ప్రాణినామర్పయన్తీం । సన్త్యజ్య త్వామపకృతిశతైరప్యశుష్యత్కటాక్షాం । భిక్షాకీన్తు ప్రసభమపరాం దేవతాం సేవతాం కః ॥౨౩॥ కృత్యాకృత్యత్యజనకరణోత్సాహినాం మాదృశానాం । కోవా దోషః కమలనిలయే త్వత్క్షమాయాస్సదోషః । యేనైతస్యాః క్వచిదవిషయో నాపరాధస్సమస్తీత్యుద్బుద్ధైర్యా వయమతిబహూనాచరామోపరాధాన్ ॥౨౪॥ అశేషైర్నిర్వేషైరఖిలనరకావల్యనుభవైః । రఘౌఘానాస్మాకానపి భృశమశక్యాపనయనాన్ । క్షమస్వేత్యు

త్వాం-క్షాన్తిం-క్షమాం-నయతే ॥౨౨॥ కాదాచిత్కేతి ॥ హే అఖిలజనని-కాదాచిత్కం-సకృత్కృతం-ప్రపదనం- శరణవరణం-జుషన్తీతి- తాదృశాం-ప్రాణినాం-అత్రాముత్రాపి-కాఙ్క్షితాన్ పూరుషార్థాన్-అర్పయన్తీం-దదమానాం- అపకృతిశతైః- అపరాధసహస్రైరపి- అశుష్యత్కటాక్షాం-త్వాం సన్త్యజ్య- ప్రసభం ప్రసహ్య- భిక్షాకీం- స్వతో భిక్షమాణాం-అపరాం దేవతాం- కోవా న సేవతాం ॥౨౩॥ కృత్యేతి ॥ కమలనిలయే- కృత్యాకృత్యత్యజనకరణయోః- విహితకర్మత్యాగావిహితకర్మకరణయోః- ఉత్సాహినాం- ఉత్సాహవతాం- మాదృశానాం-నరాణామితి శేషః- కోవా దోషః-నకోపీత్యర్థః- సదోషస్తు- త్వత్క్షమాయా ఏవ-నాస్మాకం-తదేవ ద్రఢయత్యుత్తరార్ధేన - యేన కారణేన ఏతస్యాః క్షమాయాః-క్వచిత్-కుత్రాపి-అవిషయః- అగోచరః అపరాధః- న సమస్తి-సర్వాపరాధోపి- త్వత్క్షమాపరిహార్య ఏవేతి భావః ॥ ఇతి వయం ఉద్బుద్ధైర్యాః ఉద్భూతోత్సాహవన్తః-అతిబహూన్-అత్యన్తమధికాన్ అపరాధాన్ ఆచరామః-ఆరచయామః ॥౨౪॥ అశేషైరితి ॥ అశేషైః-నిర్వేషైః-నిష్కృతిభిః-అఖిలనరకావలీనాం-నిఖిలకుమ్భీపాకాది యాతనాపరమ్పరాణాం అనుభవైరపి-భృశం అశక్యం-అపనయనం-ఉత్సారణం- యేషాం తాన్-ఆస్మాకాన్- అస్మదీయాన్-అఘౌఘాన్- క్షమస్వేత్యుక్త్యైవ-క్షపయసి

త్త్యైవ క్షపయసి మధుధ్వంసిదయితే। కఏషః క్షాన్త్యాత్మా కథయ నిరుపాఖ్య
స్తవగుణః॥ ౨౫॥ నిర్మాతుం ప్రభవేమ కర్మ న వయం నిత్యం కిమప్యన్తతో। య
త్కల్యాచమనం తదప్యకుశలాః కర్తుం- యథాచోదితం। దూరే జ్ఞానకథా త
థాపి తు తవాక్షామక్షమా వేదినో। జానీమో నమసైవ దేవి సుగమౌ స్వర్గాప
వర్గావపి॥ ౨౬॥ కథయామి సారమిహ కిం కథయా పరమన్యయా కృతభవో
పరమం। క్షమయా త్వమేతమభిరక్ష మయా విహితాని మాగణయ దే
వి హితా॥ ౨౭॥ నిగమవిహితప్రాయశ్చిత్తం మదీయమహాంహసాం। నిర
సనకృతే నాలమ్మాత స్తవక్షమయా వినా। గురుతరమయః పిండం గర్వాన్ని
గీర్ణమహో రమే। కిము జరయితుం శక్తం శుణ్ఠీకషాయనిషేవణం॥ ౨౮॥ భగ

నిరాకరోషి- హే మధుధ్వంసిదయితే తవ- నిరుపాఖ్యః- అనిర్వచనీయః- క్షా
న్త్యాత్మా గుణః- క్షమాగుణః- కః- కుతస్త్యః కథయ॥ ౨౫॥ నిర్మాతుమితి॥ హే
దేవి- వయం కిమపి నిత్యం కర్మ- సన్ధ్యావన్దనాదికమపి- అన్తతః- సమగ్రతః-
నిర్మాతుం- రచయితుం- న ప్రభవేమ సమర్థా న భవామః- యత్కల్యాచమనం
తదపి- యథాచోదితం యథాశాస్త్రం- కర్తుం- అకుశలాః- అపటవః- జ్ఞా
నకథా తు- దూరే వర్తత ఇతి శేషః। తథాపి- సర్వాశక్తా అపి- తవ- అక్షామాం
అహీనాం- క్షమాం- విన్దతీతి తాదృశాస్సన్తః- నమసా ప్రణామమాత్రేణైవ
స్వర్గాపవర్గావపి సుగమౌ- సులభప్రాప్యౌ జానీమః సిద్ధౌ॥ ౨౬॥ కథయా
మీతి॥ హే దేవి- కృతభవోపరమం- కలితసంసృతిభయోపశమనం సారం సా
రాంశం- కథయామి ఇహ- అన్యయా కథయా కిం ప్రయోజనం. కిం బహునేత్య
ర్థః- త్వం- హేతాసతీక్షమయా- దయయా- ఏతం శరణాగతం మాం కృతభవో
పరమం కలితసంసృతిప్రశమనం యథా తథా- అభిరక్ష- మదనుకూలా సతీ
మయా విహితాని ఆచరితాని సాధనాని మాగణయ- మా ప్రతీక్షిష్ఠాః సర్వా
శక్తస్య మమ రక్షణభరం త్వమేవ స్వీకుర్వితి భావః॥ ౨౭॥ నిగమేతి॥ హే మా
తః- మదీయమహాంహసాం- నిరసనకృతే- విధూననార్థం- తవ క్షమయా
వినా- నిగమవిహితం- శ్రుతిచోదితం- ప్రాయశ్చిత్తం- నాలం- న పర్యా
ప్తం తదేవ దృష్టాన్తేన విశదయతి- రమే- గర్వాత్- నిగీర్ణం- భుక్తం- గురు
తరం- ప్రథులం- అయః- పిణ్డం- అయోగుళికాం- కర్మ- జరయితుం॥ విగు
జీకర్తుం- జీర్ణయితుం- శుణ్ఠీకషాయస్య నిషేవణం- పానం శక్తం కిము- నథా

వతివపుశ్చేతోవాగ్భిఃప్రతిక్షణమార్జితం। నవనవమిమంపాపస్తోమం క్షమ
స్వమమస్వయం। కటకటరవక్రీడద్దంష్ట్రాకరాళ దురాననం। పునరపియ
థానోపశ్యేయంభయంకరమన్తకం ॥౨౯॥ సహమానాహరహర్మేసహ
స్రమాగాంసిసాగరేన్ద్రసుతే। స్థాపయసిమాందయాళోశరణ వ్రజ్యాధి
రాజ్యపీఠేత్వం॥ (౩౦)

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
క్షాన్తిస్తబకో నామ- ఏకాదశః॥

నానుభవాదితిభావః॥౨౮॥భగవతీతి॥ హేభగవతి-వపుశ్చేతోవాగ్భిః-ప్ర
తిక్షణం- క్షణేక్షణేనవంనవంఆర్జితం- సమ్పాదితం-ఇమం - మమపాపస్తో
మం- స్వయంక్షమస్వ- మత్ప్రార్థనామనపేక్ష్యస్వయమేవతితిక్షేతిభావః॥
కటకటరవేణ - కటకటాయిత దన్తరవేణ - క్రీడన్తీభిః - కఠోరాభిః-
దంష్ట్రాభిః-కరాళం-భయంకరం-దురాననం-దుర్ముఖం-యస్యతం-అతఏవ
భయఙ్కరం- అన్తకం-యమం-పునరపి-యథానోపశ్యేయం- నేక్షేయం
తథాక్షమస్వేతిపూర్వేణాన్వయః॥౨౯॥ సహమానేతి ॥ హేసాగరేన్ద్రసు
తే- అహరహః-మే- సహస్రమాగాంసి-సహస్రాపరాధానపి-సహమా
నాసతీ-త్వంశరణంయథాతథా వ్రజ్యాగతిః-వ్రజేర్భావేక్యప్ శరణాగతి
రిత్యర్థఃతదాత్మకే- అధిరాజ్యపీఠేసింహాసనే-మాంస్థాపయసి-ప్రతిష్ఠాప
యసిఉపాయ విరోధిపాపని వర్తనేన మయా ఉపాయ మనుష్ఠాపయ
సీతిభావః॥

ఇతిశ్రీ * లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థ వ్యాఖ్యాయాం
క్షాన్తిస్తబక వ్యాఖ్యాసమాప్తా

శ్రీరస్తు.

మహోత్సవస్తబక ప్రారంభః

విఖ్యాతవిభవాసామాంవిష్ణుపత్నీవిలోకతాం। విపులానుత్సవాన్ యస్యావిరిఞ్చాద్యావితన్వతే॥ ౧ ॥విధిశివప్రముఖావిబుధేశ్వరా వివిధమచ్యుతపత్నితవోత్సవం।అకలయన్ సకలస్యశరీరిణోనిరవధీరవధీర యితుం వ్యధాః॥౨॥ నిరుపమంయువయోశ్శుభముత్సవం । జననిలోకయితుంధృతకౌతుకాః॥ ఉపగతాకిలకాపిపరాత్వరా। పురవధూరవధూత గృహక్రియా॥౩॥జననిసత్వరచఙ్క్రమసంభ్రమేచరణతః పతితౌమణినూపురౌ।

అథమహోత్సవస్తబక వ్యాఖ్యాప్రారభ్యతే

అథతస్యాఉపాయత్వానుగుణమైశ్వర్యమనుసన్ధాయఉపాయవరణానుష్ఠానాయతన్నిన్ప్రాధాన్యేనస్తౌతి॥

అథాకృతోపాయస్య స్వయంప్రయోజనత యానుష్ఠేయభగవత్సేవాన్తర్గతంతదుత్సవంవర్ణయతే॥ విఖ్యాతేతి॥ యస్యాః- లక్ష్మ్యాః-విరిఞ్చాద్యాఃవిపులాన్- ఉత్సవాన్- మహోత్సవాన్- వితన్వతే-కుర్వన్తి- విఖ్యాతవిభవా- సర్వశ్రుతివిదితవిభుత్వశాలినీ- సా- విష్ణుపత్నీ- మాంవిలోకతాం- కటాక్షయతు॥౧॥ విధీతి॥సర్వస్యజనస్యనిరవధీః-అనన్తాః-వ్యధాః-మనోవ్యధాః- అవధీరయితుం- తిరస్కర్తుం- తవోత్సవం అకలయన్. అకుర్వన్ - ఉత్సవదర్శనానన్దేనసర్వదుఃఖాస్మరణాదితిభావః॥౨॥ తదేవోపపాదయతి॥ నిరుపమమితి॥ నిరుపమం - అసదృశం-లోకయితుం- వీక్షితుం-అవధూతగృహక్రియా- తిరస్కృతగృహవ్యాపారాపరా-అధికా- కాపి-అనిర్వచనీయా - త్వరా-పురవధూః - నాగరికస్త్రియః- ఉపగతా- ప్రాప్తాకిల॥౩॥ జననీతి॥ హేజనని- తవమహోత్సవభువః- ఉత్సవప్రదేశస్య- భజనే- ప్రాప్తౌ- ఉన్మిషత్కుతుకయా- ఉత్పన్నకుతూహలయా- కయాచిత్- స్త్రియాతు- సత్వరచఙ్క్రమసమ్భ్రమేసహసాధావనవిభ్రమే- చరణతః- పతితౌ-మార్గేవిగళితౌ-మణినూపురౌ

తవమహోత్సవభూభజనోన్మిషత్కుతుకయాతుకయాచిదనాదృతౌ॥౪
తవమహే గతిమాన్ద్యకృతౌ కుచౌ వితిరుషా చలితాశుం మే పరా। అనుగృ
హీతతదఞ్చలనిర్గళన్నవ సరావసరాత్యయభీరుకా ॥౫॥ శ్రుతభవన్మహ
వాద్యరవా జవాత్పథి రణచ్చలితాభరణస్వనైః । శ్రుతిరుతే న్తరితే స్మ సు
వఞ్చితేత్యపరయా- పరయాహసితావధూః॥౬॥ మహమహీభజనోత్క
లికాకృతద్రుతగతిశ్లథపుష్పవరాపరా। కృతవతీవముదాకుసుమాఞ్జలింత
వరమేవరమేఖలమధ్యమా॥౭॥ మహజుషస్తవ దేవి సిషేవిషా దిశతిమన్దగ

అనాదృతౌ- అవిగణితౌ-అభూతామితి శేషః॥౪॥ తవేతి॥ హే రమే తవ మహే - ఉత్సవసమయే- అవసరాత్యయాత్ - ఉత్సవకాలాతిక్రమణాత్ భీరుకా- భయవతీ - పరా- అన్యా రమణీ - ఇమౌ కుచౌ - గతిమాన్ద్యకృతౌ- గమనాన్తరాయకరౌ వితిరుషా - అనుగృహీతః - ఆదృతః అనుసృత్య కరాభ్యాం విధృతశ్చ -తయోః కుచయోః- అఞ్చలయోః - అగ్రయోః- నిర్గళన్తః- విచలన్తః- నవసరాః- అభినవహారాః - యయా సా- సతీ నతు తౌ కఞ్చుక విధానాదినా ఆదృతవతీతి భావః - ఆశుచలితా- నిర్గతా॥౫॥ శ్రుతేతి॥ రమే- శ్రుతః- భవన్మహస్య- భవదుత్సవస్య- వాద్యరవః వాద్యధ్వనిః- యయా సా- సతీ చలితా కాచన వధూః- పశ్చాత్ -జవాత్- పథి- గమనసమయే- చలితానాం- ఆభరణానాం- నిజధృతవలయనూపురాదీనాం- స్వనైః- శబ్దైః- శ్రుతరుతే- ప్రథమం- శ్రుతవాద్యశబ్దే- అన్తరితే- తిరోహితే సతి- సువఞ్చితా- సుతరాం ప్రతారితాస్మీతి వాద్యరవ శ్రుత ఇతి భ్రాన్త్యేతి శేషః- అపరయా- అపగతోత్సవగమనత్వరా సతీ పరయా- అన్యయా- హసితా- పరిహసితా వాద్యేవ ఉత్సవకాలావగమేపి విళంబో స్తీతి భ్రాన్త్యా మృదు గచ్ఛసి కిమిత్యన్యయా పరిహసితేతి భావః॥౬॥ మహేతి॥ రమే- తవ మహమహీభజనోత్కలికయా- ఉత్సవస్థలమియాసయా కృతయా- ద్రుతగత్యా- శీఘ్రగమనేన- శ్లథాః- విగళితాః - పుష్పవరాః- పుష్పశ్రేష్ఠాః- యస్యాస్సా వరమేఖలా కాఞ్చీ యస్మిన్ తన్మధ్యమం ఉదరం యస్యాస్సా పరా అన్యా - ముదా హర్షేణ- కుసుమాఞ్జలిం పుష్పాఞ్జలిం - కృతవతీ వేత్యుత్ప్రేక్షా॥౭॥ మహజుష ఇతి॥ హే దేవి- మహజుషః- ఉత్సవభాజః- తవ సేవితుమిచ్ఛా- సిషేవిషా కర్త్రీ- మన్దగతేః- మన్దగమనశీలస్యాపి- జనస్య

తేరపి సద్గతిం । తదిహ దివ్యగతిం వితరిష్యసి త్వ మమ లేమమతే ఖదురాసదాం ॥౮॥ అభిచకాఙ్క్ష మనఃప్రభవం జవం చరణయోరపి కాచన సాదరా। కలయితుం భవతీం కలశామ్బుధే ర్దుహితరం హితరమ్య మహోత్సవాం ॥౯॥ జనని తామరసోదరసోదరశ్రియమవేక్ష్య సవిస్మయముత్సవే। న తతృపుర్నరదైవతయోషితశ్శుభవతీం భవతీం సహ శౌరిణా ॥౧౦॥ ప్రియతమార్పితయావకపాదయా తవ మహోత్సవభూర్నయయా స్త్రియా। ద్రుతమగామి పదోర్న పరం ధృతః కుపితయా పితయారుణిమా దృశోః ॥౧౧॥ అధి వృషాచలమాపతతాం ద్రుతం తవ రమే పరమోత్సవలిప్సయా। అజని నోప

మస్వజ్ఞానస్యేతి చ గమ్యతే - సద్గతిం - సమీచీనగమనం - సమ్యగ్జ్ఞానమితి గమ్యతే - ఇహ - దిశతి - దత్తే - తత్కారణాత్ - హే అమలే - త్వం - మమ మన్దగతేరపీతి భావః - లేఖైః - దేవైః - దురాసదాం - దుష్ప్రాపాం - దివ్యగతిం - దివ్యయానం - మోక్షంచ - వితరిష్యసి - దాస్యసి ॥౮॥ అభీతి ॥ కాచన స్త్రీ - సాదరా సతీ - హితః రమ్యశ్చ - మహోత్సవః - యస్యాస్తాం - కలశామ్బుధేర్దుహితరం - భవతీం - కలయితుం - సేవితుం - మనః - ప్రభవః - కారణం - యస్య తం - జవం వేగం - అభిచకాఙ్క్ష - అభిలషతి స్మ - దుహితరా హితరమ్యేతి పాఠే హే దుహితరితి సమ్బోధనం - ఆహితః - కృత ఇత్యన్వయః - తురీయపాదయమకస్య రేఫద్వైధ్యేనా విరుద్ధత్వాదసాధురితి కేచిత్ ॥౯॥ జననీతి ॥ హే జనని నరదైవతయోషితః - తామరసస్య - పద్మస్య - ఉదరస్య - సోదరా - మిత్రం శ్రీః - యస్యాస్తాం శుభవతీం - మఙ్గళవతీం - భవతీం - ఉత్సవే - శౌరిణా సహ సవిస్మయమవేక్ష్య - న తతృపుః - న తృప్తిమాయయుః ॥౧౦॥ ప్రియతమేతి ॥ ప్రియతమేన - కాన్తేన అర్పితం - కలితం - యావకం - అలక్తకం - యయోస్తాదృశౌ పాదౌ - యస్యాస్తయా - ఉత్సవసమయాతిక్రమభయాత్ - స్వాధీనపతికత్వాచ్చ కాన్తాలఙ్కృతాలక్తకచరణత్వమితి భావః - యయా స్త్రియా - తవ మహోత్సవభూః - ఉత్సవప్రదేశః - ద్రుతం - త్వరితం - నాగామి - న గమ్యతే స్మ - తత్కారణేన కుపితయా - తయా స్త్రియా - పదోః - పాదయోః పరం అరుణిమా - శోణిమా - న ధృతః - కిన్తు - దృశోరపీత్యర్థః పత్యౌ కోపోద్రేకాదితి భావః ॥౧౧॥ అధీతి ॥ హే రమే - తవ - పరమోత్సవస్య లిప్సయా - లబ్ధుమిచ్ఛయా

ధిభిస్సమయాత్యయో దివిషదాం విషదాన్తరితైరపి ॥౧౨॥ ప్రసృమ
రాగరుధూపపరంపరాసురభికాశ్శుభదీపశతావృతాః । త్రియుగపత్ని
తవోత్సవభూమయస్సురచయం రచయన్తి సవిస్మయం ॥౧౩॥ తవమహం
ప్రతినన్దనకల్పితైస్సురతరోశ్శిఖరైస్స్వయమర్పితాః। జనని వేఙ్కటశైల
మభూషయన్ సుమనసో మనసోహరణక్షమాః౧౪ శుచితరాభరణాభరణా
త్మనారుచితరఙ్గపిశఙ్గితసద్మనా । జనని సార్థయసే మరుతాం మహోత్సవ
పుషావపుషానిమిషాదృశః ॥౧౫॥ మధుజితా సమముత్సవమణ్టపే స్థితవ
తీంభవతీమవలోకితుం। అభిరుచిః పునరాత్తకుతూహలైర్నిజగృహే జగృ

ద్రుతం-అధివృషాచలం-వృషాద్రౌ-ఆపతతాం- ఆగచ్ఛతాం-దివిషదాం
దేవానాం- విషదైః-జలదైః- విషప్రదైరితిచగమ్యతే- అన్తరితైః- అన్త
రాయితైరపి-ని॥ విషస్తుగరళేజలఇతినానార్థరత్నమాలా - ఉపధిభిః-ఛ
ద్మభిః- ఉపాధిభిరితిచగమ్యతె- సమయాత్యయః- ఉత్సవకాలాతిపాతః-
నాజని-నాభూత్- దేవాగమనస్య- అన్తరాయీభూతవిషదత్వేసత్యపి-
త్వన్మహోత్సవసిషే విషాబలాత్కృత్య - దేవాన్ సమానీతవతీతిభా
వః॥౧౨॥ ప్రసృమరేతి॥ త్రియుగపత్ని-ప్రసృమరాభిః-సర్వతః ప్రసృత్వరీ
భిః- అగరుధూపపరంపరాభిః- సురభికాః- శుభదీపశతావృతాః - తవఉ
త్సవభూమయః- సురాణాం-చయం- సమూహంసవిస్మయం-రచయన్తి
స్మ- దేవానామప్యాశ్చర్యహేతుభూతంమహోత్సవస్థలమితిభావః॥౧౩॥
తవేతి॥ మహంప్రతినన్దనేనశ్లాఘయాకల్పితైః- కల్పకస్యాగ్రైః-స్వయ
మర్పితాః- మనోహరణక్షమాః-మనోహరణోచితాః- సుమనసఃపుష్పా
ణి- అభూషయన్-అలంచక్రుః॥౧౪॥ శుచీతి॥ హేజనని- శుచితరాణాం
నిర్మలానాం- ఆభరణానాం- ఆభరణాత్మనా- అలఙ్కారస్వరూపిణా
రుచీనాం- కాన్తీనాంతరఙ్గైః- ప్రసారైః- పిశఙ్గితం- కపిశితం- సద్మయే

న తేన- మహోత్సవం- పరమానన్దంపుష్ణాతీతి- తాదృశేనవపుషా- దివ్య
విగ్రహేణ-మరుతాం- దేవానాం- అనిమిషాఃనిర్నిమేషాఃదృశః సార్థయ
సేకృతార్థీకురుషే॥౧౫॥ మధుజితేతి॥ మధుజితా-భగవతాసమం- ఉత్స
వమణ్టపే- స్థితవతీం-భవతీం-అవలోకితుం- ఆత్తకుతూహలైః - ఉపాత్త
కౌతుకైః- వధూజనైః-నిజగృహే-స్వకీయగృహే-అభిరుచిః-జిగమిషా-న

హేనవధూజనైః ॥౧౬॥ అధిమహోత్సవమర్ణవకన్యకే పరమభక్తిజుషాం
ప్రణతిస్తవ । తవధనుర్లతయాసుదృశాం గురుస్తనతయానతయాసుకరా
భవత్ ॥౧౭॥ భజనహర్షజనాట్యజవోచ్చలన్మకుటలోలమరుత్సరిదుత్థితైః॥
జలకణైర్భవదుత్సవమేదినీశ్శిశిరాశ్శిశిరాః-కురుతే రమే॥౧౮ ॥ త్రినయనే
నవినమ్రశిరఃక్షరత్త్రిదశసిన్ధుమహోర్మిభిరుత్సవే। కిమపిపాద్యమదాయి
పదాబ్జయోర్నతవ తాతవ తామరసాలయే ॥౧౯॥ తవమహేమిళితాత్త్రి
దశీగణాన్నబిభిదేనరలోకవధూజనః। త్వదవలోకనవిస్మయతో యతోజ
ననిమేననిమేషమవాపసః॥ ౨౦॥ ప్రణయినాసమముత్సవమణ్టపే స్థితవతీం
భవతీంప్రణినంసవః। అహిగిరింహరిపత్నిసమాశ్రితాః త్రిదివినో దివినోప

నజగృహే- నాదదేత్యుక్తేతియావత్ ॥౧౬॥అధీతి॥ అర్ణవకన్యకే- అధి
మహోత్సవం- మహోత్సవే-పరమభక్తిజుషాం - పరమభక్తిమతీనాం-
ధనుర్లతయా- లతాసదృశశరీరయా- గురుస్తనతయా- పీనకుచతయా-
నతయా-నమ్రయా-సుదృశా- కయాచనస్త్రియాతవకర్మణః ప్రణతిః- సుక
రా-సులభాభవత్ యత్నంవినైవన మనసిద్ధేరితిభావః॥౧౭॥ హేరమే-శశి
శిరాః- చన్ద్రశేఖరః- భజనహర్షేణ- సేవాజనితమోదేన-జాయతఇతి
తాదృశస్య- నాట్యస్య- జవేన-ఉచ్చలన్తీ- యా-మకుటలోలమరుత్సరిత్
జటామణ్డలడోలాయితసురనదీ- తస్యాః-ఉత్థితైః- జలకణైః- భవదుత్స
వమేదినీః-ఉత్సవభూమీః-శిశిరాః- శీతళాః-కురుతే॥౧౮॥ త్రినయనేనేతి॥
హేతామరసాలయే- తవఉత్సవే - పదాబ్జయోః- నతవతా-ప్రణతేన-
త్రినయనేన- వినమ్రశిరసః-క్షరద్భిః- త్రిదశసిన్ధోః- దేవగఙ్గాయాః- మ
హోర్మిభిః- కిమపి- పాద్యం-పాదామ్బు-అదాయి-దత్తంకిమిత్యుత్ప్రే
క్షాగమ్యా॥౧౯॥తవేతి॥ హేజనని-తవమహే-నరలోకవధూజనఃమిళితాత్
సఙ్ఘీభూతాత్- త్రిదశీగణాత్ - అమరీయూథాత్ - నబిభిదే - నప్రథక్
జ్ఞాయతేస్మేత్యర్థః-కుతఇత్యత్రాహత్వదితి-యతః-కారణాత్-సః-జనః-త్వ
దవలోకనవిస్మయతః- మహోత్సవవిభవదర్శనజన్యవిస్మయేన- నిమే
షం-నావాప॥౨౦॥ ప్రణయినేతి॥ హేహరిపత్ని- ఉత్సవమణ్టపే - ప్రణయి
నా-భగవతాసమం- స్థితవతీం- భవతీం- ప్రణినంసవః-ప్రణన్తుమిచ్ఛవః-
అతఏవ- అహిగిరిం- శేషాచలం-సమాశ్రితాః- త్రిదివినః- దేవాః-దివి-

యయుస్స్వగృహం॥౨౧॥ అధిమహం కమలే భవతీం స్తువన్నభిముఖం స్తిమితేక్షణమగ్రతః । అపి సురేష్వసురేషు నరేషు వా శిరసి కోऽరసి కో న దధేऽఞ్జలిం॥౨౨॥ అధిమహోత్సవమప్సరసాం గణైస్సహ రమే పరభక్తిజుషస్త్వయి పులకినః కలగద్గదగీతయో మునిజనా నిజనాట్యమదర్శయన్ ॥౨౩॥ ఉపగతోత్సవదివ్య గృహాఙ్గణః కమలవాసిని సంయమినాం గణః । నిగమసౌరభశోభనయా స్తుతిం సహి గిరా హి గిరావకరోత్తవ॥ ౨౪॥ మధువిరోధిపురన్ధ్రి మహోత్సవే శుభగుణగ్రథితాఖిలమాలికా। స్తవమయీ స్తబకైస్సనవైర్గిరాం న కలితా కలితాడనకాఙ్క్షిభిః॥౨౫॥ తవ హరేర్దయితే దృఢ

స్వగృహం-నోపయయుః- స్వర్గమపి- న సస్మరురితి భావః॥౨౧॥ అధీతి॥ కమలే అధిమహం ఉత్సవే భవతీం అభిముఖం సమక్షం స్తిమితేక్షణం ధ్యానవశాదచలితేక్షణం యథా తథా అగ్రతః ముఖ్యతయా- భగవతః ప్రాగేవ వా స్తువన్ సన్-కో వా రసికః-శిరసి అఞ్జలిం న దధే॥౨౨॥ అధీతి॥ రమే అధిమహోత్సవం- త్వయి-పరభక్తిజుషః- శ్రేష్ఠభక్తిభాజః- అత ఏవ పులకినః-సఞ్జాత పులకాః-మునిజనాః- తుమ్బురునారదాదయః- అప్సరసాం గణైస్సహ- కల గద్గదగీతయస్సన్తః- నిజనాట్యం- సేవాజనితహర్షోన్మత్తకనటనం అదర్శయన్-ప్రాకటయన్॥౨౩॥ ఉపేతి॥ కమలవాసిని- ఉపగతః- ప్రాప్తః- ఉత్సవదివ్యగృహాఙ్గణః- ఉత్సవమణ్టపప్రదేశః- యేన సః- సః- ప్రసిద్ధః సంయమినాం గణః-నిగమసౌరభేణ శోభనయా-గిరా-వాచా- స్తుతిం-అహి గిరౌ- శేషాచలే- అకరోత్॥౨౪॥ మధ్వితి॥ మధువిరోధిపురన్ధ్రి- తవ మహోత్సవే- గిరాం- సూక్తీనాం- స్తబకైః - సమూహైః - గుచ్ఛైశ్చ శుభైః- మఙ్గళకరైః రమ్యైశ్చ గుణైః- కల్యాణగుణైః-తన్తుభిశ్చ-గ్రథితా- గుమ్ఫితా- స్తవమయీ అఖిలమాలికా-కలితాడనకాఙ్క్షిభిః - పాతక నిరసనేచ్ఛుభిః-మిథః- ముకుళతాడనరూపక్రీడోత్సుకైశ్చకైః పురుషైః న కలితా-న రచితా-న సమర్పితా చ॥౨౫॥ తవేతి॥ హరేర్దయితే - తవ మ

మహోత్సవస్తబకః ద్వాదశః

భక్తితశ్చతసృభిశ్శ్రుతిభిశ్చతురాననః। అభినుతింతనుతేస్మ మహోత్సవేష్వహరహర్హరహార్యభినన్దితాం॥౨౮॥ తవమహే స్తవకోటిచికీర్షయాదృగధికారసనాశ్చకమేరమే। రచయితుం స్తవమేకరసజ్ఞయాకృశతమంశతమన్యురితత్రపః॥౨౯॥ జననిగన్ధవహైర్భవదుత్సవేఖగపతిశ్శ్రుతిసౌరభశోభనైః। శ్రమహరైర్జనితైర్నిజపక్షతివ్యజనతోజనతోషణమాతనోత్॥౩౦॥ తనుభృతాంతవదేవిమహోత్సవేనటనగాననతిస్తవనాదయః। పరమభక్తిభరాదిహనాభవన్ శ్రమకరామకరాలయకన్యకే॥౩౧॥ పదయుగంతవభక్తిభరాదహంప్రథమికాముపగమ్యసురస్త్రియా। హరిపురన్ధ్రిమ

హోత్సవేషు- అహరహః- ప్రత్యహం-చతురాననః-బ్రహ్మా- ఇదంసాభిప్రాయం(యుగపద్వేదచతుష్టయస్యస్తుతికరణత్వలాభాపయికం అతఏవ చతసృభిశ్శ్రుతిభిః వేదైః కరణైః హరహార్యభినన్దితాం-స్వస్వముఖ్యభకరణశక్తికతయాప్రశంసితాం- అభినుతిం- స్తుతిం-తనుతేస్మ- అతనోత్॥౨౮॥ తవేతి॥ హేరమే- తవమహే-ఉత్సవే - శతమన్యుః - ఇన్ద్రః - ఏకరసజ్ఞయా-ఏకజిహ్వయా-కృశతమం- అత్యల్పం-స్తవం- స్తోత్రం- రచయితుం- ఇతత్రపస్సన్- అధిగతలజ్జస్సన్- స్తవానాం స్తుతీనాం- కోటీనాం- అనేకానాం-చికీర్షయా-కర్తుమిచ్ఛయా- దృగ్భ్యః- నేత్రేభ్యః- సహస్రేభ్య ఇతిభావః- అధికాః-రసనాః-చకమే- ఐచ్ఛత్॥౨౯॥ జననీతి॥ భవదుత్సవే ఖగపతిః-గరుడః-నిజస్య- స్వస్యపక్షతివ్యజనతః - పక్షమూలాత్మకవ్యజనాత్- జనితైః-ఉత్పన్నైః శ్రమహరైః- మహోత్సవజనసమ్మర్దఖేదాపనోదకైః- శ్రుతిసౌరభేణ - ఆమ్నాయపరిమళేన- శోభనైః-గన్ధవహైః- సుగన్ధమారుతైః- జనతోషణం-ఆతనోత్॥౩౦॥ తనుభృతామితి॥ మకరాలయకన్యకే- దేవి-తవమహోత్సవే-పరమభక్తిభరాత్ - శ్రేష్ఠభక్త్యతిశయాత్-తనుభృతాం- శరీరిణాం-నటనగాననతిస్తవనాదయః- శ్రమకరాః ఖేదావహాః- నాభవన్॥౩౧॥ పదయుగమితి॥ హే హరిపురన్ధ్రి- మహో భక్తిభరాత్-అహంప్రథమికాం- అహంప్రథమమిత్యుద్యుక్తా అహంప్రథమాతస్యాభావః-అహంప్రథమికామనోజ్ఞాదిత్వాద్వుఞ్ అహమహమికాం-ఉపగమ్య- అఙ్గేన- వపుషా- జితం-నిర్జితం- స్ఫురత్కనకం-కనత్స్వర్ణం-యయాతయా-కయాసురస్త్రియా- తవపదయుగం-నపరిచర్యాతేన

హేజ్జజీతస్ఫురత్కనకయానకయాపరిచర్యతే॥౩౦॥ దినకరంతమసాంవి వరాజయఃకమలవాసినికల్మషపఙ్క్తయః। అపివిలోకయితుంప్రభవన్తితే జనమహోనమహోత్సవదర్శినం॥౩౧॥ తవమహేసురదానవమానవప్ర గతిపాదహతిప్రభవైరమే। క్షితిరజోనిచయైస్థగితాతపోదినకరో నకరో తిజనవ్యథాం॥౩౨॥ అథతవాస్యవిధోరవలోకనాత్సురకరామ్బురుహాణి మహోత్సవే। ముకుళితాన్యుడుపఙ్క్తిపరిస్ఫురన్నవరదేవరదే కమలాల యే॥౩౩॥ ముకుళితం సమమేవకరామ్బుజై రుదితమక్షిచకోరకులైస్స తాం। తవమహేమ్బహరౌనయనీభవద్రవివిధావివిధాజనిభాత్యపి॥౩౪॥ తవసిషేవిషయావిషయాన్తరత్యజననిశ్చలచేతసఉత్సవే। ప్రజహురమ్బ

ర్వ్యథాపరిచర్యతఏవేతిభావః॥౩౦॥ దినకరమితి॥ కమలవాసిని-తే- తవ- మహోత్సవదర్శినం-త్వదుత్సవవిభవావలోకినం- జనం-కల్మషపఙ్క్తయః పాపపరంపరాః-తమసాంరాజయః- అన్ధకారాళయః- దినకరమివ విలో కయితుమపినప్రభవన్తి-నక్షమన్తే॥౩౧॥తవేతి॥ హేరమే- తవమహే-సుర దానవమానవానాం-ప్రగతీనాం-ద్రుతగతీనాం- పాదానాం-ఆహతిః-అ భిఘాతః- ప్రభవః- కారణం-యేషాంతైః- క్షితిరజోనిచయైః-భూధూళి నికరైః- స్థగితాతపః- ఆచ్ఛాదితప్రకాశః-దినకరః-సూర్యః-జనవ్యథాం నకరోతి-ధూళ్యావృతత్వాత్ సూర్యోమన్దాతపోభూదిత్ి॥ తాదృశధూ ళ్యుత్పాదనని దానీభూతజనసమ్మర్దో మహోత్సవఇతిచభావః॥౩౨॥ అథేతి ఉడుపఙ్క్తిపరిస్ఫురన్నవరదే- నక్షత్రరాజివత్స్ఫురితాభినవదన్తే- వరదే- అభీష్టప్రదే- కమలాలయే- మహోత్సవే- తవ-ఆస్యవిధోః- ముఖచన్ద్ర స్య- అవలోకనాత్- సురకరామ్బురుహాణి- అమరకరపఙ్కజాని-ముకు ళితాని- సఞ్జాతముకుళాన్యభవన్॥౩౩॥ ముకుళితమితి॥అమ్బ- నయనీ భవద్రవివిధా- నేత్రీభూతచన్ద్రసూర్యే- వివిధాజని- హరౌభగవతి-భా తిసత్యపి- సతాం - అక్షిచకోరకులైః- నేత్రాత్మకచకోరపక్షివ్రజైః- కరామ్బుజైః - కరకమలైశ్చ - సమమేవ యుగపదేవ ముదితం ము కుళితఞ్చయథాసఙ్ఖ్యాన్వాయి॥౩౪॥ తవేతి॥ అమ్బ-ఉత్సవే- విషయాన్తర త్యజనేన- నిశ్చలచేతసః- భగవత్పాదారవిన్దఏవనిలీనచిత్తాః- భృత్యయో

తపోపి పరాశరప్రభృతయో భృతయోగకలాస్స్వయం ॥౩౫॥ సుమనసో
మునయశ్చ తవోత్సవే త్రిదివధేనుపయోరసధారయా। విరచయన్త్యభిషే
కవిధానమృక్చయ యజుషాం యజుషాం ప్రకరైరమే ॥౩౬॥ విధిశివాదిసురే
షు తవోత్సవే విరచయత్స్వభిషేచనమిన్దిరే । మనుశతం మునిమాణవకా
స్స్ఫుటధ్వనిజగుర్నిజగుర్వభిచోదితాః॥౩౭॥ తవ మహోష్వభిషేకవిధౌ కృ
తే జగదశేషమగాదపతాపతాం। తదిదమద్భుతమప్యఫలిస్థలాత్ఫలగతిర్న
గతిస్స్మ పరత్ర యత్॥౩౮॥ అథ తవోత్సవధామ్ని బుధాస్సుధాకరసహోద

గకలాః- ధృతయోగాభ్యాసాః- పరాశరప్రభృతయః మునయః- తవసి
షేవిషయా- సేవితుమిచ్ఛయా- స్వయం తపోపి ప్రజహుః- తత్యజుః॥౩౫॥
అథ తదభిషేకసమయం వర్ణయతి-సుమనస ఇతి॥రమే ఉత్సవే- సుమనసః-దే
వాః-మునయశ్చ- త్రిదివధేనోః కామధేన్వాః- పయోరసధారయా-క్షీర
ధారయా- ఋచాం-మన్త్రాణాం-ఋగ్వేదానాం వాచయం-సమూహం
జుషన్తే- ప్రాపువన్తీతి- తాదృశానాం- యజుషాం - ప్రకరైః- అభిషే
కవిధానం- వ్యరచయన్- అకలయన్ ॥౩౬॥ విధీతి॥ ఇన్దిరే- తవోత్సవే వి
ధిశివాదిసురేషు- బ్రహ్మరుద్రాది దేవేషు- అభిషేచనం - విరచయత్సు స
త్సు- మునీనాం- మాణవకాః- వటవః-నిజగుర్వభిచోదితాః- స్వాచార్య
ప్రేరితాస్సన్తః- స్ఫుటధ్వని-గమ్భీరశబ్దం యథా తథా- మనుశతం-మన్త్ర
శతం- జగుః-నిజగదుః॥౩౭॥ తవేతి॥ అద్భుతవ మహోషు- అభిషేకవిధౌ-
మహాభిషేకే- కృతే సతి- అశేషం జగత్- అపతాపతాం - అవిద్యమానస
న్తాపతాం- ఆధ్యాత్మికాది తాపత్రయాభావంచ- అగాత్ - ప్రాప తది
దం తాపాపనోదనం- అద్భుతం- అభిషేకేణ తాపాపనోదో యుక్తప వే
తికిమత్రాద్భుతమిత్యత ఆహ- అఫలీతి। ఫలగతిః-ఫలప్రాప్తిః- ఫలిస్థలాత్ -ఫల
భాక్ స్థలాత్- పరత్ర - అన్యస్థలే- లగతిస్స్మ ఇతి యత్ - భవతీతి- శేషః అ
భిషేకతాపశాన్త్యోః స్నానాధికరణ్య నియమస్య ప్రసిద్ధత్వాత్త
ద్విరోధాదద్భుతమిదమితి భావః- తదితి పూర్వేణాన్వయః ॥౩౮॥ అథమ
న్త్రపుష్పార్చనం వర్ణయతి అథేతి॥ సుధాకరసహోదరి తవోత్సవధామ్ని-

రిసాదరమార్చయన్। సురభిజైర్భవతీం శ్రితషట్పదారవకులైర్వకులైరపి
చమ్పకైః॥౩౯॥ మధులిహాం భవదఙ్ఘ్రిసమర్పితప్రసవవాసవతాం కమలే
తదా। సురకిరీటగతాజ్జగృహేఽభిదారవలవైర్వలవైరిశిలాకులాత్॥౪౦॥
సుమన సోభవదఙ్ఘ్రిజుషాం రమే సుమనసామనుషఙ్గత ఉత్సవే। తవపదా
న్తికభాజమపూజయన్ సుమలినామలినామపి మణ్డలీం॥౪౧॥ స్వశిరసాదధ
తః కుసుమం ముదా సుమహితా ఇతి నాద్భుతముత్సవే। చరణయోస్సురప
ఙ్క్తిభిరర్పితం తవ నగావనరాశితనూభవే॥౪౨॥ పనసచూతఫలాదిభిరుజ్జ్వ

బుధాః- దేవాః- సురభిజైః- వసన్తఋతూత్పన్నైః- శ్రితషట్పదారవ
కులైః- సంశ్రితభ్రమరనాదనిచయైః. వకులైః- వకుళపుష్పైః- చమ్ప
కైరపి భవతీం- సాదరమార్చయన్ అపూజయన్॥౩౯॥ మధులిహామితి॥
కమలే-తదా ఉత్సవే భవదఙ్ఘ్రిః-సమర్పితేషు- అర్చితేషు- ప్రసవేషు-కు
సుమేషు-వాసవతాం- నివాసినాం-మధులిహాం- భ్రమరాణాం- సేవ
మానసురకిరీటగతాత్- వలవైరిశిలానాంకులాత్- జాతేః భిదా- వైజా
త్యం రవలవైః మృదుధ్వనిభిః హేతుభిః జగృహే నిశ్చిక్యే త్వత్పాదారవిన్దా
ర్చితకుసుమమధులిహ్వాసిత్వాత్ త్వత్పాదారవిన్దప్రణత సురకిరీట ఖచితేన్ద్రమ
ణీభిస్సాకం తేష్వన్తర్భూతతయాఽశోభన్త ఇతి భావః॥౪౦॥ సుమనస ఇతి॥ర
మే ఉత్సవే-సుమనసః-దేవాః-భవదఙ్ఘ్రిజుషాం-భవత్పాదారవిన్దభాజాం
సుమనసాం-పుష్పాణాం- అనుషఙ్గతః- సంసర్గతః- తవపదాన్తికభాజం
సుమలినాం- సుతరాం మలీమసాం-అళినామపి-మణ్డలీం - సమూహమపి అ
పూజయన్॥౪౧॥ స్వశి॥ వనరాశితనూభవే జలధితనయే తవ చరణయోః-సు
రపఙ్క్తిభిరర్పితం-కుసుమం-స్వశిరసా- ముదా దధతః-నరాః హితం ధృతం ద
ధాతేర్హిః - ధాఞ్ సుమం కుసుమం యైస్తే ఇతి - సుమహితా ఇతి బ
హువ్రీహౌ జాతికాలేత్యాదినా నిష్ఠాన్తస్య పరనిపాతః-ఇతి నాద్భుతం-త్వ
త్పాదారవిన్దార్పితపుష్పధారణేన సుతరాం మహితాః- మహిమశాలిన
ఇతి చ నాద్భుతం త్వత్పాదప్రభావాదితి భావః ॥౪౨॥ అథ నివేదనం వర్ణ
యతి॥ పనసేతి॥ అథ అర్చనానన్తరం-అమ్బ-పనసచూతఫలాదిభిః-కణ్టకఫల

లంసరససూపమపూపశతావృతం। అథనివేదనమప్యసురైః క్షరద్ఘృతవరంతవరమ్యమకల్ప్యత ॥౪౩॥ జనని శేష తయాభృశముత్సుకైస్తవనివేదితశేషమభుజ్యత। సుమధురంసుమనోభిరథోత్సవాపవరకే వరకేతనభూషితే॥౪౪॥ అథసుధాన్యభవంజనమోదనంజననిమానసరఞ్జనమోదనం। భవదవేక్షణసంస్కృతమత్తియోరసనయాసనయాచతితాంసుధాం॥౪౫ అధిభవద్భవనాగ్రవితర్దికంజననిజాగ్రతఏవజయాదయః। అగణయన్నమరానపితావకేఘనమహేనమహేన్ద్రపురస్సరాన్॥౪౬॥ జనవిమర్దశమో

మాకన్దఫలాదిభిః- ఉజ్జ్వలం-సరసాః-సూపాః- యస్మిన్తత్ - అపూపశతైః-మాషాగుడాపూపాద్యనేకైః- ఆవృతం- క్షరన్తః-స్రవన్తః- ఘృతవరాః- యస్మాత్తత్- రమ్యం- తవనివేదనం- నైవేద్యం - సురైరకల్ప్యత- చక్రే॥౪౩॥వినియోగంవర్ణయతి॥జననీతి॥అథనివేదనానన్తరం-జనని-తవశేషతయాదాసతయాభృశముత్సుకైః- భాగవతైరిత్యర్థః - సుమనోభిః- విద్వద్భిః-దేవైశ్చవరైః శ్రేష్ఠైః- కేతనైః- రఙ్గవల్యాదిభిః- భూషితే-ఉత్సవాపవరకే- ఉత్సవవేదికాయాం- సుమధురం-నివేదితశేషం- అభుజ్యత అభోజి॥౪౪॥అథనివేదితభోజనేభక్తానాం రసాస్వాదంవర్ణయతి॥అథేతి॥ హేజనని-సుధాన్యభవం సమీచీనధాన్యోత్పన్నంసుధాయాః అన్యజన్మరూపమితిచవ్యజ్యతే- జనమోదనం-జనాహ్లాదకం-భవదవేక్షణేన-భవదీక్షణేన- భవకాననదవాగ్నిభూతేనత్వదీక్షణేనేతిచవ్యజ్యతే-సంస్కృతం పూతంపక్వమితిచవ్యజ్యతే- అతఏవమానసరఞ్జనం-మనోరఞ్జకం-ఓదనం గుడాన్నాదికం-యః భక్తః పురుషః- అత్తి-భక్షయతి-సః-రసనయా-తాం ప్రసిద్ధాం-సుధాం-నయాచతి-తస్యాపితజ్జన్మనాపరిణతత్వాత్ప్రాగవస్థాయాంతస్యసంసారనివర్తకత్వాభావాచ్చేతిభావః॥౪౫॥అధీతి॥ హేజనని అధిభవద్భవనాగ్రవితర్దికం-భవదాలయప్రథమవేదికాయాంగోపురద్వార ఇతియావత్ జాగ్రతః-జాగరూకాఏవ- జయాదిద్వారపాలాః తావకేఘన మహే-మహోత్సవే-మహేన్ద్రపురస్సరాన్- అమరానపి-నాగణయన్- వినియోగసమయే- సదోవిలాసాయ అపసారణవిషయేసదస్యగారవాది కంనాజీగణన్నితిభావః ॥౪౬॥ జనేతి హే మదమ్బ-మహే- విమర్దస్య- జన

ద్యమనిర్దయోద్భటచమూపతివేత్రహతిస్పృశాం। ప్రహృతీరస్తిమదమ్బమ
హేతవార్చనకృతాంనకృతాన్తకృతాన్తతః॥౪౭॥తవమహోత్సవవైభవ
దర్శినాంతనుభృతాంవివిధైస్తవనాదిభిఃప్రముదితాకమలేభవతీసతీరపరి
పూఃపరిపూరయతిశ్రియఃకం౮।జననితస్యజనస్యవృథాసుధాసహభవేవిదధే
విధిరీక్షణే।యఇహనానుభవేదలసస్తవోత్సవరసంవరసమ్మదకారణం౪౯
భవదీయోత్సవవిభవంఫణిపతివాచస్పతి ప్రభృతివర్ణ్యం। కథమల్పధియః
కవయః- కథయన్తుక్షీరనిధేఃకన్యే॥ (౫౦

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరి విరచితేలక్ష్మీ సహస్రే
మహోత్సవస్తబకోద్వాదశః॥

సమ్మర్దస్య- శమే- శమనార్థంయ-ఉద్యమః- యత్నః తాడనాదివ్యాపా
రః తత్రనిర్దయస్య - కఠిన- స్వభావస్య - ఉద్భటస్య- వీరస్య - చమూప
తేః- సేనాపతేః- విష్వక్సేనస్యేతి యావత్- వేత్రహతిస్పృశాం- వేత్ర
ప్రహారభాజాం- తవఅర్చనకృతాం-పూజకానాంనృణాం- అన్తతః-దే
హాన్తేకృతాన్తకృతా- వైవస్వతకలితా-ప్రహృతిః- ప్రహారః-నరకాను
భవఇతియావత్- నాస్తి-త్వత్సేనాపతివేత్రహతే-స్తావత్పావన త్వాదితి
భావః॥౪౭॥ తవేతి॥కమలే-తవమహోత్సవవైభవదర్శినాంతనుభృతాం
శరీరిణాం-వివిధైః- విచిత్రైః- స్తవనాదిభిః - స్తుతిప్రభృతిభిః- ప్రముది
తా-భవతీ- అపరిపూః- నిస్సపత్నాః-సతీః- శ్రేష్ఠాః-శ్రియః- సమ్పదః-ప
రిపూరయతి- పూరయసీత్యర్థః॥౪౮॥ జననీతి॥జననిసుధాసహభవే- ఇహ
లోకే-వరసమ్మదస్య- మహానన్దస్య-కారణం- తవఉత్సవరసంఅలసః-మ
న్దః-యఃనరః- నానుభవేత్- భవదుత్సవానన్దంనాన్వభూత్-తస్యజనస్య
ఈక్షణే- నేత్రేవిధిః-స్రష్టావృథా- విదధే-అసృజత్॥౪౯॥ భవదీయేతి॥
క్షీరనిధేః-కన్యే-ఫణిపతిః- సహస్రవదనశ్శేషః- వాచస్పతిః- బృహస్పతిః
తత్ప్రభృతిభిః- వర్ణ్యం-భవదీయోత్సవవిభవం- అల్పధియఃకవయః-క
థంకథయన్తు-వర్ణయన్తువర్ణయితుంనశక్తయురితిభావః॥౫౦॥

ఇతిశ్రీకాశికోత్తంసభూమ్నాశబ్దవిద్యా సుధీమణినాశ్రీగోపాలా
చార్యేణవిరచితాయాంబుధామోదిన్యాఖ్యాయాంలక్ష్మీ
సహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాంమహోత్సవస్తబకోద్వాదశః

శ్రీరస్తు

॥ వదాన్య స్తబక ప్రారంభః ॥

వారాశిదుహితు స్తస్యావరివస్యాం విదగ్ధ్మహే। అనన్యజనసామాన్యామాహార్యస్యావదాన్యతాం ॥౧॥ ద్విత్వం చేదధిరసనం విలోచనేషు త్రిత్వం వా యదివ వదనేషు వా చతుష్ట్వం। యద్వా స్యాదధిభుజమేతదమ్బ వ

అథ వదాన్య స్తబక వ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

ఏవం పరత్వవ్యఞ్జకమహోత్సవ వైభవముపవర్ణ్య లక్ష్మ్యాః పరతత్త్వాసాధారణపరమోదారత్వగుణం స్తబకేన స్తౌతి- వారాశీతి తస్యాః పరతత్త్వా స్తస్యాఖ్యాతాయాః వారాశిదుహితుః లక్ష్మ్యాః- కర్మణిషష్ఠీ-వరివస్యాం సపర్యాం నమోవరివశ్చిత్రఙః క్యజితి వరివశ్శబ్దాత్ - క్యజన్తాత్ప్రత్యయాదిత్యకార ప్రత్యయ స్త్రీవిషయః-తతష్టాప్ -ని॥పూజానమస్యాపచితిర్వరివస్యేత్యమరః- విదధ్మహేకుర్మహే యస్యాః శ్రియః-వదాన్యతాం పరమోదారత్వం సకృత్ప్రణతాయాఖిలందత్త్వాపి లజ్జాపర్యన్తా పర్యాప్తబుద్ధికత్వం న విద్యతే అన్యజన సామాన్యం పరతత్త్వాతిరిక్తవస్తువృత్తిత్వం యస్యాస్తాం అన్యజనేన తస్యాస్సామ్యం న విద్యతే యస్యామితి వా అనితరసాధారణీమితి యావత్-ఆహుః- శ్రీపరాశరశుకశౌనకాదయః - శ్రీపరాశరభట్టాదయశ్చ శ్రీరఙ్గనాయికాదౌ నమ్రముఖత్వాది చిహ్నేన లజ్జామనుమాయ-తస్యాస్స్వీయఫలప్రదానవిషయాపర్యాప్త బుద్ధికృతత్వం స్వప్రబన్ధేనిబబన్ధుః స చాయం శ్లోకః ॥ ఐశ్వర్య మక్షరగతిం పరమం పదం వా కస్మైచిదఞ్జలిభరం వహతే వితీర్య- అస్మైనకిఞ్చిదుచితంకృతమిత్యథామ్బ త్వం లజ్జసే కథయ కోయముదారభావ ఇతి॥౧॥ తస్యావదాన్యత్వ స్యాశక్యస్తవత్వమేవాహ॥ద్విత్వమితి॥ అమ్బ అధిరసనం రసనాయాం ద్విత్వం ఆదిశేషత్వమితి భావః- విలోచనేషు నయనేషు-త్రిత్వం- త్రినయనత్వ మితిభావః- యదివా యద్వా వదనేషు చతుష్ట్వం చతుర్ముఖత్వం వేతిభావః - యద్వా- అధిభుజం భుజే చతుష్ట్వం విష్ణుత్వమితిభావః- స్యాచ్చేత్ -కవీనామితిభావః-కవయో మీష్వన్యతమాయదిభవేయురిత్యర్థః తదాత త్స్యాపీత్యర్థః

క్తుందాతృత్వంతవకవయస్తదాతుమేరన్॥౨॥ యఃపిబేజ్జలధిమమ్బ యస్త
రేద్యశ్చతత్రనియతంశయీతవా। తేనవర్ణయితుమర్ణవాత్మజేశక్యతేత
వవదాన్యతానవా॥౩॥ అమ్బత్వమేవాశ్రితమృత్యుహన్త్రీసదా తనీసర్వ
ఫలప్రదాసి। స్వయంచ పఞ్చత్వముపాశ్రితేభ్యో దేవద్రుమేభ్యోలభ
తాంఫలంకః॥ ౪ ॥ తామత్యుదారాంకమలే భజేత్వాంయయాసుధా

తవైతద్దాతృత్వం వక్తుంకతిపయప్రకారం ప్రతిపాదయితుం నతువిశిష్య
స్తోతుంక్షమేరన్ప్రభవేయుర్నైవేతికాకుః- నక్షమేరన్నేవేతిభావః॥౨॥ అథ
ఏవం- కవీనాంవిష్ణుత్వపర్యన్తతాయామప్య శక్యస్తవత్వ- ముక్త్వాతస్యా
స్సౌత్కాద్వివితశక్తిక్తైరప్యశక్యస్తవత్వమాహ- యఇతి- అమ్బ-అర్ణవాత్మ
జేయః- జలధిం పిబేత్ శకిలిఙ్చేతిశక్యార్థేలిఙ్ పాతుం శక్నోతీత్యర్థః -అగ
స్త్యఇతిభావః-ఏవముత్తరతాపియఃజలధిం-తరేత్- హనుమానితిభావః-
యశ్చతత్రసముద్రేనియతం-నియమేనశయీతనహ్యస్యత్రనిత్యశయన
శక్తిరితిభావః- తేనసర్వేణాత వదాన్యతా వర్ణయితుం శక్యతేవానవేతి
నజానఇతిశేషః- నశక్యతఏవేతిభావః॥ సోఽఙ్గవేద యదివానవేదేతి
భగవన్మహిమ్నిశ్రుతిరప్యేతావదేవవదతీతితదన్తర్యామ్యాతేపతన్మహిమ్నశ్శ
క్యేవమేవవక్తుంశక్యత ఇతితాత్పర్యం॥౩॥ త్వామాశ్రితస్య-కల్పద్రుమా
దిరప్యకిఞ్చిత్కరఇత్యాహ॥అమ్బేతి॥ త్వమేవఆశ్రితానాంమృత్యుహన్త్రీ
సంసారభయనాశినీ- సదాతనీ- నిత్యా- సర్వఫలప్రదాచఅసి - కల్పద్రు
మస్యఈదృశస్వభావ విరుద్ధస్వభావత్వమాహ స్వయమితి స్వయఞ్చస్వ
యమేవపఞ్చత్వం- మరణంపఞ్చన్తఇతిపఞ్చన్తఃయాచనాయ విస్తారవచ
నంకుర్వన్తః- పచివిస్తారవచనఇత్యతః- లటశ్శతృ-తేషాంభావస్తత్వంఅన
వరతయాచనాచటువచనశీలత్వఞ్చేతిగమ్యతేతదుపాశ్రితేభ్యో దేవద్రు
మేభ్యః కఃఫలం లభతాంనకోపీత్యర్థః- నిత్యత్వేనసర్వఫలప్రదత్వేనచత్వ
యిసత్యాంనశ్వరంస్వయంయాచనోద్యుక్తఞ్చకల్పద్రుమేదితిభావః॥౪॥కల్ప
ద్రుమాదయోఽపిత్వత్సంబన్ధాదేవదాతృత్వప్రథాంభజన్తఇత్యాహ॥ తామి
తిహేకమలేతాంప్రసిద్ధాం అత్యుదారాం- దేవజుష్టాముదారామితిశ్రు
త్యుక్తపరమోదారత్వవతీం త్వాంభజే తత్రాతిశయ ప్రకార విశేషమే

బ్ధాసహజన్మమాత్రాత్। ఏకస్తరుర్లుబ్ధవతంసకోఽన్యఃపశుశ్చ కశ్చిత్ప్రథి
తో వదాన్యః॥౫॥ త్వమమ్బ దాత్రీతి కిమత్రచిత్రం త్వద్వాసదేశేపి నలోభ
వార్తా। నిదర్శనంతత్ర భవన్నివాసస్సర్వార్థదాయీ సవృషాద్రినాథః॥౬
ఔదార్యమాస్తాం నృహరేర్య ఏష హిరణ్యదానావసరే సరోషః । సానస్త్వ
మిష్టం సకలం దదత్యాస్స్తుత్యం వదాన్యత్వమిదం భవత్యాః॥౭॥ దేహి దేవిద

వాహ-యయేతి- సుధాబ్ధౌ క్షీరాబ్ధౌ యయాత్వయా సహజన్మమాత్రాత్
సహజననాదేవ పకః- అల్పః. అచేతన ఇత్యర్థః- తరుః వృక్షః- లుబ్ధస్య కిరా
తరూపశివస్యావతంసకః శేఖరః- శ్రేష్ఠలుబ్ధ ఇతిచ ధ్వన్యతే అన్యః - కశ్చిత్ప్ర
థాంశురితి భావః-కశ్చిత్పశుశ్చ కామధేనురితి భావః-వదాన్యః-మహోదా
రతయా ప్రథితః- ప్రసిద్ధః॥ ప్రథైవ తేషామితి సాపి త్వత్సమ్బన్ధాయత్తేతి భా
వః॥౫॥ అథ తస్యాస్సమ్బన్ధాదేవ భగవతోపి తత్త్వమితి భఙ్గ్యన్తరేణ సమర్థ
యతే-త్వమమ్బేతి అమ్బ త్వం దాత్రీ అనన్యాధీనదానశీలా ఇతియత్ అత్రవిష
యే కిఞ్చిత్రం న చిత్రమిత్యర్థః-కుత ఇత్యత్రాహ త్వదితి త్వద్వాసదేశేపిత్వ
న్నివాసదేశమాత్రేపి లోభవార్తానహీతి కాకుః తత్ర దృష్టాన్తమాహ నిదర్శ
నమితి సః త్వన్నివాసః- త్వద్వాసభూమితయా శ్రీనివాస ఇతి ప్రసిద్ధో వృషాద్రి
నాథః సర్వార్థదాయీ ప్రార్థనావిషయ సర్వఫలమవశ్యదాయీ దృష్టస్సన్
నిదర్శనం దృష్టాన్త ఇత్యర్థః శ్రీనివాసత్వేనైవ తస్యాపి సర్వఫలప్రదత్వే త్వ
దీయదాతృత్వం కోన్యోజనయేదితి తవానన్యాధీనదానశీలత్వం సిద్ధమితి భా
వః॥౬। అథయది విశేషణభూతత్వదపేక్షయా భగవతస్సర్వఫలప్రదత్వేపి
నానన్యాధీన వదాన్యత్వహానిః స్వతన్త్రివస్త్వన్తరాధీనత్వాభావాత్త
ద్వ్యాప్తత్వస్య ఇత్యుచ్యతే తదాపి తతోతిశయితత్వమాహ- ఔదార్యమితి
య ఏష భగవాన్ నృసింహరూపీసన్- హిరణ్యదానావసరేసు వర్ణదాన
సమయే సరోషః క్రుద్ధః - అభూదితిశేషః అస్యనృహరేః ఔదార్యం ఆ
స్తాం తిష్ఠతు విఫలం సరోషదానస్యగర్హితత్వాదితిభావః- హిరణ్యోసు
రఖణ్డనకాలే సరోషత్వముచితమపి శ్లేష మూలాభేదాధ్యవసాయేన చ
మత్కారాన్తైవముక్తమితిబోధ్యం సకలం ఇష్టం ఫలం దదత్యాః భవత్యాః
వదాన్యత్వమేవ స్తుత్యం అగర్హితతయా సఫలతయాచ స్తవనార్హమి
త్యర్థః॥౭॥ దేహీతి దేవి దయయాని రామయాంసి నిర్గుణి భాం శ్రియం అత్రచా

యయానిరామయామత్రచశ్రియమముత్రచస్వయం। సఞ్చరేమనయథా
ముహుర్వయంయాచకాఇహ పిశాచికాఇవ ॥౮॥ త్వమేవసర్వకాఙ్క్షిత
ప్రదాపదాబ్జసేవినాం। వదాన్యతాగుణస్తుతేవదాన్యతఃక్వదృశ్యతే। సు
ధాపయోధికన్యకేవృథాసమున్నతిస్పృశా। నదానవారిదారుణోత్తమే
నవిద్యతేఫలం॥౯॥ శ్రీవత్సజుష్టంస్థలమాశ్రితాత్వమ్మనోహరాక్షీరచితా
శ్రితశ్రీః। ప్రవాళదీధిత్యవలమ్బితాంఘ్రిస్సదారమే కామదుఘాస్యదా

ముత్రచస్వయమేవదేహి అత్రఆమయ ప్రకారమేవా హాసఞ్చరేమేతివ
యంముహుః ఇహయాచకాస్సన్తః పిశాచికా ఇవయథాన సఞ్చరేమే
త్యేవమనామయామితిభావః ॥ ౮ ॥ త్వమితి॥ హేసుధాపయోధి కన్య
కే- తే- తవ-పదాబ్జసేవినాం- పాదారవిన్దసంశ్రితానాం- పురుషాణాం-
త్వమేవ- సర్వకాఙ్క్షితప్రదా- సర్వాభీష్టదాయినీ - వదాన్యతాగుణః-ఏ
తాదృశదాతృత్వరూపగుణాతిశయః- అన్యతః- త్వదన్యతః- క్వనాదృశ్య
తే-నక్వాపీతిభావః- వృథాసమున్నతిం- గర్వం- ఔన్నత్యంచ - స్పృశతీ
తి-తాదృశేన- ఉత్తమేన- దానం- దేయద్రవ్యం- వారయతి-నిషిధ్యతీతి-
తాదృశేన- దారుణా- స్థాణునా- దానవారిణాం-దేవానాం-దారుణా-
కల్పవృక్షేణ- ఫలం-నవిద్యతే-త్వదృతే- కల్పతరోస్సకాశా దపిఫలం-న
కిఞ్చిదుపలభ్యత ఇతిభావః॥౯॥ శ్రీవత్సేతి॥ హేరమే శ్రీవత్సం- శ్రీవత్సాఖ్య
మనువిశేషం- జుష్టంగతం-శ్రీవత్సేనజుష్టంవాజుషీ ప్రీతిసేవనయోః-అన్య
త్ర-శ్రీమతా- శోభావతా-వత్సేన- తర్ణకేన- జుష్టం-ప్రాప్తం- స్థలంవక్ష
స్థలం- గోష్ఠంచ- ఆశ్రితామనోహరాక్షీ- చిత్తహారినయనా- రచితాకృ
తా-ఆశ్రితానాం- శ్రీఃసమ్పత్-యయాసా- అన్యత్ర- మనోహరా-దర్శ
నీయా-క్షీరేణ-పయసా-చితా-అభివర్ధితాశ్రితానాం-శ్రీః-సమ్పత్-శోభా
వాయయాసాక్షీరంచినోతిదోగ్ధీతితేన శ్రితాసమ్పత్ యస్యా ఇతివాప్ర
వాళస్య-పల్లవస్య-దీధిత్యా-కాన్త్యా-అవలమ్బితౌ-అఙ్ఘ్రీ-యస్యాస్సా-ప
ల్లవసదృశపాదేత్యర్థః-అన్యత్ర-ప్రకృష్టస్య-వాలస్య-పుచ్ఛస్య-దీధిత్యా-కా
న్త్యా-అవలమ్బితాఙ్ఘ్రిః-అవలమ్బితవాలశోభితాఙ్ఘ్రిరిత్యర్థః-అసిభిఃఖడ్గైః-
ఉదారా-విజయలక్ష్మీత్వాత్ ఖడ్గాసృతత్వమితిజ్ఞేయం-అన్యత్ర- ఉదారా

రా॥౧౦॥ ఖ్యాతః కలామాత్రద ఏవ చన్ద్రః మాత్రశ్శిబిశ్చే త్పలమాత్రదా
యీ। విషప్రదో వారిధరశ్శ్రితానాం కల్యాణి కాఙ్క్షాధికదా త్వమేవ ॥౧౧
కల్పద్రుమస్సుమిత ఏవ ఘనో ప్రదాతా। కర్ణోప్యపార్థకరుణస్సబలిః కుదా
తా। నాథస్తవాపి కమలే సహిరణ్యహారీ। నాత్రోస్తి తే వితరణే ప్రతివస్తు

దాత్రీ-కామదుఘా సదా-ఇష్టదోగ్ధ్రీ- కామధేనుశ్చ-అసి॥౧౦॥ఖ్యాత ఇతి॥
హేకల్యాణిమాతః చన్ద్రః-కలామాత్రదః- లేశపరిమితవస్తుప్రదః స్వకీయ
కలాప్రద ఇతి చ ధ్వనిః శిబిశ్చేత్- శిబినామనృపతిస్తు- పలమాత్రదాయీ-
పలప్రమాణద్రవ్యమేవదానశీలవాన్ - స్వమాంసమపి-దత్తవానితి చ ధ్వ
నిః వారిధరః మేఘః-విషప్రదః-ఆశీవిషప్రదః- జలప్రద ఇతి చ ధ్వనిః- తస్మాత్
త్వమేవ శ్రితానాం- కాఙ్క్షాధికదా- అభీప్సితాధికదా- నత్వనభీప్సితదా-
అల్పదేతి- భావః॥౧౧॥ అనుపమమౌదార్యం- వక్తుం-ప్రసిద్ధదాతౄన్
దూషయతి॥ కల్పద్రుమ ఇతి॥ హేకమలే- కల్పద్రుమః- దాతృతయా ప్రసి
ద్ధః-కల్పతరుః- సుమితః-సుతరాంమితః- అత్యల్పస్వరూప ఇత్యర్థః - పుష్పి
త ఇతి చ ధ్వనిః. అల్పవిభవస్య దానం కియదితి భావః- ఘనః-మేఘః-పూర్ణ ఇ
తి ధ్వనిః- అప్రదాతా- ప్రకృష్టదాతా నేత్యర్థః- అపితు-స్వయంపూర్ణోపి
అల్పద ఇతి భావః అపాం-జలానాం-ప్రదాతేతి చ ధ్వనిః-జలద ఇతి భావః కర్ణో
పి-నికృత్తకవచతయా ప్రసిద్ధో రాధేయోపి అపార్థః-నిర్ధనః-అత ఏవ కరుణః
కరుణరసవాన్- శోచతీత్యర్థః- ధనాభావేన దాతుం - శోచతః- కథం దా
నం భవేదితి భావః- యః- కరుణా అర్జునస్య - యా కరుణా పా న విద్యతే-య
స్మిన్నితి చ ధ్వనిః సః- భగవతాపి యాచనీయతయా ప్రసిద్ధో బలిః- బలిచక్రవ
ర్తీ- కుదాతా-కుత్సితదాతా- యాచకాభిమతా-పరిజ్ఞానేన దానం గర్హి
తమేవేతి భావః- భూప్రద ఇతి చ ధ్వనిః సః-తవ నాథః-సర్వైః- నాథనీయత
యా విదితః- సర్వేశ్వరోపి- త్వత్పతిః- నృసింహస్సన్- హిరణ్యహారీ-స్వర్ణా
పహారీ స్వయం దాతురపి- పరస్వాపహరణరూపధర్మ్యాదానం దోషావ
హమితి భావః॥ హిరణ్యాసుర హృదితి చ ధ్వనిః-అతో హేతోః- వితరణే-దా
నవిషయే- తే ప్రతివస్తు ప్రతినిధివస్తు సదృశవస్తు ద్వితీయా వస్తు - సకిఞ్చిదితి-ని
ర్దోష శ్లాఘ్యాపేక్షితాధికప్రదానం- త్వయ్యేవ నత్వన్యస్యేతి భావః ॥ ౧౨ ॥

ఇచ్ఛేత్ ॥౧౨॥ ఆమోదజుష్టంమధుకాలయోగాత్ఫలందదానంభజతామభీ
ష్టం। శాఖాశతోదారసుపర్ణవాహం దేహంరమేకల్పతరుంతవాహుః॥౧౩
ముదావదాన్యాశ్రితమర్థికస్యేయంకిన్నరేశదధికంకరోషి । నకిన్నరేశా
దధికస్సఏషఇతీమమాహుర్భువిహన్తసన్తః॥౧౪॥ వివిధవిభవదాత్రీమిన్ది
రేవిశ్వధాత్రీం। భగవతిభవతీంయస్సేవతేదేవతేడ్యాం। అధికృతిలవమా
త్రాదన్తరిక్షోన్ముఖాక్షో।నయమగణితసర్వానల్పకానోపసర్పేత్॥౧౫

అథతద్దివ్యమఙ్గళవిగ్రహస్యసర్వఫలప్రదత్వంవర్ణయతి॥ఆమోదేతి॥ హేర
మేమధుకాలయోగాత్ మధురిపునిత్యసంసర్గాత్ వసన్తకాలనియతసంయో
గాచ్చఅస్య-ఉపరితనవిశేషణయోరప్యన్వయోబోధ్యః ఆమోదంసన్తోషం
పరిమళంచ-జుష్టం-గతం- భజతాం-భక్తానాం- అభీష్టం-ఫలందదానం-దద
మానం- శాఖాశతైః- త్రివృద్గాయత్ర్యాదివేదమయైః- శిరఃప్రభృత్యవయ
వైః- ఉదారః ప్రథితః- సుపర్ణః- గరుడః వాహః.వాహనం- యస్యతంఅ
న్యత్రశాఖానాం- క్షుపానాం-శతైః- ఉదారం-సుపర్ణాని- శోభనపత్రా
ణి- వహతీతి-తాదృశంచ- తవదేహం-కల్పతరుమాహుః- త్వదీయస్వభా
వస్య- కల్పతరౌ-అసమ్భవేపి- తదీయస్వభావస్య - త్వయ్యసమ్భవోనేతి
భావః॥౧౩॥ ముదేతి॥వదాన్యా-దాత్రీ- త్వం-ఆశ్రితం-యంనరం-ముదా-
కిన్నరేశాత్- వైశ్రవణాత్- అధికంకరోషి- సఏషః- కిన్నరేశాత్- కుబే
రాత్ -నాధికఇతిఇమంనరం-భువి- సన్తః-ఆహుః-హన్త- ఆశ్చర్యం-నరేశా
దధికోనకింకుబేరాదధికస్సఏషః- సాధారణాత్-నరేశాదధిక ఇతిహన్తకి
మువక్తవ్యమితి- సన్తఆహురితిభావః॥౧౪॥ వివిధేతి॥ భగవతి- ఇన్దిరే-వివి
ధవిభవదాత్రీం- నత్వధికృతిలేశధారిణీం- విశ్వం-వత్సలాత్పోషయిత్రీం-
నతువిగర్వాదుపేక్షికాం- లోకజననీం-దేవతేడ్యాం-నతుక్షుద్రైరీకాశ్రి
తాం - నిన్దితాంచ- భవతీం-యస్సేవతే- అయంపురుషః - అధికృతేః-అ
ధికారస్య- ఐశ్వర్యస్యేతి- యావత్- లవమాత్రాదేవ- అన్తరిక్షోన్ముఖా
ని-గర్వాదాకాశాభిముఖాని- అక్షీణి-యేషాంతాన్- అగణితసర్వాన్-
ప్రణతానప్యవిగణీయస్థితాన్-అల్పకాన్-నిన్దితానల్పాన్-అత్యన్తమల్పాన్
కుత్సితేకప్రత్యయః- నోపసర్పేత్-నానుసరేత్- స్థితేరవిద్వేమకరన్దనిర్భ

వదాన్యస్తబక స్త్రయోదశః

అయిభగవతిసత్యాంసర్వమిష్టందదత్యాం। కమపినృపపిశాచం యాచతే యఃకుచేతాః। ఫలవతిసహకారేభాసురేసత్యదూరే। శ్రయతిదురధిరోహం దేవిశాకోటకంసః॥౧౬॥ ప్రపదనజుషాందృష్టాదృష్టార్పణైకవదాన్యయోః। స్తవచరణయోస్సేవామేవాచరాణిహరిప్రియే। సకృదపిపునస్త్రాసీనాసీయహన్తవివిత్సయా। పరుషవచసాం రాజ్ఞాంప్రాజ్ఞావమానకృతాంపురః॥౧౭॥ దృష్టాదృష్టదయాదయా శిశిరయాదత్తాఖిలార్థాస్త్వయా। మాతర్వాతవిధూతవారిదచలశ్రీలేశలబ్ధోన్నతేః। దర్పోద్రేకవిన

ఇతిన్యాయాదితిభావః ॥౧౫॥ అయీతి॥ అయిభగవతి - అయిదేవి-సర్వమిష్టందదత్యాం- త్వయిసత్యాం -విద్యమానాయాం - కుచేతాః- కుత్సితచిత్తః- చపలఇతియావత్- యఃనరః- కమపి.నృపపిశాచం - దురభిగమతయా పిశాచభూతం - నృపం - నృపపిశాచ మితివైయాకరణఖసూచివత్ - కుత్సితానికుత్సనైరితిసమాసః॥ యాచతే-సః - అదూరే-సమీపఫలవతి. సఫలే-సహకారే- రసాలే- భాసురే - జాగ్రతిసతిదురధిరోహం- దురారోహం- శాకోటకం- శాల్మలివృక్షం-శ్రయతి-వృథాయాసరూపత్వాత్తత్తుల్యమేవేతిభావః॥౧౬॥ ప్రపదనేతి॥ ప్రపదనజుషాం ప్రపత్తిభాజాం-దృష్టాదృష్టార్పణస్య-ఐహికాముష్మికాపవర్గఫలప్రదానస్య.ఏకవదాన్యయోః-ప్రధానపరమోదారయోః-తవచరణయో-స్సేవామేవ-ఆచరాణికరవాణి- పునః-భూయోపి-వివిత్సయా వేదితుం-లబ్ధుమిచ్ఛయా-పరుషవచసాం-క్రూరభాషిణాం- ప్రాజ్ఞావమానకృతాం-సాధుధిక్కారకారిణాం- రాజ్ఞాం-పురః-సమక్షం-త్రాసీ- సభయస్సన్-సకృదపి-నాసీయ- నతిష్ఠేయం - విషమస్థలే - నోపవిశేయంవా- ॥౧౭॥ దృష్టేతి॥ మాతః-దయయా- శిశిరయా- శీతలస్వభావయా - అతఏవ.దృష్టాదృష్టదయా- ఐహికాముష్మికాపవర్గఫలప్రదయా- త్వయా- దత్తాఖిలార్థాః-వితీర్ణనిఖిలపురుషార్థాః- పురుషాః-అమీ-వయం- అహం-మాదృశాస్త్వద్భక్తాశ్చ- వాతేన-విధూతవారిదవత్- చలనశ్రియాం- సమ్పదాం-లేశన-లబ్ధా-ఉన్నతిః- గర్వః- యస్యతస్య-దస్యోః- అనీత్యార్జితద్రవ్యస్య-కస్యచిదల్పస్య-దర్పోద్రేకేణ- వినర్తితే-భ్రువా- యస్మిన్ తాదృశం- పరు

ర్తితభ్రుపరుషం దన్దహ్యామానేక్షణం। దస్యోరాస్యముపాస్య కస్య చిదమీన స్యామహాస్యాచయం॥౧౮॥ కాతర్త్యేనకదర్యవర్యనృపతిప్రీతిప్రతిక్షోదినః కష్టం కష్టమవాస్తవస్తవచమత్కారో న మే రోచతే। రామే వేఙ్కటనేతురద్భుతగుణగ్రామే దయామేదురాం। త్వామేవాశ్రితకామధేను మసకృత్త్వా మే స్తుతాం భారతీ॥౧౯॥ భీమానహం న భీమాన్ప్రాజ్ఞాం నిచయాన్ శ్రమేయ సారాజ్ఞాన్। కల్పానోకహకల్పాన్ దారాన్ శౌరేర్భజే మహోదారాన్॥ (౨౦)

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
వదాన్యస్తబకస్త్రయోదశః॥

షం-క్రూరం- దన్దహ్యమానేక్షణం- రుషాగర్హితం - నిర్దహన్నేత్రవ్యాపారం-ఆస్యంముఖం- ఉపాస్య-సమీపే.విషమముపవిశ్య- హాస్యాః పరస్మై కాన్తినాం-హాసాస్పదాః-నస్యామ॥౧౮॥ ఇతః పూర్వం- స్వేనరచితకదర్యస్తవవిషయస్య నిర్వేదస్య దార్ఢ్యం ప్రార్థయతే- కాతర్త్యేణేతి ॥ అద్భుతగుణగ్రామే- విచిత్రకల్యాణగుణసమూహే- వేఙ్కటనేతుః-వేఙ్కటాద్రీశితుః- రామే-రమణి- కదర్యవర్యస్య- అతిగర్హితైశ్వర్యస్య-నృపతేః- ప్రీతిప్రతిక్షోదనః- ప్రీతివిరోధిభూతాత్- కుతశ్చితాత్కార్త్యేణభయేనకరణేన- అవాస్తవస్య- మిథ్యాభూతస్య- స్తవస్యస్తోత్రస్య- చమత్కారః- రచనావిశేషః- మేమహ్యం-నరోచతే-నస్వదతే-కష్టం కష్టం-సారచనాశక్తిమతీ మే భారతీ- దయామేదురాం- దయాభరితాం- ఆశ్రితకామధేనుం- త్వామేవ అసకృత్ స్తుతాం స్తుయాత్ .ష్టుఞ్ స్తుతావిత్యతో లోటితఙ్ -ఇతః పరం వాచః- తాదృశ స్తవ- రచనామాభూదితి ప్రార్థయ ఇతి భావః॥౧౯॥ భీమానితి భీమాన్-భీతః- అహం-భీమాన్- ద్రష్టుమపిభయఙ్కరాన్ - సారాజ్ఞాన్- సారాసారానభిజ్ఞాన్- రాజ్ఞాం- నిచయాన్- నశ్రమేయ-న సేవేయ-ప్రార్థనాయాం లిఙ్ - తదసేవనముప్రార్థయమానస్సన్- శౌరిదారాన్ భజ ఇతి భావః॥ తదాహ కల్పేతి- కల్పానోకహకల్పాన్ - కల్పవృక్షనిభాన్- మహోదారాన్- పరమోదారాన్- శౌరేర్దారాన్ - లక్ష్మీం-భజే- శరణం భజే ఇత్యర్థః॥ (౨౦)

ఇతిశ్రీ - లక్ష్మీసహస్ర గ్రన్థ వ్యాఖ్యాయాం
వదాన్యస్తబకస్త్రయోదశః

శ్రీరస్తు

—॥ యమకస్తబకప్రారమ్భః ॥—

యశస్వినీముపాసీయ యదునాథసధర్మిణీం । యమకం కథయ న్త్యార్యా యత్పదం కల్పశాఖినః ॥౧॥ దయాసంపూర్ణహృదయా నయాకృ

యమకస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

ఏవం శ్రుతిసిద్ధపరతత్త్వాసాధారణఫలోపాయత్వానుగుణపరమోదారత్వం నిరూప్య స్వాభీష్టోపాయత్వప్రార్థనాఙ్గం తదసాధారణవిచిత్రశక్తిత్వాదిగుణాతిశయం యమకాదిశబ్దచిత్రప్రచురేణ స్తబకేన స్తౌతి- యశస్వినీమితి- యశసా జ్వలన్తీమితి శ్రుతివాక్యేన ప్రశస్తయశస్కాం "న తస్యేశే కశ్చన తస్య నామ మహద్యశః" ఇతి ఉపనిషత్ప్రసిద్ధనిరపేక్షస్వాతన్త్ర్యలక్షణపరతత్త్వచిహ్నాన్విత సర్వేశ్వరభావామితి యావత్- తదాహ యదునాథేతి- యదునాథస్య శ్రీకృష్ణరూపస్య నారాయణస్య సధర్మిణీం సదృశధర్మవతీం జగత్కారణత్వాపేక్షితసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిధర్మవతీం అత ఏవ తదనురూపాం పత్నీం ఉపాసీయ ఉపాయతయా ఆశ్రయేయమితి ప్రార్థనాయాం లిఙ్ పూర్వస్తబకోక్తం వదాన్యత్వానువాదేన తస్యాస్సౌలభ్యం వ్యనక్తి యమకమితి యత్పదం యస్యాః పదం చరణం శ్రీరితి తద్వాచకపదఞ్చ తస్రాదినా ఉభయం వివక్షితం తద్ద్వయం కల్పశాఖినః కల్పవృక్షస్య యమకం యమళాకారసన్నివేశం యమళార్జునవత్పరిణతివిశేషవిశిష్టకల్పవృక్షమితి యావత్ అనేన నమస్కార్యతయా తచ్చరణస్యైవ స్తుత్యతయా తస్యా ఇవ చకీర్తితతయా తన్నామ్నోపి సర్వఫలత్వముక్తం భవతి ఆర్యాః శ్రుతిసిద్ధోదారశబ్దార్థతత్త్వజ్ఞా అభియుక్తాః కథయన్తి ఆహుః- స్వస్వరచితశ్రీవిషయస్తోత్రాదిషు సమ్యఙ్నిబధ్నన్తీతి భావః - అత్ర విషయస్య యమకత్వోక్త్యా తద్విషయిణః అస్య స్తబకస్యాపి తత్త్వం శబ్దార్థాభేదాద్వ్యావాసాయన్యాయసిద్ధమితి తదేవ ఏతత్స్తబకనామేత్యభిప్రయన్ తదనుగుణ యమకాఖ్యశబ్దచిత్రప్రచురమేవ స్తబకం రచయతీతి బోధ్యం॥౧॥ అథ స్వకృతస్తవస్య రజస్తమః కృతచ్ఛద్మమూలత్వాదిదోషనిరాసాయ ప్రీతిపూర్వకతయా తత్పరిగ్రహం ప్రార్థయతే॥ దయేతి॥ అనామయా ఆశ్రితామయనిరాసికా అదృష్టఆమయో యయేతి వ్యుత్పత్తేః అదృష్టోనష్టః- దయా

తమనామయా। రమాగుణేన పరమా స్తవం గృహ్ణాతు వా స్తవం॥౨॥ మాతస్త్వదఙ్ఘ్రౌ మమ దేహి భక్తిం మాతః పరస్మిన్ హృదయం ప్రసాఙ్క్షీత్ సాకం సశత్రోర్దయితే శుభేన సాకం చరీకర్త్వశుభప్రశాన్తిం॥౩॥ రమారమాపత్తిముపాస్యతాన్మే దయోదయోపేక్షితభక్తమన్తుః। ముదాముదా

పూర్ణమనస్కా- -గుణేన పరమా నిరతిశయా పరా మా యస్యా ఇతి విగ్రహే. ఇమామపేక్ష్య ప్రకృష్టాయా నిషేధ లాభాత్ రమామయా కృతం స్తవం వా స్తవం వస్తుయో విషయభూతాదాగతం విషయయాథాత్మ్యం దృష్ట్వైవ మయా రచితం న తు పరరక్షణాది హేతువిశేషాదితి సిద్ధం గృహ్ణాత్వితి ప్రార్థనాయాం లోట్॥౨॥ *పదాని॥ మాతః-త్వదఙ్ఘ్రౌ-మమ-దేహి-భక్తిం। మా-అతః-పరస్మిన్-హృదయం-ప్రసాఙ్క్షీత్ సా-కం సశత్రోః-దయితే-శుభేన-సాకం-చరీకర్తి-అశుభప్రశాన్తిః* వ్యా॥ అథానిష్టనివృత్తిపూర్వకేష్టప్రాప్తికరీం తత్పదభక్తిమేకేన ప్రార్థయతే॥ మాతరితి। హే కం సశత్రోః ప్రబలవిరోధినీ రాసకస్య విష్ణోర్దయితే సధర్మచారిణి మాతః మమ త్వదఙ్ఘ్రౌ భక్తిం దేహి అత్ర సంప్రదానస్య శేషత్వవివక్షయా మమేతి షష్ఠీ అతః- ఏతస్మాత్త్వదఙ్ఘ్రే రన్యస్మిన్విషయే మమ హృదయం మా ప్రసాఙ్క్షీత్-న సంబధ్నీయాత్ ప్రపూర్వాత్ సఞ్జేర్లుఙి మాఙ్యోగాదడభావః - సా అనన్యవిషయా భక్తిః శుభేన సాకం అభిమతేన సహ-అశుభప్రశాన్తిం అనిష్టనివృత్తిం చ రీకర్తి భృశం తనోతి కృఞో భృశార్థే యఙన్తాల్లటి యఙో చి చేతి చకారానుకృష్టబహులగ్రహణాల్లుకి సన్న్యఙోరితి ద్విత్వే అభ్యాసస్య రీగ్రత్వత ఇతి వక్తవ్యాద్రీక్ యఙో వేతి వా గ్రహణాత్తిప ఈడభావః॥౩॥*పదాని॥ రమా- అరం- ఆపత్తిం అపాస్యతాం। మే-దయోదయోపేక్షితభక్తమన్తుః-ముదాం-ఉదారాం-చ దిశేత్-సమృద్ధిం-న తాం అతాపాం కురుతే యదీక్షా*వ్యా॥ ఉక్తప్రార్థనామేవ భఙ్గ్యన్తరేణ శ్లోకతే॥ రమేతి॥ దయోదయేన కరుణాతిశయేన కరణేన ఉపేక్షితో భక్తానాం మన్తురపరాధో యయా సా రమా- మే ఆపత్తిం తాపత్రయస్య ధాం-అరం భృశమపాస్యతాం నిరస్యతు-అసు క్షేపణ ఇత్యస్మాదపపూర్వాద్దైవాదికాత్కర్తరి లోట్ ఉపసర్గాదస్యత్యూహ్యోర్వేతి వచనాత్తఙ్ ఉదారాం ధర్మసాధనతయా సఫలాం ముదాం ఐశ్వర్యాదిజనితానన్దానాం సమృద్ధిం మే మహ్యం దిశేచ్చేతి క్రియాసముచ్చయే చకారః సముచ్చయే

యమకస్తబకశ్చతుర్దశః

రాంచ దిశేత్స స్పృద్ధిం న తాన తాపాన్ కురుతే యదీక్షా ॥౪॥ రమే పదాబ్జే త
వ తే మనోరమే న మే యము చ్చైరితరా గతిర్న మే । సురేశ్వరో య ద్భజనే
న భాసురే పదే పునా రాజతి దైత్యలోపదే ॥౫॥ ఉదారవిభవా భవామయ
హారా హారాదిమహితా హితాయ కమలా । సుధాఘసదృశా దృశా శుభద

స్యేతరస్యామితి వికల్పాత్క్రియా సముచ్చయ విషయో లోడత్ర న అత ఏవ
క్రియాసామాన్యానుప్రయోగాభావః హిస్వాభావశ్చ యదీక్షా యస్యాః
కటాక్షః న తాన్ భక్తాన్ అతాపాన్ అదృష్టలిప్సూన్ నష్టసర్వకామనా
జనితతాపానితి యావత్ యథాభిమతం తన్నివృత్తిః విషయసిద్ధ్యా వా
వైరాగ్యసిద్ధ్యా వేతి బోద్ధ్యా- కురుతే స్వప్రయోజనతయా కరోతి న తు పరో
పకారరూపతయేతి తజ్జాధ్వన్యతే ।౪*పదాని॥ రమే-పదాబ్జే-తవ-తే-మనో
రమే-న మేయం ఉచ్చైః-ఇతరా-గతిః-న-మే-సురేశ్వరః-యద్భజనేన-భాసు
రే-పదే-పునః-రాజతి-దైత్యలోపదే*॥వ్యా॥తద్భక్తేరనన్యవిషయత్వమేవా
భ్యర్థయతే- రమ ఇతి- హేరమే తవ మనోరమే స్వాదుని ఉచ్చైః సర్వోన్నతే
చ తే తాదృశే పదాబ్జే ఏవ న మేయం భజే యమితి ప్రార్థనాయాం లిఙ్ ఇత
రా- తాభ్యామన్యద్వస్తువిధేయప్రాధాన్యాత్ స్త్రీలిఙ్గత్వం మే గతిః-ప్రా
ప్యం ప్రాపకశ్చ న- కుత ఇత్యత్రాహ-సురేతి సురేశ్వరః దేవేన్ద్రోఽపి యద్భజ
నేన పునః యద్విషయభక్త్యైవ దైత్యలోపదే అసురనాశదే భాసురే ప్ర
కాశమానే పదే సురాధిపత్యే రాజతి దీప్యతే స్వైశ్వర్యస్య త్వదీయభ
క్త్యేకసాధ్యత్వాదితి భావః - పునర్ రాజతీత్యత్ర రరోరిత్యలోపే ఢ్రలోప
ఇతి దీర్ఘః॥౫*పదాని॥ ఉదారవిభవా-భవామయహారా-హారాదిమహితా
హితాయ- కమలా-సుధాఘసదృశా-దృశా-శుభదయా-దయాళుః- అఘ
నా- ఘనాతు-దురితం*॥వ్యా॥ అథాభిమతసాధనస్యవిరోధిభూతపాపనివృ
త్తిం ప్రార్థయతే-ఉదారేతి ఉదారవిభవా ఆశ్రితవిభవహేతుతయా సఫలవి
భవా-భవస్సంసృతిః స ఏవామయో రోగః తం హరతీతి తాదృశీ హారాదిభిర్వై
ర్మహితా దయాళుః దయనశీలః స్పృహిగృహిత్యాదినా దయతేరాళుచ్ క
మలా సుధాఘేన అమృతాసారేణ -సుధౌఘస్యేవాసదృశా తుల్యయా శుభద
యామఙ్గళదయా-దృశా కటాక్షేణ కరణభూతయా అఘనాత్ర్యహితాయ ఇ
ష్టోపాయ జనయితుం దురితం తద్విరోధి పాపం ఘునాతు-నిరస్యతు హితా

లక్ష్మీసహస్రేసవ్యాఖ్యానే

యాదయాళురఘునాథునాతుదురితం॥౬॥ ఘనాఘనాభస్యఘనాఘనాశిన స్సదాసదాశారసదాసదార్ఢ్యధీః। హితాహితాభ్యాంరహితాహితామ నోరమేరమేవాచరమేరమేముదం ॥౭॥ సరోరుహారామగృహాం సుమల్లికాసరోరుహారాంకమలాంమధుద్విషః। భుజాన్తరామోదకరీంస్తుమఃక్షు

మేతిక్రియార్థోపపదస్యేతిచతుర్థీ౬*పదాని॥ఘనాఘనాభస్య-ఘనాఘనాశినః-సదా-సదాశారసదా-సదార్ఢ్యధీః-హితాహితాభ్యాంరహితా- అహితా-మనోరమే-అరం.ఏవ-ఆచర-మే-రమే-ముదం॥వ్యా॥ఘనాఘనేతిహేమనోరమేరమేఘనాఘనస్యమేఘస్యేవాభాయస్య తస్యేతిబహువ్రీహౌసప్తమ్యుపమానపూర్వపదస్యవాచోత్తరపదలోపఇతిమధ్యమపదలోపః-ఘనాఘానిమహాపాపానినాశయతీతితాదృశస్య సదానిత్యంసదాశారసదాసన్సాధుః యః -ఆశారసఃప్రేమరసః - తద్దదాతీతితథోక్తాతస్యఅనవరతప్రియ తమేతిభావః- సదార్ఢ్యధీఃదృఢబుద్ధిః - స్వయమపితస్మిన్దృఢప్రేమేతి భావః - హితాభ్యాం -ప్రియాభ్యాం - అహితాభ్యాం - శేషగరుడాభ్యాం అరహితా అవియుక్తా అస్యవిష్ణోః హితాఅనుకూలాహితౌభృతౌఅహితాభ్యాయియాసేతివాయథోచితకైంకర్యాజ్ఞాపనేనతౌపోషయతీతిభావః-రహితాహితాత్యక్తవిరోధికావిరోధినిరాసికేతియావద్వామేముదంత్వయిప్రీతి మేవఅరంఆచరకురుష్వేతిప్రార్థనాయాంలోట్॥౭*పదాని॥సరోరుహారామగృహాం - సుమల్లికాసరోరుహారాం-కమలాం-మధుద్విషః-భుజాన్తరామోదకరీం-స్తుమః-క్షమాభుజాంతరామః-అనుసృతివ్యధామ్బుధిం*వ్యా॥సరఇతి॥సరోరుహాణి-పద్మాని-ఆరామగృహాణి-ఉద్యానస్థభవనానిక్రీడాగృహాణీతియావత్। యస్యాస్తాంశోభనాఃమల్లికాసరాః-ఉరుహారాః ప్రథుముక్తాదిహారాశ్చయస్యాస్తాంమధుద్విషోభుజాన్తరస్యామోదకరీంఅలక్తకరసాదినాసౌగన్ధ్యకరీంకమలాం-లక్ష్మీంస్తుమఃకిమర్థమిత్యతఆహ-క్షమాభుజామితిక్షమాభుజాంనృపా

యమకస్తబకశ్చతుర్దశః

హాఘుజాన్తరామోనుసృతిస్యధామ్బుధిం ॥౧॥ నృపోని రాస్థస్సుమనోజనేయోవనోజనేయోనహితేనమేర్థః। స్థితాంప్రణమ్యాసమురస్యహన్తుమురస్యహన్తుస్స్వయమిన్దిరేత్వాం ॥౨॥ దృష్టిర్దయైకావనితేరమేనశ్ఛినత్తువిష్ణోర్భవనితేరమేనః। భవంతవాస్యేయమపీడనేనకుతఃక్షుతిర్మేయమపీడనే

ణాంకర్మణిషష్ఠీఅనుసృత్యాఅనుసృత్యాజీవనేన-యాంవ్యధాత్తామేవామ్బుధింతరామఃలక్ష్మామహేఅత్రస్తుతితరణయోఃహేతుహేతుమద్భావేగమ్యే పివర్తమానత్వవివక్షయాలట్- తేనచకార్యసహభావావగమాత్ కారణస్యావిలమ్బితఫలత్వంగమ్యత ఇతిబోద్ధ్యం॥౧*పదాని॥నృపః- నిరాస్థః-సుమనోజనే-యః-మనోజనేయః-న-హి- తేన-మే-అర్థః-స్థితాం-ప్రణమ్యఆసం-ఉరసి-అహం-తు-మురస్య-హన్తుః-స్వయం-ఇన్దిరే. త్వాం*వ్యా॥నృప ఇతి॥ హే ఇన్దిరేయఃనృపః-సుమనోజనే-పణ్డితజనేనిరాస్థఃఅశ్రద్ధఃకుతఇత్యతఆహామనఇతిమనోజేనమన్మథేననేయః- నేతుంకాలంయాపయితుం శక్యః- మన్మథపరతన్త్ర ఇత్యర్థః తాదృశశ్చ అస్తీతి శేషః- తేననృపేణమేఅర్థఃప్రయోజనంనహివిషయాన్తరోపయుక్తద్రవ్యస్యనృపస్యలుబ్ధస్యానుసరణంవిఫలమేవేతిభావః- కిన్తుమురస్యహన్తుర్హరేరురసిస్వయంస్థితాంత్వామేవాహంప్రణమ్యఆసంత్వయ్యేవరక్షణభరంన్యస్యనిర్భరోభవమిత్యర్థః- అత ఇతఃపరంక్షుద్రనృపానుసరణంవిఫలమితిభావః ॥౨॥ *దృష్టిః-దయైకావని- తే-అరం-ఏనః- -ఛినత్తు-విష్ణోః- వనితే-రమే- నః-భవం-తవ-అస్యేయం-అపి-ఈడనేన-కుతఃక్షుతిః-మే-యమపీడనేనఇతిచ్ఛేదః॥దృష్టిరితి॥దయాయాఃఏకస్యాః- అవనిభూతే - పరదుఃఖనిరాచికీర్షైకనిలయభూతే నతుకదాచిత్ దుఃఖకరదండోద్యమవతీతిభావః- నిరాచికీర్షాచదండోద్యతభగవత్ప్రవృత్తివారణేచ్ఛా ఇదంసాభిప్రాయం విశేషణం- తదిచ్ఛాయాః ఫలావినాభావాద్యాః- విష్ణోర్దయితఇతి - తస్యనిరతిశయభోగ్యభూతేరమేనః- అస్మాకం- ఏనఃభవజనకం- పాపం- ఛినత్తు-నాశయత్వితిప్రార్థనాయాం లోట్- తవ- ఈడనేన స్తవనేన - అహం- భవం- సంసృతిమపి- అస్యేయం - నిరసితుంశక్నోమి ఈదృశస్య - మమ-యమదర్శనకథైవనేత్యాహకుతఇతి॥మేయమపీడనేనమృత్యుబాధయా -మేమమక్షుతిఃదుఃఖం కుతః

న॥౧౦॥ కుభూభుజాంసమ్ప్రతిమాననేనఫలంసుధాంశుప్రతిమాననేన। శుభంప్రయచ్ఛావికలంకలేశస్వసస్త్వహం స్యాంవికలఙ్కలేశః॥౧౧॥ కరోతు మోదంకమలాసమున్మిషత్కలా విలాసారసినీవిభావసౌ। కృపానిధౌ వేఙ్కటశైలనాయకేకలావిలాసారసినీవిభావసౌ॥౧౨॥ యోగాయయోగాయతిభావుకేన రామేవ రామేవహరేస్తవాఖ్యాం। నాళీకనాళీకసవిత్రి

శుతోఽపి-దుఃఖం- నస్యాదేవేతిభావః॥౧౦॥ * కుభూ భుజాం- సంప్రతి-మాననేన - ఫలం- సుధాంశుప్రతిమాననే - న - శుభం-ప్రయచ్ఛ-అవికలం - కలేశస్వసః - తు-అహం - స్యాం - వికలఙ్కలేశః - ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా॥కుభూభుజామితి॥సుధాంశుప్రతిమాననే-చన్ద్రసదృశవదనే-కలేశస్వసః- చన్ద్రసహోదరి- ఇదంచన్ద్రసదృశముఖత్వని ర్వాహాయస చ్ఛాయత్వోపయికంవిశేషణముపాత్తం- సమ్ప్రతి-కుభూభుజాం- కుత్సితనృపాణాం- మాననేన- పూజనేన-ఫలం- నాస్తి-అవికలం పూర్ణంశుభం- మఙ్గళం-ప్రయచ్ఛ-వితర-మహ్యమితిశేషః-అహంతు-వికళఙ్కలేశః పాపలేశశూన్యః-స్యాం-భవేయం॥౧౧*కరోతు- మోదం-కమలా-సమున్మిషత్కలావిలాసా- రసినీ-విభౌ-అసౌ-కృపానిధౌ- వేఙ్కటశైలనాయకే-కలౌ-ఇళాసార సీనీవిభావసౌ- ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా॥ కరోత్వితి॥ సమున్మిషత్- వికసత్కలాయాః- విద్యాయాః- విలాసః-ఉల్లాసః- యయాసాకృపానిధౌ- వేఙ్కటశైలనాయకే- కలౌ-కలియుగే - ఇళౌ-భూమిగతాప్రజాస్సైవ- సారసినీ- పద్మినీ- తస్యాః- విభావసౌ-రవౌ- సకలజనానన్దకరఇత్యర్థః-ని॥గౌరిళాకుమ్భినీక్షమేత్యమరః॥విభౌశ్రీనివాసే-రసినీ-అనురాగిణీ-అసౌ-కమలా-లక్ష్మీః- మోదం-కరోతు॥౧౨॥*యోగాయ-యః-గాయతి-భావుకేన-రామే-వరాం-ఏవ-హరేః-తవ-ఆఖ్యాం-నాళీకనాళీకసవిత్రి-ధామ- తేన-అక్షతేన-అక్షయం-ఆప్యతే-తత్ ఇతిచ్ఛేదః*యోగాయేతి॥ హరేః ధామే- నాళీకం- కమలం- నాళీకః-శరః- యస్యతస్య- మదనస్య-సవిత్రి-జనని ॥ ని ॥ నాళీకంత్వబ్జేక్లీబం శరేపుమాన్ ఇతి నానార్థరత్నమాలా॥ తవ-వరాం-శ్రేష్ఠాం- ఆఖ్యాం- ఆహ్వయం-యోనరః- యోగాయ - గాయతి-స్తౌతి- తేననరేణ- భావుకేన- భాగ్యవతా అక్షతేన-నా

ధామ తేనాక్షు తేనాక్షుయమాప్యతేతత్ ॥౧౩॥ నృణాందృశస్సార్థయితుం తవాభూద్రమేయదేహానరమేయదేహా ॥ ప్రాప్తాతదాత్వంఫణిరాజశైల వనాళికేరాంనవనాళికేరాం॥౧౪॥ త్వయాశ్రితస్యాత్రపరత్ర చోచ్చైర

మస్తోత్రబలాత్ - యత్రకుతాప్యనభిభూతేనచసతా అక్షయం తత్ ప్రసిద్ధం శాశ్వతం - ధామ-శ్రీవైకుణ్ఠః - ఆప్యతే-ప్రాప్యతే॥౧౩॥ *నృణాం-దృశః- సార్థయితుం - తవ-అభూత్- రమే-యదా-ఈహా- నరమేయదేహా-ప్రాప్తా - తదా-త్వం -ఫణిరాజశైలవనాళికేరాం- నవనాళికేరాం॥ ఇతి ఛేదః*నృణామితి॥ రమే-తవ-నృణాం-దృశః-కర్మ- సార్థయితుం- సఫలయితుం- యదా-ఈహా-ఇచ్ఛా- అభూత్ - ఉదభూత్ - తదా-నరమెయదేహా - మనుష్యదర్శనీయాకృతిస్సతీ- నవాః- నాళికేరాః-యస్యాం తాం- ఫణిరాజశైలస్య- వనాళికాయాః- వనపఙ్క్త్యాః-ఇరాం-భూమిం-సి॥ వీథ్యాళిరావళిః పఙ్క్తిరిత్యమరః॥ ఇరాసురామ్బువాగ్భూష్వితినానార్థరత్నమాలా॥ ప్రాప్తాసి - సకలజనభాగ్యవిశేషవశాదేవనాళికేర ఫలవత్-తద్దర్శనీయా న్తస్సారదివ్యమఙ్గళవిగ్రహావతీసతీ-సుగమమనోహర శేషాచలోద్యానవనీమవాప్తేతి అత్రతద్భూమేర్నవనాళి-కేరత్వవిశేషణందృష్టాన్తార్థమితిబోద్ధ్యం౧౪*త్వయా-ఆశ్రితస్య-అత్రపరత్ర-చ-ఉచ్చైః అకారి-రాః-అకారిరాఇత్యపి-మే-నరకారిరామే గోపాలకం-త్వం-నమసే రసం-యా-గవా-సమేతం-నగవాసం-ఏతం ఇతిచ్ఛేదః॥త్వయేతి॥ హేనరకారిరామేకృష్ణపత్ని ఆశ్రితస్యమేత్వయాఅత్రపరత్రచఉచ్చైఃఅధికంఊర్ధ్వేచరాఃధనంగతిశ్చ మోక్షఇతియావత్ అకారికృతఃఆశంసాయాంభూతవచ్చేతిభూతవద్భావాద్వర్తమానసామీప్యేభవిష్యతిలుట్ ॥ని॥రాస్త్రియాంహేమ్నిశాలాయామాశంసాయాంగతావపీతినానార్థరత్నమాలా- యద్వా అత్రరాస్త్వయా అకారికృతః - పరత్రఅకారిరాశ్చదుఃఖవిరోధిసంపత్ మోక్ష ఇతియావత్ యథాత్రత్వయా- రాః కృతః పరత్రాపితథైవ ముక్తిఃత్వయైవేతిసదృష్టాన్తంనిర్దిష్టమితిభావః-సర్వస్యఐశ్వర్యస్యసర్వసులభభగవదాయత్తత్వేనకథంలక్ష్మ్యాయత్తత్వకథనమిత్యత్రాహ-గోపాల

కారిరామేనరకారిరామే। గోపాలకంత్వాంనయసేరసంయాగవాసమేతం
వగవాసమేతం॥౧౫॥ శుద్ధయాత్వదభిధాసహస్రకంయోగిరాజ పతినాస
మన్తతః। తంవిదుర్హరిసఖిత్రయీవిదోయోగిరాజపతి నాసమన్తతః॥౧౬
దానశ్రియావిహసితామరసాలయేతాంతాపాపహాంజనని తామరసాల

కమితి॥యాత్వాంగోపాలకం కృష్ణం అల్పమాభీరమిత్యపివ్యజ్యతే గవాప
శునాసమేతంసజ్జతం రసంసమాగమపర్యన్త సౌలభ్యరూపం రసంనగేప్ర
సాద్రావాసంనివాసంపేతంప్రాప్తంరసం అర్చావతార ప్రవృత్తిరూపం
తతోపిసౌలభ్యాశ్చన యసేప్రాపయసే-ఆభీరస్యపశుసహవాసనగవాసా
దికృపణావృత్తిరపిత్వద్దయావ్యతిరేకాధీనేతిత్వదధీనైవేత్యపిధ్వన్యతేభ
గవతస్సర్వసౌలభ్యావహావతారయోగోపిత్వదధీనఏవేతిభగవదాయత్తస
ర్వఫలస్యత్వమేవనిదానమితిభావః ॥౧౫॥ శుద్ధయా-త్వదభిధా సహస్రకం
యఃగిరాజపతి-నా-సమంతతః-తం-విదుః-హరిసఖిత్రయీవిదః-యోగిరా
జపతినా-ఆసం-అన్తతః-ఇతిచ్ఛేదః॥*వ్యా॥శుద్ధయేతి॥ హేహరిసఖి-త్వదభి
ధానాం-త్వన్నామ్నాం- సహస్రకం-యః-నా-నరః -శుద్ధయా-సత్యపూ
తయాగిరా-సమంయథావత్- యుగపత్ జపతి - తతోహేతోః - తం-
త్వన్నామజప్తారం-త్రయీవిదః-వేదజ్ఞాఃవిద్వాంసః- యోగిరాజపతినా
యోగిరాజః- యోగీశ్వరః-యోగీశస్సర్వకామదఇత్యుక్తేః- తథాభూతః
యఃపతిఃత్వద్భర్తా తేనఆసం ఉపవిష్టంఆస్తఇత్యాసఇత్యాస్తేః పచాద్యచి
మోక్షైశ్వర్యభాజమితియావత్ విదుఃజానన్తి॥౧౬॥*దానశ్రియా-విహసి
తామరసాలయా- ఇతాం- తాపాపహాం. జనని- తామరసాలయే-తాం-
పాదద్వయీం-సః-హి-భజేత్-రుచిరాగమాం-తే-యస్య-అస్తి- నిర్మలధి
యః-రుచిః- ఆగమాన్తే-ఇతిచ్ఛేదః॥వ్యా॥ దానశ్రియేతి ॥ తామరసాల
యే- హేజనని - రుచిరః- మనోజ్ఞః- ఆగమః-ప్రాప్తిః యస్యాస్తాం.
లక్ష్మ్యాశ్రియణం- సర్వేషాంశ్లాఘ్యమితిభావః- విహసితః- పరిహసితః-
అమరసాలః-దేవతరుః- కల్పవృక్షఇతియావత్-యయాతయా॥ని॥సాలో
ద్రుమేమత్స్యభేదేఇతినానార్థరత్నమాలా ॥ దానశ్రియా- దానలక్ష్మ్యా-
ఇతాం- ప్రాప్తాం- తాపాపహాం-తాపత్రయధ్వంసినీం-తేపాదద్వయీం

యేతాం । పాదద్వయీంసహిభజేద్రుచిరాగమాంతేయస్యాస్తినిర్మలధి
యోరుచిరాగమాంతే॥౧౭॥ వశితసర్వజగత్పతిరక్షయాదృగశుభంతవ
లుమ్పతిరక్షయా। హృదయముజ్ఝతుదేవినమామకంత్వదినమన్యమితోవి
నమామకం॥౧౮॥త్యజతియచ్ఛుభలాభవతీనతాఞ్జననిమత్ప్రభృతీఞ్భవ
తీనతాఞ్। మిళతిమేనయథామతిరంహసామమతథాదయతామతిరంహ

సహి-తాదృశపురుషోభజేత్- విన్దేత్-నిర్మలధియః-నిష్కళంకమతేః
యస్యపురుషస్యఆగమాన్తే-శ్రుత్యన్తే-రుచిః- అభిలాషః.అస్తి-సహీతిపూ
ర్వేణాన్వయః వేదాన్తాభిజ్ఞైస్సత్వన్మహిమాసుగమ ఇతిభావః॥౧౭॥*వశిత
సర్వజగత్పతిః-అక్షయా-దృక్-అశుభంతవ-లుమ్పతి-రక్షయాహృదయం-ఉ
జ్ఝతు-దేవి-న-మామకం-త్వదినం-అన్యం-ఇతః-వినమామ-కం-ఇతిచ్ఛేదః*
వ్యా॥వశితేతి॥ హేదేవి॥ వశితః- వశీకృతః- సర్వజగత్పతిః- భగవాన్ య
యాసాస్వకిఙ్కరీభూతసర్వశేషిణీత్యర్థః- అక్షయాఅనన్తాపరాధేనాప్య
శుష్యన్తీ-తవదృక్- రక్షయా- రక్షణేన- అశుభం- అమఙ్గళం - లుమ్ప
తి- ఛినత్తి- మామకంహృదయం- కర్తృత్వదినం- త్వత్కాన్తం- భగవ
న్తం- నోజ్ఝతు-నత్యజతు- ఇతః-త్వత్కాన్తాత్-అన్యం-కం- వినమామ-
ప్రణమామ- నకమపినమేయమితిభావః॥౧౮॥ * త్యజతి - యచ్ఛుభలాభ
వతీ-నతాఞ్-జనని-మత్ప్రభృతీఞ్-భవతీ-న-తాఞ్-మిళతి-మే-న- యథా-
మతిః-అంహసా- మమ-తథా-దయతాం-అతిరంహసా-ఇతిచ్ఛేదః। వ్యా॥
త్యజతీతి॥ హేజనని-భవతీ-యేషాం-నతానాం-శుభైః- పుణ్యైః- లాభవతీ
ప్రయోజనవతీ-భవతీతిశేషః-ఆశ్రితేషు-పుణ్యకర్మస్వైవ- ప్రీతిమతీతిభావః-
భవతీ-తాఞ్నతాఞ్నమ్రాఞ్-మత్ప్రభృతీఞ్-అస్మదాదీఞ్- నత్యజతి-నప
రిత్యజసీత్యర్థఃతత్కారణాత్-యథా మే-మతిః-అంహసా-పాపేన- నమిళతి
నయునక్తి-తథా-అతిరంహసాఅతిత్వరయా-దయతాం-దయాం కురుతా
మిత్యర్థః-పుణ్యవత్స్వేవత్వత్ప్రీతిత్యుదయేన-మమ-పాపకర్మప్రవృత్తిం- త్వ

సా॥౧౯॥పద్మేస్తుతుభ్యంప్రథమానమస్యాస్థిరంఫలంహిప్రథమానమస్యాః
విధాయమాన్యాంమహతామహంతాం హరామ్యరీణామ్మహతామహ
న్తాం॥౨౦॥ భవత్యజేయంతనుతేజసేవ్యాజనాయలోకందయయైవతంశ్రీః
భవత్యజేయంతనుతేజసేవ్యా ధ్యఘోజ్ఝితం మేకుహృదేపి దత్తే ॥౨౧॥

మేవనివార్యప్రీతింకుర్వితిభావః॥౧౯॥*పద్మే-అస్తు-తుభ్యం- ప్రథమా-నమ
స్యా- స్థిరం-ఫలం-హి- ప్రథమానం-అస్యాః- విధాయ-మాన్యాం- మహ
తాం-అహం-తాం-హరామి-అరీణాం-మహతాం-అహన్తాం-ఇతిచ్ఛేదః*
వ్యా॥పద్మఇతి॥ హేపద్మే. తుభ్యం-క్రియయా- యమభిప్రైతీతి - సమ్ప్ర
దానత్వాచ్చతుర్థీ- ప్రథమా-నమస్యా- నమస్కారః- నమోవరివశ్చిత్ర
ఙః-క్యజితి-క్యజన్తాదప్రత్యయాదిత్యకారప్రత్యయః-అస్తు- భవతు-అస్యాః-
నమస్కృతేః-శరణాగతేరిత్యర్థః-స్థిరంఫలంమోక్షఇత్యర్థః- ప్రథమానం-
ప్రసిద్ధంహి - అహంమహతాం-సతాం - కృత్యానాంకర్తరీతిషష్ఠీ- మా
న్యాంపూజ్యాం-తాం-నమస్యాం- త్వచ్ఛరణాగతిం-విధాయ-మహతాం-
అరీణాం-శత్రూణాం-అహన్తాం-అహంభావంహరామి॥౨౦॥ * భవతీ-అ
జేయం- తనుతే- అజసేవ్యా-జనాయ-లోకం-దయయా-ఏవ-తం-శ్రీః-భ
వత్యజే-యం-తనుతేజసే- వ్యాధ్యఘోజ్ఝితం-మేకుహృదే-అపి-దత్తే-ఇతి
చ్ఛేదః*॥ వ్యా॥భవతీతి॥అజసేవ్యా॥బ్రహ్మవన్ద్యా- భవతీ- అజేయం-బ్రహ్మా
దిభిరప్యనవాప్యం. వ్యాధ్యఘోజ్ఝితం రోగపాపరహితం- యంలోకం
శ్రీవైకుణ్ఠమితిభావః- భవం-సంసారం- త్యజతీతి-తాదృశాయవిరక్తాయే
తియావత్ -జనాయ- దయయైవ-నతుభక్త్యాదిసాధనావలమ్బేనేతి భావః
తనుతే-విస్తారయతి- అనుబన్ధిపర్యన్తంశరణాగతాయమోక్షం- త్వం-ద
యయైవకరోషీతిభావః- తం-తాదృశం- లోకంతనుతేజసే- అల్పజ్ఞానశ
క్తికాయ- కుహృదే- గర్హితమనసే - పాపనిరతాయేతిభావః - మేమ
హ్యమపి- దత్తే-భవతీశబ్దాన్వయాన్నమధ్యమః॥౨౧॥*నిధాయ - భవతీ-

యమక స్తబక శ్చతుర్దశః

నిధాయభవతీదృశంనవసరోజపత్రాయతాం । శ్రితంహారి పురన్ధ్రిమాం హృతన మద్విపత్త్రాయతాం । నమాంకిల వినాత్వ యావతితమః కదమ్బాదయః । కఠోరహృదయోహరిః ఖలజనేస్మదమ్బాదయః॥౨౨॥ నస మాధవ స్తవగుణానసమాయ తనేత్రపీవకమలా యతనే।క్షమ తేభిధాతుమతిదక్షమ తే స్తవనాయకః పటుమతి స్తవనా॥ ౨౩ ॥ భవతీజగదమ్బకృతా ర్తభవోపరమా పరమా పరమాపరమా । కుహృదోద్రితటీమవనా

దృశం- నవసరోజపత్రాయతాం- శ్రితం-హారిపురన్ధ్రి- మాం- హృతన మద్విపత్ - త్రాయతాం-న- మాం-కిల-వినా-త్వయా - అవతి-తమఃకదమ్బాత్- అయఃకఠోరహృదయః- హరిః- ఖలజనే-అస్మదమ్బ- అదయః- ఇతిచ్ఛేదః॥*॥వ్యా॥నిధాయేతి॥ హరిపురన్ధ్రి-హృతా - నమతాంవిపత్- యయాసా- అస్మదమ్బ- భవతీ-నవసరోజపత్రాయతాం - అభినవపద్మపత్రవద్విశాలాం- దృశం-దృష్టిం- నిధాయ- వీక్ష్యేత్యర్థః- శ్రితం- శరణాగతంమాం-త్రాయతాం-త్వంరక్షేత్యర్థః-అయః- అశ్మసారవత్- కఠోరహృదయః- కఠినచిత్తః-ని॥ పిణ్డంకాలాయసాయసీ- అశ్మసారోథ ఇత్యమరః॥ఖలజనే- దుర్జ- నవిషయే- అదయః. నిర్దయః- హరిః - తమఃకద-మ్బాత్- అజ్ఞానసమూహాత్ - మాం-త్వయావినా- నావతి- నరక్షతికిల-కిలేతిప్రసిద్ధౌ॥౨౨॥* న-సః- మాధవః- తవ-గుణాన్-అసమాయతనేత్రేపీవ-కమలాయతనే- క్షమతే.అభిధాతుం- అతిదక్షమతేః . స్తవనాయ-కః-పటుమతిః. తవ-నా-ఇతిచ్ఛేదః॥*॥వ్యా॥నేతి॥ అసమే-అసదృశే- ఆయతే-విశాలేచ-నేత్రే- యస్యాస్తత్సమ్బుద్ధిః- హేకమలాయతనే. తవ-గుణాన్. అభిధాతుం- వక్తుం-సః-ప్రసిద్ధః- మాధవః-విష్ణురేవనక్షమతే-నప్రభవతి- పటుమతిరపికోనామనరః- అతిదక్షమతేః-సత్యసఙ్కల్పాయాః తవ-స్తవనాయస్తుత్యై-భవతీతి శేషః-నకోపిభవేదితి-భావః॥౨౩॥*భవతీ-జగదమ్బ - కృతార్తభవోపరమా- పరిమా- పరం - అప- రమా- - కుహృదః- అద్రితటీం-అవనాయ- కృపామహి-తాం- అహితామహితాం అహితా-ఇతిచ్ఛేదః॥*॥వ్యా॥భవతీతి॥జగదమ్బ-కృపామహి-కృపాభూమే ఇతిసమ్బుద్ధిః- కృతః- ఆర్తానాం-ఖిన్నానాం-భవస్య-సంసృతేః-జన్మనో-వాఉపరమః- విరమః.యయాసా- పరమా. శ్రేష్ఠా-రమా-రమఇత్రీభవతీకర్త్రీ అస్య-విష్ణోః- హితా- ఏనవిష్ణునాహితాధృతావా - అనుకూలా

యకృపా మహితా మహితా మహితా మహితా ॥ ౨౪ ॥ రమా
రమారమారమాధ్యుపాసితంయమర్ణవాత్। ధియోహరింవృషాచలోత్త
మేతమేతమేతమే॥౨౫॥ త్రాతుమప్రచ్యుతా వారిజాతేక్షణాత్త్వన్తథా
ధ్వస్తదేవారిజాతేక్షణాత్ । పాతకాదిన్దిరే పాహిమాంశోభిత శ్రీరఘు
ధ్వాన్తలోపాహిమాంశోభితః॥౨౬॥ మన్దారామన్దారామన్దారామన్దారా

సతీ- కుహృదః- కుత్సితహృదయస్య - అవనాయ - రక్షణాయ-అహిత
యా- సర్వత్వేన-మహితాం-పూజితాం- తాం-అద్రితటీం- శేషాచలత
టీం-అప-ప్రాప్తవతీ ॥౨౪॥ * రమా-అరం-ఆర-మారమాధ్యుపాసితం
యం- అర్ణవాత్- ధియః-హరిం-వృషాచలోత్తమేతం-ఏతం-ఏత-మే-ఇతి
చ్ఛేదః*॥వ్యా॥ రమేతి॥ హేధియఃరమాలక్ష్మీఃఅర్ణవాత్ - అర్ణవంవిహా
యేతి-ల్యబ్లోపేపఞ్చమి-అర్ణవేఆవిర్భూయేతివా- శేషః- మారంమదనం-
మధ్నాతీతి- తాదృశేన-హరేణ-ఉపాసితం- యం-హరిం-అరం- భృశం
ఆరప్రాప-వృషాచలోత్తమేన- వృషభాఖ్యగిరిశ్రేష్ఠేనఇతం-ప్రాప్తం-ఏ
తం-మే- మత్స్వామినమితిభావః-హరిం-ఏత-భజత॥౨౫॥ * పదాని॥ త్రా
తుం- అప్రచ్యుతా-వారిజాతేక్షణాత్- త్వం-తథాధ్వస్తదేవారిజాతే-క్ష
ణాత్- పాతకాత్- ఇన్దిరే-పాహి- మాం-శోభితశ్రీః - అఘధ్వాన్తలో
పాహిమాంశో- అభితః*॥వ్యా॥ త్రాతుమితి॥ క్షణాత్ - క్షణమాత్రేణై
వ- తథాధ్వస్తః-ప్రసిద్ధమితిభావఃవిధ్వస్తం-దేవారిజాతం- దైత్యసమూ
హః-యయాతత్సమ్బుద్ధిః- శోభితశ్రీః - అఘధ్వాన్తస్య - పాపాన్ధకార
స్యలోపస్య- నిరాసనస్య- అహిమాంశో - సూర్యభూతే - హేఇన్దిరే -
త్రాతుం-ఆశ్రితాన్రక్షితుం-వారిజాతేక్షణాత్- పుణ్డరీకాక్షాత్ - అప్ర
చ్యుతా-అవినాభూతా -త్వం-మాం - పాతకాత్- అభితః - పాహిర
క్ష ॥ ౨౬ ॥ *మన్దారామన్దారామం - దారాః - మన్దారాద్యాధిఘ్నాః-
దైత్యారేః - శేషాద్రేః - సమ్ప్రాప్తాః - సారా వాసారా- వా-
సారావాసా-ఆర-అవాగాలీఢా- శృఙ్గాళిః- యస్య - ఆర్తాన్- సన్త్రా
తుం - ఇతిచ్ఛేదః॥*వ్యా॥ మన్దారేతి॥ మన్దారాదిభిః - శన్యఙ్గారకాదిభిః-

ద్యాధిఘ్నాదైత్యారేశ్శేషాద్రేస్సమ్ప్రాప్తాః । సారావాసారావాసా
రావాసారావాగాళీధాశృఙ్గాళిర్యస్యార్త్తాన్ సన్త్రాతుం ॥ ౨౭ ॥ శమ
దమౌ మదమాధ్యహరౌ వహన్మధురిపుం ధురిపుణ్యకృతాంస్థితః। విన
మతీనమతీవతవార్చకోనిజగదంజగదమ్బ జహాతిచ ॥౨౮॥ జననిత్వయాప
రిచరత్సురకిన్నరకాన్తయాన యజుషాస్తుతయా।హృదిమేవినాకిమపిక్లృప్త

యా ఆధిః- మనోవ్యథా-తాం - ఘ్నన్తీతి తాదృశాః - దైత్యారేర్దారాః-
లక్ష్మ్యాః- శేషాద్రేఃమన్దారైః- అమన్దం-అధికం-ఆరామం-ఉద్యానవనం -
సమ్ప్రాప్తాః-అవాపుః-యస్య-శేషాద్రేః అవాగాళీధాశృఙ్గాళిః ఆర్త్తాన్
రక్షితుంసారావాః-సనాదాః-ఆసారాః-పాపవినాశిన్యాదినిర్ఝరాః- య
స్యాంసా- తాదృశీసతీవాసారః-ఽత్యన్తస్థిరః- ఆవాసః-నివాసః- యస్యాం
సా- సతీచఉపాన్వధ్యాఙ్వస ఇత్యస్య పదార్థస్య కర్మత్వాత్ కర్మణిషష్ఠీ
విగ్రహే-అతఏవవేతికర్త్తరిఉభయప్రాప్తావితినియమాత్ ॥౨౭॥ * శమద
మౌ-మదమాధ్యహరౌ- వహన్- మధురిపుం- ధురి- పుణ్యకృతాం-స్థి
తః-వినమతి- ఇనం-అతి-ఇవ-తవ- అర్చకః-నిజగదం- జగదమ్బ- జహాతి-
చ-ఇతిచ్ఛేదః*॥శమదమావితి॥జగదమ్బ- మదమాధ్యహరౌ- శమదమౌ-
గుణౌ- వహన్-తవార్చకః - త్వదారాధకః పురుషః- పుణ్యకృతాం -
పుణ్యశాలినాం- ధురిఅగ్రే- స్థితస్సన్- మధురిపుం- భగవన్తం- అతీవ-
వినమతి-అత్యన్తంప్రణమతి- నిజగదం-స్వకీయజాడ్యం- జహాతి- త్యజతి-
వైరాగ్యపూర్వంత్వామాశ్రిత్యభగవన్తమాశ్రయతఏవపాపనివృత్తిరితి
భావః॥౨౮॥ * జనని- త్వయా- పరిచరత్సుర కిన్నరకాన్తయా-న-యజు
షా-స్తుతయా-హృది-మే-వినా-కిం- అపి-క్లృప్తనమన్నరకాన్తయా- నయ
జుషా- అస్తు-తయా- ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా॥ జననీతి॥పరిచరన్త్యః - శుశ్రూష
న్త్యః- సురాణాం-కిన్నరాణాంచ- కాన్తాః-నాయికాఃయాంతయయజుషా-
యా-యజుర్వేదేన-శ్రీసూక్తేనేతిభావః-స్తుతయా-క్లృప్తః- కలితః - నమ

నమన్నరకాన్తయాన యజుషాస్తుతయా ॥౨౯॥ త్వమేవసేవ్యాసిదృశైవ
తేస్థిరంరమేయతోయాదవనాయకేవలం । ఉరోహిశౌరేరుదధేస్త్వమ
గ్రహీరమేయతోయాదవనాయకేవలం॥౩౦॥ సారసంశ్రితవతీం ససార
సమ్మాననాంహిమకరోపమాననాం । దేవతాంప్రణమతో ముదేవతాం

తాం- నమ్రాణాంన్నృణాం- నరకాణాం- యాతనానాం-అన్తః- నాశః-
యయాతయా- నయం-నీతిం-జుషతీ- ప్రాప్నోతీతి-తాదృశ్యా- తయా
ప్రసిద్ధయా- త్వయావినా - కిమపిదేవతాన్తరంమేహ్యాదినాస్తు ॥ ౨౯ ॥
*త్వం-ఏవ- సేవ్యా-అసి-దృశా-ఏవ- తే-స్థిరం- రమే- యతః- యాదవ
నాయకే-వలం- ఉరః- హి- శౌరేః-ఉదధేః-త్వం-అగ్రహీః- అమేయతో
యాత్- అవనాయ- కేవలం॥వ్యా॥ త్వమితి॥ త్వమేవసేవ్యాసి ఆశ్రయణీ
యాసియతోహేతోః తేదృశైవయాదవనాయకేకృష్ణేస్థిరంరమే భక్తో
భవామిభగవద్భక్తేః త్వత్కటాక్షాయత్తత్వాదితిభావః- ననుపరమకా
రుణికభగవత్పాదసమాశ్రయణేనైవ తద్విషయభక్తేపి సిద్ధౌ కిమేతదా
శ్రయణేనేత్యతఆహ బలమితిహియతఃత్వం అవనాయకేవలం సాపరాధజ
గద్రక్షణాయైవఅమేయతోయాత్- సుచిరమనన్తక్లేశావహాగాధ జలాత్
ఉదధేః- ఉదధావవతీర్యేతిల్యబ్లోపేపఞ్చమీబలం కర్మానుగుణ నిగ్రహతై
క్ష్ణ్యేనకఠినంశౌరేః-విష్ణోరురః-అగ్రహీఃని వాసతయాస్వీకృతవతీ - తథా
చానుగ్రహశీలత్వాత్పురుషకారాభావేసాపరాధేభగవన్నిగ్రహేణక్షిపా
మ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవయోనిష్విత్యుక్తరీత్యా భగవద్భక్తిరేవనో
దేతీతిత్వదాశ్రయణ మావశ్యకమితిభావః॥౩౦॥ *సారసం - శ్రితవతీం
సహారసమ్మాననాం- హిమకరోపమాననాం - దేవతాం - ప్రణమతః-
ముత్-ఏవ- తాం- వేదనాదమహితాం-న- వేదనా-ఇతిచ్ఛేదః*వ్యా॥సా
రసమితి॥సారసం- పద్మం- శ్రితవతీం- ప్రాప్తవతీం- సారేణ - శ్రేష్ఠేన-
సమ్మాననేన- బహుమాననేనసహితాం-సర్వోత్తమతయా- సర్వసమ్పూ
జితాఖితిభావః- హిమకరోపమాననాం-చన్ద్రవదనాం- వేదనాదేనమ
హితాం- పూజితాం- తాందేవతాంప్రసిద్ధాంలక్ష్మీం- ప్రణమతః-పురు

వేదనాదమహితాంనవేదనా ॥౩౧॥ సామయి దేయాదీక్షాంరమార్తరక్షార్థమాదదేయాదీక్షాం । యత్పదజలజనతానామపిసుగమం దివ్యధామ జలజనతానాం ॥౩౨॥ కమలేరాజీవానాంకులేస్థితాత్వంగతిః పరాజీవానాం । జగదారాధ్యాయన్తి శ్రేయస్త్వాం యేనరాధ్యాయన్తి ॥౩౩॥ కిమపిమహోదారేషుప్రథమంమధువైరిణోమహోదారేషు । జయతి

షస్య- ముదేవఆనన్దఏవభవతీతి శేషః- వేదనా- యాతనా - నభవతీత్వద్భక్తస్యదుఃఖమేవనభవతీతిభావః ॥ ౩౧ ॥*॥ సా-మయి- దేయాత్ - ఈక్షాం- రమా-ఆర్తరక్షార్థం-ఆదదే-యా-దీక్షాం-యత్పదజలజనతానాం అపి-సుగమం- దివ్యధామ-జలజనతానాం-ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా॥ సేతి॥యారమా-అర్తరక్షార్థం- దీనసంరక్షణార్థం-దీక్షాం-వ్రతం- ఆదదే-జగృహే-యస్యాః-పదజలజయోః- పాదారవిన్దయోః-నతానాం-నమ్రాణాం-జలజనతానాం- జడజనసమూహానామపి- దివ్యధామ-పరమపదం-సుగమం సులభంభవతి-సారమా-మయి-ఈక్షాం-కటాక్షందేయాత్ దిశ్యాత్॥౩౨ *॥ కమలె - రాజీవానాం - కులే-స్థితా-త్వం-గతిః-పరా - జీవానాం జగదారాధ్యాః- యన్తి- శ్రేయః - త్వాం - యే- నరాః - ధ్యాయన్తి ఇతిచ్ఛేదః॥వ్యా॥కమలఇతి॥ హేకమలే- రాజీవానాం-కులే-బృన్దే-స్థితా పద్మనిలయేత్యర్థః-త్వం- జీవానాం-పరా- శ్రేష్ఠా-గతిః-శరణంప్రకృష్టోపాయఇత్యర్థః-యేనరాః-త్వాం- ధ్యాయన్తి-తే - అనన్యపరాః - జగదారాధ్యాః- జగత్పూజ్యాస్సన్తః శ్రేయః- భోగాపవర్గరూపం యన్తి ప్రాప్నువన్తి- అత్రద్వితీయచతుర్థ పాదయోః అక్షరసంఖ్యావైషమ్యం మాత్రావృత్తత్వాన్నదోషాయతయోః-పఞ్చగణ్యాత్మకతయామాత్రావృత్తసౌష్ఠవంబోధ్యం।౩౩॥ *కిం-అపి-మహోదారేషు-ప్రథమం- మధువైరిణః- మహాః-దారేషు- జయతి- సపర్యా-యస్య- స్థిరఫలదాత్రీ- సురద్రుపర్యాయస్య- ఇతిచ్ఛేదః॥*।వ్యా॥మధువైరిణః- భగవతః - దారేషు- పత్నీషుమధ్యే-కిమపితదంతర్భూతం-మహః- మహోదారేషు ప్రథమంఅత్యన్తదాతృభూతం- జయతి-సర్వోత్కర్షేణ-భవతి- సురద్రుపర్యాయ

సపర్యాయస్యస్థిరఫలదాత్రీసురద్రుపర్యాయస్య॥౩౪॥ విధృతాంహరిణా ఙ్కేనత్వాంప్రతివదనాంహి- హరిణాఙ్కేన । ప్రణమఞ్జనని బిడౌజా జనోభువస్స్యాత్స్వబన్ధుజననిబిడౌజాః ॥ ౩౫॥ కలశోదధికన్యాయంపశ్యతి విద్యాత్స తావదధికన్యాయం।జితకథకవితానేనత్రయీవిదాలభ్యతేచక వితానేన॥౩౬॥శ్రీస్సేవానరకేషుత్వయార్థ్యతాంహరిరితాఢ్యవానరకేష!

స్యఅపరకల్పవృక్షస్య- యస్యమహసః-సపర్యా- పూజా- స్థిరఫలదాత్రీ- శాశ్వతఫలప్రదా- సంసారార్ణవతారిణీ- మితివచనాత్- ముక్తిదాయినీతి భావః॥౩౪॥ *విధృతాం- హరిణా-అఙ్కేన- త్వాం-ప్రతివదనాం- హి- హరిణాఙ్కేన- ప్రణమన్-జనని-బిడౌజాః- జనః-భువఃస్యాత్ - స్వబన్ధు జననిబిడౌజాఃఇతిచ్ఛేదః *॥వ్యా॥ విధృతామితి॥ హేజనని-హరిణాఙ్కేన మృగలాఞ్ఛనేన-చన్ద్రేణేతియావత్- ప్రతివదనాం॰ తుల్యముఖీమిత్యర్థః। హరిణా- నృసింహేన-భగవతా- అఙ్కేన - వామోత్సఙ్గేన- విధృతాం త్వాం॰ ప్రణమన్-నమన్- జనః-కర్తా- స్వబన్ధుజనైః-నిబిడౌజాః- ఘనతే జస్కస్సన్-భువః-బిడౌజాః-భూదేవేన్ద్రఃస్యాత్॥౩౫॥ *కలశోదధికన్యా యం-పశ్యతి- విద్యాత్-సః-తావత్ - అధికన్యాయంజితక థకవితానేన- త్రయీవిదా- లభ్యతే- చ- కవితా-అనేన-ఇతిచ్ఛేదః* ॥వ్యా॥కలశేతి॥క లశోదధికన్యా- లక్ష్మీః-యం-పురుషం-పశ్యతి-స తావత్-అధికంన్యాయం నీతింన్యాయశాస్త్రంచ-విద్యాత్-జానీయాత్ ప్రాప్నుయాత్ -జితః-నిర్జి తః-కథకానాం- దుర్వాదినాం- వితానః-సమూహః-యేన తేన- త్రయీ విదా- వేదజ్ఞేన- అనేన-పురుషేణ- కవితాచ-లభ్యతే॥౩౬॥* శ్రీః-సేవా నరకేషు- త్వయా-అర్థ్యతాం- హరిః-ఇతాఢ్యవానరకేషు-మాం-వినిపా త్య-న- ఘోరాః- శుచః- యథా-నయతి-కిం- తు- పాత్యనఘోరాః- ఇతి చ్ఛేదః॥*॥వ్యా॥శ్రీరితి॥ హేశ్రీః- హరిః-విష్ణుః-ఇతాః- ప్రాప్తాః- ఆఢ్యాః ధనికాఏవ-వానరాః-యైస్తేషు శేషాద్విభాషేతి- కప్ సేవానరకేషు-రాజ సేవారూపనరకేషు- మాం-వినిపాత్య-పాతయిత్వా-ఘోరాః-శుచఃవ్యస నాని-యథాననయతి- నప్రాపయతి- కిన్తు అనఘం నిగ్రహసంకల్ప రహి తండుకోహృదయంయస్యతథాభూతస్సన్ - మాంపాతి మోక్షదానేన-

మాంవినిపాత్యనఘోరాశ్చచోయథానఘటికేస్తుపాత్యసఘోరాః॥౩౭॥
సతతవికారాకల్పంప్రాప్తోహం దేహమమ్బ కారాకల్పం।కుభవాదాశుభ
వత్యాస్స్వయముద్ధార్యో రమే సదాశుభవత్యా॥౩౮॥ సారాసారాజ్ఞానస్థా
నేనకిమస్తతేజసారాజ్ఞానః।శ్రీస్త్వయి మానసమేతన్న్యస్యేమవిముక్తయేభి
మానసమేతం॥౩౯॥వ్యక్తింవిన్దేమహితామిన్ద్రాదిసురైర్నవారవిన్దేమహి

రక్షతిచతథేతి శేషః-త్వయా-అర్థ్యతాం-ప్రార్థ్యతాం-అనఘోరఇత్యత్ర-ఉరః ప్రభృతి- భ్య ఇతికప్ తుసమాసాన్త- విధేరనిత్యత్వాన్నేతిబోధ్యం॥౩౭॥ * సతతవికారాకల్పం- ప్రాప్తః- అహం- దేహం- అమ్బ-కారాకల్పం-కుభవాత్-ఆశు- భవత్యా- స్వయం-ఉద్ధార్యః- రమే-సదా-శుభవత్యా ఇతిచ్ఛేదః॥ వ్యా॥ సతతేతి॥అమ్బ-రమే-సతతం- అనవరతం-వికారః-చిత్తక్షోభః-వ్యాధిర్వాఆకల్పః-భూషణం-యస్యతం- అతఏవ-కారాకల్పం-కారాగృహసదృశం- దేహం- ప్రాప్తః- అహం- సదా - శుభవత్యా-నిత్యముజ్జ్వలయా- భవత్యా - స్వయం- కుభవాత్- కుత్సితసంసారాత్-స్వయం- స్వయమేవ ఉద్ధార్యః-ఉద్ధర్తుంయోగ్యః నతుమయాకిమపికర్తుం శక్యంప్రతిక్షేధా ఇతిభావః॥౩౮॥ * సారాసారాజ్ఞానస్థానేన-కిం- అస్తతేజసా- రాజ్ఞా-నః- శ్రీః- త్వయి- మానసం- ఏతత్ -న్యస్యేమ-విముక్తయే-అభిమానసమేతంఇతిచ్ఛేదః॥ వ్యా॥ హేశ్రీః- సారః-గ్రాహ్యః- అసారః-అగ్రాహ్యశ్చతయోః - అజ్ఞానస్య - అవివేకస్య - స్థానేన- అస్తతేజసా- నిస్తేజస్కేన- రాజ్ఞా- నః- అస్మాకం- కిం - నకిమపీత్యర్థః - అభిమానేన- స్వస్వాతన్త్ర్యవ్యహఙ్కారేణ- సమేతం-ఏతన్మానసం- మనోయుక్తమాత్మానంవస్తుకర్మ- విముక్తయే- మోక్షాయ-త్వయి-న్యస్యేమ సమర్పయేయం॥౩౯॥ * వ్యక్తిం- విన్దేమహి-తాం-ఇన్ద్రాదిసురైః- నవారవిన్దే- మహితాం- మధ్యమతారకవర్ణాభిహితా-యా-నఖజితోరుతారకవర్ణా। ఇతిచ్ఛేదః॥ వ్యా॥వ్యక్తిమితి॥ఇన్ద్రాదిసురైః-నవారవిన్దే - అభినవారవిన్దాసనే- మహితాం- పూజితాం- తాంక్షీరాబ్ధిభవాంవ్యక్తిం-లక్ష్మీం- విన్దేమహి- ఆశ్రయేమహియావ్యక్తిః-మధ్యమేన-మధ్యస్థేన- తారకవర్ణేన-తారమేవతారకం- తస్యవర్ణేన- ప్రణవాక్షరేణ- తన్మధ్యగేన-ఉకారేణేత్యాపత్ -అభిహితా-నఖైః-కరజైః -జితః-ఉరుః- అధికః తార

తాం। మధ్యమ తారకవర్ణాభిహితా యా నఖజితోరు తారకవర్ణా॥౪౦॥హృత సదరిద్రవ్యాధిశ్రితజనముచ్ఛిన్నదుర్దరిద్రవ్యాధిః। అతులకృపాయా దేవప్రణుతా సామాం రమాత్రపాయాదేవ॥౪౧॥శోషితభవనదయాగస్తన్యేశః కచజితోత్ఫ్రిభవనదయాంగః।సోనభిభవనదయాగస్సోఢ్వావతిపద్మయాత్మభవనదయాగః॥౪౨॥త్వాంహిసుధీరాజయతిస్తుతాం స్తవైర్యః ప్రమానిధీః

కాణాం- నక్షత్రాణాం- వర్ణః- కాన్తిః- యయా సేతిబహుపద- బహువ్రీహిః తాదృశీచ భవతీతి శేషః - దాసత్వస్య - ప్రణవేనదప్వతి - ప్రతి సమ్యక్షిత మైవలాభాత్ - తల్లబ్ధ శరణస్య త్వద్విష యత్వావశ్యకత్వ లాభాదితిభావః ॥ ౪౦॥ * హృతసదరిద్రవ్యా - అధిశ్రితజనం - ఉచ్ఛిన్న దుర్దరిద్రవ్యాధిః- అతులకృపా-యా- దేవప్రణుతా- సా-మాం- రమా- అత్ర-పాయాత్-ఏవ- ఇతిచ్ఛేదః॥ వ్యా॥హృతేతి॥ యా రమా - హృతం- అపహృతం- సతాం- సాధూనాం-అరిద్రవ్యం-శత్రుభూతంవస్తు-యయా సా- అధిశ్రితజనంశ్రితజనేషుభక్త్యర్థేవ్యయిఃభావః- ఉచ్ఛిన్నః-నికృత్తః-దుర్దరిద్రవ్యాధిః-దుర్దారిద్ర్యరూపరోగః-యయాసా-అతులకృపా- దేవైః- ప్రణుతా- ప్రకర్షేణస్తుతాచ-భవతీతిశేషః- సామాం- అత్రలోకే-పాయాత్ రక్షేదేవఅవశ్యం- రక్షతాదిత్యాశిషిలిజ్ ॥౪౧॥ *శోషితభవనదయా-అగస్తన్యా- ఈశః- కచజితోత్ఫ్రిభవనదయా- ఆగః-సః- అనభిభవనదయాగః- సోఢ్వా-అవతి- పద్మయా - ఆత్మభవనదయాగః- ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా॥ శోషితేతి॥ శోషితః- అనాద్రితః- భవస్సంసారఏవ నదః ప్రవాహవిశేషః-యయాతయా-అగస్తన్యా-గిరితుల్యకుచయా-కచైః జితః-ఉత్ఫ్రిభః-అధికకాన్తిఃవనదః-జలదః- యయాతయా-జలదాధికనీలకచేతిభావః॥పద్మయా-లక్ష్మ్యా-పురుషకారాదిరాసహాయ- భూతయా ఆత్మభవనం-పరమపదం దదాతీతి తాదృశయాగః ప్రపత్తియాగః-యస్య సః అతఏవఅనభిభవనాం- కేనాప్యప్రతిహతిరహితాం-దయాం-గచ్ఛతీతిదయాగః-ఈశః-ప్రభుః-సః- హరిః-ఆగః- అపరాధం- సోఢ్వా-అవతి- రక్షతిలక్ష్మీసహాయేనైవ అపరాధాన్ ప్రసహ్యహత ఇతిభావః ॥౪౨॥ * త్వాం-హి-సుధీరా జయతిస్తుతాం స్తవైః- యః- ప్రమానిధిః - రాజయతి-భవతీ-ధీరా-జయతి-శ్రీః-తం-సః- భవః- అత్రసోదధీః-రాజయతి-ఇతిచ్ఛేదః॥వ్యా॥ త్వామితి॥ హే శ్రీః-ప్రమాయాః విశ్వాసరూపాయాః-ధియాః-

రాజయతి। భవతీ ధీ రాజయతి శ్రీస్తం స భువో౽త్ర సోదధీ రాజయతి॥౪౩॥ భక్తి
తమా నాయతయా దృక్తవ కమలే సురోత్తమా నాయతయా। విశ్రుతమా
నాయతయా శమయ భవం శ్రేయసే సమానాయతయా॥౪౪॥ శ్రీః పరభాగ
వతీ యన్న్యభిష్టుతా మాం ముకున్దభాగవతీయం। ఫణివృషభాగవతీయం ప

నిధిః-యః-పుమాన్-స్తవైః-శ్రీస్తుత్యాదిప్రబన్ధైః-సుధియాం- మనీషిణాం-రా
జభిః-కూరేశవేదాన్తగురుప్రభృతిభిః-యతిభిః- యామునార్యాదిభిశ్చస్తు
తాం-త్వాం-హిరాజయతి- దీపయతి ప్రఖ్యాపయతీతి యావత్. తం-భు
మాంసం-ధీరా-సర్వజ్ఞా-భవతి-రాజయతి- రాజానం- సార్వభౌమం కరో
తీత్యర్థః సః-తావకః-అత్ర-లోకే-సోదధీః- ససముద్రాః-భువః- భూమీః-జ
యతి-విజయతి-వశీకరోతీత్యర్థః॥౪౩॥ *భక్తతమాన్-ఆయత-యా-దృక్-తవ
కమలే-సురోత్తమాన్-ఆయతయా-విశ్రుతమానాయ-తయా-శమయ-భ
వం- శ్రేయసే- అసమానాయతయా ఇతిచ్ఛేదః *॥వ్యా॥ భక్తేతి॥ హేక
మలే- తవ-యాదృక్- దృష్టిః-భక్తతమాన్- అత్యన్తభక్తాన్- సురోత్త
మాన్ బ్రహ్మాదీన్ విశ్రుతమానాయ-ప్రథితపూజాయై- శ్రేయసే-తత్తస్మై
శ్వర్యాయ ఆయత ప్రాప అసమానం- అసదృశం యథా భవతి తథా ఆయతయా
విస్తృతయా- తయా దృశా - అయతయా - అవశ్యదేయభాగయా త్వం
మమేతి శేషః - భవం శమయ - జగన్మాతుస్తవ బ్రహ్మాదిషు అస్మదాది
షు చ అవిశేష తత్సంబన్ధాదపేక్షితదానమావశ్యకమితి భావః॥౪౪॥
* శ్రీః- పరభాగవతీ- యన్న్యభిష్టుతా- మాం- ముకున్దభాక్- అవతి-
ఇయం-ఫణివృషభాగవతీ-యం-పశ్యతి-విద్యాత్- పదం-సభాగవతీయం-
ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా॥ శ్రీరితి ముకున్దం- భజతీతి తద్భాక్ అత ఏవ పరభాగ
వతీ వర్ణోత్కర్షవతీ మేఘగత విద్యుదివ ప్రకృష్టనీలవస్తు సామీప్యేన
వర్ణస్య ప్రకర్షలాభాదితి భావః యన్న్యభిష్టుతా యైర్నిస్తుతా శ్రీః- శ్రీయతే
చాఖిలైర్నిత్యం శ్రయతే చ పరం పదం-శృణాతి నిఖిలాన్ దోషాన్ శ్రీణాతి చ
గుణైర్జగదిత్యాదివ్యుత్పత్తిప్రదర్శనపూర్వకం సకలకల్యాణగుణవత్తయా
సంహితాయాం ప్రతిపాదితా లక్ష్మీరిత్యర్థః- మామవతి - అనన్యం రక్షి
ష్యతీతి వర్తమానసామీప్యేలట్ - ఇయం ఫణివృషభస్య ఫణిపతేశ్శేషస్య తత
ద్రూపోపాదానాద్రిః- తద్వతీ - తత్సంబన్ధినీ సతీయం పశ్యతి సః భగవాన్

క్త్యతివిద్యాస్పదంసభాగవతీయం ॥ ౮౫ ॥ తృడ్యాతనయాచార్యారహితే
నాన్తస్త్వయాఽర్థితనయాచార్యా । త్వంచిత్తనయాచార్యా ప్రభృతీరిత
రానమచ్ఛ్రితనయాచార్యా ॥ ౮౬ ॥ మాంహరిరామాయతయాదృశాపు
నాత్వేనసాం విరామాయతయా । ప్రథితతరామా యతయా కాకేఽప్య
సురేకృపాంపరామాయతయా ॥ ౮౭ ॥ రాశేర్వారామస్య శ్రీస్త్వందుహి
తాథచోత్సవా రామస్య । అవనిభవా రామస్య ప్రియాధియంనస్సదోషవా

భక్తిరేషాం భాగవతాః-సూరయః- తేషామిదంభాగవతీయం పదం పరమ
పదమితి యావత్ విద్యాత్ లభేత అవశ్యం ప్రాప్నుయాదితి భావః విదల్ లా
భ ఇత్యత ఆశిషి లిజ్ ॥౮౫॥ తృడ్యాతనయా-చార్యా- రహితేన - అన్త-
స్త్వయా- అర్థితన యా-చ-ఆర్యా-త్వం-చిత్త-న-యాచ- ఆర్యాప్రభృతీః ఇ
తరాః-నమచ్ఛ్రితనయాచార్యా ఇతిచ్ఛేదః॥ *వ్యా॥ తృడితి॥ హే చిత్త-తృ
షా- రాగేణ- యాయాతనా-తయా- రహితేన శూన్యేన-త్వయా.ఽగృ
ణా- నమతాం శ్రితనయస్య శాస్త్రప్రాపితస్య - ఆచార్యా గురుభూ
తా- అతఏవ ఆర్యా- పూజ్యా చ- అర్యా చ-స్వామినీ - చేతి వా అర్థితన
యా-లక్ష్మీరేవ. అన్తః చార్యా గమ్యా ధ్యేయేత్యర్థః-తృష్ణాదిరహితం సత్
లక్ష్మీమేవ- ధ్యాయేతి స్వచిత్తం ప్రతి కవేరుక్తిః- ఆర్యాప్రభృతీః- గిరిజాది
మాః ఇతరాః-కర్మనయా చ ప్రయోజనాన్తర హేతుభూతాస్తా విరక్తత్వా
త్త్వయా న యాచ్యా ఇతి భావః॥౮౬॥ * మాం-హరిరామా- ఆయతయా-
దృశా-పునాతు ఏనసాం-విరామాయ-తయా- ప్రథితతరా- అమాయత
యా-కాకే- అపి- అసురే-కృపాం-పరాం- ఆయత-యా- ఇతిచ్ఛేదః॥*॥
వ్యా॥ మామితి॥ అమాయతయా- అజిహ్మతయా ఋజుతయేతి యావత్
ప్రథితతరా- అత్యన్తప్రసిద్ధా- యా-హరిరామా- విష్ణుపత్నీ- కాకే-అ
సురే- కాకాసురేఽపి- పరాం- శ్రేష్ఠాం కృపాం-ఆయత- ప్రాప-ఆయత
యా-దీర్ఘయా ఆయతయా రక్షణవిషయే ప్రయతమానయేతి కేచిత్-తయా-
దృశా-ఏనసాం- పాపానాం- విరామాయ- వినాశాయ- మాం- పునా
తు ॥ ౮౭ ॥ రాశేః- వారాం-అస్య- శ్రీః-త్వం- దుహితా - అథ-చ-
ఉత్సవా రామస్య- అవనిభవా- రామస్య-ప్రియా-ధియం - నః- సదోషవా
రాం-అస్య-ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా॥ రాశేరితి॥ హే శ్రీః-వారాం రాశేః-సము
ద్రస్య-దుహితా- అథతతః అవనిజా జనకయాగభూమిజా అథచ- ఉత్స

రామస్య॥౪౮॥ హరిసురదారుణ్యేనస్థితిముషివల్లివదభూద్య దరుణ్యేన। భృతవన్దారుణ్యేనత్రిష్వీడేదైవతమసఙ్గిదారుణ్యేన ॥౪౯॥ శ్రీర్హితకరవాణీయాన్ పశ్యతితేభ్యోనమాంసికరవాణీయాన్। హృతశోకరవాణీయాన్ హాతుమనర్థాన్ సుమప్రకరవాణీయాన్ ॥౫౦॥ మహోదయాసారభుజాత్వయాతయా మహోదయాసారభుజాత్వయాతయా। విలోపకారాతి

వస్య-ఆరామస్య-స్థానభూతస్య-అస్యరామస్య-ప్రియా-నాయికా- త్వం సదోషవారాం- దోషసఙ్ఖ్యసహితాం- ని॥ వారస్సూర్యాదివాసేబ్ద్వావసరయోరపీతినానార్థరత్నమాలా।నః- అస్మాకం-ధియం- బుద్ధిం-అస్య-నిరాకురు॥౪౮॥*॥హరిసురదారుణి- ఏనస్థితిముషి- వల్లివత్-అభూత్ యత్-అరుణ్యేన- భృతవన్దారుణి ఏనత్- తు-ఈడే-దైవతం - అసఙ్గి-దారుణ్యేన-ఇతిచ్ఛేదః॥*॥వ్యా॥హరీతి॥ యత్దైవతం- ఏనసాం-పాపానాం స్థితిం-ముష్ణాతి. హరతీతి- తస్మిన్-భృతాః పోషితాః- వన్దారవః-సేవకజనాః-యేనతస్మిన్-హరిరూపే-సురదారుణి- కల్పవృక్షే- వల్లివత్ అరుణ్యేనశోణిమ్నా-అభూత్ అజనిదారుణ్యేన-కాఠిన్యేన-అసంగి-అసక్తం-దయాశీలమితి భావః-ఏనత్-దైవతమేవ-ఈడే॥౪౯॥*శ్రీః-హితకరవాణీ-యాన్ పశ్యతి- తేభ్యో-నమాంసి - కరవాణి ఇయాన్- హృతశోకరవా - అణీయాన్-హాతుం- అనర్థాన్- సుమప్రకరవాణీయాన్-ఇతిచ్ఛేదః॥*వ్యా॥ శ్రీరితి॥ హితకరా-శ్రితప్రియకారిణీ-పత్యుఃతదా త్రిరవ- శ్రవణరూపా వాణిః-యస్యాస్సాఇతివాణీశబ్దేన- బహుప్రీహిసా తతః కృదికారాదితిఙీష్ హృతః-అపహృతః- శోకానాం-రవః-ఆర్తధ్వనిః-యయాసాఅతఏవ-శ్రీః శృణ్వతీ-శ్రావయన్తీ- చేతి- వ్యుత్పత్తిసిద్ధగుణా-యాన్- జనాన్ పశ్యతిఅణీయాన్అణోరణుతరః-ఇయాన్-ఏతాదృశోహం -సుమప్రకరబాణీయాన్పుష్పబాణసమ్బద్ధినః- అనర్థాన్-హాతుం-త్యక్తుం- తేభ్యః-లక్ష్మీకటాక్షితేభ్యఃనమాంసి- నమస్కారాన్ - కరవాణి - తనవాని ఆశిషి లోట్ ॥ ౫౦ ॥*మహోదయా సారభుజా. త్వయా- తయా. మహాః దయాసారభు - జాతు - అయాతయా - విలోప కారాతి శయా - స్తదే- విభా-ఇలోపకారాతిశయా-ఆస్తదేవి- భా ఇతిచ్ఛేదః॥*॥వ్యా॥ మహ ఇతి- హేదేవిమహాస్య ఉత్సవస్య ఉదయః- అతిశయః- తస్యానారంభ్రవాహం భుజ్జేనుసవతీతితయాదయాసారంభవతేప్రపోష్ణేతితా

శయాస్తు దేవి భా విలోపకారాతిశయాస్తు దేవి భా ॥౫౧॥ సురక్షయా దేవహితా దృశావమా సురక్షయా దేవహితా దృశావమా । ముదారమేధే హి గిరావిహీనతాముదారమేధే హి గిరావిహీనతా ॥౫౨॥ కేవలం తుచ్ఛవిమతాహరిణాక్షితవామతాః । కేవలం తుచ్ఛవిమితా హరిణాక్షి తవామ

దృశం క్షిపసి నహ్యసకత్ప్రహాస్వం-మహః తేజః-రూపమిత్యర్థః జాతుకదాప్యయా తయా అప్రాపయన్త్యా అజహత్యేతి యావత్ - తయా ప్రసిద్ధయా త్వద్వైవత్యయా స్వహైవ విలోపకానాం నాశకానాం అరాతీనాం రిపూణాం శయస్య హస్తస్య అస్తం నాశం దదాతీతి తాదృశే విభా హరా ఇలాయా భూమేః లోకస్యేతి భావః- ఉపకారే అతిశేత ఇత్యధికరణే శేతేరిత్యచ్ప్రత్యయః తాదృశీ భా- తేజః - విభవాదిరూపమితి యావత్ ఆస్త ఉస్సవానుబుభూషయా విభవాదిరూపపరిగ్రహస్య యువయోర్లోకోజ్జీవనార్థత్వ ప్రసిద్ధిరితి భావః॥౫౧॥*సురక్షయా- దేవహితా- దృశా-అవమా-సురక్షయాత్ ఏవ-హి-తాదృశా-అవ-మా-ముదా-రమే-ధేహి- గిరా- అవిహీనతాం- ఉదారమేధే-అహీంగిరా- ఇహ-ఆనతా- ఇతిచ్ఛేదః॥*వ్యా॥ సురక్షయేతి హే ఉదారమేధే- రమే-త్వమితి శేషః- దృశా-కటాక్షేణ- అవమానాం-నీచానాం-అసురాణాం- క్షయాత్- సురక్షయా - సమ్యగ్రక్షణేనైవ-దేవానాంహితా-అనుకూలా-భవసీతి శేషః- తాదృశా దృశా-మా-మాం-అవరక్ష- ఇహ-అహీంగిరా- శేషాద్రౌ తాదృశేత్యనుషఙ్గః-ఆనతా- ఆగతా. త్వం- ముదా-గిరా- వాచా-అవిహీనతాం- అశూన్యత్వం- పూర్ణవాక్త్వమితి యావత్ - ధేహి-పోషయ- దిశేతి యావత్ - డుధాఞ్ ధారణ పోషణయోరిత్యతః లోట్॥౫౨॥ కేవలం- తుచ్ఛవిమతాః- హరిణాక్షి- తవ-అమతాః-కే- వలస్తు-ఛవిమతా-హరిణా - క్షితవామతాః- ఇతిచ్ఛేదః॥*॥ వ్యా। కేవలమితి॥ హే హరిణాక్షి-మృగాక్షి- తవ-అమతాః-అనిష్టాః- అత ఏవ కేజనాః- కేవలం-భృశం-తుచ్ఛాః- శూన్యాః-విమతాః-ద్వేషాం తథాభూతాః- విధేయం-ఛవిమతా-కాన్తిమతా- హరిణా- విష్ణునా- క్షితా-నాశితా-వామతా-రాగద్వేషాదిభిః -క్రౌర్యం యేషాన్తే చ- వలస్తు- వలస ఇత్యభినేతృవద్విరోధినాం బాహ్యాన్తర-శతృపీడానాపే- యాంతిభావః॥౫౩॥

తా॥౫౩॥ వైరస్యహానిదానేనమాన్యసాధ్యేనసాద్యతు । వైరస్యహాని-
దానేనమాన్యాసాధ్యేనసాద్యతు ॥౫౪॥ వృషాచలేశంకరతోద్యమాన
వృషాచలేశంకరతోద్యమాన । వృషాచలేశంకరతోద్యమానయామ్బా
త్త్యజోవర్షిగిరోదృశస్తే॥౫౫॥ రాజీవాయతనాపరత్రమహతీంకుర్యాన్ము

---

*వైరస్య-హా-నిదానేన-మా-అన్యా-అసాధి-ఏనసా అద్య-తు- వైరస్యహా
నిదానేన- మా-అన్యాసాధ్యేన- సా-ద్యతుఇతిచ్ఛేదః॥*॥ వ్యా॥ వైరస్యేతి॥
వైరస్య- శాత్రవస్య నిదానేనఏనసాపాపేన - హేతునా అన్యాప్రాణ
నార్హాఅనః - ప్రాణనం జీవనమితియావత్ తత్రసాధురితియత్ మా-శ్రీః-
పత్నీపుత్రాద్యైశ్వర్యమిత్యర్థః-అసాధిప్రాపిహా-సేధయ-తేర్ణ్యన్తాత్క-
ర్మణిలుఙిచిణ్ సిధ్యతేరపా - రలౌకిక ఇత్యేచ ఆత్వం సాత్వద్య ఇతఃప
రమితిభావః- అసాధ్యేన - కాయక్లేశాదిభి రశక్యైర్దుర్ని రోధేనవై
రస్యస్య వైరాగ్యస్య హాని దానేన ప్రతిబన్ధసం పాదనేన మాద్యతు
మాఖణ్డయతు మాబాధిష్టేత్యర్థః - దోఅవఖణ్డనఇత్యతఆశి షిలోట్యా
ని-ఓతశ్యనీత్యోల్లోపః ॥౫౪॥ * వృషాచలే - అశఙ్క-రతా- ఉద్యమాన
వృషా-చలే-శఙ్కరతోద్యమా- న-వృషాచలేశం-కరతః-అద్య.మా-నయ
అమ్బ-అత్తి-అజః-వర్షి-గిరః-దృశః- తే-ఇతిచ్ఛేదః॥వ్యా॥వృషేతి॥వృషేషు
ధర్మేషు- అచలే- స్థిరేధర్మిష్ఠే-ఇత్యర్థః। నిత్యృషోధర్మోమూష్కభుచ్ఛేదరేతశ్శకాం
ఖువాజీష్వితి నానార్థరత్నమాలాయాం॥ అశంకంయథాతథా-రతా-ఆ
సక్తాఉద్యమానస్య- ఉచ్యమానస్య- యాచ్యమానస్యేతియావత్. వృషా
వర్షుకావర్షతేరిగుపధలక్షణః-కః స్త్రియాంటాప్ చలేవిషయచపలేశంక
రతా,యాంమంగళకరత్వేఉద్యమః-ప్రయత్నోయస్యాస్సాతత్రఉద్యుక్తేత్య
ర్థఃసానభవతీతినశఙ్కరతోద్యమాచత్వంఅద్య- కరతః-హస్తాదలమ్బదా
నేన-మా - మాం - వృషాచలేశం-శ్రీనివాసం-నయప్రాపయ-అజోనిత్యః
శ్రీనివాసః-తే- గిరః-అత్తిఅనుభవతి- పతివాల్లభ్యాత్ హృద్యతయాఅభ్యుప
గచ్ఛతీతిభావః॥దృశః- తే- కటాక్షాన్-వర్షి-ఇచ్ఛతి । త్వదిఙ్గితపరాధీన
త్వాదితిభావః ॥ ౫౫ ॥ రాజీవేతి ॥ రాజీవాయతనా- పరత్ర-మహతీం-
కుర్యాత్- ముదం- నః- కృపారాజీ- ఇవ- ఆయతనాగబాహుః- అఘ
హృత్- కృష్ణః-న- దేవః- పరిః-రా- జీవాయ- తనౌ- ఇహాఅపి సుఖ

దంనః కృపా। రాజీవాయతనాగబాహురఘుహ్రాత్కృష్ణోన దేవః పరః। రాజీవాయతనావిహాపిసుఖదా శుద్ధాతయైవార్ప్యతే। రాజీవాయతనాయకం ఫణిగిరేర్యాసౌదయాస్తోత్రిసాం॥౫౬॥ కౌమారమారచయతస్సఫలంతపోస్యసామారమారకనుతస్యవృషాచలేన్ద్రోః। రామారమారహితకోపతయాకృతాస్మత్తేమారమారవిసుధాంశుజయత్వవన్యాం౫౭

దా-శుద్ధా-తయా-ఏవ-అర్ప్యతే-రాజీ-ఇవ-ఆయత- నాయకం-ఫణిగిరేః యా-అసౌ-దయాస్తోత్రిసాం॥ఇతిచ్ఛేదః॥వ్యా॥కృపా రాజీవదయాగాశిరివ స్థితా రాజీవాయతనా-పద్మాలయానః అస్మాకం- పరత్ర-పరలోకే-మహతీంముదం - పరబ్రహ్మానుభవం- కుర్యాత్ - కరోత్వితి ప్రార్థనాయాం లిఙ్ - ఆయతో దీర్ఘో- యోనాగః- సర్పః స ఇవబాహుర్భుజో యస్య-తథాభూతః - ఆయత నాగః - కాళీయసర్పో బాహో - యస్య తాదృశోవా- మర్దనసమయే- ఫణాంపాదేనపుచ్ఛంపాణినాచ- కర్షణాదితిభావః-అఘహ్రాత్ ఏవం పాపహ్రాదపి-కృష్ణాఖ్యో దేవః- నపరః-నప్రకృష్టః- పాపహరణమేవ తేనక్రియతేస్మరణాది నానతుభోగ ఇతిభావః- ఇయంతు నతథేత్యాహ రా ఇతి-త యైవలక్ష్మ్యైతు ఇహాత నావపిశరీరేపి-సుఖదాసుఖప్రదా శుద్ధా- పాపహరాచ- రా- సంపత్- జనాయ-ప్రాణినే-అర్ప్యతే-దీయతే-ని॥ రాస్త్రీయాం హేమ్ని శాలాయామాశంసాయాంగ తావపీతినానార్థ రత్నమాలా- యాఅసౌ- రాజీవా- పద్మా-ఫణిగిరేః- శేషాద్రేః- గుణకర్మణి వేష్యతఇతికర్మణిషష్ఠీ - దయాస్తోత్రిసాం భగవద్దయా ఫలపాపవినాశవ్యాదిప్రవాహాణాం- కర్మణిషష్ఠీ- నాయకం-ప్రాపకం - స్వనాయకంచ- వృషాచలేశం- ఆయత - ప్రాప యత్ప్రాప్త్యైవ-తస్యాపి-పాపహారణప్రవృత్తిరితిభావః॥౫౬॥ కౌమారం-ఆరచయతః- సఫలం- తపః-అస్య సా-మారమారకనుతస్య-వృషాచలేన్ద్రోః- రామా-రమారహితకోపతయా-కృతాస్మత్తేమా-అరం- ఆరవిసుధాంశు-జయతు- అవన్యాం-ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా। కౌమారమితి॥ కౌమారం- సుబ్రహ్మణ్యసమ్బన్ధి- తపః-కర్మ-సఫలం- సార్థం-ఆరచయతః- కుర్వతః-మారమారకేణ మదనాన్తకేన రుద్రేణేతియావత్ - నుతస్య-స్తుతస్య- వృషాచలేన్ద్రోః- రామాపత్నీ- రహితకోపతయా-శూన్యక్రోధతయా- కృతః-అస్మత్తేమః- యయాసా-సా రమా-ఆరవిసుధాంశు-ఆసూర్యా చన్ద్రం అవన్యాంభూమౌ అరంభృశం

సారసేనమహీతాపహారికా సారసేనమహీతాపహారికా । సారసేనమహీతాపహారికానన్తగాజయతియానఘంరమా ॥౫౮॥ త్వాంగతింజనని యెచ్ఛయైవభీమానయామితరసామహోదయాం। మానయామితరసా

జయతు॥౫౭॥*సా-రసేన-మహీతాపహారికా-సారసా-ఇనం- అహితాప హారికా-సారసేనమహీతాపహారికానన్తగా-జయతి-యా-అనఘం-రమా ఇతిచ్ఛేదః॥వ్యా॥ రసేతి।యా రమా.ఇనంపతిం- అహితం-అపహారయిష్యమాణా-హృక్రోరన్యతరస్యామిత్యణౌకర్తుః-ణౌకర్మత్వం-అహితంఅపహారయితుమితి- తుమున్ణ్వులౌక్రియాయా మితిక్రియార్థక్రియాయాం- భవిష్యతిణ్వుల్ గమ్యాదిత్వాత్ - ద్వితీయాసమాసః - గుణకర్మణివేప్యతఇతి-వి-కల్పాత్- షష్ఠ్యాం- శేషషష్ఠ్యంవాసత్యాంషష్ఠీ తత్పురుషోవా - అహితస్యాపహారికేతి- అకేనోర్భవిష్యదాధమర్ణ్యయోరితినిషేధాచ్చ-ఇనశబ్దాన్నషష్ఠీ- తంపాపహారం కారయితుమిత్యర్థః- తాదృశేసతి- సారా- స్థిరా- సేనాయేషాంతైః-రాజభిర్దేవైర్వా. విష్వక్సేనేనవా- మహితః- పూజితః-యః - అపహారికానన్తః-చౌర్యప్రయోజనహరిః-కృష్ణఇత్యర్థః- తంగచ్ఛతీతి - తథాభూతా చ- సతీఅనఘం- నిర్దోషం- జయతి- సర్వోత్కృష్టాభవతి - చోరసంగమేపి- స్వస్యాశ్రితరక్షణార్థతయానిర్దోషత్వ మిత్యపివ్యజ్యతే- చౌర్యవతశ్చరాజదండ్యస్య- తత్పూజితత్వం- చిత్రమితిచ- సా- సారసా- పద్మారసేన- ప్రేమాతిశయేన- మహాతాపస్య- లోకసంతాపస్య - హారికా- నాశికా- భవత్యేవేతిశేషః- జగద్రక్షణార్థమేవ- విష్వక్సేనాదివత్-భగవత్సంశ్లిష్టాయాః - తస్యాః - అస్మదాది రక్షణోన్ముఖత్వే కిముపవక్తవ్యమితిభావః॥౫౮॥ * త్వాం- గతిం-జనని-యా-ఇచ్ఛయా-ఏవ- భీమాన్ అయామి- తరసా - మహోదయాం- మానయామి-తరసా - మహోదయాం- ఆన- యామితరసాం- అహో-దయాం- ఇతిచ్ఛేదః॥ వ్యా॥త్వామితి॥ హేజనని- అహమితిశేషః- భీమాన్ - భవభీతస్సన్ తరసాజవేన- త్వాం॥గతిం-శరణం- అయామి- యామా- లక్ష్మీః- ఇచ్ఛయైవ- స్వచ్ఛన్దమేవ- యామితరసాం-వర్ధితప్రేమాం - వర్ధితభూమింవా- మహోదయాం-అత్యంతాభ్యుదయకరీం-దయాం-ఆన- ప్రాణితిస్మ- తస్యాం- ప్రేమవర్ధనేన- అభ్యుదయకరణేనచ- దయాంసఫలాం- అకరోదితిభావః।అ

మహోదయామానయామితరసామహోదయాం॥౫౯॥ మారమాతర
ణిమానమస్యతాం మారమాతరణిమాన మస్యతాం । మారమా తరణి

హో ఇతి-తద్దయా కార్యవైచిత్ర్యస్మరణం- ఆనేతి- అంతర్భావితణ్యర్థా
దని తేః-జీవనార్థాత్ కర్తరిలిట్ మహాంతి-ఉదకానియస్మిన్ ఇతిమహోదః-
క్షీరోదః-ఉదకస్యోదస్సంజ్ఞాయామిత్యత్ర -ఉత్తర పదస్యచేతివక్తవ్యాదు
దకశబ్దస్యఉదాదేశః- తం-యాతీతి - ఆతోనుపసర్గఇతి- కే- తతష్టాప్ మ
హోదయాం- అవతారాయక్షీరాబ్ధింప్రాప్తాంతామితి శేషః- తామేవే
త్యర్థః- తరసా- బలేన-యథాశక్తితియావత్- మానయామి- పూజయా
మి-నాన్యమితిభావః - యద్వాయా - ఇచ్ఛయైవ- మహోదయా-క్షీరా
బ్ధింప్రాప్తాసతీ - యామితరసాందయాంప్రాప్యేతి శేషః - అం - విష్ణుం-
ఆన - జీవయతిస్మ తాం - మహోదయాం- అత్యంతాభ్యుదయకరీం-తర
సా- మానయామీతివా-జగద్రక్షకస్య- విష్ణోరపి-ప్రయత్నసాఫల్యకరణేన
తజ్జీవకత్వాత్-అహో ఇతివిస్మయః॥౫౯॥ ❋ మారమాతః-అణిమానం-
అస్య। తాం-మా-ఆర-మా-తరణిం-ఆనమస్యతాం-మారం ఆతరణిమానం
అస్యతాం-మా- ఆరం-ఆతరణి- మానం-అస్యతాం-ఇతిచ్ఛేదః॥వ్యా॥ మా
రేతి॥ హేమారమాతః- కామజనని- మమేతి శేషః- అణిమాఅణుత్వం
ఫల్గుత్వమితియావత్ - అస్యనిరస్య- అసునిరసన- ఇత్యోలోటి హేర్లుక్ బ
ద్ధావస్థానుపేహ్య ఆనన్త్యావస్థారూపమోక్షుందేహీతిభావః - ఆనమస్య
తాం-ఈషత్ప్రణతానాంతరణిం భవ సాగరనావంతాం ప్రసిద్ధాంత్వా
మితి శేషః- తాం- ప్రసిద్ధాంవిష్ణురూపాంఆనమస్యతాస్తరణిమితివావిధే
యప్రాధాన్యాత్ స్త్రీలిఙ్గత్వంఅహమితి శేషః-మారమా-నాశ్రయామిస్మే
తినఅస్త్రేర్లిటిమిపిణలి ఆ రేతినిషేధార్థమారూపావ్యయద్వయయుక్తంబో
ధ్యంత్వాంపురఃప్రత్యశరణాగతిం కృతవానేవాహమితిభావః- మారం
మరణంస్వస్యపరస్యచఅస్యతీత్యస్యన్తః స్యతేశ్శతరినఙ్ సమాసః- అనా
శయన్తః- అత్యాజయన్త ఇతియావత్ తేషాంఆతరణం సమ్యక్ వితరణం

యమకస్తబకశ్చతుర్దశః

మానమస్యతాంమారమాతరణిమానమస్యతాం ॥౯౦॥ కలితమసారమ
నాశాధ్యాయా మహితం నరామరామాన్యం । కలితమసార మనాశా
ధ్యాయామహితంనరామరామాన్యం॥౯౧॥ *

ఇతి శ్రీమదాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
యమకస్తబకశ్చతుర్దశః

తేననిర్వృత్తం-ఆతరణిమంతాదృశమానంజీవనంఅత్యన్తసమృద్ధిసవ్యక్తతర
ణేననిర్వృత్తంఆనంమోక్షమితివాఅస్యతాంఅశక్త్యానిరస్యతాం - అన్య
దేవానామితిశేషః - మానంపూజనం - కర్మ ఆతరణి - సూర్య పర్యన్తం
మారంమాగమం అర్తేర్లుజినిపిసత్తిశాస్త్యజేమితి - అజిమదృశోజిగణఇ
తిగుణేమాఙ్ యోగాదాడభావే అరమితిభవతి నశ్వరాణాం క్షుద్రఫల
ప్రదానాంపూజనంకదాపికస్యాపి నకుర్యామితిత్వమేవశరణాగత్యాప్రస
న్నాసతీమోక్షం దేహీతిభావః ॥౯౦॥ కలితమసా - అరం- అనాశా
ధ్యాయామహితం-నరామరామాన్యం- కలితం- అసారం- అనాశాః-
ధ్యాయామ- హితం-న- రామరామాన్య మితిచ్ఛేదః-కలితమసా- కలిసి
ధాజ్ఞానేనకలితం- ఆక్రాన్తంఅతఏవ అరంభృశం- అనాశఃస్థిరః- యః-
ఆధీనాందుఃఖానాంఆయామః- దైర్ఘ్యం తేనహితం ధృతం-అతఏవనరా
శ్చామరాశ్చ నరామరాః - తైరమాన్యం అపూజనీయం అసారం అస్థి
రఞ్చ రామరామాన్యం- రామపత్నీభిన్నందేవంఅనాశాః- వీతరాగాస్స
న్తః- క్షుద్రఫలసంగరహితా ఇతియావత్- హితంఇష్టసాధనం విధేయ
విశేషణంనధ్యాయామగచిన్తయామేతిప్రార్థనాయాంలోట్యుత్తమబహు
వచనం-అనన్తస్థిరానన్దస్వరూపపరమాత్మసిత్యయుక్తాంతాదృశీంలక్ష్మీమే
వసర్వఫలసాధనతయా ఉపాసీమహీతిస్వ పరహితపచనరూపతయాబ
హువచనమితిభావః॥౯౧॥ *

ఇతి శ్రీ కాశీకోత్తం సభామాన్యశబ్దవిద్యాసుధీమణినా
గోపాలాచార్యేణవిరచితాయాం బుధామోది
న్యాఖ్యాయాంలక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాం
యమకస్తబకవ్యాఖ్యాసమాప్తా

శ్రీరస్తు

నక్షత్రమాలాస్తబకప్రారంభః

ఆనన్దమైన్దిరాః కుర్యురపాఙ్గా యత్ప్రసాదతః । అశ్వినీహస్తిసంపన్నా సమ్పదుజ్జృమ్భతే నృణాం ॥౧॥ భగవతి సుధాబ్ధికన్యే భవతీం భూష్ణుః ప్రపద్యేహం । పరమాభరణీభూతాం భుజాన్తరే భోగిశైలేన్దోః ॥౨॥ నిజశిరసి నిదధదుచ్చైస్సమ్పన్మయ్యాస్తవామ్బ సోదర్యం । అపి సకలవిభవదాయీ హా వస్త్రీభూతకృత్తికో భిక్షుః ॥౩॥ తామసహ్యభవతాపశాన్తయే స్తౌమి తామరసవాసినీమహం । వర్ణయన్తి యదపాఙ్గమాలికాం

అథ నక్షత్రమాలాస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే॥

అథ ప్రతిశ్లోకం క్రమేణ నక్షత్ర నామాఙ్కితం సప్తవింశతి శ్లోక పరిమితం స్తబకం నిబధ్నన్ - స్తౌతి ॥ ఆనన్దమితి ॥ యేషాం-కటాక్షాణాం-యస్యాలక్ష్మ్యావా-ప్రసాదతః- అనుగ్రహాత్- నృణాం-అశ్వినీ-అశ్వభూమవతీ-హస్తిభిః-గజైః-సమ్పన్నా- సమృద్ధా- సమ్పత్-ఉజ్జృమ్భతే- అభివర్ధతే-ఐన్దిరాః - ఇన్దిరాయా ఇమే ఐన్దిరాః- లక్ష్మీసమ్బన్ధినః- అపాఙ్గాః-కటాక్షాః-ఆనన్దం- కుర్యుః అశ్వినీ-హస్తాదినక్షత్రం దేశభూత స్వర్గసంపదపీతి గమ్యతే॥౧॥ భగవతీతి॥ సుధాబ్ధికన్యే- హే భగవతి - లక్ష్మి- భూష్ణుః- వర్ధిష్ణుః- అహం భోగిశైలేన్దోః-శేషాచలేశ్వరస్య- భుజాన్తరే-వక్షస్థలే- పరమాభరణీభూతాం- ఉత్తమభూషాయితాం- భవతీం ప్రపద్యే భరణీతి ద్వితీయనక్షత్రనామచిహ్నితం ॥౨॥ నిజేతి॥ హే అమ్బ సమ్పన్మయ్యాః- ఐశ్వర్యప్రచురాయాః- తదధిష్ఠానదేవతాయాః- ఇతియావత్ - తవ-సోదర్యం-భ్రాతరం-చన్ద్రమితియావత్-నిజశిరసి-ఉచ్చైః-భృశం-ఊర్ధ్వం నిదధత్- సకలవిభవదాయ్యపి వస్త్రీభూతా-కృత్తిః గజచర్మ యస్యసః-భిక్షుశ్చ-భవతీతి శేషః - కృత్తికేతి - తృతీయనక్షత్రనామనిబద్ధం ॥౩॥ తామితి॥ యస్యాః- అపాఙ్గమాలికాం - కటాక్షపరంపరాం-వాసుదేవనిలయస్య శ్రీవైకుణ్ఠస్య- అధిరోహిణీం నిశ్రేణికాం - వర్ణయన్తి-తాం- తామరసవాసినీం- అహం-అసహ్యస్య-దుస్సహస్య- భవతాపస్య- శాన్తయే-స్తౌ

వాసుదేవనిలయాధిరోహిణీం ॥౪॥ తవసుధాంశుజయాభిముఖం ముఖం
మృగశిరోమణిదర్పముషా దృశా । విఘటకం చవపుస్తటిదున్నతే ర్భువ
నమాతరతో నతవోపమా ॥౫॥ వరుణాలయేన్ద్రతనయే కరుణార్ద్రాః స్తవ
లోకమాతరవలోకవిశేషాః । పరితన్యమానదురితం సతతం మామధునా
పునన్తు మధునాశనకాన్తే ॥౬॥ శాపేనరోషణమునేశ్శమితప్రభావో దేవో
త్తమో మధుజితోదయితే విషణ్ణః ॥ తన్వం స్తవ స్తవవచ స్తబకైస్సపర్యాంస్థా
నే విరాజతి పునర్వసు రుద్రసేవ్యే ॥౭॥ నిగమకథితమాయుర్నిస్తులారోగ్య
భాగ్యం । నిరవధికవిభూతిం నిత్యహృద్యాం చ విద్యాం । భగవతి గుణపూర్తిం

మి-రోహిణీం-తురీయం-నక్షత్రనామ రచితం ॥౪॥ తవేతి॥ హే భువనమాతః-
తవముఖం- సుధాంశుజయే - అభిముఖం-ఉన్ముఖం భవతీతి శేషః- తవదృ
శా-మృగశిరోమణేః-మృగశ్రేష్ఠస్య-దర్పముషా-గర్వాపహారిణ్యా భవతః
వపుశ్చ-తటిదున్నతేః- విద్యుదుత్కర్షస్య విఘటకం-నిరాసకమిత్యర్థః-అ
తః కారణాత్ - తవఉపమా- కేనాపిసామ్యం- నాస్తీత్యర్థః- మృగశిరఇతి
పఞ్చమనక్షత్రనామ ॥౫॥ వరుణేతి ॥ వరుణాలయేన్ద్రతనయే - సాగరే
న్ద్రసుతే- మధునాశనకాన్తే- హేలోకమాతః - తవకరుణార్ద్రాః కృ
పాశిశిరాః- అవలోకవిశేషాః- సతతం-పరితన్యమాన దురితం- క్రియ
మాణపాపం-మాం-అధునా-సమ్ప్రతి-పునన్తు-పావయన్తు. ఆర్ద్రా ఇతిషష్ఠ
నక్షత్రనామ॥ ౬ ॥ శాపేనేతి ॥ మధుజితోదయితే- రోషణమునేః - దూ
ర్వాససోమహర్షేః-శాపేన-శమితప్రభావః-నిరస్తవిభవః-అతఏవవిషణ్ణః
ఖిన్నః- దేవోత్తమః-దేవేన్ద్రః- తవ- స్తవవచోభిః - స్తుతివాగ్భిరేవ-స్త
బకైః-గుచ్ఛైః- సపర్యాం తన్వన్- సన్-వసురుద్రసేవ్యే - స్థానే-ఇన్ద్ర
పదే పునః- విరాజతి పునర్వసురితి-సప్తమం నక్షత్రనామ॥౭॥ నిగమేతి॥ హే
భగవతి- త్వం త్వామితి శేషః- భేజుషాం-సేవితవతాం - నిగమకథితం- వే
దోక్తం-ఆయుః- శతమానమిత్యర్థః- నిస్తులం-అసదృశం- ఆరోగ్యం నీరో
గత్వం- తత్సంయుక్తభాగ్యంచ- నిరవధికాం- అనన్తాం- విభూతిం- శ్రి
యం- నిత్యహృద్యాం - నిత్యరఞ్జనీం- విద్యాం - బ్రహ్మవిద్యాంచ- గుణ

భాసమానాశ్చకీర్తిం । బలిరిపుపదభక్తింభజుషాంపుష్యసిత్వం॥౭॥ శేషాచలాధీశాఙ్గకాశ్లేషాచలామోదోన్నతి । స్సైనపాభవోన్మేషాబ్ధి సంశోషావహావిశ్వప్రసూః। తోషాయనః కల్పేతదుగ్ధోషాపహం యస్యాః పదం। భాషాశచీముఖ్యద్యుసద్యోషాశిరోభూషాయతే ॥౮॥ ఇహోపాస్తేయస్తేచరణకమలద్వంద్వమమలం। సపూజ్యస్స్వారాజ్యంజనని కలయిష్యన్నవికలం । మఘోనస్సామ్రాజ్యం మదనమథనస్యాపివిభవం తృణప్రాయంప్రాయోగణయతిపదం ద్రౌహిణమపి ॥౧౦॥ ఆర్యాసేవితమక్ష

పూర్తిం- కల్యాణగుణసమృద్ధిం- భాసమానాం- ప్రకాశమానాం-కీర్తిం చ- బలిరిపోః- త్రివిక్రమస్య- పదభక్తిం చ-పుష్యసి- దిశసి- పుష్యేత్యష్టమనక్షత్ర నామ॥౭॥ శేషేతి॥ శేషాచలాధీశస్య-అఙ్గకానాం- మృద్వవయవానాం-దయనీయార్థైకప్రత్యయః- ఆశ్లేషేణ- ఆలిఙ్గనేన- యాఅచలా-స్థిరా- ఆమోదోన్నతిః- వాసనాతిశయః- హర్షాతిశయోవా - యస్యాస్స్వాభవోన్మేషః- సంసారాభివృద్ధిరేవఅబ్ధిః - తత్సంశోషం ఆవహతీకరోతీతితథాభూతా- విశ్వప్రసూః- జగజ్జననీ-నః- అస్మాకం- తోషాయ-ముదే- కల్పేత-యస్యాః-లక్ష్మ్యాః పదం - భాషాశచీముఖ్యాః- వాణీన్ద్రాణీప్రభృతయః-యాః- ద్యుసద్యోషాః-దివిషత్తరుణ్యః-తాసాం-శిరోభూషాయతే- అవతంసవదాచరతిదివ్యాప్సరోభిర్నిత్యసేవితేతిభావః ఆశ్లేషా ఇతినవమనక్షత్రనామ॥౮॥ ఇహేతి॥ హేజనని-ఇహలోకే- తే-అమలం చరణకమలద్వన్ద్వం-యఃఉపాస్తే- పూజ్యః-సః- అవికలం- నిరతిశయం- స్వారాజ్యం-శ్రీవైకుణ్ఠం-కలయిష్యన్-గమిష్యన్-మఘోనః- శక్రస్య-సామ్రాజ్యం-మదనమథనస్య-మదనాన్తకస్యాపి- విభవం- ద్రౌహిణం-బ్రహ్మసంబన్ధి- పదం-స్థానమపి-తృణప్రాయం-ప్రాయః-భృశం-గణయతి-మనుతే మఖేతిదశమనక్షత్ర నామ॥౧౦॥ఆర్యేతి॥ ఆర్యైః- పూజ్యైః- సేవితంశ్లోకే అర్యమతారకమితిపాఠస్స్వాధుఃనత్వార్యమేతిఅర్యమన్శబ్దాదార్యమణీమితిస్యాత్ అర్యమః దాతా॥యః-ఖలువై దదాతిసోర్యమేతిశ్రుతేః-తద్రూపా తారకా- కనీనికాఅపాంగ ఇతియావత్ - యస్యాఃతత్ -అభీష్టప్రదాపాఙ్గమితిభావః॥౧౧॥తారకాద్యైత్యనాదికా। కనీనికాయాంభేచాయంసనావతు

యం ఫలమిష్టమర్యమతారకం । యత్క్షణేన నిజేక్షణేన ముదా దదాతి స
దాతనం। తత్తటిత్సమధామ మఙ్గళనామ తామరసాలయం । పాలయత్వి
మమానమత్సురయావతం పరదైవతం ॥౧౧॥ ఏకేనాఞ్జలినైవ కఞ్జనిలయే
సర్వార్థముర్వీతలే। సన్ధాయాథ ముకున్దమన్దిరగతిం సన్తన్వతీం త్వాం వినా।
మారం స్తాతిచలే ఖలే నృపకులే వాగుత్తరా ఫల్గునీ । త్వాశాసే హ మహ
ర్నిశం తదితరద్యాచామి నో జాతుచిత్ ॥౧౨॥ క్షిపతు క్షిప్రమనల్పమప్ర
తిహతస్తాపత్రయం మామకం। భవదావాగ్నిభయావహస్తవ కృపావీక్షా

షిన ద్వయోరితి నానార్థరత్నమాలా॥ సదాతనం- పురాతనం-యత్-దైవ
తం కర్తృ-నిజేక్షణేన-ముదా- అక్షయం ఫలం-ఐహికాముష్మికరూపనిత్యా
ర్థః-క్షణేన దదాతి- తటిత్సమధామ- విద్యుత్సదృశతేజః- అనమత్-నమత్
సురయావతం-దేవస్త్రీనికరం - యత్ తత్ - తామరసాలయం- పద్మనిల
యం-మఙ్గళం-శుభకరం-నామ- యస్యతత్-తత్తేజః-ఇమం- ఆశ్రితం మా
మిత్యర్థః - పాలయతు అర్యమతారక మితిపూర్వఫల్గునీ నామ ॥౧౧॥
ఏకేనేతి॥ హే కఞ్జనిలయే- ఏకేన- అఞ్జలినైవ-ఉర్వీతలే - సర్వార్థం-సక
లమనోరథం- సన్ధాయ-ఉత్పాద్య అథ-ముకున్దమన్దిరగతిం- వైకుణ్ఠగతిం-
సన్తన్వతీం- కుర్వతీం-త్వాం వినా- ఉత్తరా- శ్రేష్ఠా వాక్ - మద్వాణీ-
అతిచలే- అత్యన్తచపలే-ఖలే-ఫల్గుని- అల్పే- నృపకులే- మారం స్తే-మా
విహరతు-ఇతి- అహం- అహర్నిశమాశాసే- ప్రార్థయే - తదితరత్-త్వ
దన్యం వస్తు - జాతుచిదపి నో యాచామి - న యాచే ॥ ఉత్తరాఫల్గునీతి
ఉత్తరఫల్గునీ నక్షత్రనామ ॥ ౧౨ ॥ క్షిపత్వితి॥ హే అమ్బ- శశిసహో
దరి - అప్రతిహతః- యేన కేనాప్యకుణ్ఠితః- భవదావాగ్నేః- సంసృతి
రూపదవానలస్య భయావహః- భయఙ్కరః- తచ్ఛామక ఇతి యావత్-
తవ కృపావీక్షా- కరుణాకటాక్షః- సైవ - సుధానిర్ఝరః - అమృతప్రవా
హః- మామకం- అనల్పం- తాపత్రయం- ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రితయం
తద్రూపసన్తాపం చ- క్షిప్రం- క్షిపతు-నిరస్యతు- యతః- కటాక్షామృత

సుధానిర్ఝరః। వ్యథయన్ సాధుకదమ్బమమ్బ విహితప్రౌఢాగమవ్యాహతి
శ్శశినస్సోదరి హానిదాఘవిభవశ్శాన్తిం యతో విన్దతి ॥౧౩॥ లోకే పాకారి
మేకే విరచితయజనశ్రేణయః ప్రీణయన్తే। కేచిత్త్రాసాపనుత్త్యై విదధతి నృ
హరేర్యోగివర్యాస్సపర్యాం। అన్యే పాథోధికన్యే హరపరిచరణం కుర్వతే
సర్వదేహ। త్వామేవామేయరూపాం మనసి వయమమీ సేవయా భావ
యామః॥౧౪॥ మయి సర్వాపకృతిక్షమేపి కలయస్వాతీవశీతాం దయాం।
హరికాన్తే భువనోపకారనిరతేష్వన్యేషు ధన్యేష్వివ। పనసామ్రాదిమహీ
రుహేషు దదతీ భూరీణి వారీణి సా। విషవృక్షేపి ముహుః ప్రవర్షతి న కిం వి

ప్రవాహేణ- సాధూనాం- సతాం- కదమ్బం-సమూహం- తద్రూపం-
సాధు- సమీచీనం- కదమ్బం నీపవృక్షం- వ్యథయన్-ఖేదయన్-విహితా-
రచితా-ప్రౌఢానాం- ప్రథితానాం-ఆగమానాం- శ్రుతీనాం-శాస్త్రా
ణాంచ- తదాత్మకవృక్షాణాంచ వ్యాహతిః-క్షతిః-యేనసః- హానిం- సద్గ
తివిఘాతం- దదన్తీతి- తాదృశానాం- అఘానాం- పాపానాం- విభవః-త
దాత్మకః-యః-నిదాఘవిభవః- గ్రీష్మమహిమా- శాన్తిం విన్దతి॥హా- ఆశ్చ
ర్యం-హస్తేతి త్రయోదశనక్షత్రనామ॥౧౩॥ లోక ఇతి॥ హే పాథోధికన్యే
లోకే-ఏకే- మానవాః- విరచితాః-యజనానాం- యజ్ఞానాం- శ్రేణ
యః-పఙ్క్తయః- యైస్తే-తాదృశాస్సన్తః-పాకారిం-ఇన్ద్రం-ప్రీణయన్తే-త
ర్పయన్తి-కేచిత్-యోగివర్యాః- త్రాసాపనుత్త్యై-తాపత్రయభయాప
నోదనాయ-నృహరేః-నృసింహస్య-సపర్యాం-పూజాం-విదధతి- కుర్వన్తి
అన్యే-నరాః- హరస్య రుద్రస్య-పరిచరణం- పరిచర్యాం కుర్వతే- అమీవ
యం- ఇహలోకే- సర్వదా - అమేయరూపాం - అపరిచ్ఛేద్యస్వరూ
పాం- త్వామేవ - సేవయా భావయామః - చిత్రేతి చతుర్దశనక్షత్ర
నామ ॥ ౧౪ ॥ మయీతి॥ హే హరికాన్తే - విశ్వామ్బ - సర్వాపకృతీ
నాం-సర్వాపరాధానాం- క్షమే-ఉచితే-మయి - భువనోపకారనిరతేషు
లోకోపకారసక్తేషు- అన్యేషు-మదితరేషు - ధన్యేషు పురుషేష్వివ-అతీ
వశీతాం-శిశిరాం-దయాం- కలయస్వ-కురుష్వ- తదేవ సామాన్యేనదృ
ష్టాన్తేన సమర్థయతి॥ పనసామ్రాదిషు-కణ్టకఫలమాకన్దాదిషు-మహీరు
హేషు- భూరీణి-అధికాని- వారీణి-దదతీ-సా-ప్రసిద్ధా-కాదమ్బినీ-మేఘప
ఙ్క్తిః- విషవృక్షే- కింపాకద్రుమేపి-ముహుః- న ప్రవర్షతి కిం - వర్షత్యే

శ్చాప్యమ్బ కాదమ్బినీ ॥ ౧౫ ॥ పూర్ణం వర్ణయితుం తవామ్బ నిగమా న ప్రాభవన్ ప్రాభవం। యస్యాస్స్వర్గణికా ముదం విదధతే దాస్యేన లాస్యేన చ। వాణీ సా చ విశాఖదన్తిముఖయోర్మాతాపి జాతాదరే । ధన్యే చామరవీజనం రచయతోర్ధత్తే కళాచీం శచీ॥౧౬॥ బహుతరమనూనాధారయతాముఖైరఖిలైర్ముఖైర్నళినజనుషా నిర్మాతుమహో యదమ్బ న శక్యతే। కథమిహ తవ స్తోత్రే కవయస్స్వయం వయమిన్దిరే । జనని శిశవశ్శక్యార్థకృతోऽథవా జననీముదే॥౧౭॥ త్రస్యత్త్రాతాభిహితవచనత్రాణధర్మాయ సీతే। జ్యే

వేతి భావః- స్వాతీతి పఞ్చదశం నక్షత్రనామ ॥౧౫॥ పూర్ణమితి॥ హే అమ్బ- తవ- పూర్ణం- ప్రాభవం- వైభవం- వర్ణయితుం- నిగమాః- శ్రుతయః- న ప్రాభవన్- నక్షమేరన్- యస్యాస్తవ స్వర్గణికాః- అప్సరసః- దాస్యేన శుశ్రూషయా. లాస్యేన- నృత్యేనచ- ముదం - విదధతే- కుర్వతే- సా- ప్రసిద్ధా- వాణీ- సరస్వతీచ- విశాఖదన్తిముఖయోః - కుమారగజాననయోః మాతాపి- జాతాదరే - ఉద్భూతాసక్తికే అతఏవ - ధన్యే చ సతీ- చామరవీజనం- రచయతః- కుర్వతః- శచీ- ఇన్ద్రాణీ- కళాచీం- పతద్గ్రహం తామ్బూలోచ్ఛిష్ట వాహక పాత్ర విశేషమితియావత్ - ధత్తే విశాఖేతి షోడశం నక్షత్రనామ । ౧౬ ॥ బహుతరేతి ॥ హే అమ్బ- ఇన్దిరే- జనని- బహుతరాః- మనవః- మన్త్రాః- యాసు తాః- శ్రుతీః- అఖిలైర్ముఖైః- చతుర్భిరితియావత్- ఆధారయతా- ఆసమన్తాద్ధారయతా - నళినజనుషా- కమలజన్మనా- బ్రహ్మణేతియావత్- యత్- స్తోత్రం- నిర్మాతుం- రచయితుం- న శక్యతే- అహో - బ్రహ్మణోऽప్యశక్యస్తుతిత్వకథనేన శ్రీగుణానన్త్యం ప్రకాశ్యత ఇతి భావః॥ ఇహ ఈదృశే తవ స్తోత్రే- వయం - స్వయం- కథం కవయః- భవేమేతి శేషః- కవయితుమశక్యా ఏవేతి భావః - అథవా- శిశవః- బాలాః- శక్యార్థకృతో యథాశక్త్యాచరన్తోऽపి- జననీముదే- మాతృతుష్ట్యై- భవన్తి ఖలు అనూరాధేతి సప్తదశం నక్షత్రనామాఙ్కితం॥౧౭ త్రస్యదితి॥ హే సీతే- త్రస్యతా- సత్యపరిత్యాగభీతేన- త్రాతా తేన జనకేన దశరథేనేతియావత్- అభిహితస్య- ఉక్తస్య- వచనస్య- త్రాణధర్మాయ- పరిపాలనాయేత్యర్థః - రఘుపరిబృఢే- రాఘవే- జ్యేష్ఠైకార్హం- జ్యేష్ఠ

స్త్రైకార్త్స్న్యం రఘుపతిరభూద్రాజ్యముత్సృజ్య యాతే । విశ్వం త్రాతుం త్వమ
నుచలితా వీర మేనం పి నో చేత్ । కస్మాద్భస్మీభవతు జగతాం కణ్టకః పఙ్క్తి
కణ్ఠః॥౧౮॥ ద్విషచ్చమూలయేచ్ఛయా తవాఙ్ఘ్రిపద్మమిన్దిరే । స్ఫురత్స
రోజమన్దిరే సురాః పురా వవన్దిరే । తదేవ సమ్పదే వయం నిరాపదే తమో
భిదే। భజామహే భుజాయుగీయుజా నతేన మాళినా ॥౧౯॥ కలితనియమ
పూర్వాషాఢకాషాయచేలా । యతసకలహృషీకా యద్యతీన్ద్రా విశ
న్తి । తదపి భజతి ధామ న్యస్యభారం త్వదఙ్ఘ్రౌ మమ జనని నృపాశో మాదృ
శో బాలిశోఽపి॥౨౦॥ సారాపదానశతమోదితవిశ్వదేవ । తారాపతిస్థను

పుత్రస్యైవోచితం- రాజ్యం ఉత్సృజ్య - సంత్యజ్య యాతే - వనం ప్రతి
గతే సతి-విశ్వం- ప్రపఞ్చం-త్రాతుం-ఏనం వీరం- రఘువీరం- త్వం- అను
చలితా- అనుప్రయాతా నో చేత్- జగతాం కణ్టకః - పఙ్క్తికణ్ఠః- దశగ్రీ
వః-కస్మాత్-భస్మీభవతు- తథా న చేత్ -సః న మ్రియేతైవేతి భావః-జ్యే
ష్ఠేత్యఙ్కి-తమష్టాదశర్క్షనామ॥౧౮॥ద్విషదితి॥ స్ఫురత్సరోజమన్దిరే- హే
ఇన్దిరే-తవ అఙ్ఘ్రిపద్మం-పురా సురాః- ద్విషచ్చమూనాం - రిపుసైన్యా
నాం-లయేచ్ఛయా-వినాశాశయా- వవన్దిరే-ప్రణేముః - తత్పాదారవిన్ద
మేవ తమోభిదే- అజ్ఞానచ్ఛిదే-నిరాపదే-నిర్విపత్తయే- సమ్పదే- ముక్తై
శ్వర్యాయ- వయం-భుజాయుగీయుజా- భుజద్వయీసహితేన-నతేన-
వినయనమ్రేణ- మాళినా- భజామహే-ప్రణమామః మూలేతి ఏకోనవిం
శనక్షత్రాఙ్కితమితి జ్ఞేయం॥౧౯॥కలితేతి॥ హేజనని- కలితాని- వసితాని
నియమపూర్వాణి- ఆషాఢకాషాయచేలాని - దణ్డకాషాయవస్త్రాణి-
యైస్తే॥ని॥ఆషాఢోయమినాందణ్డ ఇత్యమరః- యతాని-సంయతాని- సక
లాని-హృషీకాని- బాహ్యాన్తరేన్ద్రియాణి- యైస్తే-యతీన్ద్రాః- సంయమీ
న్ద్రాః-యత్పదం-విశన్తి-ప్రవిశన్తి- తద్ధామాపి-కర్మ-త్వదఙ్ఘ్రౌ-భారం-న్య
స్య-భరసమర్పణం కృత్వేత్యర్థః- మాదృశః-బాలిశః-నృపాశః-మనుజాధ
మోపి నృశబ్దాద్యాప్యే పాశబితి పాశప్రత్యయః-భజతి. త్వత్కటాక్షిత
స్య పురుషస్య కఠోరవ్రతానుష్ఠానపరయోగీన్ద్రప్రాప్యమపి పదం సులభ
మితి భావః- పూర్వాషాఢేత్యఙ్కితమితి బోధ్యం॥౨౦।సారేతి॥ హే కమలే
సారాణాం- శ్రేష్ఠానాం- అపదానానాం- చరిత్రాణాం- శతేన-మో
దితాః- తోషితాః-విశ్వేచ దేవాః-యేన తస్మిన్- తారాపతౌ-వాలిని-తిష్ఠ

ః భానుసుతేన రాజ్యం। త్వత్ప్రీతికార్యసహకారగిరైవ లబ్ధం। కార్యో
ద్యమోఽపి కిము తే మహతాం శివాయ ॥౨౧॥ దురితం విమృష్య నిఖిలం దయా
నిధే। పరిపాత్వకించనమముం భవానితి। జగదుద్భవాదినిరతస్య శార్ఙ్గిణః
శ్రవణేఽభిధేహి రహసి స్వయం రమే॥౨౨॥ అశక్తోఽస్మి దుస్సాధనిష్ఠాసహస్రే
ష్వహం కర్మబోధాద్యుపాయాన్తరేషు। అతస్తావకీనే సురద్రోరనూనే
పదే లోకమాతః ప్రపద్యేఽతిభీతః ॥౨౩॥ త్వత్పరిగ్రహజుషం ద్విషన్ రమే।
క్షీయతే బహుసహాయవానపి। తన్నిదర్శనమపాస్తవారిజః। శ్చన్ద్రమాః శ
తభిషజ్నిషేవితః ॥౨౪॥ భగవతి యస్య భవద్గుణకీర్తనకం ప్రోష్ఠపదమా

త్రీతి- తాదృశమపి మన్దభక్త్వద్యోతకమిదం విశేషణం- రాజ్యం- భానుసుతేన
సూర్యపుత్రేణ- సుగ్రీవేణేతి యావత్- త్వత్ప్రీతికార్యస్య- లఙ్కాగమనగ
రాత్ త్వదానయనకృత్యస్య సహకారగిరా- సాహాయ్యోక్తిమాత్రేణైవ-
లబ్ధం- ప్రాప్తం- తదేవ సామాన్యేన సమర్థ్యతే। మహతాం- మహాత్మ
నాం- కార్యేషు- ఉద్యమః- యత్నోఽపి- శివాయ- క్షేమాయ- భవతీతి శేషః- వి
శ్వేదేవతా రేతి ఉత్తరాషాఢర్క్ష నామచిహ్నం సన్నిహితమితి జ్ఞేయం॥౨౧॥ హే
దయానిధే - రమే- త్వం జగదుద్భవాదినిరతస్య త్వదేకరసలీలాపరవశస్య
అవసరలాభప్రవర్తనాయ ఇదం శార్ఙ్గిణః శ్రవణే అకిఞ్చనం- త్వదన్యసాధనమ
మన్యమానం- అముం జనం- భవాన్ నిఖిలం దురితం విమృష్య- పరిపాతు- రక్షే
త్వర్థః- ఇతి- రహసి- స్వయం- అభిధేహి- నివేదయ శ్రవణ ఇతి ద్వావింశతా
రాఙ్కితమితి భావ్యం॥౨౨॥ అశక్త ఇతి॥ హే లోకమాతః- అహం దుస్సా
ధాని అశక్యాని నిష్ఠాసహస్రాణి- నియమసహస్రాణి యేషు తేషు కర్మ- యా
గాది- బోధః- ఉపాసనాదివిషయం జ్ఞానం చ శబ్దాద్యుపాయాన్తరేషు- ఆది
నా ఉపాసనాభేదాః గృహ్యన్తే- అశక్తోఽస్మి- అతః- అతిభీతస్సన్- సురద్రోః
కల్పవృక్షాత్- అనూనే- అధికే- తావకీనే- త్వదీయే- పదే- కర్మణి- ప్రప
ద్యే- ఆశ్రయే- ధనిష్ఠేతి త్రయోవింశతారకానామాఙ్కితమితి బోధ్యం॥౨౩॥
త్వదితి॥ హే రమే- త్వత్పరిగ్రహజుషం- భక్తత్వేన భవదఙ్గీకృతం- జనం-
ద్విషన్- విద్విషన్ జనః- బహుసహాయవానపి క్షీయతే- స్వయమేవ నశ్య
తీత్యర్థః- అపాస్తవారిజః- తిరస్కృతత్వన్నివాసజలజః- శతభిషగ్భిః- అనేక
చికిత్సకైః- నిషేవితః- చన్ద్రమాః- తస్య- పూర్వోక్తస్య క్షయశీలత్వస్య ని
దర్శనం- దృష్టాన్తః తస్యాన్వహం క్షయశీలత్వప్రసిద్ధేరితి భావః- శతభిషగితి

స్యం।భవతిహిజగతిగతిస్తచ్చరణామ్బుజరేణురస్మాకం॥౨౫॥ త్వత్పదమ
రవిన్దగృహే వన్దన్తే జన్తవో భువి యే। భువనోత్తర భాద్రపదక్షుణ్ణమ
మీషాంగృహద్వారం॥౨౬॥శిశిరేవతీర్యసిద్ధాసాకంశీతాంశునాపద్మే।కరు
ణార్ద్రే కాన్తహృదిస్థాస్నుర్ముష్ణాసితాపంమే ॥౨౭॥ సంగ్రథ్యచిత్రైః ప
దరత్నషణ్డైస్సమర్పితా దాస్యజుషామయైషా । నక్షత్రమాలానదరాజక
న్యేహృద్యాత్వదీయేహృదయేచకాస్తు॥౨౮॥ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరి
విరచితే లక్ష్మీసహస్రే నక్షత్రమాలా స్తబకః పఞ్చదశః

చతుర్వింశతారకాఙ్కితమితిజ్ఞేయం॥౨౪॥ భగవతీతి॥ హేభగవతి-జగతి-
యస్యపురుషస్య- ఆస్యం-ముఖం-భవద్గుణకీర్తనేన-కంప్రం - చఞ్చలం-ఓ
ష్ఠపదం- యస్యతత్-భవతి-తస్య- పురుషస్య-చరణామ్బుజరేణుః-అస్మా
కం- గతిః-శరణం- ప్రోష్ఠపద సమాఖ్య నక్షత్ర చిహ్నం నివేశిత మితివి
జ్ఞేయం॥౨౫॥త్వదితి॥ హేఅరవిన్దగృహే-భువి- యేజన్తవః-త్వత్పదం-వ
న్దన్తే- ప్రణమన్తి- అమీషాం-గృహద్వారం-భువనోత్తరాణాం-లోకోత్త
రాణాం- భాద్రాణాంగజవిశేష సమూహానాంపదైః-క్షుణ్ణం- క్షోభితం
భవతీతి శేషః-ఇదంచ భద్రైర్మన్ద్రైర్మృగైర్భద్రైర్భద్రమన్ద్రైర్మృగైస్తథే
తిశ్రీరామాయణేనాగ విశేషతయా ఉపాత్తానామన్యేషా మప్యుపలక్ష
ణంఛత్రిన్యాయా దితిబోద్ధ్యం ఉత్తరభాద్రపదేత్యనేనషడ్వింశనక్షత్రా
ఙ్కితమితిజ్ఞేయం॥౨౬॥శిశిరఇతి- శిశిరే శీతళే-సిద్ధా - శీతాంశునాసాకం
అవతీర్య-ఆవిర్భూయశిశిరే - హేపద్మేకరుణయా-ఆర్ద్రే- శిశిరే- కాన్త
స్య- భగవతః-హృదిస్థాస్నుః-స్థితాసతీ-మే తాపం- ముష్ణాసి-అపహరసి
రేవతీతిసప్తవింశఋక్షాఙ్కితమితిజ్ఞేయం॥౨౭॥సంగ్రథ్యేతి॥ హేనదరాజ
కన్యే-దాస్యజుషా- కింకరత్వభాజామయాచిత్రైః- చతుర్దశశ్లోకపర్య
న్తంఉపక్రమే అనులోమ్యేనఏకైకాక్షరాధిక్యభాగ్భిః- తదుపరిసప్తవిం
శపర్యన్తంఏకైకాక్షరన్యూనత్వ భాగ్భిశ్చేత్యర్థః- పదరత్నషణ్డైః - పాద
సమూహైః-సంగ్రథ్య- గుమ్ఫయిత్వా- సమర్పితాహృద్యా-హృదయఙ్
గమా - ఏషా - నక్షత్రమాలా - త్వదీయేహృదయే- హృదివక్షసిచ-
చకాస్తు- విలసతు॥౨౮॥ ఇతిశ్రీ* లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థ వ్యాఖ్యాయాం
నక్షత్రమాలా స్తబకవ్యాఖ్యాసమాప్తా.

శ్రీరస్తు

అథచిత్రచరిత్రస్తబకప్రారంభః

పవిత్రంపద్మనాభస్యకళత్రంతత్పునాతునః । విచిత్రంత్రిషులోకేషుచరిత్రంయస్యగీయతే॥౧॥ అప్రాకృతేపిభగవానవతారరూపే। ప్రాయఃప్రజానుగుణమేవకరోతిజన్మ। మాతస్త్వయాతుమథితేప్రథమేహిభూతే। చిత్రంపురాజనిరకారితథాద్వితీయే॥౨॥ ఖ్యాతోహివిజ్వలనశీతళిమానుమానం। బాధానువిద్ధమితితార్కికసమ్ప్రదాయః। వాలానలేకిమల

అథచిత్రచరిత్రస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారభ్యతే

పవిత్రమితి॥ యస్యలక్ష్మీరూపస్యభగవత్కళత్రస్యచరిత్రంత్రిషులోకేషువిచిత్రంఅత్యద్భుతం విధేయం- గీయతే-వర్ణ్యతే- పవిత్రం-పరిశుద్ధంతత్. ప్రసిద్ధం- పద్మనాభస్యకళత్రం-నః-అస్మాన్-పునాతు- పావయతాత్ ॥౧॥ అప్రాకృతఇతి॥ హేమాతః- భగవాన్- అవతారరూపే రామకృష్ణాదిదివ్య విగ్రహేఅప్రాకృతే- ప్రకృతిసమ్బన్ధరహితేసత్యపి- ప్రాయః-భూయః- ప్రజానాం-అనుగుణం- సజాతీయం- జన్మ- ఉత్పత్తిం- దేవమనుష్యాదిసంస్థానమితియావత్-కరోతి- త్వయాతు పురా- ప్రథమే భూతే-పృథివ్యామిత్యర్థః- మథితేవిలోడితేసతిద్వితీయేభూతే జలే-జనిః- ఆవిర్భావః-అకారి-చక్రే-తథైవ-ద్వితీయేభూతేజలఇత్యర్థః మథితేసతిప్రథమేభూతేపృథివ్యాం- జనిరకారీత్యన్వయః-లోకవిరోధాదాశ్చర్యమితిభావః - వస్తుతస్తుప్రథితేమథనకాలేప్రథమేఆదౌభూతేభూతాన్సృజన్తీసతి ద్వితీయేజలమథనేత్వమజనిష్ఠాః-తథాద్వితీయేచమథితేపునర్మథనేభూతేజాతేఇతిప్రథమే-అమృతాదితః ప్రాక్త్వమేవాజనిష్ఠా ఇతిభావః- భగవతః ప్రజానుగుణావతరణంతవతుతద్విలక్షణావతరణమితివతోపిత్వచ్చరిత్రస్యవైచిత్ర్యమితిభావః॥౨॥ ఖ్యాతఇతి॥ హేకమలవాసిని - జ్వలనస్య- అగ్నేఃశీతళిమానుమానం- శైత్యల్యానుమాపకప్రమాణం - బాధానువిద్ధంబాధాఖ్యదోషకలితమితితార్కికసమ్ప్రదాయఃఖ్యాతః ప్రథితః-

హాసిని వాయుసూనోః। శ్చిత్రం చకర్థ కృపయా శిశిరత్వమేవ॥౩॥ నిమగ్నమగ్నౌ కిల వస్తు భూయోప్యున్మజ్జతీతి క్వను దేవి దృష్టం। వపుస్త్విచిత్రం తవ వహ్నిమగ్నమున్మజ్జనం మజ్జనని ప్రపేదే॥౪॥ స్వబాధకాన్ సాధుజనోపి శక్తో బాధేత పాథోధిసుతే జగత్యాం। బాధావిధాత్రీర్భవతీ రరక్ష। రక్షస్స్త్రియః ప్రత్యుత వాయుపుత్రాత్॥౫॥ శోకాదపేతస్తవ తావలోకాత్పాకారిపాకః కిల కాక ఏకః। లోకాననేకాన్ లభతే స్మ చిత్రం। భవాన్తరే భోగినగేశ్వరేణ॥౬॥ కాన్తప్రియాం వహతి కామవశాద్దృశీతి। వాఙ్మాత్రమేవ భువి శు

త్వం త్వితి శేషః- వాయుసూనోః- హనూమతః- వాలానలే- వాలాగ్నౌ- శిశిరత్వం శైత్యమేవ- కృపయా చకర్థ- అకరుథాః॥౩॥ నిమగ్నమితి॥ హే దేవిమజ్జనని- అగ్నౌ- నిమగ్నం- దగ్ధం కిలేత్యర్థః- వస్తు- ద్రవ్యం- కర్తృ- భూయోపి- ఉన్మజ్జతి- ఉదేతీతి క్వను- క్వవా- దృష్టం- నకుత్రాపీత్యర్థః- వహ్నిమగ్నం తవ వపుః ఉన్మజ్జనం- పునరుత్థానం- ప్రపేదే- భేజే- విచిత్రం ఏతత్పరం లోకవిలక్షణమితి భావః॥౪॥ స్వేతి॥ హే పాథోధిపుత్రి- జగత్యాం- సాధుజనః- మహాజనోపి- స్వబాధకాన్- స్వవిరోధినః- శక్తస్సత్యాం- బాధేత హింస్యాత్- భవతీ తు- బాధావిధాత్రీః- త్వద్దుఃఖకారిణీః- రక్షస్స్త్రియః- రాక్షసీః- ప్రత్యుత వైపరీత్యేన వాయుపుత్రాత్- రరక్ష- అరక్షః- సాక్షాత్త్వద్బాధకరత్వేపి పరంపరయా బాధప్రవృత్తాదపి వాయుపుత్రాత్- జోషం భావమప్యచాలన్వ్యా రాక్షసీసంరక్షణం లోకవిలక్షణమితి భావః॥౫॥ శోకాదితి॥ తవ అవలోకాత్- కటాక్షాత్- పాకారేః- శక్రస్య- పాకః- డిమ్భః- ఏకః కాకః- కాకాసురః- శోకాత్- అపేతః- ఉన్ముక్తః కిల- కిలేతి ప్రసిద్ధౌ భవాన్తరే- జన్మాన్తరే- స్వసజాతీయజన్మవిశేషే చ- భోగినగేశ్వరేణ- శేషాచలాధిపేన సహ- తేన హేతునా చ అనేకాన్ లోకాన్- సాలోక్యం- ఏకవిధాన్ లోకాన్- దర్శనాని అక్షిణీతి యావత్- లభతే స్మ తేనైకేన సర్వకాకానామేకాక్షిత్వమభూదితి భావః। నాకాధిపార్థ్యానపి వృద్ధగృధ్రి ఇతి పాఠాన్తరం- తత్పక్షే వృద్ధగృధ్రః- జటాయురపి నాకాధిపేన- ఇన్ద్రేణ- అర్థ్యాన్- ప్రార్థనీయాన్- అనేకాన్ లోకాన్- లభతే స్మేత్యన్వయః చిత్రం- కస్యచిత్ పక్షిణః- ఇన్ద్రేణాప్యభ్యర్థనీయపదప్రాప్తిత్వమాశ్చర్యమితి భావః॥౬॥ కాన్తేతి॥ హే వార్ధికన్యే భువి కాన్తః- పతిః- కామవశాత్- ప్రియాం- దృశి- లోచనే- వహతీతి- వా

శ్రీమహార్ధికన్యే ఆశ్చర్యమబ్జనయనో హరిరబ్జగా త్వాం । యుక్తం తతో దృశి బిభర్తి తవ ప్రియస్త్వాం ॥ ౭ ॥ ప్రాయస్త్రియః పత్యురతిప్రియాశ్చేత్ప ద్మే సదా పార్శ్వముపాశ్రయన్తే । నిరన్తరం త్వన్తు నిధీయసే హో భుజా న్తరే నాగనగేశ్వరేణ ॥ ౮ ॥ సర్వే కించిత్కురర్వ తస్త్వానుకూలాన్ । సంర క్షన్తః ప్రేక్షితాస్సిన్ధుకన్యే । అఞ్జల్యజ్ఞానార్జితాగః ప్రపఞ్చా । నస్మాదృ శానప్యహో రక్షసి త్వం ॥ ౯ ॥ దృష్టా వేణుం జడమపి జనా దేవి వాచాలయ న్తః । కృష్ణోప్యేనం ముఖరయతి చేత్ కిం పునస్తత్ర చిత్రం । లోకాన్ స్వాకానపి

జ్ఞాతేతి - వా హైవ శుశ్రుమ - ఆశ్చర్యమ - హరిః - అబ్జనయనః - త్వన్తు అ బ్జగా - పద్మస్థా - తతః కారణాత్ - తవ ప్రియః - కాన్తః - త్వాం - దృశి - నయ నేన స్వేషాం ప్రత్యక్షంచ - బిభర్తి - యుక్తం - లోకవాదస్యాభూతార్థప రత్వపరం - ఉచితం - తతఏవ - లోకవిలక్షణత్వాదాశ్చర్యంచేతి - భా వః ॥ ౭ ॥ ప్రత్యక్షః శ్లోకోపి వ్యాఖ్యాయతే ॥ ప్రాయ ఇతి ॥ హే పద్మే - లో క ఇతి శేషః - స్త్రియః - ప్రాయః ప్రాయశః - పత్యుః - అతిప్రియా శ్చేత్ సదా పార్శ్వం - భర్తుః - పరిసరం - ఉపాశ్రయన్తే - సంశ్రయ న్తే - త్వన్తు - నాగనగేశ్వరేణ - భుజాన్తరే - వక్షస్థలే - నిధీయసే - నిక్షిప్య సే - అహో ఆశ్చర్యం అజస్రం - లక్ష్మ్యాః - పతివక్షస్థలావస్థానం - ప్రియ భర్తృకలౌకికకామిన్యపేక్షయా వైచిత్ర్యవహమితి భావః ॥ ౮ ॥ సర్వ ఇతి ॥ హే సిన్ధుకన్యే - సర్వే - సమస్తజనా అపీత్యర్థః - స్వేషాం అనుకూలాన్ - హితాన్ - కించిత్ - అల్పం వా - ఉపకుర్వతః - జనానితి శేషః సంరక్షన్తః - విధేయవిశేషణం - ప్రేక్షితాః - దృష్టాః - త్వంతు - అఞ్జల్య జ్ఞాన్ - అఞ్జలిబన్ధమపి - కర్తుమజానానాన్ - అనేనానుపకుర్వత్త్వముక్తం అర్జితాగః ప్రపఞ్చాన్ - కలితాపరాధపుఞ్జాన్ - అనేనాననుకూలత్వ ముక్తం - అస్మాదృశాన్ - మాదృశానపి - రక్షసి - అహో లోకవిలక్షణత్వం స్పష్టమితి భావః ॥ ౯ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ శౌరేస్సఖి - దేవి - జనాః - జడం - అచేతనమపి - వేణుం - కీచకం - శృఙ్గం - వాచాలయన్తః - గాపయన్తః - విధేయవిశేష ణం - దృష్టాః - లోకానుభవవిషయా ఇత్యర్థః - కృష్ణోపి - ఏనం - లోకదృష్ట మేవ - ముఖరయతి - గాపయతీతి యత్ - తత్ర విషయే - కిం పునశ్చిత్రం - అక ర్మవశ్యస్వాధీనప్రవృత్తికస్య - స్వీయవదనఘోషాను విద్ధస్య తథాధ్వని

చ నవతి వాచయత్యప్రయత్నా। చిత్రంశౌరే స్సఖి వయమమీ తత్ర దృష్టాన్త భూతాః॥౧౧॥ మాదృక్షురక్షణకృతే మకరాఙ్కమాత! ర్బాహాన్తరే కరుణయా భవతీ నివిష్టా। అర్చాత్మనా ధృతమవస్థితమఙ్ఘ్రినాదౌ। విశ్వంభరం విభవకార్యకరం కరోషి ॥౧౨॥ విశ్వప్రసూరపి త్వం విచిత్రముర గేన్ద్రశైలపతికాన్తే। మన్మాతా సాధారణమాతేవ విశిష్య పుష్యసి రమే మాం ॥౧౩॥

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే

చిత్రచరిత్రస్తబకస్సమాప్తః

సమ్పాదనం- ఘటితఘటనం లోకేన విస్మయకరమితిభావః- భవతీ- మూకాన్- కర్మవిశేషేణ- భాషితుమశక్యమానిత్యర్థః- శ్లోకాన్- పద్యాని అప్రయత్నా-అవాగ్వ్యాపారాది ప్రయత్నరహితైవ సతీ వాచయతి వ్యక్తం వాచయతి- చిత్రం- ఇదం లోకాతీతం హీతి భావః- తత్రవిషయే అమీ వయం దృష్టాన్తభూతాః - నిదర్శనరూపాః సదసివక్తుమప్యశక్తస్య మమత్వదీయ స్తోత్రరచనాశక్తిస్త్వత్కటాక్షాయత్తైవేతి ఈదృశశక్తిప్రదానం తవ లోకవిలక్షణ మితిభావః- ఆసంసారం వితతమఖిలం వాఙ్మయం యద్విభూతిరితి సర్వస్యవాఙ్మయస్య లక్ష్మీ విభూతిత్వాభిప్రాయేణే దమితి బోధ్యం॥౧౧॥ మాదృక్షేతి॥ హే మకరాఙ్కమాతః-మాదృశానామపరాధినాం- రక్షణకృతే- సంరక్షణార్థం- బాహాన్తరాళే- భుజాన్తరే-వక్షస్థల ఇతి యావత్ - కరుణయా- భవతీ- నివిష్టా- స్థితా సతీ- అఙ్ఘ్రినాదౌ- అర్చాత్మనా- అర్చావతారతయా- అవస్థితం- ఆవిర్భూతం-విశ్వమ్భరం-భగవన్తం-విభవస్య- రామకృష్ణాదివిభవావతారస్య కార్యకరం-నిగ్రహానుగ్రహకారకం- భక్తానామైశ్వర్య - ప్రదానకరంచ- కరోతి-కరోషీత్యర్థః॥౧౧॥ విశ్వేతి॥ హేఉరగేన్ద్రశైలపతికాన్తే- రమే త్వం- విశ్వప్రసూః- జగజ్జనన్యపి- మన్మాత్రస్య- మమైవ-అసాధారణమాతేవ విశిష్య- మాం-పుష్యసి- పుష్ణాసి॥ ౧౨

ఇతి శ్రీ లక్ష్మీ సహస్ర గ్రన్థ వ్యాఖ్యాయాం

చిత్రచరిత స్తబక వ్యాఖ్యాసమాప్తా

శ్రీరస్తు

నామవైభవస్తబకప్రారంభః

ధామ్నా దృశ్యేయ రాజీవధామ్నా తేన దయాళునా। ఆమ్నానం జాతు చిద్యస్య నామ్నాం జ్ఞానై ర్యునక్తి నః ॥౧॥ అర్ణవేన్ద్రతనయే తి దుస్సహై ర్దుర్నరేశగుణవర్ణనాతపైః । ఆర్తయా రసనయాద్య శీతళం కీర్తయామి తవ నామ కోమలం ॥౨॥ రాజీవగే హే తవ మర్త్య రాజీ రాజీవయన్తి వ్యసనాగ్నిమగ్నాః। నామాని యః కీర్తయతే స ధన్యో వైమానికానామపి మాననీయః ॥౩॥ పఞ్చేషుచాపలపలాయనసిద్ధిమన్త్రం ఘుష్టావిశేష నినదః కు

అథ నామవైభవస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

అథ సకలజననిఖిలసామ్రాజ్యసమ్పాదనకానాం సంసృతి సాగరతరణతరణిరూపాణాం విషయిజనహస్తాపచేయీకృత యోగిసులభాపవర్గఫలానాం- శ్రీమహాలక్ష్మీనామ్నాం వైభవం స్తబకేన వర్ణయతి॥ ధామ్నేతి॥ దయాళునా- పరమకారుణికేన - రాజీవధామ్నా- పద్మనిలయేన- తేన- ధామ్నా- లక్ష్మీరూపేణ- తేజసా- దృశ్యేయ- యస్య- తేజసః- నామ్నాం జాతుచిత్- ఆమ్నానం- ఆమ్నాయః- నః- అస్మాన్- జ్ఞానైః- యునక్తి- యోజయతి- తేనేతి పూర్వేణాన్వయః॥౧॥ అర్ణవేతి॥ హే అర్ణవేన్ద్రతనయే అతిదుస్సహైః- దుర్నరేశానాం- దూరాజానాం- గుణవర్ణనాతపైః- ఆర్తయా- ఖిన్నయా- రసనయా- అద్య- శీతళం- శిశిరం- కోమళం- మృదుళం చ- తవ నామ- కీర్తయామి।౨॥ రాజీవేతి॥ హే రాజీవగే హే- వ్యసనాగ్నిమగ్నాః- మర్త్యరాజీః- మనుజతతీః - ఆజీవయన్తి - ఉజ్జీవయన్తి తవ- నామాని- యః- కీర్తయతే- స ధన్యః- వైమానికానాం దేవానామపి - మాననీయః- పూజ్యః- భవతి - త్వన్నామజప్తుః- ముక్తేరావశ్యకత్వాత్- అర్చిరాదిమార్గకలిత వైమానికోపచారస్స ముచిత ఇతి భావః ॥ ౩ ॥ పఞ్చేష్వితి ॥ హే అబ్ధికన్యే - పఞ్చేషుచాపలస్య - మదనవికారస్య- పలాయనస్య- సముత్సారణస్య సిద్ధిమన్త్రం - కుహనాపిశాచ్యాః - మాయాపిశా

నాపిశాచ్యాః । కోపానలప్రశమసాన్త్వవచోమురారేః కేనామనామ
నజపన్తితవాబ్ధికన్యే॥౪॥ ఆమ్నాయదుగ్ధజలధేరమృతంమదమ్బ । నిత్యద్వి
షాంప్రహరణేద్రుహిణాస్త్రమన్త్రైః । నారాయణస్యకిలనిత్య జపస్త్వ
దీయం । నామప్రగల్భతమమభ్యుదయన్తనోతు ॥౫॥ సామ్నాంజన్మా
న్తరమఖిలఋగ్వర్గసర్గాన్తరంవా । పర్యాయోవాసకలయజుషాం ప్రక్రి
యాథర్వణానాం । వేదాన్తానాంకిమువినిమయోవిశ్రుతంవిశ్వమాత । శ్రే
వ్యంభవ్యందిశతి జగతాం దేవినామత్వదీయం ॥౬॥ త్రయ్యన్తైక ప్రణయి
మతయస్తాపసాఃపాపసార్థ । ప్రత్యాదేశ ప్రముదితమహాచేత సస్థితస

చికాయాః - ఘణ్టావిశేషనినదం - మురారేః - కోపానలస్య - సాపరా
ధజనవిషయక క్రోధాగ్నేః - ప్రశమస్య - సాన్త్వవచః - తవనామ-
కేనామ- కేనాజనాః-నజపన్తి॥౪॥ ఆమ్నాయేతి॥ మదమ్బ- ఆమ్నాయ
దుగ్ధజలధేః- త్రయీరూపపయోధేః- అమృతంసారోద్ధారభూతం-నిత్య
ద్విషాంకామాదిషడరీణాం- ప్రహరణే- ద్రుహిణాస్త్రమన్త్రైః- బ్రహ్మా
స్త్రమనురూపం-నిరపేక్షసాధనంనారాయణస్య- నిత్యజపః- రాగవిశేషే
ణ-సన్తతజప్యస్వరూపం- త్వదీయంనామ- కర్తృ- ప్రగల్భతమంత్రివర్గా
త్ప్రకృష్టతమం - అభ్యుదయం - ముక్త్యైశ్వర్యం-తనోతు ॥౫॥ సామ్నా
మితి॥ హేవిశ్వమాతః- అఖిలఋగ్వర్గాణాం- నిఖిలఋగ్వేదనిచయానాం
సర్గాన్తరం- సృష్ట్యన్తరాత్మకం- సకలయజుషాం - పర్యాయోవా- సా
మ్నాం-సామవేదానాం- జన్మాన్తరం- ఉత్పత్తిభేదః - అథర్వణానాం-
ప్రక్రియా- ప్రయోగవిశేషరూపం- వేదాన్తానాం- వినిమయః కిమురూప
వ్యత్యాసోవాదివ్యం - త్వదీయంనామజగతాం- విశ్రుతం- భవ్యం- నిశ్రే
యసం-దిశతు-జపతామితిపాఠాన్తరం ॥౬॥ త్రయ్యన్తేతి॥ హేమాతః-
త్రయ్యన్తైకప్రణయిన్యః - నిగమాన్తైకసక్తాః - మతయః- యేషాం తే-
అతఏవముక్తౌ విహితకుతుకాః - అతఏవపాపసార్థానాం- అఘనిచయా
నాంప్రత్యాదేశే- ప్రోత్సారణే- ప్రముదితాని- అత్యుత్సుకాని - మహాచే
తాంసి- యేషాంతే- స్థితసత్త్వాః విషయవైరాగ్యపర్యన్తమభివృద్ధసత్త్వ

త్వాః । నామ శ్రీమత్తవ కిల వలత్కీర్తయః కీర్తయన్తో । మాతర్భక్తా
హితకుతుకా మోదయన్తే ప్రియం తే ॥ ౭ ॥ భాస్వద్వర్ణం వృషగిరిపతే
ర్భావుకం తన్వతా తే । ధామ్నా ధామ స్ఫురతి జలధేః పుత్రి నామ్నా చ
నామ। రమ్యం హర్మ్యస్థలమపి మహీరక్షిణశ్శైలతుఙ్గం । దీపారోపం ర
జనిషు వినా దేవి దేదీప్యతే కిం ।౮॥ అప్యస్మాకం వచనమచమత్కారి కంసా
రికాన్తే । ప్రాజ్ఞాస్వాద్యం భవతి భవతీ నామధేయానుషఙ్గాత్। కర్పూ
రాదిస్థిరపరిమళద్రవ్యసాచివ్యభూమ్నా । నిర్గన్ధేస్యాదపి సురభితా నిమ్బ

గు-తాః-అత ఏవ-వలత్కీర్తయః-సర్వతః-ప్రసృతయశసః- తాపసాః-న్యా
సోపాసారూపతపః ప్రవృత్తాః- శ్రీమత్ తవ నామ కీర్తయన్తస్సన్తః తే-ప్రి
యం పతిం మోదయన్తే-ప్రీణయన్తే-వాచః పరం ప్రార్థయిత్వా ప్రపద్యేన్నియ
తశ్రియమితి వచనాత్పూర్వపదేన హరిం ప్రథమం ప్రసాదయన్తీతి భావః॥౭॥
భాస్వదితి॥ జలధేః పుత్రి- హే దేవి- భాస్వద్వర్ణం-భాస్వరకాన్తిం-తాదృశ
వర్ణోత్కర్షశ్చ స్ఫురదక్షరశ్చ - భావుకం- భవ్యశ్చ తన్వతా- విస్తీర్ణేన-తే
ధామ్నా- తేజసా-వృషగిరిపతేః-ధామ- రూపం-నామ్నా-త్వన్నామధే
యేన-నామ-తన్నామ చ స్ఫురతి-ప్రభయా దీపవత్ సన్నియోగశిష్టన్యాయే
న భగవన్నామ్నః- శ్రీవిశిష్టతత్తత్పదైరేవ వివరణీయత్వాచ్చేతి భావః- తదే
వ-దృష్టాన్తేన సామాన్యముఖేనాపి సమర్థయతే - శైలతుంగం- గిరివద
త్యున్నతం-రమ్యం- మహీరక్షిణః- భూపస్య- హర్మ్యస్థలమపి- కర్తృ-
రజనిషు- నిశాసు-దీపారోపం వినా- దేదీప్యతే- ప్రకాశతే కిమితి న ప్రకా
శతే హీతి భావః॥౮॥ అపీతి॥ హే కంసారికాన్తే-భవత్యాః - నామధేయా
నుషఙ్గాత్- నామసంసర్గాత్ - అస్మాకం - అచమత్కారి - చమత్కృ
తిశూన్యం- వచనమపి- ప్రాజ్ఞానాం- మహాత్మనాం- ఆస్వాద్యం - హృద
యంగమం భవతి- తదేవ దృష్టాన్తేన ద్రఢయతి- నిర్గన్ధే- వాసనారహితేపి-
కటుత్వనిర్భరే ఇత్యర్థః- నిమ్బకాష్ఠస్య- పిచుమన్దఖణ్డస్య చూర్ణే- కర్పూ
రాదీనాం- ఘనసారాదీనాం-స్థిరపరిమళద్రవ్యాణాం గన్ధాన్తరతిరస్కార
కపరిమళవస్తూనాం- సాచివ్యభూమ్నా- సహాయాతిశయేన- సురభితా

ర్హస్తస్యచూర్ణే ॥౯॥ అమ్బాలక్ష్మీరమృతసహభూరబ్ధిరాజన్యకన్యా । పద్మావిశ్వంభరసహచరీపద్మసద్మా రమేతి। యోనామైవంపిబతిభవతీరమ్యానామామృతౌఘం । తస్యైవాహుర్జనని సులభాం సంసృతిశ్రాన్తి శాన్తిం॥౧౦॥ నవయంబహుమన్మహేమనూన్నచవాచోజరతీరధీమహి । ప్రయతాః ప్రయతామహేవయంతవనామ్నాంహరిపత్నికీర్తనే॥౧౧॥ అనిరాస్యమధోక్షజప్రియేభవరోగం బహులఙ్ఘనైరపి । తరితుం ప్రభవన్తిశ్రీలయాతవనామౌషధసేవినోజనాః ॥౧౨॥ నహినన్తుమనన్తమీశ్మహేనచనిర్మాణ కథాపికర్మణాం । కమలేకలిభీనివర్తనం కలయామ మస్తవనామకీర్తనం ॥౧౩॥ వివిధానితవాధునాతునామవ్యసనాన్యబ్ధిసుతేధునాతునా

సౌరభమపి- స్యాత్ ॥౯॥ అమ్బేతి॥ హేజనని- యోనామ- యాదృశోవా పురుషః- అమ్బా- లక్ష్మీః- అమృతసహభూః-అబ్ధిరాజన్యకన్యా- పద్మా విశ్వమ్భరసహచరీ-పద్మసద్మా-రమా-ఇతిభవత్యాః- రమ్యానామరూపం- అమృతౌఘం-పిబతి- తస్యైవ-సంసృతిశ్రాన్తేః- సంసారక్లేశస్య- శాన్తిం- సులభాం- ఆహుః॥౧౦॥ నేతి॥ హేహరిపత్ని- వయంమనూన్-మన్త్రాన్ నబహుమన్మహే- జరతీర్వాచః- పురాణగిరః- శ్రుతీరిత్యర్థః - నాధీమహే-తవనామ్నాంకీర్తనే- ప్రయతాః- నియమయుతాః- స్నాతాః- ప్రయతామహే- ఉద్యున్మహే॥౧౧॥ అనిరాస్యమితి ॥ హేఅధోక్షజప్రియే-బహులఙ్ఘనైరపి- అధికలఙ్ఘనాఖ్యచికిత్సావిశేషైరపి- అనిరాస్యం-అతిరస్కార్యంభవరోగం- సంసృతిరూపగదవిశేషం- తరితుం-నాశయితుం- తవనామౌషధసేవినః- నామాత్మకౌషధవిశేషభుజోజనాః-ప్రభవన్తి క్షమన్తేనాన్యేఇతిభావః ॥౧౨॥ నేతి॥కమలే- అనన్తం - భగవన్తం-నన్తుం నమస్కర్తుం- ఉపాసితుంనేశ్మహే-నప్రభవామః-కర్మణాం భగవదుపాసనాజనక-యజ్ఞాదికర్మణాం-నిర్మాణకథా ఆచరణప్రసక్తిరపినాస్తి ఏవమకిఞ్చనావయం-కలిభీనివర్తనం- కలిభయనివారకం-తవనామకీర్తనమేవ కలయామః- రచయామః॥౧౩॥ వివిధానీతి॥ హేఅబ్ధిసుతే - తవనామ-కర్తృ- వివిధాని. వ్యసనాని. అధునా- అద్య-ధునాతు-ధ్వంసయితునామ

మ। అపియజ్జపతః కలావహాని స్యురమూన్యుజ్జ్వలధీకలావహాని ॥౧౪॥ రాష్ట్రప్రసఙ్గ కుజనస్తుతిరాజకార్య । దుస్తర్కవాద పరపూరుష దోషశాస్త్రైః। నారాయణ ప్రియతమే ననుపావనాని । నామాని కీర్తయతు తే రసనా మదీయా ॥౧౫॥ ప్రాదేశసమ్మితనిజోదరపూరణార్థై। రత్యర్థమేభిరనృతైరభిదహ్యమానా । నిర్వాతు నీరధిసుతే రసనా త్వదీయైః । రాఖ్యాశతైరభిమతైరమృతైరివాసౌ ॥౧౬॥ అగతిక దేహి దేహివచనశ్రుతిదుఃఖదశా । కుపితమితంపచస్తవనదుష్కృతనిష్కృతయః । భవదభిధాసుధా భవదవానలతాపముషో । జనని పునఃపునః పునన్తి జగన్తి రమే ॥౧౭॥

యన్నామజపతః పురుషస్య- కలౌ-అమూని-అహాని- ఏతాదృశకలియుగదినాన్యపి- ఉజ్జ్వలాః- భాసురాః-ధియః-కలాః-విద్యాశ్చ - ఆవహన్తి-కలయన్తీతి తాదృశాని- స్యుః- భవేయుః॥౧౪॥ రాష్ట్రేతి ॥ నారాయణప్రియతమే-రాష్ట్రాణాం- రాజ్యానాం- ప్రసఙ్గః- వర్ణనఞ్చ- కుజనానాం కుత్సితజనానాం- స్తుతిః-స్తవశ్చ-రాజకార్యంచ- దుస్తర్కాణాం- కుతర్కాణాం- వాదాశ్చ-పరపూరుషాణాం-దోషాశ్చ- పురోభాగితేత్యర్థః ఏతేషాం శాస్త్రైర్మదీయా రసనా- తే-తవ- పావనాని - నామాని- కీర్తయతు॥౧౫॥ ప్రాదేశేతి॥ హే నీరధిసుతే- ప్రాదేశేన- తతాఙ్గుష్ఠతర్జనీమానేన సమ్మితస్య పరిమితస్య- నిజోదరస్య-ఆత్మకుక్షేః- పూరణార్థైః-పూరణప్రయోజనైః - ఏభిరనృతైః- మిథ్యోక్తిభిః-అత్యర్థం- భృశం-అభిదహ్యమానా-దన్దహ్యమానా-అసౌ రసనా- త్వదీయైః-అభిమతైః- ఆఖ్యాశతైః అనేకనామభిః- అమృతైరివ నిర్వాతు- సుఖయతు॥౧౬॥ అగతికేతి॥ హే జనని- రమే-అగతికానాం గత్యన్తరరహితానాం - దేహినాం- శరీరిణాం- దేహివచనశ్రుతేః - మహ్యమన్నాదికం దేహీతి వార్తాశ్రవణరూపయా దుఃఖదశయా-కుపితానాం- మితంపచానాం - స్తవనేన- స్తోత్రేణేతి యావత్ - యాని దుష్కృతాని తేషాం- నిష్కృతయః- నిర్వేషాః- ప్రాయశ్చిత్తభూతా ఇతి యావత్- భవదవానలేన- యస్తాపః - తన్ముషః-తదపహారిణః- భవదభిధాసుధాః- భవన్నామామృతాని-కర్తౄణి-పునః- పునః- జగన్తి- పరిపునన్తి పావయన్తి ॥౧౭॥ శుశ్రేతి ॥ హే భగవతి-జనని- శుశ్రేతి

శ్రుతిఫణితిస్థితిస్మృతిపురాణతతిశ్రవణే । భగవతిమాదృశాంజననినప్రతి
భాతిగతిః । తదపితవత్వదీయదయితస్యచనామజపో । జయతికలౌయుగే
జడధియామపికామదుఘా ॥౧౮॥ మనసిజతాతపాదమనసః పరితుష్టికరం॥
జననిసమానమేవననుసామచనామచతే । అతిశయమాదిమాద పరమేవ
తథాప్యయతే । నియతముపద్రవఞ్చనకదాపియతస్సహతే ॥౧౯॥ పాపా
టోపనిదాఘవర్జనదశాపర్జన్యగర్జాయతే ॥ వ్యాధివ్యాళకులేపతత్పతిగ
రుద్వాతూలనాదాయితే । దారిద్ర్యద్విరదేన్ద్రదారణ విధౌసింహోట్టహా
సాయతే । పద్మే తావకనామసంస్కృతినిశాప్రత్యూషవాద్యాయతే ॥౨౦॥
రాజీవాయతనేత్రదైత్యజిదురోరక్షేతి లక్ష్మీరితి । క్షీరాబ్ధేర్దుహితేతికైట

ఫణితీనాం వేదసూక్తీనాం-స్థితేః-స్మృతీనాం-పురాణానాంచ-తతీనాం-శ్రవణే- తాదృశగ్రన్థోక్తార్థశ్రవణేమాదృశాం- అస్మాదృశా మాగస్వినాం-గతిః-గహనోపాయప్రవృత్తిః- నప్రతిభాతి- నస్ఫురతి-తదపి-తథాపి-తవ-త్వదీయదయితస్యచనామజపః-జడధియామపి- కలౌయుగే- కామదుఘా కామధేనుః-జయతి॥౧౮॥మనసిజేతి॥ననుజనని-సామ-తే-నామచసమానమే వతుల్యంయథాతథైవ-మనసిజతాతపాదస్య-మదనజనకస్య-మనసఃపరితుష్టికరం- తథాపిసామ్యేపి- ఆదిమాత్- ప్రథమోద్దిష్టాత్ - సామ్నః-అపరం-త్వన్నామైవ- అతిశయం- అయతే-భజతే- యతఃకారణాత్-తదితిశేషః-కదాపిఉపద్రవం-దుఃఖం-నసహతే-నియతంధ్రువం-ఆదిమన్తు- ఉపద్రవాఖ్యసామవిశేషంసహతే- ఇతిభావః ॥౧౯॥ పాపేతి॥ హేపద్మే-తావకనామ-పాపాటోపస్య - అఘూరభట్యాఏవ-నిదాఘస్య- గ్రీష్మస్య-వర్జనదశాయాః- ఉత్సారణస్య- పర్జన్యానాం - మేఘానాం - యోగర్జస్సఇవాచరతి- వ్యాధిరూపవ్యాళానాంకులే- పతత్పతేః- పక్షిరాజస్య- గరుద్వాతూలానాం- పక్షవాతానాం- యోనాదస్సఇవాచరతి- దారిద్ర్యస్యైవ ద్విరదేన్ద్రాణాం- దారణవిధౌ-విదళనవిషయే- సింహోట్టహాసాయతే-సింహగర్జనవదాచరతి॥ సంస్మృతేరేవనిశాయాః - ప్రత్యూషవాద్యాయతే-ప్రాభాతికవాద్యధ్వనివదాచరతి॥౨౦॥ రాజీవేతి॥ స్థిరశబ్దాద్భృథాదిత్వాద్భావేకృతః- శుభానాం-స్థేమాస్థిరత్వం యైస్తానిబహుమని చితేనామాని-

భరిపోద్రారాఇతిశ్రీరితి। శ్రేయస్సాధనదేవ తేతిజగతాం పూ్మా తేతి సీతేతిచ। ప్రాతర్నాతరుపాస్మహేకృతశుభస్థేమానినామానితే।౨౧॥ అక్ష్ణ్యత్పఞ్చషవర్ణమర్ణవసుతేత్వన్నామకర్ణామృతం। మత్వాపానిమహాన్త్రరాణ్యపిముహుర్ముష్ణాతి కృష్ణాఙ్గనే॥ అక్షీణి ప్రతిరుద్ధదద్ధతమసం గేహేషుభూయిష్ఠమ। ప్యఙ్గుష్ఠప్రమితైవదీపకలికాహాహాన్తనోహన్తకిం॥౨౨॥ అవితుముదధికన్యకేచికిత్స్యాన్మరణజరాదిమయాన్మహామయాన్మాం। పరమవిషమమాన్తరం కషాయఃపచతిశుచిర్భవదీయనామవర్గః॥౨౩॥కృతశుభతతిధారితంకృతార్థైర్భగవతిభోగ్యమతీవపావనంచ। అభిదధతిసువర్ణమాత్మవన్తఃప్రశమితదుర్గతినామతావకీనం॥౨౪॥ హరిసఖితవధూతక్లేశభూమానినామా। న్యహరహరహముద్యద్భక్తిరాకర్ణ్యధన్యః। జహిద

ప్రాతరుపాస్మహేజపామఇత్యర్థః- శిష్టంస్పష్టం॥౨౧॥ అక్ష్ణదితి॥ అర్ణవసుతే- కృష్ణాఙ్గనే- అక్ష్ణన్తః-ప్రాప్తవన్తః- పఞ్చషడ్వా- పఞ్చషాః-తాదృశాయేవర్ణాః- అక్షరాణి - తెయస్మిన్తత్- కర్ణయోరమృతం సుధారూపం- త్వన్నామకర్తృ- మహాన్త్రరాణ్యపి- మత్వాపానిముహుర్ముష్ణాతి-తదేవవిశేషేణసమర్థయతే- అక్షీణీతి- అక్షీణి-లోచనాని- ప్రతిరుద్ధత్ ప్రతిరోధకం-భూయిష్ఠం-అన్ధతమసంగాఢాన్ధకారమపి- అఙ్గుష్ఠప్రమితా- అగుష్ఠపరిమితా- దీపకలికా- నోహన్తకిం- హాహన్తఆశ్చర్యం॥౨౨॥ అవితుమితి॥ హేఉదధికన్యకే - అచికిత్స్యాత్ - చికిత్సాభిరపనేతుమశక్యాత్-మరణజరాదిమయాత్- మహామయాత్- మహారోగాత్-మాం- అవితుంత్రాతుం- శుచిః-భవదీయనామవర్గః- పరమవిషమం- అత్యన్తకటుం-ఆన్తరం-కషాయం-అభ్యన్తరోచితకషాయాఖ్యరసవిశేషంపాపఞ్చ పచతి॥౨౩॥ కృతేతి॥ హేభగవతి- కృతా-శుభతతిః-యేనతత్-కృతార్థైః మహాత్మభిః-ధారితం - ఉపస్థిత్యహ్నతయాభావితం- భోగ్యం- ఆస్వాద్యం అతీవపావనంచశోభనాః- వర్ణాః-యస్మిన్తత్ - ప్రశమితా- దుర్గతిః- దారిద్ర్యం- యేనతత్-తావకీనంనామ- కర్మ- ఆత్మవన్తః- అభిదధతి- కీర్తయన్తీత్యర్థః॥౨౪॥ హరిసఖీతి॥ హేహరిసఖి-ధూతాః- నిర్ధూతాః-క్లేశభూమాః- యేషాంతాని- నామాని- అహం-ఉద్యద్భక్తిః- ఉద్భూతమహావిశ్వాసస్సన్- అహరహః- ప్రతిదినం-ఆకర్ణ్య - ధన్యస్సన్- జహి-

శయబధానచ్ఛిన్ధి భిన్ధీతికష్టం । యమభటరటితంతద్భూరి దూరీక్రియా
సం॥ ౨౫॥ స్వపదన్యసనేనచారువర్ణాసురవాగోష్ఠవిశుద్ధిహేతుభూతా।
కమలేమమకాఙ్క్షితానిముగ్ధే స్తవనామ్నాతవనామకామధేనుః ॥ ౨౬ ॥ తవ
దివ్యనామ్నిమధురే నిరాకృతవ్యసనేస్థితేపిరసనేన్ద్రియంమమ। రమతే
రమేకథమహోరసాన్తరేష్వథ వాతదస్యఘటతేజడాత్మనః ॥౨౭॥ త్వ
న్నామదివ్యకుసుమానిదృఢైర్గుణైస్తే । సంగ్రథ్యసౌరభవిశేష పరిష్కృ
తాని। ఆముఞ్చతామిహమదీయసరస్వతీయం । మాతర్మహాపురుషమా
నసరఞ్జనాయ ॥ ౨౮ ॥ మన్వన్తరాణ్యప్సుఫలన్తినీయ స్తన్వన్తి మన్వన్త

మారయ-దళయ - శకలయబధాన - పాశయ - ఛిన్ధిద్విధా-కురు-భిన్ధి-
విదారయ-ఇతి-కష్టం- కరిణం-తత్-భూరి-అధికం -యమభటరటితం-య
మకింకరరటనం- దూరీక్రియాసం - నిరాక్రియాసమితిచ్వ్యన్తదూరశబ్దో
పపదాత్కరోతే రాశిషిలిఙ్ ॥౨౫॥ స్వపదేతి॥ హేకమలే- స్వపదానాం-ఆ
త్మపదానాం- చరణానాంచ- న్యసనేన- విన్యాసేన-చారువర్ణా- రమ్యా
క్షరా- రమ్యకాన్తిశ్చ- సురాణాం-వాచాం-ఆస్యానాం- ఓష్ఠానాంచ-వి
శుద్ధేః- హేతుభూతా- అన్యత్ర- సురవా- సునినదా- గోష్ఠస్య- గోష్ఠా
నస్య- విశుద్ధేః- హేతుభూతా- స్తవనామ్నా-స్తుత్యా- తవనామరూపకా
మధేనుః- కాఙ్క్షితాని- అభీష్టాని-ముగ్ధే-స్రావయతి॥౨౬॥ తవేతి॥ హేరమే
నిరాకృతవ్యసనే-మధురే-తవదివ్యనామని-స్థితేసత్యపి-మమరసనేన్ద్రియం
రసాన్తరేషు- కథంరమతే-అహో-అథవా-జడాత్మనః-మన్దబుద్ధేః-ఆర్ద్ర
స్వరూపస్యచ- అస్యరసనేన్ద్రియస్య- తత్- రసాన్తరాశ్రయణం-ఇతరర
సవస్త్వాశ్రయణం - జలాన్తరితపల్వలాద్యాశ్రయణంచ - ఘటతే-యుజ్య
తే॥ ౨౭॥త్వదితి॥ హేమాతః-ఇయంమదీయసరస్వతీ- మద్వాణీత్వత్సఖీకా
చిదితి-ధ్వనిః- తే- దృఢైః- గుణైః- కల్యాణగుణైః-తన్తుభిశ్చ - సౌరభవిశే
షేణ-పరిష్కృతాని- త్వన్నామరూపాణి- దివ్యకుసుమాని - సఙ్గ్రథ్య-
గుమ్ఫయిత్వా- మహాపురుషస్య- పరమపురుషస్య - తవభర్తురితిచధ్వ
నిః-మానసరంజనాయ.ఆముఞ్చతాం-తవహృదయేనిక్షిపతు॥౨౮॥మన్వితి
హేఅప్సు- మన్వన్తరాణి-త్వన్నామేతరమన్త్రాః- మన్వన్తరమాత్రేవర్తి-

రమాత్రవర్తి। ఆముష్మికం శాశ్వత మైహికం చ త్వన్నామ కిన్నామ ఫలం న
దత్తే॥౨౯॥ వర్ణత్రయాత్మా ప్రణవస్స్వనిష్ఠాం వర్ణత్రయీమేవ పునాతి
యుక్తం। ఏకద్వివర్ణాపి రమేతవాఖ్యా చిత్రం పునీతే చతురోపి వర్ణాన్॥౩౦॥
వ్యాజాదుపాత్తమపి వారిధిరాజకన్యే। త్వన్నామ కామపి దదాతి ముదాం
సమృద్ధిం। ఆపీతముల్బణతపాతపతాపశాన్త్యై। దూరీకరోతి దురితాన్య

తత్తన్మన్వాద్యన్త - రవకాశ పరిమితతయాస్థితం - తత్తన్మన్వన్తరాఖ్య-
కాలవిశేషమాత్రభావిచ- అతఏవ-తనీయః-అత్యల్పం-ఫలం-తన్వన్తి-వితర
న్తి-త్వన్నామ - కర్తృ-శాశ్వతం - ఆముష్మికం ఐహికంచ - కిన్నామ
ఫలం- నదత్తే ॥౨౯॥ వర్ణేతి ॥ హేరమే- వర్ణత్రయాత్మా-అకారాద్య
క్షరత్రయాత్మకః-విప్రాదిజాతిత్రయరూపశ్చ-ప్రణవఃఓంకారః-స్వనిష్ఠాం
స్వస్మిన్ స్థితాం- స్వాశ్రితాంచ వర్ణత్రయీం - అక్షరత్రితయం జాతిత్ర
యమేవచ - పునాతి వివిక్తీతి నివృత్తాశుద్ధిం కరోతీతి చయత్ తద్యు
క్తం-స్వానురూపవర్ణ సమ్బన్ధేన-శాస్త్రవిరోధాభావాదితిభావః-తవఆ
ఖ్యా- ఏకద్వివర్ణాపి శ్రీరిత్యేకాక్షరవిశిష్టా - లక్ష్మీరితిద్వ్యక్షర విశిష్టావా
పి- బ్రహ్మక్షత్రరూప - ప్రథమద్వితీయవర్ణ సంబన్ధిన్యపిచ - చతురోపి
వర్ణాన్- చతురక్షరాణి- చాతుర్వర్ణ్యంచ- పునీతె వివిక్తిస్వ సంబన్ధేనా
నఘాన్ కరోతీఇతిచయత్ తచ్చిత్రం ఏక ద్వివర్ణైః - చతుర్వర్ణప్రకాశ
నం-బ్రహ్మక్షత్రయో- ర్వైశ్యశూద్రసమ్బన్ధేన - నిష్పాపత్వాఙ్చ-విరుద్ధమి
తిభావః॥ ప్రణవేన- విప్రాదివర్ణత్రయాణాం-సంశుద్ధిః - స్వస్మిన్ తేషా
[illegible]రాదితి- అసర్వోపకారాత్ - భగవన్నామ్నః- ప్రణవాత్ త
వైవఏకద్వి వర్ణాత్మికా-శ్రీః • రమా- ఇత్యా వ్యాఖ్యా ద్విజాది సర్వవ
ర్ణాన్ - స్వసఙ్కీర్తనేన పునాతీతి సర్వోపకారి కేతిభావః ॥ ౩౦ ॥
వ్యాజాదితి॥ వారిధిరాజకన్యే - త్వన్నామ- వ్యాజాత్- యస్మాత్కస్మా
ద్వా- ఉపాత్తం- గృహీతమపి- కామపి- అనిర్వచనీయాం-ముదాంసమృ
ద్ధిం- దదాతి- తథాహి- గాఙ్గంవారి- గఙ్గాతీర్థం- ఉల్బణస్య- అధికస్య-
తపాతపస్య- గ్రీష్మాతపస్య- తాపశాన్త్యై ఆపీతం-నిపీతమపి- దురితాన్య

పినారిగాఞ్జతి॥౩౧॥యోవక్తి దేవి పదమేకమపి త్వదీయం సర్వాణి తస్య హృది
భాన్తి సదా పదాని। నిత్యోన్నతో నృపతిరేవ వశీకృతశ్చేత్। కిం కుర్వతే పురజ
నా ఇతి కః ప్రయత్నః॥౩౨॥ కృపానిధే యమ్యధిపాభిధేయం వచోవిధేయం
తవనామధేయం। పద్మాలయే యస్య మనో దధే యం పచేళిమం విన్దతి భాగ
ధేయం ॥౩౩॥ త్వన్నాథధామ్నః స్వయముత్తరం సత్తవాభిధానం గుణ
మాదధాతి। పద్మేక్షణే ప్రేయసి నిర్వ్యగానం ప్రమాణమత్ర ప్రణవం భణా
మః॥౩౪॥ పద్మే నామ్నాం పామరాస్తావకానాం ప్రౌఢిం విద్యుర్నైవ నా
మాన్తరేభ్యః। చక్రీవన్తశ్చారుకర్పూరచూర్ణే భస్మభ్యః కిం విస్మయం ప్రా

పి-మార్కరోతి- అపాకరోతి॥౩౧॥ య ఇతి॥ హే దేవి- త్వదీయం- ఏకమపి
పదం-యః- వక్తి- ఉచ్చారయతి-తస్య వక్తుః-హృది. సర్వాణి పదాన్యపి-స్థా
నాన్యపిచ - భాన్తి. తదేవదృష్టాన్తేన విశదయతి - నిత్యోన్నతః - సదా
మహోన్నతః- నృపతిరేవ వశీకృతశ్చేత్ - పురజనాః- పౌరాః- కిం కుర్వ
తే-కిం వా కరిష్యన్తీతి ప్రయత్నః కః నైవాస్తీత్యర్థః ॥౩౨॥ కృపేతి॥ కృపా
నిధే- హే పద్మాలయే-యమ్యధిపైః యోగీశ్వరైః-అభిధేయం తవవాచక
తయా గ్రీతం-వచసా విధేయం-స్వాధీనం-తవనామధేయం-కర్మ యస్య
మనః-దధే- ధ్యాయతీత్యర్థః-అయం-పచేళిమం-పరిపక్వం భాగధేయం-భా
గ్యం- విన్దతి-ప్రాప్నోతి॥౩౩॥త్వదితి॥ హే పద్మేక్షణ ప్రేయసి-తవాభిధానం
నామ త్వన్నాథస్య-భగవతః-నామ్నః-అకారాదేః స్వయం- ఉత్తరం-ఉ
త్కృష్టం - ఉపరితనశ్చ సత్- గుణం ఉత్కర్షం గుణాఖ్య వైయాకరణసం
జ్ఞాం చ ఆదధాతి- అత్ర తదతిశయాధాయకతయా తచ్ఛేషభూతస్యాపి త్వ
న్నామ్నః తన్నామాపేక్షయా-ఉత్కర్షే విషయే- ప్రణవం నిర్వ్యగానం సర్వా
నుమతం-ప్రమాణం- భణామః- బ్రూమః॥౩౪॥ పద్మ ఇతి॥ హే పద్మే-తావ
కానాం-నామ్నాం ప్రౌఢిం నామాన్తరేభ్యః దేవతాన్తరనామభ్యః-ప్రక
ర్షం పామరాః అవివేకినః- నైవ విద్యుః- సజాతీయురేవ-తదేవ విశేషదృ
ష్టాన్తేన సమర్థయతే - కర్పూరచూర్ణే- ఘనసారరజసి - చక్రీవన్తః- గర్ద
భాః-భస్మభ్యః- భసితేభ్యః- చారుమనోజ్ఞతరం యథా తథా- విస్మయం-
ప్రాప్నువన్తి కిం - న ప్రాప్నువన్త్యేవ గర్దభస్య- కర్పూర పరిమళజ్ఞానా

ప్నువన్తి॥౩౫॥ జగతిజహదిహత్వన్నామధేయంవిధేయం। జడమతిరతిరిక్తంశర్మణేకర్మకుర్యాత్। నిధిమనవధిముచ్చైర్నిష్కుటస్థం విహాయ।ప్రతిభవనముశంకః పర్యటేద్భిక్షుకంకః ॥౩౬॥ దయోదధేయాతవ నామధేయాభిధాసుధేయంయదితాంధయేయం।నవాజపేయంకమలేయజేయం నవాజపేయంమహతోపిమన్త్రాన్॥౩౭॥ శరణవరణమన్త్రే శార్ఙ్గిణః ప్రాణకాన్తే। పరమపురుషనామ్నః ప్రాగుపాదీయమానం। విశదమహిమనామక్షిప్రమేకాక్షరన్తే। వితరతిజపతామప్యేకమేవాక్షరం తత్ ॥౩౮॥ కర్ణేకుణ్ఠిత నిస్వనేకఫచయైరక్షేషు విశ్లేషిషు। స్యూతేచేతసియాతనాభి

భావస్వాభావ్యాదితిభావః॥౩౫॥ జగతీతి॥ ఇహజగతి- జడమతిర్నరః-నిషు బుద్ధిమానితిభావః- విధేయం - శ్రుత్యాదివిహితం త్వన్నామధేయం. జహత్- త్యజన్సన్- అతిరిక్తం-భిన్నం- కర్మ-కృత్యం- శర్మణే - సౌఖ్యాయ- కుర్యాత్-జడోపికుర్యాద్వేతికాకుర్వా- నకోపికుర్యాదిత్యర్థః-తదేవ సమర్థయతేప్రతీతినిష్కుటస్థం- గృహారామస్థం-అనవధింఅనన్తం-నిధిం-విహాయప్రతిభవనం-ప్రతిగృహం-భిక్షుకంస్వతోయాచమానం-కః- అశజరాస్సన్- పర్యటేత్- భిక్షార్థంచరేత్॥౩౬॥దయోదధఇతి॥దయోదధే- హేకమలేయా- ఇయం-తవ-నామధేయాభిధాసుధా - అమృతం- అస్తి-తాం సుధాం- ధయేయం-పిబేయంయది- వాజపేయం-యజ్ఞవిశేషం- నయజేయం నరచయేయం- మహతః- మన్త్రాన్-మహామనూనపి- నజపేయం- నధ్యాయేయంత్వన్నామ్నస్సర్వఫలప్రదత్వాదితిభావః॥౩౭॥ శరణేతి॥ శార్ఙ్గిణః ప్రాణకాన్తే - శరణవరణమన్త్రే - ద్వయాఖ్యశరణాగతిమన్త్రే పరమపురుషనామ్నః- భగవన్నామధేయాత్ - ప్రాక్- పూర్వం-ఉపాదీయమానం- పరిగృహ్యమాణం- విశదః-వ్యక్తః-మహిమా-యస్యతత్ ఏకాక్షరం-తేనామ- శ్రీరిత్యేత-న్నామధేయం - జగతామపి- ఏకమేవ- తత్-ప్రసిద్ధం- అక్షరం-వర్ణం- పరమాత్మానంచ- క్షిప్రం- వితరతి ప్రయచ్ఛతి॥౩౮॥ కర్ణఇతి॥ హేసముద్రపుత్రి- కర్ణే- గళే- కఫచయైః- కుణ్ఠితనిస్వనే- స్తమ్భితశ్వాసేసతి- అక్షేషు-ఇన్ద్రియేషు- విశ్లేషిషు- విశ్లిష్టేషుసత్సు-చేతసియాతనాభిః- మహావేదనాభిః- స్యూతే-ప్రోతేసతి- అసుషు-

రసుషు క్షిప్రం ప్రతిష్ఠాసుషు। సాయాసాపి సముద్రపుత్రి సమయాభిజ్ఞా రసజ్ఞా
మమ త్వన్నామోపహితం హితం జపతు తద్దేవస్య నామ స్వయం॥౩౯॥ అభ్యా
సైః పవమానమన్త్రవితతేరబ్లిఙ్గభఙ్గ్యన్తరై
రాదేశైరఘమర్షణస్య యమకైరష్టాక్షరస్యేన్దిరే। గాయత్ర్యాః పునరుక్తిభిః పరిపణైరోంకారపుం
సూక్తయోః। శుద్ధిం వ్యాహృతిసోదరైర్న భజతే కో నామ తే నామభిః॥౪౦॥
ప్రాయశ్చిత్తవిశుద్ధ్యై ప్రాయశ్చిత్తం సమస్తపాపానాం। గాయతు తవ నా
మైషా కమలే కలితాన్యనిరసనా రసనా॥౪౧॥

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
నామవైభవస్తబకస్సప్తదశః॥

ప్రాణేషు-క్షిప్రం- ప్రతిష్ఠాసుషు-ప్రస్థాతుమిచ్ఛత్సు సత్సు- మమ రసజ్ఞా
రసనా-సాయాసా సఖేదాపి- సమయాభిజ్ఞా- నిర్యాణకాలజ్ఞా సతీ- త్వన్నామోపహితం- భవన్నామసహితం-దేవస్య- భగవతః-నామ- శ్రీమన్నారాయణాఖ్యం- స్వయం-హితం-స్వానుకూలం-సాధనం జపతు॥౩౯

అభ్యాసైరితి॥ హే ఇన్దిరే-పవమానమన్త్రవితతేః-పుణ్యాహసూక్తస్య-
అభ్యాసైః- ఆవృత్తిభూతైః - అబ్లిఙ్గస్య - అబ్లిఙ్గాఖ్యఋచాం - భఙ్గ్యన్తరైః- ప్రకారాన్తరభూతైః- అఘమర్షణస్య-అఘమర్షణాఖ్యమన్త్రస్య
ఆదేశైః- ప్రతినిధిభూతైః- అష్టాక్షరస్య- మన్త్రరాజస్య- యమకైః-
ద్వితీయస్వరూపభూతైః - గాయత్ర్యాః - పునరుక్తిభిః - ఉచ్చారణభేదభూతైః - ఓంకారపుంసూక్తయోః - పరిపణైః - వ్యవహారభేదైః పర్యాయైరితి యావత్ - వ్యాహృతీనాం త్రిసప్తానాం - సోదరైః-తే- నామభిః- కో నామ నరః - శుద్ధిం న భజతే ॥ ౪౦॥

ప్రాయ ఇతి హే కమలే-సమస్తపాపానాం- ప్రాయశ్చిత్తం- నిష్కృతిం- తవ నామ-
మమైషా రసనా-ప్రాయః- భృశం-చిత్తవిశుద్ధ్యై- కలితం- అన్యనిరసనం
యయా సా సతీ- గాయతు-గేయాత్ ఇత్యాశిషి లోట్ ॥౪౧॥

ఇతి శ్రీ లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాం నామ
వైభవస్తబకవ్యాఖ్యా సమాప్తా

శ్రీరస్తు

అథస్థానవైభవస్తబకః ప్రారభ్యతే

అరవిన్దవనంవన్దేతదహంయదహర్నిశం। ప్రీతిపూర్వకమధ్యాస్తే పీతామ్బర కుటుమ్బినీ॥౧॥సారసాత్మనితవామ్బమన్దిరేద్వారపాలకజనా ఇవేన్దిరే। చారుకేసరసువర్ణయష్టికాధారిణఃపరివసన్తిషట్పదాః॥౨॥తావకంపదమభిఖ్యయారమేవారిజమ్ప్రణిగదన్తిసూరయః। ప్రౌఢశోభనఖరాంశువైభవప్రాప్తమఞ్జిమ సదాళిసేవితం ॥౩॥ ప్రబిభర్తిభవత్పదప్రణ

అథస్థానవైభవస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

అరవిన్దేతి॥ అహంతత్- అరవిన్దవనం- కమలకాననం- వన్దే- ప్రణమామి - స్తౌమివా - యత్- అరవిన్ద వనేఇత్యర్థః - పీతామ్బరస్య భగవతః - కుటుమ్బినీ - లక్ష్మీ రిత్యర్థః - ప్రీతి పూర్వకం - అహర్నిశం - అహోరాత్రం -అధ్యాస్తే- నివసతి- అధిశీఙ్ స్థాసామిత్యాధార స్యకర్మత్వం॥౧॥ సారసాత్మనీతి॥ హేఇన్దిరే- అమ్బ-సారసాత్మని- కమల రూపే-తవమన్దిరేషట్పదాః-చారుకేసరాః-రమణీయకిఞ్జల్కరూపాః- సువర్ణ యష్టీః - ధరన్తీతి - తథోక్తాః - ద్వారపాల కజనాఇవ - పరివసన్తి- నివసన్తి-లక్ష్మ్యాః-నివాసభూతకమలకిఞ్జల్కధారిషట్పదానాం- లక్ష్మ్యాలయ ద్వార[illegible]దణ్డధారి దౌవారికనివహత్వ ముత్ప్రేక్షిత మితి బోధ్యం॥౨॥ తావకమితి॥ హేరమేసూరయః- ప్రౌఢస్య- శ్రేష్ఠస్య-శోభనస్య-రమ్యస్య- ఖరాంశోః- సూర్యస్య-వైభవేన- ప్రాప్తం మఞ్జిమ-రామణీయకం-యస్యతత్- అన్యత్ర-ప్రౌఢాః-ప్రకర్షేణ- ఊఢాః శోభాః- కాన్తయః- యైస్తేషాం- నఖరాణాం- నఖానాం-అంశూనాం - కిరణానాం వైభవేన-ప్రాప్తం-మఞ్జిమ-యస్యతత్ - సదా- అవిరతం-అళిభిస్సేవితం అన్యత్ర-సతాం- సాధూనాం-ఆళిభిః-పఙ్క్తిభిః- సేవితం- ఉపాసనీయత్వేన-కలితం-తావకంపదంచరణం- స్థానంచవారిజం- కమలం-అభిఖ్యయా- కాన్త్యా-నామ్నాచ- వారిజంపద్మభిన్నం ఏకత్రసాదృశ్యాత్ - అపరత్ర స్వరూపతశ్చ- ప్రణిగదన్తిఫణన్తి॥౩॥ ప్రబిభర్తీతి॥ హేజనని.జనాః-భవత్యాః-పదయోః- ప్రణయః- విశ్వాసః- తద్విపర్యాసః- తద్వ్యతిరేకః-త

యత్తద్విపర్యాపయో! ర్జనావిభవదుర్గతీజననితత్రచోదాహృతిః। సహ
స్రవసురేవ తేసరసిజానుకూలోరవిః। స్వభిక్షుకశిరోమణిశ్శ్రియతితత్ప్ర
తీపఃక్షయం॥౪॥ కపటకిటిదశాయాంకైటభారేఃక్షమాభాక్। ప్రభురకృ
తయతోఽసౌపఙ్కజాతేనివాసం। తదిహభజసిభర్తుర్ధర్మమేవానుసర్తుం।
పరమపురుషకాన్తే పఙ్కజాతస్థితింకిం॥౫॥ స్థానంసమస్తవసు వృద్ధిపుషస్త
వాపి। పద్మంరమేనవసుమత్వముపైతిచిత్రం।అప్యన్యదద్భుతమముష్యతు
యోనుకూల। శ్శశ్వద్బిభర్తి వసుమత్త్వమసౌపతఙ్గః॥౬॥సన్మానసోల్లసన

యోఽస్తతోః- విభవదుర్గతే- ఐశ్వర్యదారిద్ర్యే- ప్రబిభర్తి- దధతి-తత్రవిష
యేఉదాహృతిః - దృష్టాన్తశ్చ - ఉచ్యత ఇతి శేషః - సరసిజస్యభవత్ప
దభూతకమలస్యేత్యర్థః - అనుకూలః - రవిః-సహస్రం- వసవః-కిరణాః
వసూని-ధనానిచ-యస్యసః- తథోక్తః-ఏధతే-వర్ధతే-తస్య-సరసిజస్య-ప్ర
తీపః-విరోధీ-సః- ప్రసిద్ధః- చన్ద్ర ఇత్యర్థః- భిక్షుకశిరోమణిః- యాచమా
నజనాగ్రేసరస్సన్- స్వయమపిక్షయం శ్రయతి- ప్రాప్నోతి - భిక్షాటనశీ
లశివస్యావతంసస్సన్ ప్రతిదినంకలాక్షయంభజతే చేతిభావః- ॥ ౪ ॥ క
పటేతి॥ పరమపురుషకాన్తే-కైటభారేః-అసౌ ప్రభుః-విష్ణుః యతః-కపటకిటి
దశాయాం-కుహనావరాహావతారే-క్షమాభాక్-క్షమాం- దయాంభూ
మించ-భజతీతితథోక్తస్సన్-పఙ్కజాతే కర్దమప్రజేపద్మే-ఇతిచధ్వనిః నివా
సం-అకృత-అకరోత్- తత్కారణాత్- ఇహలోకే-భర్తుః- దయితస్య-ధ
ర్మం అనుసర్తుమేవ - పఙ్కజాతస్థితిం - కర్దమవాసం - కమలవాసం
చభజసి కిమితి శ్లేషరూపకానుప్రాణితోత్ప్రేక్షా ॥ ౫ ॥ స్థానమితి
హేరమే సమస్తానాం- వసూనాంధనానాంసమృద్ధిం - పుష్ణాతీతి-తథో
క్తా యాఅపితవ- స్థానం- దేశః - పద్మ-మితిభావః- వసుమత్వం- ధనవ
త్త్వం- నోపైతి॥ చిత్రం- అన్యదప్యద్భుతమస్తి-అముష్య-త్వత్స్థానస్య- య
స్త్వ-నుకూలః- భవతీతి శేషః- అసౌపతఙ్గః - పత్యుపి శశ్వత్ - నిత్యంవసు
మత్త్వం-ధనికత్వం-బిభర్తి వస్తుతస్తు పర్వసంపద్ధేతోః- స్తవనివాసః - నూత
నకుసుమత్వముపైతి - త్వన్నివాసభూత పద్మస్యానుకూలః - సూర్యఃస్థి
రకిరణత్వం- భజతీతిభావః॥౬॥ సదితి॥ హేసరోజనిలయే- జనని-సతాంమ

దస్సదసద్వివేక । శక్తస్సరోజనిలయే సదనం త్వదీయం । శబ్దైశ్శుభైశ్శ్రు
తిపథం సుఖయన్నగీర్భైః । స్వం సేవతే జనని హంసగణోవదాతః ॥౭॥ కమలే క
మలేషు సన్నిధత్సే సకలేష్వస్వవశేషు విష్టపేషు । సహజం జనని జనస్య లో
కే జలజాతేషు విశేషవత్సలత్వం ॥౮॥ కల్హారోత్పలకైరవాదిషు తథా కల్యా
ణి మల్ల్యాదిషు । ప్రాయస్సత్సు సుమేషు వస్తుషు పరం పద్మాని సద్మాని తే । భా
గ్యం కుత్రచిదేవ నృత్యతితరాం భూయస్సు తుల్యేష్వపి । త్వత్కాన్తాయ సు
గన్ధివస్తుషు తులస్యైకైవ సా రోచతే ॥౯॥ త్వద్గేహం కమలం యతస్త్వదవి

హతాం-మానసమేవ-మానససరః- తస్య ఉల్లసనదః- వికాసప్రదః-సద
సద్వివేకే-సాధ్వసాధువివేచనే- శక్తః-సదసచ్ఛబ్దాభ్యాం - క్షీరనీరే ద్యో
త్యేతే- తద్వివేచనపటురిత్యర్థః- గీర్భైః- గమ్భీరైః శుభైశ్శబ్దైః- ధ్వనిభిః
ఉపన్యాసైశ్చ-శ్రుతిపథం- శ్రవణమార్గం- వేదమార్గం చ- సుఖయన్-సు
ఖీకుర్వన్- అవదాతః-సితః- శుద్ధశ్చ హంసగణః- మరాళసమూహః-పర
మహంసనివహశ్చ-త్వదీయం-సదనం-పద్మం లక్ష్మ్యాలయం చ పరమపదం
వాసం సేవతే - భజతే ॥౭॥ కమలఇతి॥ హేకమలే- సకలేషు-విష్టపేషు-
లోకేషు-స్వవశేషు సత్సు- కమలేష్వేవ- సన్నిధత్సే-నివససీత్యర్థః-తత్సా
మాన్యేన సమర్థయతే-లోకే-జననీజనస్య మాతృజనస్య -జలజాతేషు-జడా
పత్యేషుచ- విశేషవత్సలత్వం- అధికవాత్సల్యం- సహజం హి అతః- కమల
స్య- జలజాతత్వాద్వాత్సల్యం యుక్తమితిభావః॥౮॥ కల్హారేతి॥ హేకల్యా
ణి- కల్హారోత్పలకైరవాదిషు - తథైవ మల్ల్యాదిషు - మల్లికాదిషు-సు
మేషు ప్రాయః- వస్తుషు సత్సు - పద్మాని పరం - కమలాని కేవలం- తే-త
వ-సద్మాని- గృహాణ్యాసన్నిత్యర్థః- పూర్వోక్తమేవ సదృష్టాన్తేన సామా
న్యేన సమర్థయతే- భాగ్యమితి- తుల్యేషు సదృశేషు- వస్తుషు భూయస్సు
బహుషు -సత్స్వపి - కుత్రచిదేవ -క్వచిద్వస్తున్యేవ - భాగ్యం నృత్య
తితరాం - సుగన్ధివస్తుషు - పరిమళద్రవ్యేషు - నిర్ధారణే సప్తమీ
సా-ప్రసిద్ధా - ఏకా తులస్యేవ - త్వత్కాన్తాయ - భగవతే - రో
చతే- స్వదతే- ॥ ౯ ॥ త్వదితి॥ హేపద్మే-యతః కారణాత్- త్వద్గేహం
కమలం-త్వదవినాభూతస్య- త్వద్వ్యాప్తస్య- విష్ణోః- పదం స్థానం-గగనం

నాభూతస్యవిష్ణోఃపదం। సూర్యాలోకవికాసమఞ్చతితతఃపద్మేమధుస్వా
దుతత్ ।అన్నాదోహమితీవగీతినినదైశ్శ్రుత్యన్తసఞ్చారిభిః ।కృష్ణాకారజు
షోఽత్ర కేచిదనిశంనన్దన్తిలబ్ధ్వారసం ॥ ౧౦॥ సూర్యాలోక దశాసుహర్షమ
యతేదోషాకరాలోకనే। సఙ్కోచంభజతిశ్రితాళిషురమేదత్తేపరంజీవ
నం। స్థానంపఙ్కమధఃకరోతివహతేనాళీకశబ్దఞ్చతే । కాంవాతావకస
న్నిధానమహిమాకుర్యాన్నచర్యాంశుభాం ॥౧౧॥ ధత్తేసదైవశిరసాతవ
పాదరేణూన్ । పద్మేబిభర్తితవనామ చపద్మమేతత్ । వర్వర్తిధారక

చ సూర్యస్య- సూరీణాంచ- ఆలోకేన-తేజసా- వికాసంప్రకాశం- విక
సనంచఅఞ్చతితతః-తత్ యువయోస్థానంమధుస్వాదుమధుభిరాస్వాద్యం
భవతిమధునోపి స్వాదురసవత్తరంభ వతీత్యర్థః - అత్ర - స్థానే - కృ
ష్ణాకారజుషః- నీలరూపభాజః- భగవత్స్వరూపభాజః - సాయూజ్యభా
జఇతియావత్- కేచిత్ సూరయః- భ్రమరాశ్చరసంమధు భగవన్తఞ్చల
బ్ధ్వాశ్రుత్యన్త సఞ్చారిభిః- శ్రవణ ప్రాన్తసఞ్చలద్భిః అన్యత్ర వేదాన్తస
ఞ్చారిభిః-అన్నాదోహమితి- అహమన్నాదఇతిగీతినినదైః - గానవాగ్భిః-
అనిశం-నన్దన్తి-తుష్యన్తి॥౧౦॥ సూర్యేతి॥ రమే-తే-స్థానం- పద్మంసూర్య
స్య- సూరీణాంచ- ఆలోకదశాసు- అవలోకనకాలేషు- హర్షం-తుష్టిం
అయతే-ప్రాప్నోతి- దోషాకరస్య- చన్ద్రస్య- పాపినశ్చ- ఆలోకనేసతి-
సఙ్కోచం-ముకుళనం- ఖేదంచభజతి- శ్రితాళిషు - ఆశ్రితపరంపరాసు
ఆశ్రితభ్రమరేషుచ-పరం- శ్రేష్ఠం- జీవనం-ఆజీవనం- దత్తే- పఙ్కం-కర్ద
మం-పాపంచ-అధఃకరోతి- అధస్థితత్వేనకురుతే- అధరీకరోతిచ- నాళీ
కశబ్దం-తథ్యవాదీతిశబ్దం- నాళీకమితిస్వవాచకంచ- వహతే- తావకస
న్నిధానమహిమాత్వత్సాన్నిధ్యవిభవః - కాంవాశుభాంచర్యాం - నకు
ర్యాత్ - శుభామేవచర్యాంకరోతీతిభావః॥౧౧॥ ధత్తఇతి॥ హేపద్మే-ఏత
త్పద్మం- తవపాదరేణూన్- శిరసా- సదైవధత్తే- తవనామచ- బిభర్తి
లక్ష్మీకమలయోరపిలింగభేదేన పద్మేత్యేకనామత్వాదితిభావః- తవహ
స్తమేవ ధారకతయా నిజ ధారణత్వేన శరణత్వేనచ భృశం వర్వర్తి

స్థానవైభవ స్తబకః అష్టాదశః

తయాతవహస్తమేవ। తదుక్తమృచ్ఛతితవోజ్జ్వలదాస్యలక్ష్మీం॥౧౨॥ ప్రాతః- కృతాప్లవవిధిః-పయసాంనిధానే। బ్రధ్నార్చకశ్శుచికరోభృతతప్తచక్రః। ఉద్ఘాటయత్యుదితవిష్ణుపదైకసక్తి। ర్విశ్వామ్బపద్మమయసద్మదళారరంతే॥౧౩॥ బ్రహ్మాయస్మాదజనివహతేచారుపీతాంశుకంయ। త్సాన్ద్రామోదంసతతమమృతస్థానమేవాశ్రితంచ । అన్మాత్యబ్జంతవపదమిదంశ్రీనివాసాభిధానం।మాతర్దోషోనభవతి మధుస్నిగ్ధతాధర్మభూమ్ని॥౧౪॥అహోముకున్దసున్దరిత్వదీయమన్దిరాహిత । స్వ్వయంక్షయంవ్రజన్నపిస్వార

వృణుతేత త్కారణాత్-తవ- ఉజ్జ్వలదాస్యలక్ష్మీం- ఋచ్ఛతి-ప్రాప్నోతి- యుక్తం- శిష్యాణాం- ఆచార్యదాస్యనామ వహనాదికముచితమితిభావః॥౧౨॥ప్రాతరితి॥ హేవిశ్వామ్బపయసాంనిధానే-అబ్ధౌప్రాతః-ప్రభాతఏవకృతాప్లవవిధిః-కలితమజ్జనః-శుచికరః- శుద్ధకిరణః-పరిశుద్ధహస్తశ్చ-భృతాః- పోషితాః-తప్తాః- విరహసన్తప్తాః- చక్రాః- చక్రవాకపక్షిణః-యేనసః-ధృతతప్తచక్రాఙ్కనశ్చఉదితవిష్ణుపదైకసక్తిః ఉత్పన్న-గగనైకసక్తిః- కలితహరిపదైకభక్తిశ్చ - బ్రధ్నః- సూర్యాత్మకః - అర్చకః-పూజకః- దళాని-అరరాణి- కవాటాని-యస్యతత్-తే-పద్మమయం- యత్సద్మ- గృహం-ఉద్ఘాటయతి-వివృణోతి తేపద్మమయసద్మనో దళరూపరరముద్ఘాటయతీతివా ॥౧౩॥ బ్రహ్మేతి॥ హేమాతః - యస్మాత్పద్మాత్ భగవతశ్చ- బ్రహ్మ-అజని- అజాయత - యత్పద్మం- పరతత్వంచ చారు-మనోజ్ఞం- పీతం-పిశఙ్గం- అంశుకం-వసనం- కిరణంచ- యస్యతత్ సాన్ద్రః- ఘనః-ఆమోదః- పరిమళః- సన్తోషశ్చ-యస్యతత్ -సతతం-అమృతస్య- మకరన్దస్య- మోక్షస్యచ- స్థానమేవ-ఆశ్రితంచ-గతంచ-ఇదంతవపదం-శ్రీనివాసాభిధానం-లక్ష్మీనివాసఇతిప్రఖ్యాతిం.అర్హతి- శ్రీనివాసాఖ్యభగవదాఖ్యాంచలబ్ధుంయోగ్యం-భవతి- తస్యభగవదపేక్షయా-క్వచిద్విషయే- న్యూనతామాశంక్యపరిహరతిమాతరితి- ధర్మభూమ్ని-ప్రాచీనానురూపత్వేసతి మధోరసురస్య- మధునశ్చ-స్నిగ్ధతా-దోషః-దోషరూపానభవతి॥౧౪॥అహోఇతి॥ హేముకున్దసున్దరి - త్వదీయమన్దిరస్యపఙ్కజస్య అహితః- విరోధీ-స్వయం-క్షయం- నాశం-వ్రజన్- ప్రాప్నువన్నపిస్వర

శంక్షీణోఽప్యపి సరోరుహద్రుహస్త్వచ్ఛిరోధిరోహదుష్కృతాత్స్వదిక్షు
దిక్షుభిక్షుకస్స్ఫుటంనటన్నటాట్యతే॥౧౫॥ త్వద్ధామ్నస్సరసీరుహస్యచమిథ
స్త్వత్తాత తథామాత్మనో। మార్తాండస్యచపుండరీకనిలయే మైత్రీనిసర్గోది
తా। కల్యాణీంయువయోరియం వివృణుతే కైముత్యనీత్యామిథః। ప్రీతిం
కామపిభూయసీమవిదితాక్షేపామనౌపాధికీం ॥౧౬॥ కతినకుసుమం మ
న్యాన్యత్ర దేవివనేవనే । నహి సముదితేష్వప్యేతేషు క్షమా కమలోప
మా। భగవతిభవత్సాన్నిధ్యేన ప్రభోః కమలానియ । తత్కరచరణదృక్క

క్షీణం స్వరక్షకమపి-క్షీణోఽతిహీన స్థితిషు చేతహింసాయాం పరితాత్త్వానా
దికాల్లట్-సంజ్ఞాపూర్వకవిధేరనిత్యతయా-లఘూపధ్యాత్స్వప్యభావః తత్ర
దృష్టాంతమాహ- సరఇత్యాదినా-సుప్రసిద్ధః- శివః-సరోరుహద్రుహః-ప
జ్కజద్విషః-చన్ద్రస్యకర్తరిషష్ఠీ-శిరోధిరోహేణ -శిరస్యారోహణేన-య
ద్దుష్కృతం-తస్మాత్ -దిక్షుదిక్షు- భిక్షుకః-నటంశ్చ - అటాట్యతే పర్యటతి
అటతేస్సూచి- సూత్రీత్యాది నార్తికేన క్రియాసమభిహారే యఙ్ - స్ఫు
టం- వ్యక్తం॥౧౫॥ త్వద్ధామ్న ఇతి॥ హేపుండరీకనిలయే - త్వద్ధామ్నః త్వ
న్నివాసస్య- సరసీరుహస్య త్వత్తాతస్య భగవతః- ధామాత్మనః- గృ
హరూపస్య మార్తాండస్య- రవేశ్చ-నిసర్గోదితా- స్వభావతస్సముత్పన్నా
ఇయం మైత్రీ- సౌహార్దం - యువయోః- దమ్పత్యోః- కల్యాణీం- శుభక
రాం- అవిదితః- అజ్ఞాతః- ఆక్షేపః-యయాతాం। అనౌపాధికీం-నిరుపా
ధికాం- అకారణాం నిత్యామితియావత్ - భూయసీం- అధికాం- కామపి
అనిర్వచనీయాం- మిథఃప్రీతిం- అన్యోన్యప్రేమ- కైముత్యనీత్యా- అనుబ
న్ధినోరేవ సహజసౌహార్దే యువయోః కిము ఇతి - కైముతికన్యాయేన- వి
వృణుతే- విశదయతి॥౧౬॥ కతీతి॥ హే దేవి- భగవతి- వనేవనే-ప్రతివనం
కుసుమం మన్యాని- పుష్పాణ్యాత్మానం మన్యమానాని- అన్యాని-పద్మవ్య
తిరిక్తాని- కతి న సన్తి-అనేకాని వర్తన్త ఏవేతి భావః-సముదితేషు - సంఘీ
భూతేష్వపి కిం పునరేకైకస్మిన్నితి భావః-ఏతేషు-కుసుమేషు కమలస్య ఉపమా
ఉపమితిః-నక్షమా-నోచితా హి.హీంతిప్రసిద్ధౌ- యత్కారణాత్ కమలాని
భవత్సాన్నిధ్యేన భవత్సామీప్యేన-ప్రభోః-విష్ణోః-ఈషదూనాః కరచరణ
దృశాం-కరచరణదృక్కల్పాని - ఈషదసమాప్తౌ - కల్పబిత్యాదినా కల్ప

ల్పానీతి స్థిరం దధతే యశః ॥౧౭॥ హంసేః కరస్పర్శనతః ప్రహృష్టా । పయస్యుదీతా రుచిరాళికాన్తా । వారాశికన్యే వసతిస్త్వదీయా । బిభర్తి యుక్తం కమలాభిధానం ॥ ౧౮ ॥ భృఙ్గీసంగీత్యుదయ సుభగం మఞ్జుకిఞ్జల్కపుఞ్జ । స్ఫారస్తమ్భం కిమపి వికసత్పత్రసచ్చిత్రభిత్తి । పర్యాశ్లిష్టం విమలసరసా కర్ణికా స్వర్ణపీఠం । పద్మం విద్మః పరమనుగుణం సద్మ పద్మే భవత్యాః ॥౧౯॥ దుగ్ధామ్బురాశిదుహితస్తవ సన్నిధానా । త్స్వర్ణస్థితిర్భవతి హన్త కుశేశ

ప్రీత్యయః భగవతః అప్రాప్తత్వా-న్నైకవద్భావః-తత్సదృశానీతి-స్థిరం-అవ్యాహతం-యశః-దధతే-దధతి-అన్యేషామేవం యశో దుర్లభమేవేతి కథం-తత్సామ్యగమ్యభవ ఇతి భావః ॥౧౭॥ హంసేరితి॥ వారాశికన్యే-హంసేః సూర్యస్య-విష్ణోశ్చ కరాణాం-కిరణానాం-హస్తానాంచ-స్పర్శనతః-స్పృష్టేః-ప్రహృష్టా-పయసి-జలే-క్షీరేచ-ఉదీతా-ఉత్పన్నా-రుచిరా-మధుపాదిమవతి-మనోజ్ఞాచ-అళిభిః-భ్రమరైః-ఆళిభిః-సఖీభిశ్చ-కాన్తా రమణీయా-శోభితాచ-త్వదీయా వసతిః-వాసస్థానం-కుసుమమితి యావత్-కమలాభిధానం-కమలేతి త్వన్నామ బిభర్తి-యుక్తం॥ ౧౮ ॥భృఙ్గీతి॥ హే పద్మే-భృఙ్గీణాం-భ్రమరీణాం-సంగీతీనాం-ఝఙ్కారరూపసఙ్గీతానాం-ఉదయేన-ఆవిర్భావేణ-సుభగం-మనోజ్ఞం-మఞ్జుకిఞ్జల్కానాం రమ్యకేసరాణాం-పుఞ్జా న్యేవ స్ఫారస్తమ్భాః ప్రకాశమానస్తమ్భా యస్మిన్ తత్-వికసత్పత్రాణి-వికస్వరదళాని-తద్రూపా-యాస్సచ్చిత్రభిత్తయః యస్మిన్-తత్-విమలసరసా-నిర్మలసరస్యా-వాప్యాచ-పర్యాశ్లిష్టం-సమాశ్లిష్టం కర్ణికారూపం-యత్ స్వర్ణపీఠం-యస్మిన్ తత్-పద్మం తద్రూపం సద్మ భవత్యాః-పరం అత్యన్తం-అనుగుణం-అనురూపం-విద్మః-అవేమః॥౧౯ దుగ్ధేతి॥ హే దుగ్ధామ్బురాశిదుహితః-తవ సన్నిధానాత్-కుశేశయస్య శయితుమపి-కటాక్షలాభాత్-దర్భశాయినః-పురుషస్యచ-స్వర్ణానాం-హేమ్నాం-స్థితిః-భవతి-హన్తేత్యాశ్చర్యే-వస్తుతస్తు పద్మస్య-సుష్ఠు-అర్ణసి స్థితిర్భవతీతి భావః-హే అమ్బ-తత్సంభవః-కుశేశయాదు

యస్య । తత్సంభవోఽప్యభవదమ్బ హిరణ్యగర్భో। ధన్యాః ఖలు త్వదనుబన్ధ్యనుబన్ధినోఽపి ॥౨౦॥ నవసారసవాసమాచరన్త్యాస్తవ సాధర్మ్యమివామ్బ లబ్ధుకామః। పురుషః పరమస్సదా విధత్తే పురమధ్యస్థితపుణ్డరీకవాసం ॥౨౧॥ అస్తి తే హరిపురన్ధ్రి నీరజస్థానమిత్యుదితమాస్పదద్వయం। ఏకమాహురిహ తు త్రిపాత్పదం దేవి షట్పదపదం పరం పునః॥౨౨॥ సురాదిజీవైరమృతైః

త్పన్నోఽపి- హిరణ్యం-స్వర్ణం- గర్భే యస్య సః- తాదృశః-ఆద్యః-అభవత్ త్వన్నివాసోత్పన్నజన్తురపి- స్వర్ణవానభూదితి భావః- బ్రహ్మేతి తు నైజార్థః- తదేవ సామాన్యేన సమర్థయతే- త్వదనుబన్ధినాం-త్వత్సమ్బన్ధభాజాం తేషామప్యనుబన్ధినః- సమ్బన్ధశాలినోఽపి- ధన్యాః ఖలు- లబ్ధధనాః ఖలు-ఆశ్రితరక్షణం తదనుబన్ధిపర్యన్తమితి ప్రసిద్ధమితి భావః - ఖల్విత్యవధారణే ప్రసిద్ధౌ వా॥౨౦॥ నవేతి॥ హే అమ్బ- పరమః పురుషః- భగవాన్- నవసారసే- అభినవపద్మే- వాసం- ఆచరన్త్యాః- తవ-సాధర్మ్యం- సామ్యం-లబ్ధుకామస్సన్. సదా-పురస్య-ఉపాసక శరీరస్య-మధ్యస్థితే-పుణ్డరీకే- హృదయాభిధానే । యదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం పుణ్డరీకం వేశ్మేతి శ్రుతేః- వాసం-విధత్తే- ని ॥ గృహే పరిగ్రహే దేహే నగరే చ పురం పురీతి నానార్థరత్నమాలా చ॥౨౧॥ అస్తీతి॥ హే హరిపురన్ధ్రి- దేవి- తే రజసో నిర్గతం- ప్రకృతిమణ్డలాద్బహిర్భూతం - స్థానం - పరమపదం- నీరజం- జలజం-తదాశ్రితం స్థానమితి చ ఆస్పదద్వయం- స్థానద్వయం- ఉదితం- ఉక్తం ఇహ-స్థానద్వయే ఏకం స్థానం-త్రయః పాదాః-చతుర్థాంశాః- యస్య తత్ తాదృశం- పదం- నిత్యవిభూతిరూపం చరణత్రయవత్పదమితి చ గమ్యతే- స్థానం-ఆహుః- పరం-అన్యత్తు పునః- షట్పదానాం-భృఙ్గాణాం -పదం- స్థానం షట్పదస్థానమితి చ గమ్యతే-ఏవమాహుః . ద్విపాచ్చతుష్పాత్స్థానభూతాత్పద్మాన్నిర్గత్వా-ద్విలక్షణం త్వత్పదమితి చమత్కృత్యుక్తిరితి భావః॥౨౨॥ సురేతి॥ హే అమ్బ-అమృతైః కనిష్ఠైః- మకరన్దైకనిష్ఠైః- మోక్షైకనిష్ఠైశ్చ సన్తైః-ద్వాభ్యాం-సుష్ఠు రాః శబ్దః రేఫ-ఆదిః- యయోస్తైః-జీవైః జీవశబ్దైః శోభనైః రాజీవశబ్దనామ్నోరిత్యర్థః- అన్యత్ర సురాదిజీవైః- అమరాది చేతనైః-అన్తః

కస్మిన్మైశ్చిరాయమైరంబవిభావ్యసేత్వః। ఆలోకమగ్ర్యంహరిరేషు తస్వ్యే
న్నామోదమన్యాదృశమాదధాతి ॥౨౩॥ అదోదధానం కమలాభిధాన
మమ్భశ్చతజ్జంచసమంతదాస్తాం। ఆద్యస్యపుంసః పదమాహురాద్యం త్వదీ
యవాసం జనని ద్వితీయం ॥౨౪॥ క్షుమాస్వర్ణస్ఫూర్తిం సతతమధిగమ్యాపి
కమలే। గుణౌదార్యాచ్ఛబ్దం కమపిభజతే నాళమితి యత్। తదేవాలంకా
రం నయతి నళినం స్పర్శనవశా। త్తనోతిహార్యాదార్ఢ్యాం తవజననిసాన్నిధ్యమ

మధ్యే-హృదిచ- విభావ్యసే- అర్చ్యసే- ధ్యాయసేచ-ఏషు - సురాదిజీవే
షు-హరిః-సూర్యః- విష్ణుశ్చ-అగ్ర్యం- శ్రేష్ఠం-ఆలోకం-ప్రకాశం- కటా
క్షంచ- తన్వ్యాసక్- అన్యాదృశం- ఆమోదం-పరిమళం- ఆనన్దంచ- ఆద
ధాతి-జనయతి ॥౨౩॥ అదఇతి- హేజనని- కమలాభిధానం- కమలేత్యభి
ఖ్యాం- దధానం- అదః- అమ్భః - జలం - తజ్జం - జలజంచ - సమం-
యుగపత్ తుల్యంవా- ఆస్తాం- ఆద్యం-పూర్వోక్తంజలం - ఆద్యస్యపుం
సః-ఆదిపురుషస్య- పదంస్థానమాహుః ద్వితీయంజలజం-త్వదీయవాసమా
హుః తస్యఆద్యత్వాత్తవద్వితీయత్వాద్వ్యక్తః స్థానక్రమలాభ ఇతిభావః నా
నయోర్విద్యతే పరమితి యువాభ్యామన్యత్పర తత్త్వం నాస్తీతిసిద్ధం ॥౨౪॥
క్షుమేతి॥ హేజననికమలే యత్ వస్తు-కర్తృ-క్షుమాయాం- భూమ్యాం-స్వా
క్ష్యస్యేతియావత్-స్వర్ణానాంచ-స్ఫూర్తిం-క్షుమయాతూన్యా - శోభనేషు
అర్ణస్సు- జలేషు- స్ఫూర్తిం- ప్రకాశఞ్చ-సతతం - అధిగమ్యాపి- గుణా
నాం- ఔదార్యాదిగుణానాం-తన్తూనాంచ- అదార్ఢ్యాత్- దౌర్బల్యాత్
కమపి- నాలం- నపర్యాప్తమితి శబ్దం-నాలశబ్దం- భజతే-లోభాద్దీనవచన
మేవ బ్రవీతి నాళశబ్దవాచ్యం- భవతిచదుర్బలతన్తుత్వాత్కదళీస్తంభాది-వ
ద్గుణశబ్దమలబ్ధ్వానాళ శబ్దమేవ గృహ్ణాతీతి భావః - తవసాన్నిధ్య మహి
మాతదేవ తాదృశమేవతన్నళినంవా-అలంకారం-పర్యాప్తమిత్యుక్తిం-భూ
షణతాంచ నయతి- ప్రాపయతి - స్పర్శనస్యస్పృష్టేః- దానస్యచ- వ
శాత్- ఔదార్యం- గామ్భీర్య దార్ఢ్యత్వంచ- తనోతిహి- కమలనాళస్య

హామా॥౨౫॥ భగవతిపరబ్రహ్మాద్వైతప్రసఙ్గజుషస్తవ । ప్రథయతిలసద్ధర్మ్యాలీకత్వమత్రహిదర్శనం । త్వముచితమధిష్ఠానం నాళీకమాశ్రయసే తతస్తవకిలసదాలోకస్సర్వోఽపికల్పనగోచరమే ॥౨౬॥ యత్రోత్తమస్ఫురణయన్త్రితచిత్తవృత్తౌ । నిత్యోల్లసద్రజసిరాజతిసారసత్వం । స్థానం ప్రధానమిదమబ్ధిసుతేయతస్తే।స్థానేతదత్రరమతేమహదాదితత్త్వం॥౨౭॥

త్వత్తాన్నిధ్యాభావాదేవఉక్తగుణాలాభ ఇతిభావః॥౨౫॥భగవతీతి॥ హే భగవతి- పరబ్రహ్మణః- అద్వైతస్య- జీవ పరమాత్మనోరైక్యస్య- ప్రసఙ్గం- వాదం-జుషతే ఇతి- తధోక్తస్య- ఆలిఙ్గనవశాత్- భగవద్దైక్యభాజః తవదర్శనం- సిద్ధాన్తః- అవలోకశ్చ- లసతాం - ప్రకాశమానానాం- ధర్మాణాం - గుణానాం - అలీకత్వం - మిథ్యాత్వం - అన్యత్ర - లసద్ధర్మ్యాలీకోల లాటోయస్యాస్తత్త్వంచ - ప్రథయతి - ప్రకటయతి హి అవలోకనేనలలాటేలావణ్యాతిశయలసనాదితిభావః- త్వం- నాళీకం-మిథ్యాభిన్నం- కమలరూపంచ- భూమోద్దేశ్యత్వంచ అధిష్ఠానం-స్థానః-తతఃకారణాత్- అత్రదర్శనే- ఆశ్రయసే-బ్రహ్మవస్త్వంతద్గాపాదధ్యాసాధిష్ఠారస సత్యత్వమితి భావః- సదాసర్వోఽపిలోకః - కల్పనంగచ్ఛతీతి కల్పనగః- అధ్యాససిద్ధకల్పాఖ్యానగశ్చ- భవతి ఉచితంహితత్రప్రపంచస్యకాల్పనికత్వాదితిభావః॥౨౬॥ యత్రేతి ॥ హే అబ్ధిసుతే- ఉద్భూతస్య తమసః - త్రిగుణావయవభూత - తమోగుణస్యస్ఫురణం - ప్రకాశః-ఉత్తమం-శ్రేష్ఠం-యత్స్ఫురణం-తచ్చతేనకారణేన-యన్త్రితానియమితా చిత్తవృత్తిః-యేనతస్మిన్- నిత్యం ఉల్లసత్-ప్రకాశమానం- రజః- రజోగుణః-ధూళిశ్చయస్మిన్తస్మిన్- యత్రమూలప్రకృతిరూపేప్రధానే-స్థానే చ-సారసత్వం- శ్రేష్ఠసత్వగుణః- కమలత్వంచ- రాజతి- ప్రకాశతే ఇదం స్థానంయతఃకారణాత్ -తే-తవ- ప్రధానం- ముఖ్యం- మూలప్రకృతిరూపఞ్చభవతి-తత్తాదృశంఅత్రస్థానే- మహదాది తత్త్వం -మహత్- ఆదితత్త్వం. పరతత్త్వం-తత్కార్యభూతమహదహంకారాదిసప్తకంమహాభూతాదీ-యద్రూపషోడశకంచరమతే-క్రీడతిప్రభవతిచ ॥౨౭॥ సింహాసనేతి॥ హే

సింహాసనస్థితిజుష స్తవవాసయోగ్యం । నిత్యమ్భవేయ మితినిశ్చయమేత్య నూనం। కేసర్యభూత్సరసిజం నరసింహకాన్తే । తద్ద్వేషమేషతను తేతత ఏవపద్మీ॥౨౮॥ అబ్జంవిధాద్విషతిదేవ్యమృతైకవృత్తి। కామేనహన్తయ దనీయతమార్గణత్వం । తస్యస్వతోఽమ్బరమణిస్ఫుటవస్వవాప్తి । ఉల్లాస హేతురభవత్తవసన్నిధానాత్ ॥ ౨౯ ॥ ఉత్ఫుల్లవారిరుహతల్లజకేళిగేహే । సర్వేశ్వరస్యదయితాం శయితాంసనుత్వాం । వైతాళికాఇవగృహీతసుజాతగీతాః । ప్రాతశ్శనైర్మధుకరాఃప్రతిబోధయన్తి ॥ ౩౦ ॥ స

నరసింహకాన్తే- సరసిజంపద్మం- సింహాసనస్థితిజుషః-నృసింహాత్మనాగ భాజః- సింహాసనభాజశ్చ- తవనిత్యం- వాసయోగ్యం- భవేయం - సర్వ దశాయాంవాసస్థానంస్యామితి నిశ్చయమేత్యైవ కేసరీ కింజల్క-వ్యాజస టావదభూత్ సింహ ఇతియావత్ నూనమిత్యుత్ప్రేక్షాతతః కారణాదేవప షః- పద్మీ-గజఃతస్మిక్- సరసిజే-ద్వేషం-తనుతే-విస్తారయతిపద్మినీ క్షోభ కలనాదితిభావః॥౨౮॥అబ్జమితి॥ హేదేవిఅమృతైకవృత్తిజలైకనిష్ఠం- సుధై కజీవనంచయత్-అబ్జం-పద్మంకశ్చిత్పురుషశ్చ-విధౌ-చన్ద్రే-దైవేచ-ద్విషతి సతికామేన-మదనేన-రాగేణచ-మార్గణత్వం- శరత్వం యాచకత్వంచ-అ నీయత-తస్యపద్మస్య-పురుషస్యచ-తవసన్నిధానాత్ ఉల్లాసహేతుః-వికా సకారణం-సన్తోషజనకంచ- అమ్బరాణాంవస్త్రాణాం- మణీనాంచ-స్ఫు టానాం-వ్యక్తానాం-వసూనాం-ధనానాంచ-అవాప్తిః-అమ్బరమణేఃసూ ర్యస్య-స్ఫుటా-వసూనాం- కిరణానాంఅవాప్తిశ్చ స్వతఏవాభవత్ హన్తే తివిస్మయే॥౨౯॥ ఉత్ఫుల్లేతి॥నునులక్ష్మి-ఉత్ఫుల్లే-వికసితే-వారిరుహతల్లజే పద్మవరే- తద్రూపే- కేళిగేహే- శయితాం-స్వపన్తీం- సర్వేశ్వరస్యభ గవతః - ప్రభోశ్చ-దయితాం - త్వాం - మధుకరాః వైతాళికాఃవన్దిన ఇవ - గృహీతాని - సుజాతగీతాని - రమణీయ గానాని - యైస్తేతథా భూతాస్సన్తః - ప్రాతః - శనైః - మన్దం - ప్రతిబోధయన్తి - ఉద్బోధ యన్తి॥౩౦॥సహంసేతి॥ హేరమే-సహంసకా-సపాదకటకా-సారజహంసా

హంసకాసారబహూర్మికోజ్జ్వలా । పయోజరాజిః ప్రతిపన్నకర్ణికా। స
హస్రపత్రస్థితి ఏవ తే రమే । శ్రియ శ్శ్రియ స్తే హ్యఖిలా స్త్వ దాశ్ర
యం॥౩౧॥ స తే నివాస శ్శయనీకృతో వా నాథేన నిత్యం నయనీకృతో వా । ఫ
ణైస్సహస్రేణ వృతో దళైర్వా శేతే బిలే వా కమలే కుశే వా ॥౩౨॥ శ్రీసూక్తం
తే జనని నళినం స్థాన మాఖ్యాతి ముఖ్యం । దృష్టాన్తం తత్ప్రియతమదృశో
రన్తరాదిత్యవిద్యా। జన్మస్థానం తనతనుభువో ధాతురాథర్వణాది । స్త్వ

ర్మికాభిః శ్రేష్ఠాధికాభిర్జ్వలైః- ఉజ్జ్వలా అన్యత్రసహంసాః హంససహితాః
కాసారాణాం-సరసాం-బహూర్మికాః - బహుతరజ్వాలైః-తైరుజ్జ్వలా ప్ర
తిపన్నా-కర్ణికా-కర్ణాభరణం-కర్ణికాపీఠంచయయాసా - పయోజరాజిః-
ఆశ్రితపఙ్క్తిః క్షీరజాతత్వ కృత్తిర్వాత్వ త్పాదారవిన్దాశ్రిత వర్గఇతి
యావత్ పద్మపఙ్క్తిశ్చ సహస్రపత్రస్థితిః అనేకసహస్ర కిరణప్రాప్తైశ్చ ఏధ
తే-వర్ధతే-తథాపి త్వదాశ్రయం- త్వదేకావలంబం జనం- అఖిలాః శ్రియః
సమస్తసమ్పదః- శ్రయన్తే-ప్రాప్నువన్తి హి అతస్తస్యా ఉక్తం యుక్తమితి
భావః॥౩౧సఇతి॥కమలే- తే-తవ. సః ప్రసిద్ధః-నివాసః- పద్మరూపః- నాథే
న-త్వత్పతినా నిత్యం- శయనీకృతో వా- త్వత్సంగార్థం స్వశయన భూతశేష
రూపః కృతోవా నయనీకృతో వా అథవా అతిసంశ్లేషాయ స్వనయనరూప
త్వయైవ కృతో వా పుణ్డరీకాక్షత్వా దితిభావః తత ఏవ దళవ్యాజైః- సహ
స్రేణ- ఫణైః - వృతో వా సహస్రఫణవ్యాజైర్దళైర్వృతస్సన్ వా - సః ని
వాసః కుశభూతే బిలే వా బిలభూతే కుశే - జలే వా - శేతే-స్వపితి తస్యకు
శేశయత్వాద్బిలేశయత్వాత్పుణ్డరీకత్వ సిద్ధ్యా ఉక్తం యుక్తమితి భా
వః ॥ ౩౨ ॥ శ్రీసూక్తమితి ॥ హేజనని - శ్రీసూక్తం పద్మే స్థితాం
పద్మవర్ణామిత్యాది శ్రుతివాక్యజాతం-కర్తృ-నళినం పద్మం తే-తవ ముఖ్యం
ప్రధానం- స్థానం- ఆఖ్యాతి-వదతి అన్తరాదిత్యవిద్యా అథయ ఏషోన్తరా
దిత్యఇత్యాదిఛాన్దోగ్యశ్రుతిః తత్-పద్మం- ప్రియతమదృశోః -దృష్టాన్తం ఆ
ఖ్యాతి- తస్యయథా కప్యాసం పుణ్డరీకమేవమక్షిణీ ఇత్యాదినా వదతి ఆథర్వ
ణాదిః-ఉపనిషత్ తవతనుభువః-ధాతుః- జన్మస్థానమాఖ్యాతి-యన్నాభిప
ద్మాదభవన్మహాత్మా ప్రజాపతిర్విశ్వసృగిత్యాదినా వక్తి-త్వత్సాన్నిధ్యాత్

త్సాన్నిధ్యాత్ క్వచన భవతి శ్రీరనిమ్నా మహిమ్నాం ॥ ౩౩॥ శైవాలకా
న్తరగతం తవ సద్మ విద్మ స్సారఙ్గలాఞ్ఛితవపుర్మిళితామృతౌఘం । పూషా
ప్తిదత్తరుచి పుంసి నపుంసకే చ ఖ్యాతస్య మాతరిదమబ్జ పదస్య వాచ్యం॥౩౪॥
కాన్తః పదత్రయమితస్థలయాచకస్తే । త్వం త్వమ్బ షట్పదమితే నిలయే ని
విష్టా । స్థానాన్యథాపి విపులాని సమాశ్రితానాం । చిత్రం యువాం కల
యథశ్చిరముచ్ఛ్రితాని ॥౩౫॥ త్వత్పాదపఙ్కజరజఃకణధన్యధన్యే। ష్వ

మహిమ్నా-అనిమ్నా-అనూనా శ్రీః క్వచ క్వాపి న భవతి-సర్వత్రాపి భవత్యే వేతి భావః॥౩౩॥ శైవాలేతి॥ హే మాతః- శైవాలకానాం-శైవలానాం-శైవానాం-శివసమ్బన్ధినాం-అలకానాం-కపర్దానాం- అన్తరగతం-మధ్యగతం-సారఙ్గేణ- భృఙ్గేణ-మృగేణ చ-లాఞ్ఛితం-వపుః యస్య తత్ ని॥ భృఙ్గే కురఙ్గే మాతఙ్గే సారఙ్గశ్శబళే త్రిష్వితి నానార్థరత్నమాలా-అమృతానాం- మకరన్దానాం సుధానాం చ-ఓఘః- యస్మిన్ తత్ -పూష్ణః-సూర్యస్య-ఆప్త్యా సఙ్గేన-దత్తా-రుచిః-వికాసః-కాన్తిశ్చ- యస్య తత్ -తవ-సద్మ-గేహం-పుంసి పుంలిఙ్గే- నపుంసకే-నపుంసకలిఙ్గే చ-ఖ్యాతస్య-అబ్జపదస్య వాచ్యం అభిధేయం చన్ద్రం విద్మః- అవేమః ॥ని॥ లవణామ్బుజయోరబ్జం క్లీబేశఙ్ఖేతు పుంసి వా। పుంస్యేవ నిచుళే శీతరశ్మావితి నానార్థరత్నమాలా శబ్దాశ్రయలిఙ్గాదన్యం నతయోర్భేదకమితి భావః॥౩౪॥ కాన్తఇతి॥ హే అమ్బ- తే కాన్తః-పదత్రయమితస్థలయాచకః- పురా బలియజ్ఞే వామనరూపేణ పదత్రయం యయాచేఇతి కథా త్రానుసన్ధేయా- త్వన్తు షట్పదమితే- పదషట్క-పరిమితే భ్రమరం గతే చ నిలయే- స్థానే-పద్మే చ నివిష్టాసి - అథాపి - యువాం కర్తారౌ సమాశ్రితానాం భక్తానాం విపులాని ఉచ్ఛ్రితాని- ఉన్నతాని స్థానాని- చిరం-కలయథః- చిత్రం- ఆశ్చర్యం యువయోః స్త్రీ చతురపదపరిమిత స్థానదౌస్థ్యేపి విపులస్థానదానం చిత్రమితి భావః॥ ౩౫॥ త్వదితి॥ హే అబ్ధికన్యే- త్వత్పాదపఙ్కజరజసాం- త్వత్పాదపద్మధూళీనాం-కణైః-ధన్యధ

మ్భోరుహేషు వసతామళిపోతకానాం । వర్గేషు హన్త జననం వలశాస
నాద్యాః । వాఞ్ఛన్తి కిం పునరమీ వయమబ్ధికన్యే ॥౩౦॥ సరోగముపసేవితే
త్వయి హహా పూర్ణ చన్ద్రోదయే । జ్వరోపహతమమ్బుజం తవ పరిగ్రహాదిన్దిరే
వికాసయతి విజ్వరం విరచయన్న సౌ భాస్కరో రవేర రుజమాప్నుయాదితి
న పూర్వభాషా మృషా ॥౩౧॥ కల్యాణధర్మా కమలాసనాయా మూర్తిం
హియస్తే మతిమానుపాస్తే । కన్యే సుధాబ్ధేః కమలాసనత్వం తస్యోచితం త
త్కృతునీతిభూమ్నా ॥౩౨॥ విచ్ఛిన్నమబ్దశతకవ్యవధానతోయ । త్వద్దర్శ

న్యేషు- అత్యన్తకృతార్థేషు-అమ్భోరుహేషు - వసతాం- అళిపోతకా
నాం-భృఙ్గశిశూనాం॥ని॥ పాకః పోతోర్భకో డిమ్భ ఇత్యమరః- అల్పార్థేక
ప్రత్యయః-వర్గేషు-సమూహేషు- జననం-ఉత్పత్తిం- వలశాసనాద్యాః-
ఇన్ద్రాది దేవాః-వాఞ్ఛన్తి అపేక్షన్తే- అమీ వయం-కిం - పునః వాఞ్ఛామేతి
కిముత వక్తవ్యమితి భావః॥౩౦॥సరోగమితి॥ హే ఇన్దిరే-పూర్ణచన్ద్రోదయే-
పూర్ణచన్ద్రోదయాఖ్యౌషధవిశేషే చ- ఉపసేవితే- భుక్తే పీత్యర్థః సరో
గం రోగసంయుక్తం-సరః గచ్ఛతీతి- సరోగమితి చ-జ్వరేణ- రోగకార్యస
న్తాపేన-ముకుళీభావేన చ- ఉపహతం - క్లేశితం-అమ్బుజం-కర్మ- తవ పరి
గ్రహాత్- అసౌ భాస్కరః-సూర్యః-భిషగితి చ వ్యజ్యతే- విజ్వరం- జ్వరహీ
నం-ముకుళీభావశూన్యం చ-విరచయన్ సన్- వికాసయతి । ఉల్లాసయతి-
తదేవ సంవాదవిశేషేణ సమర్థయతే-రవేః-సూర్యాత్- అరుజం-రుజాయా
అభావః అరుజమిత్యవ్యయీభావః- ఆరోగ్యం- ఆప్నుయాత్ - ఇతి పూ
ర్వేషాం-పూర్వికాణాం సతాం- భాషా-ఉక్తిః- మృషా-మిథ్యా-న-సత్య
మేవేతి భావః ॥౩౧॥ కల్యాణేతి ॥ హే సుధాబ్ధేః కన్యే - కల్యాణో ధర్మో
యస్య సః-మఙ్గళకరధర్మవాన్-ధర్మాదనిచ్ కేవలాదితి సమాసాన్తో నిచ్
యః-మతిమాన్-పురుషః - కమలాసనాయాః- పద్మపీఠాయాః-తే-మూ
ర్తిం దివ్యవిగ్రహం-ఉపాస్తే-స్తుత్యాదినారాధయతి- తస్య నరస్య-తత్కృ
తునీతిభూమ్నా తత్కృతున్యాయమహిమ్నా- కమలాసనత్వం-బ్రహ్మప
దలాభః భవతీతి శేషః- ఉచితం- యుక్తం॥౩౨॥ విచ్ఛిన్నమితి॥ హే పద్మ
వాసిని తవ- తే-కర్త్ర్యోః సహభువః - సహోదరస్య- శశినః-చన్ద్రస్య కర్మ
ణః- సన్దర్శనం - వీక్షణం - కదాచిత్ కాలవిశేషే అబ్దానాం - సంవ
త్సరాణాం మేఘానాం చ - ని ॥ అబ్దస్సంవత్సరే మేఘే ఇతి నానార్థర

నాంసహా సువర్ణానేకదాచిత్ । తత్ప్రార్థ్య వాసిని తదీక్షణవర్జనాయ । తస్యో దయేషు నిజసద్మ కిమావృణోషి ॥౩౯॥ వారిజవనస్య భాగ్యం వర్ణయితుం నైవ వయమమీశక్తాః । కిముతేతి ప్రవస్థితేర్వ్యోర్వికల్పితం వక్షసా సమం విష్ణోః ॥౪౦॥

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరి విరచితే లక్ష్మీసహస్రే
స్థానవైభవస్తబకోష్టాదశః

త్న మాలా శతకేన - బహుత్వేవ వ్యవధానైః - తక్రోధానాత్ - బహుభ్యోర్జైభ్యః ప్రాక్ యత్ కారణాత్ - విచ్ఛిన్నమభూత్-తత్కారణాత్- ఈక్షణవర్జనాయ తస్య- వీక్షణపరిహారాయ తస్యాచన్ద్రస్య- ఉదయేషు-నిజసద్మ- నిజగృహం- ఆవృణోషికిం - అచ్ఛాదయసి కిం ద్వాదశాబ్దాదుపరి ప్రోషిత బన్ధుదర్శనం నిషిద్ధమితి లోక ప్రసిద్ధ మితిభావః ॥౩౯॥ వారిజేతి॥ హేకమలే-వారిజవనస్య - అరవిన్దవనస్య - భాగ్యం వర్ణయితుం-అమీవయం-నైవశక్తాః-ఉత్పద్యవనం-తపస్థితేః- నివాసస్య విషమే విష్ణోర్వక్షు సాహసం వికల్పితం - భగవద్వక్షస్థలమివఅరవిన్దమపిలక్ష్మ్యాస్తుల్యప్రీతికర స్థానమితిభావః॥౪౦॥

ఇతి శ్రీ*లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాం స్థానవైభవ
స్తబక వ్యాఖ్యాసమాప్తా

శ్రీ రస్తు

*అభీతి స్తబకప్రారమ్భః

అభయంభయమిత్యేతదుభయంసర్వదేహినాం। యత్సేవాతదభావాభ్యాంతామహంశ్రియమాశ్రయే॥౧॥ భజామితాం త్వాంభవరోగభీతిం। పయోధికన్యేపరిహర్తుకామః। వహ్నేర్భయంవాయుభువోయయైవన్యవారి తస్మాచ్చ నిశాచరీణాం ॥ ౨ ॥ ప్రహ్లాదస్య భయం వినేతుమచిరాదేకస్యశోకస్పృశో । లోకస్యైవభయావహంతవపతిర్జగ్రాహ సైంహంవపుః। త్రైలోక్యాస్ఫుతదీయకోపదహనజ్వాలాస్తువేలాతిగా। శ్చాటూక్తైరమృతైర్నివార్యభవతీచక్రేజగన్నిర్భయం ॥ ౩॥ అశరణ జన

అథ అభీతి స్తబక వ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

అథతస్యాశ్శరణవరణోపయుక్తమభయప్రదత్వం స్తబకేనస్తౌతి॥ అభయమితి॥యస్యాః-లక్ష్మ్యాః- సేవా-భజనం- తదభావశ్చ- తాభ్యాం-సర్వదేహినాం-అభయం-భయమితి- ఏతదుభయం- భవతి-అహం-తాం-శ్రియం-ఆశ్రయే॥౧॥ భజామీతి॥ హేపయోధికన్యే- యయా-త్వయైవ-వాయుభువః-హనూమతః-వహ్నేః-అగ్నేస్సకాశాత్- భయం-న్యవారి-నివర్తితం-తస్మాత్-హనూమతశ్చ- నిశాచరీణాం-రాక్షసీనాం-భయంచ-న్యవారి-తాం-త్వాం-అహం-భవరోగభీతిం-పరిహర్తుకామః- పరిజిహీర్షుస్సన్-భజామి॥౨॥ప్రహ్లాదస్యేతి॥ హేత్రైలోక్యామ్బ-శోకస్పృశః-దుఃఖభాజః-ఏకస్య-ప్రహ్లాదస్య భయం-వినేతుం-నిరసితుం-తవపతిః- అచిరాత్-శీఘ్రేణైవ-లోకస్యైవ-భయావహం- భయంకరం- సైంహం-వపుః-జగ్రాహ- జగృహే-భవతీతువేలాతిగాః-అతిమర్యాదాః- తదీయస్య-నారసింహస్య-కోపదహనజ్వాలాఃచాటూక్తైః-చటూక్తిరూపైః- అమృతైః నివార్య- ప్రశమయ్య-జగత్-నిర్భయంచక్రేనృసింహావతారేభీత బ్రహ్మాది సురైః ప్రార్థితలక్ష్మీవినోదనేనప్రసన్నః భీషణరూపముపసంహృత్యలక్ష్మీనృసింహో భూదితి పురాణకథా త్రానుసన్ధేయా ॥ ౩ ॥ అశరణేతి॥

క్లేశాలోకక్షణోపనతోద్గతే । స్యాస్తవహృదయగ్లానేర్భీతో జగత్పతిరిన్దిరే ।
అహహ విహితం క్షామ్యన్నాగస్సహస్రమజస్రము । స్త్వభయ ముభయో
రార్తేభ్యో నః ప్రయచ్ఛతి లోకయోః ॥౪॥ ముక్తస్త్వయాముహ్యతి సాధ్వ
సంగతస్సర్వాప్స్వయుక్తం ఖలు నాప్యసంగతః । యస్త్వాముపాసీతభయా
తిచఞ్చలాం చిత్రం స ధన్యో న భయాతిచఞ్చలః ॥౫॥ వన్దేత మన్దేతరనిత్య
బోధానన్దే ముకున్దేష్టపురన్ధ్రి యస్త్వామ్ । అత్రాసమత్రాసనమేతి సైం
హం చిత్రామముత్రాపి స యాతి బుద్ధిః ॥౬॥ కారాగారావపి కిల భృశం తాప

హే ఇన్దిరే-అశరణజనానాం-అనన్యగతికానాం-క్లేశస్య- దుఃఖస్య ఆలోక
క్షణే-వీక్షణక్షణమాత్రఏవ-ఉపనతా-సమ్ప్రాప్తా- ఉద్గతిః- ఉత్పత్తిః-య
స్యాః తస్యాః-తవహృదయగ్లానేః- చిత్తగ్లానేః-భీతః-సః జగత్పతిః-భగ
వాన్-అజస్రం-విహితం- కృతం- ఆగస్సహస్రం- క్షామ్యన్-సహన్సన్-
ఆర్తేభ్యః-నః- అస్మభ్యం-ఉభయోర్లోకయోః- ఇహపరత్రచ- అభయం
ప్రయచ్ఛతి- అభయందదాతీత్యర్థః ॥౪॥ ముక్తఇతి ॥ హే సర్వాప్స్వ-సా
ధూనాం-మహతాం-అసఙ్గతః- సహవాసాభావాత్- త్వయా- ముక్తః-
పురుషః-సాధ్వసం-భీతిం-గతః- ఖలు-యుక్తం- యోనరః-భయా-కాన్త్యా
అతిచఞ్చలాం-విద్యుదతిశాయినీం-ని॥ చఞ్చలాచపలాపిచేత్యమరః- త్వా
ముపాసీత-సధన్యః- భయాఅతిచఞ్చలో-భయేన అతిచఞ్చలశ్చనభవతి
భయాతి చఞ్చలో పాసకః - భయాతి చఞ్చలోన భవతీతి చిత్రంత
త్ప్రీతునపూ సఙ్గతేరితిభావః ॥ త్వదుపాసకో నిర్భయో భవతీతిభా
వః॥౫॥ వన్దేతేతి ॥ మన్దేతరనిత్యబోధానన్దే - అమన్దనిత్య జ్ఞానానన్దస్వ
రూపే-ముకున్దేష్టపురన్ధ్రి-త్వాం- యః-వన్దేత- విన్దేత-సః-అత్ర-లోకే-అ
త్రాసం- నిర్భయం యథాతథా సైంహమాసనం - సింహాసనం- ఏతి-
అముత్ర - పరలోకేపి చిత్రాం - బుద్ధిం-ముక్త్యైశ్వర్యం- యాతి- యాతి
బుద్ధిమిత్యత్ర బుత్యక ఇతిప్రకృతిభావాన్నసన్ధిః ॥౬॥ కారేతి॥ హే పా
రావారాధిపతితనయే- కారాగారాత్-కారాగృహాదపి- భృశం-తాప
దేనస్తాపప్రదే - పాపదేహే - అతివిపన్మిశ్రితాం - అత్యన్తాపత్సంయు

ణే పాపదేహే । హన్త్రాహన్తామతిమతివిపన్మిశ్రితామాశ్రితానాం। పారా
వారాధిపతితనయే మాదృశామీదృశానాం। హిత్వాహి త్వా త్రిజగతిగతి
ర్నేతరా కాతరాణాం॥౭॥ భావీయస్మిన్ భగవతిభవద్దృష్టిలేశః కృతా
ర్థే। త్రాసో న్యాసోపహతవిపదస్తస్య నస్యాత్కుతోపి । అస్మిన్నర్థేజన
నిసురసాసింహికాదేరభీతో। లఙ్కాయామప్యవిహతగతీ రామదాసః
ప్రమాణం॥౮॥ జనిమృతిజరాభీష్మాద్గ్రీష్మాతపోగ్రతరాద్భవా। జ్జనని నవ
యం విత్రస్యామస్త్వదఙ్ఘ్రిముపాశ్రితాః । సతిబలవదాలమ్బే స్యాద్దుర్బ
లోప్యకుతోభయః। త్రసతిమృగయోః కింవా పద్మే మృగోవిధుమాశ్రితః॥౯

క్త్వా-అహన్తామతిం-అహఙ్కృతిం-ఆశ్రితానాం-ప్రాప్తానాం-అహన్తామతి
కృతవిపన్మిశ్రితామితిపాఠే అజ్ఞాన సంసార దుఃఖయుక్తతామాశ్రితా
నామిత్యర్థః అతఏవ ఈదృశానాం - కాతరాణాం భీతానామీదృశాం మా
దృశాం త్వా-త్వాం-హిత్వా- త్యక్త్వా- ఇతరా గతిః- త్రిజగతి- నహి కిల-
నాస్త్యేవ ఖలు ॥ హన్త్రేతి మః ఖస్యాసహ్యాత్వం ద్యోతయతి॥౭॥ భావీతి॥
హే భగవతి- భవద్దృష్టిలేశః- యస్మిన్ కృతార్థే- భావీ-ఆగమిష్యతి న్యా
సేన-భరసమర్పణేన-ఉపహతా- ప్రతిహతా-విపత్- యస్యతస్య-తస్య
పురుషస్య-కుతోపి- యతః కుతోపి-త్రాసః- భీః-నస్యాత్ - హే జనని-
అస్మిన్ అర్థే- విషయే- సురసాసింహికాదేః- సురసాసింహికాలఙ్కాది
రాక్షసీనాం సకాశాత్-అభీతః- నిర్భీకః -లఙ్కాయామపి-అవిహతగతిః-
అప్రతిహతమార్గః-రామదాసః-హనుమాన్- లఙ్ఘితసముద్ర ఇతిభావః-
ప్రమాణం-నిదర్శనం॥౮॥జనీతి॥ హే జనని- త్వదఙ్ఘ్రిముపాశ్రితావయం
జనిమృతిజరాభిః-భీష్మాత్ భయఙ్కరాత్- గ్రీష్మాతపవత్ - ఉగ్రతరాత్
భవాత్ -సంసారాత్- నవిత్రస్యామః- నబిభీమః- తదేవసవిశేషేణసా
మాన్యేన సమర్థయతే - సతీతి । బలవదాలమ్బే - బలిష్ఠాశ్రయే సతి-
దుర్బలోపి - అకుతోభయః - స్యాత్ -తథాహి - హే పద్మే - విధుం-
చన్ద్రం ఆశ్రితః-మృగః-మృగయోః వ్యాధాత్ సకాశాత్ -మృగం ఆహారా
ర్థం యాతీతి మృగయుః - మృగయ్వాదయశ్చేత్యుణాదిసూత్రాత్ కుప్రత్య
యాన్తో నిపాతితః త్రసతికింవా॥౯॥ అనాఘ్రాతా ఇతి ॥ జనజనని-వాత్సల్య

అనాఘ్రాతాః శ్రౌతాః స్మృతిభిరుపదిష్టాశ్చ కమలే । సమీచామాచారైరపి చ విహితా ధర్మనిచయాః । కథంకారం ఘోరం నిరయమతియాయామితి భయం । జహామి స్మృత్వా త్వాం జనజననివాత్సల్యజలధే ॥౧౦॥ దివి త్వా మాత్సర్యస్ఫురణదురహఙ్కారకుహనా । పిశాచీభ్యో బిభ్యజ్జగదభయదానైకనిరతాం । నుతాం భూతేశాద్యైరవగణితరక్షోగణమదాం ప్రపద్యే దాసస్త్వాం పరమపురుషప్రాణదయితే ॥౧౧॥ జన్తోర్హన్త త్రిలోకీజనని తవ సమారాధనే సాధనేషు । వ్యాపారేష్వాభిముఖ్యత్యజనభజనయోర్భీత్యభీతీ భవేతాం । సుగ్రీవం వాలిభగ్నే త్వదహిత జమినా సమ్ముఖం

జలధే కమలే-అనాఘ్రాతాః శ్రుతే అజ్ఞాతాః స్వయమజ్ఞత్వాత్ కుతశ్చిదనధీతశాస్త్రత్వాచ్చేత్యర్థః-శ్రుతిభిః-స్మృతిభిః-ఉపదిష్టాః ధర్మనిచయాః-ధర్మనికరాః-సమీచాం- ఆచారైరపి - నవిహితాః - అన్యథాక్రియాకాణ్డదృష్ట్వాపి నజ్ఞాయన్త ఇతి భావః॥ అతః ఘోరం-నిరయం-నరకం-కథంకారం -అతియాయాం-అతిక్రమేయం-ఇతి- భయం కర్మ-తే-కర్మణి షష్ఠీ - త్వాం స్మృత్వా- జహామి-త్యజామి॥౧౦॥ దివి త్వేతి॥ హే పరమపురుషప్రాణదయితే-దివి త్వా- దివిష్ఠాని త్రేచ్ఛేతి- యావత్-మాత్సర్యం-పరశ్రేయసా న హృష్యతీతి మత్సరః - పరహర్షగ్లానయోః-తస్య భావస్తత్త్వం-పరదుఃఖే నాత్మతుష్టిరిత్యర్థః-తావత్-తస్య స్ఫురణం- దురహఙ్కారః - సోప్యహఙ్కారధీః పరావమతిహేతుః కుహనా అనార్జవం-ఏతద్రూపపిశాచీభ్యః బిభ్యత్- భీతః దాసః అహమితి శేషః- జగదభయదానైకనిరతాం-లోకాభయప్రదానైకసక్తాం భూతేశాద్యైః- మహేశాదిభిః-నుతాం- అవగణితః- అలక్ష్యీకృతః రక్షోగణానాం మదః- యయా తాం - త్వాం- ప్రపద్యే భజే ॥౧౧॥ జన్తోరితి॥ హే త్రిలోకీజనని- జన్తోః- జనస్య-తవ సమారాధనే- పూజనవిషయే సాధనేషు- హేతుభూతేషు-వ్యాపారేషు- నైజకృత్యేషు-ఆభిముఖ్యస్య ఉన్ముఖత్వస్య త్యజనం- త్యాగః భజనం- పరిగ్రహశ్చ- తయోః క్రమాత్సతోః-భీత్యభీతీ-భయాభయే-క్రమాత్-భవేతాం పరంపరయా త్వత్ప్రీణనకారణవ్యాపారేష్వపి ఔన్ముఖ్యత్యాగే భయం తత్స్వీకారే అభయం చ భవతీతి భావః- ప్రాగుక్తమేవ దృష్టాన్తేనాపి గ్రథయతి-॥ వాలిభగ్నే - వాలివధే

రామకోపా । ద్భీతంపశ్చాత్తదాస్థావహనగత భయంతత్రదృష్టాన్తయామః॥౧౨॥ రక్షస్త్వోమోఽప్యఖిలభయకృద్రాఘవప్రాణకాన్తే।త్రాసోత్పత్త్యైనఖలుభజతిత్వత్పదాబ్జానుకూలే । కష్టంమాతస్తృణ మపిభియైకల్పతేత్వత్ప్రతీపే । ప్రాచ్యేసాక్షీపవనతనయఃపశ్చిమే కాకఏకః॥౧౩॥ కాన్తారేమహతీవసంసృతి పథేహన్తభ్రమన్తశ్చిరం । విష్ణోఃప్రేయసివానరాఇవనరావేలాతిగగ్లానయః । సమ్ప్రాప్తేరివసన్మతేరథ గురోర్బుద్ధ్వాస్థితిన్తావకీ । మాజ్ఞాలంఘనభీతిమప్యజహతిప్రాజ్ఞాహరేస్స్వామినః॥౧౪॥ పాదాబ్జంభజనాదికర్మణిసురైర్యస్యైవకర్మీకృతం । యోధత్తేర్క్షయ

సత్యపీత్యర్థః- త్వదహితానాం- త్వద్రిపూణాం- రావణాదీనామివయావత్ - దమనే-విశసనే- అనున్ముఖం-పరాఙ్ముఖం- అతఏవ రామకోపాత్ భీతం-పశ్చాత్ - తదాస్థాయాః- త్వద్రిపుహననేచ్ఛాయాః- వహనేనగతభయం- నిర్గతభీతిం సుగ్రీవం-తత్రవిషయేదృష్టాన్తయామః-నిదర్శనమాచక్ష్మహ ఇతిదృష్టాన్తశబ్దాత్తదాచష్టఇతి.ణిచ్ ॥౧౨॥రక్షఇతి॥ హేరాఘవప్రాణకాన్తే- మాతః- త్వత్పదాబ్జానుకూలే- త్వత్పాదారవిన్దభక్తిమతిజనే- అఖిలభయకృత్ - సకలభయాకరః- రక్షస్త్వోమోఽపి- త్రాసోత్పత్త్యై-నభవతి- త్వత్ప్రతీపే - త్వద్విరోధిః తృణమపి భియైకల్పతే- కష్టం-ప్రాచ్యే- పూర్వోక్తవిషయే- పవనతనయఃసాక్షీ-దృష్టాంతఃపశ్చిమే-కాకః- కాకాసురః- ఏకఃముఖ్యః-సాక్షీ॥౧౩॥ కాన్తారఇతి॥ హేవిష్ణోఃప్రేయసిఅమ్బ-మహతి-కాన్తారే-అరణ్యేఇవ- సంసృతిపథే - వానరాఇవఅఙ్గదహనూమదాదయఇవ-చిరంభ్రమన్తః-అతఏవ-వేలాతిగగ్లానయః-మర్యాదాతీతశ్రమాః- ప్రాజ్ఞాఃనరాః-అథచిరపరిభ్రమానన్తరం కదాచిద్యదృచ్ఛయాసంప్రాప్తేరివసన్మతేః- సద్బుద్ధేః-గురోః- ఆచార్యాత్ - తావకీం-త్వదీయాం- స్థితిం-నివాసం- స్వరూపంచ-బుద్ధ్వా జ్ఞాత్వా-స్వామినః-ప్రభోః-హరేః-సుగ్రీవస్యవిష్ణోశ్చ -ఆజ్ఞాలఙ్ఘనభీతిం -శాసనాతిక్రమణజన్యభయం- అనాద్యపరాధజనితసంసృతిభయంచ- జహతి- త్యజన్తిత్వత్స్వరూపజ్ఞానేనైవసంసృతి భయనివృత్తౌత్వదన్వేషణప్రవృత్తవిదితత్వత్స్థితికాఙ్గదహనుమదాదివృత్తాన్తశ్చదృష్టాన్తఇతిభావః౧౪॥ పాదాబ్జమితి॥

అభీతి స్తబకః పఞ్చదశః

మేన్ద్రైర్వహ్నిమరుతాం భీతావపాదానతాం । తస్యాప్యమ్బ సకృత్కృత
ప్రపదనస్తేఽస్మీతి యాచన్ జనో । ప్యత్రాసార్పణసమ్ప్రదానమభవద్దేవి ప్ర
సాదేన తే ॥౧౫॥ ఆరోఢుం కిల యత్సనీడమమరా బిభ్యత్యహిద్విణ్ముఖా
స్తద్బ్రహ్మాపి తవాశ్రమేణ సులభీకర్తుం న భీతోఽస్మ్యహం । రోఢుం దాడి
మకల్పరత్నఖచితం రాజ్ఞః కిరీటం రమే । కింవా సర్వదురాసదస్య దయితా
కేళీశుకస్త్రస్యతి ॥౧౬॥ దాతవ్యా స్వయమేవ దాశరథయే దేవీతి యోఽపీతభీ
రగ్రే సాగ్రహమగ్రజస్య కథయన్నార్తో దశాస్యానుజః । తస్మై త్వద్దయితే

హే దేవి యస్య పురుషస్య-పాదాబ్జం సురైరిన్ద్రాదిభిః- భజనాదికర్మణి-
నమస్కారాదికృత్యే-కర్మీకృతం-స్వం ప్రతీప్సితతమీకృతం - అరఞ్యమే
న్ద్రైర్వహ్నిమరుతాం-భీతౌ-భయోత్పాదనవిషయే-యః- అపాదానతాం-
భయోత్పత్తిహేతుతాం భత్తే భీషాస్మాదిత్యాదిశ్రుతేరితి భావః సకృత్కృ
తప్రపదనస్సన్- తేఽస్మీతి-త్వదీయో భవామీతి-యాచన్ జనోఽపి- తే ప్రసాదే
నైవ-అత్రాసార్పణస్య- అభయప్రదానస్య-సమ్ప్రదానం- ఉద్దేశ్యః-అభ
వత్- పురుషకారభూతత్వ త్ప్రపదనం వినా భగవత్ప్రపదనం న ఫలతీతి
భావః॥౧౫॥ పురుషకారోపయోగమాహ ఆరోఢుమితి॥ అహిద్విణ్ముఖాః
ఇన్ద్రాదయః-అమరాః-యస్య బ్రహ్మణః- సనీడం సమీపం- ఆరోఢుం-ప్రా
ప్తుం-బిభ్యతి కిల-తత్- తాదృశం బ్రహ్మ- పరబ్రహ్మాపి-కర్మ అహం-తవా
శ్రమేణ-త్వదవలమ్బేన- సులభీకర్తుం-న భీతోఽస్మి-అన్యథా తద్దురభిగమమి
తి కుతః ప్రపదనమితి భావః-త దేవవిశేషేణ సమర్థయతే- హే రమే-సర్వైః
దురాసదస్య-దుష్ప్రాపస్య-రాజ్ఞః దాడిమకల్పరత్నైః-దాడిమబీజతుల్యై
రత్నైః-కురువిన్దైరితి యావత్ -ఖచితం ప్రత్యుప్తం-కిరీటం- రోఢుం-ఆరో
ఢుం దయితాయాః-ప్రియాయాః- కేళీశుకః-లీలాకీరః- త్రస్యతి-బిభేతి కింవా
తద్వ త్త్వల్లీలాశుకస్యేవ మమ తత్సుగమమితి భావః॥౧౬॥ దాతవ్యేతి । హే రమే-
యః-దశాస్యానుజః-విభీషణః-స్వయమేవ-దాశరథయే- దేవీ-జానకీ-దా
తవ్యా- దేయా-ఇతి వీతభీః- నిర్భయస్సన్-అగ్రజస్య-జ్యేష్ఠస్య - రావణ
స్యేతి యావత్ -అగ్రే-సాగ్రహం- సక్రోధం యథా తథా - కథయన్ వదన్
ఆర్తః తదనాదరణాద్దుఃఖితోఽభూదితి శేషః- తస్మై-విభీషణాయ- త్వద్దయి

నదత్తమభయంప్రాజ్యఞ్చరాజ్యంరమే। యత్స్వల్పంవ్యసనం భవేత్తవకృతేతన్మ్యాయసేశ్రేయసే ॥౧౭॥ తవసాధువర్ష్మ నవసారసాలయే। భవసాగరాన్తరవసాదమేయుషాం। అభయాయభాత్యశుభయాతుదీప్తిహృత్ప్రభయాసువర్ణనిభయామనోరమం ॥౧౮॥ ప్రత్యాసీదతిమృత్యురన్వహమహో గత్యాగతిభ్యాంరవేః। పాపీయానహమస్మిపాపినిజనే కోపీచవైవస్వతః। కిఞ్చింవాభవితేతివేఙ్కటపతేఃక్రీడాసఖిత్రస్యతే। మహ్యంగర్హితమాయమాతరభయన్దేయాద్దయాళోస్వయం ॥౧౯॥ పరబ్రహ్మప్రాణప్రణయినిహరబ్రహ్మముఖవ। న్ముఖానాంలేఖానామపిభయమభీతిశ్చభవ

తేన-రామేణ-అభయం-రావణాద్రక్షణం- ప్రాజ్యం-ప్రచురం-రాజ్యంచ దత్తం- అర్పితం-అతఏవనిశ్చినోమీత్యాహతవేతి-తవకృతే-త్వన్నిమిత్తం-యత్-స్వల్పంవ్యసనం- శ్రమఃభవతీతిశేషః- తదపిభూయసే- శ్రేయసే భవేదిత్యర్థః ॥౧౭॥ తవేతి ॥ హేనవసారసాలయే అశుభస్య- యాతునః- రక్షసః-రావణస్యేతియావత్- దీప్తిహృత్- తేజోపహారి-భాగ్య శుభయాతు దీప్తికృదితిపాఠేభాగ్యేన - స్వసుకృతవిశేషేణ శుభంసత్వభూతం - యద్యాతు - విభీషణః - తస్యదీప్తికృత్ - ప్రకాశకారిసువర్ణనిభయా- ప్రభయా- శోభయా- మనోరమంచతవసాధు-మనోజ్ఞం-వర్ష్మదివ్య విగ్రహః కర్తృ - భవసాగరాన్తః - సంసృతి సాగరమధ్యేఅవసాదం-ఖేదం- ఏయుషాం- ప్రాప్తవతాంనఇతిశేషః- అభయాయ- భాతి ॥౧౮॥ ప్రత్యాసీదతీతి॥ వేఙ్కటపతేఃక్రీడాసఖి-దయాళోమాతః- రవేః- గతిః- గమనం- ఆగతిః- ఆగమనం- తాభ్యాం-మృత్యుః-అన్వహంప్రత్యాసీదతిప్రత్యాసన్నోభవతి- అహోరాత్రైరాయురల్పైతీతిభావఃఅహం-పాపీయాన్ - అత్యన్తంపాపిష్ఠః- అస్మి. వైవస్వతః-యమశ్చ-పాపిని-పాపవతి-జనే-కోపీ-క్రోధవాంశ్చఅతఃకింకింవా-భవితాభవిష్యతీతి-త్రస్యతే- భీతవతే-గర్హితమాయప్రాయశ్చిత్తాద్యశక్త్యాతదకరణేననిన్దితమాయ-మహ్యం-అభయం-స్వయందేయాఃదిశ్యాః॥౧౯ పరేతి॥ పరబ్రహ్మప్రాణప్రణయిని- జనని-హరబ్రహ్మముఖవన్ముఖానాం-లేఖానాం- దేవానామపిభయం- అభీతిశ్చ-తవదృష్ట్యోః- నిమేషోన్మేషా

అభీతి స్తబకః ఏకోనవింశః

తవ నిమేషోన్మేషాభ్యాం తవ జనని దృష్ట్యోరితి మహానయం ఘణ్టాఘోషః కః విమృశేన్మానమపరం ॥౧౦॥ ఘనార్త్యా కాన్తాన్తః కదననిపుణః కిఙ్కరగణో భ్రమద్భిర్నేత్రైః కామ్ప్రకుపితమివ వమద్భిశ్చ నయనైః ప్రగల్భాం దుర్భీతిం ప్రథయతి యథా మే న బహుధా । తథా శీతా పాఙ్గైః ప్రసభమనుగృహ్ణాతు భవతీ ॥౧౧॥ తత్త్వాపవ్రజఫలతయా దారుణైస్తన్యమానా । యామ్యాః శ్రుత్వా మునివచనతో యాతనాశ్చేతనానాం । కామం భీతః కమలనిలయే కమ్పమానాఖిలాఙ్గో । విశ్వస్య త్వామహమశరణో విశ్వధాత్రీం ప్రపద్యే ॥౧౨॥ దేశే కాలే సతతవికృతే దేవి దేహస్య వృత్తే । దృష్టే శౌరేరఘజుషి జనేఽక్ష్ణ

భ్యాం-నిమీలనోన్మీలనాభ్యాం భవతః-ఇ. అయం మహాన్ ఘణ్టాఘోషః-ఘుష్టాత్మకాచార్యపర్యస్య బ్రహ్మకాణ్వాదధతియువయోరక్షరప్రచారం-మస్యేకాసాంపరిణతిరసౌభావత్వైస్త్వదీయైరిత్యాదిగంభీర వచనగుమ్ఫ ఇత్యర్థః భవతీతి శేషః-ఘణ్టాపథవాద ఇత్యుపగమ్యతే అత్ర విషయే-కః ఇహ-కో వా నరః-అపరం-మానం-ప్రమాణం-విమృశేత్-పర్యాలోచయేత్ ॥౧౦॥ ఘనార్త్యేతి॥ హే లోకామ్బ-ఘనార్త్యా సత్యాం- కదనే-హింసనే- నిపుణః-పటుః- కాన్తాన్తః-యమసమ్బన్ధీ- కిఙ్కరగణః- భ్రమద్భిః- విభ్రాన్తైః-ఉత ఏవ త్రసనం-వమద్భిరివ స్థితైః-రక్తైరిత్యర్థః- నయనైః-ప్రగల్భాం- అధికాం దుర్భీతిం-యథా- మే న ప్రథయతి- న ప్రకటయతి-తథా- భవతీ- శీతాపాఙ్గైః-శిశిరకటాక్షైః- ప్రసభం- అనుగృహ్ణాతు - అనుగృహాణేత్యర్థః ॥౧౧॥ తదితి॥ హే కమలనిలయే చేతనానాం- ప్రాణినాం- తేషాం తేషాం పాపానాం-వ్రజస్య- ఫలతయా-దారుణైః - క్రూరకిఙ్కరైః తన్యమానాః-క్రియమాణాః-యామ్యః-యమసమ్బన్ధిన్యః యాతనాః-శ్రుత్వా-కామం భృశం-భీతః-అతఏవ కమ్పమానాఖిలాఙ్గః- అశరణః అహం విశ్వధాత్రీం- సకలజననీం త్వాం- విశ్వస్య అవశ్యం రక్షిష్యసీతి దృఢమధ్యవసాయ- ప్రపద్యే ॥౧౨॥ దేశ ఇతి ॥ హే దేవి-దేహస్య- శరీరస్య- వృత్తే చరిత్రే-దేశే- తత్తద్దేశే- కాలే తత్తత్కాలే చ. సతతం - వికృతే- పాపహానికారసంయుక్తే దృష్టే సతి శౌరేః- భగవతః- చిత్తే చ అఘజుషి-

కోపే చ చిత్తే। భీతిః ప్రాదుర్భవతి మహతీ శక్తిమత్యా భవత్యాః। కారుణ్యా
ర్ద్రే మృదుని హృదయే చిన్తితే హన్త ధైర్యం॥౨౩॥ బాధన్తే విషయా బహిస్స
తతమప్యన్తస్తు కామాదయ స్త్రాతుం హన్త విపన్న మర్ణవసుతే ధాత్రాద
యోప్యక్షమాః। శక్తో యద్యపి కేశవస్స తు దురారాధస్స్వయం మద్విధై
రిత్యుద్వేగవతో మమ క్లమహరాలోకా త్వమేకా గతిః॥౨౪॥ వాల్మీకౌ తమసా
న్వయో వలరిపో భూయస్తరా మన్యవో। యోగస్థేయమసజ్జతి ద్రుఢగదా
వాప్తిస్తు నారాయణే। రుగ్ణే క్షుద్రహితక్రమో భవకృతం దుఃఖం రతిప్రేయసి

పాపిని జనే-విషయే-తీక్ష్ణకోపే చ సతి మమేతి శేషః- మహతీ-భీతిః- ప్రాదుర్భ
వతి హన్తేతి ఖేదే శక్తిమత్యాః- భవత్యాః- కారుణ్యార్ద్రే- అతఏవ పాపి
న్యపి మృదుని-హృదయే-చిన్తితే సతి తు-ధైర్యఞ్చ భవతీతి శేషః- హన్తేత్యా
శ్చర్యే చ॥౨౩॥ బాధన్త ఇతి॥ హే అర్ణవసుతే-విషయాః - శబ్దాదయః-బ
హిః-సతతం బాధన్తే-అన్తస్తు- కామాదయః-నిత్యద్విషః- సతతం బాధ
న్తే-విపన్నం- ఆపన్నం జనం-త్రాతుం-ధాత్రాదయోపి- అక్షమాః- అస
మర్థాః-సః-ప్రసిద్ధః- కేశవస్తు-శక్తోయద్యపి మద్విధైః-మాదృశైః-స్వయం-
దురారాధః-క్లేశేనాభిగమ్యః- ఇతి ఇత్థం ఉద్వేగవతః- భయవతః - మమ-
క్లమహరః-సర్వక్లాన్తినిరాసకః-ఆలోకః-కటాక్షః- యస్యాస్సా త్వమేవ
ఏకా ముఖ్యా గతిః॥౨౪॥ వాల్మీకావితి॥ హే ఇన్దిరే-తమసాన్వయః-తమో
గుణసఙ్గః-స్వసమీప తమసానద్యన్వయశ్చ వాల్మీకౌ మహర్షావేవ-త్వత్సంశ్రి
తేషు పునః నభవతి - ఉత్తరత్రాప్యేవం యోజ్యం భూయస్తరాః- బ
హుళతరాః-మన్యవః-కోపాః యజ్ఞాశ్చ వలరిపౌ- ఇన్ద్రేపి వయమస్య-అన్త
కస్య యోగాఙ్గ విశేషస్య చ- సజ్జతిః-సంసర్గః- యోగస్థే - యోగనిష్ఠే
పురుషే - దృఢగదానాం - గాఢరోగాణాం - దృఢగదాయాశ్చ-
అవాప్తిః - నారాయణే విష్ణావేవ - క్షుద్రాణాం- అల్పానాం - హిత
క్రమః-క్షుధారహితక్రమశ్చ రోగవీర్య విశేషానుభవశ్చేతి భావః రుగ్ణే-రో
గస్థే-భవేన-సంసారేణ రుద్రేణ చ కృతం దుఃఖం- రతిప్రేయసి మద

సీ॥ త్రాసః కుత్సితమాత్తికేషు న పున స్త్వత్సంశ్రితేష్వీద్దిరే ॥ ౨౪ । హన్త
ప్రాకృత చక్షురాద్య విషయే వ్యాపిన్య నిర్వాచ్యతాం । ప్రాప్తే విశ్వ
జనిస్థితిక్షయపుషి బ్రహ్మణ్యనన్యాశ్రయే॥ భీతస్త్వామభయం విధాతుముషి
తాం మన్యే ప్రతిష్ఠామహం। తస్మింస్తే దరమన్తరం భవతి చేత్కస్యాత్రన
స్యాద్భయం॥ ౨౫॥ దశముఖసహజస్తం దేవి నామ్నార్థతో వా। ప్యుదితము

నేపవేత్యర్థః త్రాసః-భయం త్రాసః- త్రాసాఖ్యదోషశ్చకుత్సిత మాత్తికే
షుత్వదనాశ్రితముముక్షుషు కుత్సితముక్తాసు చైవేత్యర్థః- త్వత్సంశ్రితేషుతు
కృతశీసాక్షస్యార్థయా త్రాయజ్ఞాచరణ సమాధివిధీనామభావేపి ఇహసర్వ
విధారోగ్యపరత్రముక్త్యైశ్వర్యపునస్సంసృతిభయనివృత్తయస్సిద్ధ్యన్తీతి
విశేషఇతిభావః॥ ౨౪॥ హన్తేతి॥ అనన్యాశ్రయే బ్రహ్మైకాశ్రయే దేవిభీతో
హం ప్రాకృతచక్షురాదీనాం-అవిషయే అగోచరే-వ్యాపిని-సర్వవ్యాపిని అ
నిర్వాచ్యతాం-ఇత్థమియదితి-వక్తుమశక్యతాం-ప్రాప్తే- విశ్వేషాం జనిస్థితి
క్షయాః - సృష్టిస్థితిసంహారాః - పుష్ణాతీతి- తాదృశే - బ్రహ్మణి అభ
యం విధాతుం - ప్రాణినాం మోక్షం దాతుం ఉషితాం - త్వాం-ప్రతి
ష్ఠాం నిష్ఠాం- అభయం ప్రతిష్ఠాం విన్దత ఇతి శ్రుతిసిద్ధామవిచ్ఛిన్న భగవదు
పాసనారూపాం మన్యే ఇత్యుత్ప్రేక్షా ఉక్తం కార్యవిశేషేణ సమర్థయ
తే తస్మిన్నితి తస్మిన్ బ్రహ్మణి దరం ఈషత్- తే-అన్తరం విచ్ఛేదః భవతి చేత్ క
స్య భయం న స్యాత్ యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నుదరమన్తరం కురుతే అథ తస్య
భయం భవతీతి శ్రుత్యా ఉక్తప్రతిష్ఠావిచ్ఛేదే భయ శ్రవణాత్త్వదభావే చ భ
య నిర్ణయదర్శనాచ్చ త్వముక్తప్రతిష్ఠైవేతి సిద్ధమితి భావః॥ ౨౫॥ దశముఖేతి॥
హే దేవి-నామ్నా అర్థతో వాపి- ఉదితః ఉద్భూతః- ముఖవికారః-ముఖే
నామాడా వికారః-వీత్యక్షరం చ - యస్య తం భీతం రావణాత్త్రస్తం-
భీత్యక్షరేః ఇతం ప్రాప్తం చ- ఊష్మణా కోష్ణోష్ణేన ఊష్మాన్తర్గతషకారే
ణ ణకారేణ చ అత్తం- తం-ప్రసిద్ధం- దశముఖస్య సహజం సహోదరం

ఖవికారంభీతమపూర్వ్యామ్న ణాత్తం । అకురుతరఘువీర స్త్వ త్ప్రసాదప్రభా
వా। దభయవితరణేనక్షిప్రమానన్దసాన్ద్రం॥౭౭॥ అల్పశ్రుతేభ్య ఇవరా
శిమనాదివాచామంహస్తతిభ్య ఇహ బిభ్యతమర్భకన్యే। ఫుల్లైః పురాణవచ
నై రివవీక్షణై స్త్వముచ్చైర్భృశం హసఖమాముప బృంహయేథాః॥౭౮॥
దుష్కాలానుగుణక్రమైశ్శ్రుతిపథావిష్కారనిష్కాససక్తైర్నిష్కారుణ్య
తమైస్తురుష్కయవనైర్నిష్కారణద్రోహిభిః । కజ్ఞావాసిని తత్సమైరపిజ
నైస్సజ్ఞాయమానంభయం । త్వజ్ఞాలేనదృశాంహితారయసీనః ఖజ్ఞాని

విభీషణమితియావత్ రఘువీరః శ్రీరామః త్వత్ప్రసాదప్రభావాత్ ప్రాక్త్వయి అనుకూలవృత్త్యాదినాసంజాతాత్ త్వదనుగ్రహవైభవాత్ అభయవితరణేనఅభయప్రదానేనక్షిప్రం ఆనందసాన్ద్రం విధేయంఅకురుత-అకరోత్॥౭౭॥అల్పేతి॥ హే అర్భకన్యే-అల్పంశ్రుతం-శాస్త్రంయేషాం తేభ్యః అపవాదేభ్యఃబిభ్యతం అపార్థశంకయాభీతం అనాదివాచాం - అకృత్రిమగిరాంశ్రుతీనామితియావత్ - రాశిమివఅంహస్తతిభ్యః పాపపరమ్పరాభ్యః - బిభ్యతంవిత్రస్తం బిభ్యతమర్భకంతే ఇతిపాఠాన్తరం-తత్పాఠేతే అర్భకం డిమ్భం - మాం - ఫుల్లైః పురాణ వచనైరివవీక్షణైః- త్వం- ఉచ్చైః-భృశం- ఉపబృంహయేథాః తత్త్వార్థవిశదీకరణేన రక్షేరిత్యర్థః॥౭౮॥ దుష్కాలేతి॥ హేకజ్ఞావాసిని- దుష్కాలస్య- దుష్టకలికాలస్య సమస్యవా అనుగుణాః క్రమాః - యేషాంతైః- శ్రుతిపథావిష్కారస్య వేదమార్గప్రకాశనస్య- నిష్కాసక్తైః-ఉత్సారిభిః - నిష్కారుణ్యతమైః-నిర్దయైః- అతఏవ-నిష్కారణద్రోహిభిః- నిర్హేతుకాపకారిజనకైః తురుష్కయవనైః తత్సమైః- తత్సదృశైః జనైరపి- సజ్ఞాయమానంభయం గుణకర్మ-త్వం దృశాజాలేన-నః- అస్మాకం ప్రధానకర్మాణిఅమ్భోనిధిం-ఖజ్ఞా-పజ్ఞా నివతారయసి- ఉత్తారయసి హి-తరతేర్గత్య

వామ్యోభనిధిః ॥౨౯॥ కాకాభయప్రదేతి ప్రశ్నో యద్వాచకస్సమాస్తపదః।
స్వయముత్తరతాం ధత్తే రమా సమస్తోత్తరా విరాజతి సా ॥౩౦॥

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
అభీతి స్తబక ఏకోనవింశః

ర్థాత్ ణిచిగతి బుద్ధీత్యాదినా అణౌకర్తుర్ణౌ కర్మత్వాద్ద్వికర్మకత్వం త వాభయప్రదానం ప్రత్యక్షసిద్ధ మితిభావః ॥ ౨౯ ॥ కాకేతి ॥ అభయప్రదా సకలాభయదా - కా- కా- ఇతి ప్రశ్నః - ప్రశ్నరూపః యస్యా లక్ష్మ్యాః - వాచకః బోధకశ్శబ్దః - సమాస్తపదః అవసితశబ్దస్సన్ ఉపరివర్ణాన్తరరహితస్సన్నితియావత్-న- ఇత్యాదిపదాన్తరసమవధానేఉత్తరస్యవైరూప్యప్రసంగాదితిభావః-స్వయముత్తరతాం-అనుయోగసమాధానతాం కాకాసురాభయప్రదేతియావత్ ధత్తే సా రమా సమస్తానాం-ఉత్తరా- శ్రేష్ఠా-కాకాభయప్రదేతిసమాసభూతశబ్దఘటితప్రత్యుత్తరా చేత్యర్థః విరాజతి-భ్రాజతి ॥౩౦॥

ఇతి శ్రీలక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాం అభీతి స్తబక
వ్యాఖ్యాసమాప్తా

శ్రీరస్తు

దేవతాన్తరపరిసఙ్ఖ్యానస్తబకప్రారంభః

వన్దారుజనమన్దారాం వన్దే గోవిన్దసున్దరీం । యత్ప్రసాదాదృతే దేవాస్సర్వే రక్షితుమక్షమాః॥౧॥ అమ్బ త్వయా హన్త శరీరభాజామరక్షితానామపి రక్షితానాం। దేవా ముదే వా పునరాపదే వా భవన్తి కిన్తే బలివైరికాన్తే॥౨॥ శీతస్వభావాం భవతీం శ్రితేభ్యో దివ్యాం సమృద్ధిం దదతీమతీత్య। ఉపాశ్రితధ్వంసకముష్ణమగ్నిముపాసతే కే జగదమ్బ లోకే ॥౩॥ అజ్ఞాతత్వ

అథ దేవతాన్తరపరిసఙ్ఖ్యానస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

అథ తస్యాం స్వస్యానన్యభక్తిం దర్శయితుం తస్యా అనన్యదేవసులభాసాధారణదేవతాత్వం స్తబకేన స్తౌతి॥ వన్దార్వితి ॥ యస్యాః-లక్ష్మ్యాః-ప్రసాదాదృతే- అనుగ్రహం వినా- సర్వేపి ఆత్మానమపీతి శేషః రక్షితుమక్షమాః- అసమర్థాః-తాం-వన్దారుజనానాం ప్రణతజనానాం- మన్దారాం మన్దార ఇవాచరతీత్యర్థే కర్తుః క్యజిత్యనేన క్యజి అకుత్సార్వేతి దీర్ఘే క్విపి అల్లోపే యలోపే చాదన్తాద్వితీయా కల్పవృక్షాయితామిత్యర్థః-గోవిన్దసున్దరీం-లక్ష్మీం వన్దే॥౧॥ అమ్బేతి॥ బలినః-బలిచక్రవర్తినః- వైరిణః-విద్విషః త్రివిక్రమస్యేతి యావత్ కాన్తే నాయికే అమ్బ తే దేవాః పునః త్వయా అరక్షితానాం శరీరభాజాం ముదే వా- సన్తోషం జనయితుం వా- రక్షితానామపి ఆపదే వా దుఃఖం జనయితుం వా భవన్తి కిం న భవన్త్యేవేత్యర్థః॥౨॥ శీతేతి॥ హే జగదమ్బ లోకే-శీతం స్వభావః-ప్రకృతిః యస్యాస్తాం-శ్రితేభ్యః స్వభక్తేభ్యః దివ్యాం-సమృద్ధిం ఐహికాముష్మికసమ్పదం-దదతీం దదమానాం- భవతీం అతీత్య-అతిక్రమ్య-ఉపాశ్రితధ్వంసకం-ఆశ్రయనాశకం ఉష్ణమగ్నిం క్రుద్ధమితి చ గమ్యతే- కే ఉపాసతే- న కేపీత్యర్థః॥౩॥ అజ్ఞాతేతి॥ హే అమ్బ- అమితే-

ప్తిమమితే విభవేపి దత్తే బన్ధుం విహాయ భవతీం భవతోఽప్యవస్తీం । సఖ్యుశ్శు
చేరపి సమాప్తిదమమ్బ కార్శ్యైక స్తం ప్రభఞ్జనమిహార్చతు గన్ధవాహం ॥౪॥
యమవిషయగతిస్స్యాద్యద్గృహీతస్య జన్తో । రమతిరముముపాస్తా మప్రభుం
పాశహస్తం । జనని పరిగృహీతత్రాణజాతాదరాం త్వా । మహమఖిలనియ
న్త్రీమబ్జహస్తాం ప్రపద్యే ॥౫॥ కుర్వాణం పరుషైః కరైః కువలయక్లేశం భృ
శం సద్గుణ । శ్రీహార్యభ్యుదయం తమమ్బ తపనం కేచిన్నమస్కుర్వతాం ।

విభవేదత్తేసత్యపి అజ్ఞాతతృప్తిం భవతోపి సంసృతేరపి అవన్తీం రక్షన్తీం అత
ఏవ బన్ధుం సర్వసుహృదం భవతీం విహాయ-విభవేపి దీనబన్ధుమితి పాఠాన్తరం
సఖ్యుః సహాయభూతస్య-శుచేః పరిశుద్ధస్య అగ్నేః కార్శ్యేపి దీనదశాయామ
పి సమాప్తిం అవసానం నాశమితి యావత్ దదాతీతి తథోక్తం వాతాధిక్యేన అ
ల్పస్య అగ్నేశ్శమదర్శనాదితి- అనేన దాతృత్వవిరోధిస్వభావత్వముక్తం కా
ర్శ్యైకదైన్యేసత్యపి ఇదం పూర్వోత్తరాన్వయి ప్రభఞ్జనం ప్రభఞ్జకం కా
ర్శ్యే వృక్షవిశేషే వ్యాకృతోరక్షణప్రసక్తిరితి భావః గన్ధవాహం మదవాహం
అనేన బన్ధుత్వవిరోధి మదభిగమత్వముక్తం తద్వాహం కర్మణ్యణ్ వాయుం
చ- కోవా-ఇహ అర్చతు-న కోప్యర్చయేదితి భావః॥౪॥ యమేతి॥ హే జనని
యేన-వరుణేన-గృహీతస్య-జలపతితస్యేత్యర్థః-జన్తోః యమస్య విషయే దేశే
గతిః స్యాత్ భవేత్ యమలోకప్రాప్తిరేవ భవేదిత్యర్థః- అముం అప్రభుం
అనీశ్వరం అపాం ప్రభుం చ పాశహస్తం క్రూరదర్శనం వరుణం అమతిః-
జడ ఏవ ఉపాస్తాం భజేత అహన్తు పరిగృహీతానాం- స్వీకృతతయా సము
పాత్తానాం జన్తూనాం త్రాణే మోక్షాదినా రక్షణే- జాతాదరాం బద్ధాద
రాం-అఖిలనియన్త్రీం-సకలేశ్వరీం- అబ్జహస్తాం త్వామేవ ప్రపద్యే॥౫॥
కుర్వాణమితి ॥ హే అమ్బ- పరుషైః- కఠోరైః కరైః కిరణైః-కరాఖ్య
జితరాజదేయద్రవ్యైశ్చ-కువలయానాం- నీలోత్పలానాం- భూమణ్డలా
నాంచ-క్లేశం- భృశం-కుర్వాణం సతాం నక్షత్రాణాం -గుణానాం వర్ణా
నాం సద్గుణానాం శాన్త్యాదిగుణశాలినాం చ శ్రియం శోభాం సంపదఞ్చ హర
తీతి తాదృశో అభ్యుదయః-ఉదయః-స్వసమృద్ధిశ్చ యస్య తం- తం తపనం-
సూర్యం-తాపశీలం చ- కేచిన్నమస్కుర్వతాం-వయం తు- విశ్వేషాం-జన

విశ్వానన్దకరీం వయన్తు విదుషాం విశ్వాధికాం సమ్పదం । తన్వానాం ప్రణమేమ తత్ర భవతీం తాపత్రయ ధ్వంసినీం ॥ ౬ ॥ హరిసఖి శతమన్యుం వాయసస్య స్వసూనో । రపి విపదపనీతావక్షమం నోయజేయం । అహమవిదితమన్యుం తస్య హన్త స్వశత్రో । రపి పరిహృతభీతిం త్వాం శుభామాశ్రయేయం ॥ ౭ ॥ ప్రౌఢైశ్వర్యజుషోఽపి యస్య సుహృదా భిక్షాకతా నోజ్ఝితా । యత్ర శ్రీదపదం వదన్తి విబుధా రూఢ్యాశ్వకర్ణాదివత్ । యక్షం తం యజతామధీర్వయమమీ త్వామిష్టదాత్రీం స్తుమో । మాతర్లక్ష్మి మహావిభూతికమఠో యస్యాస్సఖా తే హరిః ॥ ౮ ॥ ప్రౌఢీయస్యాపి

న్దకరీం-విదుషాం-అభిజ్ఞానాం- విశ్వాధికాం- లోకోత్తరాం-సమ్పదం-తన్వానాం-తాపత్రయధ్వంసినీం-తత్రభవతీం పూజ్యాం- త్వామేవప్రణమేమ-నమస్కుర్యామ॥౬॥హరీతి॥ హేహరిసఖి-స్వసూనోః-స్వపుత్రస్యాపి-వాయసస్య- కాకాసురస్య- విపదః-అపనీతౌ- వినాశనే-అక్షమం-అసమర్థం-శతమన్యుం- ఇన్ద్రంశతక్రతుంకోపబహుళమితిచగమ్యతేఅహం-నో యజేయం-నయజామి- కిన్తుస్వశత్రోరపితస్య- కాకాసురస్యపరిహృతభీతిం- భయనివర్తినీం-అవిదితమన్యుం-అనాఘ్రాతకోపాం-శుభాం-త్వామాశ్రయేయం- భజేయం॥౭॥ ప్రౌఢేతి॥హేమాతః- లక్ష్మి- ప్రౌఢైశ్వర్యజుషః- మహైశ్వర్యభాజః- యస్యకుబేరస్య - సుహృదా- మిత్రేణ-ఈశ్వరేణేత్యర్థః- భిక్షాకతా-భిక్షుకత్వం-నోజ్ఝితా- నత్యక్తా-యత్ర-కుబేరే విబుధాః- శ్రీదపదం-శ్రీదాభిధవాచకం-రూఢ్యా -అశ్వకర్ణాదివత్- అశ్వకర్ణఇతికస్యచిన్నామ ఆదినారథన్తర మిత్యాదిసామ విశేష నామాదిపరిగ్రహశబ్దవత్- వదన్తి- నతుయోగార్థస్యశ్రీప్రదానస్య తత్రసత్తామితిభావః- తం-యక్షం-కుబేరం- అధీః-మన్దః-యజతాం- ప్రీణయతాం-అమీవయంతు- ఇష్టదాత్రీం- త్వాం-స్తుమః-నుమః- యస్యాస్తే-మహావిభూతికః మహైశ్వర్యశాలీ-మఠః-ధాత్రాదినిలయః-యస్యసః-మహాధనికఇత్యర్థః-మహత్యోఽవేః-శైలస్య-మన్దరస్య- భూతిః-స్థానం ఆధారభూత ఇతియావత్-కమఠః-కూర్మః-తద్రూపః- హరిః-నృసింహఃసఖా-సదాసహాయః తామేవస్తుమ ఇతిపూర్వేణాన్వయః॥౮॥ ప్రౌఢీతి హేపద్మే ॥ యస్యచన్ద్రస్య

దేవతాన్తరపరిసంఖ్యానస్తబకోవింశః

పూర్వపక్షవిదితాయోలుబ్ధచూడామణిర్యశ్చాహీనముఖేన దూషితకల
స్తంకః కళఙ్కాశ్రయం । అప్యేతోస్మమపామరశ్రుతిశిరస్సిద్ధాన్తసిద్ధో
న్నతిం । పద్మేకాఙ్క్షితదాం బుధస్తుతకలాం త్వాం నిష్కళఙ్కాంవినా
॥౯॥ పద్మేయేషాముచ్చభావోన నిత్యోయేసర్వేపిస్థానభేదేనతీక్ష్ణాః। య
ష్టుంతుష్టిర్నగ్రహాస్తావతస్త్వాంనిత్యౌన్నత్యాంనౌమిసర్వత్రమృద్వీం॥౧౦॥
శాఖాబృన్దప్రథితవిభవాం సత్సుపర్ణాధిరోహాం। త్వామస్తుత్వాజలనిధిభు

పార్శ్వే-మహిమాహి- పూర్వపక్షేనిరాసార్హప్రతిపన్నపక్షే- శుక్లపక్షే
చ-విదితా-ఖ్యాతా- సిద్ధాం తేతునతస్యకదాపిపార్శ్వేతిభావః-యః- లుబ్ధా
నాంకృపణానాం- కిరాతవేషధారిణోమహేశ్వరస్యచ- చూడామణిః-
శిరోభూషణశ్చ-అహీనానాం-మహతాం- అహీనాంసర్పాణాం-ఇన
స్యశే స్యరాహ్వోదేశ్చముఖేన-వాచా-ఆస్యేనచ-దూషితాః-నిన్దితాః గ్ర
సితాః-కలాః- చతుష్షష్టివిద్యాః- షోడశకలాశ్చయస్యసః- తాదృశోభవ
తీతిశేషః-తం-కళఙ్కస్య- దోషస్యచిహ్నస్యచ- ఆశ్రయం-సోమం-చన్ద్రం
కఃపుమాన్- అపామరాణాం - తత్త్వనిర్ణయసమర్థానాం- శ్రుతిశిరసః-
వేదాన్తస్య- సిద్ధాన్తేన- సిద్ధా-ప్రతిపాదితా- ఉన్నతిః- ఉత్కర్షః- య
స్యాస్తాం - కాఙ్క్షితదాం - అభిలషితప్రదాం - బుధైః- విద్వద్భిః -స్తు
తకలాం- అభినుతగుణలేశాం తాదృశకాన్తించ- నిష్కళఙ్కాం- అన
ఘాం- త్వాంవినా-అప్యేత్-ప్రాప్నుయాత్- పూజయేద్వా ॥౯॥ పద్మ
ఇతి॥ హేపద్మే యేషాంగ్రహాణాం- ఉచ్చభావః- ఔన్నత్యం- ఉచ్చగత
త్వంచ-ననిత్యః- నశ్వరః- యే-సర్వేపిగ్రహాః-స్థానభేదేన- అధికారవిశే
షేణ-అష్టమాదిస్థానభేదేన-చతీక్ష్ణాః- క్రూరాః-తాన్ గ్రహాన్- యష్టుం
తోషయితుం- తుష్టిఃతోషః-నభవతి- అతః-నిత్యౌన్నత్యాం - స్థిరోత్క
ర్షాం-సర్వత్ర - భగవద్వక్షసిపక్షేచ - మృద్వీం- దయయా మృదుస్వ
భావాం- నౌమిస్తౌమి॥౧౦॥ శాఖేతి॥ శాఖాబృన్దైః- విటపసమూహైః-శ్రీ
సూక్తాదిశాఖానికరైశ్చ- ప్రథితః-ప్రకటితః-యద్వా-శాఖాబృన్దేషుప్రథి
తః - ప్రసిద్ధః - విభవః - మహిమాయస్యాస్తాం - సత్ శ్రేష్ఠః - సుప
ర్ణస్యగరుడస్యసుపర్ణానాం- శోభనపత్రాణాంచ- అధిరోహః - వాహ
నత్వేనఉపఘ్నతయాచ- తదారోహణం- యస్యాస్తాం - జలనిధిభువం

సంకల్పవల్లీమతల్లీం । ఆకాఙ్క్షన్తః ఫలమవికలం సేవ్య షణ్ణోద్భవం కే।
సంసేవేరన్ శరవణభువం స్థాణుజాతంవిశాఖం ॥౧౧॥ త్వాంకృతశ్రుతి
పథప్రవర్తనాంసజ్జనాదరకృతాదరాంవినా । నిర్మితశ్రుతివికమ్పనంరమే
సాధువారణముఖంశ్రయేతకః ॥౧౨॥ దుర్గాంపరేగాఢభవానుషఙ్గాంశి
లోచ్చయాదభ్యుదితాంశ్రయన్తాం । భక్త్యైకలభ్యాంభవసిన్ధు నావంసు

క్షీరాబ్ధిజాంసరోవిశేషజాతాంచ - కల్పవల్లీమతల్లీం- శ్రేష్ఠకల్పలతాం
త్వాం- అస్తుత్వా- అనభిష్టుత్య- అపర్ణః- పత్రశూన్యః- అపర్ణాచ- పా
ర్వతీచ- ఉద్భవః- ఉత్పత్తిస్థానంయస్యతం- శరవణాత్ -కాశారణ్యాత్
అగ్నిమయాచ్చభవతీతితాదృశం-శరవణం-భూః-జన్మభూః-యస్యతంవా
స్థాణూనాం- అవర్ధిష్ణుదారూణాం - జాతం-సమూహరూపంస్థాణోః-ఈ
శ్వరాత్ - జాతం-ఉద్భూతంచ- విశాఖంసుబ్రహ్మణ్యాఖ్యం విగతవేదవి
టపంచ-అవికలం-పూర్ణం-ఫలం-ఆకాఙ్క్షన్తః- అభిలషన్తః-కేవా-సంసేవే
రన్-భజేరన్- నసర్వేపీత్యర్థః॥౧౧॥ త్వామితి॥ హేరమే - కృతంశ్రుతిప
థప్రవర్తనం- వేదమార్గప్రవేశనం- యయాతాం- ఆత్మవిద్యారూపత్వా
త్తస్యాఇతిభావః - సజ్జనానాం- అదరేఅభయే- కృతః- ఆదరః-ప్రీతిః-య
స్యాస్తాం- సజ్జనాభయతత్పరామితియావత్-నిర్మితః-రచితః - శ్రుతేః-వే
దస్య- శ్రుత్యోః-శ్రోత్రయోశ్చ- వికమ్పనం- అపార్థకరణేన-అన్యథాక
రణం-చలనంచ-యేనతం-సాధూనాం-సజ్జనానాం-వారణంనివారణసాధ
నంయాచనశఙ్కయానాస్తీతి సదా వాదసాధన భూతమితి యావత్-
తాదృశంముఖంవదనంసాధుసమ్యక్-వారణంగజరూపం ముఖంచయస్య
తంగజాననం-కః- శ్రయేత- సేవేత॥౧౨॥దుర్గామితి॥ హేసుధాబ్ధిజే-పరే-
అస్మదన్యే- గాఢః-దృఢః భవస్య-సంసృతేః-ఈశ్వరస్యచ- అనుషఙ్గః-స
మ్పర్కః- యస్యాస్తాం- శిలోచ్చయాత్ - గ్రావసమూహాత్ -హిమవద్గి
రేశ్చ- అభ్యుదితాం- సముదితాం-దుర్గాం- దుర్లభాం- దుర్గాదేవీంచ-
శ్రయన్తాం- భజేరన్ - వయంతు-భక్త్యైకలభ్యాం - భక్తిమాత్ర-సుల
భాం- భవసిన్ధోః- సంసారసాగరస్య- నావం-నౌరూపాం-త్వాంతుశ్ర

ర్ధాబ్ధిజేత్వాంతువయంశ్రయామః ॥౧౩॥ స్థానంయస్యశ్మశానంసతతమను
చరోభూతభేతాళవర్గః । శ్చేలఞ్చర్మస్రగస్థ్నాంతతిరహహతమప్యుగ్రమే
కేభజన్తాం।పద్మే పద్మేస్థితాం త్వామసకృదనుసృతాం దేవతాయావతేన
శ్లాఘేమక్షౌమభాజంవయమనుదినమాముక్తముక్తాకలాపాం॥ ౧౪॥ నా
భిజాతమధరీకృతహంసజన్తవఃకతిపయేకలయన్తాం । సేవతేజగతిహం
సగతింత్వాంసిన్ధునన్దినిసుధీరభిజాతాం॥౧౫॥చిత్తవృత్తిరిహకఞ్జమన్దిరేధూ
న్వతీందురితపుఞ్జమిన్దిరే । సిద్ధయేజననిసేవతాంతరాంత్వామనాకలితదే

యామః- భజామః॥౧౩॥ స్థానమితి॥ హేపద్మే - యస్యరుద్రస్య- స్థానం-
శ్మశానం-యస్యసతతం- అనుచరః- సహచరః - భూతభేతాళవర్గః-య
స్య చేలం-చర్మ-కృత్తిఃయస్య- స్రక్ మాల్యం- అస్థ్నాం- కరోటీనాం-త
తిః-తంఉగ్రం- తీక్ష్ణం-ఉగ్రాఖ్యంచ- ఏకేఅన్యేఏవభజన్తాం- సేవేరన్ నవ
యమితిభావః- వయంతు- పద్మే-పఙ్కజే- స్థితాం దేవతాయావతేన-దే
వతాస్త్రీసమూహేన- అసకృత్- అభీక్ష్ణం-అనుసృతాం-ఆశ్రితాం-క్షౌ
మం-దుకూలం- భజతీతి-తాదృశీం- కౌశేయధారిణీమిత్యర్థః- ఆముక్తః
హారాత్మనాకణ్ఠే ఆలంబితః- ముక్తాకలాపః-మౌక్తికాభరణం- యస్యా
స్తాం-త్వాం- అనుదినం- శ్లాఘేమవ్యాప్నుయామ ఆశ్రయేమేతి యావత్
శ్లాఖృవ్యాప్తావిత్యతోలిఙ్ చతుర్థాంత స్త్వాత్మనేపదీ శ్లాఘాపరః ॥ ౧౪॥
నాభీతి॥ హేసిన్ధునన్దిని అధరీకృతాః- తిరస్కృతాః-అధఃకృతాశ్చహం
సాః-హంసాఖ్యయతివిశేషాః- హంసాఖ్యపక్షిణశ్చ- వాహనత్వాదితిభా
వః- నాభిజాతం-అనభిజాతం- అకులీనమిత్యర్థః-నాభ్యాం-జాతం- ఉత్ప
న్నం-బ్రహ్మాణమిత్యర్థః- కతిపయే-కేచన- జన్తవః- కలయన్తాం-సుధీఃమనీ
షీతు-హంసానాం-యోగినాం-గతిం-శరణభూతాం-హంసగమనాంచఅ
భిజాతాం-క్షీరాబ్ధిజననేనసద్వంశ్యాంఅభి- భయాభావఃఅవ్యయీభావః
తస్మైజాతంఉత్పత్తిర్యస్యాస్తాంచసాపరాధాభయాత్స్వావతారామితి
యావత్ జగతిసేవతే॥౧౫॥ చిత్తవృత్తిరితి॥ కఞ్జమన్దిరేజలజాలయే-హే
ఇన్దిరేజనని- చిత్తవృత్తిః-దురితపుఞ్జం- పాపనికరం- ధూన్వతీం-తిరస్కు
ర్వతీం- త్వాంఅనాకలితం. అనాశ్రితం-దేవతాన్తరం- యయాతాదృశీం-

తాన్తరాం॥౧౬॥యద్యాదధాసికరుణాంయదివానపద్మే। కిన్దైవతైస్త్వ
దితరైరపవర్గలిప్సోః। తుష్టోయదిక్షితిపతిర్యదివానతుష్టః। కిన్నామశౌ
రిసఖిపారిషదైర్వివిత్సోః ॥౧౭॥ దృష్టాదృష్టేప్సితపుషిభవత్పాదపద్మా
వలమ్బే। దిష్ట్యాలబ్ధేకఇహభజతాందేవతాంభూష్ణురన్యాం।దృష్టేస్పష్టం
ననుదినకరేదృశ్యసందర్శనార్థం । దీపారోపవ్యసనమజడో దేవి కుణ్ఠీక
రోతి॥౧౮ ॥ తవజననిజయన్త్యాశ్శాశ్వతైశ్వర్యదాత్ర్యాః । పరిమితఫల
దాత్రీర్దేవతాస్సేవతేకః । ఫలభరనతసస్యాంప్రాప్య చోళ క్షితింకిం।

సతీం- సిద్ధమే- మోక్షాయ- సేవతాన్తరాం-భృశమాశ్రయతు॥౧౬॥య
దీతి॥ హేపద్మే-కరుణాంత్వమితి శేషః- ఆదధాసి- నిక్షిపసియది-కరుణాం
నాదధాసి - ననిక్షిపసియది వాఅపవర్గ లిప్సోః - ముముక్షోః - సర్వ
స్య - త్వదితరైః - త్వదన్యైః-దైవతైః-దేవతాబృన్దైః-కిం-నకిమపీత్యర్థః॥
పూర్వోక్తమేవదృష్టాన్తే నవిశదయతి - హేశౌరిసఖి - వివిత్సోఃలాభే
చ్ఛోః-క్షితిపతిః-తుష్టోయది-నతుష్టోయదివా-పారిషదైః-సమీపవర్తిపరిజ
నైః-అధికారిభిర్వా-కిన్నామ-నకిమపిలభ్యతఇత్యర్థఃఅవశిష్టాన్నతాంబూ
లాదిక్షుద్రలాభార్థం పరికరానుసరణేనన్నృపైకలభ్యప్రధానధనాదికంన
లభ్యేతేతిప్రసిద్ధమితిభావః॥౧౭॥ దృష్టేతి॥ భూష్ణుః-వర్ధిష్ణుః- దృష్టాదృష్టే
ప్సితం- ఐహికాముష్మికరూపాభిలషితం- పుష్ణాతీతి- తాదృశే- భవత్పా
దపద్మావలమ్బే- దిష్ట్యా- భాగ్యవశేనలబ్ధేసతి- అన్యాం- దేవతాం-ఇహ
లోకే-కోవాభజతాంనకోపిభజేదిత్యర్థందృష్టాన్తేనవిశేషేణసమర్థయతే
నన్వితిసమ్యాఖ్యనందినకరేస్పష్టందృష్టేసతిదృశ్యానాం - దర్శనీయానాం
వస్తూనాం- సన్దర్శనార్థం- సమ్యగవలోకనాయ- అజడః-మతిమాన్-దీ
పారోపే-వ్యసనం-ఆసక్తిం-కుణ్ఠీకరోతి- నిరోధయతిహీత్యర్థః తద్వద్దేవ
తాన్తరపర్యుదాసోయుక్త ఇతిభావః॥౧౮॥ తవేతి॥ హేజనని-జయన్త్యాః
జయశీలాయాః-శాశ్వతైశ్వర్యదాత్ర్యాః- తవ-స్థితాయాస్సత్యా ఇతిశే
షః-త్వామనాదృత్యేత్యర్థః షష్ఠీచానాదర ఇతిభావలక్షణేషష్ఠీ-పరిమితఫ
లదాత్రీః- స్వల్పఫలప్రదాః- దేవతాః- కస్సేవతే- తథాహి-అమూఢః
అమన్దః-పుమాన్-ఫలభరేణ- నతసస్యాం- నమ్రకళమాం- చోళక్షితిం-
చోళదేశం-ప్రాప్య- పరిత్యజ్య-విన్ధ్యప్రాన్తభూమీః- ప్రకటం- అటతి-స

ప్రకటమటతివిన్ధ్యప్రాన్తభూమీరమూఢః ॥౧౯॥ తవజలనిధికన్యే నైవ దైవతైః పామరోఽన్యైః॥ కలయతుసమతామప్యన్తతఃకింతతస్తే। దరమపిగరిమాణందర్దరఃకర్దమాయా। విబుధపురతటిన్యావేత్తికింపల్వలేభ్యః॥౨౦॥ విష్ణోఃపత్నిభవత్ప్రసాదవిరహాద్వ్యావర్తమానశ్రియాం।సమ్ప్రత్తిష్ఠతిసానదీర్ఘముదితాయాక్షుద్రదేవార్చనైః। అన్నాలాభత ఏవశుష్కవపుషః కుక్షౌపునః పీనతా। కష్టశ్వాస నిరోధనైరుపనతా కాలంకియన్తంవసేత్ ॥౨౧॥ కల్యాణంభవతీ కరోతిజగతామేకాపిలోకామ్బయ। త్వమ్బ్యాయాపిచదేవతాన్తరశతం నైతద్విధాతుంక్షమం। రాకాచన్ద్రికనైకయాపిసుకరంవిశ్వప్రజాహ్లాదనం। నైకాభిర్ననుతారకాభిరపివా

క్ష్చురకిం- మరుకాన్తారభూమిత్వాదితిభావః॥ ౧౯ ॥ తవేతి ॥ హేజలనిధికన్యే- పామరోజనః-తవఅన్యైర్దైవతైః- సమతామపి- కలయతు-వేత్తుతతోహేతోః. అన్తతః-తే-కింస్యాత్- నకిమపి-తవన్యూనతేత్యర్థః-తథాహి-దర్దరః-మణ్డూకః-పల్వలేభ్యఃఅల్పసరోభ్యః-అకర్దమాయాః-అపఙ్కవత్యాః- విబుధపురతటిన్యాః- దేవగఙ్గాయాః-గరిమాణం- గౌరవం-దరమపిఈషదపి- వేత్తికింనవేత్త్యేవహితద్వత్స ఇతిభావః॥౨౦॥ విష్ణోరితి ॥ హేవిష్ణోఃపత్ని- భవత్ప్రసాదస్య- భవదనుగ్రహస్య- విరహేణ- వ్యావర్తమానా- నివర్తమానా- శ్రీః-యేషాం తేషాం-జనానాం- క్షుద్రదేవార్చనైః- యాసమ్పత్- ఉదితా-ఉత్పన్నా- సాసమ్పత్-దీర్ఘం-బహుకాలంనతిష్ఠతి- తదేవవిశేషేణసమర్థయతే - అన్నాలాభతః- అశనాభావతఏవ- శుష్కవపుషః-క్షీణశరీరస్యనరస్య- కష్టశ్వాసనిరోధనైః- కృచ్ఛ్రసాధ్యనిశ్వాసస్తమ్భనైః - ఉపనతా - ప్రాప్తా-కుక్షౌ-పీనతా - స్థౌల్యం-కియన్తంకాలం- పునఃవసేత్॥౨౧॥ కల్యాణమితి॥ హేలోకామ్బ-భవతీ-ఏకాపి- జగతాం-భజతామితిపాఠాన్తరం- యత్-కల్యాణం - కరోతి-కరోషీత్యర్థః-తదేతత్- మంగళం- కర్మ-దేవతాన్తరశతంసమ్భూయ-సంఘీభూయాపి- విధాతుం-కర్తుం-నక్షమం-నసమర్థం తథాహి- ఏకయాపి- రాకాచన్ద్రికయా-యత్ విశ్వప్రజాహ్లాదనం- సకలజనతోషణం- సుకరం-సులభం- తత్-తోషణం-నైకాభిః- అనేకాభిరపి- తారకాభిః-నోశక్య

నా౽శక్యనిష్పాదనం ॥౨౨॥ ననుతవపదామ్భోజద్వన్ద్వేనివిష్టమనామనా।
ఙపినతనుతే దేవేష్వన్యేషు మేదురమాదరం । లలితమృదులేలబ్ధాస్వాదో
రసాలకపల్లవే। కలయతిపికః కఞ్జావాసే కరీరదళానికిం॥౨౩॥మాతః పద్మే
స్మృత్యామత్యేతుకామో । ముక్త్వాకస్త్వాంమానయేత్క్షుద్రదేవాన్ । ప్రౌ
ఢాంనావంప్రాస్యసిన్ధుంతరిష్యన్ । కాశస్తమ్బాలమ్బనంకశ్చికీర్షేత్ ॥౨౪
సన్దత్తేసకృదర్చితాపిభవతీసామ్రాజ్యమత్యూర్జితం ; త్వద్భిన్నైస్తుకిమ
స్తి దేవి బహుధాప్యాసేవితైర్దైవతైః । సంశుద్ధింసకృదీక్షితో౽పిదిశతి
శ్రీరామసేతుర్నృణాం । మర్థఃకో౽స్తి తటాకసేతు శతకైరశ్రాన్తదృష్టై

నిష్పాదనంనను కర్తుమశక్యమిత్యర్థః ॥౨౨॥ నన్వితి॥ ననుకఞ్జావాసే-తవ-ప
దామ్భోజద్వన్ద్వే- నివిష్టమనాః-నిక్షిప్తచిత్తఃపుమాన్-అన్యేషు దేవేషు-
మేదురం- అధికంఆదరం- విశ్వాసం-మనాక్- ఈషదపి- నతనుతే- తథా
హి-లళితే-రుచిరే- మృదుళేచ- రసాలకపల్లవే- మాకన్దకిసలయే- లబ్ధా
స్వాదః- ప్రాప్తాభోగః-పికః- కోకిలః- కరీరదళాని - వంశపత్రాణి- కల
యతికిం॥౨౩॥ మాతరితి॥ హేమాతః- పద్మేస్మృత్యాం- సంసృతిం- అత్యే
తుకామః-అతిక్రమణేచ్ఛుః- కః-నరః త్వాంముక్త్వా-క్షుద్రదేవాన్-మాన
యేత్- పూజయేత్-తథాహి-సిన్ధుం-సాగరం- తరిష్యన్-తితీర్షుః-ప్రౌఢాం
మహతీం- నావంతరణింప్రాస్య- నిరస్య-కాశస్తమ్బానాం- శరస్కన్ధా
నాం-ఆలమ్బనం- ఆశ్రయణం- కః-చికీర్షేత్ - కర్తుమిచ్ఛేత్. - నకో౽పీత్య
ర్థః॥౨౪॥ సన్దత్తఇతి॥ హేదేవిభవతీ-సకృదర్చితాపి- అత్యూర్జితం- అత్య
న్తంశాశ్వతం- సామ్రాజ్యం- సన్దత్తేత్వంసన్దత్స ఇత్యర్థః- త్వద్భిన్నైః త్వ
ద్వ్యతిరిక్తైః- దైవతైః- బహుధా - అసకృత్ - ఆసేవితైరపి - పూజితై
స్సద్భిరపికిమస్తి-తదుపసర్పణేన-నకిమపిఫలమితీభావః-తథాహి-శ్రీరామ
సేతుః-సకృత్-ఈక్షితః- దృష్టో౽పినృణాం- సంశుద్ధిం- పాపనివృత్తిందిశతి
దదాతి-తటాకసేతూనాం- కాసారనిరోధకసేతుబన్ధనానాం- శతకైః-
అశ్రాన్తం-అవిరతం-దృష్టైరపి-కః-అర్థః- పురుషార్థః-అస్తినకో౽పీత్యర్థః-
శ్రీరామసేతు సన్దర్శనైకలభ్యా సంశుద్ధా తదితర తటాకాదిసేతుసన్దర్శ
నవత్ ముక్త్యైశ్వర్య ప్రాప్త్యాదితరదేవతా శతభజన మపి విఫల మితి

రపి॥౨౫॥ దేవి త్వత్పదపద్మవన్దనధనాదుర్దైవతోపాసనా। లబ్ధం ముగ్ధవధూకటాక్షతరళం నైవాద్రియన్తే ధనం। వేధా విష్టపచిత్రసృష్టిపటుధీరర్థక్రియాదూరగం। వ్యామోహావహమైన్ద్రజాలిక జగత్సర్గం కిము శ్లాఘతే ॥౨౬॥ సత్యప్యాగసి సంశ్రితాన్ కరుణయా సంరక్షసి త్వం రమే। క్షోదిష్ఠాదపరాధతోపి భజతే కుప్యన్తి దేవాః పరే। ఛేత్తౄణామపి తాపమంబ హరతే శాఖీ నిజచ్ఛాయయా। గాఢస్పర్శత ఏవ పోషకమపి ఘ్నన్తి క్షురిధాపన్నగాః ॥౨౭॥ సుభూయానాయాసస్సుఖమగురు దుర్దైవతజుషాం। ప్రయాసః క్షోదీయాన్ ఫలమతిమహత్త్వాం తు భజతాం। లఘిష్ఠో లాభస్సైన్ధవ

భావః॥౨౫॥ దేవీతి॥ హే దేవి-త్వత్పదపద్మవన్దనం-ధనం-యేషాన్తే-నరాః దుర్దైవతోపాసనయా-లబ్ధం-ధనం-ముగ్ధవధూకటాక్షవత్-తరళం-చఞ్చలం సున్దరీణాం లోలేక్షణత్వాదితి భావః-ధనం నైవాద్రియన్తే-న బహుమన్యన్త ఏవ తథా హి-విష్టపానాం-లోకానాం-చిత్రసృష్టౌ-ఆశ్చర్యసర్జనే-పటుధీః వేధాః- విధిః-అర్థక్రియయోః- ఉదకాహరణాదిప్రయోజనార్థవ్యవహారస్య దూరగం-అనుపయుక్తం వ్యామోహావహం-తత్కాలభ్రమైకాలమ్బం న తు వస్తుభూతం-ఐన్ద్రజాలికం ఇన్ద్రజాలవిద్యాసిద్ధం-జగతః-సర్గం సృష్టిం సర్వమితి పాఠాన్తరం-శ్లాఘతే కిము-న బహుమనుత ఏవేతి భావః॥౨౬॥ సతీతి॥ హే రమే-త్వం ఆగసి అపరాధే-సత్యపి-సంశ్రితాన్-భక్తాన్- కరుణయా సంరక్షసి-పరే దేవాస్తు-భజతే భక్తం ప్రతి॥ క్షోదిష్ఠాత్ -అల్పాత్-అపరాధతోపి హేతోః కుప్యన్తి-క్రుధ్యన్తి-సఏష సదసతోః స్వభావవిశేష ఇత్యేతదేవ దృష్టాన్తేన విశదయతి॥ ఛేత్తౄణామితి- హే అమ్బ-శాఖీ-విటపీ నిజచ్ఛాయయా ఛేత్తౄణాం-స్వం ఛిన్దతామపి జనానాం- తాపం హరతే పన్నగాః-గాఢస్పర్శతః- కఠినస్పర్శమాత్రేణ న తు కించిద్వ్యథనేన - పోషకం- సంరక్షకమపి క్షురిధా-ఘ్నన్తి॰ అత ఏవ త్వన్మార్దవన్త్వది తరస్య కాఠిన్యం చ శాఖిసర్పమార్దవకాఠిన్యవత్స్వభావసిద్ధమితి భావః ॥౨౭॥ ఉక్తమేవ భఙ్గ్యన్తరేణాహ-సుభూయానితి ॥ దుర్దైవతజుషాం జనానాం-ఆయాసః-సుభూయాన్ అతిమహాన్॰ సుఖన్తు-అగురు-స్వల్పం-త్వాం-భజతాం నృణాం తు-ప్రయాసః- క్షోదీయాన్- అత్యల్పః-ఫలం-అతిమహత్-అత్యధికం-తదేవ విశేషేణ నిదర్శయతి-లవణవణిజాం సైన్ధవవిక్రయిణాం-లాభః- లఘిష్ఠః-అత్యల్ప

ప్రవాహంవణిజాంశ్రాన్తిరధికా। భవత్యల్పోయత్నః ఫలమలఘు కర్పూరవణి
జాం॥౨౮॥ స్థాస్నుశ్రీయస్సభజతిరమేయః పదంత్వత్కృపాయాః। బా
ఢోదర్కంవిభవ ముపయాత్యన్యదేవోపసేవీ। దృష్టాన్తోన్త్యేగిరిశభజన
ప్రాప్తభూతిర్దశాస్య। స్తద్భ్రాతాద్యేతవకరుణ యాలబ్ధనిష్కమ్ప స
మ్పత్॥౨౯॥ త్వామ్మాతరుపాసీనా-నదేవతాన్తరముపాసతేసన్తః।లబ్ధే
నిధానిరవధౌకదర్యజనసేవనాంసహన్తేకే॥ (౩౦

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరి విరచితేలక్ష్మీసహస్రే
దేవతాన్తరపరిసంఖ్యానస్తబకోవింశః

స్స్యాత్-ఆఢకాదిపరిమాణానుగుణ ద్రవ్యవినిమయత్వాదితిభావః- శ్రా
న్తిః- శ్రమస్తు- అధికా-శకటాద్యానేయత్వాదితిభావః- కర్పూరవణిజాం
ఘనసారవిక్రయిణాంయత్నః- అల్పోభవతి-స్వశిరోవాహ్యాపరి మితద్ర
వ్యస్యైవశతపర్యన్తద్రవ్య వినిమయార్హత్వాదితిభావః - ఫలన్తు - అల
ఘు-అపరిమితం- శకటవాహ్యలవణమూల్యాదప్యధిక మితిభావః ॥౨౮॥
స్థాస్న్వితి- హేరమే- యఃపుమాన్- త్వత్కృపాయాః- పదం-స్థానంసః-
స్థాస్ను- స్థిరం- శ్రియః- మోక్షైశ్వర్యం- భజతి- అన్యదేవోపసేవీనరః-
బాఢః- ఉదర్కః- ఉత్తరఫలం- యస్యతం- నశ్వరమిత్యర్థః - విభవం-ఐ
హికాముష్మికం-ఉపయాతి-ప్రాప్నోతి-అన్త్యే- పశ్చిమవిషయే- గిరిశభజ
నేన- ఈశ్వరోపాసనేన- ప్రాప్తా-భూతిః- సమ్పత్-యస్యసః-దశాస్యః
దశాననః- దృష్టాన్తః-నిదర్శనం- ఆద్యేవిషయే- తవకరుణయా- లబ్ధా-ని
ష్కమ్పసమ్పత్. నిశ్చలైశ్వర్యం- భగవత్కైఙ్కర్యరూపం - యస్యసః
తస్యరావణస్య- భ్రాతా-విభీషణః- దృష్టాన్తః॥౨౯॥ త్వామితి॥ హేమా
తః-త్వాంఉపాసీనాః-ఉపాసకాః-సన్తఃదేవతాన్తరం-నోపాసతేన-భజే
యుః- నిరవధౌ-అనన్తే- నిధౌ-లబ్ధేసతి- కదర్యజనానాం-లుబ్ధనృపాణాం
సేవనాం-సేవాప్రయాసం. కేసహన్తే- నకేపీత్యర్థః॥ (౩౦

ఇతిశ్రీ ॥ లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాందేవతాన్తరపరి
సంఖ్యానస్తబక వ్యాఖ్యా సమాప్తా

శ్రీరస్తు

దశావతారస్తబకప్రారంభః

దశస్వప్యవతారేషు దేవోయద్రూపసంప్లవాత్। సాధయామాస కార్యాణిసతాంతస్యైశ్రియైనమః॥౧॥ దేవిత్వయాలబ్ధదయారసేనదేవేన మాత్స్యంవపురాశ్రితేన। ఆశ్చర్యమష్టశ్రుతిరప్యనష్టశ్రుతిత్వమాపద్యతపద్మజన్మా॥౨॥ భూయిష్ఠాంతవదృష్టిరేవకమలే భూతించిరాత్ప్రోషితాం। భూయోప్యానయతి క్షణాదితినృణాం వక్తుంఘృణావారిధిః। దేవస్తావకదృష్టిరూపమనఘంమీనావతారేవహన్। ధాత్రేదత్తసతాంశ్రియంశ్రుతి

అథదశావతారస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారభ్యతే

దశస్వితి॥ దేవః-హరిః- దశస్వవతారేష్వపి-స్వీయమత్స్యాద్యవతారేష్వపి- యస్యాః-లక్ష్మ్యాః- రూపస్య-శరీరస్య-సమ్ప్లవాత్- సమ్పర్కాత్- దేవ-సతాం-కార్యాణి- శిష్టానుగ్రహ దుష్టనిగ్రహ రూపాణీత్యర్థః- సాధయామాస- తస్యైశ్రియైనమః॥౧॥ దేవీతి॥ హే దేవి త్వయా- లబ్ధః-దయారసః- కృపారసః-యేన తేన- అతఏవమాత్స్యంవపురాశ్రితేన- దేవేన- హరిణా- పద్మజన్మా-బ్రహ్మా-అష్టా-శ్రుతయః-శ్రోత్రాణియస్య- చతుర్ముఖత్వాదితిభావః - తథాభూతోపి - అనష్టశ్రుతిత్వం- తద్భిన్నత్వంఆపద్యత - ప్రాప-ఆశ్చర్యం-విరోధాదితిభావఃనష్టవేదత్వాభావమాపేతిపరిహారః ॥౨॥ భూయిష్ఠామితి॥ హేకమలే-తవ-దృష్టిరేవ - చిరాత్ప్రోషితాం-విదేశగతాం-భూయిష్ఠాం-భూతిం- సమ్పదం-భూయోపి- క్షణాదానయతి- బలినాపహృతైశ్వర్యస్యేన్ద్రస్యయథాపూర్వంలక్ష్మీలాభస్య తత్కటాక్షాయత్తత్వప్రసిద్ధేరితిభావః- ఇతి-నృణాం-వక్తుం-ఘృణావారిధిః-దయాసాగరః- దేవః-మీనావతారే- అనఘం- తావకదృష్టిరూపం-త్వదీయ-నేత్రాకారం- మత్స్యస్య-త్వన్నేత్రసామ్యేనఉపమేయేఉపమానత్వకల్పనాన్మత్స్యరూపమిత్యర్థః-వహన్సన్-దైత్యాపనీతాం-సోమకాసురహృతాం- శ్రుతిమయీం-సతాంశ్రియం-సమ్పదం-ఋచస్సామానియజూంషి-సాహస్రశ్రరమృతాసతామితిశ్రుతేరితిభావః - ధాత్రే అదత్త

మయియాందైత్యాపనీతాంపునః॥౩॥సాహిశ్రీరమృతాసతామితిననుత్వన్నా
మధేయాశ్రయాత్।త్వద్దాస్యంభజతిశ్రుతిస్స్వయమితిప్రాస్తాదరశ్శ్రీధరః।
తాంమగ్నాంపునరుద్ధరన్జలనిధౌతాపార్ణవాదుద్ధరే।త్వద్దాస్యైకధ
నాఞ్జనానితిరమేధైర్యంచరీకర్తినః॥౪॥ దేవోదేవిత్వయ్యసౌదానవానాం
హన్తా హన్తామన్దరాగందధేయః। ధర్మంకౌర్మంధారయం స్త్వత్సహో
యోమాతస్సోయంమన్దరాగందధార ॥ ౫ ॥ ఉరసిసరసిజాలయే వహం
స్త్వాంశిరసిదిధీర్షురిళాంత్వదంశభూతాం । సవమయమచిరాత్పరాహ
తారిస్సహరిరువాహవరాహదివ్యదేహం ॥౬ ॥ దైతేయేనబలాత్పయోధి

అదాత్మత్స్యావతారస్య బ్రహ్మణేదైత్యాపనీత-శ్రుతిదానఫలకత్వాదితి
భావః॥౩॥సేతి॥హేరమే-స్సాఋచస్సామాని యజూంషీత్యుక్తాత్రయీ-అ
మృతానిత్యాఅమృతప్రదాచసతాం-శ్రీః-లక్ష్మీర్హిత్రయ్యేవసతాంశ్రీస్సం
పదితితదాశయః ఇతిశ్రుత్యేతిభావః-త్వన్నామధేయాశ్రయాత్-సబ్రహ్మా
సవైఇత్యాదివత్ త్వద్విభూతిరూపత్వగ్రాహకాదితిభావః-ఆమ్నాయః
స్వయం- త్వద్దాస్యం- త్వత్కింకరత్వం- భజతి - ఇతిప్రాస్తాదరస్సన్-
జలనిధౌ-మగ్నాం- తాం- శ్రుతిం- పునః- భూయః- ఉద్ధరన్- అతఏవశ్రీ
ధరః- శ్రీశబ్దార్థభూతశ్రుతిధారకస్సహరిః త్వద్దాస్యైకధనాన్ - త్వద్వి
భూతిభూతాన్-జనాన్- జన్మార్ణవమగ్నానితిభావః- తాపార్ణవాత్-తాప
త్రయోదధేః-ఉద్ధరేదితి-ధైర్యం-నః- చరీకర్తి॥౪॥దేవఇతి॥ హేదేవిమాతః
త్వయి- యోసౌ- దానవానాంహన్తాదేవః-విష్ణుః- అమన్దరాగం-అధికా
నురాగం-దధే-సోయం- హరిః-త్వత్సహోయస్సన్- త్వదుత్తమ్భితకరుణస్స
న్నిత్యర్థః-కౌర్మం-చర్మం-కూర్మవిగ్రహం-ధారయన్సన్-మన్దరాగం-త్వ
యిమన్దప్రీతిం-దధారహన్త-విరోధాదాశ్చర్యమిత్యర్థఃమన్దరగిరిందధారే
తిభావః॥౫॥ఉరసీతి॥హేసరసిజాలయే త్వాంఉరసివహన్స-హరిః-త్వదంశ
భూతాం-ఇళాం-భూదేవీం-శిరసి-దిధీర్షుః-బిభరిషుస్సన్- అచిరాత్-పరా
హతారిః-నిహన్తుమారబ్ధహిరణ్యాకశిపురిపుస్సన్ రిపుంనిహన్తుముద్యుక్త
ఇత్యర్థః- ఆదికర్మణికర్మణిక్తః- సవమయం-యజ్ఞస్వరూపం-వరాహదివ్య
దేహం- ఉవాహ-దధార॥౬॥ దైతేయేనేతి॥ హేమాతఃదైతేయేన-హిర
ణ్యాకశిపునా- బలాత్- బలాత్కారేణ - పయోధిజఠరం -జలధిమధ్యం

జఠరం దేవీ మహీ ప్రాపితా। మాతస్తే స్వస్వసృభావమేవ యదగాదేకోదరస్థానతః। తస్మాద్దేవ కృతాదరేణ తరసా దామోదరేణ స్వయం। దధ్రే సా కుహనావరాహవపుషా దేవేన దంష్ట్రాఞ్చలే ॥౭॥ పద్మే చక్రభృతో నృసింహవపుషః ప్రహ్లాదసంక్లేశన। క్రూరాపుణ్యహిరణ్యదేహదళనావేలాతివేలోదయః। రోషాగ్నిశ్శమితస్త్వయా బత పయోరాశ్యైకశోష్యోపి తే। తత్పుత్ర్యా శక్తిరుదేతి కారణగతా ప్రాయేణ కార్యేష్వపి॥౮॥ శరణ్యాభూతాం శ్రుతిరిన్దిరే యాం హిరణ్యవర్ణాం హరిణీమభాణీత్। సా దివ్యరూపస్య హిరణ్యభే

ప్రాపితా-నీతా-మహీ- దేవీ- యతః-కారణాత్- ఏకోదరస్థానతః-ఏకగర్భవాసాత్-తే-స్వస్వసృభావం-అగాత్-ఆప- తస్మాద్దేవ తరసా- సహసా- కృతాదరేణ-దామోదరేణ - కుహనావరాహవపుషా- కపటకిటివిగ్రహేణ-దేవేన- ఆదివరాహేణ-స్వయం- దంష్ట్రాఞ్చలే- దధ్రే- అధారి భూదేవ్యా అపి త్వత్సంబన్ధాదేవ తల్లాభాయ ఇయన్తం యత్నమకరోదితి భావః॥౭॥ పద్మ ఇతి॥ హే పద్మే-నృసింహవపుషః- నృసింహాకృతేః- చక్రభృతః-విష్ణోః- ప్రహ్లాదస్య- అసురస్య- సంక్లేశనేన- క్రూరస్య- అపుణ్యస్య చ-హిరణ్యస్య-తదసురస్య-దేహదళనాయాః-శరీరఖణ్డనస్య వేలాయాం సమయే అతివేలః- మర్యాదాతీతః- ఉదయః-యస్య సః- రోషాగ్నిః-త్వయా-పయోరాశ్యైకశోష్యః-సముద్రైకశోషణీయోపి- తత్పుత్ర్యా-సముద్రతనయయా - త్వయా- తత్పుత్రీత్వాత్- తచ్ఛామకశక్తిరితి భావః-శమితః-ప్రశమితః-తదేవ సామాన్యేన సమర్థయతే-కారణగతా-ఉపాదానగతా- శక్తిః-సామర్థ్యం ప్రాయేణ-కార్యేషు- తజ్జన్యేష్వపి- ఉదేతి-ఉత్పద్యతే హి॥౮॥ శరణ్యేతి। హే ఇన్దిరే-శ్రుతిః-శ్రీసూక్తవేదః-శరణ్యాభూతాం యాం-త్వాం-హిరణ్యవర్ణాం- సువర్ణవిగ్రహాం- హరిణీం- మృగీం-అభాణీత్-బభాణ-సా త్వం-హిరణ్యభేత్తుః-సువర్ణభేత్తుః సంగృహీతుః-సింహరూపస్య సింహవిగ్రహస్య-అఙ్కే- ఉత్సఙ్గే-కథం-నిశ్శఙ్కం-నిర్భయం యథాతథా-రమసే-విహరసి-హిరణ్యశకలమపి సంగృహీతుస్సింహరూపస్య పురుషస్య సమీపేపి ప్రచ్ఛన్నసువర్ణేనాపి మృగజాతీయేనాటనం మహాభీతికరం ఆమూలాగ్రం సువర్ణమయశరీరస్య మృగస్త్రీజాతీయస్య చ సువర్ణకారభూత సింహాఙ్కే విహరణం మహచ్చిత్రమితి భావః - హిరణ్యవర్ణాం

త్తుర్నిశ్శఙ్కా మశ్కేరమసేకథంత్వం॥౯॥ అవనమేవసదాకలయన్ గజవ్య
సనభఙ్గకృదద్భుతకేసరీ। హరిణలక్షణదృష్టిరయంత్వయాప్యబలయాఽమ్బ
గుణేనవశీకృతః॥౧౦॥ హర్యక్షోయంహరిరితివచస్తస్యనాభూతపూర్వం।

హరిణీమితిశ్రుతికథితాయాః అప్రాకృతదివ్యవిగ్రహాయాః- భగవద్విగ్రహ
నీలవర్ణేనపరభాగవశాత్-హరితవర్ణాయాశ్చలక్ష్మ్యాః-నృసింహకోపాగ్ని
శమనాయభగవద్వామాఙ్కనివేశఇతికథన్తాసూచితపరిహారః॥౯ ॥అవన
మితి॥ హేఅమ్బ- అవనం-అరణ్యాభిన్నస్థలం-రక్షణమేవచ సదాకలయన్
గజవ్యసనస్య- భఙ్గకృత్-హరిణానాం-మృగాణాం-రక్షణే- దృష్టిః-యస్య
సః- హరిణస్య-మృగస్య- లక్షణం- జ్ఞాపకంసాజాత్యాదితిభావః- తాదృ
శీ- దృష్టిః-యస్యసః-మృగసదృశలోచనఇత్యర్థః- హరిణః-మృగః- లక్షణం
చిహ్నం-యస్యసః-మృగాఙ్కఇత్యర్థః- సఏవ-దృష్టిః- యస్యతాదృశోవా
నేత్రీభూతచన్ద్రఇత్యర్థః- చన్ద్రసూర్యౌచనేత్రేఇత్యుక్తత్వాత్- అయం-
అద్భుతకేసరీవిలక్షణసింహోనృసింహఇత్యర్థః-అబలయా- దుర్బలయా
స్త్రియాచ- త్వయాపిగుణేన-దామ్నా- సౌన్దర్యగుణేనచ - వశీకృతః-వశీ
తః-సింహస్యవనవాసత్వగజవ్యసనకృత్త్వహరిణభక్షణత్వాదిగుణేషుఅవ
శ్యభావిషుసత్స్వపితద్వ్యతిరేకదర్శనం-తాదృశసింహస్యదుర్బలస్త్రీవశం
గతత్వంచ-విస్మయావహమిత్య-ద్భుతకేసరీత్యుక్తం- సర్వరక్షకత్వనక్రగ్ర
స్తగజేన్ద్రవ్యసనభఙ్గకృత్త్వచన్ద్రనేత్రత్వాదయోగుణాః-నృసింహస్యాఆ
శ్రితవత్సలయాత్వయోత్తంభితకరుణయైవసిద్ధానాన్యథేతిభావః ॥౧౦॥
అథత్వన్నోదవిశేషార్థమేవహరిః నృసింహరూపం జగ్రాహేతిసహే
తుకన్దర్శయతి॥ హర్యక్షఇతి॥ హేఅస్మజ్జనని - తస్యత్వన్నాథస్య అయం
హరిః-హర్యక్షఃభగవాన్ సింహరూపః సూర్యాచన్ద్రనేత్రశ్చ ఇత్యాకా
రంవచఃశబ్దప్రయోగః- అభూతపూర్వంపూర్వసిద్ధంనభవతీతిన- ప్రాగపి
హర్యక్షత్వాద్ధరిత్వాచ్చతద్వచః - తస్యసిద్ధమేవేతిభావః - ఏవంసిద్ధేపిత

న ప్రహ్లాదోపచయకరతా నో హిరణ్యాఙ్గదత్వం। తస్మాదస్మజ్జనని పరమం విస్మయం తే విధాతుం। నాథః పూర్వం కిమిహ జగృహే నారసింహం శరీరం॥౧౧॥ తత్తాదృక్షహిరణ్యదాననిరతౌ భక్తాభిరక్షాకృతౌ। సత్కీర్తిం హరితాం ముఖే ఖలజనత్రాసావహామాశ్రితౌ। కిఞ్చోదఞ్చదనేకపాపహరణక్రీడోచితాలోకనౌ। దేవి స్తో మిథ స్సమానచరితౌ దివ్యౌ యువాం దమ్పతీ॥౧౨॥ వక్షస్థామయి వర్ణితానుసృతయే కృష్ణాజినేనావృణోత్। దేవ

స్య నృసింహవేషపరిగ్రహః- ప్రహ్లాదసన్తోషార్థ ఇత్యత ఆహ నేతి ప్రహ్లాదోపచయకరతా అసురాపత్యవృద్ధికరతా జగదాహ్లాదహేతుతా చ నాభూతపూర్వా పూర్వం సిద్ధైవ తథా- అసురదేహదళనార్థత్వాచ్చ సిద్ధమిత్యాహ నో ఇతి హిరణ్యాఙ్గదత్వం హిరణ్యాక్షదేహఖణ్డకత్వం సౌవర్ణభుజాభరణత్వాచ్చ అభూతపూర్వం నో- సిద్ధమేవేత్యర్థః- ఏవం ప్రమాణసిద్ధఫలాన్తరాణాం పూర్వసిద్ధత్వాత్ త్వద్వినోద ఏవ పరిశిష్యత ఇత్యాహ తస్మాదితి తస్మాత్పరిశేషాత్ తే పరమం విస్మయం విధాతుం-కర్తుమేవ నాథః త్వత్పతిః ఇహ లోకే అపూర్వం నారసింహం శరీరం అధః కణ్ఠాదధః- నా-నరరూపస్సన్నపి జగృహే కిమిత్యుత్ప్రేక్షా నాథ ఇతి ప్రసిద్ధత్వాదధో నృరూపత్వమపి సిద్ధమేవేతి ఉపరి సింహత్వమేవ పరిశిష్టతరమితి భావః॥౧౧॥ తదేతి॥ హే దేవి తత్తాదృక్షస్య- తత్తాదృశస్య- హిరణ్యస్య-హిరణ్యకశిపోః- సువర్ణస్య చ దానే-మర్దనే- వితరణే చ- నిరతౌ-ఆసక్తౌ- భక్తాభిరక్షౌ ప్రహ్లాదాది-భక్తజనరక్షణం-కరోతీతి తాదృశౌ-హరితాం-దిశాం ముఖే-ఖలజనానాం-దుర్జనానాం-త్రాసావహాం-భయజనకాం-సత్కీర్తిం-ఆశ్రితౌ- కించ-ఉదఞ్చతాం-వర్ధమానానాం-అనేకపాపానాం-అపరిమితపాప్మనాం-పాపవతాం చ-హిరణ్యాదీనాం-హరణక్రీడాయాః - సంహారలీలాయాః-ఉచితే-ఆలోకనే-యయోస్తౌ-మిథః-పరస్పరం- సమానచరితౌ సర్వత్రైకరస్యాదితి భావః-దివ్యౌ దమ్పతీ యువాం స్తోమి॥౧౨॥ వక్షస్థామితి॥ అయి ఇన్దిరే-లక్ష్మి-దేవః-త్రివిక్రమః-హరిః- వక్షస్థాం-ఉరోవాసినీం- త్వాం-వక్షస్థామపి పాత్రాన్తరం వర్ణితాయాః- బ్రహ్మచర్యస్య - అనుసృతయే - కృష్ణాజినేన- ఆవృణోత్-పిదధే-ఇతి కతిచిత్- మునయః పశ్యన్తి కృష్ణాజినేనసం

స్త్వామితి వర్ణయన్తి కతిచిద్బ్రూమో వయం త్విన్దిరే । భవ్యం వామనరూపమేత్య భగవాన్ భాగ్యం హరిష్యన్బలే । రేనం కర్తుమగోచరం శుభపుషాం త్వద్వీక్షితానామితి ॥ ౧౩ ॥ వర్ణిత్వమర్ణవసుతే వహతాపి గూఢం । వక్షస్తటేన హి ధృతా వనమాలినా చేత్ । కస్త్రీణి దాస్యతి పదాన్యపి యాచతేస్మై కస్మాజ్జగత్త్రియతయా చ వివృద్ధిరేషాం ॥ ౧౪ ॥ దైత్యాదేత్య హి కః ప్రతి

వృణ్వన్ వధూం వక్షస్థలాలయామిత్యాదినా- మాణవకానాం-స్త్రీధారణస్యానుచితత్వాదితిభావః అహం తు న తథా బ్రవీమీత్యాహ బ్రూమ ఇతి వయం తు అహమిత్యర్థః అస్మదో ద్వయోశ్చేతి ఏకస్మిన్ బహుత్వం భగవాన్-వామనరూపం వామనావతారం-ఏత్య- ప్రాప్య- బలేః- బలిచక్రవర్తినః- భాగ్యం ఐశ్వర్యం-హరిష్యన్- హరిష్యమాణస్సన్-ఏనం బలిం-శుభపుషాం మఙ్గళకరాణాం-త్వద్వీక్షితానాం- త్వదీయకటాక్షాణాం- అగోచరం-అవిషయం కర్తుమితి బ్రూమః-ఘనామః భగవద్విరోధిన్యపి త్వద్వీక్షణస్య ఫలావినాభావదర్శనాదితిభావః ॥ ౧౩ ॥ వర్ణిత్వమితి ॥ హే అర్ణవసుతే- త్వమితి శేషః-వర్ణిత్వం- వటుత్వం స్తుతిశీలత్వఞ్చేతి గమ్యతే వహతాపి-వనమాలినా- కుసుమాద్యుపహార భృతేతి చ వ్యజ్యతే- విష్ణునా- వక్షస్తటే గూఢం యథా తథా ఆత్మగతసుకృతవిశేషాయత్తం యథా తథేతి చ వ్యజ్యతే న ధృతా హి చేత్-అస్మై యాచతే యాచకాయ వామనాయ చ- త్రీణి పదాన్యపి కో దాస్యతి గోష్పదదేశమపి దాతా-న కోపీత్యర్థః- ఏషాం త్రయాణాం- పదానాం జగత్త్రియతయా వివృద్ధిశ్చ కస్మాదభూదితి శేషః - తవ వక్షసి నిగూహనాభావే త్వద్వీక్షణేన బలినః పదత్రయదిత్సా స్వమూలఘాతినీ నోదియాత్తదుదయేవా తస్య లోకత్రయాక్రమణపర్యవసితత్వం న స్యాదితిభావః సోపహారం చటుభిశ్చ బలినం ప్రభుం యాచతః-సుకృతవిశేషాయత్త త్వదుపాసనాభావే గోష్పదదేశలాభోపి న స్యాత్ లాభేవా సర్వలోకసాధారణసస్యాభివృద్ధ్యాదినా సఫలత్వం న స్యాదిత్యపి ధ్వన్యతే ॥ ౧౪ ॥ దైత్యాదితి ॥ హే అమ్బ-దైత్యాత్ ఆసురప్రకృతేః స్మాదాత్ బలేః-శ్చకుః ప్రతిగ్రహం కుత్సితం

హామహోహావృధ్యాచపుష్ణం స్తనుం। గోత్రఘ్నావరజో మృషావటురథః పాతంచ దాతుర్దిశన్। పాత్రాకారమగాదఘావలిహృతో హ్యస్య త్వత్తేధారణా। ద్ధాత్రా సంజగృహే తదస్య శివతాసమ్పాదకం పాదకం ॥౧౫॥ వాసస్తే క్వ వటో గుహాస్వశనమప్యాకాంక్షితం తేఘనం । మాం జానీహ్యఘనాశనాదరమయే కిం తే వివాహేస్పృహా । మా శ్రీర్మే దిశ గాం పదత్ర

ద్రవ్యపరిగ్రహం- భూపరిగ్రహంచ- ఏత్యప్రవృద్ధ్యాచ ఉపసీదవృత్త్యా త్రివిక్రమరూపధారణేనచ- తనుం- పుష్ణన్- గోత్రఘ్నస్య- కులఘాతకస్య పర్వతఘ్నశక్రస్యచ- అవరజః- నికృష్టజన్మా అనుజశ్చ- మృషావటుః- మిథ్యాపరవటుః కుహనావామనశ్చ- అయం- హరిః- దాతుః- బలేః- అధఃపాతం అధఃపతనం అధఃకరణంచ- దిశన్- దదత్- సన్- హ్యాది అఘావలిం- పాపరాశిం అఘాయితబలిఞ్చ హరతీతి- తద్ధృత్- తస్యాః- తే- ధారణాత్- ఉపాసనాదిత్యపిగమ్యతే- పాత్రాకారం- దానపాత్రభూతత్వాం రక్షకాకృతిఞ్చ- అగాత్ ఆప- తత్తస్మాత్- పఙ్క్తిపావనత్వకరం- శివతాసమ్పాదకం- శివస్య- శివత్వాపాదకఞ్చ అస్య హరేః పాదకం- పాదోదకం- తీర్థపాదత్వం సురగఙ్గారూపఞ్చ- ధాత్రా- బ్రహ్మణా దైవవశాదిత్యపిగమ్యతే- సఞ్జగృహే- అగ్రాహి ॥ ౧౫ ॥ వటుత్వస్య బలివఞ్చనార్థత్వం విశదయితుం కుహనావటోః బలేశ్చ ఉక్తిప్రత్యుక్తిచాతుర్యం వర్ణయతి॥ వాస ఇతి॥ హే వటో యాచకవర్ణిన్- తే- వాసః- క్వ- కుత్ర నివససీత్యర్థః- గుహాసు- దరీషు- హృద్గుహాసుచేతి ప్రత్యుక్తిః- ఘనం- అధికం- అశనం తేకవల అప్యాకాంక్షితం- అపేక్షితం కిం- యతీవా బ్రహ్మచారీవా పక్వాన్నస్వామి వా వృథా పి ఇత్యుక్తేరితి భావః। పునః ప్రతిబ్రూతే- మాం- అఘనాశనే- స్వల్పాశనే- పాపనాశనేచ- ఆదరః- యస్య తం- తథాభూతం- జానీహి- అవేహి బలిః పునః పృచ్ఛతి- అయే వటో- వివాహే తే స్పృహా- అపేక్షా అస్తి కిం- తదుత్తరం వదతి- శ్రీర్మే మా- మాభూత్- మా- లక్ష్మీః- మే- శ్రీరితిచ వ్యజ్యతే- తర్హి కిమపేక్షితమాశంక్య స్వయమాహ పదత్రయమితాం- గాం- భూమిం- దిశ- దేహి- సః- పదత్ర

యమితాంలోకత్రయీంసామమే । త్యుక్తిందివ్యవటోర్నిశమ్యత దురస్య
స్మృత్వయాసిస్మియే॥౧౬॥ శ్రీమాన్నిస్వ ఇవైషవామనతనుః ప్రత్యగ్రహీ
న్గాంకృతా । విత్థందుగ్ధపయోధిజేతవపరీహాసోక్తిభిర్వ్రీళితః। అంశేనా
ర్పితసన్నిధిర్భృగుపతౌపూర్వావతారార్జితాం। తామేనాంపునరధ్వరే
సభగవాన్నూనందదావృత్విజే ॥౧౭॥ బాహాకల్పేభృగుకులపతేర్వజ్రక
ల్పేకుఠారే । సంగ్రామేషుత్రియుగసఖితే సన్నిధానం భజన్త్యాః। క్రో
ధోన్మేషక్షుభితవిమతక్షోణిపశ్రేణిలక్షు। గ్రీవోత్థాసృగ్ఘుసృణమసృణంగా

యమితాభూమిః-మమ-లోకత్రయీ-త్రైలోక్యతుల్యా-త్రిలోకీచ- ఇతిది
వ్యవటోః-ఉక్తిం-నిశమ్య-తస్యమాణవకస్య- ఉరసి-త్వయా-సిస్మియే-ఈష
ద్ధసితమితిస్మిత్వే-ఈషద్ధసనఇత్యతోభావేలిట్ సిస్మిహే ఇతిపాఠేసస్మితమి
తిస్మిహప్రీతావిత్యతోభావేలిట్ ॥౧౬॥శ్రీమానితి॥దుగ్ధపయోధిజే-శ్రీమాన్
సమ్పన్నఃఏషః-నిస్వః-దరిద్రఇవ-వామనతనుః-వామనావతారస్సన్ యాచ
నార్థమవనమ్రతనుశ్చక్రతౌ-యజ్ఞే-గాం-భూమిం-ప్రత్యగ్రహీత్ పరిజగ్రా
హ ఇత్థంఉక్తప్రకారంయథాతథా-తవ-పరీహాసోక్తిభిఃవ్రీళితఃలజ్జితఃతత
ఏవసభగవాన్ నతుక్షత్రవిరోధాదితిభావః-అంశేన-స్వాంశేన-అర్పితస
న్నిధిఃభృగుపతిః- పరశురామరూపస్సన్- పూర్వావతారేణ-వామనాకా
రేణ-ఆర్జితాం - తామేనాం- భూమిం-పునః- అధ్వరే- ఋత్విజే-దదౌ-
నూనమిత్యుత్ప్రేక్షా॥౧౭॥ బాహేతి॥ హేత్రియుగసఖి-భృగుకులపతేః-
భార్గవస్య- బాహాయాః- బాహ్వోః-ఆకల్పే- భూషణే- కుఠారే- పరశ్వ
ధే-సఙ్గ్రామేషు - వజ్రకల్పే - వజ్రాయుధవత్ సర్వ సంహార కారిణిసతి
త్యర్థః- సన్నిధానం-సామీప్యం- భజన్త్యాః-తే- గాత్రం-శరీరం- క్రోధో
న్మేషేణ- కోపవికాసేన - ఆటోపేనేతియావత్ - క్షుభితానాం- ధ్వస్తా
నాం-విమతక్షోణిపానాం- శత్రుభూపానాం- శ్రేణీలక్షాణాంలక్షపరిమిత
శ్రేణీనాం-గ్రీవాభ్యః-గళేభ్యః- ఉత్థాని-ఉత్పన్నాని- అసృంజి- రక్తానితా
న్యేవ-ఘుసృణాని-కుఙ్కుమాని-తైర్మసృణం-రూషితంసత్- అత్యర్థంఅత్య
న్తం- శోణం-రక్తవర్ణమభూదితిశేషః-తావద్విరోధిరసనపటుత్వామక్షి-

త్రమత్యర్థశోణా ॥ ౧౮ ॥ బిభ్రాణే స్వధితిం సమిద్ధరణతో మన్యుప్రపోషక్షమం। లోకే శాస్త్రవిచక్షణే నృపకులే జ్యాధర్మసంస్థాకరే। భేజాతేన నను దుర్ఘటార్థఘటని త్వద్వీక్షణాద్భార్గవే। సామానాధికరణ్యమర్ణవ సుతే బ్రాహ్మ్యస్య రాజన్యకే ॥ ౧౯ ॥ పఞ్చాస్యత్వజుషా పురా భగవతా యోఽసౌ హిరణ్యాసురః। పఞ్చత్వం గమితస్స ఏవ జనని స్పర్ధాభివృద్ధాగ్రహః। భూత్వా తద్ద్విగుణాననో జితజగజ్జాతస్త్వదాగోఽగ్నినా। దగ్ధో హ స్త చతుర్ము

త్వాత్సహేయసిద్ధమితి భావః ॥ ౧౮ ॥ బిభ్రాణ ఇతి ॥ దుర్ఘటార్థఘటని అఘటితఘటకే హే అర్ణవసుతే - సమిధాం హరణతః - లవనాత్ సమిద్ధాత్ తీక్ష్ణాద్రణతో యుద్ధాచ్చ శాస్త్రవిచక్షణే శస్త్రాణ్యాయోగాజ్ఞమస్త్రవిశేషసమూహే పణ్డితే లోకే జనే శస్త్రసమూహప్రయోగనిపుణే నృపకులరూపే లోకే వా లోకేశస్య బ్రహ్మణః అస్త్రవిచక్షణే తత్ప్రయోగకుశలే లోకే ఇతి వా మన్యూనాం యజ్ఞానాం కోపస్య చ ప్రపోషే వర్ధనే క్షమం సమర్థం స్వధితిం లవిత్రం కరవాళఞ్చ బిభ్రాణే జ్యాధర్మాణాం భూమిగతయాగాదిధర్మాణాం సంస్థా ప్రతిష్ఠా తాం కరోతీతి తాదృశే నృపకులే వ్యయే ఇజ్యాధర్మాః యాగరూపధర్మాః - తేషాం ప్రతిష్ఠాకర ఇతి వా అన్యత్ర నృపకులే జ్యాధర్మాణాం స్వమౌర్వీధనుషాం సంస్థాకరే నాశకరే చ భార్గవే జామదగ్న్యరామే త్వద్వీక్షణాత్ - ఆశ్రితవిరోధిని వర్తనోత్కట ప్రవృత్తత్వత్కటాక్షాదేవ బ్రాహ్మణ్యం విప్రత్వం తచ్చ రాజన్యత్వం తు క్షత్రియత్వఞ్చ తే సామానాధికరణ్యం ఏకాశ్రయకత్వం భేజాతే ప్రాపతుః - జామదగ్న్యస్య బ్రాహ్మణస్య క్షత్రియధర్మభూతయుద్ధపరిగ్రహ క్షత్రియవధాదికం త్వత్సమ్బన్ధసిద్ధపరతత్త్వావతారత్వాదేవ సర్వసమ్మతమభూదితి భావః ॥ ౧౯ ॥ పఞ్చాస్యేతి ॥ హే జనని - పురా - పఞ్చాస్యత్వజుషా పఞ్చముఖత్వభాజా సింహావతారవతా చ భగవతా - యోఽసౌ - హిరణ్యాసురః - పఞ్చత్వం - మృతిం - గమితః - ప్రాపితః - స ఏవ - స్పర్ధయా - హరిద్వేషేణ - అభివృద్ధాగ్రహః సంవర్ధితక్రోధః అత ఏవ తస్య నృసింహస్య ప్రతిపోః ద్విగుణాననః పునరుక్తాననః - భూత్వా దశాననీభూయేత్యర్థః - జితజగజ్జాతః - నిర్జితజగన్మణ్డలస్సన్ పశ్చాత్ త్వదాగోఽగ్నినా దగ్ధస్సన్ - త్వదపరాధాదేవేతి భావః - ఏకాననస్యాపి - ఏకము

ఖాస్త్రనిహతోఽప్యేకాననస్య ప్రభోః ॥౨౦॥ సప్తాశ్వాన్వయశాలినా దశ
రథప్రోద్యదయేనాపి తే। నేత్రాపత్తివివర్జితేన కమలే ముక్తద్విపేన్ద్రేణ
చ। నిస్సఙ్ఖ్యాశ్వకులో రథాయుతయుతో నిస్సీమపత్తిచ్ఛట। స్త్వద్ద్రోహా
దగణేయకుఞ్జరగణోఽప్యస్తో రణే రావణః ॥౨౧॥ రఘువరకృతశఙ్కా భఙ్గ
డమ్భేన లఙ్కా మిష భుగశుచిసద్మాస్వాదనైః కృష్ణవర్త్మా। అశుచిరిహ భ
వత్యా పావితో దేవి సత్యా। సవహతి శుచి సంజ్ఞాం తద్వదన్త్యన్యథా

ఖస్యాపి- ప్రభోః-శ్రీరామస్యేతియావత్- చతుర్ముఖాస్త్రేణ-బ్రహ్మాస్త్రేణ
నిహతః హన్త ఆశ్చర్యం తత్ప్రయత్నవైఫల్యాదితిభావః॥౨౦॥ సప్తాశ్వేతి॥
హే కమలే-సప్తాశ్వాన్వయేన- పరిమితహయసంబన్ధేన సూర్యవంశేన చ-
శాలత ఇతి తాదృశేన దశరథాత్-రాజ్ఞశ్చ దశభిరేవ రథైః నతు తదధికైః ప్రా
ప్తోదయేన ప్రాప్తాభ్యుదయేన ప్రాప్తజన్మనా చ పత్తిభిః పదాతిభిః-ఆపత్తిభిః
ఆపద్భిశ్చ-వివర్జితేన-శూన్యేన ముక్తః-హీనః ద్విపేన్ద్రః యస్య తేన ముక్తః-
గ్రాహాన్ముక్తిం ప్రాపితః-ద్విపేన్ద్రః-గజవరః యేన తేన చ ఈదృశేనాపీతి సర్వ
త్రాపిశబ్దాన్వయః- తే నేత్రా-భర్త్రా- శ్రీరామేణేతియావత్ - నిస్సఙ్ఖ్యా
శ్వబలః-అసఙ్ఖ్యాతవాజివ్రజః - రథానామయుతయుతః- నిస్సీమపత్తిచ్ఛ
టః - అవేలపదాతియూథః - అగణేయకుఞ్జరగణః - అగణనీయగజగు
ల్మోఽపి-రావణః-రణే- త్వద్ద్రోహాత్ -అస్తః - నిరస్తః- పరిమితసైన్యశాలి
నాపి రామేణ అసఙ్ఖ్యాతచతురఙ్గబలవద్రావణవధః- త్వద్ద్రోహహేతుక
ఏవేతి భావః ॥ ౨౧ ॥ రఘువరేతి ॥ హే దేవి-రఘువరేణ- రామేణ కృతా
యాః-శఙ్కాయాః- భఙ్గడమ్భేన-భఙ్గవ్యాజేన - లఙ్కారూపం- యదా
మిషం-తద్భునక్తీతి తథోక్తః-అశుచిసద్మనాం-అపూతగేహానాం-ఆస్వా
దనైః-అశుచిః- అపరిశుద్ధః- కృష్ణవర్త్మా- అగ్నిః- సత్యా - పతివ్రతయా-
భవత్యా- పావితః-పరిశుద్ధీకృతస్సన్-శుచిరితిసంజ్ఞాం-వహతి-తచ్చరితం
అజ్ఞాః - అన్యథావదన్తి - సీతాయాః అగ్నిప్రవేశః పరగృహవాసకృత
స్వదేహదోష శోధనార్థమితి తు భ్రమ ఇతి భావః ॥౨౨॥ అఖణ్డమితి ॥ హే

జ్ఞాః ॥ ౨౨ ॥ అఖణ్డం కోదణ్డం ప్రభురదళయత్ఖణ్డపరశో। రగృహ్ణా
ద్రామస్య ప్రసభమపిచాఖణ్డపరశోం । అబధ్నాదప్యుద్నాం నిధిమథ
దశగ్రీవ మవధీ । న్మహాశ్చర్యాశ్చర్యాస్త్వ యికృతధియో స్యాప్యసు
కరాః॥ ౨౩ ॥ సంకల్పత స్తవసమీరసుతేహిమాసీ త్తేశీతో బభూవ దమునాశ్చిర
మేధమానః । మాతర్జగద్భ్రమనివృత్తికృతే విశన్త్యాంశీతః కుతస్సనభవే
త్త్వయి దేవి సాక్షాత్ ॥ ౨౪ ॥ నీలామ్బరో హలధరో ననుహన్తభాస్వ। ద్భూ
భేదనైకరసికశ్శుభశాలివృత్తిః । శ్యామాకలాభరతఏవవివృద్ధమోహో

అమ్బ-ప్రభుః-రామః ఖణ్డపరశోః- మహేశస్య-అఖణ్డం - కోదణ్డం-అదళ
యత్-శకలయాంబభూవ - అఖణ్డః-పరశుః- కుఠారః - యస్యతస్య-రామ
స్య-భార్గవస్య- కోదణ్డమపి-ప్రసభం- అగృహ్ణాత్- అగ్రహీచ్చ-ఉద్నాం-
ఉదకానాం-నిధిం-ఉదధిమపి- అబధ్నాచ్చ- సేతునాబబన్ధేత్యర్థః అథదశ
గ్రీవం-అవధీత్-అమారయత్- త్వయి-కృతధియః- ఆసక్తచిత్తస్య-అస్య
రామస్య- మహాశ్చర్యాః- మహావిస్మయకరాః- చర్యాః- ఉక్తచరిత్రాణి
సుకరాః- సులభాః- అభవన్నితి శేషః అత్రక్రియాసముచ్చయేపి సముచ్చ
యేన్యతరస్యామితివికల్పాల్లోడభావః ॥౨౩॥ సఙ్కల్పతఇతి॥ హేమాత
స్సి తే-తవసఙ్కల్పతః- సమీరసుతేహనూమతి-చిరం-ఏధమానః- వర్ధమా
నః-దమునాః-అగ్నిః- శీతోబభూవహి- హే దేవి-జగద్భ్రమనివృత్తికృతే
లోకశఙ్కావారణాయ - త్వయిసాక్షాత్ అగ్నిమితి శేషః - విశన్త్యాం-
ప్రవిశన్త్యాంసత్యాం-సఃఅగ్నిః-కుతఃకారణాత్-శీతః-శిశిరఃనభవేత్ ॥౨౪॥
నీలేతి॥ననుభువనామ్బ శ్యామాకలాభరతః- క్షుద్రధాన్యవిశేషలాభాసక్త
స్సన్నేవశ్యామాకలాయాఃభరతః- భరణాచ్చవివృద్ధమోహః అధికవిష
యాసక్తిః- మదాన్ధశ్చభాస్వద్భూఃకళమావాపార్హా కేదారభూమిః-సూ
ర్యసుతాయమునాచతస్యాః - భేదనైకరసికః-కృషివశేన భోగార్థంబలా
త్కారవశేనచవిదారణతత్పరః అతఏవశుభశాలయః - రమ్యకళమధా
న్యానివృత్తిజీవనంయస్యతాదృశః - శుభైఃజగన్మఙ్గళైశ్శాలన్త ఇతిశుభ
శాలిన్యః- వృత్తయః- విహృతయః యస్యతాదృశశ్చ అతఏవహలస్యలా
ఙ్గలస్యధరఃపునః- కర్షణాయ ఆయుధతయాచఈదృశః- నీలామ్బరః-కృ
షివశేనమలినవస్త్రః - కశ్చిత్ స్వతస్తాదృశోబలరామశ్చతవ ప్రసాదాత్-

భోగీబభూవ భువనామ్బ తవప్రసాదాత్ ॥౭౫॥ శ్యామా త్వమమ్బ దయితశ్చ
తవైష కృష్ణో । గాఙ్గేయయోగముదితస్స చ రుక్మిణీ త్వం । త్వం స్వాదువా
క్స చ యువా మధురోదితశ్రీ । ర్దామ్పత్య మేతదనురూప మతో మిథో
వాం ॥౭౬॥ రామానుషఙ్గవిహృతౌ విహితాభిలాషం । మాతస్త్రిలోచ
నజితం భవతీ మనోజ్ఞం । పిత్రా సమానగుణ మాత్మభువం ప్రసూయ । ప

తస్మిన్ జగతి చ భోగీ మహిత ధనధాన్యాది సకలైశ్వర్యేణ ప్రచుర భోగవాన్ ఆదిశేషశ్చ-అనన్త ఇతి శేషః బభూవ ఆదౌ కర్షణాదినాక్లిశ్యతోపి కస్యచిత్త్వద నుగ్రహే సతి అకస్మాదాఢ్యత్వం భవతీతి భావః వస్తుతస్తు జగద్రక్షణార్థ భవత్యనుగ్రహేణాదిశేషః విచిత్రచరిత్ర బలరామావతారమవలమ్బ్య పునస్స్వస్వరూపం ప్రాపేతి భావః ॥౭౫॥ శ్యామేతి ॥ హే అమ్బ- శ్రీః-త్వం- శ్యామా శ్యామలా- యౌవనమధ్యస్థా చ- తవ ఏష దయితశ్చ- కృష్ణః -నీలవర్ణః-కృష్ణాఖ్యశ్చ-త్వం-రుక్మిణీ- హేమవతీ- రుక్మిణ్యాఖ్యా చ- స చ - గాఙ్గేయస్య హేమ్నః- భీష్మస్య చ- యోగేన- సమ్బన్ధేన-ముదితః-త్వం-స్వాదువాక్-మధురవాణీ-సః-యువా చ పతిశ్చ- మధురాణి-ఉదితాని-వచాంసి- యస్య సః-మధురాయాం - నగర్యాం-ఉదితః - ఉత్పన్నః-అతః-ఏతద్దామ్పత్యం-వాం-మిథః-అనురూపం-అనుగుణం ॥౭౬॥ రామేతి ॥ హే మాతః-రుక్మిణి-భవతీ. రామస్య - బలరామస్య - అనుషఙ్గేణ - సమ్బన్ధేన - యా విహృతిః-విహారః-తస్యాం - విహితాభిలాషం - కలితాభిరుచిం - అన్యత్ర - రామాణాం-స్త్రీణాం- అనుషఙ్గః సంసర్గః స ఏవ యా విహృతిః లీలామిథునసఙ్ఘటనరూపా తస్యాం విహితాభిలాషశ్చ మిథునసఙ్ఘటనకారిత్వాదితి భావః-త్రిలోచనం-జయతీతి-- తాదృశం- బాణాసురయుద్ధకథాత్రానుసన్ధేయా అన్యత్ర- త్రిలోచనేన- హరేణ- జితం పఞ్చ ఆయుధానిచక్రాదీని అరవిన్దాదీని చ యస్య తం అత ఏవ ఏవం పిత్రా-సమానగుణం- మనోజ్ఞం రమ్యం మనో జాతం కమపి ఆత్మభువం తనయం-మన్మథం చ ప్రసూయ-ఉత్పాద్య-లబ్ధహ

ణ్యాయుధం రుక్మిణీలబ్ధహర్షా ॥ ౨౭ ॥ గమ్భీరభావాహికృతార్థ క్లుప్తసమ్ప న్నటీకాశ్రుతిమఞ్జుసూక్తిః । గీతేవ కృష్ణాననసౌరభజ్ఞా ధ్యే యాసి మాతశ్శుభయోగభాజాం ॥ ౨౮ ॥ ఘనమహానవనీతహృదాశ్రితవ్రజవిపత్తిహరా హరివల్లభే। ప్రబలభద్రవికాసవిధాయినీత్వ మయసేనిజ వల్లభతుల్య

ర్షా ॥ ౨౭ ॥ గమ్భీరేతి ॥ హేమాతః - గమ్భీరః భావః - వ్యాపారః శ్లోకతాత్పర్యంచ యస్యాస్సా అహీనాబలరామేణకృతాః - యేఅర్థాః అసురవధాదయః తైః - క్లుప్తాయాసమ్పత్ జగత్సమృద్ధిస్సైవ నటీయయా సాతథోక్తా సర్వస మృద్ధేర్లక్ష్మ్యధీనత్వాదితిభావః - అన్యత్ర అహీనాశేషావతారేణ శ్రీభాష్యకారేణ కృతాః రచితాః అర్థక్లుప్తైః అర్థ నిర్ణయైస్సమ్పన్నా చ యా టీకా గీతాభాష్యరూపా సా యస్యాస్సా శ్రుతివ మఞ్జుః శ్రోత్రానన్దకరీ వేదానప్ వేదానాం వా నిర్ధారణేష్వపి మఞ్జుత రా చ భారతస్యాపిపఞ్చమవేదత్వాభిధానాత్ సూక్తిః ఉక్తిభఙ్గీ చరమశ్లోకాది రూపా చ యస్యాం సా ప్రత్యక్షితభగవదభిప్రాయ త్వాద్గీతాయా వేదాతి శాయిత్వం బోధ్యం కృష్ణస్య ఆననసౌరభం ముఖపరిమళం జానాతీతి తాదృశీ ఏకత్ర చుమ్బనాదినా అన్యత్ర భగవత్కణ్ఠోలనిస్సృతత్వేన చత్వమితి శేషః - గీతేవ శుభయోగం సమీచీనము పాసనం మఙ్గళసమ్బన్ధఞ్చ పుణ్యసమ్బన్ధఞ్చ వా భజన్తీతి తాదృశాం ధ్యేయా ఉపాస్యా సార్థం మననీయా చాసి ॥ ౨౮ ॥ ఘనేతి ॥ హే హరివల్లభే - ఘనః - అధికః - మహః - ఉత్సవః - పూజా వా. యస్యాస్సా - అన్యత్ర - ఘనస్య - మేఘస్య - మహ ఇవ - తేజ ఇవ తేజః - యస్య సః - ఘనమహాః - నవనీతహృత్ - నవేన స్తవేన నీతం ప్రాపితం వశీకృతమతియావత్ - హృత్ మనః యస్యాస్సా - అమృత ప్రాయహృదయా వా అన్యత్ర నవనీతం - హయ్యఙ్గవీనం - హరతీతి తాదృశః - తచ్చోర ఇత్యర్థః - ఆశ్రితవ్రజానాం భక్తసమూహానాం విపత్తిహరా సఙ్కటనాశినీ - అన్యత్ర - ఆశ్రితః - స్వేనావలమ్బితః వ్రజః గోష్ఠం యైస్తేషాం గోపానాం విపత్తిం అతివృష్ట్యాది రూపాం హరతీతి గోవర్ధనోద్ధారాదినా అపనయతీతి తాదృశ ఇతిభావః - ప్రబలానాం - అధికానాం - భద్రాణాం - మఙ్గళానాం - వికాసవిధాయినీ - అభివృద్ధికారిణీ అన్యత్ర - ప్రకృష్టబలభద్రస్య - బలరామస్య - వికాసవిధాయినీ - తుష్టికారి

తాం॥౭౯॥ ప్రాయోధ్యానగరీయ సాంసుమనసాంమాయాగమ ఛేదినీ।
త్వంకాఞ్చీమధురావలగ్నసరణిఃక్షోభాదవన్తీజగత్ । సమ్భోగేస్వదసే
స్మ దేవిజలధేరుద్వీచికాశీకరైః । స్వైరంద్వారవతీపురేవిహరతేకృష్ణా

ణే-త్వం-నిజవల్లభస్య- తుల్యతాం- అయసే- భజసే॥౭౯॥ ప్రాయ ఇతి॥ హే దేవి- ప్రాయః భూయః-ధ్యానగరీయసాం- భక్తిభరితానాంసుమనసాం-విదుషాం - మాయాగమచ్ఛేదినీ- ప్రకృతిమాయాన్వయచ్ఛేత్రీ-కాఞ్చ్యా-రశనయా-మధురా- మనోజ్ఞా- అవలగ్నస్య- కటితటస్య-సరణిః-యస్యాస్సా-జగత్- క్షోభాత్ అవన్తి రక్షన్తి-త్వం- సమ్భోగే- విషయే తృష్ణాభిః-ఆయతైః-జలధేః- యమునాయాః ఉద్వీచికానాం శీకరైః-కణైః స్వైరం-స్వచ్ఛన్దం- ద్వారవతీపురే- విహరతే- క్రీడతే- కృష్ణాయ-స్వదసే - రోచసేస్మ అత్రేత్థం ధ్వన్యతే ప్రకృష్టాయోధ్యయా అతిశయేననగరవతాం రామాదీనాం యేసుమనసః సుహృదో వైదేహీ మార్గణప్రవృత్తాహనుమదాదయః - తేషాంమాయాయాం మయనిర్మితమాయాఖ్యనగర్యాంఆగమః - మార్గణక్లేశవశాద్బిలేజలార్థమవతరణం-తం-భీమదేశపతనజదుఃఖమితియావత్- ఛినత్తీతి తాదృశీసీతానుగ్రహావశాదేవస్వయంప్రభాఖ్యయాకయాచిత్తతఉత్తారితాస్తే ఇతిభావః- కాఞ్చీమధురయోః-నగర్యోఃఅవలగ్నాసంబద్ధాసరణిర్యస్యాస్సాతయోస్సన్నిదతిశయదర్శనాల్లక్ష్మీవిహారదేశత్వానుమానాదితిభావః- జగత్-అవన్తి అవన్తీపురస్థలోకం క్షోభాత్సంసృతిభయాదేవజలధేః- అపాదానాత్ జలధేః గఙ్గాయాఉద్వీచయః - ఊర్ధ్వనిస్సృతా ఉర్మయ ఏవకాశ్యాఖ్యనగర్యాఃకరాః- హస్తాః-తైః- కరణైఃఅవన్తీఉద్ధృత్యరక్షన్తి అవన్తీజనానాంగఙ్గాస్నానపూర్వక కాశీయాత్రయా పాపవిమోచనస్య శాస్త్రసిద్ధస్యభవత్యధీనత్వాదితిభావః-తృష్ణాయతైరితిపాఠే సాదరైరిత్యర్థకంకరవిశేషణంబోధ్యం-తృష్ణాయతే ఇతిపాఠేసంభోగవిశేషణన్తదర్థకంబోధ్యంఏవంభూతాత్వం స్వైరంస్వచ్ఛన్దంద్వారవతీపురేద్వారకాయాంవిహరతేకృష్ణాయతృష్ణాయతేరాగోత్తరేసంభోగేస్వదసేస్మరోచసేస్మఇత్థంసత్యత్ర-శ్లోకే అయోధ్యాదీనాంసప్తానాం ముక్తిదా యితయా

యత్పృష్ఠాయత్తైః॥౩౦॥ మ్లేచ్ఛాన్భయానకరవానపి మూర్ఛయిత్వా నిర్వాపయిష్యతి కలిం హవిరాధ్వరంచ । కల్కీ తమాంసి పరిపాస్యతి భూసురాంశ్చ। పద్మే భవద్వచనపల్లవితానుకమ్పః॥౩౧॥ మలినకలికాలేశైః శాఖాపరిక్షయదూషితై । రపిగతసదామోదైరత్రాసుహృద్యవనైర్వృతే। శమయితుమనాశ్శాఖిగ్లానింభవిష్యతి మాధవో । జలనిధిభువావృద్ధిం లబ్ధ్వా త్వయా చ మహావని॥౩౨॥ వాతవ్రాత ఇవావధూతకలికో మాతర్మహారణ్యా

ప్రసిద్ధానాం నగరీణాం నామధేయనిర్దేశస్స్ఫుటో భవతీతి బోద్ధ్యం॥౩౦॥ మ్లేచ్ఛానితి॥ హేపద్మే- భవద్వచనైః- పల్లవితా- అనుకమ్పా- దయా- యస్యసః- కల్కీ- కల్క్యవతారవిష్ణుః- భయానకరవాన్- భయంకరశబ్దాన్ మ్లేచ్ఛానపి మూర్ఛయిత్వా- కలిం- ఆధ్వరం- హవిశ్చ- నిర్వాపయిష్యతి- శమయిష్యతి కృతయుగధర్మప్రవర్తనేన యజ్ఞీయం హవిః- పాచయిష్యతిచ ఆద్యేనిష్పూర్వాద్వాతేర్ణ్యౌపుకిల్లుట్ స్వితీయేనిష్పూర్వాద్వాపేర్ణిచిల్లుట్ తమాంసి భూసురాంశ్చపరిపాస్యతి అజ్ఞానాని పాస్యతి విప్రాన్ రక్షిష్యతి చేతిభావః- పాపానేపారక్షణేఇతిద్వయోరిహాతన్త్రేణ శ్లిష్టనిర్దేశః॥౩౧॥ మలినేతి హేమహావని- ఉత్సవనిలయభూతే- అనేన ఉద్యానవనీతిగమ్యతే- మలినాః- మలీమసాః- కలికాలే- కలియుగే- యే- ఈశాః- రాజానః- యేషుతైః- అన్యత్ర మలినాః . కలికానాం - కోరకాణాం లేశాః- యేషుతైః- శాఖానాం- విటపానాం- వేదానాంచ- పరిక్షయేణ దూషితైః- గతాః- నిర్గతాః సతాం- సాధూనాం- ఆమోదాః- పరిమళాః- యేభ్యస్తైః- అన్యత్ర- గతాః సదామోదాః- శుభపరిమళాః- యేభ్యస్తైః అసూన్- ప్రాణాన్- హరన్తీతి- అసుహృతః- తాదృశైః- యవనైః - తురుష్క భేదైః- అన్యత్ర- అసుహృద్యైః- అమనోహరైః- వనైః- వృతేపి- అత్రలోకే- మాధవః- హరిః వసన్తశ్చ- జలనిధిభువా - సాగరోత్పన్నయా- త్వయా - జలైస్సేచనాయపూర్ణజలభూమిభూతయేతిచగమ్యతే- వృద్ధిం లబ్ధ్వా- శాఖినాం- వేదాధ్యాయినాం- విటపినాంచ- గ్లానిం- ఖేదం- మ్లానించ- శమయితుమనాః నిరసితుకామస్సన్ భవిష్యతి- అవతరిష్యతి॥౩౨॥ వాతేతి ॥ హే- దేవి- మాతః వాతవ్రాతః- వాయుసమూహ ఇవ- అవధూతః- విధూతః- కలిః- కలికాలః- కలికా- కోరకశ్చ- యేనసః- ఆద్యేశేషాద్విభాషేతిసమాసాన్తః కప్

వత్ ఖడ్గీ తాపసవత్కృతార్థజనకః కలీన్ ముదే దేవి తే । అమ్లేచ్ఛాం స్వయ
మాతనిష్యతి మహీమార్ద్రీయజిహ్వామివ । స్వామీ సశ్రుతిమార్గగాన్ సహ
జనాన్ కార్తాన్తశబ్దానివ॥ 33॥ మాత్స్యజ్యోతిషి మన్దరక్షణపదే నన్తోచ్చ
హర్షావహే । హర్యాస్యస్పృశి చారువర్ణిని కృతాశేషాధికోపక్రియే । ఏ

మహారణ్యవత్ - ఖడ్గీ-అసిమాన్- ఖడ్గాఖ్యమృగవాంశ్చ- తాపసవత్-ము
నిరివ-కృతార్థో జనకః పితా విష్ణుయశస్సంజ్ఞః యేన తాదృశః- అన్యత్ర కృతే
కృతయుగే అర్థస్య ఫలస్య జనకః సాధకః కలీన్ - కల్క్యాఖ్యస్సస్వామీ స
ర్వేశ్వరః- తే ముదే- మహీం-ఆర్ద్రీయాం- ఆర్ద్రాణాం-సమ్బన్ధినీం-జిహ్వాం
రసనామివ అమ్లేచ్ఛాం మ్లేచ్ఛశూన్యాం - అమ్లేషు- చిఞ్చాసు- ఇచ్ఛా-య
స్యాస్తాం చ జనాన్ కార్తాన్తశబ్దానివ సిద్ధాన్తగ్రన్థస్థశబ్దానివ శ్రుతిమార్గ
గాన్ వైదికమార్గస్థాన్-వేదానుసారిణశ్చ-స్వయం- ఆతనిష్యతి ప్రసారయి
ష్యతి వ్యాపారయిష్యతి చ॥ 33॥ మాత్స్యేతి॥ హే దేవి-మాత్స్యం-మత్స్య
సమ్బన్ధి- జ్యోతిరివ- జ్యోతిః- యస్య తస్మిన్- అన్యత్ర-మాత్స్యజ్యోతిషి-మ
త్స్యావతారవతి- మన్త్రాణాం-రక్షణస్య- పదే-స్థానే-అన్యత్ర- మన్ద
రశైలస్య- క్షుణస్య-మథనోత్సవస్య- పదే ఆధారే- కూర్మరూపే ఇత్యర్థః
అనన్తస్య- భగవతః-ఉచ్చహర్షావహే- అధికసన్తోషాపాదకే- అన్యత్ర
అనన్తాయాః- భువః॥ భూర్భూమిరచలానన్తేత్యమరః ॥ ఉచ్చహర్షా
వహే- హిరణ్యాక్షవధపూర్వకం భగవతా- భూమేః- సాగరాదుద్ధృత
త్వాదితి భావః- అనేన కోలావతారరూపత్వముక్తం- హరేః- భగవతః-
ఆస్యం- ముఖం-స్పృశతీతి- తస్మిన్- అనవరతం భగవతా ఇఙ్గితజ్ఞానా
నయావలోకితత్వాదితి భావః- అన్యత్ర-హర్యాస్యస్పృశి సింహాకారాస్యం
భగవన్తం సంబద్ధ ఇత్యర్థః-చారవః-వర్ణాః-నీలశ్వేతాదయః-యస్య తస్మిన్
కటాక్షస్య- నీలశ్వేతరక్తవర్ణానాం స్వతస్సిద్ధత్వాదితి భావః- అన్యత్ర-
చారువర్ణిని- రమ్యమాణవకే- అనేన వామనావతారరూపత్వముక్తం-కృ
తా- అశేషాణాం జన్తూనాం- అధికోపక్రియా - మహోపకారః- యేన
తస్మిన్-అన్యత్ర - కృతా- అశేషాణాం-ఆధిః - యయా సా . యా కోప

దశావతారస్తబకః ఏకవింశః

౹౬ శ్రీముషికామపాల విభవే కృష్ణే కలిధ్వంసనే । దేవిత్వద్ద్వయితావతా
రదశకం ధ్యాయామ్యపాఙ్గే తవ ॥౩౮॥ కృష్ణః కేశే దృగేషా ఝషతనురధ
రో మన్దరాగం బిభర్తే । సౌకర్యం దోష్ణ్యురోజే కిలముఖహరితా మధ్య
మాత్తావలిశ్రీః। రామాగ్ర్యత్వం నితమ్బః ప్రథయతి యమునాదర్పహృద్రో

క్రియా- కోపాటోపః- యస్య తస్మిన్- అనేన భార్గవ రామరూపత్వ ము
క్తం భవతి-ఏణస్య- మృగస్య-శ్రియం- శోభాం-ముష్ణాతీతి- తాదృశే-మృ
గాక్షిత్వాదితి భావః- అన్యత్ర-ఏణస్య -మాయామృగస్య శ్రియం రూపం
ముష్ణాతీతి తాదృశే ఏణస్య శ్రీరివ శ్రీర్యస్య తం మారీచం హన్తీతి తాదృశ ఇ
తి వా- అనేన రామావతారరూప త్వముక్తం భవతి- కామం-మదనం పా
లయతీతి- తాదృశః-విభవః- యస్య తస్మిన్ -కటాక్షజన్యసాంసారిక విభవ
స్య- మదనోద్దీపకరత్వాదితి భావః- అన్యత్ర- కామపాలస్య- బలరామ
స్య-విభవే విభవావతారరూపే- ॥ని॥ కామపాలో హలాయుధ ఇత్యమరః॥
కృష్ణే- నీలే- కృష్ణావతారస్వరూపే చ- కలిధ్వంసనే - కలిజన్యపాతకని
రాసకే కల్క్యవతారరూపే చ- తవ అపాఙ్గే త్వద్దయితస్య భగవతః- అ
వతారదశకం- దశావతారరూపాణి- ధ్యాయామి॥౩౮॥ కృష్ణ ఇతి॥ హే
శ్రీః - ఇహ తవ- కేశః-త్వత్కచః- కృష్ణః-నీలః-కృష్ణావతారశ్చ - ఏషా
దృక్-ఝషస్య- మత్స్యస్య- తనురివ తనుః-యస్యాః -మీనాకృతిః మత్స్యా
వతారరూపా చ- అధరః-అమన్దరాగం- అధికశోణిమానం -ధత్తే మన్ద
రాగం- మన్దరపర్వతం చ- ధత్తే హి అనేన కూర్మావతారత్వం - దోష్ణి
భుజే-సౌకర్యం -శోభనకరతలవత్త్వం-సూకరస్య-కోలస్య-భావః- తత్త్వం
చ అస్తీతి శేషః - అనేన వరాహావతారత్వముక్తం - ఉరోజే స్తనే-ముఖే
అగ్రే హరేః-హరినీలస్య భావః-తత్తా-నీలచూచుకేతి భావః- అన్యత్ర ముఖే
హరితా-సింహత్వం చ భవతీతి శేషః॥ని॥ హరిర్యమానిలేన్ద్రేన్దుభాన్వగ్నిస్తువిష్ణువ
న్ద్రాంశుషు కేశవానాశుకాహివేకేషు సింహేషుకలౌ చ కపిలే త్రిష్వితి నానార్థ
రత్నమాలా। వలీనాం-త్రివలీనాం-బలేశ్చ-శ్రీః-శోభా-సమ్పచ్చ-మధ్యమేన
మధ్యప్రదేశేన-ఆత్తా ప్రాప్తా. అనేన-మధ్యావయవస్య వామనావతార
రూపత్వముక్తం-నితమ్బః-కటిపశ్చాద్భాగః-రామాసు (స్త్రీ)షు మధ్యే రా
మాభ్యో వా అగ్ర్యం-శ్రైష్ఠ్యం-అన్యత్ర-తాసేషు రామావతారత్రయే

మవల్లీ । ధత్తేజఙ్ఘాభిరామశ్రియమథకలిహృత్పాద పద్మంతవశ్రీః ॥ ౩౫॥
విదితగుణాలఙ్కరణంవిచిత్రరచనా విలక్షణప్రేక్షం । కవిమివకృతదశ
రూపకమరవిన్దగృహేభినన్దసిముకున్దం॥ (౩౬

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరి విరచితే లక్ష్మీసహస్రే
దశావ తార స్తబకో ఏకవింశః

షః-అగ్ర్యం-ప్రథమత్వం- ప్రథయతి - ప్రకటయతి-అనేనపరశురామత్వ
ముక్తం-రోమవల్లీ- రోమావళిః- యమునాయాః- దర్పహృత్ కాన్త్యేతి
భావః- అన్యత్ర-యమునాయాదర్పహృత్ - బలరామఇత్యర్థః- భవతీతిశే
షః ॥ని॥ కాళిన్దీభేదనోబలఇత్యమరః॥ జఙ్ఘాఅభిరామశ్రియం - మనోజ్ఞ
శోభాం- అన్యత్ర-అభితః - శ్రీరామశోభాఖ్యఅభయప్రధానస్య శ్రీరా
మస్యశోభాంవాధత్తేతవపాదపద్మం-కలిహృత్ పాపహృత్-కలిదోషహా
రీకల్కీతిచ-భవతీతిశేషః॥౩౫॥ విదితేతి॥ హేఅరవిన్దగృహే- విదితాః-ప్ర
సిద్ధాః-గుణాః- హేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణాః-అలఙ్కరణాని-అలఙ్కా
రాః- యస్యతం- అన్యత్ర-విదితాని- గుణాః-శబ్దగుణాః- అలఙ్కరణాని
ఉపమాద్యలఙ్కారాశ్చ- యేనతం- విచిత్రాసుఅత్యద్భుతాసు- రచనా
సు-జగత్సృష్టిషు-విలక్షణాప్రకృష్టా- ఈక్షాబహుభవనవిషయాసంకల్పః
యస్యతం- అన్యత్ర-విచిత్రరచనాసు- ఆశ్చర్యజనకచిత్రకావ్యాదికృతిషు
విలక్షణా- జగద్విలక్షణా- ప్రేక్షా-మతిః-యస్యతం-కృతానిదశరూపా
ణిఅవతారశరీరాణి యేనతంకృతాని - దశరూపకాణిడిమప్రహసనాది
నాటకభేదాః యేనతంచ- ముకున్దం- కవిమివ-అభినన్దసి-తోషయసిఅనేన
తాదృశంమామప్యభినన్దేతిధ్వనితం॥ (౩౬

ఇతి శ్రీ ॥ లక్ష్మీ సహస్ర గ్రన్థ వ్యాఖ్యా యాం
దశావతార స్తబక వ్యాఖ్యాసమాప్తా

శ్రీరస్తు

చిత్రస్తబకప్రారంభః

కమలాయతనాంచిత్తే కలయేయత్పదాంబుజం। చిరంవిబుధసన్మౌళిచిత్రస్తబకభూషితం॥౧॥ అపశబ్దాభాసః॥ వేదానిసర్వశాస్త్రాణివిభావ్యభవతీంరమే। దాస్యంయస్యాస్తవోపైతిదేవీసాపిసరస్వతీ॥౨॥ గో

అథచిత్రస్తబక వ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

అథతస్యాఃపూర్వస్తబకాన్తప్రస్తుత విచిత్రరచనత్వమేవఖ్యాపయితుంతదాయత్తంతన్మహిమ విషయం తదభినన్దనా పహంచస్వీయవిచిత్రరచనత్వం స్తబకే నదర్శయతి- కమలేతి॥ యస్యాః- లక్ష్మ్యాః-పదాంబుజం- చిరం- విబుధానాం- సన్మౌళిషు-శుభకిరీటేషు-శిరస్సువా- యే చిత్రాః- నానావర్ణాః- స్తబకాః-గుచ్ఛాః-తైః-భూషితం-సమలంకృతం- అనేనఇదం-చిత్రస్తబకాహ్వయమితివ్యజ్యతే-తామితి శేషః-కమలాయతనాం-పద్మనిలయాం-చిత్తే-కలయే- ధ్యాయామి॥౧॥ అథైకేనశ్లోకేనఅపశబ్దాభాసాఖ్యచిత్రంప్రతిపాదయతి॥ వేదానీతి॥ హేరమే-యస్యాః-తవసాసరస్వతీదేవ్యపి- దాస్యం- దాసకృత్యం- ఉపైతి- అఖిలవాఙ్మయంయద్విభూతిరిత్యుక్తేరితిభావః - తాంభవతీం- సర్వశాస్త్రాణివిభావ్య- వేదాని-జానీయాంవిదేర్లోట్- అపశబ్దాభాసోయంతల్లక్షణన్తు - యత్రాపశబ్దధీస్సాధుభావజ్ఞానాన్నివర్తతే- తత్రాపశబ్దాభాసస్సాన్యర్థభేదంపురుషోమహానితి ఆపాతతోన్యథా బోధోదయేన క్వచిచ్ఛబ్దే అపభ్రంశభ్రమః- విమర్శేచార్థ తత్వనిశ్చయేన సాధుత్వనిశ్చయఃయత్రశ్లోకేసోపశబ్దాభాసఇతితదర్థఃభవతిహ్యత్ర వేదానిసర్వశాస్త్రాణిచవిభావ్యభవతీంరమేఉపాసేఇత్యాపాతతఃశాబ్దబోధఃతత్ర వేదానీత్యపభ్రంశఇతిస్ఫూర్తిశ్చవిమర్శేచరమేఇత్యస్యసంబోధనాన్తత్వాద్వేదానీత్యస్యైవక్రియాపదత్వసంభవాత్తస్యైవశత్వమితినిశ్చయః ॥౨॥ కమలఇతి॥ దేవదేవస్య-భ

మూత్రికాబంధః॥ కమలే దేవదేవస్య మహిషి త్వం స్తుతక్రమే। విమలే దేహి
దేహస్య మహితత్వం నతస్య మే॥౩॥ గూఢప్రథమమ్॥ పాహి దేవి కలశోద
ధేస్సుతే దేహి పాపవిలయం దయానిధే। శేషశాయిదయితే తమోముషం
శేముషీం కలయ నస్సుశోభనాం॥౪॥ గూఢచతుర్థం॥ సంశ్రితానవితుమా
స్థయా దయాసారిణీహ దిగధీశసేవితా। స్వప్రియస్య కలయత్యురః పదం స
మ్పదం దిశతు సా హరిప్రియా॥౫॥ నిరోష్ఠ్యం॥ శ్రీర శేషజగదార్తిహారిణీ శేష

క	మ	లే	దే	వ	దే	వ	స్య	మ	హి	షి	త్వం	స్తు	త	క్ర	మే
వి	మ	లే	దే	హి	దే	హ	స్య	మ	హి	త	త్వం	న	త	స్య	మే

గవతః- మహిషి-స్తుతః క్రమః-రీతిః- యస్యాస్సా - విమలే-హేకమలే-
త్వం- నతస్య- ప్రణమతః- మే-దేహస్య- మహితత్వం- దేహి-గోమూత్రి
కాబన్ధోయం॥ తల్లక్షణన్తు వర్ణానామేకరూపత్వం యద్యేకాన్తరమర్ధయోః
గోమూత్రికేతి తం ప్రాహుర్దుష్కరం తద్విదో యథేతి॥ తిర్యగన్యోన్యరే
ఖాభిర్గోమూత్రీ ద్విపదీ ద్వయోరితి చ విదగ్ధముఖమణ్డనే॥౩॥ పాహీతి॥ హే క
లశోదధేస్సుతే- దేవి - పాహి- రక్ష - మామితి శేషః - హే దయానిధే
సాక్షిప్రాయమిదం విశేషణం- పాపవిలయం- పాపప్రణాశం- దేహి- వితర-
హే శేషశాయిదయితే - తమోముషం- అజ్ఞానాపహారిణీం- అతఏవ సు
శోభనాం- శేముషీం- మతిం-నః- అస్మాకం- కలయ కురు-గూఢప్రథమా
ఖ్యచిత్రజాతోయం- తల్లక్షణంతు॥ శ్లో॥ యత్త్రైకపాదవర్ణానామ
న్యపాదేషు గోపనం- తద్గూఢపాదకం నామ తద్భేదః ప్రథమాదిభిరితి॥౪॥
సంశ్రితానితి॥ దయాసారిణీ- కృపానిర్ఝరిణీ- దిగధీశైః- దిక్పాలకైః- సేవి
తా-యా లక్ష్మీః-ఇహ- జగతి- సంశ్రితాన్- భక్తాన్-అవితుం- రక్షితుం-
ఆస్థయా- స్వప్రియస్య- భగవతః- ఉరః-వక్షస్థలం- పదం-స్థానం-కలయ
తి-రచయతి- సా హరిప్రియా- సమ్పదం-దిశతు-దద్యాత్॥ గూఢచతుర్థపా
దాఖ్యచిత్రజాతోయం లక్షణన్తు పూర్వమేవోక్తం॥౫॥ శ్రీరితి॥ సాగరేన్ద్రతన
యే-జనని- హే శ్రీః-సదాతనీ సనాతనీ-త్వమితి శేషః నః-రక్షణాయ జగతాం

చిత్రస్తబకః ద్వావింశః

శైలతటశేఖరాయితా। రాజసేజననిరక్షణాయనస్సాగరేన్ద్రతనయేస
చాతనీ ॥౬॥ క్రియావఞ్చనం॥ హరేః ప్రియే భగవతో హతసంశ్రితసాధ్వ
సా। అన్వహం క్రియమాణానామంహసాం సంహతీరయాత్ ॥౭॥ సప్తవి
భక్తివఞ్చనం॥ పాయాన్మామురసావితశ్రియము మారాధ్యాం ప్రపద్యే
తమాం। కోవానస్థిరముశ్నుతే శమధనోప్యాలోకితో జాతుచిత్ । వేదా

అర్తిహారిణీ- శేషశైలతటశేఖరాయితా చ రాజసే-ప్రకాశసే। నిరోష్ఠ్యం
నామశబ్దచిత్రం - చతుస్స్థానవర్ణనియమాశ్రయణేన సిద్ధపఞ్చమోష్ఠస్థాన
కవర్ణరహితత్వ దర్శనాత్ - తథాచోక్తం హల్ స్వరస్థాన వర్ణానాం
నియమోదుష్కరేష్వసౌ - ఇష్టశ్చతుస్త్రిద్వ్యేకద్వ శ్యతేసుకరః పర
ఇతి ఏకాచక-ఏకహల్క-ఏకస్థానకం-ద్వ్యచ్కం-ద్విహల్కం-ద్విస్థానకం
ఇత్యాదిరూపేణ చతుష్పర్యన్తం నియమాశ్రయణేన రచితే సన్దర్భే దుష్క
రశ్శబ్దచిత్రభేదః-అనియమే సుకరస్సన్దర్భో న చిత్రమితి తదర్థః॥౬॥ హరేరితి।
హే భగవతః ప్రియే- హతః ధ్వస్తః- సంశ్రితానాం సాధ్వసః- భయం-యయ
యా సా త్వమితి శేషః- అన్వహం- అనుదినం క్రియమాణానాం- అంహ
సాం పాపానాం- సంహతీః-సమూహాన్ రయాత్ త్వరయా- హరేః-నా
శయేః-హరేః ప్రియ ఇత్యుక్త్వా ప్రియ ఇత్యనేన హరేరిత్యస్య అన్వయభ్రా
న్త్యా క్రియాపదత్వానవగమేన ప్రకృతవాక్యార్థాసిద్ధేః - తత్సిద్ధిప్రకార
గోపనవినోదనాత్ - క్రియావఞ్చనాఖ్య ప్రహేళికా భేదః- తదుక్తం-క్రీ
డాగోష్ఠీవినోదేషు తద్జ్ఞైరాకీర్ణ మన్త్రిణే- పరవ్యామోహనే చాపి సోప
యోగా ప్రహేళికేత్యుపక్రమ్య - వఞ్చితాన్య స్వరూపేణ యత్రశ
బ్దేన వఞ్చనేతి। క్రియాదికం స్థితం యత్ర పదసన్ధానకౌశలాత్। స్ఫుటం న లక్ష్య
తే తత్స్యాత్ క్రియాగుప్తాదికం తథేతి విదగ్ధ ముఖమణ్డనే ॥ ౭ ॥
పాయాదితి ॥ అసౌ ఉః లక్ష్మీః మాం పాయాత్- రక్షతు ఇతశ్శ్రియం
ప్రాప్తశోభాం - ఆరాధ్యాం- పూజనీయాం - ఉం-లక్ష్మీం- ప్రపద్యే
తమాం- భృశం భజే- అధనః-నిర్ధనోఽపికో నరః- వా-లక్ష్మ్యా త్వయేతి శే
షః- జాతుచిత్ ఆలోకితస్సన్ స్థిరం శాశ్వతం శం సౌఖ్యం మోక్షమితి యా
వత్ - నాశ్నుతే-న ప్రాప్నోతి- సర్వోప్యశ్నుత ఏవేత్యర్థః - దాన్తైః దమ

నైర్వినుతాఙ్ఘ్రియే న కిముత శ్రీర్యో నతిం తన్వతాం। సేవామారచయామి మానస సదా భక్త్యావహాదరం॥౮॥ అర్ధపాదానులోమప్రతిలోమం॥

కాళీనాననవాళీకారాధితాహీహితాధిరా। మాయాసామ మసాయామా కాపిదీప్రప్రదీపికా॥౯॥ పాదానులోమప్రతిలోమం॥ సారయాదరిహా

యుక్తైః- పురుషైః- వినుతాఙ్ఘ్రియే సంస్తుతచరణాయై వే-లక్ష్మ్యై-కింవస్తు-న- సర్వం తస్యా ఏవేత్యర్థః- సర్వం తచ్ఛేషమితి భావః- నతిం తన్వతాం- నమస్కుర్వతాం నృణాం- ఉతః-లక్ష్మీసకాశాదేవ శ్రేయః భవతీతి శేషః- ఓః- లక్ష్మ్యాః- సేవాం- రచయామి - హే మానస- సదా భక్త్యా- ఔ-లక్ష్మ్యాం-ఆదరం- సత్కారం- వహ-ప్రాపయ-ఉశబ్దస్య -సప్తవిభక్తివచ్ఛా రూపః-ప్రహేళికా భేదః-ఉరసా వక్షసా అవితాం రక్షితాం శ్రియమిత్యర్థభ్రమేణ ఉ ఇతి ప్రథమాన్తస్య - ఉమయా పార్వత్యా- ఆరాధ్యామిత్యర్థభ్రమేణ ద్వితీయాన్తస్య- జాతుచిదాలోకితః కో వా స్థిరం - శం నాశ్నుత ఇత్యర్థభ్రమేణ తృతీయాన్తస్య వేదాన్తైరిత్యర్థభ్రమేణ చతుర్థ్యన్తస్య వినుతాఙ్ఘ్రియే నతిం తన్వతాం- శ్రేయః కిముత న కిం వా న-సర్వమపీత్యర్థభ్రమేణ- పఞ్చమ్యన్తస్య- ఓ ఇతి నిపాతేన సేవామేవ రచయామీత్యర్థేన- షష్ఠ్యన్తస్య సదా భక్త్యా - అవేః స్వరక్షణే ఆదరం ప్రీతిం వహేత్యర్థేన-సప్తమ్యన్తస్య చ - అనవగమేన - తత్తద్గోపనాదితి బోధ్యం॥౮॥

కాళీతి॥ కాళ్యాః-దుర్గాయాః- ఇనస్య- భర్తుః- ఆననవాళీకేన - ముఖపద్మేన- ఆరాధితా-స్తుతేత్యర్థః-హితానాం- స్వభక్తానాం- ఆధిం-వ్యథాం రాతి-హరతీతి- తాదృశీ। యద్వా- హితైః-భక్తజనైః- అధిగతః- రాః- ధనం- యస్యాస్సేతి- పఞ్చమీబహువ్రీహిః- యా-మా- లక్ష్మీః- సా యామా- భక్తవిషయే దయార్ద్రా భవతీతి భావః-సా లక్ష్మీః- మమ- కాపి-దీప్రప్రదీపికా - జ్వలద్దీపికారూపిణీత్యర్థః - పాదార్ధప్రతిలోమ యమకరూపశబ్దచిత్రాఞ్చితశ్లోకోఽయం॥ ఆవృత్తిః ప్రాతిలోమ్యేన పాదార్ధశ్లోకగోచరా। యమకం ప్రతిలోమత్వాత్ప్రతిలోమమితి స్మృతమితి లక్షణాత్- తత్ర పాదార్ధేతి పాదస్యార్ధం పాదశ్చార్ధశ్చేతి పాదార్ధః ఇతి తజ్జాదినా షష్ఠీ తత్పురుషద్వన్ద్వయోర్ద్వయోః శ్లేష ఇతి భావః॥౯॥ సదా॥ సా-రయాత్ -అరిహా-ఖ్యాతా

ఖ్యాతా తాఖ్యాహారిదయారసా । మేయకాయధరామాతా తామారాధయకాయమే ॥ ౧౦ ॥ అర్ధశ్లోక ప్రతిలోమం ॥ కారితాభి మతా చిత్తావాసేహారితమారమా । మారమాతరిహాసేవాత్తా చితామభితారికా ॥ ౧౧ ॥ శ్లోక ప్రతిలోమం । కాపిమాసర సాసాతాఽభి లాపా

తాఖ్యాహారిదయారసా - మేయకాయధరా - మాతా - తాం-ఆరాధయ-కాయ-మే॥సేతి॥రయాత్-అరిహా-రిపుఘ్నీ. ఇతి- ఖ్యాతా- ప్రథితా తస్య- భగవతోఽపస్య-ఆఖ్యాం-నామాపి-హరతీతి -తద్ధారిదయారసః- యస్యాస్సాభగవతి - కోపనామాప్య సహమానదయావతీతిభావః-నితశబ్దఃపుంసిసమ్యోభాగే నిశ్చయేకోపపుచ్ఛయోః - ధాతువాదవిధౌచోరే కరుణాయాన్తుతాస్త్రియామితి నానార్థరత్నమాలా ॥ మాతుం-యోగ్యం-మేయం-సూక్ష్మమితియావత్- తాదృశః కాయధరో-మధ్యంయస్యాస్సా కృశోదరీతియావత్- యామాతా-అస్తీతి శేషః- తాంలక్ష్మీం-మే- మమ-హేకాయ-శరీర-ఆరాధయ-నత్యాదిభిఃపూజయ పాదప్రతిలోమయమకాఖ్యచిత్రాఙ్చితశ్లోకోఽయంలక్షణంతూక్తం॥౧౦।కారితేతి॥రమాలక్ష్మీఃచిత్తావాసే- భగవతిఈహా- ఇచ్ఛాయస్యాస్సామచ్చిత్తవాసాభిలాషిణీవాకారితాభిమతా- భగవతేతి శేషః - ప్రియేణాశ్రితాభిమతంకారయిత్రీత్యర్థః- ఆరితమాప్రాపితసమ్పత్తాఽచభవతీతి శేషః- అతఇతి శేషః-మారమాతరి మదనజనన్యాం- ఆత్తా- గృహీతాస్వీకృతేతియావత్- ఆసేవాతత్పరతా అచితాం- అజ్ఞానినాంసర్వచేతనానాం -అభితారికా-ఉత్తారికేతియావత్ హా- ఆశ్చర్యం. మయాప్యనుభూతమిత్యాశ్చర్యమితిభావః - అర్ధశ్లోకప్రతిలోమయమకాఖ్యశబ్దచిత్రశ్లోకోఽయం ॥ ౧౧ ॥ కా- అపి- మా-సరసా-అత్ర- అభిలాపాకరనామకా- కాయినా-అరిహారా- సేవ్యా-అగ్ర్యనావా-స్తుతివాచయా-యా- చ-వాతి- స్తువానాగ్ర్యవ్యాసేరాః-హరినాయికా- కామనారక పాలాభిత్రాసాసారసమాపికా ఇతిశ్లోకద్వయోశ్చ పదచ్ఛేదః॥కేతి॥అత్రలోకే-అభిలాపస్యభక్త్యాఉచ్చారణస్య-ఆకరః-అర్హః నామకం-నామయస్యాస్సా- వచోవిధేయనామ్నీత్యర్థః - అభిలాపాకరః-ప్రఖ్యాతిభాక్-నామకః- ప్రణామకఃయస్యా ఇతివాఅతః అసుపఇతినిషేధాత్పృత్యయస్థాదితీత్వాభావః- అరిహరా-శత్రుధ్వంసినీ- అగ్ర్యనావా

కరనామకా । కాయినారిహారా సేవ్యాగ్ర్యైనావా స్తుతి వాచయా ॥ ౧౨॥
యాచవాతిస్తువానాగ్ర్యైవ్యా సేరాహారినాయికా । కామనారకపాలా
భితాప్రిసాసారసమాపికా॥౧౩॥ అనతిరిక్తపదపదార్థానులోమ ప్రతిలో
మం ॥ దార్ఢ్యదామమ హే దే హే సాత్రాసాలలమేంతి మే । ఖేదిఖహాహ

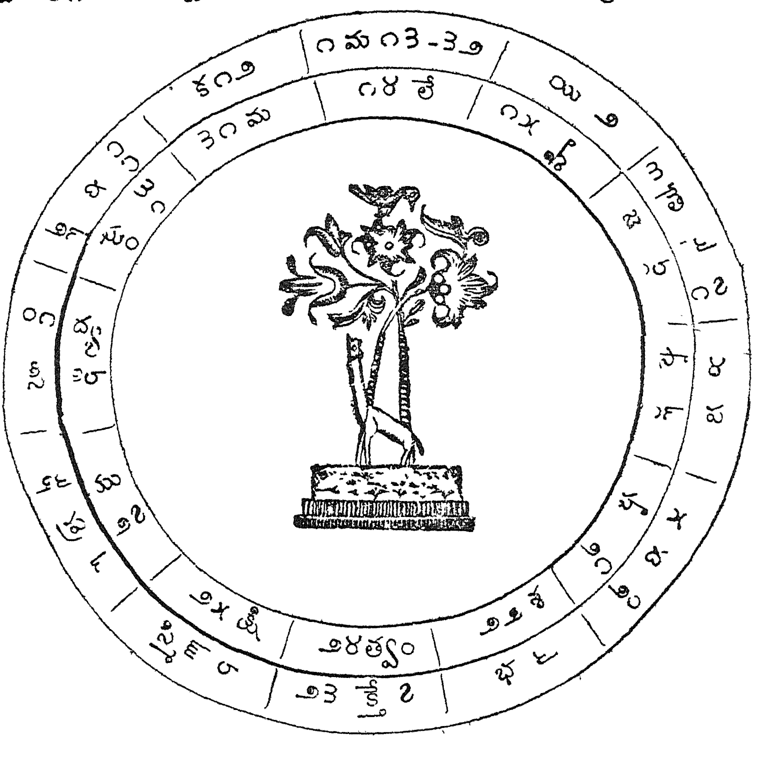
అగ్ర్యైః శ్లాఘ్యైః నావైః స్తవైః యస్యాస్సాపుణ్య శ్లోకేత్యర్థః - సాసర సాసదయాకాపిమాలక్ష్మీస్సైవేతిభావః -కాయినా- మనుష్యేణ- స్తుతివాచయాస్తుతిరూపశబ్దైః- సేవ్యా - భజనీయా - వాక్ఛబ్దాదాపశ్చైవహాలన్తానామిత్యాప్॥౧౨॥ యాహారినాయికా - కామాత్- నారకాచ్చపాలయతీతితథోక్తా - అభిత్రాసస్యతా పత్రయభయస్య ఆసారం- ఆమూలం సమాపికానాశికాచసతీ-స్తువానానాం-స్తోతౄణాం-అగ్ర్యస్య-శ్రేష్ఠస్య వ్యాసస్యమునేః-ఇరాః-వాచః-మహాభారతభారత్యః కర్మాణి-ని- ఇరాసురామ్సువాగ్భూమిష్వితి నానార్థరత్నమాలా॥వాతి వ్యాప్నోతి తాదృశతయా వ్యాసస్తుతేతిభావః- ప్రతిలోమయమకాఖ్యేత శ్లోకద్వయమిదంలక్షణన్తూక్తం॥౧౩॥ దార్ఢ్యదేతి॥ హే మేలక్ష్మి-మమ- దార్ఢ్యదా విశ్వాసదార్ఢ్యదా భగవదనుగ్రహదార్ఢ్యదావా- త్వం మే-దేహే- అస్తి మే సతి- సాత్రా సా అభయప్రదానవతీసతీ- ఖేదిఖే-క్లేశవతీన్ద్రియేలల- విహర - అహాహేతి ఖేదస్మరణే- దేహావసానేమమదృష్టిగోచరీభూయ అభయందేహీతిభావః యా- దశా-అస్తిమదశేతియావత్ - తార్క్ష్యేణగరుడేన ఏతీతి తార్క్ష్యేత్ హరిః తేన-ఇదంసాభిప్రాయం- ఖేదిఖఇదముభయాన్వయిమూలమూలేతి ఖిన్నేన్ద్రియే-యానే-గజే-గజేన్ద్రే ఇతి యావత్-తామితాతాన్తిం ప్రాపితానాశితేతియావత్ - తామితి శేషః-తాందశామద్య -ద్య- ఖిన్నాయ-మద్విషయే- తథాదయస్వేతిభావః-యద్వాయాదశా తార్క్ష్యేతాహరిణాయానేనిర్యాణసమయే త్రామితా కాంక్షిష్యతే నిగ్రహేచ్ఛయా ఉత్పాదయితుమేష్యతే తాందశామద్యద్యేత్యర్థః తామితేతితామ్యతేః -ణ్యన్తాత్- కర్మణిల్యుట్-దణ్డధరేణహరిణానిగ్రహవశాత్ - క్లేశావహాస్తిమదశా సంకల్పాత్ప్రాగేవతాందశాంనిరస్యేతిభావః -అనతిరిక్తపదపదార్థానులోమప్రతిలోమయమకంనామశబ్దచిత్రంఅభిన్నపదపదార్థానులోమప్రతిలోమత్వాదుక్తప్రతిలోమయమకలక్షణమేవైతత్-అత్రతుశ్లోకస్య ప్రాతిలోమ్యేపి

యానేయాతాస్తుత్యైతాద్యద్యతామితా ॥ ౧౪ ॥ అపునరుక్తవ్యంజనం॥
చ్ఛభావాఫణిశయేజగన్నాథే ఝుషాఙ్కదా । ఆరూఢాఘాఖిలాపీడోచ్చా
టబుద్ధిం హిసాతిమా ॥౧౫॥ ద్విశృఙ్గాటక బన్ధః॥ మయి తేపదభక్తేస్మిన్ ప్ర

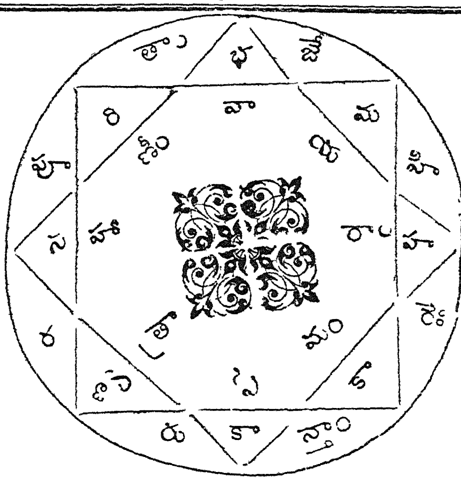
తాన్యేవపదాన్యర్థాశ్చతఏవేతివిశేషః-దృశ్యతేహితథాయంశ్లో॥ తామితా
ద్యద్యతాస్తుత్యైతాయానేయామామాఖేదిఖే। మేన్తిమేలలసాత్రాసాహేదేహే
మమ సార్థ్యదేతి ప్రాతిలోమ్యేపి తేషామేవ పదానామర్థానాఞ్చలాభా
దితిబోధ్యం॥౧౪॥ అచ్ఛేతి ॥ మా-లక్ష్మీః-అచ్ఛభావా - భక్తానాంవిషయే
సర్వాపరాధసహనరూపశుద్ధాశయాసతీ - జగన్నాథే- ఫణిశయే-శేష
శాయిని-ఝుషాఙ్కదా - మన్మథోద్దీపనకరీ- సతీ-ఆరూఢాఘాని - ఆశ్రితో
పద్రవాయఉద్యుక్తానిఅఘానిపాపాని- తేషామేవ- ఖిలాపీడానాం-దుష్టా
గ్రేసరాణాం- ఉచ్చాటస్య-ఉత్సారణస్య-బుద్ధిం-ప్రయత్నాతిశయం-సా
తి-ఉత్పాదయతిషుప్రసవైశ్వర్యయోరిత్యతః- లుగ్వికరణాల్లుట్ అపునరు
క్తవ్యఞ్జనంనామశబ్దచిత్రం।శ్లో॥స్వరాణాంవ్యఞ్జనానాంవాయత్రావృత్తి
ర్నలక్ష్యతే-అనావృత్తార్ణకంతజ్జ్ఞాశ్శబ్దచిత్రంప్రచక్షతే ఇతిలక్షణాత్ ॥౧౫॥
మయీతి॥ హేకమలే- తే-పదభక్తే- అతఏవహితే-అనుకూలే- అహితేతి
లక్ష్మీవిశేషణపరత్వే- అస్యవిష్ణోః-హితేతిజ్ఞేయం-అస్మిన్- మయి-ప్రసీద-
ప్రసన్నాభవ- హేశక్తే- సమర్థే-త్వం-మమ-ఉద్యదఘం-ఫలోన్ముఖంపా
పం-తేజసా-క్షిప్రం- దహ-భస్మీకురు - ద్విశృఙ్గాటకాఖ్యచక్రబన్ధోయం॥
తల్లక్షణంతు ॥ ప్రక్రాన్తాన్తం లిఖేద్వర్ణాన్ క్రమాదేకత్ర మణ్డలే-
అన్యత్రైకాన్తరంద్వా చేత్ ద్విశృఙ్గాటక ఉచ్యతఇతి అస్యార్థః - మణ్డల
రేఖాత్రయేణపఙ్క్తిద్వయముత్పాద్యద్వయమపిప్రత్యేకంద్వాదశకోష్ఠ
ఘటితం - విధాయప్రథమమణ్డలే ప్రక్రాన్తకోష్ఠపర్యన్తంపూర్వార్ధత్ర
యోదశాక్షరాణి విలిఖ్యద్వితీయమణ్డలే ప్రథమాక్షరావ్యవహితకోష్ఠ
ద్వయేక్రమేణ చతుర్దశం పఞ్చదశఞ్చవిలిఖ్యప్రథమమణ్డలే ప్రథమాక్షరై
కాన్తరితకోష్ఠే షోడశం క్లిష్టంవాచయిత్వా ఉత్తరార్ధప్రథమాక్షరమపి

సదకమలేహితే । తేజసాదహశక్త్రైత్వంక్షిప్రముద్యదఘంమమ ॥౧౬॥ద్వి

తథైవవాచయిత్వా పునర్ద్వితీయ మణ్డలేతృతీయ చతుర్థకోష్ఠయోః యథాక్రమముత్తరార్ధ ద్వితీయతృతీయే లిఖిత్వా ప్రథమమణ్డలపఞ్చమ కోష్ఠేచతుర్థంవాచయిత్వాద్వితీయమణ్డలే పఞ్చమషష్ఠయోః- పఞ్చమషష్ఠాక్షరేలిఖిత్వా ప్రథమమణ్డల సప్తమకోష్ఠే సప్తమంవాచయిత్వాద్వితీయమణ్డల సప్తమాష్టమయోః- అష్టమనవమాక్షరేవిలిఖ్య ప్రథమమణ్డలనవమకోష్ఠేదశమాక్షరం వాచయిత్వా ద్వితీయమణ్డలనవమ దశమయోః ఏకాదశద్వాదశాక్షరేలిఖిత్వా ప్రథమమణ్డల దశమకోష్ఠే త్రయోదశాక్షరంవాచయిత్వాద్వితీయమణ్డలే ఏకాదశద్వాదశయోశ్చతుర్దశపఞ్చదశాక్షరేవిలిఖ్యప్రథమమణ్డలప్రథమకోష్ఠేషోడశాక్షరం వాచయిత్వాశ్లోకంసమాపయేత్ ఏవంసతిద్వయోర్మణ్డలయోఃపర్యాయేణానేకగతిసంసర్గాద్విశృఙ్గాటకత్వోక్తిరితి॥౧౬॥ భజేమహీతి॥ కారుణ్యరసపూరితాం

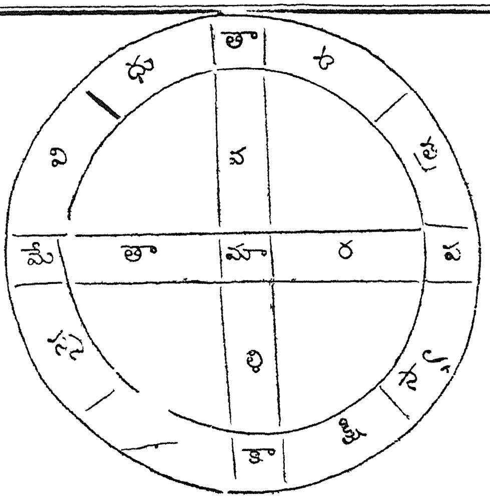

చతుష్కచక్రబన్ధః॥ భజేమహి హరేః కాన్తాం కారుణ్యరసపూరితాం । భవామయహరాంకామం కార్పణ్యత్రాసహారిణీం ॥ ౧౭ ॥ మాపతాద

కృపారసభరితాం- భవామయహరాం - సంసృతివ్యాధిప్రణాశినీం-కార్పణ్యత్రాసహారిణీం దైన్యభయయోఃనివారిణీం -హరేఃకాన్తాం-కామం భృశం - భజేమహి - ప్రపద్యేమహి-ద్విచతుష్కచక్రబన్ధాఙ్కిత శ్లోకోయం-అస్యలక్షణన్తు॥ బహిరన్తర్మణ్డలస్థం తావతోష్ఠవిహారియత్ । కోష్ఠాష్టకయుతం తద్ద్విచతుష్కం చక్రముచ్యతే॥ తత్రాయుగ్మాక్షరశ్లిష్టా యదిగోమూత్రికాభవేత్ । అనులోమ్యేనరచితా దుష్కరేష్వియముచ్యతే ఇతి ఏతస్యార్థః - దిఙ్ముఖకోణకం - విదిఙ్ముఖకోణకఞ్చ ద్వేచతురశ్రచక్రేవ్యత్యయీకృతే విలిఖ్యతస్య బహిరన్తశ్చమణ్డల రేఖాయుగం విలిఖ్య ప్రత్యేక మష్టకోష్ఠఘటితం విధాయబహిర్మణ్డలే పూర్వార్ధస్యాశ్లిష్టాక్షరాణిఅన్తర్మణ్డలేఉత్తరార్ధస్యాశ్లిష్టాక్షరాణిచచక్రమాలిఖ్య అర్ధద్వయస్యశ్లిష్టాక్షరాష్టకంమణ్డలద్వయమధ్యాష్టకోణేషువిలిఖేత్ -ఏవంద్విచతుష్కకోణవిశిష్టత్వాత్- అస్యచక్రస్య ద్విచతుష్క చక్రసంజ్ఞాఇయమయుగ్మాక్షరశ్లిష్టాప్రతిలోమగోమూత్రికా - ప్రథమముత్తరార్ధ ప్రథమాక్షరమారభ్య గోమూత్రప్రకారేణవాచనీయత్వాత్- ఆనులోమ్యేన రచితాయది- పూర్వార్ధప్రథమాక్షరోపక్రమేణ గోమూత్రరీత్యావాచనీయారచితా చేత్తదానులోమ గోమూత్రికేతికమలేదేవదేవస్యేత్యాదిషుసేతిసాప్యస్మిన్ చక్రేలేఖితుం శక్యాయుగ్మాక్షరశ్లిష్టత్వాత్- షడ్దల

తపరమామారపస్వాక్షీకాళిమా । మాళికాభిస్సమేతా మామాతామే

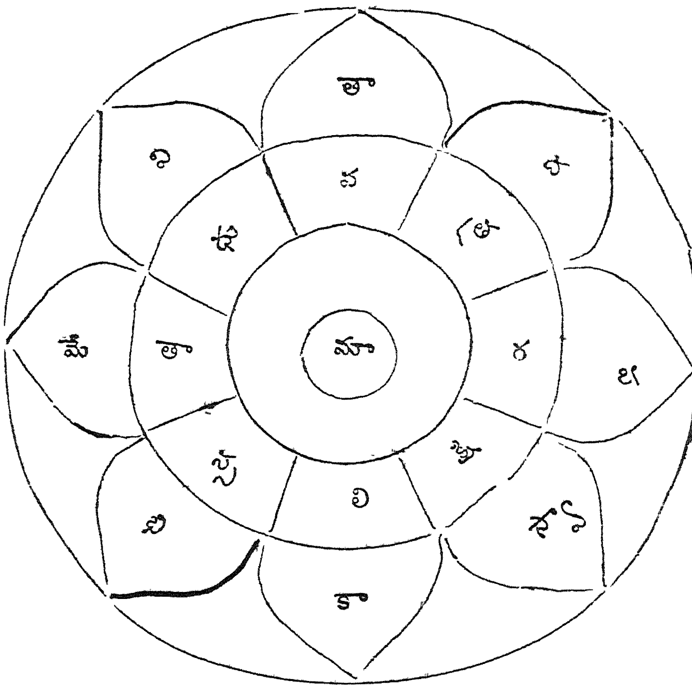

స్పర్శపూర్వకః కోణస్పర్శ ఇతి భేద ఇత్య॥౧౭॥మేతి॥ పరమా సర్వ శ్రేష్ఠా-
మారం-మదనం-పాతిపుష్ణాతీతి-తాదృశః-స్వాక్షీః-కాళిమా-నైల్యంయ
స్యాస్సాఅస్యనాన్త త్వేపి మనఇతి అనోబహు వ్రీహేరితి వానిషేధాత్
జీబభావః - డాబుభాభ్యామితిపక్షే డాబతో వాసుప్రధి మానగరీ తివత్
మాలికాభిః - సమేతా - విధుతః , అవమః- నైకృష్ట్యం దోషఇతి
యావత్-యయా సా-మే-మాతా-మా-లక్ష్మీః- అత్రలోకే- మా-మాం-
అవతాత్ రక్షతాత్. అత్రశ్లోకే ప్రథమం మేత్యేతల్లక్ష్మీపరం తృతీయపాదస్థ
మేతిఅస్మదాదేశః- చతురరచక్రబన్ధాఙ్కితోయం। అష్టదళపద్మాఙ్కిత
మితిచజ్ఞేయం॥సకలేషుచపాదేషుయద్యాద్యన్తాక్షరైకతా। గతాగతాను
కూల్యేనన్యస్తేయేషష్ఠసప్తమే । తేద్వితీయతృతీయాభ్యామభిన్నేచర
న్త్యరే । తదాచతురరంచక్రమష్టపర్ణాంబుజాదివత్॥ తత్ప్రకారస్తు॥ కర్ణి
కాయాంన్యసేదేకంద్వేద్వేదిక్షు విదిక్షుచ॥ప్రవేశనిర్గమాదిక్షుకుర్యాదష్ట
దళాంబుజ ఇతి ॥ కర్ణికాయుక్తమష్టదళపద్మంలిఖిత్వా కర్ణికాయాం
ప్రథమాక్షరం అష్టసుదళేషుద్వితీయాక్షరమారభ్యద్వేద్వే అక్షరే విన్య
సేత్ తత్ర త్రిషుదళేషు కర్ణికాక్షర ప్రవేశ నిర్గమాభ్యాం ప్రథమనిర్గళే
కాక్షర ప్రవేశే శ్లోక సమాప్తిర్భవతీతి తదాశయః ॥౧౮॥ క్షమేతి॥ క్ష

చిత్రస్తబకః ద్వావింశః

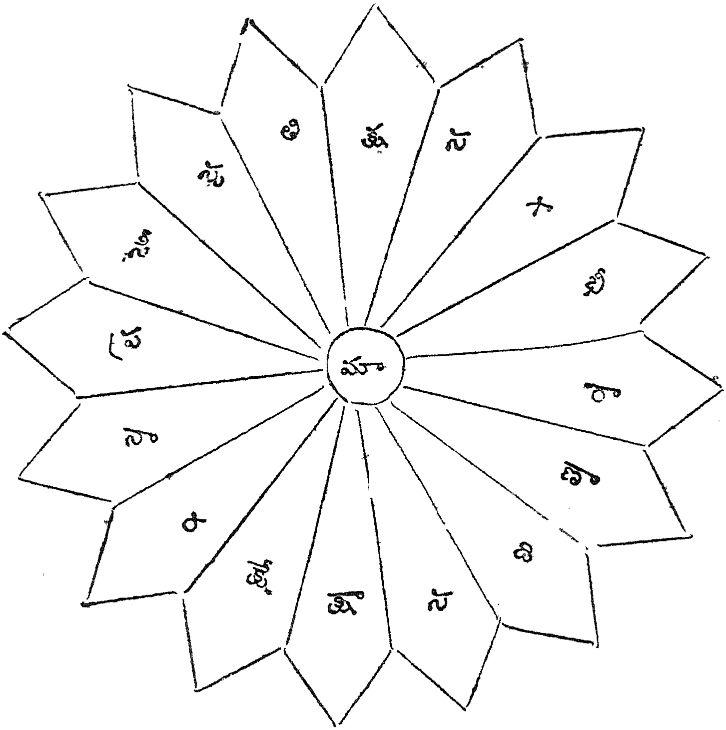
విధుతావమా ॥౧౮॥ షోడశదళపద్మబన్ధః ॥ తమాసమాగమా భీమారా
మాణామాదిమాసమా । క్షామా క్షేమా రమానామా ప్రమా సీమా

అష్టదళపద్మబన్ధః

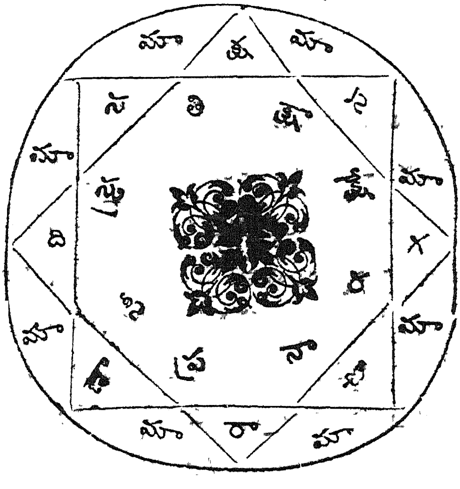

మాయాః- కాన్తేః-సమాగమేన- అభీమాసులభా అసమా- అసదృశీ-క్షామః-క్షీణః-అక్షేమః-అమఙ్గళం-యయాసా-భక్తమఙ్గళ భూమా హేతురిత్యర్థః-రమానామా- రమేతిప్రసిద్ధా రామాణామాదిమా స్త్రీణాం ముఖ్యాప్రమాయాః-ప్రజ్ఞాయాః-మతేరితియావత్-సీమాసుమామాతినపరిచ్ఛిన్నా భవతీత్యర్థః- ఇదంషోడశదళపద్మాఙ్కితం । లక్షణన్తు ॥ ఏకంసర్వంయదిభవేదేకాన్తరిత మక్షరం । తత్షోడశదళం పద్మంశ్లిష్టార్ణాధారకర్ణికమితి అత్ర గోమూత్రికా ఊహ్యా - ద్విచతుషట్ చక్ర బంధ

షోడశదళ పద్మబన్ధః

ద్విచతుష్కచక్రబన్ధః

చిత్రస్తబకః ద్వావింశః

గోమూత్రికాబన్ధః

సుమాతిమా ॥ ౧౮ ॥ అర్ధభ్రమకమ్ ॥ దయాసారాసాహితాసా యాశుభా మతిపాలితా సాభాకారా భావపాహి రామభామా

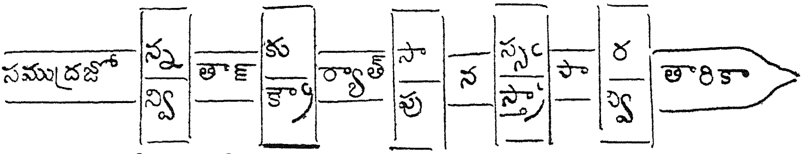
[illegible]	మా	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]	రా	మా	ణా	మా	ది	మా	స	మా
కో	మా	క్షే	మా	ర	మా	నా	మా	ప్ర	మా	సీ	మా	సు	మా	తి	మా

అర్ధభ్రమకమ్

ద	యా	సా	రా	సా	హి	తా	సా
యా	శు	భా	మ	తి	పా	లి	తా
సా	భా	కా	రా	భా	వ	పా	హి
రా	మ	రా	మా	[illegible]	భా	లి	సా

శ్చ ॥ ౧౯ ॥ దయేతి ॥ దయాసారా-ఆ[illegible]ప్రధానా[illegible]ఆ స్తఇతితద్ధోక్త్రా అస్త్రైఃపచాద్యజన్తాట్టాప్-అహితా-అ[illegible]రోధినః- అస్యతి-నిరస్యతీతి అహితాసాశుభా ఇష్టకరీచయా[illegible]-మతిః అస్మిన్ విద్యాయాః పాలితేవా చరితా[illegible]తిపాలా[illegible]ద్దా[illegible]రిక్తం అత్ర విద్యా భీమాని దేవతేతిభావః- సాభాః- సప్రకాశః- ఆకారః - యస్యాస్సా - రాక్షస మోహహానానుగుణవిగ్రహా అత ఏవ [illegible]సహాసేన భావాన్ జన్తూన్ సా ధుజనానితియావత్ - పాతి రక్షతీతి- భావపా-సా-రామ[illegible]- రామ పత్నీవిభాతిహ- అర్ధభ్రమ[illegible]శబ్ద[illegible]త్రం అస్యలక్షణన్తు॥ ఆహురర్ధ భ్రమం నామ శ్లోకార్ధభ్రమణం యది । తదిష్టం సర్వతో భద్రం భ్రమణం యది సర్వత ఇతి అస్యార్థః - శ్లోకస్య పాదానామర్ధానాం భ్రమణం యది తదా తదర్ధభ్రమణం నామ దుష్కరం బన్ధచిత్రం వదన్తి యది పాదానాం సర్వతో భ్రమణం స్యాత్ తత్సర్వతోభద్రమితి అర్ధభ్రమకస్యా యం విన్యాసప్రకారః- తిర్యక్ పఙ్క్తిరేఖా విలిఖ్య పఙ్క్తిచతుష్టయే పాదచతు ష్టయం యథాక్రమం విలిఖేత్ తతః ప్రథమపాదః పఙ్క్తిచతుష్టయాద్యస్థా న రేఖ్వనులోమమేవ వాచ్యో భవతి తథా ద్వితీయస్తదనన్తరేషు తృతీయ స్తదనన్తరేషు చతుర్థస్తదనన్తరేష్వితి అయమత్ర క్రమవివేకః- పాదార్ధా నామనులోమతో భ్రమణే అర్ధభ్రమణం పాదానామనులోమతః ప్రతిలోమ

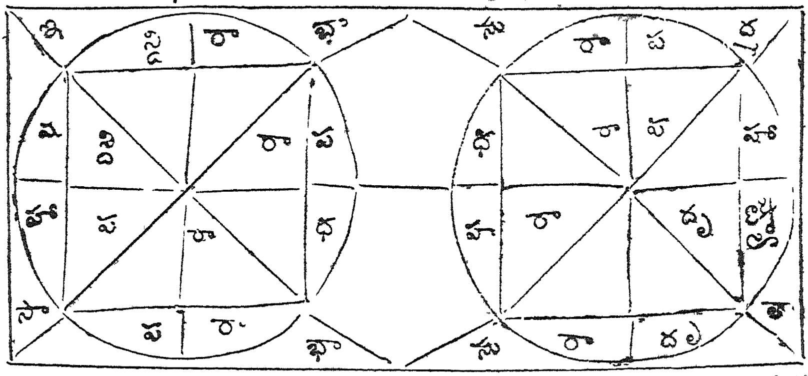
విభాతి సా॥౨౦॥ శరబన్ధః ॥ సముద్రజోన్నతాన్నః కుర్యాత్సానస్సంసార
తారికా । సముద్రజోన్వితానః క్రియ్యా త్పునస్త్రాసాన్వితారికా॥౨౧॥
మురజబన్ధః ॥ ఇన్దిరాభాసురాపద్మమన్దిరాపధరాపహా। హాపరాధహ

తశ్శుభ్రిమణేసర్వతోభద్రమితి॥౨॥ సముద్రజేతి॥ సంసారతారికామో
క్షప్రదా-సముత్-భక్తరక్షణేసన్తోషయుక్తా- క్రౌర్యం-అత్తి-భక్ష యతీతి
తథోక్తా-అదభక్షణే- క్రౌర్యవినాశినీత్యర్థః-యద్వాక్రౌర్యాత్పునఃస్వీయ
నిగ్రహాత్ త్రాసాన్వితాః-సభయాః-అరయః - శత్రవః యయాసా- శే
షాద్విభాషేతిసమాసాన్తఃకప్- సాప్రసిద్ధా-సముద్రజాపునః-శత్రుభీష
ణేత్యర్థః- లక్ష్మీః- రజోన్వితాన్- రజోగుణసంయుక్తాన్-నః-అస్మాన్-
ఉన్నతాన్-శ్రేష్ఠాన్- విధేయం- కుర్యాత్- కరోతు- శరబన్ధాఙ్కితః
శ్లోకోయం॥లక్షణన్తు॥యత్రార్థయోశ్చతుర్వర్ణాఆద్యావన్తేపునస్త్రయః।
మధ్యేశ్లిష్టాశ్చతుర్య్యగ్మాశ్శరబన్ధోయముచ్యతఇతి ఉద్ధారస్తు రేఖాద్వయే
నకోష్ఠచతుష్టయఘటితామేకాంపఙ్క్తిముత్పాద్య తత్రపూర్వోత్తరార్థ
యోరాద్యాక్షరచతుష్టయంశ్లిష్టంక్రమేణవిలిఖ్యతతః పరంతాంపఙ్క్తింద్వి
ధాకృత్వాప కైకకోష్ఠఘటితయోస్తయోరశ్లిష్టపఞ్చవర్ణావిన్యస్యపునరే
కీకృత్యతత్ శ్లిష్టషష్ఠంవిలిఖ్య భూయస్తాంద్విధాకృత్వాతయోరశ్లిష్టసప్త
మౌవిలిఖ్యపునశ్శ్లిష్టయోశ్శ్లిష్టౌ అశ్లిష్టయోరశ్లిష్టౌ ఇత్యేవంక్రమేణత్రయో
దశాక్షరపర్యన్తంవిలిఖ్యపునరేకీకృతాయాం కోష్ఠత్రయ ఘటితాయాం
పఙ్క్తౌశ్లిష్టాక్షరాణి త్రీణివిలిఖేత్ ఏవఞ్చకిఞ్చిదున్నతాశ్లిష్ట పఞ్చాక్షరవి
న్యాససన్ధిరయంబన్ధః - ఈషదున్నతపర్వ పఞ్చకాధారశరాకారవ
త్వాత్ శరబన్ధ సంజ్ఞికోభవతి . ఏవంపఙ్క్తిద్వయపఞ్చకలిఖితాశ్లిష్టాక్షర
ద్వయపఞ్చకదన్తురోయంతన్తుద్వయపోతమాత్రికద్వయరూపసరద్వయ
పఞ్చకబన్ధురత్వాత్ సరబన్ధఇత్యేకే॥౨౧॥ఇన్దిరేతి॥ భాసురా- శుత్యాదిష
ప్రకాశమానా-పద్మమన్దిరా- అపధరాపాన్- దూరాజాన్- వద్ధ్యాదితి
ఆశీపిహనఇతిడః-అపధరాపహా-దృష్ట్యా - దర్శనేన -అపరాధంహరతీతి

రాదృష్ట్యాపాపరాధాసురాదృతా ॥౨౨॥ సజాతీయవర్ణనిరన్తరయమకం ।

తాదృశీహారతేరనద్యమసేచ్ ఇత్యచ్ భక్తాపరాధహారిణీస్త్యక్తః పరాభాస్ర
కృష్టశోభా సా ఇన్దిరాలక్ష్మీః సురైః ఇన్ద్రాదిభిః - అదృతా పూజితా - భవతీతి
శేషః - మురజబన్ధోయం లేఖనప్రకారస్తు ॥ తిర్యగ్రేఖాలిఖేత్పఙ్క్తి నవపాతత్ర

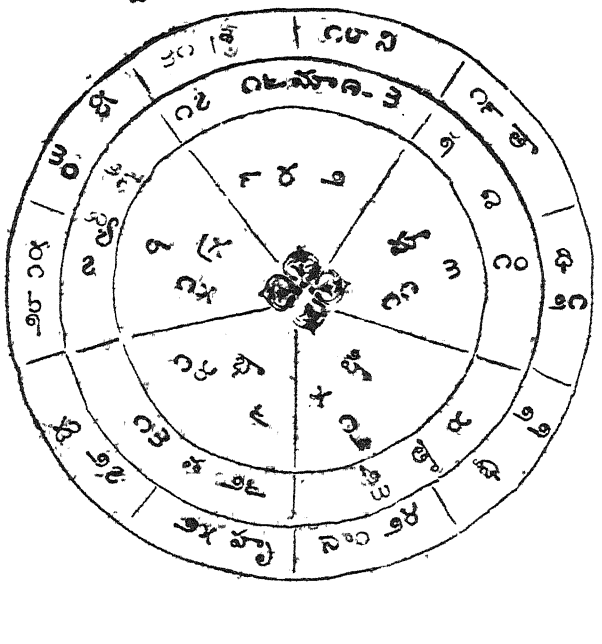
పఙ్క్తయః ॥ అష్టకోష్ఠాస్తత్రస్యుస్తాసుశ్లోకం లిఖేత్క్రమాత్ ॥ ఉద్ధారస్తు
ఆద్యాఙ్ఘ్రిరాద్యయోః - పఙ్క్త్యోరాద్యాద్యోగోమూత్రికాక్రమాత్ । కిన్త్వే
కం ద్వితయం ద్వ్యేకం ద్వయమేకమితిక్రమాత్ । యద్వా ద్వితయమేకం చ
ద్వయమేకం ద్వయం పునః ॥ స్వపఙ్క్తిప్రక్రమాదేవవిన్యాసద్వితయం భవేత్
ఏవం తృతీయతుర్యాఙ్ఘ్రీ స్వపఙ్క్త్యోస్తదుపక్రమాత్ అస్యార్థః ప్రథమప
ఙ్క్తౌ ప్రథమాక్షరం ద్వితీయపఙ్క్తౌ ద్వితీయతృతీయే పునః ప్రథమపఙ్క్తౌ చతు
ర్థపఞ్చమే పునర్ద్వితీయపఙ్క్తౌ షష్ఠసప్తమే పునః ప్రథమపఙ్క్తౌ అష్టమఞ్చగృ
హీత్వా ప్రథమపాదం వాచయేత్ ఏవం ద్వితీయపఙ్క్తౌ ప్రథమం ప్రథమా
యాం ద్వితీయతృతీయే ద్వితీయాయాం చతుర్థపఞ్చమే ప్రథమాయాం షష్ఠస
ప్తమే ద్వితీయాయామష్టమఞ్చ గృహీత్వా ద్వితీయపాదం వాచయేత్
ఏవం తృతీయపఙ్క్త్యాద్యక్షరమారభ్య చతుర్థపఙ్క్తిసఙ్కలితతయా
తృతీయపాదం ప్రథమపాదవద్వాచయేత్ చతుర్థపఙ్క్త్యాద్యక్షరమా
రభ్య తృతీయపఙ్క్తివర్ణసంకీర్ణయా చతుర్థపాదం వాచయేదితి అప
రోపివాచనే నియమః - ఆద్యాఙ్ఘ్రిః ప్రథమాదౌ స్యాత్ ద్విద్వి త్రితిస్తు

కాకాననదే దేవి విపాపాహాహాభూభూః । రారాదరారామమనానా

ంయకే చతుర్థం పఞ్చమం చ త్రిషష్ఠం చాథ ద్విసప్తమం । ప్రథమాయాం
తతః సప్తాష్టౌ ద్రష్టవ్యౌ చరమాక్షరమితి అస్యార్థః ప్రథమపఙ్క్తౌ ప్రథమాక్ష
రం ద్వితీయపఙ్క్తౌ ద్వితీయాక్షరం తృతీయస్యాం తృతీయం చతుర్థ్యాశ్చతుర్థం
పఞ్చమ్యాః పఞ్చ పునస్తృతీయస్యాం షష్ఠం ద్వితీయస్యాం సప్తమం ప్రథమాయా
మష్టమఞ్చ గృహీత్వా ప్రథమపాదో వాచనీయః ద్వితీయపాదస్య తు ద్వితీ
యాక్షరే ద్వితీయాదావాద్యే ద్వి త్రి ద్వితీయకే తృతీయే తుర్యకే త్రిద్వితృతీయా
ద్యఞ్చ వాచయేదితి ॥ అస్యార్థః ద్వితీయాయాం ప్రథమాక్షరం ప్రథమాయాం ద్వి
తీయం తృతీయఞ్చ ద్వితీయాయాం తృతీయాయాశ్చ చతుర్థం చతుర్థ్యాస్తృ
తీయం ద్వితీయఞ్చ తృతీయాయాః ప్రథమాక్షరఞ్చ గృహీత్వా ద్వితీయపా
దం వాచయేదితి - తృతీయపాదస్య తు - తృతీయేఽక్షిద్వితీయాన్తే ఆద్యసప్త
మషష్ఠయోః ద్వి త్రి పఞ్చమయోస్తుర్యషష్ఠసప్తమయోః క్రమాత్ । తృతీయా
న్తే చలత్యేయం బన్ధో మురజసంజ్ఞిత ఇత్యర్థస్తు ద్వితీయపఙ్క్తౌ షష్ఠమం
ప్రథమాయాం సప్తమం షష్ఠఞ్చ ద్వితీయాయాం పఞ్చమం తృతీయాయామపి
పఞ్చమం చతుర్థ్యాం షష్ఠం సప్తమఞ్చ తృతీయాయామష్టమఞ్చ గృహీత్వా
వాచయేత్ - ఇత్యేవం ద్వితీయ తృతీయపాదౌ వృత్తాకారేణ వాచయి
తుం శక్యౌ చతుర్థపాదస్య తు ॥ తుర్యాక్షిస్తు తథా స్యాత్ త్రిద్విద్విత్యాదిద్య
తుర్యకే । తత్పఞ్చమే ద్విషష్ఠే త్రిసప్తమే తుర్యకాన్తిమే - ఇతి అస్యార్థః చతుర్థ
పఙ్క్తౌ ప్రథమం తృతీయాయాన్ద్వితీయం ద్వితీయాయాస్తృతీయం ప్రథమా
యాశ్చతుర్థం తస్యామేవ పఞ్చమం ద్వితీయాయాః షష్ఠం తృతీయాయాం
సప్తమం చతుర్థ్యామష్టమఞ్చ గృహీత్వా చతుర్థపాదం వాచయేదితి - ఏవ
మ్మురజబన్ధవిన్యాసప్రకారేణ వాచ్యమానోఽయం శ్లోకః మురజబన్ధసంజ్ఞికో
భవతి ఉక్తఞ్చ కావ్యప్రకాశికాయాం ॥ తచ్చిత్రం యత్ర వర్ణానాం ఖడ్గాద్యా
కృతి తా భవేదితి వివృతఞ్చ వ్యాఖ్యాతృభిః యద్వ దాకారతా వర్ణవిన్యా
సస్య విభావితే । తాభిస్తాభిశ్చ సంజ్ఞాభిర్వ్యవృత్తో బన్ధ ఉచ్యత ఇతి ॥ ౨౨ ॥
కాకాననదే - దేవి విపాపా - అహాహా - భూభూః - ఆరాత్ - అదరా - రామ
మనాః - నామమహేహే యాయాః మమ - ఖే - ఖేదదనానాఘుఘునానా -
త్వం - తు అఙ్గ - గదాదా - అవనీ - నీశతమాః - మా ఇతి చ్ఛేదః ॥ కాకేతి ॥ కాక
స్య - కాకాసురస్య - అననదే - రక్షణప్రదే - భువః - భువతీతి - భూభూః - భూ

మమహే హే। యాయామమఖే ఖేదదనానాఘఘనానా। త్వం త్వజ్జగద
దావనసీతతతమామా॥౨౩॥ గరుడగతిచక్రబన్ధః ॥ మారమాతాహిభా

సుతేనామే - నమస్కారే - మహతీ - ఈహా - ఇచ్ఛా - యస్యాస్తత్సమ్బుద్ధిః - అజ్ఞేత్యామన్త్రణే - అజ్ఞదేవి - విపాపా - నిర్దుష్టా - అదరా - నిర్భీకా - రామమనాః - సదాభగవదేకచిత్తా - ఖే - ఇన్ద్రియే - ఖేదం దదతీతి తాని తైః - నానాఘైః - నానావిధపాపైః - ఘనానాం నిబిడానాం జనానాం అనా ఉజ్జీవనీ లగయతి - ప్రాణయతి జీవయతీతి అనా - అన ప్రాణన ఇత్యతో ణ్యన్తాత్పచాద్యచ్ గదాః - రోగాః దాః - అవనీ - సంరక్షిణీ - నీతతమాః - విధూతతమోగుణా - త్వం తు - మమ - ఆరాత్ - దూరతః ॥ని॥ ఆరాద్దూరసమీపయోరితి నానార్థః ॥ మాయామాయానయాహి ॥ సజాతీయవర్ణనిరన్తరయమకాఙ్కితశ్లోకోఽయం హలస్వరస్థానవర్ణానాం నియమ ఇత్యుక్తలక్షణమేవేదం ఉపాత్తవర్ణావృత్తినియమాశ్రయణాత్ ।౨౩॥ మారేతి॥ మారమాతా మదనజననీ - ఉగ్రస్య - రవేః - మాయాః - కాన్త్యాః - అహితధాక్ - ప్రతిభటేతి యావత్ - విధేః - శాస్త్రాత్ - భీతానాం జనానాం శాస్త్రానువర్తినాం - హృతః - దుర్గత్యా - దారిద్ర్యేణ - యః - ఉరుశ్రమః - అధికాయాసః యయా - సా - రమా - మానితా - సర్వపూజితా - భాతి - ప్రకాశతే హి ॥ గరుడగతిచక్రబ

త్ర్యగ్రరవిషూహితభాగ్రమా। మానితావిధిభితానాంహృతదుర్గత్యురు

స్థోయంలక్షణస్తు॥ మధ్యస్థప్రథమాదిద్వ్యన్తరపఙ్క్తిస్పృగేకార్ణం । గరు
డగతిచ క్రమే తద్వ్యర్థాద్యన్తైకగం త్రిమణ్డలగమితి అస్యార్థః- మణ్డల
రేఖాచతుష్టయేన పఙ్క్తిత్రయంవిలిఖ్య ప్రథమపఙ్క్తౌ దశకోష్ఠాన్విలిఖ్య
ద్వితీయతృతీయపఙ్క్త్యోః పఞ్చపఞ్చకోష్ఠాన్విలిఖ్య మధ్యమ పఙ్క్తౌకుత్రచి
దూర్ధ్వకోష్ఠే ప్రథమపాద ప్రథమాక్షరం తదధోదేశే తృతీయ పఙ్క్తౌ
పార్శ్వదక్షిణ్యేనకోష్ఠద్వయే క్రమేణాక్షర ద్వయంపునర్మధ్యమపఙ్క్తౌప్ర
థమాక్షరైకాన్తరితకోష్ఠేఏకంతృతీయపఙ్క్తౌద్వయమిత్యేవంప్రకారమ
ణ్డలగతిద్వయేనప్రథమమర్ధముపక్రాన్త ఏవాక్షరేసమాపయేత్ - ఉత్త
రార్ధఞ్చతత్రైవఉపక్రమ్యపూర్వక్రమేణ ప్రథమపఙ్క్తౌకోష్ఠద్వయేఅక్ష
రద్వయంవిలిఖ్య ద్వితీయపఙ్క్తౌ ద్వితీయకోష్ఠేఏకం విలిఖ్యపునశ్చప్రథమ
పఙ్క్తౌ ద్వయమిత్యేవం ప్రకారేణఉత్తరార్ధఞ్చ ఏకయామణ్డలగత్యాత
త్రైవప్రథమాక్షరేసమాపయేత్-ఏవంసత్యర్ధద్వయేప్యాద్యన్తాక్షరచతు
ష్టయమేకంభవతి।తథాచతుర్థసప్తమాసప్తమత్రయోదశౌ దశమచతుర్థౌ
త్రయోదశదశమౌచవర్ణావేకరూపౌ-తథాప్రథమార్ధేపాదద్వయేపిద్వి
తీయాద్యాతృతీయాపఞ్చమతురీయాష్టమాష్టమసప్తమౌచవర్ణౌశ్లిష్టౌభవ
తః-ఏవం వక్రాత్మకవిధ్యన్తరైకాక్షరంవక్రాత్మకస్వవిధ్యక్షరవిన్యాసఘ
టితత్రిమణ్డలగతిరూపత్వాదస్యశ్లోకస్యవక్రావక్రబహుమణ్డలాత్మకగరు
డగతిసమానాకారమేతచ్చక్రంగరుడగతిసంజ్ఞికంభవతీతిప్రకారాన్తరం ప
ఞ్చకోణరేఖాపఞ్చకంవిలిఖ్యతదుపరివృత్తంపఞ్చకోణేషుపఞ్చదళఞ్చవిలిఖ్య
ప్రథమదళేప్రథమంతదధః-అన్తరాళేద్వితీయంద్వితీయాన్తరే తృతీయంబ
హిస్తృతీయపద్మే చతుర్థంపునస్తృతీయాన్తరాళేపఞ్చమంచతుర్థాన్తరా
ళేషష్ఠంబహిః-పఞ్చమపద్మేసప్తమంపఞ్చమాన్తరాళేఅష్టమమితిప్రథమః
పాదఃఅన్తర్బహిః ద్వితీయపద్మేదశమం బహిశ్చతుర్థపద్మేత్రయోదశఞ్చ
విలిఖ్యప్రథమపద్మేసమాపయేదితిద్వితీయపాదః- ఉత్తరార్ధస్తుపఞ్చకో
ణరేఖయోర్మధ్యేక్రమేణ ద్వితీయతృతీయౌ పఞ్చమషష్ఠౌ అష్టమనవమౌ
ఏకాదశద్వాదశౌచతుర్దశపఞ్చదశౌక్రమేణవిలిఖ్యశ్లిష్ట ప్రథమపాదప్రథ
మాద్యక్షరమారభ్యప్రథమేసమాపయేత్- ఆద్యన్తాక్షరచతుష్టయమేకం

చిత్రస్తబకః ద్వావింశః

శ్రీమా॥౨౪॥ చతురఙ్గబన్ధః ॥ రమావరాభితాపాసా నీరజో దరపాద్యహి। నయాసమాభయాభామా సావనా తాపమస్యతు॥౨౫॥ తురఙ్గపదోద్ధృతశ్లోకస్తు॥ రజోభిద్యతుయా తాయావరపామామమావనీ। ససారరాభ

చతురఙ్గబన్ధః

ర-౧	మా ౩౦	వ-౯	రా-౨౦	భి-౩	తా ౨౪	పా ౧౧	సా ౨౬
నీ-౧౬.	ర-౧౯	జో-౨	ద-౨౯	ర-౧౦	పా ౨౭	ద్య-౪	హి ౨౩
న-౩౧	మా-౮	స-౧౭	మా౧౪	భ-౨౧	యా-౬	భా ౨౫	మా౧౨
సా-౧౮	వ-౧౫	నా ౩౨	తా-౭	ప-౨౮	మ-౧౩	స్యా-౨౨	తు-౫
ర-౩౩	మా౬౨	వ-౪౧	రా ౫౨	భి-౩౫	తా ౫౬	పా ౪౩	సా ౫౮
నీ-౪౮	ర-౫౧	జో-౩౪	ద-౬౧	ర-౪౨	పా ౫౯	ద్య-౩౬	హి ౫౫
న ౬౩	యా౪౦	స-౪౯	మా౪౬	భ-౫౩	యా౩౮	భా ౫౭	మా౪౪
సా-౫౦	వ-౪౭	నా-౬౪	తా ౩౯	ప-౬౦	మ-౪౫	స్యా-౫౪	తు-౩౭

వతిద్వితీయంతృతీయంచతుర్థంపఞ్చమంషష్ఠంసప్తమంఅష్టమం దశమంత్రయోదశం ఏతాన్యక్షరాణిద్విధాభవన్తి ॥౨౪॥ రమేతి॥ అవరాణాం-దాసానాం-అభితాపం-సన్తాపం- అస్యతి-నిరస్యతీతి-తాదృశీ- నీరజసః రజోగుణశూన్యాత్- యోగినఇతియావత్-దరాత్- భీతేః-పాతి- రక్షతీతి-దరపా-మహాతాంభయవినాశినీత్యర్థః- యా- భామా-సత్యభామా-భయా-కాన్త్యా- నసమా- అసదృశకాన్తిమతీత్యర్థః- సావనా-జగద్రక్షణసహితా- సారమా- తాపం-ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయం-అద్యఅస్యతు-నిరస్యతుహీతిపాదపూర్ణేచతురఙ్గచక్రబన్ధోయం।౨౫॥ తురుఙ్గపదోద్ధృతశ్లోకస్తు- రజఇతి॥ యాతః-జనైః-ప్రాప్తః-అయః శుభావహావిధిః-యయాసేతితృతీయాబహువ్రీహిః. వరాన్ పాతీతివరపా-మమఅవనీ-రక్షిణీ-సారంజలంరాతిదదాతీతిసారరః జలదః ॥ని॥ సారోబలేస్థిరాంశేస్థేన్యాయ్యేక్లీబంవరేత్రిషుక్లీబమ్మ్వనీతినానార్థరత్నమాలా॥ తస్యాభయాసహితస్యవిష్ణోరిత్యర్థః - హితా-అనుకూలా-భాసా-కాన్త్యా - పాపందమయతీతి- తాదృశఆననం-యస్యాస్సా-మా-లక్ష్మీః-రజః- రజోగుణం-అభిద్య

స్యహితాభాసాపాపదమానవా॥౨౬॥ సర్వతోభద్రం॥ రమాసదాదా
సమారమానదానదానమా । సదాశయాయాశదాస దానయాగగ
యానదా॥౨౭॥ అకారేకారోకారరూపత్రిస్వరచిత్రం॥ సమర్థయస్వస

సర్వతోభద్రబన్ధః

ర	మా	స	దా	దా	స	మా	ర
మా	న	దా	న	న	దా	న	మా
స	దా	శ	యా	యా	శ	దా	స
దా	న	యా	గ	గ	యా	న	దా
దా	న	యా	గ	గ	యా	న	దా
స	దా	శ	యా	యా	శ	దా	స
మా	న	దా	న	న	దా	న	మా
ర	మా	స	దా	దా	స	మా	ర

తుఖణ్డయతు అభిపూర్వాద్యతేర్లోట్ అస్యలక్షణన్తు ॥చతురఙ్గపదేన్యస్తే శ్లోకేశ్లోకాన్తరంయది । ఉద్ధార్యంహాయగత్యాతు తత్తురంగ పదంవిదురితి॥౨౬॥రమేతి॥మానదస్య-భర్తుః-భగవతఇతియావత్-ఆననదానంజీవనప్రదానసాధనంమాశోభాయస్యాస్సాస్వభర్తారంవినోదయన్తీతిభావఃసదాశయాయ-సన్మనసాం-యజనాయ- ఆశదా - అన్నదావ్యాప్తిరూపమోక్షదావాసదానానాం-దాతౄణాంయాగగానాం-యజ్వనాంచయానదాగతిప్రదా- రమా-సదా- దాసం-ఆరరక్షణాయ-ప్రాపసర్వతోభ్రమణాత్ -సర్వతోభద్రాఖ్యచిత్రబన్ధః లక్షణన్తూక్తం అతఏవదణ్డీ-తదిష్టంసర్వతోభద్రంభ్రమణంయదిసర్వతఇతి ॥ ఉద్ధారస్తు॥ చతుష్షష్టికోష్ఠే చతురఙ్గబన్ధక్రమేణాద్యపఙ్క్తౌ చతుష్టయేపాద చతుష్కంవిలిఖ్య పఙ్క్త్యమాది చతుష్టయేష్వ్యుత్క్రమేణ పాదాన్విలిఖేత్ తత్రబాహ్యాసు చతసృషుప్రథమపాదస్సర్వతోవాచ్యతే-ఏవంద్వితీయాదిషు ద్వితీయాదయః-తత్రచైకైకపాదస్యతిర్యగూర్ధ్వఞ్చా నులోమ ప్రతిలోమవాచనాభ్యామష్టావాచనప్రకారాస్సమ్పద్యన్తఇతి॥౨౭॥సమర్థయస్వేతి॥ ఉరుముత్-జగ

చిత్రస్తబకః ద్వావింశః

కలక్షితిస్థితి వినిర్మితిం ।ముముక్షుష్వ్యుమురురు ముత్సముద్రదుహితస్స యం॥౨౮॥ఏకస్వరచిత్రం ॥ పారావారాజ్జా తామాతా పాయాపాయా త్రాసాద్దాసాక్ । సారాకాజ్జా ఖ్యాఖ్యాఖ్యాతా సారాకారానాగా ద్యాప్తా॥౨౯॥ త్రివ్యంజనం ।. రమేరామే మురారాతేర్మారమాతరతీ తరే।తతంతి మిరమేతత్తుమతితోతిత రామితే ॥౩౦॥ ద్వివ్యంజనం ॥ కాలేకి లాలౌకికైక కోలకాలాలకేలల । కలికాకోలకల్లోలా కులలోకాలిలా

ద్రక్షణే అధికకుతుకే హే సముద్రదుహితః-లక్ష్మి - ముముక్షూణాం దుద్యు ద్యుః కల్పవృక్షా యి తాత్వమితి శేషః-స్వయం సకలాయాః క్షితేః- భూమేః యాస్థితిః-రక్షణం-తస్యాః- వినిర్మితిం-రచనాం సమర్థయస్వ- నిర్వహస్వ అకార ఇకార ఉకారాత్మక త్రిస్వరాఖ్యశబ్దచిత్రం హాల్పాపరేత్యాద్యుక్తస్వ రనియమవిశేషసద్భావాత్ ॥౨౮॥ పారేతి ॥పారావారాత్ క్షీరసము ద్రాత్ - జాతా- అతా పా-యా-గతబాధా- దుఃఖ నిహన్త్రీతి భావః- అతతేః పచాద్యచ్ రాకాజ్జాస్యా పూర్ణిమా చంద్రసదృశాననా ఆఖ్యయా - నామ్నా ఖ్యాతా - ప్రథితా - సారాకారా - శ్రేష్ఠరూపా - నాగాద్యాప్తా శేషాచలగతా- సాః-ఏనవిష్ణునాసహితా- మా- లక్ష్మీః- దాసాత్-త్రాసాత్-పాయాత్-పాతు-ఆకారాత్మకైకస్వరచి త్రంపూర్వలక్షణం।౨౯॥ రమేఇతి॥మురారాతేః- రామే-పత్ని-మారమా తః-మదనజనని-ఇతరానతీతా-అతీతరా-తత్సమృద్ధిః- హేరమే- తతం- విస్తృతం- ఏతత్- తిమిరం-అజ్ఞానాన్ధకారస్తు-తే-తవ - మతితః-ఇచ్ఛా తః అనుగ్రహసంకల్పాదితి యావత్ -అతితరామి-తీర్ణోభవామి- రేఫమకా రతకారాత్మకత్రివ్యఞ్జననియమలక్షణం శబ్దచిత్రం యథోక్తలక్షణం॥౩౦॥ కాలేఇతి॥ అలౌకికస్య-లోకవిలక్షణస్య-ఏకస్య- కోలస్య-ఆదివరాహస్య కాలాః-నీలాః-అలకాః యస్యాస్సా స్త్రీ తత్పత్నీత్యర్థః-తత్సంబుద్ధిః-కలిరే వకాకోలః-విషం-తస్య-కల్లోలేన-అభివృద్ధ్యా-ఆకులానాం-సఙ్కులానాం- లోకాళీనాం-జనతతీనాం-లాళికా- ఉల్లాసికా రక్షికేతి యావత్-త్వమితి శేషః-కాలే-నిర్యాణకాలే కేలి-లల పురతః ప్రస్ఫురేత్యర్థః - కకారలకా

లికా॥౩౧॥ ఏకవ్యఞ్జనం॥ రరోరరేరరరురోరురూరూరురురోరరే। రేరే
రీరా రారరరేరా రేరారిరి రారిరా ॥౩౨॥ మామామమామమేమామా

రాత్మకవ్యఞ్జనద్వయనియమలక్షణంశబ్దచిత్రం॥౩౧॥ రరోః-అరేః- అరరు
రోః-ఊఃఊరూరూరుఃఉరోరరే- రేరే-రీరా రా-అరరరేరా రేరారిరిః-ఆరిరా-
ఇతిచ్ఛేదః।రరోరితి॥రాత్ రేఫాత్ రామశబ్దస్మారకాదితిభావః రుఃభయం
యస్యతస్య-ని॥ రుర్నాయుద్ధేభయేధ్వనావితినానార్థః అరస్యవేగవతః
ధావతఇతియావత్-రురోఃమృగస్యమారీచాత్మనఃఅరేః-రిపోఃహింసకస్యే
తియావత్- తస్యరామస్యరంరత్నంకౌస్తుభమితియావత్-ఈర్తేగచ్ఛతీతి
కర్మణ్యణ్ రేరంతస్మిన్ ఉరోవక్షఃఅరరంకవాటమివేత్యుపమితసమాసః
ఊరోరరేరీరాం- రలయోరేకత్వస్మరణాత్- లీలాం-శోభాంరాతి- దదా
తీతి-తాదృశీ- ఊరూరూరుః- ఊర్వోః-సక్థ్నోః-ఉరుఃబృహతీ- గురుసక్థీత్యర్థః
ఊః-లక్ష్మీః-అరంరరాః- క్రూరాః-ఇరాం-సురాంవా- సముద్రం వాఋ
చ్ఛంతీతి-ఇరారాః-యేఇరారయఃభూశత్రవః- రాక్షసాఇతి యావత్-తే
షాంరిః-క్షయః-యద్ధాతథాభూతాసతీ- ఆరీఃసఖీః- రాతి-ప్రాప్తవతీతి-
ఆరిరా-ఆతోనుపసర్గఇతికాన్నాట్టాప్- అభూదితిశేషః- మారీచవధాయ
ప్రవృత్తేరామే-తదుగోగఃలక్ష్మీభూమికాపిసీతా- క్రూరరావణాదిక్షయా
యవియుక్తాసతీపునస్సఖీసమాగమంప్రాపేతిభావః । అరరరేరారేరారి
త్యస్యార్థాన్తరంవా- అరరంసమీపం-రాతీతి- అరరరః- అరరఆరాత్క
ర్మణోఅ- కణ్ఠ్వాదిపరితఃధాతుః- ప్రాతిపదికంవా-ఇరాజలం- సముద్రమి
తియావత్ - తమృచ్ఛతీతిఇరారఃకర్మణ్యుపపదే అర్తేరణ్ లంకాయా
ఆగతఇతియావత్ - సచయః - ఇరారిః - భూవిరోధీ - రావణః తస్య
రిః క్షయః- తద్ధేతురిత్యర్థః॥౩౨॥ మాం-ఆమ-మా- మమ-ఇమాం-ఆమా
మూమ-అమే-అం-అమే-అమ-మే-మా-అమాం- ఏమి-మిమే-మామం-అ
మః-మా-ఆమామ. మాం అమీఇతిచ్ఛేదః॥మామితి॥మమ-మాబుద్ధిఃఇమాం
మాం -లక్ష్మీం-ఆమ-ప్రాప-అమగత్యాదిష్వితృతోలిట్-అమాసహితా
ఈ-లక్ష్మీః- యస్మిన్ తాదృశం -అం-అకారార్థంత్వాంవయమితిశేషః-ఆ
మామూమ- ఆబద్ధ్నీమఆఙ్-పూర్వమవబంధనఇత్యతోయఙ్లుగన్తాల్లఙు

మామామా మేను మేమ మే । మామా మేమి మిమేమామమమో మామా మమామమీ ॥౩౩॥ విషయమకసర్వతోభద్రం ॥ నామానమామానమా

విషయమకసర్వతోభద్రబన్ధః

మా	మా	న	మా	మా	న	మా	మా
మా	న	మా	న	న	మా	న	మా
న	మా	న	మా	మా	న	మా	న
మా	న	మా	న	న	మా	న	మా
మా	న	మా	న	న	మా	న	మా
న	మా	న	మా	మా	న	మా	న
మా	న	మా	న	న	మా	న	మా
మా	మా	న	మా	మా	న	మా	మా

త్తమః- త్వత్పాదమాశ్రయామేతిభావః- హే-అమే - అబుద్ధే-హే అశ్రీర్వా- మేమ త్త ఇత్యర్థః- సంబన్ధసామాన్యేషష్ఠీ- అమ- గచ్ఛ ఇతః పరమపి ప్రత్యాశయానతిష్ఠేతిభావః-తదేవదృఢయతి-మేతి-అమాం- లక్ష్మీతరాం అత్-విష్ణోః-మాం-అన్యాం-దేవతాం- మైమి-నప్రాప్నోమి-అబుద్ధా-అశ్రీయాంవా-సత్యాంహి- దేవతాన్తరభజనమితిభావః। అహం-అమః-బన్ధరహితస్సన్-మాయాః-మాతుః-ఆమంప్రాప్తింమి మే -ప్రతీక్షే-జగన్మాతుర్దాస్యాయముక్తిమపేక్షే ఇతిభావః । ని ॥ మః పుంసిబంధనేమా స్త్రీమానేమృతా వేలా మే ధాత్రీమధ్య మాతృష్విత్తిచనానార్థః॥అమీవయం-మాం మానం ప్రమాణం-శాస్త్రమితియావత్-మామామ-నాత్యక్రామామ-మామాన ఇత్యత్రోలుగ్వికరణాదాజ్పూర్వాన్మాశబ్దోప పదాల్లజిలోట్టివా-ఉత్తమబహువచనం-ముముక్షోః-శాస్త్రానతిక్రమసిద్ధ్యా శ్రీశసమాశ్రితస్య - తదన్యదేవతాభజనప్రసక్తిః కుతఇతిభావః॥౩౩॥ మాం-ఆనమామ-ఆన-మా-మాం- ఆనమాననమానమా-నమ- అన్-అమామానమాన్-అమానమాననమాన్-అమా ఇతిచ్ఛేదః - మామితి॥వయమితి శేషః మాం లక్ష్మీంఆనమామ-ప్రణమామ-ఆజ్పూర్వాన్నమతేర్లోడుత్తమబహువచనం- ఆనమతీత్యానమంపచాద్యచ్ - ఆనమ్రంఆననంముఖంతస్య-మాశో

మామానమాననమానమా । ననమానమా మానమానమానమానననమా
నమా॥౩౪॥ఏకస్వరద్వివ్యఞ్జనే॥ మాయామాయామాయామాయాం మా

భా- తయా-అసమా-అసహాయా- అద్వితీయేతియావత్ -అమాన్తికస
హార్థయోరిత్యమాశబ్దేననఞ్ఃనఞోస్త్యర్థానామితిబహువ్రీహిః - అవి
ద్యమానా-అమాసహాయభూతాన్యాయస్యాస్సేతివిగ్రహఃఅమేత్యస్యా
వ్యయత్వేపివితథాదివత్ అచ్ప్రత్యయ స్త్వవేత్యత్రాజితి యోగ విభాగాత్స
మాసాన్తఃతతష్టాప్-మా-జగన్మాతా-లక్ష్మీః-మాం- అవ-రరక్ష- అనితేః
ప్రాణనార్థాల్లిట్ హేఆఙ్ - ప్రాణిఙ్-దేహేతియావత్ - అనితేఃక్విబన్తా
త్సంబుద్ధిఃఅమామ్రమాసమీపంమాయాస్సమీపమిత్యర్థేఅన్తికార్థేనామా
శబ్దేనమాశబ్దస్య ఉపకృష్ణవదవ్యయీభావః-తత్రఆనమాఙ్ ఆగతాఙ్ తా
మాశ్రితానితియావత్- అమానంఅపరిమితం-మాననంపూజనంయస్యా
స్సామా- బుద్ధిఃయేషాంతాఙ్- శ్లాఘ్యమతీనితియావత్-అధ్రిశాఙ్- పురు
షానితిశేషఃఅమా- అనివారణంయథాభవతితథా- అజస్రమితియావత్
నమ-ప్రణమేతి-లక్ష్మ్యాస్తదీయానాంవాప్రణామఏవలోకోజ్జీవనహేతు-
రితిభావః-హల్ స్వయనియమాశ్రితయమకసహితస్సర్వతోభద్రోఽయం
పూర్వవల్లక్షణమూహ్యం॥౩౪ ॥మాయామితి॥మాయాం-ఆయామాయా
మాయాం-ఆయాంఆయామ-ఆయా-మా-యామాయాం-ఆయామాయా
మాయాం-ఆయాంఆయా-ఆమాయ-అయామాయ-ఆ-ఇతిచ్ఛేదః॥ఆయా
మః-ప్రాణాయామఃయోగః భగవదుపాసనమితియావత్ ఆయామయతి
ద్రాఘయతీత్యాయామా అజ్పూర్వాద్యమేర్ణ్యన్తాత్పచాద్యజన్తాట్టాప్ ఆ
యామస్యాయామేతితత్పురుషః భగవద్భక్తివర్ధికేత్యర్థః - తస్యాంమా
యాంలక్ష్మ్యాంఆయాంఆగతింశరణాగతిమితియావత్ అఙ్పూర్వాద్యాతే
ర్భావేఆతశ్చోపసర్గఇతిస్త్ర్యధికారవిహితాజన్తాట్టాప్ ఆయామప్రాప్ను
యామేతిఆశ్పూర్వాదిణఃకర్తరిలోడుత్తమబహువచనంయా- లక్ష్మీఃఅస్య
విష్ణోఃఆయా-ప్రాపికాఆయా ఇతితత్పురుషేసవర్ణదీర్ఘఃఆమేతితుఇణోణ్యా
న్తాత్పచాద్యచ్ ఆయయతిప్రాపయతీత్యర్థకం తథాభూతా-మా-బుద్ధిః

యామాయామాయామాయా। మాయా మాయా మాయా మాయా
మాయా మాయా మాయామాయా ॥ ౩౫॥ అర్థభక్తినివిష్టదళవిన్యా
సంకీర్ణాస్పృష్టకర్ణికందళాగ్రభాగేషు రఘునాథ సూనుకృతిరితికవినా
మాజ్కితమష్టదళపద్మమిదం॥మాసారక్షాపరస్యావనగగగనవత్యాఘృణ

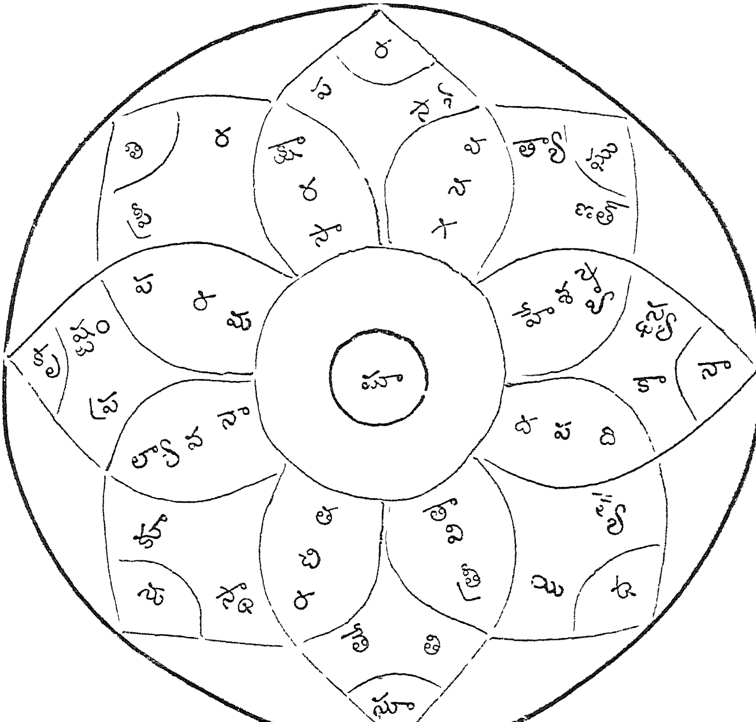
ఆత్మజ్ఞానమితియావత్ ఆత్మవిద్యాచ దేవిత్వమిత్యుక్తేరితిభావః- తాదృశీ
సతీ-ఆయాం-ఆశ్రితానాం-అజ్పూర్వాద్యాతేః క్విబన్తాదామివిశ్వపాదిం
తివత్ - ఆయామంయమసంబన్ధిలోకపర్యన్తమిత్యాజాయామశబ్దస్యావ్య
యీభావః- బ్రహ్మలోకాదేరుపలక్షణమిదంఆబ్రహ్మభవనాల్లోకాః పు
నరావర్తినోర్జునేతి స్మరణాత్-ఆయామః దైర్ఘ్యంఅయతఇత్యాయాఅయ
తేఃపచాద్యచ్ ఆయామస్యా యేతితత్పురుషః - తస్యాయామాఅయాశూ
యేతిసుపేతిసమాసః తాదృశీంమాయాంప్రకృతిమణ్డలంఅమాయఅపోహ్యే
ఘమిఙ్ ప్రక్షేప ఇత్యస్య అజ్పూర్వాత్ క్త్వో ల్యపిమినాతిమినోతీత్యా
త్వంఅయస్యశుభావహావిధేః ఉత్తరోత్తరసుఖవర్ధకస్య మోక్షస్యేః యా
వత్ ఆమాయప్రాప్తయే ఆయా - ఆగతా క్షీరాబ్ధేరితిభావః అజ్పూ
ర్వాద్యాతేరాతశ్చోపసర్గ ఇతికర్తరికాన్తాట్టాప్ఆ - ఇతిస్మరణార్థః నిపా
తః ప్రాదుర్భావ స్తబకార్థస్య స్మర్తవ్యతయా తత్ప్రయోగః ॥ ౩౫॥
వ్యా॥ మేతి॥అవనంగచ్ఛన్తీతి-అవనగాః-రక్షికాసా చాసా- గగనవతీచపర
మవ్యోమస్వామినీచఇతివిశేషణోభయపదకర్మధారయః-ఆఘృణస్త్యః సమ
న్తాద్భ్రమణశిలాః-స్వాః-స్వీయ్యాః-ఆశాః-దిశః-యైస్తాని-తాదృశాని-హే
మాని-స్వర్ణభూషణానీత్యర్థః- యస్యాస్సా-మాహేశస్యాఢ్యస్య-ఈశ్వరస
మ్బన్ధిపదస్యనాకాదిపదస్యస్వర్గాదిస్థానస్యచ- దదః దాతా దదాతేః-కర్త
రిశః పత్-అక్షీ ణిః-యస్యాస్సా- ఇతిహేతోః-ఏధయిత్రీ - జగత్సంవర్ధినీ-వి
తామా- గ్లానిరహితా- పాపికృతవికారరహితేత్యర్థః- తాదృశీమా శేతి
హేతోః-అవిత్రీ జగద్రక్షిణీ నిరుపాధికమాతృత్వ ద్ధేతోరితియావత్ ర
చితః-కారితః- తతం-విస్తృతం-చిరస్థం-బహుకాలపర్యన్త స్థితంచయత్-
ఆనుకూల్యం-ఆనన్దానుభవః-తత్ యేన తాదృశః అవనామః ప్రణామః ప్రప
దనమితియావత్- శాశ్వతానన్దహేతుప్రపత్తిజననీత్యర్థః - అమరాణాం ని
త్యసూరీణాం-పాతీత్యమరపాప్రీతిః యస్యాస్సా అజరం అనశ్వరం అమో

మామానమానన మానమా । నమానమా మానమానమానమాననమా
నమా॥ ౩౪॥ ఏకస్వరద్వ్యఞ్జనే॥ మాయామాయామాయామాయాం మా

భా- తయా-అసమా-అసహాయా- అద్వితీయేతియావత్ -అమాన్తికస
హార్థయో రిత్యమాశబ్దేన నఞః నఞో స్త్యర్థానా మితిబహువ్రీహిః - అవి
ద్యమానా-అమాసహాయభూతా న్యాయస్యా స్సేతివిగ్రహః అమేత్యస్యా
వ్యయత్వేపివితథాదివత్ అచ్ప్రత్యయ స్సవేత్యత్రాజేః యోగ విభాగాత్స
మాసాన్తః తతష్టాప్-మా-జగన్మాతా-లక్ష్మీః-మాం- ఆవ-రరక్ష- అని తైః
ప్రాణనార్థాల్లిట్ హేఆణ్ - ప్రాణిణ్-దేహేతియావత్ - అనితేః క్విబన్తా
త్సంబుద్ధిః అమాఘుంమాసమీపంమాయాస్సమీపమిత్యర్థేఅన్తికార్థేనామా
శబ్దేనమాశబ్దస్య ఉపకృష్ణవదవ్యయీభావః-తత్రఆనమాణ్ ఆగతాణ్ తా
మాశ్రితానితియావత్- అమానంఅపరిమితం-మాననంపూజనంయస్యా
స్సామా- బుద్ధిః యేషాంతాణ్- శ్లాఘ్యమతీనితియావత్-అద్రుశాణ్- పురు
షానితి శేషః అమా- అనివారణంయథాభవతితథా- అజస్రమితియావత్
నమ-ప్రణమేతి-లక్ష్మ్యైస్తదీయానాంవాప్రణామ ఏవలోకోజ్జీవన హేతు-
రితిభావః-హాల్స్వయనియమా శ్రితయమకసహితస్సర్వతోభద్రోయం
పూర్వవల్లక్షణమూహ్యం॥ ౩౪ ॥మాయామితి॥మాయాం-ఆయామాయా
మాయాం-ఆయాం ఆయామ-ఆయా-మా-యా మాయాం-ఆయామాయా
మాయాం-ఆయాంఆయా-ఆమాయ-అయామాయ.ఆ-ఇతిచ్ఛేదః॥ఆయా
మః-ప్రాణాయామః యోగః భగవదుపాసనమితియావత్ ఆయామయతి
ద్రాఘయతీత్యాయామా అజ్ పూర్వాద్యమేర్ణ్యన్తాత్పచాద్యజన్తాట్టాప్ ఆ
యామస్యాయామేతితత్పురుషః భగవద్భక్తివర్ధికేత్యర్థః - తస్యాంమా
యాంలక్ష్మ్యాంఆయాంఆగతింశరణాగతిమితియావత్ ఆఙ్పూర్వాద్యాతే
ర్ఘ వేఆతశ్చోపసర్గఇతిస్త్ర్యధికారవిహితాఙన్తాట్టాప్ ఆయామప్రాప్ను
యామేతిఆఙ్పూర్వాదిణః కర్తరిలోడుత్తమబహువచనంయా- లక్ష్మీః అస్య
విష్ణోః ఆయాప్రాపికాఆయా ఇతితత్పురుషేసవర్ణదీర్ఘః ఆమేతితుఇణోణ్య
న్తాత్పచాద్యచ్ ఆయయతిప్రాపయతీత్యర్థకం తథాభూతా-మా-బుద్ధిః

చిత్రస్తబకః ద్వావింశః

నాథసూనుకృతిరితికవినామాఙ్కితమష్టదళపద్మమిదం-అస్యార్థః పాదస్య శ్లోక చతుర్థాంశస్య అర్ధభక్తిరర్ధభాగః సానివిష్టాయస్మిన్ దళన్యాసే సపాదార్ధభక్తినివిష్టఃదళన్యాసోయస్మిన్ పద్మేతత్తథోక్తంధళ ద్వయే పాదస్యనివేశాత్-దళేపాదార్ధనివేశోద్రష్టవ్యః అర్ధశబ్దోయంసమాంశవాచీ-తథాచయథాసంభవమర్ధభాగోద్రష్టవ్యః- కోణైఃవిదిగ్భిఃఅస్పృష్టాకర్ణికాయస్మిన్తథోక్తంవిదిగ్దళవాచనసమయేకర్ణికా గతమక్షరంన వాచయితవ్యమితిభావః-దళాగ్రభాగేషురఘునాథసూనుకృతిరితికవినామఘటితమిత్యేవంఅష్టదళపద్మరేఖాయాం లేఖనీయత్వాదష్టదళపద్మమిదంపద్మమిత్యుచ్యతేలక్షణంతు॥ పాదేషుప్రథమాన్త్యైక్యం పాదోపాన్త్యాక్షరత్రయం। పాదాన్తరద్వితీయాదితృతీయం చేద్విపర్యయాత్। అష్టమాదిత్రయంవాచ్యంగత్యాగతోర్ధ్వభేద్యది। దశమస్యాధికావృత్తిరుద

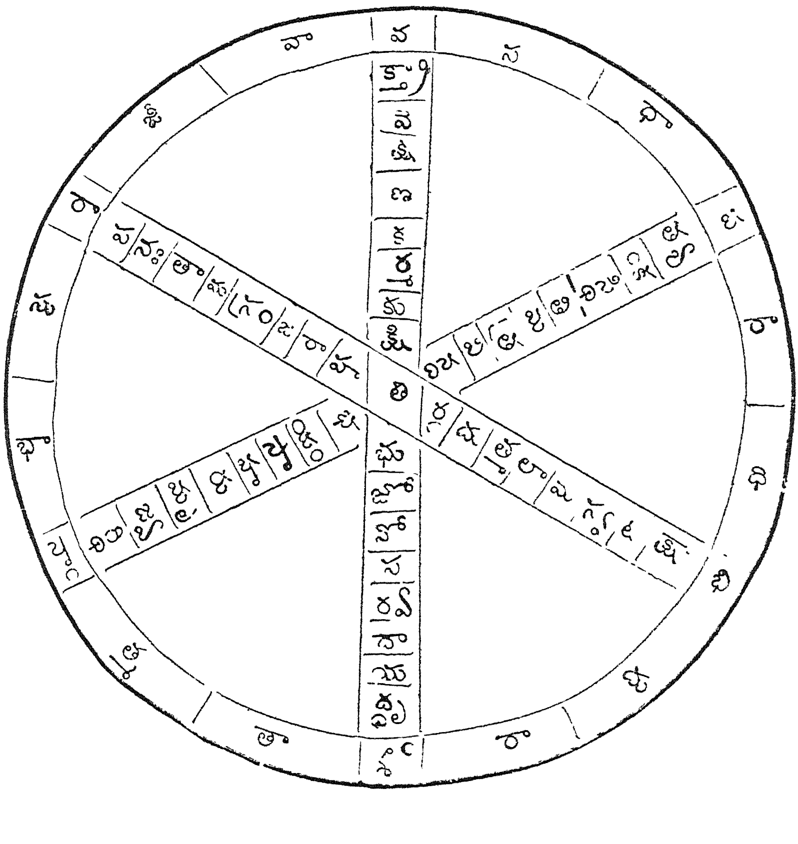
యంచేద్దళాగ్రకం। యదికోణాపరిస్పృష్టకర్ణికాక్షరవాచనం। ఇదమష్టద
ళంపద్మంకవిసంజ్ఞాక్షితంతదేతి-తల్లేఖనప్రకారస్తుకర్ణికాకారేణప్రథమం
మణ్డలంవిలిఖ్యతత్పరితఃదళాష్టకమన్యోన్యవ్యతికృతాద్యరేఖాకంవిలిఖేత్
ఏవంసతిదళద్వయరేఖావ్యతికీర్ణప్రదేశః-అక్షరద్వయనివేశయోగ్యోభూ
త్వాదళాష్టకవత్ప్రతీతోభవతితత్రకర్ణికాయాంమాఇతిప్రథమపాదప్రథ
మాక్షరంవిలిఖ్యదిగ్దళస్యవ్యతికీర్ణాన్తరాళేభాగే-సా-ర-ఘా ఇతివర్ణత్రయం
విన్యస్యతస్మిన్నేవదళేఅన్తరాళస్యోపరి భాగే రేఖాప్రాన్తే-ప- ఇతిలిఖి
త్వా-ర-ఇతిదళాగ్రేలిఖిత్వా ప్రాదక్షిణ్యేనా వరుహ్యభాగాన్తర రేఖా
ప్రాన్తేస్యా ఇతిలిఖిత్వాతస్యాధోవ్యతికీర్ణాన్తరాళే అవరోహక్రమేణ-
వ-న-గ- ఇతిత్రయంలిఖిత్వాకర్ణికాక్షర మస్పృష్ట్వైవ- గ -ఇత్యేతత్పున
ర్ద్వివారమావృత్యవాచయిత్వా-నవ - ఇత్యక్షరద్వయం ప్రాతి లోమ్యే
నవేతివాచయిత్వా తస్యోపరితనాన్తరాళ దళస్యసన్నిహితరేఖాప్రా
న్తే-త్యా ఇతిలిఖిత్వా-దళాగ్రే-ఘు- ఇతినివేశ్యపునఃపూర్వవదవరుహ్యభా
గాన్తరే-ణత్-ఇతిలిఖిత్వా తస్యాధోవ్యతికీర్ణాన్తరాళేఅవరోహక్రమేణ
స్వా-శ-హే-ఇతిత్రయంలిఖిత్వా-మా- ఇతికర్ణికాక్షరంశ్లిష్టం వాచయి
త్వా-పాదం సమాపయేత్ -పునఃకర్ణికాక్షరమారభ్యారోహక్రమేణప్రవి
ష్టేనైవమార్గేణ-మాహేశస్వ ఇతివాచయిత్వా తస్యోపరిఅనన్తరదళ
రేఖాప్రాన్తే-స్థ్య-ఇతిలిఖిత్వా-అగ్రే-నా-ఇతిలిఖిత్వాఅధోన్తరాళేకాఇ
తిచఅధోన్తరాళేఅవరోహక్రమేణ-ది-ప-ద-ఇతిత్రయం విలిఖ్య-కర్ణికామ
స్పృష్ట్వాదఇత్యేతద్ద్వివారమావృత్యదిపేత్యేతత్ప్రాతిలోమ్యేనపదితివాచ
యిత్వాఅనన్తరదళస్యోపరిసన్నిహితరేఖాప్రాన్తే త్యే-ఇతిన్యస్య దళాగ్రే
ధ-ఇతి న్యస్యాధః పార్శ్వాన్తరే-యి-ఇతిన్యస్యఅధోన్తరాళే అవరోహ
క్రమేణ-త్రి-వి-తా- ఇతిన్యస్యకర్ణికాక్షగంమా ఇతివాచయిత్వా- అర్థంస
మాపయేత్- ఏవముత్తరార్థమపిమాతావిత్రీ ఇత్యాదిక్రమేణ దళేషుప్ర
వేశనిర్గమాభ్యాంవిదిక్ దళేష్వన్తరాళ ప్రవేశేకర్ణికామస్పృష్ట్వైవయ
థాసంభవం విలిఖ్యవాచయేత్ ప్రథమనిగ౯తదళాన్తరాళేనైవశ్లోకా
న్తేప్రవేశః ఏవంసతిప్రాదక్షిణ్యేనదళాష్టకాగ్రేషు రఘునాథసూనుకృతిః

చిత్రస్తబకః ద్వావింశః

యజ్వనః కమలాసహస్రమితి కవినామాఙ్కితం మహాచక్రమిదం॥ వక్త్రావే
ఙ్కణకర్మకుక్షిః భుజోనో సర్వదా యుద్ధ్రశాం। పత్త్యఙ్ఘ్రిస్థితి మాత్రవిన్దతి భ
యం సాహర్త్రు మృజ్యర్థినాం। భిక్షాటస్వమలాత్మ దుర్గతి హరా జస్రం మతా
నః పరా, రాజీవావసథా పరాధిభిదురా శాన్తాత్మనాం భాసురా॥ 32। కవి

ఇతి వాచయితుం శక్యతే యథా - పాదుకాసహస్రే- సాకేతత్రాణవేలా
జనితతతనిజ ప్రాఙ్కణ శ్రీప్రభా సా సాభా ప్రశ్రీరటవ్యా మియమమమ
యమిన్యాప దుచ్ఛేదిలాసా - సాలాదిచ్ఛేద తిగ్మా సావిరు రురువహా
హీః కరస్యామరా సా సా రామస్యాంఘ్రి మభ్యాజతి సననతిజ స్థూల ము
త్రాత కేసేతి పద్యే వేఙ్కటపతి కమలమితి కవినామ దృశ్యతే॥ 36 ॥

కవినామాఙ్కితమహాచక్రమిదం

వంశనామగుణక్రియాఙ్కితచతుష్పద్యర్థానుగుణవర్ణాధిష్ఠితప్రథమ
తృతీయ షష్ఠాష్టమమణ్డలకోష్ఠాష్టకమష్టారంచక్రమిదం॥ ఆర్తం వేదయ
మీడ్యసారమహిమశ్రీవత్సగౌకస్పృశ। త్రైతాఙ్కస్థిరమానసత్వమమలా
ష్టాతంగిరింవీన్ద్రపాయతాట్యనలసత్ప్రతాపమచలద్దాసేహరీందుస్థలే।

వక్త్రే॥ యాంపశ్యన్తీతి- యద్దృశాంకర్మణ్యుపపదేదృశేః క్విప్ కుక్షితి
భుజః-కుత్సితభూభుజః-వక్త్రవీక్షణం-ముఖాలోకనరూపం-కర్మనో-నభ
వతి- భిక్షాటానాం - భిక్షుకాణాం-సుతరామమలాత్మనాంచ - దుర్గతిహ
రా- దారిద్ర్యనాశినీ- పరా-రాజీవావసథా- పద్మనిలయా-పరేషాం-స్వే
తరేషాం-జనానాం- ఆధిభిదురా- దుఃఖభేత్త్రీ - శాన్తాత్మనాం- జితేన్ద్రి
యాణాం- భాసురా-ప్రత్యక్షతయాప్రకాశమానా - సాలక్ష్మీః-అజస్రం-
మతా-భర్తుఃప్రియాసతీ - ఋజ్వర్థినాంభక్తిపూర్వంతత్కైఙ్కర్యమపే
క్షమాణానాం- నః-భయం- హర్తుం-అత్రలోకేపత్యుః - నృసింహస్యాం
కే-వామోత్సంగేస్థితింవిన్దతి॥ఇదమపి వేఙ్కటయజ్వనః కమలాసహస్రమి
తికావ్యనామాఙ్కితంమహాచక్రం।లక్షణంతు॥కోష్ఠషట్కసమాకారాన్తమ
ణ్డలీనవకాత్మకే।చక్రే నేమితరాయాన్తుమణ్డల్యాంయత్రకుత్రచిత్ ।మణ్డ
లీగతిరిత్యేవయక్ష్వివక్షితముచ్యతే। తుర్యపాదశ్చనేమిస్థస్తన్మహాచక్రము
చ్యత ఇతి ॥ అత్రతృతీయమణ్డల్యాం వేంకటయజ్వన ఇతి కవినామ షష్ఠమణ్డ
ల్యాంకమలాసహస్రమితికావ్యనామచవిపక్షితముక్తమితిబోధ్యం॥౩౨॥

ఆర్తమితి॥ వేదైః- యమిభిః-యోగిభిశ్చ ఈడ్యః స్తుత్యః.సారః- శ్రేష్ఠః-మ
హిమా-యస్యసః-తాదృశోయః-విష్ణుఃతస్యయత్ -శ్రీవత్సగం-శ్రీవత్సాఖ్య
చిహ్నధారిఉరఃతత్ .ఓకః-స్థానం-యస్యాస్తత్సమ్బుద్ధిః- హేలక్ష్మి-త్వంఆ
ర్తంమాం-స్పృశ త్రైతాఙ్కానాం-త్రేతాగ్నిచిహ్నానాం - యజ్వనామితి
యావత్ యాస్థిరామా బుద్ధిః-తాంవయాతి శేషఃతనుకురు-అచలన్తః-అచ
లవదాచరన్తోదాసాః-యస్మింస్తస్మిన్ యత్రస్థలే- శేషాద్రౌ-హరీన్దుఃఅన
లసః-తీవ్రః-ప్రతాపః-యస్మిన్-కర్మణితత్ -తథా-భూతంయథాతథా-ఆ
ట-అటతిస్మ-తంగిరిం- శేషాద్రిం-ఆప్తా-వీన్ద్రం-గరుడం-పాతీతి-తాదృశిఅ
మలా-త్వం-వన్దినాం-ఆర్యవ్రజానాం-కల్పకక్రమతయా- జ్ఞానప్రదా-విధే

చిత్రస్తబకః ద్వావింశః

వన్ద్యార్యవ్రజకల్పకక్రమతయాజ్ఞానప్రదా నాసిన॥ ౩౮ ॥ తదుద్ధారశ్లోకః॥

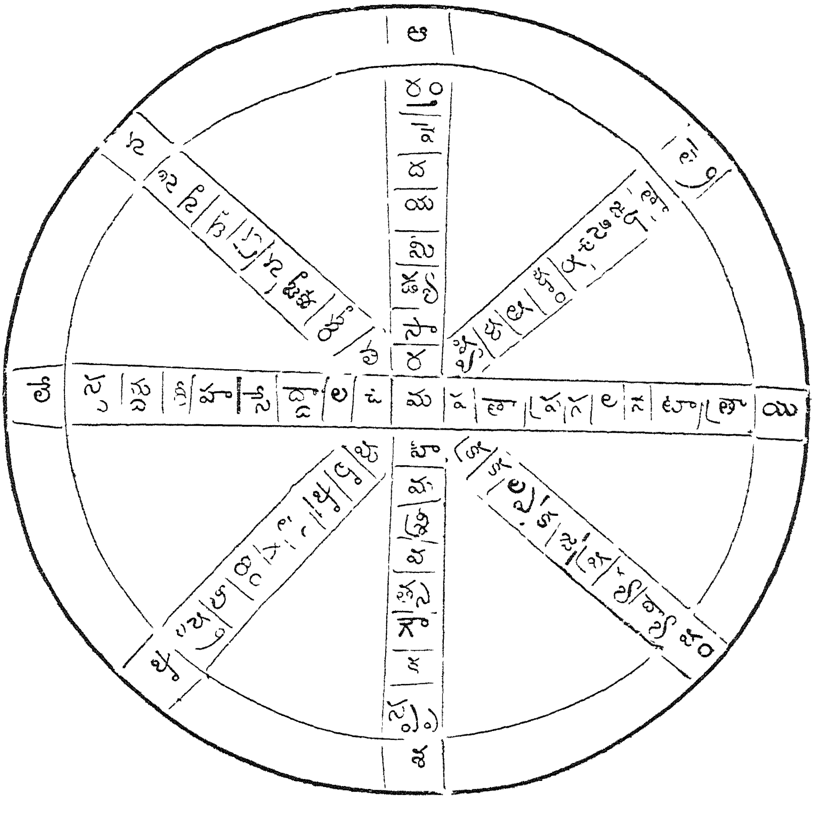
ఆత్రేయవంశ పాలేన వేఙ్కటార్యకవీన్దునా । మీమాంసకవతంసేనసాను

తాకమలాలయా ॥ ౩౯ ॥ వేఙ్కటార్యశ్రీ సహస్రమితి కవికావ్య నామో

యం-నాసీననభవసీతిన- అవశ్యందదాసీతిమమాపి వైదికస్థిరబుద్ధిం దేహీతి

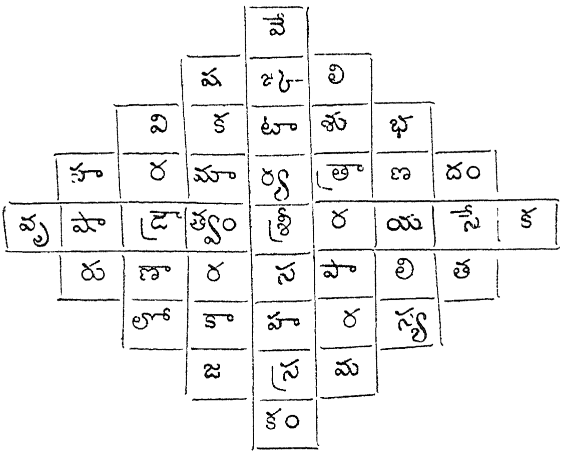
భావః॥ ౩౮ ॥ ఆత్రేయవంశ పాలే నేత్యుద్ధారశ్లోకస్తుస్పష్టమేవ॥ ౩౯ ॥ వేషమి

అష్టారంచక్రమిదం

ద్ధారానుగుణవర్ణాధిష్ఠితమధ్యవీధికోగవాక్షబన్ధః ॥ వేషంకలి వికటాశుభ
హరమార్యత్రాణదంవృషాద్రిత్వం। శ్రీరయసేకరుణారస పాలిత లో
కాహరస్యజస్రమకం ॥౮౦॥ భిన్నవృత్తానులోమగోమూత్రికా యాంప్ర
థమశ్లోకోయం॥ జయతిసాజలధీశ్వరకన్యకాభవభయాతురమాదృశపాలి
నీ। వికసితారమణస్యకృ పావతోమనసిపాలయతో వ్యసనాన్నతం॥౮౧॥

గవాక్షబన్ధః

తి॥ హేశ్రీః-త్వంవృషాద్రౌ. కలినాయోవికటః-ఉత్కటః-అశుభః-తంహ
రతీతి-తాదృశం-ఆర్యాణాం-మహతాం- త్రాణంరక్షణం-దదాతీతితాదృ
శం-వేషం-ఆకారం-అయసే-భజసే-కరుణారసపాలితలోకాత్వమితిశేషః
అకం-పాపం॥ ని॥అకస్తుదురితేక్లేశఇతినానార్థరత్నమాలా-హరసి- అప
హరసి-వేఙ్కటార్యశ్రీసహస్రకమితికవికావ్యనామోద్ధారానుగుణవర్ణా
ధిష్ఠితమధ్యవీధికోగవాక్షబన్ధోయం॥౮౦॥ జయతీతి ॥ భవభయాతురాన్
మాదృశాన్ పాలయతీతితాదృశీఅస్మాదృశరక్షిణీకృపావతః- దయాళోః-
నతంఆశ్రితజనం-వ్యసనాత్ - పాలయతః-రక్షతః-రమణస్య -భగవతః-
మనసి-వికసితా- ప్రియుతమేత్యర్థః- సా - జలధీశ్వర కన్యకా- జయతిస

చిత్రస్తబకః ద్వావింశః

తద్ద్వితీయశ్లోకో యథా॥ కాయభాసాచలద్విశ్వ ముత్కల్పికా దేవతా యా స్ఫురత్యాదృతా పావనీ। లోకమాతా మమత్రస్యతః పాపతో జ్ఞానమా పాదయత్వ వ్యథానాధితం॥౨౭॥ భిన్నవృత్తానులోమ ప్రతిలోమ గోమూత్రికాయాం ప్రథమశ్లోకో యం॥ విదితా నిగమే విషమేషుతనౌ రసికే నిరతా వృషభాద్రిపభా। మమదాస్యవతో విమలావసథే కృపయా దురితం సహసే

భిన్నవృత్తనులోమగోమూత్రికా

జ	య	తి	సా	జ	ల	ధీ	శ్వ	ర	క	న్యా	కా
కా	యు	భా	సా	చ	ల	ద్వి	శ్వ	ముత్	క	ల్పి	కా
భ	వ	భ	యా	తు	ర	మా	దృ	శ	పా	లి	నీ
దే	వ	తా	యా	స్ఫు	ర	త్యా	దృ	తా	పా	వ	నీ
వి	క	సి	తా	ర	మ	ణ	స్య	కృ	పా	వ	తో
లో	క	మా	తా	మ	మ	త్ర	స్య	తః	పా	ప	తో
మ	న	సి	పా	ల	య	త్రో	వ్య	న	నా	స్న	తం
జ్ఞా	స	మా	పా	ద	య	త్వ	వ్య	ధా	నా	ధి	తం

రోప్యుత్కృష్టేణ వర్తతే॥౨౬॥ కాయేతి॥ కాయస్య-శరీరస్య-భాసా-కాన్త్యాచ లతః-జఙ్గమరూపస్య- అస్థిరత్వాచ్చఞ్చలస్యేతివా- విశ్వస్య- ప్రపఞ్చస్య ముదంకల్పయతీతి ముత్కల్పికా- ఆదృతా - సకలైస్సేవితా- పావనీ- పావయిత్రీ - లోకమాతా- యా- దేవతా-లక్ష్మీరిత్యర్థః - స్ఫురతి- పాపతః - త్రస్యతః - భీతస్య - మమ - అవ్యథమ్ - నిరుపాధికమ్- అనాధితం - అప్రార్థితంచ జ్ఞానంఆపాదయతు - కలయతు ॥ అనయోశ్శ్లోకయోః - ఏకాన్తరిత వర్ణశ్లిష్టత యా పూర్వోత్తరార్ధ గోమూత్రికా వద్వాచనం ద్రష్టవ్యం - భిన్నవృత్తాను లోమ గోమూత్రికాబన్ధోయం॥౨౭॥ విదితేతి॥ హేకమలే-నిగమే- వేదే-విదితా-ప్రసిద్ధా-విషమేషోః-మదనస్య- తనురివతనుః-యస్యతస్మిన్- రసికే - వృషభాద్రిపభా-తద్రూపే - విమలావసథే- నిర్మలస్థానే-నిరతా-నిరన్తరం-స్థితా- త్వమితి శేషః-దాస్యవతః-కింకుర్వాణస్యమమ-దురితం-కృపయా-సహసే-విషహ

కమలే ॥౪౩॥ తద్వితీయశ్లోకోయధా॥సమస్తసేవ్యాసదరి ఘయాదికృల్లస
ద్విలాసావిభవప్రదామమ।రవిప్రభాత్వంవృషరక్షికేస్ఫురత్తుతక్రమే దే
విజగద్ధితాభువి ॥౪౪॥ నాశితాపత్తినానాక సద్మాదినానాది నేత్రాధి
నానాధినీవిష్ణునా ।నాపచారాది నానామయాత్సజ్జనానావితుం మాంవి

సే. భిన్నవృత్తాను లోమ గోమూత్రికా శ్లోకోయం ॥ ౪౩ ॥ ప్రతి

భిన్నవృత్తానులోమప్రతిలోమగోమూత్రికా

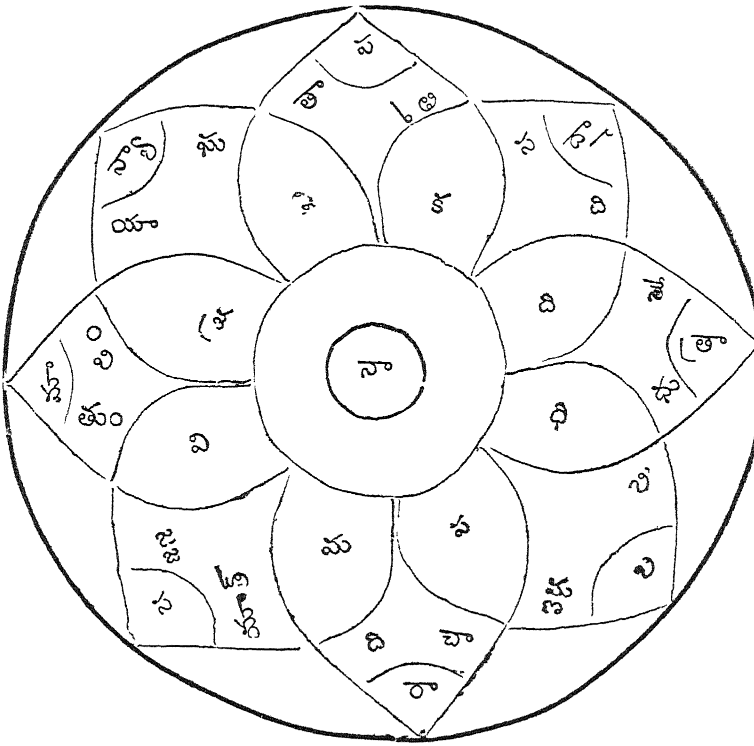
వి	ది	తా	ని	గ	మే	వి	ష	మే	ఘు	త	నో
వి	భు	తా	ద్ధి	గ	జ	వి	దే	మే	క్ర	త	త్తుస
ర	సి	కే	ని	ర	తా	వృ	ష	భా	ద్రి	వి	భా
ర	స్ఫు	కే	క్షి	ర	ష	వృ	త్వాం	భా	ప్ర	వి	ర
మ	మ	దా	స్యా	వ	తో	వి	మ	లా	వ	స	ధే
మ	మ	దా	ప్ర	వ	భ	వి	సా	లా	ద్వి	స	ల్ల
కృ	ప	యా	దు	రి	తం	స	హా	సే	క	మ	లే
కృ	ది	యా	ఘ	రి	ద	స	వ్యా	సే	స్త	మ	స

లోమ్యే నవాచనీయశ్లోకోయధా- సమస్తేతి॥వృషరక్షికే- ధర్మపాలినిస
మస్తైః-సేవ్యా- అతఏవస్ఫురత్- స్తుతః-క్రమః-రీతిః- యస్యాస్తత్సమ్బుద్ధిః
దేవి-సతాం- అరిఘయాదిం-శత్రుధ్వంసనాదిం-కరోతీతి-తధోక్తా-లసత్
విలాసః-వ్యాపారః-యస్యాసా- మమ-విభవప్రదా- రవిప్రభా-త్వాం-భు
వి- జగద్ధితా - లోకహితా - అసీతి శేషః- భిన్నవృత్తప్రతిలోమగోమూ
త్రికాశ్లోకోయం ॥ ౪౪ ॥ నాశితేతి॥ నాశితా- ధ్వస్తా- ఆపత్తిః-ఆపత్
యేనతేన-నాకసద్మాదయోయేనానా-నానావిధాలోకాః- తేషాంఆదినే
త్రా ఆదినియన్త్రీ ॥ విష్ణునా-నాధినీ-నాధవతీ అనాశ్రయాన్యావిష్ణోరన
న్యాశ్రయాఘునాగుణా పూర్ణాయా భవతీతి శేషః అపచారాది నానామ
యాత్ - భగవదపచారాది రూపనానావిధరోగాత్ - సజ్జనాన్-
అవితుం - రక్షితుం - త్వామితి శేషః మాంవినా-శ్రియంవినా- నభవతీ
తి శేషః- నకోప్యస్తీత్యర్థః - అనాశ్రయాఆదన్యాః అనః స- ఆశ్రయోయ

నానాశ్రయాన్యాఘునా ॥ ౮౫ ॥ భక్తజిహ్వాసుధానిత్య మష్టశ్రియాకారా

స్యాస్సా అనాశ్రయా తతోన్యేతి వా- ఇదం రేఖాద్వయాదన్తరాన్తరాళచ్ఛద ళాగ్రభాగేషు పద్మాత్రావిరాసమాన్యా ఇతి ప్రబన్ధవిషయనామాఙ్కితం కవ్యుల్లిఖితమష్టదళపద్మమేతత్॥ లేఖనప్రకారస్తు రేఖాద్వయేన అక్షరసన్నివేశానుగుణాన్తం-తదగ్రభాగే తదనన్తరం తతశ్చావరుహ్యాదళమధ్యావిలిఖితవర్ణసన్నిహిత రేఖంద్వయాన్తరాళ ప్రాన్తే తదనన్తరం వర్ణంచ విలిఖ్యా పునః కర్ణికాయాం పునస్తదేవారభ్య ప్రాగుక్తరీత్యా- ప్రాదక్షిణ్యేన ప్రతిదళం చతుశ్చతురో వర్ణాన్ విలిఖ్య కర్ణికాస్థాక్షర ఏవ సమర్పయేత్- ఏవం సతి దళాగ్రభాగేషు పద్మాత్రావిరాసమాన్యేత్యష్టాక్షరీ లభ్యతే ॥ ౮౫

అష్టారంచక్రమిదం

భక్తేతి॥ హేరమే-భక్తానాం-జిహ్వాయాస్సుధా అమృతవదాస్వాద్యా అత

కాకారికాకారికాకారికా । సాశుభాయాసి మేత్వంసమృద్ధింరమేనామయా నామయానామయానామయా॥౪౬॥గృహాణేనస్త్వంపరమేరమేరమేహ్యపాకృతా పావధికాధికాధికా। జడాఅపిత్వన్నయనా యనాయనాదహోన్నృకర్ణోత్సవదావదావదాః॥ ౪౭ ॥ భిన్నవృత్తానులోమ ప్రతిలోమగోమూత్రికాప్రథమశ్లోకోయం ॥ సామామా పాతు దయయాశమదా భాస్వరాలకా । దాసావనీవరమహోభావితానారదాదినా॥౪౮

ఏవనిత్యంఅష్టక్రియాయాః యమనియమాద్యష్టవిధోపాసనాయాః- అంగాంగిసముచ్చయేనతస్యాఅష్టవిధత్వం అష్టాంగ యజనరూపభగవదారాధనరూపాయావా కారికాప్రేరికాకారి కాంస్వస్తనయా తనాంకరోతీతి కారికా-కారీకారికాయాతనేత్యమరః తాదృశోయః కాకః తస్యఆరికాప్రాపికాపత్న్యాశరణాగతింప్రాపయ్యరక్షికేత్యర్థః స్వస్మిన్నాద్రాఽపరాధినోఽపిరక్షణశీలేతియావత్- సా-త్వం-మే-శుభాయాఽసి - యానామ-యాత్వం-పునః-అనామయానాంఅదుఃఖగన్ధానాంనిత్యసూరీణాంఅయానాం శుభావహానాం నిరతిశయభగవదనుభవానా మితియావత్- సమృద్ధిం అయాః ప్రాపయః యాప్రాపణ ఇత్యతోఽజ్మధ్యమః - శౌనకశఠకోపాదీనాంపరిపూర్ణభగవదనుభవ రూపమోక్షమదా ఇత్యర్థః- తద్వన్మమాపితందద్యాఏవేతివిశ్వసిమేతిభావః॥౪౬॥ గృహాణేతి ॥ పరమే- హేరమే- అపాకృతాః-దూరీకృతాః-అపావధికాః-నిరవధికాః- ఆధయః-మనోవ్యథాః-భక్తానామిత్యర్థః- యయాసా శేషాద్విభాషేతికప్సమాసాన్తః అధికా- సర్వోన్నతా-త్వం-నః-గృహాణ-అరంక్షిప్రం- ఏహి-ఆగచ్ఛ- జడాఅపితవనయనానాం-కటాక్షాణాం- అయనస్య- మార్గస్య-అయనాత్-ప్రాప్తేః-హేతోః-నృణాం-కర్ణోత్సవదాః- వదావదాః తాదృశరసవత్కవితాకాః- భవన్తీతి శేషః - అహో- ఆశ్చర్యం॥౪౭॥ సేతి ॥ శమదా భాస్వరాలకా- భాస్వచ్చికురా-దాసానాం-అవనీ-వరః- శ్రేష్ఠః-మహః ఉత్సవః. తేజోవా యస్యాస్సా-వరమహాఇతిచ్ఛేదోత్రపక్షే-నారదాదినా భావితా-ధ్యాతా- సామా-లక్ష్మీః-దయయా-మాంపాతు।భిన్నవృత్తానులోమప్రతిలోమగోమూత్రికాయాంప్రథమశ్లోకోయంప్రత్యేకంద్వాత్రింశత్యక్షరఘటితం పఙ్క్తిత్రయం విలిఖ్యాదిపఙ్క్తావయంశ్లోకోలేఖ్యః॥౪౮॥

తద్ద్వితీయశ్లోకో యథా ॥ క్షేమా తాపాప్తి దభాయాకమలా భాసురా లోకా। సాసావానీతర సాహాభువిలూనా పదా తానా ॥ ౪౯ ॥ ఆదిత్యైరర్చ్యేతాగ్ర్యాభాధీమజ్జీవస్తావహ్లాదా । సాలక్ష్మీస్స్వశ్రీదాక్లేశగ్లాయద్యాతుస్తోమావాసా

సా	మా	మా	పా	తు	ద	య	యా	శ	మ	దా	భా	స్వ	రా	ల	కా	దా	సా	వ	ని	వ	ర	మ	హా	భా	వి	తా	నా	ర	దా	ది	నా
క్షే	మా	తా	పా	ప్తి	ద	భా	యా	క	మ	లా	భా	సు	రా	లో	కా	సా	సా	వా	నీ	త	ర	సా	హా	భు	వి	లూ	నా	ప	దా	తా	నా
ఆ	ది	త్యై	ర	ర్చ్యే	తా	గ్ర్యా	భా	ధీ	మ	జ్జీ	వ	స్తా	వ	హ్లా	దా	సా	ల	క్ష్మీ	స్స్వ	శ్రీ	దా	క్లే	శ	గ్లా	య	ద్యా	తు	స్తో	మా	వా	సా

సుఖబోధాయ పునర్లిఖితేయం ప్రతిలోమగోమూత్రికా

సా	మా	మా	పా	తు	ద	య	యా	శ	మ	దా	భా	స్వ	రా	ల	కా	దా	సా	వ	నీ	వ	ర	మ	హా	భా	వి	తా	నా	ర	దా	ది	నా
ఆ	ది	త్యై	ర	ర్చ్యే	తా	గ్ర్యా	భా	ధీ	మ	జ్జీ	వ	స్తా	వ	హ్లా	దా	సా	ల	క్ష్మీ	స్స్వ	శ్రీ	దా	క్లే	శ	గ్లా	య	ద్యా	తు	స్తో	మా	వా	సా

వ్యా॥ క్షేమేతి॥ భాసురః-ఆలోకః-కటాక్షః యస్యాస్సా-యాకమలా-క్షేమస్య అతాపస్య చ-ఆప్తిం-ప్రాప్తిం-దదాతీతి-తాదృశీ భా-కాన్తిః-యస్యాస్సేతి విధేయం-భవతీతి శేషః-సా సాలక్ష్మీః-ఆనీతః-ప్రాపితః-రసః-భగవద్విషయకప్రీతిః-అథవా-రసో వై స ఇతి శ్రుతిప్రతిపాద్యబ్రహ్మ వా- యయా సా-భువి-లూనః-ఛిన్నః-ఆపదాం.ఆతానః-సమూహః-యస్యాస్సా చ భవతీతి శేషః॥ అయమత్ర ఆనులోమ్యేన గోమూత్రికామర్యాదయా వాచనీయశ్లోకః॥ ఇమం శ్లోకం ద్వితీయపఙ్క్తౌ విలిఖ్య పూర్వశ్లోకే ప్రథమాక్షరం అస్మిన్ శ్లోకే ద్వితీయాక్షరం పూర్వస్మిన్ తృతీయమితి క్రమేణ గోమూత్రికారీత్యా వాచనే ప్రథమశ్లోకో భవతి-ఏవం ద్వితీయశ్లోకే ప్రథమాక్షరం ప్రథమశ్లోకే ద్వితీయాక్షరమిత్యాదిక్రమేణ గోమూత్రికారీత్యా వాచనే అయం శ్లోకో భవతి॥॥ ౪౯ ॥

ఆదిత్యైరితి॥ ఆదిత్యైః-దేవైః-అర్చ్యా-ఇతా-ప్రాప్తా-అగ్ర్యాభా-శ్రేష్ఠకాన్తిః యయా సా ధీమతాం-జీవానాం-స్తావైః-స్తుతిభిః-హ్లాదా-తుష్టా క్లేశైః-దుఃఖైః-గ్లాయన్-గ్లాయన్ నశ్యన్నిత్యర్థః-యాతుస్తోమానాం- రక్షోబృన్దానాం-ఆవాసః-సలిలజే-ఽస్యర్థః యయా సా-సాలక్ష్మీః-స్వశ్రీదా స్వీయస్య ఉత్తమసంపత్ప్రదా భవతీతి శేషః ప్రతిలోమతయా గోము

అత్ర ప్రతిలోమతయా గోమూత్రికారీత్యా వాచనీయ శ్లోకోఽయం॥౫౦॥
మాసవాసరసారావవ రాసారస వాసమా । మాసవాసర సారావవ
రాసారస వాసమా । ఇదమర్ధ భ్రమ యమకం అనులోమ ప్రతిలోమ
గోమూత్రికా చ ॥౫౧॥ పద్మేవాసోఽప్యహహ హాసుమనః కోమలంక్లాన్తి

ద్వాచనీయశ్లోకః॥అస్యార్థఃతృతీయపఙ్క్తౌ ఇమంశ్లోకంవిలిఖ్యఅస్మిన్శ్లోకే న్త్యాక్షరమారభ్యప్రథమశ్లోకేద్వితీయాక్షరంఅస్మిన్తృతీయంప్రథమేచతుర్థమితిప్రతిలోమగత్యాగోమూత్రికారీత్యావాచనే ప్రథమశ్లోకోభవతిఏవమస్మిన్శ్లోకే ప్రథమాక్షర మారభ్యప్రథమశ్లోకేఉపాన్త్యంఅస్మిన్తృతీయంప్రథమోపాన్త్యైకాన్తరితపూర్వమిత్యాదిక్రమేణప్రతిలోమగత్యాగోమూత్రికారీత్యావాచనే-అయంశ్లోకోభవతి- అస్మిన్శ్లోకత్రయేపిగతిచిత్రాఖ్యోఽలఙ్కారః॥౫౦॥మా-ఆసవాసరసారావవరా-సారసవాసమా-మా-ఆస-వాసరసా -అరౌ-అవరా-ఆసారసవాసం-ఆ-ఇతిచ్ఛేదః॥ వ్యా॥ మేతి॥ అసూయతేఇక్షుభ్యఇతి-ఆసవః- షుఞ్ అభిషవే- ఆసవం-పక్వేక్షురసం-అస్యతి-నిరస్యతీతి- ఆసవాసః-ని॥ మైరేయమాసవశ్శీధురిత్యమరః॥శ్లో॥శీధురిక్షురసైఃపక్వైరాసవస్సభవేదితి॥ తాదృశః- యోరసః-సయస్యతాదృశః- ఆరావవరః-సల్లాపశ్లేషః-యస్యాస్సా- సారసే-పద్మే వాసం-మిమీతేమానయతీతి కర్మణ్యుపపదేమిమీతేః- ఆతోఽనుపసర్గఇతికాన్తాట్టాప్ మాఙ్ మానేశబ్దేచేతి జౌహోత్యాదికాత్ తాదృశీసారసవాసినీత్యర్థః-సారసే-చన్ద్రే-వాసో-యస్యాస్సా-సాచసా। మా- కాన్తిర్యస్యాస్సా-ని॥అథసారసం। పద్మేనాతుఖగేచన్ద్రేతినానార్థరత్నమాలాఅవరా అవిద్యమానంవరంశ్రేష్ఠంయస్యాఇతిపఞ్చమీబహువ్రీహిఃఅనుత్తమా-శ్రేష్ఠేతియావత్ -మా-శ్రీః-అరౌ-రిపౌఆసారసవాసంఆబ్రహ్మకల్పవాసరంస్యతీతివాసరసా-వాసరనాశినీరాత్రిరిత్యర్థః కాళరాత్రిరితియావత్ -మా ఆస-లఙ్కాంనజగామేతికాకుః జగామైవేతిభావః- తదేవప్రత్యభిజ్ఞాయ ఆ-ఇతిస్మరణార్థఃప్రయుక్తః-మా-ఇతిసమయపరోవాఅసగతిదీప్త్యాదానేష్వితిధాతోఃభ్వాదికాల్లిట్ అతఃఅస్తేర్భ్వాభావోఽనుఇదంఅర్ధభ్రమయమకమనులోమప్రతిలోమగోమూత్రికాచ-ఇదంచఆనులోమ్యేనప్రాతిలోమ్యేనగోమూత్రికారీత్యావా- వాచనేహ్యేకరూపమిత్యతిదుష్కరం చిత్రం

కృత్తే । పద్మే వాసోప్యతిమృదుతనో స్సాహసే నేతి సిద్ధే । ఆయాసిత్వం న కథమఘనా చిత్రకూటాశ్మచారా । దాయాసీ స్త్వం తదిహ కృపయా సాహసం సహ్యతాం మే ॥౫౨॥ నియతం నమాంసి విదధీమహి తే నిగమప్రతీపమనసామహితే । జగదమ్బ జమ్భరిపుణా మహితే మునయో జపన్తి తవ నామ

ఇదం అర్థభ్రమియమకం

మా	స	వా	స	ర	సా	రా	వ
వ	రా	సా	ర	స	వా	స	మా
మా	స	వా	స	ర	సా	రా	వ
వ	రా	సా	ర	స	వా	స	మా

ఇయం అనులోమప్రతిలోమగోమూత్రికా

మా	స	వా	స	ర	సా	రా	వ	వ	రా	సా	ర	స	వా	స	మా
మా	స	వా	స	ర	సా	రా	వ	వ	ర	సా	ర	స	వా	స	మా

చతురశ్చ ॥౫౧॥ పద్మే ఇతి హే పద్మే అతిమృదుతనోః- తే సుమనః- కోమలం పుష్పవన్మృదుళం వాసః క్షౌమమపి క్లాన్తికృత్ కాఠిన్యేన ఘర్షణక్లేశావహం అహా హేతి ఖేదే- అతఏవ- తే- పద్మే వాసోపి పంకజవాసోపి సాహసే- నైవ దుష్కర ప్రవృత్తి సంరంభే న్నైవేతి ఇత్థం సిద్ధే నిశ్చితే సతి అధునా చిత్రకూటస్య గిరేరశ్మని చారాత్సఞ్చారాత్ -ఆయాసిత్వం అత్యంతఖేదిత్వం కథం అయాసిః మహత్సాహసిక్యమితి భావః - ఆశ్రితపరిత్రాణోత్కటాశయా ఇదమపి హి సోఢమితి భావః- తత్ తస్మాత్ ఇహ గ్రన్థస్థకఠినవచసి మే సాహసం త్వద్గోచరత్వా పాదనరూపం కృపయా సహ్యతాం మమాశ్రితత్వావిశేషాదశ్మనోప్యతికఠినే మద్వచసి సఞ్చరణం మద్రక్షణాయ క్షమస్వేతి భావః ॥౫౨॥ నియతమితి॥ నిగమప్రతీపమనసాం వేదవిరుద్ధబుద్ధీనాం అహితే అనిష్టకారిణి- జంభరిపుణా ఇన్ద్రేణ మహితే- పూజితే- హే జగదమ్బ తే- తుభ్యం- నమాంసి ప్రణామాన్ విదధీమహి కుర్యామ- విపూర్వాద్ధధాతేః కర్తరి విధౌలిఙుత్తమబహువచనం హి యతః- తే ప్రసిద్ధా మునయః పరాశరాదయః తవ నామ జపన్తి- త్వన్నామజపేన పురుషార్థసాధనాయత్వాముపాసత ఇతి భావః ॥౫౩॥ భయేతి । హుతభుజః అగ్నేః రక్ష్యస్థయా అతీతి

షీతే||౫౩|| భయానకమలాలయన్నతిభయేన జిహ్వామిమాం । స్తవైర్నకమ
లాలయం హుతభుగుష్ణయా తృష్ణయా । భజేయ కమలాలయం త్వహమి
తః పరం తన్మహే । ధుతాధికమలాలయం నహి భజన్తి యత్సంశ్రితాః ||౫౪||
హాయమరూపధరో య ఆసమస్తే శ్రితలోకః కలయాముమనాసమస్తే । జుషతేధిష

ప్రవేత్యర్థః-తృష్ణయా ధనాయయా-నతిభయేన ప్రణామభీత్యా ఇమాం జిహ్వాం రసనాం స్తవైః కదర్యవిషయస్తోత్రైః - కరణైః భయానకానాం నరకపతనభయావహానాం మలానాం పాపానామాలయం స్థానభూతం కం పురుషం నాలాలయం న ప్రాపయం గత్యర్థాల్లలతేర్ణ్యన్తాల్లఙుత్తమః- అణౌ కర్త్ర్యా జిహ్వయా ణౌ కర్తృత్వం జల్పార్థాల్లలతేర్ణ్యన్తాజ్జల్పతిప్రభృతీనాముపసంఖ్యానాదణౌ కర్త్ర్యా జిహ్వయా ణౌ కర్తృత్వం వా ఇత్థం ధనాయియా-పాపిష్ఠకదర్యస్తవైర్జిహ్వయా సర్వముపస్పృత్య పాపో భూవమితి తత్పరిహారాయాతః పరం శ్రియః - పతిం శరణం భజామీత్యాహ- భజేయేతి- ఇతః పరన్తు అహం కమలాలయా శ్రీనివాసం తన్త్రేణ లింగవిపరిణామేన చ పద్మాలయాన్త్వాఞ్చ తన్మహే తదీయోత్సవే భజేయ శరణమితి శేషః- హియతః యత్సంశ్రితాః యయోరాశ్రితాః- ధుతాన్యధికాని మలాని పాపాని యైస్తథాభూతాస్సన్తః లయం నాశం దుఃఖమితి యావత్ న భజన్తి- న హ్యేతత్సంశ్రయాణాం కదర్యశ్రవణవద్భీతి పాపాది హేతుః - ప్రత్యుత తన్నివృత్తిపూర్వకపరమసుఖహేతురితి భావః। హుతభుగుష్ణయా తృష్ణయా అతిభయేన స్తవైరిమాం జిహ్వాం || అలాలయన్ || లాలారహితం కుర్వన్ - అనవరతస్తవనేన జిహ్వాం శుష్కీకుర్వన్నిత్యర్థః- సృణికాస్యన్దినీలాలేత్యమరః-భయానకం-అర్థిజనభీషణం-కం వా పురుషం నాలాలయం న తోషితవానస్మి- సర్వముపమహతా ప్రయత్నేన సంస్తూయ- న కించిదపి ప్రయోజనం లబ్ధవానస్మీత్యర్థః. లాలయతేః లఙి - ఉత్తమపురుషైకవచనం- కమలాలయం మహః భజేయ సేవేయ- తదామహః ఇతి పాఠః యత్సంశ్రితాః ధుతాధికమలాః- నిరస్తసమస్త కల్మషాస్సన్తః లయం సంసారపవ ఉత్క్షీణత్వం నహి భజన్తీతి వ్యాఖ్యాన్తరం ||౫౪|| హాయమేతి|| హే దేవి - శ్రితలోకాన్ ఆశ్రితజనాన్ లాతి గృహ్ణాతీతి లా ఆదాన ఇత్యతః- కర్మణ్యణ్ పపదే ఆతోనుపసర్గే ఇతి కాన్తాట్టాప్ తాదృశ్యా భవద్దశాత్వత్క- టా

చిత్రస్తబకః ద్వావింశః

ణావికాసమస్తేదురితేదేవిభవద్దృశాసమస్తే ॥౫౫॥ జననితటిత్ప్రభవపు
షేప్రభవపుషేసమ్పదాం నమస్తుభ్యం । వశితవృషాచలవిభవేచలవిభవే
మాం ప్రవర్తయేథాః ॥ ౫౬ ॥ భృతసుఖ వారిజనిలయం వారిజని
లయంరమాభిధంజ్యోతిః । హృదయసదానమమహితం నమమహితంత
దితరేషుపతనంతే ॥౫౭॥ ప్రపదనభారత్యాగోభారత్యా గోస్సుఖస్యమే
సోఢ్వా।కమలేరక్షసికలితోరక్షసికలితోగ్రదుష్కృతేభయదా ॥౫౮॥కృ

ష్ణేన సమస్తేదురితేపాపే అస్తేనిరస్తే సతితేసంబన్ధీత్వద్దాసఇతి యావత్
యఃపరమపురుషఃమస్తేశిరసిహయరూపధరః అశ్వాకృతిభృత్ హయగ్రీ
వఇతియావత్-ఆసఅదీప్యత అసగతిదీప్త్యాదానేష్వియ్త్యతోలిట్ అమునా
దేవేనసమస్సక్ధిషణావికాసంజ్ఞానాభివృద్ధింజుషతేభజతే ॥౫౫॥జననీతి॥
హేజనని- తటిత్ప్రభం విద్యుత్సమానశోభంవపుఃశరీరం యస్యాస్తస్యై
సమ్పదాంమోక్షపర్యన్తకైంకర్యసమృద్ధీనాంప్రభవంఉత్పత్తింపుష్ణాతీతి
ప్రభవపుడితిక్విప్ తాదృశేచవశితఃవశీకృతః-వృషాచలవిభుః వేఙ్కటేశః
యయాతాదృశేచతుభ్యంనమఃకిమర్థమిత్యతఆహ-అచలేశమాంఅచలవిభ
వేస్థిరభూతముక్త్యైశ్వర్యేప్రవర్తయేథాః - అకర్మకాత్ప్రపూర్వాద్వృ
తేర్ణ్ణావిధౌలిఙ్ ॥౫౬॥భృతేతి॥ హేహృదయ-మమమానస-త్వమితిశేషఃసు
ఖంవారయతీతిసుఖవారిణీతాదృశీయాజనిఃసంసారః మోక్షవిరోధీయః
ప్రకృతిసంబన్ధఇత్యర్థః తస్యలయః నిశ్శేషనివృత్తిః- భృతోయేనతాదృశం
భృతానాంస్వాశ్రితానాంసుఖవారిజనేర్లయస్థానభూతమితివాహృతేతి
పాఠేహృతసుఖవారిజనిలయః-అపహృతసుఖవిరోధిజననమరణమితి। వా
రిజనిలయంపద్మనివాసంరమాభిధంలక్ష్మీనామకంమహితం-పూజ్యతమం
జ్యోతిః తేజఃకర్మసదాముహుః-నమ-ప్రణామంకురు-తదితరేషుదేవతాన్త
రేషుపతనంత్వత్ప్రణిపతనంమమ - హితంఇష్టహేతుః నభవతిప్రత్యుత
మదనిష్టపాపకరంస్యాదితిభావః ॥౫౭॥ ప్రపదనేతి॥ హేకమలే - కలితోగ్ర
దుష్కృతేరచితక్రూరపాపేరక్షసిరక్షస్త్రీజనేపి అభయదా హనుమతో
జాతభయనివృత్తిదాత్వం ప్రపదనభారత్యాద్వయవచనాదిరూపప్ర
పత్తివాచైవభారస్యమద్రక్షణభరస్యత్యాగేత్వత్పతౌసమర్పణేఉస్సు
ఖస్యప్రవృత్తస్యమేఆగః ఉపాయవిరోధిపాపం సోఢ్వాక్షాన్త్వా కలితః

శహింసారంభాన్తంసారంభాన్తంరమేతవాపాఙ్గం। అర్థితరక్షోపాయే రక్షోపాయేపటోనిధేహిమయి॥౫౯॥జనమనుకమ్పారమ్యాకంపారమ్యా ద్రమేనమోదయసి। కృతహితయాచిత్రాణాంయాచిత్రాణాం నిధిస్త్వ మఖిలానాం॥ * * * * * * * * * * * * * * (౬౦)

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే

చిత్రస్తబకో ద్వావింశః

పాపాత్- మామితి శేషః రక్షసి॥౫౮॥ కృతేతి॥ రక్షోపాయే ఆశ్రితవిరోధి భూతరాక్షసనాశే పటోసమర్థే - హేరమే త్వంకృతః హింసారంభస్య పాపప్రవృత్తేరన్తోయేన తాదృశంసారం ప్రవాహంయథాతథా భాన్తం ప్రకాశమానంభాతేశ్శతరద్వితీయాఽన్తంతవాపాఙ్గం కటాక్షం కర్మ అర్థితోపేక్షితః రక్షోపాయః స్వరక్షాభూతమోక్షోపాయఃయేన తాదృశే మయినిధేహినిక్షిప॥౫౯॥ ఏవంబన్ధయమకాది శబ్దచిత్రాణి ప్రదర్శ్య తేషాం లక్ష్మీకృపాయత్తత్వ మనుసన్ధాయతదాయత్తైరేభిస్తవఏవ విచిత్ర శక్తేః ప్రీతిర్భవతీతి ప్రతిపాద్య స్తబకంసమాపయతి॥ జనమితి॥ హేరమే అనుకంపయాదయయా రమ్యాసర్వైస్స్పృహణీయాత్వంపారమ్యాత్ మహిమ్నా కంజనమోదయసి సర్వం ఐశ్వర్యేణ ప్రీణయసీత్యర్థః- యాత్వం కృతం హితస్యఇష్టోపాయస్య యాచిత్రంయాచిత్వంయాచిత్రశబ్దాదిగన్తాచ్చ లఘుపూర్వాదితి భావే కర్మణి వా అణ్-యై స్తేషాంఅఖిలానాం తత్తత్ఫలాకాంక్షిణామితి యావత్- చిత్రాణాం తత్తద్విచిత్రఫలానాంనిధిః- నిక్షేపభూతాఅసీతి శేషః- అసంభావితాద్భుతానేకఫలదాయినీతిభావః తత్ర ఇదఙ్చిత్రరచనమపి త్వదీయచిత్రనిధిత్వకృతమేవేతి త్వత్ప్రీతిరేవాస్యప్రధానమితి సిద్ధమితి బోద్ధ్యం॥ (౬౦)

ఇతి శ్రీ కౌశికోత్తం సభూమ్నా శబ్ద విద్యాసుధీమణి నాగోపాలాచార్యేణ విరచితాయాం బుధామోదిన్యాఖ్యాయాం లక్ష్మీ సహస్ర గ్రన్థ వ్యాఖ్యాయామ్

చిత్రస్తబకో ద్వావింశః

శ్రీరస్తు.

సజ్జీర్ణస్తబకప్రారంభః

సమస్తగుణవిస్తారసమావేశనివేశనమ్। వన్దేరవిన్దనిలయంవరదం పరదైవతమ్॥౧॥ ఔదార్యశేవధిరనిన్దితకాన్తిసిన్ధురోజః ప్రసాదనిధిరుజ్జ్వలసౌకుమార్యా। వైదర్భిరీతిరివవారిధిరాజకన్యేశ్లాఘాపదం భవసిసా

సజ్జీర్ణస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః

ఏవంలక్ష్మ్యాః ఆశ్రిత రక్షణోపయుక్త కారుణ్యాదీన్ప్రత్యేకం ఉపవర్ణ్యభగవతఇవాస్యాఅప్యసంఖ్యేయ కల్యాణ గుణత్వం పరతత్త్వాసాధారణం స్తబకేనవర్ణయతి।సమస్తేతి।భగవతియేయేవాత్సల్యసౌశీల్యాదయఃపుంస్త్వాసాధారణాతిరిక్తాః- తేషాంసర్వేషాం- గుణానాంయో విస్తారః- వైశాల్యంఅనవధికాతి శయ ప్రకర్ష ఇతియావత్- అనవధికాతిశయాస్సమస్తామేగుణాఇత్యర్థః- తేషాంసమావేశస్య సమ్మేళనస్యనివేశనంస్థానంవరదంసర్వాభీష్టదంఅరవిన్దనిలయం పద్మనివాసం పరదైవతం వన్దే-అత్రగుణసమావేశత్వకథనేనసంకీర్ణ గుణత్వబోధనాత్సంకీర్ణస్తబకాహ్వయతాస్యసూచితేతిబోధ్యం॥౧॥ ఔదార్యేతి॥ హేవారిధిరాజకన్యే ఔదార్యస్యపరమోదారత్వస్య శేవధిఃనియతవాసభూతా అన్యత్రఔదార్యరూపస్యఉద్దీపనవిభావస్య శేవధిః-స్థానభూతా అనిన్దితకాన్తీనాంశ్లాఘ్యశోభానాంసిన్ధుఃసాగరఃఅన్యత్రమితత్వేనశ్లాఘ్యానాం ఉద్భటపదత్వలక్షణకాన్తిసంజ్ఞశబ్దగుణానాంస్థానంఓజః ప్రసాదయోః లావణ్యసౌమ్యతయోః- నిధిఃనివాసభూతా అన్యత్రఓజఃసమాసపద భూయస్త్వాభావః ప్రసాదః- కోమలవర్ణత్వంతయోర్నిధిః- ఉజ్జ్వలంప్రకటం సౌకుమార్యంకోమలతనుత్వంయస్యాస్సా అన్యత్ర మృదుబన్ధకోజ్జ్వలాచత్వమితి శేషః వైదర్భిరీతిరివ వైదర్భ్యాదిషుతిసృషురీతిషు ప్రథమోద్దిష్టాగుణయుక్తపదరచనావిశేషఇవసారవిదాంకవీనాంశ్లాఘాపదం- ఆదరవిషయోభవసీత్యర్థః- యదాహుః-రీతిర్నామగుణాశ్లిష్టపదసంఘటనామతేతి- బన్ధపారుష్యర

రవిదాంకవీనాం॥ ౨॥ ఆరమ్భమేత్యమహనీయమమోఘయత్నాత్ప్రాప్త్యా
శయాశ్రితపదాపరమేపితస్య । నిత్యంఫలం కలయసేనియతాప్తిభాజా

హితాశబ్దకాఠిన్య వర్జితా - నాతిదీర్ఘసమాసాచ వైదర్భీరీతిరిష్యత
ఇతిచ-అత్రప్రథమ విశేషణద్వయేన ఉక్తంరీతిసామాన్య లక్షణం అన
న్తరవిశేషణద్వయేన ఉక్తంవైదర్భిలక్షణఞ్చదర్శితమితిబోద్ధ్యం ॥ ౨॥
ఆరంభమితి॥ హేలక్ష్మి త్వమితి శేషః- నాటకకలాయాః నాటకప్రయోగ
స్యపరిపాటికేవశైలీవమహనీయం ఆరంభం భక్తిప్రపత్తి లక్షణమోక్షో
పాయారంభంపురుషకారకృత్యేన అపరాధిభిరభిగన్తవ్యభగవత్సమీప
ప్రాపణమితియావత్ - అన్యత్రబీజాఖ్యార్థప్రకృతేః అవస్థాభూతంనా
యకవ్యాపారస్యస్వరూపాత్కించిదుచ్చూనత్వలక్షణమారంభాఖ్యంము
ఖసన్ధ్యంగఞ్చఏత్యప్రాప్యఅమోఘయత్నాత్ అవితథ పురుషకారతయా
సిద్ధభగవదభిగమనప్రయత్నాత్సతీఅన్యత్రబిన్ద్వాఖ్యార్థప్రకృతేరవస్థాభూ
తంకార్యసమ్పాదనయోగ్యతాలక్షణం ప్రయత్నాఖ్యంప్రతిముఖసన్ధ్యం
గంతదమోఘంఅవాన్తరఫలజనకం యస్యాస్సాసతీ-పరమేపి పరమపదే
పిప్రాప్త్యాశయాఆశ్రితఃపత్ పాదః-పదంఘ్రిశ్చరణోస్త్రియామిత్యమరః
యస్యతాదృశేనఅన్యత్ర ప్రాప్త్యాశాఖ్యం ప్రతిబన్ధకోపనిపాతేనశంక్య
మానత్వలక్షణం పతాకాఖ్యార్థప్రకృతేరవస్థాభూతం గర్భసన్ధ్యంగంతే
నపరమేప్రధానఫలేపిశ్రితపదాప్రాప్తసఞ్చారేణప్రాప్తవ్యవసాయావాని
యతాప్తింత్వదీయనిత్యసంబద్ధం-నియతాప్త్యాఖ్యంప్రకర్యాఖ్యార్థప్రకృతే
రవస్థాభూతంవిమర్శసన్ధ్యంగంప్రతిబన్ధకనివృత్త్యా కార్యనిశ్చయ లక్షణ
ఞ్చభజతీతి తాదృశేనచ నాథేనభగవతా నాయకేనచ ప్రయోజ్య కర్త్రాశ్రిత
స్యప్రపన్నస్యనిత్యంశాశ్వతంఫలం మోక్షాఖ్యంతస్యప్రయోక్తుః కార్యా
ఖ్యార్థప్రకృతేరవస్థాభూతం - నిర్వహణసన్ధ్యంగంఫలాగమాఖ్యంసమ
గ్రఫలనిష్పత్తిలక్షణఞ్చకలయసే కారయసే తథాచోక్తం దశరూపకే- బీజ
బిన్దుపతాకాఖ్యాఃప్రకరీకార్యలక్షణాః- ఆరంభయత్నప్రాప్త్యాశానియ
తాప్తిఫలాగమాః అర్థప్రకృతయఃపఞ్చపఞ్చావస్థాసమన్వితాః - యథా
సంఖ్యేనజాయన్తేముఖాద్యాఃపఞ్చసన్ధయఇతిఅన్యత్రపఞ్చసన్ధిలక్షణంము
ఖంప్రతిముఖంగర్భస్సావిమర్శోపసంహృతిరితి- తత్రారంభబీజసంబన్ధస్య

ఢేననాటకకలాపరిపాటికేవ॥౩॥ వ్యాప్త్యాప్రసిద్ధాశ్రితపక్ష పాతాబా
ధానభిజ్ఞాప్రతిపక్షశూన్యా । సమీహితంసాధయసీధ్రువంనః సద్ధేతువ
ద్దుగ్ధపయోధికన్యే ॥౪॥ ప్రకృతిరుచిరమూర్తిఃప్రత్యయానాంవిధాత్రీ।

ముఖసన్ధిత్వమిత్యాదిద్రష్టవ్యంఆరంభాదీనాంలక్షణంఔత్సుక్యమాత్రమా
రంభఃఫలలాభాయభూయసే ప్రయత్నస్తుఫలా ప్రాప్తౌవ్యాపారోఽతిత్వ
రాన్వితఃఉపాయాపాయశంకాభ్యాంప్రాప్త్యాశాకార్యసమ్భవః । అపా
యాభావతః- కార్యనిశ్చయోనియతాప్తికా- సమగ్రఫలసమ్పత్తిః- ఫలా
గమఉదాహృతఇతిదర్శితంబోద్ధవ్యం.ఏకేనప్రయోజనేనాన్వితానాంకథా
నామవాన్తరప్రయోజనసంబన్ధరూపసన్ధిలక్షణఇచ్ఛప్రకృతానుగుణమితి
బోద్ధ్యం ॥౩॥ వ్యాప్త్యేతి॥ హేదుగ్ధ పయోధి కన్యేవ్యాప్త్యావిభుత్వేనఅన్య
త్ర హేతుసాధ్యయోస్సాహచర్యనియమరూపేణప్రసిద్ధాశ్రుత్యాది సిద్ధా
మహానసాదిదృష్టాన్తావగతాచ-ఆశ్రితేషుపక్షపాతోయస్యాస్సాసప్తమీ
విశేషణఇతిసప్తమ్యన్తస్య పూర్వనిపాతఃతతఏవలింగాద్వ్యధికరణబహు
వ్రీహిః-అన్యత్రఆశ్రితఃప్రాప్తః పక్షపాతఃపక్షసంబన్ధః యయాసాపక్షధ
ర్మతావతీతియావత్ బాధస్యనిగ్రహస్యానభిజ్ఞాఅజానానా అనుగ్రహై
కశీలేత్యర్థః- అన్యత్ర బాధస్యసాధ్యాభావవత్పక్షాత్మక హేత్వాభాస
త్వస్యానభిజ్ఞాచతల్లేశశూన్యేత్యర్థః ప్రతిపక్షైః విరోధిభిః ఆశ్రితాభిమత
ప్రతిబన్ధకవర్గైశ్శూన్యాతన్నివర్తికేతియావత్- అన్యత్ర- ప్రకృతసాధ్యా
భావవత్సాధకహేత్వన్తరవత్పక్షలక్షణసత్ప్రతిపక్షాఖ్యహేతుదోషశూ
న్యాచత్వమితి శేషః సద్ధేతువత్ -వహ్న్యాదిసాధనేధూమాది హేతువత్-
నః-ధ్రువంస్థిరంసమీహితంమోక్షాఖ్యంసాధయసినిష్పాదయసి॥౪॥ ప్రకృ
తీతి॥ హేపద్మే- ప్రకృత్యాస్వభావేనరుచిరామనోజ్ఞామూర్తిః దివ్యవిగ్ర
హః- యస్యాస్సా-అన్యత్ర- ప్రకృతిభిర్ధాత్వాదిభిఃప్రత్యయ విధ్యుద్దేశ్య
భూతశబ్దైఃరుచిరాశోభమానా- మూర్తిఃధాతుపాఠాదిరూపభాగవిశే
షః- యస్యాస్సాప్రత్యయానాం-అధ్యాత్మజ్ఞానానాంవిధాత్రీ జనయిత్రీ
ఆత్మవిద్యాచదేవిత్వమిత్యాది నాతస్యాస్తత్సాధనత్వావగమాదితిభా
వః-అన్యత్ర ప్రత్యయానాం సనాదీనాంవిధాత్రీగుప్తికిచ్ఛ్య స్సన్నిత్యాది
నాఅనుశాసిత్రీసమధికాసమర్ధ్యారూఢాయా గుణానాం భక్తవాత్సల్యా

సమధికగుణవృద్ధిస్సాధుతామాదధానా । సృజసిపదమజాద్యైరీప్సితం ప్రాగనన్తస్థిరపరిణతిధేయాశబ్దవిద్యేవపద్మే ॥౫॥ అధికరణ విచారారమ్భసీదద్విపక్షః। కిమపివిశదయన్త్యాకృత్స్నం వేదార్థతత్త్వం। గళతిగహనకర్మాలమ్భనం మోహజాలం। కమలముఖిభవత్యాకర్మమీమాంసయేవ॥౬

దీనాంవృద్ధిః-సాయస్యాస్తాదృశీ- అన్యత్రసమధికేప్రాచుర్యేణాధ్యాయరూఢే గుణవృద్ధీవృద్ధిరాదైజదేఙ్గుణఇతిపరిభాషితగుణవృద్ధిసంజ్ఞికేవర్ణేయస్యాం సా-సాధుతాం భగవదభిగమనరూపాం మోక్షసాధనానుష్ఠానయోగ్యతాంఆదధానాపురుషకారతయాజనయన్తీ- అన్యత్రశబ్దసాధుత్వం ఆదధానావిదధానాచ-అనన్తాఅపరిమితా - స్థిరానిత్యాచయాపరిణతిఃఫలపరిపాకః మోక్షఇతియావత్ సాధేయాజన్యా యధాతధా భూతా అన్యత్రఅనన్తాః అసంఖ్యేయాః స్థిరాః ఉత్తరకాలానువర్తిన్యః యాః పరిణతయః - ఆదేశరూపాః - తాః- ధేయాః - విధేయాః - యస్యాం తాదృశీచ-త్వమితిశేషః- శబ్దవిద్యేవ- అష్టాధ్యాయ్యాత్మకవ్యాకరణవిద్యేవ-అజాద్యైః- అచ్-హల్-ఇత్యాదినామభిఃకరణైః- ఈప్సితం-సుధ్యుపాస్యఇత్యాదిరూపంఅభిమతంపదం- సాధుశబ్దం- అజాద్యైః-బ్రహ్మాదిభిః- ఈప్సితం- అపేక్షితం-పదం-ఐశ్వర్యంచసృజసి- జనయసి॥౫॥ అధికరణేతి॥ హేకమలముఖి- పద్మవదనే-అధికం- భృశం- బహుయధాతధావారణేషు- యుద్ధేషు- విచారస్య-సంచారస్య- ఆరమ్భే- ఉపక్రమఏవ-సీదన్తః-విశీర్ణాః-విపక్షాః-ఖరరావణకంసమధుకైటభాదయశ్శత్రవః-యేన తాదృశం-కిమపి-అపరిచ్ఛిన్నవిభవం- అన్యత్ర- అధికరణానాం- విషయవిశయపూర్వపక్షసిద్ధాన్తప్రయోజనలక్షణ - పఞ్చాఙ్గకకర్మమీమాంసాన్యాయానాంవిచారస్యవిమర్శస్య ఆరమ్భే-ఉపక్రమభూతవిషయవాక్యోపన్యాససమయఏవసీదన్తః- శిథిలీభూతాః-విపక్షాః- సిద్ధాన్తవిరోధినః- యస్యతాదృశం- కిమపివైదికాగ్రేసరజైమిన్యాదిపరిగృహీతం- వేదార్థతత్త్వం- వేదస్యయధావస్థితార్థభూతం- సిద్ధాన్తంశ్రియఃపతి రూపం-సాక్ష్యాదిసిద్ధసర్వతత్త్వాత్మభూతంచ- విశదయన్త్యా వివిచ్యలక్ష్మీలక్షితనారాయణస్వరూపతయాచ బోధయన్త్యాభవత్యాకర్మమీమాంసయేవ-పూర్వమీమాంసయేవ-గహనాని- దురవగమాని- కర్మాణి- జ్యోతిష్టోమాదీని-దురితానిచ-ఆలమ్బః విషయః- నిదానం-యేషాం తేషాం-సమ్మోహ

సంకీర్ణస్తబకః త్రయోవింశః

చతురాకృతిలక్షణాభిరామా। పరదేవస్యగుణాన్ప్రకాశయంతీ । ననుదర్శయసేపవర్గమార్గంమమశారీరకభారతీవమాతః॥౭॥ సువర్ణశ్రీరమ్యం శుభకరపదర్పంశ్రుతికులం। భవద్రూపంచేదంభవతిమహితం బ్రాహ్మణ

నాం-అజ్ఞానానాం-అవివేకానాంచ- జాలం- గళతి-నశ్యతి॥౮॥ చతురాకృతీతి॥ హేమాతః-చతసృణాం-ఆకృతీనాం- దివ్యమఙ్గళవిగ్రహాణాం-లక్షణైః- కరచరణాదిచిహ్నైః- అభిరామా- మనోజ్ఞా. ఆకృతేశ్చతుర్విధత్వం-వాసుదేవాదివ్యూహచతుష్కేణ స్వయంవ్యక్తసైద్ధాదిభేదేనవా-లయభోగాదిరూపేణవాజ్ఞేయం- అన్యత్ర-చతుష్ప్రకారైర్లక్షణైః-అధ్యాయైః- అభిరామా-శోభమానా- పరదేవస్య-పరబ్రహ్మణః-గుణాన్-జ్ఞానశక్త్యాదీన్- ప్రకాశయన్తీ- ఆశ్రితరక్షణాయ - దయావర్ధనేన- గుణానాందోషభావపరిహారేణశ్లాఘ్యాంకుర్వతీత్యర్థః- యథోక్తమాచార్యైః దయాశతకే॥ శ్లో॥ వృషగిరిగృహమేధిగుణాబోధబలైశ్వర్యవీర్యశక్తిముఖాః। దోషాభవేయురేతేయదినామదయేత్వయావినాభూతా ఇతి॥ అన్యత్ర-ఉపనిషద్వాక్యార్థనిర్ణయముఖే నతత్తద్వాక్యసిద్ధకల్యాణగుణాన్-బ్రహ్మణఉపబ్రహ్మయన్తీత్యర్థః- త్వమితిశేషః- శారీరకభారతీవబ్రహ్మమీమాంసేవమమఅపవర్గమార్గం- మోక్షోపాయవిశేషందర్శయసే- ప్రవర్తింనిష్పాదయసీత్యర్థః- అన్యత్రనానాశబ్దాదిభిస్సూత్రవిశేషేణభక్తివిలక్షణతయాప్రవృత్తింప్రకటయ్యతాంనిష్పాదయసీత్యర్థః॥౭॥ సువర్ణేతి॥ హేతటినీజానితనయే- సముద్రపుత్రి-శ్రుతీనాం-వేదానాం-కులం-సమూహః ఇదం-భవద్రూపంచ- తవదివ్యవిగ్రహశ్చ-సువర్ణస్య- శ్రియా-శోభయా-రమ్యంహృద్యం- సుష్ఠు-స్వరాదిభిర్భాసురాణాం- వర్ణానాం- అక్షరాణాం-శ్రియా-సమృద్ధ్యా- రమ్యంచ-శుభకరీ-మఙ్గళావహా-పదర్పా-పాదపూజా-యస్యతాదృశం- శుభకరాణిపాపాపహాని- పదాని- జఙ్ఘ్యమానాని-యాసు-తాదృశ్యఃఋచః-మన్త్రరూపాః- యస్మిన్తథాభూతంచ అత్రఋక్పూరిత్యాదినా సమాసాన్తః- అకారప్రత్యయః- బ్రాహ్మణానాం-ద్విజానాం-మన్త్రవివరణభాగానాంచ- గణైః-మహితం-స్తుతంచ భవతి-పరన్తు-ఇయాన్విశేషఇత్యాహ- తయోరితి తయోః- శ్రుతికులభ

గ జ్ఞైః। తయోరిత్థం భేదస్స్ఫురతి తటినీజానితనయే। బుధేన్ద్రైరధ్యేయం జడమతిభిరధ్యేయమితి చ॥౮॥ వ్యాకోచవారిజధరాం ద్విజరాజసేవ్యామవ్యాహతామమృతశైవలినీమివ త్వాం। నిస్సీమసంసృతి నిదాఘవిదాహతప్తాః। కేచిత్సుధాబ్ధితనయే కృతినో భజన్తే॥౯॥ వాత్సల్యం తవ రాఘవప్రణయిని వ్యాచష్ట కాకాసురశ్శక్తిం దుర్ఘటసాధనీం హనుమతశ్శీత స్స వాలానలః। ఔదార్యం త్వదపాఙ్గలబ్ధవిభవోల్లాసా మహేన్ద్రాదయః। కారుణ్యం కృ

వద్విగ్రహాయాః- బుధేన్ద్రైః- పణ్డితేశ్వరైః- అధ్యేయం-స్మర్తవ్యం అధిపూర్వాదిజ్ స్మరణ ఇత్యతః- కర్మణ్యచో యత్ -ధ్యాతుమశక్యమితి వా త్వదూర్ధ్వరూపంఏకమితి- అపరస్తు శ్రుతికులం- జడమతిభిః- అజ్ఞైరపి-అధ్యేయం-అధ్యేతవ్యం- అధ్యేతుం శక్యమిత్యధిపూర్వాదిజధ్యయన ఇత్యతః-కర్మణ్యచో యత్- ఇతి చ హేతోః- ఇత్థం భేదః-ఉక్తప్రకారో భేదః-అవిశేషః స్ఫురతి॥౮॥ వ్యాకోచేతి॥ పద్మే హే సుధాబ్ధితనయే- ఇదం హేతుగర్భం-తత్త్వాదేవేత్యర్థః- వ్యాకోచానాం-ఫుల్లానాం- వారిజానాం-పద్మానాం ధరాం-భూమిభూతాం- నిస్సీమా అపారా- యా సంసృతిః-సైవ నిదాఘః గ్రీష్మః- తేన- యో విదాహః- తేన తప్తాః-ఖిన్నాః-కేచిత్కృతినః-సమర్థాః ద్విజరాజైః-పరమర్షిభిః- సేవ్యాముపాస్యాం- అన్యత్ర-పక్షిరాజైః-హంసాదిభిరాశ్రితాం- అవ్యాహతాం- అబాధాం-అన్యత్ర.కూలోపరోధాభావాదపారాం త్వాం -అమృతశైవలినీమివ సుధామయస్రవన్తీమివ మోక్షాఖ్యసుధాకారస్రవన్తీమివ వా- భజన్తే- ప్రపద్యన్త ఇత్యర్థః ॥౯॥ వాత్సల్యమితి॥ హే రాఘవప్రణయిని రామపత్ని- కాకాసురః-తవ వాత్సల్యం ప్రపన్నప్రేమపారవశ్యం. వ్యాచష్ట-వ్యాఖ్యాతవాన్- శీతః హనుమతస్సమ్బన్ధీ-సః-వాలానలః-రక్షోభిరారోపితః- తవ దుర్ఘటస్య- అఘటితస్య-సాధనీం-ఘటనీం- శక్తిం-వ్యాచష్ట-త్వదపాఙ్గేన. హేతునా - లబ్ధాః విభవోల్లాసా యైస్తే-మహేన్ద్రాదయః- ఔదార్యం-శ్రుతిసిద్ధం- మహావదాన్యతాం వ్యాచక్షతేతి వచనవిపరిణామః-విగుణాః-సాధనానుష్ఠానోపయుక్తజ్ఞానాదిరహితాః-అత ఏవ కృపణాః- అథాపి నిర్హేతుకం-అస్మదీయవ్యాపారభరస్వీకారే తన్నిరపేక్షం- త్వయేతి శేషః-రక్షితాః- మోక్షోపాయసాధనే

పణా వయంతువిగుణాని శ్రితేతుకంరక్షితాః ॥౧౦॥ దోషౌఘశ్శరణంజగా
మగుణతామాదిత్సురంగానితే । కౌటిల్యం కమపిభ్రువౌకఠినతాంకల్యా
ణివక్షోరుహౌ।దారిద్ర్యంబతమధ్యభాగమధరంరాగస్తమఃకున్తళం।చా
ఞ్చల్యందృశమమ్బమన్దగతితాపాదౌచమౌగ్ధ్యంముఖం ॥౧౧॥ కృతస్త్వ
యాదేవికృపాకటాక్షలేశైరహంశ్లోకకృదర్భకోఽపి । అహంపరం శ్లోక

నదత్త్వాభయాః- వయస్తు-కారుణ్యం- స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖ నిరాకరణే
చ్ఛుత్వంవ్యాచక్ష్మహీతిపురుషవచనయోర్విపరిణామః॥౧౦॥ దోషౌఘఇతి
హేకల్యాణి- మఙ్గలగుణైకాస్పదభూతే- అమ్బతవాఙ్గాని- కర్తౄణి-దో
షాణాం-ఓఘః- సమూహః-గుణతాం- శ్లాఘ్యతాం-ఆదిత్సుః-స్వీకర్తుమి
చ్ఛుస్సన్-శరణం- నివాసం-రక్షకంచ-విధేయం- జగామ- తదేవోపపాద
యతి-కౌటిల్యమితికిమపి- కౌటిల్యం-జిహ్మత్వం-భ్రూగుణభూతవక్రాకా
రతాతవభ్రువౌ- కర్మణీ-జగామ- వక్షోరుహౌ స్తనౌ - కర్మణీతు-కఠిన
తా-నిర్దయతా- తద్గుణకాఠిన్యంచజగామ- దారిద్ర్యం- నిర్ధనత్వంశూన్య
తాపర్యవసితకార్శ్యంచ-తవ - మధ్యభాగం- ఉదరదేశం- జగామ-రా
గః-విషయప్రీతిః-ఆరుణ్యగుణశ్చ- తవాధరం- జగామ- తమః-అజ్ఞానం-అ
న్ధకారశ్చ- నైల్యరూపః-తవకున్తలం- జగామ-చాఞ్చల్యం- అస్థిరత్వం-ఆ
శ్రితభయావహం - చఞ్చలస్వభావగుణత్వంచ - తవదృశంనేత్రం-జగా
మ-మన్దగతితా- జడరీతితా- హంసవన్మన్దగమనవత్త్వాచ-తవపాదౌ-జగా
మ-మౌగ్ధ్యంచమూఢత్వంతు - సున్దరత్వంచ ముఖం-జగామ - ఏషామ
న్యత్ర-దోషతయానుభూతానామపి- త్వదఙ్గశరణాగత్యైవాపేక్షితభక్త
గుణభావలాభానుభావాత్ తద్వతామస్మాకమపి-త్వత్ప్రపత్త్యాపేక్షితసి
ద్ధిరవశ్యంభవిష్యతీతివిశ్వసిమఇతిభావః- దోషాణామేవతత్సిద్ధౌ- తద్భా
జాం-తత్సిద్ధౌకిముతవక్తవ్యమితికైముత్యన్యాయశ్చసూచితఇతిబోధ్యం॥౧౧
కృతఇతి॥ హే దేవి- అర్భకోబాలోఽప్యహంత్వయా-కర్త్ర్యాకృపాకటాక్షా
ణాం-లేశైః- శ్లోకాన్-శతం-సహస్రంవా. కరోతీతి- తాదృశః-కృతః-ర
చితః-నైతావదల మిత్యాహ- పరంత్వితి-కిన్తు-అహంశ్లోకకృదిత్యౌపనిష
దవాక్యసిద్ధంపదద్వయం-అభీక్ష్ణం-ముహుః-తదుక్తక్రమేణ-త్రివారం-కదా

శృదిత్యభీక్ష్ణం కదాను గాయేయమితి ప్రతీక్షే॥౧౨॥ ఆగస్తతిం మే కిమదృశ్య
విద్యాం ప్రాపయ్య పాస్యబ్ధిసుతే తథా త్వం। సవిశ్వతశ్చక్షురధోక్షజో
పి న పశ్యతి వ్యక్తతమం యథైనః॥౧౩॥ రక్షేతి నాథసవిధే తవ గాఢముక్తిర్య
ద్యుద్గతా మమ భవేత్తత ఏవ ముక్తిః। ఏతావతి శ్రితమనోరథపూరణేఽస్మిన్
కృష్ణప్రియే న నుతవాపి కియాన్విచారః॥౧౪॥ యద్యున్నినీషసి యదూద్వహ
వల్లభే మాం కర్మాణి కారయ తదా కలుషోజ్ఝితాని। నైర్ఘృణ్యమేషి యది

నుముక్తానుభవ దశాయాం గాయేయమితి ప్రతీక్షే- మోక్షదశా యథాసి
ద్ధ్యేత్ తథా యదాకరోషి తదైవ త్వదపాఙ్గలాభేన తుష్యేయమితి భావః॥౧౨
ఆగ ఇతి॥ అబ్ధిసుతే-త్వం-మే ఆగస్తతిం-అపరాధవర్గం అదృశ్యవిద్యాదర్శన ప్ర
తిబన్ధక మణిమన్త్రాది రూపశక్తి విశేషవిషయతాం ప్రాపయ్య, నీత్వా-అ
ధోక్షజః- భగవాన్-విశ్వతశ్చక్షుస్సన్నపి యుగపత్సర్వ సాక్షాత్కారక్షు
మస్సన్నపి- వ్యక్తతమం-ప్రకటితం మమ-ఏనః- మత్పాపం-యథా న పశ్యతి
తథా పాసి కిం-పార్శ్వ ఏవ జాగ్రతీ- సదా తిష్ఠసి- కిమిత్యుత్ప్రేక్షా-తస్యా
స్త్వద్వినా భావవర్జనస్యాశ్రితాపరాధానాం- తద్దర్శనార్థ జాగ్రత్త్వాసాదృ
శ్యాత్తన్నిగరణే నాధ్యవసిత రక్షణస్య నిగీర్ణ పురుషకారకృత్య తయాధ్యవసి
తాదృశ్యవిద్యా ప్రాపణ హేతుకత్వోత్ప్రేక్షణాద్ధేతూత్ప్రేక్షా- రూప
కానుప్రాణితేతి బోధ్యా॥౧౩॥ రక్షేతి॥ నను కృష్ణప్రియే-నాథస్య భర్తుస్స
విధే-ఇమం జనం-రక్షేతి-గాఢం దృఢం యథా తథా- తవ ఉక్తిః- వాక్యం-ఉ
ద్గతా-ఉత్థితా యది- తత ఏవ- తావతైవ మమ ముక్తిర్భవేత్ - అవశ్యం సి
ధ్యేత్- అస్మిన్ శ్రితస్య- ఆశ్రితస్య మనోరథపూరణే భిమత నిర్వహణే ఏ
తావతి సతి నతుతతోధిక ప్రయాస సాధ్యే సతీత్యర్థః- తవ విచారః-కియాన్
అత్యల్పః- విమర్శః- విచార ఏవ- నేతి భావః॥౧౪॥ యదీతి॥ హే యదూద్వ
హవల్లభే- మాం-ఉన్నినీషసి యది-ఉన్నేతుం-ఊర్ధ్వగమనరూప మోక్షం
ప్రాపయితుమిచ్ఛసి యది- తదా-మాం-కలుషోజ్ఝితాని- పాపనిర్ముక్తాని
కర్మాణి-సత్కర్మాణ్యేవ- కారయ-కలుషశూన్యకర్మస్వేవ ప్రేరయేత్య
ర్థః-అథవా-నైర్ఘృణ్యం-నిర్దయత్వం-ఏషి- గచ్ఛసి యది-తతోపి-న మా మే

వానతతోపిమా యేనై రాశ్యమేవహిసుఖంనిగద న్తిస న్తః॥౧౫॥ నైవాపవ
ర్గమతిదుర్గమమర్థయే త్వాం । నస్వర్గమప్యన తతోప్యచరఞ్చ సౌఖ్యం।
మభ్యర్థయే హరిసఖిత్వయిభక్తిమాత్రమత్రాపిచిన్తయసి చేదథకింక-
రోమి ॥ ౧౬ ॥ మాకోపంకురుమాత రేకమధునా జల్పామి ధృష్టోవచ।
శ్శక్తిఃకర్తుమకర్తుమన్యథయితుంజాగర్తి యేయంత్వయి। తల్లేశోమమ
చేదసేత్స్యదమృతంసర్వానసేష్యత్ క్షణాత్। విద్మోనైవముపేక్షసేఘన

నోపతపామి- కు తఇత్యతఆహ - నైరాశ్యమాహ - తదానీమితి శేషః-
తవనైర్ఘృణ్యాఇతితదర్థః- సన్తః-సుఖం-నైరాశ్యం-అనపేక్షణీయత్వం-నిగ
దన్తిహి- యతఇత్యర్థః- సుఖమాత్రస్యత్వద్దయాన్వయవ్యతిరేకానువిధా
యిత్వస్యఋషిభిఃస్మరణాదితిభావః ॥౧౫॥ నైవేతి॥ హేహరిసఖి-అమ్బ-
త్వాం-అకథితంచేతియాచ్యర్థకర్మయోగాత్- కర్మత్వం-అతిదుర్గమం-అ
త్యన్తం దుష్ప్రాపం- అపవర్గదుర్గం- మోక్షరూపగహనస్థానం నాభ్యర్థ
యే-నయాచయే- స్వర్గం- నాభ్యర్థయే-తతోప్యచరం- స్థిరంసౌఖ్యంచ-
కైవల్యరూపంచనాభ్యర్థయే- కిన్తు-త్వయి-భక్తిమాత్రం-అత్యన్తప్రీతిమే
వాభ్యర్థయే- అత్రాపి-చిన్తయసిచేత్- అథతదాకింకరోమి- కరిష్యామీ
త్యర్థః-త్వద్భక్తిసత్వేఐశ్వర్యాక్షరపరమపదానిస్వీకృతదమ్ప తివ్యాపారై
కసాధ్యానిసేత్స్యన్తీతితత్రతదీయజ్ఞానశక్త్యాదిక మకిఞ్చిత్కరమితితద్వి
రోధికర్మాపనయనదౌష్కర్యచిన్తాయామపి యువయోర్భరస్వీకారార్థ
భరన్యాసానుగుణభక్తిమాత్రదానేపి-కోవిచారఇతిభావః॥౧౬॥ మాకో
పమితి॥ హేమాతః-త్వంకోపంమాకురుఅహంధృష్టస్సన్-అధునాఏకంవ
చోజల్పామి- త్వయియేయంశక్తిః- కర్తుమకర్తుం- అన్యథయితుమన్యథా
కర్తుంచజాగర్తిప్రకాశతే- తస్యాలేశోమమవిషయే- అసేత్స్యచ్చేత్-క్ష
ణాత్సఃసర్వానస్మాన్- అమృతంమోక్షం - అనేష్యత్-భూతేచేతిలిఙ్ని
మిత్తేహేతుహేతుమద్భావేల్ఋఙ్ - ఇయన్తంకాలంమమ మోక్షాదానే
తవాశక్తిర్నకారణమితిభావః- ఏవంతర్హిత్వదుపేక్షైవతదలాభ ఇతి
వక్తవ్యం- నతత్రహేతుంవిద్మఇత్యాహ- విద్మఇతి-ఘనా-పూర్ణా-కృపా

కృపాకస్మాత్త్వమస్మానితి ॥ ౧౭ ॥ సౌన్దర్యస్యనిధిర్ముదాముదయభూస్స
మ్పత్తీనమ్మఞ్జూషికాకాన్తీనాం నిలయఃకలాజలనిధిః క్షాన్తేస్త్వశాన్తస్థలీ
దాక్షిణ్యస్యశరణ్యసద్మకమలేదాతృత్వవిశ్రాన్తిభూరాస్థానీయశసాం
ప్రపాసిసతృషా మాద్యస్య పుంసోధనం ॥ ౧౮ ॥ మోహోన్మూలన

యుపేక్షస్వ-త్వం-అస్మాన్- ఏవముక్తరీత్యాకస్మాద్ధేతోరుపేక్షసే ఇతిన
విద్మః- ఉపేక్షాహేతువిశేషంనజానీమ ఇతిభావః ॥ ౧౭॥ ఉపేక్షానిమిత్తా
భావమేవతస్యాఉపపాదయతి॥ సౌన్దర్యస్యేతి॥ హేకమలే-త్వం-సౌన్దర్య
స్య-నిధిః- అసి-పతిచిత్తవశీకారేణాశ్రితాపరాధానుగుణనిగ్రహనివర్త
నక్షమేత్యర్థః-ముదాం- కైఙ్కర్యజనితసన్తోషాణాం- ఉదయభూఃఅసి-స
మ్పత్తీనాం-ఐశ్వర్యాదీనాం- మఞ్జూషికా - నిత్యవాసస్థానమసి- కాన్తీ
నాం-నిలయఃభక్తానుభావ్యశోభాస్థానమసి- కలానాం సర్వఫలసాధనవి
ద్యానాం-రత్నాకరభూతాసి - స్వాధీనసర్వవిద్యేతియావత్- క్షాన్తేః-
క్షమాయాః-అన్తఃపురదేశః- అసి-విద్యావిరోధినిగ్రహనివృత్తిరపిత్వదధీ
నేతిభావః-దాక్షిణ్యస్య-సర్వసమత్వరూపగుణస్యశరణ్యసద్మ- రక్షకగృ
హభూతాసి- అనేనవైషమ్యహేతుకముపేక్షణమితి నాశఙ్క్యమితిభా
వః- దాతృత్వస్యదానశీలత్వస్యవిశ్రాన్తిభూః- మహావదాన్యతారూపసీ
మాస్థానభూతాసి- అనేననలోభహేతుకమితి దర్శితం- యశసాం-నత
స్యేశేకశ్చనేతిఅనితరనియామ్యత్వకీర్తీనాంఆస్థానీ- ప్రమాణబహుత్వాభి
ప్రాయంబహువచనం- అనేనపారతన్త్ర్యహేతుకత్వవ్యుదాసః- సతృ
షాం-సంసృతిఘర్మేణపిపాసూనాం- ప్రపాపానీయశాలాఅసి-సంసారా
ర్ణవతారిణీమితివచనాత్- మోక్షసాక్షాత్సాధనత్వమపి పతివత్సిద్ధమితి
భావః-తర్హి- పత్యుఃకథం-సర్వశేషిత్వమిత్యతఆహ - ఆద్యస్యపుంసః-ప
త్యుర్ధనం-అత్యంతప్రియతమంవస్త్వసి- నిరతిశయప్రియాయాస్తవతత్పా
రార్థ్యేపి- నిరంకుశపతివాల్లభ్యైవత్వదిఙ్గితాధీనసర్వవ్యాపారత్వాత్ పతి
పారతన్త్ర్యం-నస్వాతన్త్ర్య బాధకమితినపూర్వోక్తసర్వశక్తిత్వభఙ్గ
ఇత్యుపేక్షాహేతురేవాన్వేషణీయఇతిభావః ।౧౮॥ తదేవవిశినష్టి॥ మో
హేతి॥ హేకమలే- మాతః-త్వం-భవజుషాం- సంసారిణాంమోహస్య- అ

సంకీర్ణస్తబకస్త్రయోవింశః

మూలికా భవజుషాం మోక్షాధ్వనిశ్రేణికా చేతశ్శుద్ధివిశేషసిద్ధగుళికాచిన్తాతమశ్చన్ద్రికా। విద్యావిభ్రమశాలికాసికమలే విష్ణోరురోమాలికా। మాతస్త్వంమమపారిజాతలతికా మోదామ్బుధేర్వీచికా॥౧౯॥
విపాకఃపుణ్యానామపిచవికచామ్భోరుహరుచాం। వివర్తోహర్షాణాంవితతిరమృతానాంపరిణతిః। వికారఃకారుణ్యామృతజలధివీచీపరిషదాం। వికల్పఃకల్పద్రోర్జననితవవీక్షావిజయతే ॥ ౨౦ ॥ ప్రజ్ఞాలతానాంకిముప

జ్ఞానస్య- ఉన్మూలనీ-నిశ్శేషనివర్తినీ- యా మూలికా-ఓషధిః-తథాభూతాసి-మోక్షాధ్వనః- మోక్షమార్గస్యనిశ్రేణికా - అధిరోహిణీభూతాసి-చేతసః- మనసః-యఃశుద్ధివిశేషః- తస్య సిద్ధగుళికా-మణివిశేషభూతాసి చిన్తా-విషయాభిలాషః-సైవతమః- తస్యచన్ద్రికా-జ్యోత్స్నాఽసి-విద్యానాం-ఆత్మజ్ఞానసాధనానాం-విభ్రమశాలికా-లీలాగృహభూతాసివిష్ణోః పత్యుః-ఉరోమాలికా-హారభూతాసి-మమపారిజాతలతికాకల్పకవృక్షభూతాసిఆనన్దాంబుధేః - వీచికా-అవిశ్రాన్తమోదాసీత్యర్థః ॥౧౯॥ అథతద్వీక్షాయాఃసర్వసాధనత్వమాహ॥ విపాక ఇతి॥ హేజనని-తవ-వీక్షా పుణ్యానాం-విపాకః- పరిణతిరూపావిజయతే- సర్వధర్మాణాం-ఫలదానక్షమేత్యర్థః-అపిచ-వికచానాం- ఫుల్లానాం- అమ్భోరుహాణాం - యారుచః-కాన్తయః- తాసాంవివర్తః- రూపాన్తరభూతా- విజయతే_హర్షాణాం-వితతిః- పుత్రవిత్తాదివిషయవిస్తారసాధనభూతావిజయతే- అమృతానాం- సుధానాం-పరిణతిః- ప్రతిఫలనభూతా-విజయతే-కారుణ్యమేవయోమృతజలధిస్త్వన్మయీతి భావః- తస్యవీచీపరిషదాం- తరఙ్గపరంపరాణాం-వికారః- అవస్థాన్తరభూతా-విజయతే-కల్పద్రోః కల్పవృక్షస్య వికల్పః-పర్యాయోవిజయతే- సర్వేషాం-విధేయతయావిజయత ఇత్యేకేనైవాన్వయోవా- తదా-అపిచేత్యస్య ప్రత్యేకమన్వయ ఇతిబోధ్యం॥౨౦॥ ప్రజ్ఞేతి॥ హేప్రపఞ్చమాతఃలోకజనని- త్వం-ప్రజ్ఞాఏవ- లతాఃతాసాం- ఉపఘ్నయష్టిః-అవలమ్బయష్టిః- కిం - పనాయతాం - స్తువతాం-పణవ్యవహారే - స్తుతౌచేతి- వర్తమానే- పనచేత్యతః- గుపూధూపేత్యాదినా ఆయప్రత్యయే-తతస్సనాద్యన్తత్వాత్ - ధాతుత్వేలటశ్శత్రాదేశః-నవీ

ఘ్నా యష్టిః పచాయతాం కామగవీ నవీనా । ప్రపఞ్చమాతస్త్వమకిఞ్చనా
నాం ప్రాణప్రతిష్ఠాపరిమాణకాష్ఠా ॥౨౧॥ అస్మాదృశామభ్యుదయాంకు
రో వా నాథస్య పద్మే నయనోత్సవో వా । దివ్యౌషధం వా దురితామయా
నాం పారం పరం వా భవతీ భవాబ్ధేః ॥ ౨౨ ॥ తాటఙ్కరక్షాం త్రిదశాఙ్గనా
నాం। తరఙ్గిణీజానితపః ఫలం శ్రీః । దారిద్ర్యవిద్రావణ మూలవిద్యాం

నా-అపూర్వా-కామగవీ- కామధేనుః కిం. అకిఞ్చనానాం- జ్ఞానశక్తివిధు రాణాం ప్రాణప్రతిష్ఠాయాః- ప్రాణరక్షణస్య- ఉజ్జీవనస్యేతియావత్-పరిణామస్య-పరిపాకస్య- కాష్ఠా-ఉత్కర్షవిశేషః కిం త్వాం వినా- అకిఞ్చనానాముజ్జీవనం నేతి- తదర్థమేవ- త్వత్స్వరూపసత్తేతి భావః॥౨౧॥ అస్మాదృశామితి॥ హే పద్మే-భవతీ-అస్మాదృశాం-అకిఞ్చనానాం-అభ్యుదయాంకురో వా-శ్రేయః ప్రరోహః కిం- నాథస్య-పత్యుః విష్ణోః- నయనోత్సవో వా-నేత్రాహ్లాదవినోదః కిం- దురితాన్యేవ ఆమయాః-రోగాః - తేషాం-దివ్యౌషధం వా-అప్రాకృత భేషజం కిం-భవః-సంసార ఏవ- అబ్ధిః తస్య-పరం పారం-ఉత్తరతీరం కిం సర్వస్యాప్యస్యత్వమేవ ఫలోపధాన హేతురితి భావః॥౨౨॥ తాటఙ్కేతి॥ హే శ్రీః-జగన్నాయికస్య- సర్వేశ్వరస్య-జీవికాం-జీవన హేతుం- ప్రాణనాయికామితియావత్- త్వాం -త్రిదశానాం యాః అఙ్గనాః- తాసాం- తాటఙ్కానాం-రక్షాం-రక్షాబన్ధనరూపాం- విరోధినిరాసేన త్రిదశ ప్రాణరక్షణాత్తదఙ్గనాసౌమంగల్యరక్షణం ఫలతీతి భావః తరఙ్గిణ్యాః- తటిన్యాః-జాయాః-పత్న్యః-యస్య తాదృశః- సముద్ర ఇతియావత్ జాయాయా నిఙ్ ఇతి జాయాన్త బహువ్రీహేః నిఙ్- సమాసాన్త-ఆదేశః-తస్య-తపః ఫలం- తస్యా ఆవిర్భావస్య తపోన్తరేణ దుర్లభత్వాదితి భావః-దారిద్ర్యస్య విద్రావణే-దూరీకరణే-మూలవిద్యాం మూలికా ప్రయోగ కౌశలం చ- ఇన్ద్రాద్యైశ్వర్యప్రదానేన దారిద్ర్య నిరాసఫలోపధానదర్శనాదితి భావః॥ జగుః-తుష్టువుః-ఋషయ ఇతి శేషః-గాస్తుతా-విశ్యతోలిట్

జగజ్జగన్నాయకజీవికాం త్వాం॥౨౩॥ పరిష్కృతింపఙ్కజకాననానాం
పరాయణంనశ్శరణాగతానాం । సన్తశ్శకున్తధ్వజసున్దరి త్వాంసర్వస్వ
మాహుస్సకలాగమానాం ॥౨౪॥ పరికర్మవినిర్మలంమురారేః ప్రతియ
త్నంపరిబుద్ధశేముషీణాం। భవతీంభవతీక్ష్ణయాతనానామభిచారాహుతి
మాహురబ్ధికన్యే ॥౨౫॥ మునిమానసరాజహంసికావామురభిత్కల్పక
మఞ్జుమఞ్జరీవా । శ్రుతిపఞ్జరదివ్యశారికా వాజననిత్వం గుణరత్నపేటి

కై-గై-శబ్దఇత్యతోవా॥౨౩॥ పరిష్కృతిమితి॥ శకున్తస్య-శుకస్యైవధ్వనిః
శారీరం-యస్యాస్తాదృశీచాసౌసున్దరీచతస్యాస్సమ్బుద్ధిః- లోకవిలక్షణ శ్రీ
త్వాశ్రమేఇత్యర్థః- త్వాం-సన్తః- పురాణాఋషయః పఙ్కజకాననా
నాం-పద్మాలయసరసాం-పరిష్కృతిం- అలఙ్కారభూతాం- త్వయైవా
ధిష్ఠితతయా-తేషాం- ప్రకాశాతిశయఇతిభావః. శరణాగతానాం-త్వా
మేవప్రపన్నానాం-నః-పరాయణం-పరమప్రాపికాం- పరమప్రాప్యాం
చ-సకలాగమానాం- వేదపఞ్చరాత్రరూపాణాం-సర్వస్వం. సారవిష
యభూతాంచ - ఆహుః- వదన్తి - బ్రూఞ్ వ్యక్తాయాంవాచీత్యతో
లట్-బ్రువః- పఞ్చానామాదితఇత్యేతివాదినాం. పఞ్చానాం- ణలాదయః-
పఞ్చబ్రువఆహోదేశశ్చేత్యాహోదేశః-నేధరుసాదేశశ్చ॥౨౪॥ పరికర్మేతి॥
హేఅబ్ధికన్యే-భవతీం-మురారేః-విష్ణోః-వినిర్మలం-అప్రాకృతం- పరికర్మ
భూషణవిశేషం- ప్రతిబుద్ధానాం-జ్ఞానినాం- శేముషీణాం- ధియాం.
ప్రతియత్నం-సంస్కారవిశేషంచ- భవస్య- సంసారస్య-యాః- తీక్ష్ణాః-
క్రూరాః-యాతనాః-పీడాః- తాసామభిచారాహుతిం- అవశ్యం-హిం
సాజననక్షమత్వేన యాగహోమానుభూతాం చాహుః॥౨౫॥మునీతి॥ హే
జనని-త్వం-మునీనాంయోగినాంమానసానామేవతదాఖ్య సరసాంరాజ
హంసికావాశ్లిష్టరూపకంశ్రేష్ఠహంసీకింమురభిదః విష్ణోరేవకల్పకస్యసు
రతరోఃమఞ్జుర్మనోజ్ఞాఅప్రాకృతేతియావత్-మఞ్జరీవా స్తబకఃకిం-ఉభయో
ర్మిళితయోరేవసర్వఫలప్రదత్వాదితిభావఃశ్రుతయ ఏవపఞ్జరాణితేషాం
దివ్యాఅప్రాకృతీశారికావాశారిః కింశ్రుతినిగూఢేతిభావః - గుణానాం-
దయావాత్సల్యాదీనాం రత్నపేటికా వామణిగణఖచితమఞ్జూషాకింభ
గవతోపగుణప్రకాశనంత్వద్గుణప్రకాశాయత్తమితిభావః॥౨౬॥ ప్రతీతి॥

కావా ॥ ౨౬ ॥ ప్రతిసృష్టిరియంతటిల్లతానాంపరిణామోను శిరీషమఞ్జరీ
ణాం । ప్రతిభాతిహృదిత్వ దీయమూర్తిః పరివృత్తిర్హరిపత్ని కాఞ్చనా
నామ్॥౨౭॥ ప్రస్తావనాభువనపాలననాటకస్య ప్రాచ్యాదిశోధవళిమాభ
వకాళరాత్రేః । దుర్గర్వసర్వరజనీ చరధూమకేతుః దోషద్రుమస్యపర
శుస్తవదేవిరూపం॥౨౮॥ ఆలానయష్టిరసియోగిమనోగజానాం। ఆశా
పిశాచపరిమోచనయన్త్రవిద్యా। కార్తాన్తలోకగమనప్రతిరోధముద్రా

హేహరిపత్ని - విష్ణుపత్నీత్వేనశ్రుతిప్రసిద్ధే ఇయం త్వదీయా మూర్తిః-
దివ్యవిగ్రహః తటిల్లతానాంలతాసదృశతటితాం ప్రతిసృష్టిః - సృష్టిభేదో
వా-శిరీషమఞ్జరీణాం- కపీతనగుచ్ఛానాం పరిణామోనుసంక్రమవిశేషో
వాకాఞ్చనానాంహేమ్నాంపరివృత్తిః అవస్థాన్తరాపత్తిర్వాహృది-ప్రతి
భాతిలోకోత్తరలావణ్యాతిశయ వత్త్వాదిత్థమితి నిరూపయితు మశక్యేతి
భావః॥౨౭॥ ప్రస్తావనేతి॥ హే దేవిస్వామినితవరూపందివ్యవిగ్రహః భువ
నపాలనంజగద్రక్షణమే వనాటకం - నృత్తప్రయోగః తస్య ప్రస్తావనా
ప్రారంభసమయః సర్వత్రత్వదభిప్రాయానుసారిత్వాద్భగవత ఇతిభావః
భవస్సంసారఏవకాలరాత్రిః ప్రళయనిశా తస్యాః ప్రాచ్యాదిశః పూర్వ
దిశః- ధవలిమాసన్ధ్యావిరామః సూర్యోదయ ఇవనిశ్శేష నిరాసికేత్యర్థః-
దుష్టః గర్వః యేషాన్తే సర్వేరజనీచరాః తేషాంధూమకేతుః నిశ్శేషవినాశ
సూచకోత్పాతవిశేషః దోషః- పాపమేవద్రుమః తస్యపరశుః ఉన్మూలన
హేతుశ్చభవతీతి శేషః త్వదీయ విగ్రహగతనిమిషితేంగిత లావణ్యాదిభిరే
వసర్వమేతత్సిధ్యతినాన్యథేతిభావః॥౨౮॥ ఆలానేతి ॥ హేకమలాలయే
పద్మనివాసే - కారుణ్యస్య పుణ్యతటినీ గంగాభూతాసర్వానిష్టనివర్తన
శీలేత్యర్థః- త్వంఆశావిషయరాగః- సఏవపిశాచః- తస్యపరిమోచనస్య
యన్త్రవిద్యాఅపనయనయన్త్రవిశేష సదృశీసతీకార్తాన్తః- యమసం
బన్ధీయోలోకః తస్య గమనస్యప్రతిరోధముద్రాద్వారపిధానరూపాచసతీ
యోగినాంమనాంస్యేవగజాః- తేషాంఆలానయష్టిఃబన్ధనశృంఖలికేవాపి
త్వద్దయమైవయ మదర్శనార్హదురిత నివృత్తిపూర్వక విషయవైరాగ్యే

సంకీర్ణస్తబకస్త్రయోవింశః

కారుణ్యపుణ్యతటినీకమలాలయే త్వం ॥౨౯॥ శరదంతమోఘనానాం శాశ్వత సుఖసమ్పదాముపోద్ఘాతం । శరణం వ్రజామి కమలే శౌరివశీకారమూలికాం భవతీం. (౩౦)

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
సఙ్కీర్ణస్తబకస్త్రయోవింశః

ణాప్రాప్యభూతత్వదీయధ్యానప్రవృత్తిర్యోగినామితి భావః॥౨౯॥ శరదమితి॥ హే కమలే- తమాంసి అజ్ఞానాన్యేవ ఘనాః మేఘాః తేషాం శరదం శరత్కాలభూతాం-తమోనివృత్తిసమయే కృతోన్మేషామిత్యర్థః-శాశ్వతసుఖస్య మోక్షస్య సంపదాం కైంకర్యసమృద్ధీనాం ఉపోద్ఘాతం - ఉపక్రమసమర్థినీం శౌరేర్విష్ణోర్వశీకారస్య తత్త్వాదశరణాగతిరూపస్య మూలికాం బుద్ధిప్రదౌషధివిశేషభూతాం భవతీం శరణం వ్రజామి ఉపాయతయాధ్యవస్యామీత్యర్థః. (౩౦)

ఇతి శ్రీ * కౌశికోత్తంసభూమ్నా శబ్దవిద్యాసుధీమణినా గోపాలా
చార్యేణ విరచితాయామ్ బుధామోదిన్యాఖ్యాయామ్
లక్ష్మీసహస్రవ్యాఖ్యాయాం సంకీర్ణస్తబక
త్రయోవింశః

శ్రీరస్తు.

నిర్వేదస్తబకప్రారంభః

శరణీకరణీయాఙ్ఘ్రింశశ్వత్తాపత్రయాతురైః । సర్వనిర్వేదశమ
నీంసమస్తజననీంనుమః ॥౧॥ అనుపాసితతావకాఙ్ఘ్రిపద్మాన్యపరామృష్ట
పరావరస్థితీని । జగదమ్బవృథైవజీర్యతో మేసమతీతానిహిజన్మనాంశ

నిర్వేదస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః

అథైవంలక్ష్మీసమాశ్రయణలాభజనితహర్షపరివాహతయాతదీ
యస్తవంవిరచయ్య-ఇతఃప్రాగ్జన్మసుఏతదలాభజనితతాపత్రయానుభవవిష
యంనిర్వేదంస్తబకేన వేదయతే -శరణీతి ॥ తాపత్రయాతురైఃఆధ్యా
త్మికాదితాపత్రయపీడితైః-జనైఃశశ్వత్ నానావిధదుఃఖానుభవసమయే
షుశరణీకరణీయాతత్తన్నివృత్త్యుపాయతయావరణీయాఅంఘ్రిర్యస్యా
స్తాంసర్వనిర్వేదస్యతత్తదపరాధానన్తరభావివిరతిహేతుభూతానుతా
పస్యశమనీం స్వయంతత్త త్ప్రాయశ్చిత్తస్థానేనివిశ్యనిగ్రహనివర్తనేన
అపనేత్రీం- సమస్తజననీంనుమఃస్తుమః ఋస్తుతావిత్యతోలుగ్వికరణాల్లడు
త్తమబహువచనం॥౧॥ అనుపాసితేతి॥ హేజగదమ్బజీర్యతోజరాపర్య
న్తమనుభవతః - మేజన్మనాంశతాని-బహూనిజన్మానీత్యర్థః - అనుపాసి
తానిమయాఅచిన్తితాని తావకానిఅఙ్ఘ్రిపద్మాని యేషు తథాభూతాని
అపరామృష్టామయాఅమీమాంసితాపరావరాణాం తత్వానాం స్థితిః
యేషుతథాభూతానిచ విశేషణద్వయంవిధేయంవృథైవదుఃఖనివృత్త్యు
పాయలాభంవినైవసమతీతానిహీతిఖేదే- జీర్యతఇత్యస్యమే జీర్యతస్సత
ఇత్యర్థోవాతత్తజ్జన్మసుమామాసన్నజరమప్యనాదృత్యత్వదాశ్రయణా
ద్యుపాయలాభం వినైవజన్మాన్యనన్తాన్యతీతానీతిభావః షష్ఠీచానాదర

తాని॥౨॥ అపవర్గకథాపథాతిగానామనుదాసీనహృషీకకింకరాణాం।
దివసా బహవో వృథైవ యాతాస్తవ సానన్దముపాసనం వినా నః॥౩॥ అవధీ
రితసాధుసంగమానామపచారేషు చ బద్ధకంకణానాం। అధమాన్యత
మం కృపానిధే మాం కమలే హన్త వృథా కృథాః ఖలానాం॥౪॥ స్మారం స్మా
రం మలినవిషయాన్మానసం మేవ సన్నం చారం చారం ప్రతిఖలగృహం జా
తఖేదౌ చ పాదౌ। కారం కారం కుజనవినుతిం క్లేశితా హన్త జిహ్వా వారం

ఇత్యనాదరాధికే భావలక్షణే షష్ఠీ॥౨॥ అపవర్గేతి॥ హే జగదమ్బ త్వ్యనుషం
గః అపవర్గకథాయాః- మోక్షవాదస్య యః పన్థాః సరణిః తమతిగచ్ఛన్తీ
తి తాదృశః కర్మణ్యుపపదే అత్యుపసృష్టాద్గమేర్డః అన్యాత్యన్యాధ్వేతిసూత్రే
అన్యత్రాపి దృశ్యత ఇతి వక్తవ్యాత్ తేషాం అనుదాసీనాని తత్తద్విషయగ్ర
హణైకజాగరూకాణి హృషీకాణి ఇన్ద్రియాణి తేషాం కింకరాణాం పరత
న్త్రాణాం నః తవ సానన్దం మోదావహం ఉపాసనం ఆశ్రయణం వినా వృ
థైవ పురుషార్థ తదుపాయలాభపరిత్యాగే నైవ బహవో అసంఖ్యే
యా దివసా యాతాః-గతాః॥౩॥ అవధీరితేతి॥ హే కృపానిధే - కమలే
మాం అవధీరిత స్తిరస్కృతస్సాధూనాం సంగమో యైస్తేషాం అపచారేషు
భగవద్భాగవతవిషయేషు బద్ధకంకణానాం కృతవ్రతానాం ఖలానాం అ
ధమాన్యతమం అతినీచమన్యతమం వృథా అకృథాః కురుషే స్మ కృఞో లుఙ్మ
ధ్యమః- హన్తేతి ఖేదే అథ అద్య ఖలానామన్యతమం అన్తర్భూతం మాకృ
థా ఇతి వా॥౪॥ స్మారమితి॥ వనజాని- పద్మాని-నిలయః . యస్యాస్తాదృ
శే-హే లక్ష్మి-మే మమ-మానసం మనః-మలినవిషయాన్ పాపకరశబ్దాదీన్
స్మారం స్మారం పునః పునస్స్మృత్వా అవసన్నం దీనం అభూదితి శేషః కిఞ్చ
మే పాదౌ చ ప్రతిఖలగృహం ఖల గృహం ఖలగృహం ప్రతీత్యర్థే వీప్సాయాం
యథార్థత్వేన ప్రతినావ్యయీభావః చారం చారం పునః పునశ్చరిత్వా జాత
ఖేదౌ ఉత్పన్నశ్రమౌ అభవతామితి శేషః కించ మే జిహ్వా-కుజనానాం కదర్య
జనానాం వినుతిం స్తుతిం-కారం కారం ముహుః కృత్వా క్లేశితా సఞ్జాతక్లేశా
అభవదితి శేషః-వారం వారం ప్రతిదినం కిం నుకిం వా విజ్ఞాపయే యం విషయ
తృష్ణైవ ఇయాన్ ఖేదః-ఇతః పరం ముహుః కిం భూయాం-ఇతః పరం న కిఞ్చిద్వి

వారంవనజనిలయేకిన్నువిజ్ఞాపయేయం ॥ ౫ ॥ విహితమఖిలంత్యక్త్వాకృ
త్వాచగర్హితమన్వహం తదుచితఫలాన్యత్రాముత్రాప్యహో కలయన్న
హం। గుణగణనిధేమృత్వామృత్వాకియన్తియుగాని వామురవిజయినో
జాయేజాయేయమస్మిభయాతురః ॥౬॥ తృణత్యాజంత్యక్త్వాత్రిజగతికళ
త్రాదివిషయాన్। ప్రణత్యాతేదేవ్యాః కతికతిగతింయాన్తికృతినః। అహ
న్త్వేవంతావద్విషయవిషయస్త్రీషుపతితోవిషీదన్సంసారే విపదవసరే
రోదిమిరమే॥ ౭ ॥జననిమహతివంశేజన్మలబ్ధంతతఃకిం। విశదమవగతేవా

జ్ఞాపనీయమస్తీతిభావః॥౫॥విహితమితి॥గుణగణానాంనిధేమురవిజయినో
హరేర్జాయేహేలక్ష్మి అఖిలంవిహితంశాస్త్రీయకర్మత్యక్త్వాఅన్వహంగ
ర్హితఞ్చనిన్దితఞ్చకృత్వా అత్రఇహలోకే అముత్రలోకాన్తరేచ తదు
చితానిఫలానికలయన్ననుభవన్ అహంకియన్తియుగానిమృత్వామృత్వా
పునఃపునఃవినశ్యజాయేజనిష్యేఇతివర్తమానసామీప్యేభవిష్యతిలట్ ఇత్య
యమహంభయాతురోభయపీడితోస్మి॥అతస్త్వమేవశరణమితిభావః॥౬॥
తృణత్యాజమితి॥ హేరమే-తే-దేవ్యాః-స్వామిన్యాః-తే- ప్రణత్యా-ప్రప
దనేన-అత్రజగతి- లోకే-కృతినః-సమర్థాః-కతికతి- ప్రహ్లాదపరాఙ్కుశ
పరకాలనాథయామునరామానుజ నిగమాన్తార్యవఞ్ఛఠకోపాదయః-కళ
త్రాదీన్విషయాన్-తృణత్యాజంత్యక్త్వా- తృణమివత్యక్త్వా- ఉపమానే
కర్మణిచేతికర్మోపమానోపపదాత్త్యజతేర్ణముల్ - కషాదిషుయథావిధ్య
నుప్రయోగఇత్యనుప్రయోగశ్చగతిం- మోక్షం- యాన్తి- అర్వాపితాదృ
శాస్సన్త్యేవేతిభావః - ఏవంసత్యహన్తుతావత్ప్రథమంజన్మారభ్య విష
యాఏవ విషయస్త్రాణి- తేషుపతితస్సన్ సంసారేలీలా విభూతౌ-విషీ
దన్-ఖిద్యన్-విపదవసరే-దుఃఖసమయే- రోదిమి-పరిదేవయామి-అద్యా
పిఝడితివైరాగ్యముత్పాద్యముముక్షాంనీత్వా- మోక్షంకింనయసీతిత్వ
రేఇతిభావః॥౭॥ జననీతి॥ హేజనని-భవజలధేః- సంసృతిసాగరస్య-తరిః-
తరణిభూతా-త్వం- మమేతిశేషః- చిత్తేహృదయే-నభావితాచేత్-చిన్తి
తానచేత్-త్వాం-నోపాసేయయదీత్యర్థః - మయామహతి-వంశే- బ్రా
హ్మణకులే- నాథాదిసంతతౌచ- జన్మలబ్ధం-తతఃకింఫలమిత్యర్థః- నకిమ
పీతిభావః- ననుబ్రాహ్మణ్యస్యవేదాధికారః- నాథాదివంశలాభస్యాధ్యా

నిర్వేదస్తబకశ్చతుర్వింశః

వేదశ్శాస్త్రం తతఃకిం । సదసికథకదర్పస్స్వాదితో వా తతఃకిం । భవజలధిత
రిస్త్వంభావితా చేన్నచిత్తే ॥౮॥ అటిత్వా దుర్దేశాన్ సదసి చ నటిత్వా క్షి
తిభుజాంపఠిత్వా దీనోక్తీరపిఫలమలబ్ధ్వాతిచపలః।అపారైర్వ్యాపారై
రలసతనురారాధనమహో భవత్యా హిత్వాహంబలవదవసీదామి కమ
లే॥౯॥ నిరన్తరమరున్తుదైర్నిరయవేదనాపాదనాద్దురాసదధరాభుజా
మలమపావనైస్సేవనైః। రమేన నురమేత మే నిరయమోచకే మేచకే।ఘన

త్వశాస్త్రాధికారశ్చలబ్ధఇతినవైఫల్యమిత్యత ఆహ-విశదమితి॥ వేదశ్చశా
స్త్రంచ తేవిశదంయథాతథాఅవగతే - జ్ఞాతేవా-అజ్ఞాయేతాంవా- త
తః- తేనవా-కిం-నకిమపీతిభావః- ననుదృష్టినిరాసాదినావాదప్రౌఢీలాభేన
శ్లాఘాదిసిద్ధ్యాకుతో వైఫల్యమతఆహ- సదసీతి॥సదసివైదికగోష్ఠ్యాం-క
థకదర్పః- కుమతిమదః- స్వాదితః-నిరస్తః-తతోవాకిం- నకిమపీతిభావః- కిం
త్వేతావల్లాభానుగుణంత్వత్పాద భక్తిలాభశ్చేత్తదైవసర్వోయం-సఫల
ఇతితాత్పర్యం॥౮॥ అటిత్వేతి॥ హేకమలే- అహం-అతిచపలస్సన్- భవ
త్యాః- ఆరాధనం-హిత్వాత్యక్త్వా - జహాతేశ్చక్త్వీతిఓహాక్త్యాగ ఇత్యతః
క్త్వాయాన్తస్యహిరాదేశః- దుర్దేశాన్- దేశాన్-అటిత్వా- చరిత్వా-క్షితి
భుజాంరాజ్ఞాం-సదసి- నటిత్వాచ- దీనోక్తీః- కృపణజనవాక్యాని- పఠి
త్వాపి-ఫలం క్షుద్రఫలమప్యలబ్ధ్వాఅద్యేతిశేషః - అపారైః-అవిశ్రాన్తైః
వ్యాపారైః- పూర్వోక్తజాతీయైః పునఃపునఃక్రియమాణైః-అలసతనుః
ఖిన్నదేహః- విధేయంఅద్య-బలవత్- దృఢంయథాతథా-అవసీదామిశో
చామి॥౯॥ నిరన్తరమితి॥నను-ఘనస్తని- రమే-నిరయవేదనాయాః - నరక
యాతనాయాఃఆపాదనాత్- ఉత్పాదనమపేక్ష్యేతిల్యబ్లోపేకర్మణిపఞ్చ
మీఅరున్తుదైః-వ్యథాకరైః- అపావనైః-అశుద్ధిహేతుభిః- దురాసదాః-
అభిగన్తుమశక్యాః- యేధరాభుజః-నృపతయః- తేషాంనిరన్తరం-సేవనైః
అలంపర్యాప్తం ఇతః పరంతాని మాభూవన్నితిభావః । కింతర్హ్యపేక్షి
తమిత్యతఆహ- రమేతేతి॥మేచకే-నీలమేఘవత్స్పృహణీయే-నిరయమో
చకే-సర్వపాపఫలనివర్తకే- త్వయా-ఘటితం-సజ్జితం- నర్మ-సింహాసనం
లీలావాయస్యతస్మిన్- బ్రహ్మణిమేమనోరమేత విహరేత్ ॥ ఆసక్తం

స్తనిమనస్త్వయా ఘటితనర్మణి బ్రహ్మణి ॥౧౦॥ జనితహృదవసాదం శుష్క-
నిర్వేదవాదం జనని జహదవార్యం శశ్వదాలమ్బ్య ధైర్యం। శరణమిహ భజే
యం సంశ్రితాన్యైరజేయం దనుజభిదముదారం తం భవత్యా సదారం ॥౧౧॥
నిర్విణ్ణమబ్ధికన్యే నిరీక్ష్య మాం శీతలైరపాఙ్గలవైః । అభిషిఞ్చసి బలివఞ్చకచ
రణద్వయశరణవరణసామ్రాజ్యే॥

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
నిర్వేదస్తబకశ్చతుర్వింశః

భవేదితి యావత్ ॥౧౦॥ జననీతి॥ హే జనని-అహం-అవార్యం-అనపోహ్యం-శశ్వత్ ముహుః-జనితో హృదవసాదః- మనఃఖేదః-యేన తం- శుష్కః-వ్యాపారాన్తరాసఙ్కీర్ణః- అవిశ్రాన్త ఇతి యావత్. యో-నిర్వేదవాదః-శోకజనితప్రలాపః. తం- జహత్-త్యజన్ సన్. ధైర్యం-సాత్త్వికధృతిం-ఆలమ్బ్య ఆశ్రిత్య-సంశ్రితోఽన్యో దేవతావిశేషః- ఫలవిశేషో వా- యైస్తైరజేయం-అవశీకార్యం-భవత్యా- సదారం-సపత్నీకం- తం.ఉపనిషత్ప్రసిద్ధం-ఉదారం-మహావదాన్యం- దనుజభిదం- ఆశ్రితవిరోధినివర్తనధురన్ధరం - పరమాత్మానం- ఇహ ఏతద్దేహే శరణం- నిశ్శేషసంసారనివర్తనోపాయం-భజేయం-వృణీయ- అతీతదేహావదేతద్దేహాపి భగవత్పాదశరణాగతిః న విహన్యేతేతి ప్రార్థయ ఇతి భావః ॥౧౧॥ ఉక్తమేవ వివృణ్వన్ స్తబకం నిగమయతి॥ నిర్విణ్ణమితి॥ హే అబ్ధికన్యే- త్వం-నిర్విణ్ణం-ఉక్తప్రకారేణ శోచన్తం-శీతలైః-అపాఙ్గలవైః-కటాక్షలేశైః నిరీక్ష్య- బలివఞ్చకస్య-అనేనాశ్రితవిరోధినివర్తకత్వముక్తం- చరణద్వయస్య - యచ్ఛరణవరణం- తస్మిన్నేవ సామ్రాజ్యే-ఐశ్వర్యే- అభిషిఞ్చసి- అభిషేకాయ నిరీక్షస్వేతి భావః॥ * * * * * * * * * * * * * * * *

ఇతి శ్రీకాశికోత్తంసభూమ్నా శబ్దవిద్యాసుధీమణి నాగోపాలా
చార్యేణ విరచితాయాం బుధామోదిన్యాఖ్యాయాం
లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయామ్
నిర్వేదస్తబకశ్చతుర్వింశః

శ్రీరస్తు.

శరణాగతిస్తబక ప్రారంభః

దుగ్ధేదుగ్ధామ్బుధేః పుత్రీదురితాపహరా మమ । శార్ఙ్గిణశ్చరణా
మ్భోజశరణాగతిసమ్పదం ॥౧॥ ధావన్తముచ్చతర దుర్విషయాటవీషు
సారఙ్గశాబమివశశ్వదపాఙ్గజాలైః । మామచ్యుతస్యమహిషిప్రసభంగృ
హీత్వా । నిత్యంవిధేహియువయోరనుకూలవృత్తిం॥౨॥ మాతర్హితాహి
తవివేకవిహీనమేతం । మందంముకున్దవరవర్ణినిమామనన్యాత్ । మార్గా
న్నివర్తయితుమర్హసివాప్రతీపాత్ కూపేనిపిత్సుమపి డిమ్భ ముపేక్షతే

శరణాగతి స్తబకవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః.

అథప్రసక్తశరణాగతివైభవం స్తబకేనవర్ణయతి॥ దుగ్ధఇతి॥దురి
తాన్యపహరతీతితాదృశీ- దుగ్ధామ్బుధేఃపుత్రీ-శార్ఙ్గిణః- చరణామ్భో
జయోః- శరణాగతిమేవసమ్పదం-ఐశ్వర్యం- మమదుగ్ధే-దదాతీత్యర్థః॥౧
అథశరణాగత్యఙ్గమానుకూల్యాదికమనుసన్ధత్తే ॥ ధావన్తమితి॥ హేఅ
చ్యుతస్యమహిషి- ఉచ్చతరాః- అధికతరాః- దుర్విషయాః • నిషిద్ధరూ
పరసాదయః- తఏవాటవ్యః-అరణ్యాని- తేషు-ధావన్తం-దుతంగచ్ఛన్తం
మాం-సారఙ్గశాబమివ- హరిణకిశోరమివ- శశ్వత్-ముహుః-అపాఙ్గాఏవ
జాలాని- వాగురాః- తైః-ప్రసభం-హఠాద్గృహీత్వా- యువయోర్విష
యే-అనుకూలవృత్తిం- ఆజ్ఞాద్యనుపాలనరూపాం- నిత్యంవిధేహి-కురు-
మయా-స్వయమేవ- యుష్మదానుకూల్యంసమ్పాదయేత్యర్థః ॥౨॥ మాత
రితిముకున్దస్యవరవర్ణిని-పత్ని-హేమాతః-హితంచాహితంచ-తయోర్వివే
కేన-విహీనం-ఇష్టానిష్టసాధనవిశేషజ్ఞానశూన్యం- అనన్యం- యువాభ్యా
మన్యరహితం-యువామేవ-శరణంమన్వానమిత్యర్థః-ఏతంమాంమన్దం-క్ర
మేణ-వాం-యువయోః-ప్రతీపాత్- ప్రతికూలాత్- ఆజ్ఞాద్యతిక్రమణ-
రూపాన్మార్గాత్- నివర్తయితుమర్హసి- కూపేనిపిత్సుం నిపతనోన్ముఖమ
పిడిమ్భమపత్యం- కిం-కుతః-ఉపేక్షసే- ఇతరఃపరమపి నోపేక్షే ధాఇతిభా

కిపి॥౩॥ విశ్వస్యధాత్రిభవతీపరిపాస్యతీతి విశ్వస్యసమ్యగభయ స్తు వయం
చరామః। నిశ్శ్రేయసంగమయవానిరయంనయమేర్వా। కీర్తింలభస్వయది
వామహతీమకీర్తిం॥౪॥ ఉచ్చైరకృత్రిమగిరో యదినాబ్ధిఘోషాఉన్మాది
నాంఫణితయస్స్మృతయశ్చనో చేత్ నారాయణప్రణయినింనమతోమమ
త్వాంనైశ్శ్రేయసీనభవితాకథమమ్బసమ్పత్ ॥౫॥ గీతోపదేశ రహితస్య
కృతాగసోమే।గోప్త్రీత్వమేవభవితాత్ భవతాపభాజః। ఆత్మావనేస్వ

వః॥౩॥ విశ్వస్యేతి॥ హేవిశ్వస్యధాత్రి- లోకజనని వయం-భవతీ- పరిపా
స్యతి.రక్షిష్యతీతి- విశ్వస్యదృఢమధ్యవసాయతు.అభయం-నిర్భీకంయథా
తథా-సమ్యక్చరామః-త్వన్తునిశ్శ్రేయసంమోక్షం-గమయవా- అథవా-నిర
యంనయమేః-యథేష్టంకుర్విత్యర్థః-కామచారానుజ్ఞారూపఆమన్త్రిణేలోట్
తర్హి-తవానిష్టభీతిస్స్యాదిత్యతఆహ-కీర్తిమితి-త్వమేవకీర్తింలభస్వయదివా
యద్వా-మహతీమకీర్తింలభస్వ- మదీయనిశ్శ్రేయసనిరయలాభాభ్యాంత
వైవఇష్టానిష్టసమ్ప్రాప్తఇతినమే భీతిరితిభావః॥౪॥ ఉక్తంవిశ్వాసరూపమ
ర్థమేవప్రకర్షయతి॥ ఉచ్చైరితి॥ హేఅమ్బ-అకృత్రిమాః- అజన్యాః-డు
కృఞ్కరణఇత్యతఃస్వితః క్త్రిరితి - క్త్రిప్రత్యయమేతత్తోనిర్వృత్తేఅర్థేత్రిర్మ
ప్నిత్యమితిమప్రత్యయః- కృత్యానిర్వృత్తాః-కృత్రిమాః-నకృత్రిమాఅకృ
త్రిమాఇతినఞ్తత్పురుషః - తాశ్చతాగిరశ్చేతికర్మధారయః - అపౌరు
షేయవాచఇత్యర్థః- అబ్ధిఘోషాః-నత్వర్థబోధికా నయది - నభవితార
శ్చేత్- స్మృతయశ్చఋషిప్రణీతశాస్త్రాణిచ- ఉన్మాదినాంఫణితయః- చి
త్తదోషమూలాపార్థశబ్దాశ్చనోచేత్- నారాయణప్రణయినీం- విష్ణుప
త్నీం-త్వాం-నమతః- ప్రపన్నస్యమమనైశ్శ్రేయసీ - మోక్షసమ్బన్ధినీ-స
మ్పత్-కైఙ్కర్యసమృద్ధిఃకథం- నభవితా- భవతేరనద్యతనేభవిష్యతి
లుట్- శ్రుతిస్మృతీనాంప్రామాణ్యస్యనిర్బాధత్వాదవశ్యం మే- మో
క్షోభవిష్యతీతిదృఢవిశ్వాసిమీతిభావః॥౫॥ గీతేతి॥గీతోపదేశేనఇతఃప్రాక్
సాక్షాదాచార్యకృతోపదేశేన అద్యతత్ఫలభూతజ్ఞానేనవా- రహితస్య
కృతాగసః- అనన్తజన్మరచితాపచారస్య-అతఏవ భవతాపం- సంసృతి
క్లేశం- భజతీతితాదృశస్యకర్మణ్యుపపదేభజోణ్విరితిణ్విః- మే-త్వమేవగో
ప్త్రీ-రక్షిత్రీ- భవతాత్-పాలిశ్నతాత్-భవతేర్లోణ్మధ్యమః - ఆశిషితు-

కుశలైరపరైస్సురైః కిం। బద్ధస్స్వయం కిము విమోచయితా బతాన్యం॥౬॥
కర్మాహతామతిరుపాస్తిరితి ప్రతీతైర్ముక్తో మురాన్తకవిలాసిని ముక్త్యుపాయైః। అస్మాదృశస్తవ జగత్యనుకమ్పనీయో। నానాపరాధనిధిరమ్బ నలభ్యతేన్యః ౭॥ పాపోత్థకోపకలుషీకృతనాథచేతః పాథఃప్రసాదనవిధౌ కతకాయితోక్తిం। యోహం భవామి సభవాన్ యదునాథయోషే

స్యాదితి తాతజాదేశః-ఆత్మనాం- అవనే-రక్షణే- ప్యకుశలైః - అపరైః- స్సురైః- కిం-నకిమపిలభ్యత ఇతిభావః - తదేవద్రఢయతి- బద్ధఇతి-స్వయం బద్ధః-సంసృతిశృంఖలబద్ధః- అన్యంపురుషం- మోచయితా కిము- న మోచయేదేవ బతేతి ఖేదే -అనేన గోప్తృత్వవరణ రూపమఙ్గం శరణ్యాన్తరవైముఖ్యలక్షణమనన్యగతికత్వంచాధికారరూపముక్తం॥౬॥ కర్మేతి॥ మురాన్తకస్య.మురారేః విలాసిని-పత్ని - హే అమ్బ కర్మకర్మయోగశ్చ-అహతా-అక్షతా-మతిః-జ్ఞానంజ్ఞానయోగశ్చ ఉపాస్తిః-ఉపాసనంచేతిప్రతీతైః శాస్త్రసిద్ధైః ముక్త్యుపాయైః ముక్తైః రహితః నానావిధానామపరాధానాం నిధిః అస్మాదృశః వయమివదృశ్యత ఇతి అర్థే అస్మచ్ఛబ్దే ఉపపదే దృశేః త్యదాదిషు దృశోనాలోచన ఇతి కఞ్ అస్మదోర్ద్వయోశ్చేత్యేకస్యైవ బహువద్భావాదస్మచ్ఛబ్దస్య ప్రత్యయోత్తర పదయోశ్చేతి నమాదేశః - మద్విధ ఇత్యర్థః - జగతి తవానుకంపనీయః అనుగ్రాహ్యః అన్యః మద్విధాదన్యః శక్తః నిరపరాధశ్చేత్యర్థః - నలభ్యతే అకిఞ్చనోపరాధీచైవ భవతీం శరణముపగచ్ఛేత్స ఏవ త్వదనుగ్రహ ఫలభాక్చ భవతీతి భావః ॥అనేనాకిఞ్చన్యం తదనుసన్ధానలక్షణం కార్పణ్యరూపమఙ్గంచ దర్శితం॥౭॥ పాపేతి॥ హే యదునాథయోషే యః ఉక్తాఙ్గపఞ్చకాధికార సహితోహం భవామి స భవాన్ తథాభూతః అహం అహం స భవాన్ తథా ప్రసిద్ధస్సన్నితి వా తత్రభవానితి త్వత్పక్షే స భవానిత్యపి నయుష్మత్పర్యాయః స భవన్నితి శత్రన్తః పాపోత్థః పాపైరుత్థః- ఉత్పన్నః- యః- కోపః- నిగ్రహేచ్ఛా తేన కలుషీకృతం నాథస్య చేతః మన ఏవ పాథః జలం తస్య ప్రసాదన విధౌ నైర్మల్యకరణే కతకం కతకవృక్షఫలమివాచరితా కతకాయితా ఉక్తిః పురుషకారవాక్యం యస్యాస్తాం తాం ప్రసిద్ధాం త్వామేవ అనన్యశరణపురుషకారభావేవ స్త్వన్తరశూన్యస్సన్ శరణం ఉపాయవిరోధిపాపనివృత్త్యుపాయ ప్రాయ

తాం త్వామనన్యశరణశ్శరణం ప్రపద్యే ॥౮॥ నిరతిశయవిభూతే దేవి నిష్కి-
ఞ్చనోఽహం భవదవపరితప్తో భాస్కరానన్దమూర్తేః త్వదుపజనితబోధస్త్వ-
జ్జుషః కైటభారేశ్చరణనళినయోస్త్వాం తత్స్వమేవార్పయామి ॥౯॥ మహతి
భవతీ మామార్యాణాం కులే సమజీజనద్భవపథపరిశ్రాన్తే ఛాయాతరూ-
ననయద్గురూన్। శరణవరణం సాంగం శౌరావచీకరదిన్దిరే కిమిహ బహు

శ్చిత్తాన్తరస్థానీయం ప్రపద్యే అధ్యవస్యామి ॥౮। నిరతిశయేతి ॥ నిర్గతోఽతిశ-
యో యస్యా ఇతి పఞ్చమీబహువ్రీహిః-తథాభూతా విభూతిర్యస్యాస్తథా-
భూతే హే దేవి అహం భవస్సంసారః స ఏవ దవస్తేన పరితప్తః-నిష్కిఞ్చనః అకి-
ఞ్చనశ్చ మయూరవ్యంసకాదేరాకృతిగణత్వాదకిఞ్చనవత్త్వాఘుస్స మాస
ఉపాయాన్తరాశక్త ఇత్యర్థః- తత్తస్మాత్-త్వయా ఉపజనితః-ఉత్పాదితః బో-
ధః స్వపరస్వరూపజ్ఞానం యస్య తాదృశస్సన్ భాస్కరస్సూర్య ఇవానన్దా
ఆనన్దకరీ మూర్తిర్దివ్యవిగ్రహో యస్య తాదృశస్య త్వాం జుషత ఇతి తాదృశ-
స్య చ భాస్కరేణ ప్రభా యథేత్యనేన తదధీనయాపి త్వయైవ లబ్ధాతిశయ-
స్యేతి భావః- కైటభారేః విష్ణోః చరణనళినయోః పాదారవిన్దయోః సం-
ప్రదానస్యాధికరణత్వవివక్షయా సప్తమీ వాం యువయోః స్వం శేషభూత-
వస్తు రూపమేవ మామర్పయామి న తు మదీయం ఉపహారవత్సమర్ప-
యామీత్యర్థః ॥౯। ఏవం శరణాగతిమనుసన్ధాయ-తత్ఫలతయా త్వదీయస్తు-
తికరణలాభేన కైఙ్కర్యరూపపురుషార్థవిశేషలాభాత్కృతార్థతాం స్వ-
స్యానుసన్ధత్తే- మహతీతి హే ఇన్దిరే భవతీ మాం ఆర్యాణాం యతీన్ద్రమాహాన-
సికాదీనాం పూజ్యతమానాం కులే సమజీజనత్ -జనయాంబభూవ తతః పరం
మయి భవపథే సంసారమార్గే పరిశ్రాన్తే పురుషే ఛాయాతరూన్ ఛాయావృ-
క్షానివ స్వకృపయా రక్షణోన్ముఖాన్ గురూన్ ఆచార్యాన్ నిగమాన్తసూ-
రిసంప్రదాయస్థానితి భావః అనయత్ -ప్రాపయచ్చ తతశ్చ శౌరౌ శ్రీమన్నా-
రాయణే సాంగం ఉక్తప్రకారం శరణవరణం అచీకరచ్చ త్వల్లబ్ధోపకారా-
ణామనన్తత్వేన కథం సుగణమితి ప్రకృతం స్తవనిర్మాణరూపకైఙ్కర్యలా-
భమేవానుసన్ధాయ కృతార్థో భవామీత్యాహ కిమిహేతి బహునా వచనేన

నాసంపూర్ణో మే చిరేణ మనోరథః ॥౧౦॥ హృద్యం పద్యసహస్రమేతదనఘం
సంశ్రుణ్వతః కమ్పితాం మోదేనాదిమశాబ్దికస్య ఫణినో మూర్ధ్నాం సహ
స్రం ముహుః । తత్కాలోదితచారుమారుతధుతత్వత్కేలిగాఢశ్రమం ।
ప్రత్నం సమ్ప్రతి మే ప్రసీదతు రమే పక్షీన్ద్రవాహం మహః ॥౧౧॥ యేయం నా
ద్రియతే కృతిః కతిపయైరీర్ష్యాగృహీతైర్జనైశ్చిత్రం సైవ విపశ్చితామకలుషే
చిత్తే విధత్తే పదం । విశ్వస్యామ్బ మనో ధునోతి దయితా విశ్లేషిణాం యా

కిం నకిమపి త్వదుపకారగణం సేత్స్యతీతి భావః చిరేణ స్వరూపజ్ఞానోత్పాద
నాదిక్రమవిళంబేన మే మనోరథః అభిమతః సంపూర్ణః అద్యైవ మదభీష్టసి
ద్ధిరితి భావః ॥౧౦॥ అథైకేన పతద్గ్రన్థం శ్రీమన్నారాయణప్రీత్యర్థతయా స
మర్పయతి హృద్యమితి హే రమే సంప్రతి హృద్యం హృదయప్రియం ఏతత్పద్య
సహస్రం సంశృణ్వతః- ఆదిమశాబ్దికస్య పతఞ్జల్యాత్మనావతీర్ణస్య ఫణినః-
ఆదిశేషస్య మూర్ధ్నాం సహస్రం సహస్రం శిరాంసీత్యర్థః- మోదేన శ్లాఘా
పరీవాహేన ముహుః కంపతాం చలత్ తత్కాలే ఉదితో యశ్చారుమారుతః
మన్దవాతః తేన ధుతో నిరస్తః- తవ కేళ్యా యో గాఢశ్రమః అధికగ్లానిః యస్య
తాదృశం పక్షీన్ద్రః గరుడః వాహః- వాహనం యస్య తాదృశం ప్రత్నం పు
రాణం మహః మే మహ్యం ప్రసీదతు అనుగృహ్ణాతాం - శబ్దమయత్వాదస్య
తదకాదిశేషప్రసాదముఖే సత్వత్కేళిపరిశ్రాన్త భగవద్వినోదావహం
భవత్వితి భావః ॥ ౧౧ ॥ అథైకేన స్వగ్రన్థస్య విద్వత్పరిగ్రాహ్యత్వం వక్తుం
కతిపయానాదరణాదేరీర్ష్యాకృతస్య న తద్బాధకత్వమితి సదృష్టాన్తం
నిరూప్య గ్రన్థం సమాపయతి ॥ విశ్వస్యేతి - హే విశ్వస్యాంబ లోకజనని
యా ఇయం కృతిః గ్రన్థః- ఈర్ష్యయా అసూయాజనితాక్షమయా గృహీతైః
ఆక్రాన్తైః కతిపయైర్జనైః నాద్రియతే న బహుమన్యతే సైవ విపశ్చితాం

బహువిదాం గశాస్త్రశీలానామితి యావత్ అకలుషే -ఈర్ష్యాదిదోషరహి
తే చిత్తే పదం స్థానం శ్లాఘ్యతా సంబన్ధేనాధేయత్వమితి యావత్- ధత్తే చి
త్రం హృదయస్వభావవైచిత్ర్యకృతమిత్యర్థః దేవదృష్టాన్తేన సమర్థయతే

నృణాం। నోకింకోకిలకాహళీభవతిసంతోషాయయోషాజుషాం॥ (౧౨)

ఇత్యాత్రేయవేంకటాధ్వరివిరచితేలక్ష్మీసహస్రేశరణాగతిస్తబకః
పఞ్చవింశఃలక్ష్మీసహస్రంసంపూర్ణమ్

మనఇతియాఃకోకిలకాహళీ-పికరుతం దయితావిశ్లేషిణాం విరహిణాంనృణాంమనఃకర్మధునోతికం పయతి సాయోషా జుషాం స్త్రీసంశ్లేషిణాం తోషాయనోభవతికింభవే దేవహీతి తద్ద్వయమపిగ్రన్థః పణ్డిత పరిగ్రాహ్యాపవేతిసిద్ధం॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * *

ఇతిశ్రీ*కాశికోత్తం సభూమ్నా శబ్దవిద్యాసు ధీమణినా
గోపాలాచార్యేణవిరచితాయాం బుధామోదిన్యా
ఖ్యాయాంలక్ష్మీసహస్రగ్రన్థ వ్యాఖ్యాయామ్
శరణాగతి స్తబకః పఞ్చవింశః
బుధామోదిన్యాఖ్యావ్యాఖ్యా
సమ్పూర్ణా

లక్ష్మీసహస్రంశుద్ధాశుద్ధం

పుటసం	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౩	౧౪	ప్రణతిః	ప్రణతం
౼	౯	బహావో	బహంవ
౼	౨౨	నలోపః	మలోపః
౧౧	౭	అభ్యుదీర్ణాత్	అభ్యుదీర్ణాం
౧౨	౧౧	త్వత్సహ	తత్సహ
౧౫	౭	లఖిలా	రఖిలా
౧౮	౧౫	వ్యజ్ఞ	వ్యజ్ఞో
౨౦	౨౧	సమృత్త్య	సమృద్ధ్యై
౨౬	౨	పతి	ప్రతి
౨౭	౨౩	లక్ష్మి	లక్ష్మీ
౨౯	౧	విరిఞ్చ్యా	విరిఞ్చ్యా
౨౯	౩	దళాక్షీ	దళాక్షి
౩౦	౧౭	నిపృత్త	నివృత్తే
౩౦	౧౮	లఙ్కార	లఙ్కార
౩౩	౧౬	రక్షిత్త్ర	రక్షిత్ర
౩౩	౨౦	యస్యే	యస్యేతి
౪౨	౭	పునస్తు	పునస్తు
౪౨	౧౯	శుద్ధత్త్వం	శుద్ధత్వం
౪౫	౨౩	పురుషేచతర	పురుషేచతతర
౪౬	౨	లోకై	లోకై
౫౧	౬	కృత్వం	కృత్త్వం
౫౧	౮	సిద్ధిరే	ఇసిద్ధిరే
౫౩	౪	విపన్న	విపన్మ
౫౭	౧	ధీశితు	శితు
౫౯	౫	ప్రణయని	ప్రణయిని
౬౬	౬	యఙ్ఞ	యజ్ఞ
౬౬	౨౬	రూపావ్యాశ్చ	రూపాద్యాదాశ్చ

లక్ష్మీసహస్రం శుద్ధాశుద్ధం

పుటసం	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౬౮	౪	మహ	మహా
౬౮	౫	మప్పూర్వ్వ	మప్యూర్వ్వ
౭౧	౬	శయోఙ్కోపి	శయాఙ్కోపి
౭౨	౮	స్ఫుభ	స్ఫుట
౭౩	౧	స్స్రిష్ట్వా	స్పృష్ట్వా
౭౩	౨	పిత్యు	పిశృ
౭౩	౨	భగ్నాచ్ప	భగ్నాచ్ఛ
౭౩	౮	అప్రనీత-అపునత్	అపునాత్-అపునీత
౭౪	౧౩	కేళాది	కేళపత్రాది
౭౪	౧౫	శ్రేష్ఠైః	శ్రేష్ఠైః
౭౫	౧౬	పాస్త్రైః	పాస్త్రైః
౮౨	౯	గమ్యాదినా	గమ్యాదీనా
౮౫	౨	రుచిం	రుచం
౮౬	౯	ఇతిశాలీ	ఇతితథా
౮౭	౧౪	పుష్పైః	పుష్పైః
౮౮	౧౯	ఉదియా	ఉదితయా
౮౯	౧౬	కః- తవ	కః-యద్వాతవ
౯౬	౪	శసక్	శంసక్
౧౦౨	౧౪	భక్తై	భక్తై
౧౦౨	౨౩	ర్వత్వాత్	ర్వాత్
౧౦౬	౧	రాజ్ఞా	రాజ్ఞా
౧౦౬	౪	శుభ్రత్వో	శుభ్రత్వో
౧౦౭	౩	కుర్త్వతాం	కుర్వతాం
౧౦౯	౧౮	దృష్ట్వా	దృష్ట్వా
౧౧౫	౨౨	హారేన	హార్రేన
౧౧౫	౨౩	విశేషణర	విశేషణం
౧౧౫	౨౪	హారానుగృహీతవాక్	హార్గానుగృహీతస్రక్

లక్ష్మీసహస్ర శుద్ధాశుద్ధం

పుటసం	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౧౧౯	౨౨	మూర్ఖస	మూర్ఖస్య
౧౧౯	౨౩	మన్యోజ్ఞే	మనోజ్ఞే
౧౨౦	౧౨	ప్రాస్త	ప్రాప్త
౧౨౦	౨౦	ద్యశ్యతే	దృశ్యతే
౧౨౧	౧౭	వస్తం	వస్త్రః
౧౨౨	౫	బిద్బా	బిమ్బా
౧౩౬	౨౫	సస్మాత్	స్వస్మాత్
౧౩౭	౧	చరిష్య	చరిష్యక్
౧౪౪	౧	దమ్బరస్రై	దమ్బరస్త్రై
౧౪౭	౨౩	అపత్య–ధా	ఆపత్య–ఘా
౧౫౨	౧౭	మకుళ	ముకుళ
౧౫౪	౬	ముద్భ వేషేస	ముద్భ వేస
౧౫౫	౧౯	సలే	సలిప్తే
౧౬౦	౧	శబ్ద	శబ్ర
౧౬౨	౩	విన్దంతితి	విన్దన్తీతి
౧౬౬	౧౨	పధుస్తదా	పృధుస్తదా
౧౬౬	౧౯	సిదాన్తా	సిద్ధాన్తా
౧౭౧	౧౧	జఘ్న్యా	జఘ్నో
౧౭౨	౧౪	గణా	గుణా
౧౭౭	౬	ప్యాంభ	ప్యామ్భ
౧౮౧	౧౪	లక్ష్మీః	లక్ష్మీః
౧౮౩	౭	సఖీ	సఖి
౧౯౩	౯	స్థాిపయ	స్థాపయ
౧౯౫	౧౭	లక్షణత్వ	లక్షణత్వం
౧౯౯	౨౦	అజ్ఞా	ఆజ్ఞా
౨౦౧	౮	ఆణు	అణు
౨౧౧	౧౧	ఋత్వా	ఋత్వ శ్వా

లక్ష్మీసహస్రంశుద్ధాశుద్ధం

పుటసం	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౨౧౪	౨౫	యస్మి	యస్మిన్
౨౨౨	౨౫	నాద్భ్యాతం	నాద్భుతం
౨౨౪	౨౫	శక్తుయుః	శక్నుయుః
౨౨౬	౮	విష్ణత్వ	విష్ణుత్వ
౨౨౬	౧౦	లిఙ్ఖ్యేతి	ఏఙ్ఖ్యేతి
౨౨౭	౨౧	ద్ద్వాత్రత్వ	ధ్వాతృత్వ
౨౩౦	౬౭	నిరర్భర	నిర్భర
౨౩౧	౨౬	లేశన	లేశేన
౨౩౮	౧	సమప్రీతి	సమ్ప్రీతి
౨౪౨	౧౪	శత్ర్యాణాం	శత్రూణాం
౨౪౫	౧౦	వాసారః	వా-లక్ష్మ్యా-సారః
౨౪౫	౧౦	యస్యాంసా	యస్యాస్సా
౨౪౫	౧౨	వేతిక ర్తరి	వేతిత్వృతియా కర్తరి
౨౪౫	౨౩	తయజు	తయా-యజు
౨౪౫	౨౪	యా-యజు	యజు
౨౪౬	౩	శ్రుత	శ్రిత
౨౪౬	౧౩	భక్తైపి	భక్తైరపి
౨౪౭	౧౦	అర్త	ఆర్త
౨౪౭	౨౧	త్రయోఃపక్ష్మా	తయోశ్చతుఃపక్ష్మా
౨౪౯	౧౩	త్యాఽయికు	త్యాకుభవాత్
౨౪౯	౧౫	ప్రతి	ప్రతీ
౨౫౦	౮	శ×ణస్య	శరణవరణస్య
౨౫౧	౧౬	అయుతయా	ఆయతయా
౨౫౧	౨౦	విన్ద్యాత్	విద్యాత్
౨౫౩	౧౯	వాణీ	వాణి
౨౫౫	౪	వర్ష్టి	వష్టి
౨౫౫	౨౫	కటాక్షన్	కటాక్షాన్

లక్ష్మీసహస్రంశుద్ధాశుద్ధం

పుటసం	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౨౫౫	౨౫	వర్షిట	వష్టి
౨౫౫	౨౮	రా	రాః
౨౫౬	౬	అర్ప్యతే	అర్ప్యతే
౨౫౬	౧౬	రా	రాః
౨౫౭	౧౩	అపహో	ఆపహో
౨౫౮	౨౪	అస్యతి	నస్యస్త్రీ
౨౫౯	౬	సమృద్ధి	సమృద్ధిం
౨౫౯	౯	సత్త్రిశాస్త్యజిమితి	సత్త్రిశాస్త్యర్త్తితి
౨౫౯	౯	అజీమద్యృ	అజిబుద్యృ
౨౬౪	౧	నిర్ఘరః	నిర్ఝరః
౨౬౪	౧౬	మాననాః	మానవాః
౨౭౭	౩	రననా	రసనా
౨౮౫	౯	పణ	ప్రణ
౨౯౧	౭	ద్వాభావః	ద్వాభవః
౩౧౬	౧	కాష్ఠాన్తః	కాష్ఠాన్తః
౩౨౪	౧౦	ప్సాబుచ	సాబుఃచ
౩౨౯	౧	హామహేూ	గ్రహామహేూ
౩౩౫	౧	యుధంరుక్మిణి	యుధంకమపిరుక్మిణి
౩౩౫	౧	క్లుప్త	క్లృప్త
౩౩౫	౨౧	ఆన్యాత్ర	అన్యాత్ర
౩౩౬	౨౦	ఉర్మయ	ఊర్మయ
౩౪౪	౨౬	తజాది	తన్త్రాది
౩౪౬	౨౫	ల్యుట్	లుక్
౩౫౦	౫	డాబతో	డాబన్తో
౩౫౦	౧౭	కాక్షుర	కర్ణికాక్షుర
౩౫౩	౬	అస్తేః	ఆస్తేః
౩౫౬	౨౫	భావితే	భాసతే

లక్ష్మీసహస్రం శుద్ధాశుద్ధం

పుటసం	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౩౫౭	౧౧	హాల	హాల్
౩౫౯	౪	వతి	భవతి
౩౫౯	౧౧	పూర్ణే	పూరణే
౩౬౧	౩	తాౖసా	త్రాౖసా
౩౬౨	౧౪	యథా	యయా
౩౬౨	౧౪	రాణి	రాతి
౩౬౨	౨౬	తాదృశం	తాదృశ-హేంఅమేవిష్ణో
౩౬౨	౨౭	పూర్వ	పూర్వాత్
౩౬౪	౩	అసహా	అనమా
౩౬౪	౮	దేహేంతి	దేహీంతి
౩౬౪	౧౨	అస్పృశాః	తాదృశాః
౩౬౪	౨౩	జన్తాటాప్	జన్త్వాట్టాప్
౩౬౫	౧౦	తస్యాయామా	ఆయామం
౩౬౫	౧౭	స్త్రీత్రిఅవనగాః	తీత్యవనగా
౩౬౬	౩	మమ	మమమ
౩౬౭	౪	యంసమా	యమసమాం
౩౬౭	౯	పద్మ	పద్య
౩౬౮	౧౧	నవ	వన
౩౭౦	౪	గిరిం	గిరిం
౩౭౫	౧౦	అష్టారంచక్రం	అష్టదళపద్మం
౩౭౬	౧౭	సిమేతి	సిమీతి
౩౭౮	౧౩	అసూ	ఆసూ
౩౭౮	౨౬	భాహోను	భాహోన
౩౮౦	౧	స్తవైర్ణ	స్తవైర్ష
౩౮౨	౧౩	స్తవపవ	స్తస్యాపవ
౩౮౭	౨౧	సుషు	సుష్షు
౩౮౮	౭	పక్షేత	పక్షేత్తే

లక్ష్మీసహస్రం శుద్ధాశుద్ధం

పుటసం	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౨	౫	యప్యాస్నా	యస్యాస్నా
౫	౨	ధ్వజ	ధ్వసి
౬	౨౫	వాపి	వాసి
౧౦౪	౬	భవితాత్	భవతాత్
౧౦౫	౧౩	సిద్ధేః	సిద్ధైః
౦౬	౭	(విహిః	(విహిః
౦౬	౧౫	క్రిరణ	[illegible]